

44642

ZGOBE

KATOLŠKE CERKVE.

Spisal

Peter Hicinger,

Podlipski fajmošter.

J. Urbanov

V Ljubljani, 1849.

Natisnil Jožef Blaznik.

44642

IN=30003299

V v o d.

1. Pomen cerkve, prave in neprave cerkve.

Človek je po besedi sv. Avgušтина za Boga stvarjen. In ni mu le po samim na zemlji Bogu služiti, potem pa v nebesih vekomej z Bogam živeti; temuč ves človeški rod naj bi bil v tem času ena družina božja na zemlji, in potem v večnosti eno zveličano kardelo z angeli vred v nebesih. Desiravno je pa že precej v začetku po zavidnosti Satanovi greh vmes stopil, in človeka od Boga ločil, vonder Bog po svoji milosti Adamoviga rodu ni hotel zavreči ali v nič pustiti, temuč ga je sklenil po Odrešeniku v novo sebi prijetno ljudstvo preroditi. In od zdaj je vera, to je zapopadik resnic nebeskih in postav božjih z vsimi pomočki zveličanja, tista vez, ktera človeštvo z Bogam združi in soedini. Zbor pa ali društvo vsih vernikov pod duhovnimi poglavarji od Boga postavljenimi, ktere vse ena resnica in eni pomočki zveličanja v eno sklepajo, se imenuje cerkev.

Odrešenik ni precej prišel na svet, in vera ni bila že v začetku popolnoma razodeta; zatorej se v starih časih tudi cerkev ne kaže v popolni podobi. Nar pred je bila vera le per posameznih družinah očakov. Pozneje je prišla k celimu ljudstvu, to je k Izraelcam, desiravno drugi narodi od Boga niso bili čisto v nemar puseni. V poslednje še le, ko je Jezus Kristus, Zveličar, popolno postavo na svet pernesel, in naše odrešenje na križi dopolnil, ima vera lastina vsih krajev, vsih časov in vsih narodov postati. Ravno tako se je tudi cerkev še le po Kristusu v popolni, lepi podobi pokazala, ker je on kakor plemenita veja v stari Adamov zarod vcepljen človeštvu pravico božjih otrok perdobil, in imajo vsi narodi v eno božje kraljestvo kakor udje eniga telesa zbrani biti. Ta cerkev, ker je ravno po Kristusu vstavljena, se imenuje Kristusova ali keršanska, in ker je za vse čase, za vse kraje in za vse ljudi, tudi vesoljna ali katolška cerkev. Ona ima eniga poglavarja, Rimskiga papeža, in en nauk in ene zakramente po Kristusu. Le v njej je zveličanje najti, ona je edino prava.

Razločimo sicer v tem edinim društvu Kristusovih vernikov po raznih straneh in krajih posebej izhodnjo, iztočno ali greš-

ko cerkev v zjutrejšnjih, in zahodnjo ali latinsko cerkev v večernih stranah; in še posebej imenujemo francosko, špansko, afrikansko cerkev po posebnih narodih ali deželah, brez de bi si pa s tem katolško cerkev razdeljeno mislili. — Dalje pa so se v raznih časih mnoge društva od katolške cerkve popolnoma ločile; in sicer nekatere le, kar edinstvo poglavarstva in notrejnje vredbe zadene; druge pa tudi, kar edinstvo nauka tiče. Katolška cerkev jih je nekaj odločila od svojiga telesa kakor bolne ude, de bi tudi zdravih udov ne okužili; nekaj pa tiste društva same nočejo v edinstvu katolške cerkve biti; vsako teh društev se pa samo vonder pravo cerkev misli, desiravno prave cerkve ni nobene razun katolške. Tiste, kateri so od katolške ločeni le zastran edinstvu vladarstva in notrejšnjih naprav, imenujemo ločence ali nesoedinjence; taki so ločeni ali nesoedinjeni Greki (Staroverci) in Armenci. Tisti pa, kateri so edini nauk katolške cerkve zavergli, in krive nauke sprejeli, imenujemo krivoverce; taki so Luterani, Kalvinci in zdaj Rongeanci. — Še pa je veliko narodov ali društev, ki so čisto zunaj Kristusove vere; take včasih sploh imenujemo neverce ali nevernike. Je pa vonder razločiti med njimi. Ali se derže le Mojzesove postave, in Odrešenika še čakajo; to so Judje. Ali spoznajo sicer eniga Boga, zraven pa se derže Mahometovih zmot; to so Turki, in sploh Mahometanci. Ali imajo eniga ali več izmišljenih bogov le po svojim praznim in napačnim mnenji, molijo še tudi kake stvari ali podobe; to so malikovavci neznabogi, neverniki posebno (ajdje, pagani.) — Takih pa, kateri bi celo nič od kaciga, kakoršniga si bodi Boga ne vedili ali vediti ne hotli, tedej zgolj brezbožniki bili, v resnici ni lahko najti; v djanji vonder jih ni celo malo takih, kateri kakor brez Boga živé.

2. Zapopadik cerkvenih zgodeb.

Cerkev Kristusova se je iz maliga začela, podobna zenofovemu zernu, in časama je izrastla v drevo, ki s svojimi vejami zemljo pokriva. Časama je tudi njena sveta vera, kakor kvas testo, človeštvo prevzela, ga zboljšala, z božjim duham navdala. V vsim tem je cerkev imela dosti se vojskovati, mnoge zoperstave premagati; in ako je ravno daleč rarsirjena, še ji ostaja dosti človeških otrok vkupej zbrati, preden bo en pastir in en hlev. In letó vse, namreč začetik cerkve Kristusove, njeno rast po zemlji, njeno mnogotero vojskovanje, njene notrejnje naprave, njeni stan v raznih časih, in njeno razširjanje do zdajnjih dni razlagujejo cerkvene zgodbe. Z drugo besedo bi se te zgodbe tudi znale imenovati zgodbe kraljestva božjiga na zemlji.

Kar imenujemo zgodbe svetiga pisma, je prav za prav en del zgodeb keršanske cerkve ali božjiga kraljestva na zemlji. Zgodbe s. pisma stare zaveze namreč s tem, ko perpovedujejo perpravljanje na prihod obljubljeniga Odrešenika, ravno tudi označujejo pripravlanje na eno sveto katolško cerkev. Zgodbe s. pisma nove zaveze pa, ker govoré od del Jezusa Kristusa in njegovih

Aposteljnov, ravno v tem popisujejo tudi začetik cerkve božje. Zgodbe katolske cerkve torej od zgodeb s. pisma začnejo, in na to podlogo dalje snujejo, kar se je z vero našiga Gospoda Jezusa Kristusa na zemlji godilo. Po kratkim pregledu časov pred Kristusom se v cerkvenih zgodbah popisuje djanje tega našiga Zveličarja cerkev postaviti, potem delo in trud njegovih Aposteljnov jo med Judmi in neverniki uterditi. Dalje je govorjenje od prve zmage cerkve božje čez terdovratno Judovstvo, in zopet čez nespametno neverstvo; potlej od ustavljanja zoper razne krivovere in zlasti zoper silotno novo vero, ki je hotla v jutrešnjih stranah vse kristjanstvo zatreti, in per vsim tem od mnogih zgub, ki jih je cerkev terpela. Pride potem beseda, kako je Jezusova vera do popred divjih narodov došla, jih vse prestvarila, in s svojim duham navdala, v tem pa se je dosti imela vojskovati s pohujšanjem svetá. Bližej novim časom se zopet razlaguje vojska z novo krivovero, ki se je lažnivo ustila, de hoče napake katolske cerkve popraviti (reformirati), odstop nemaliga števila vernikov, nasprot pa ožanovanje katolske vere v popred neznanih delih zemlje. In v zadnjih časih se pokaže vzdigvanje nekakošnega noviga neverstva z mnogo prekucijo narodov, ki božji cerkvi pokončanje žuga, brez de bi vonder zoper njo zmoči v stanu bilo. — Med vsim tem se dalje iz cerkvenih zgodeb kaže, kako je bilo notrejnje zidanje katolske cerkve vedno na skalo svetiga Petra in na skalo družih Aposteljnov in njih namestnikov vstavljeno, in zraven raznim razmeram časov dostojno; kako je bil Kristusov nauk vsaki čas skerbno ohranjen in po potrebah jasneji razlagovan, kako se je verno ljudstvo vselej v navadah in opravih božje službe posvečevalo, in svojo pobožnost razodevalo; kakošne postave in posebne naprave so bile v raznih vekih vpeljane, v udih svete cerkve resnično svetost obuditi, ohraniti ali zopet ponoviti. — Skozi cele cerkvene zgodbe se vleče nepretergana versta naslednikov s. Petra, Rimskih papežev, in posebej se tukej na znanje dajo goreči oznanavci s. evangelija, tam skerbni pastirji keršanskih čed, stanovitni marterniki za sveto vero tam razsvitljeni učeniki božjih resnic, tam zvesti skazovavci in modri napeljeavci pobožniga življenja. — Obširin in važin zapopadik je to!

3. Prid, ki se izhaja iz znanja cerkvenih zgodeb.

Že samo na sebi mora vsaciga kristjana, kateri svojo cerkev ljubi, močno razveseliti, kadar več izvé, kako se je z njo v raznih časih godilo; njegov duh se povzdigne, in zdaj še le bolj čuti, kakošnega kraljestva, kakošnega svetiga društva de je deležnik. Kakor iz zgodeb s. pisma, tako se mu dalje iz zgodeb s. cerkve svitlo kaže, de je Bog gospodar svetá, de on kakor dober oče le zveličanje človeških otrok želi in oskerbljuje. Posebej pa sleherniga v veri močno poterediti mora, ako svitleje sprevidi, kako se je keršanska cerkev per toliki zoperstavi v začetku tako naglo razširila, koliko stanovitnih prič vere je v sredi preganjanja štela, kako se je v tolikim vojskovanji vonder terdno ohranila, koliko

neizmerjena množica ubozih Adamovih otrok je v nji svoje zveličanje iskala in našla. Mnoge temote se razjasnijo, raznim dvomam se pot zapre, kadar se globokeje spozna, kako se je resnica v sveti cerkvi skozi nepopačena oranila, in kako je bila v zborih duhovnih pastirjev, in v govorih in spisih svetih učениkov svitlo razkladana. Tudi zelo zasmehovavcov Kristusoviga nauka ne bo vernika tako kmalo ranilo, ne zvijača krivovercov ga tako naglo premotila, ako se iz zgodeb katoliške cerkve uči, kako so se vsake čase taki hudobni preroki, taki lažnivi Kristusi vzdigovali in kakošin sramotin konec so našli. To je posebno važna reč v zdajnjih časih, ker mora katolčan memo ne kdaj vse drugač od resnice svoje svete vere prepričan biti, de ne bo po goljufnih besedah zmoten, in po hudobnih naukih zapeljan. — Res de se v cerkvenih zgodbah večkrat tudi takošni žalostni časi najdejo, de bi kdo skorej nad resnico in pravico obupal, ali ravno to, kako je bila cerkev iz take zadrege zopet rešena, in se je še v lepši podobi potem pokazala, mora maloverniga bolj obilno poterdti; ravno to ga mora tudi v zdajnjih čudnih prekucijah še po koncu ohraniti, in upanje na novo zmago cerkve v njem stanovitno obdržati. — Mnoge spremembe v cerkvi in njenih napravah per vsi stanovitnosti verskih resnic morajo kristjana tudi učiti razločik med bistvenimi in nebistvenimi rečmi; de se ne bo spodtikval, ako se v cerkvi po potrebah časov kaka postava spreoberne, ali kaka naprava prenaredi.

Razun poterjenja v svoji veri pa kristjan v cerkvenih zgodbah tudi najde veliko podbujenja k svetimu življenju. Življenje Svetnikov po samim popisovano res veliko lepih zgledov na svetlo daje; vonder veliko veči moč mora imeti razlagovanje, v katerim kakor v eni podobi, kakor v enim pogledu verniku pred oči stopijo zvesti božji služabniki vsih časov, vsih narodov, vsaciga spola, vsake starosti v neločeni zvezi, v nepretergani versti, kakor eno kardelo božjih otrok. Precej v začetku častiti zbor aposteljnov, polnih goreče in neutrudene ljubezni do Kristusa, kteriga ime so po vsm svetu nesli, sleherniga vnema, zvest ud cerkve na nje zidanimu biti. Precej za njimi in še z njimi rudečesvetla množica marternikov, ki jih terpljenje neusmiljeno in smert polna bolečine ni od Jezusove vere ločila, vsaciga perganja za vero in svetost vse voljno preterpeti. Dalje vmes belobliščca truma čistih devic, ki so posvetne zaveze, premoženje, celo življenje dale za nebeškiga ženina, kako silno vse opominja, čisto in neomadeževano živeti.

In zopet tukej svet modrih cerkvenih učениkov, tam množica od svetá ločenih pušavnikov, tam trume pobožnih minihov vabi si za nebeško učenost prezadevati in v Boga vse misli obračati. In ko ena doba cerkvenih zgodeb mine, že zopet druga pernese versté svojih aposteljnov, marternikov, devic, učениkov, in sploh svetih duš v samotah in v sredi svetá. Vidi se, kako vsih misli in želje so v en kraj obrnjene, vsih perzadevanje je v en konec namenjeno. — Cerkvene zgodbe povedó sicer tudi od učениkov, od zatajevavcov vere, od zatiravcov cerkve, in preganjavcov resnice,

od terdovratnih nespokornikov, od pohujševavcov in zapeljivcov, od mnogih in raznih hudobnežev; zakaj na njivi cerkve je sovražnik tudi luliko sejati se prederznil. Ali ravno to, da se dobro hudimu, luč temi nasprot pokaže, dene resnico in pravico toliko bolj na svetlo; in ravno strahovitni zgledi nevere in hudobije oznanjujejo njemu, ki v veri in svetosti omaguje, v kakošno brezno zna pasti, ako se ob času ne verne. — Zgodbe, in zlasti svete, cerkvene zgodbe veliko učé!

4. Razni pisateli cerkvenih zgodeb.

Ne pride iz vsaciga vira ali studenca čista in zdrava voda; to velja tudi od razlagovanja zgodeb katoliške cerkve. Krivoverci in hudbneži so marsikej v teh zgodbah že nekdaž lažnivo perpovedovali, in ravno tako še zdajnje dni resnico tega, kar se je v pravi cerkvi godilo, popačiti ali otemniti išejo. Zatorej ni vsakimu duhu verjeti; koliko je bilo postavim v letu 1848 le od miliga papeža Pija IX. lažnivo govorjeno! Najde se pa že obilno per-pomočkov od preteklih in pričujočih časov, po katerih se resnica v cerkvenih zgodbah izvesti zamore.

Ni tukej mesto, na tanko vse to razkladati, kar v cerkvenih rečeh učenim je v potrebo ali prid. Le toliko je povedati, da katoliška cerkev je imela vsaki čas može pobožne in učene, kateri so zvesto popisali, kar se je v nji spomina vredniga zgodilo. Od perviga vstavljenja cerkve nam perpovedujejo bukve Jezusovih aposteljnov in učencov. Dalje se najde veliko v djanji marternikov, v sklepah cerkvenih zborov, v bukvah cerkvenih učenikov. So pa tudi kmalo posebni pisateli kviško stopili, kateri so zgodbe svete cerkve vkupej zbirali in popisovali; kakor oče ali začetnik cerkvene zgodovšine se imenuje Evzebi, Cezarejski nadškof v četertim stoletji; povedati se sme tudi od Rufina, Oglejskiga mašnika. Pozneje zgodbe svete cerkve v jutrejnjih stranah popisujejo nekteri greški pisateli, v večernih deželah pa za s. Gregorjem Turonskim škofam, mnogi učeni škofje, minihi in drugi možje; Slovenskim narodom je pomniti Rusovskiga miniha Nestorja. V bolj novih časih je pred drugimi imenitni Baroni, Rimski kardinal, ki se je celih trideset let v preiskovanji in spisovanji cerkvenih zgodeb trudil, za njim je prišlo mnogo število drugih pisatelov cerkvene zgodovšine na Italianskim Francoskim in zadnje tudi na Nemškim, katerih versta seže do današnjih časov, in katerih bukve več ali manj obsežejo, so sploh bolj za učene, nektare pa tudi za neučeno ljudsto. Iz med teh pisatelov cerkvenih zgodeb nar bolj slové na Francoskim Fleri (Fleury) in na Nemkim grof Stolberg.

5. Namen in zverstenje tega spisa cerkvenih zgodeb.

Namen pričejočiga spisa cerkvenih zgodeb ni ravno za učene, kateri si lahko od drugod pomagajo, temuč sploh za ljudstvo, ki v Slovenskim jeziku sicer zgodbe s. cerkve le še pogreša;

per tem pa se vonder nič ne bo memo pustilo, kar je slehernimu katolčanu za svojo cerkev vnetimu vediti vredno.

Vse cerkvene zgodbe pa se bodo ločile in zverstile v posebne dobe ali čase, kakor jih je sploh navada popisovati; tako namreč, de se zgodbe, ki po svojim notrejnjim zapopadku po večim v eno vkupej gredo, tudi za eno dobo vzamejo. In tedej pride nar popred kratik pregled časov pred Kristusam, ali perpravljanja na prihod Odrešenika svetá, in verskiga in djanjskiga stanú človeškiga rodú, posebej Judov in nevernikov, od začetka svetá, 4000 let pred Kristusam, noter do rojstva našiga Zveličarja. Potem se bodo časi ali dobe cerkvenih zgodeb tako verstile:

Perva doba. Začetik cerkve po Kristusu; kristijanstvo po apostelnih in učencih Gospodovih vstavljeno med Judi in neverniki, to je od rojstva Jezusoviga do smerti s. Janeza aposteljna, od leta 1 do 100 po Kristusu.

Druga doba. Daljejno razširjanje keršanske vere; hudo preganjanje cerkve, mučenci ali marterniki — od smerti s. Janeza aposteljna do perviga keršanskiga cesarja Konstantina Veliciga in papeža s. Silvestra I. od l. 100 — 314.

Tretja doba. Zmaga keršanske vere čez nejeverstvo v Rimskim cesarstvu; sila krivih ver; veliki cerkveni učenci in sveti očetje; prvi veliki cerkveni zbori; pušavniki in minihi; nove stiske cerkve; — od cesarja Konstantina in papeža s. Silvestra I. do papeža s. Gregorja I. od l. 314 — 590.

Četerta doba. Prihod keršanske vere do Nemških in Slovenskih narodov; zmanjšanje katolske cerkve v izhodnjih stranah po krivih verah in Muhametovi prazni veri; novi aposteljni med Nemci in Slovenci; — od papeža s. Gregorja I. do perviga rimsko-nemškiga cesarja Karlna Veliciga in papeža Leona III. od l. 590 — 800.

Peta doba. Razširjanje in uterjevanje keršanske vere med Nemci in Slovenci; začetik viši deželske oblasti Rimskih papežev; ločitev izhodnje ali gerške cerkve od rimsko-katolske; — od cesarja Karlna Veliciga in papeža Leona III. do papeža s. Gregorja VII., od l. 800 — 1073.

Šesta doba. Lepi časi katolske cerkve; velika moč Rimskih papežev; Križanske vojske; viteštvo; mnogi miniški redovi; posebna sveta učenost, velike naprave v cerkvi; — od papeža s. Gregorja VII. do papeža Bonifacija VIII., od l. 1073 — 1294.

Sedma doba. Zmanjšanje cerkvene moči in veljavnosti; sedež Rimskih papežev na ptujim; mnoge razpertije v cerkvi; perzadevanje velikih cerkvenih zborov za zboljšanje cerkveniga stanú; vzdigovanje krivih ver; — od papeža Bonifacija VIII. do papeža Leona X. in ločitev v zahodnji cerkvi, od l. 1294 — 1517.

Osmá doba. Velika ločitev v zahodnji cerkvi po Lutru in drugih, vojska med katolčani in novimi krivoverci (protestanti) z dušnimi in telesnimi močmi; Tridentinski cerkveni zbor; zboljšanje stanú katolske cerkve; oznanovanje keršanske vere v pred neznanih krajih, začetik nemarnosti za vero in sveto življenje; —

od papeža Leona X. in ločitve v zahodnji cerkvi do papeža Pija VI. in francoske prekucije, od l. 1517—1792.

Deveta doba. Razširjanje nove nevere in zatiranja katolske cerkve; razne prekucije v deželskih rečeh; obuditev boljšiga duha med katolčani; upanje boljšiga stanu katolske cerkve; — od papeža Pija VI. in francoske prekucije do zdajnjih časov, od l. 1792 do današnje dobe.

Časi pred Kristusam.

Pripravljanje na Odrešenika in njegovo cerkev.

Od začetka svetá 4000 let pred Kristusam do njega rojstva.

6. Pervi stan človekov, greh in obljuba Odrešenika.

Ko je človek prišel iz roke Boga Očeta, vsigamogočniga Stvarnika, se je znašel v stanu pravičnosti in svetosti; njegove dušne moči so bile na viši stopnji, kakor je pozneji najti; tudi je bil z Bogam v lepi in prijazni zvezi per svoji nedolžnosti. To nam pričajo svete pisma; to poterdijo tudi stare zročila vsih narodov, zlasti v pripovedih in pesmih od zlatiga veka. — Pa za človeka je bil kakor za angele v začetku čas skušnje postavljen, in prvi oče človeškiga rodu z Evo svojo ženo ni obstal v božji zapovedi; zapeljivost stare kače Satana, zaverženiga angela, mu je bila v spodtiklej, de je grešil. Zgubljena je bila potem nedolžnost, pravičnost in svetost; zgubljen je bil pozemeljski in nebeški raj; zemlja je bila prekleta, postala je dolina solz; brezin pogube se je odperl, Satanova oblast se je razširila, in duša in telo človekovo je mnogi slabosti in revi zapadlo. In to ni veljalo samo za eniga človeka, ampak za cel človeški rod. Od tega padca človekoviga nam pripovedujejo zopet svete pisma; pa tudi razne vere narodov imajo več ali manj spomina od take nesreče, in modrijani iz srede nevercov so sodili, de mora nekako posebno zadolženje človeške reve krivo biti, zakaj iz rok nature ali stvarnika ni moglo tako priti.

Ali Bog se je na to človeško revo usmiljeno ozerl; on perviga človeka ni kar pokončal, le iz paradiža ga je pahnil v kraj, kjer je zamogel pokoriti se; per njegovih oslavljenih dušnih močeh se mu je še dalje hotel razodevati; in zlasti mu je dal obljubo Odrešenika, kteri bi kači glovo sterl, človeka iz njene oblasti otel, in zopet z Bogam spravil. Ta obljuba je bila pervimu človeku storjena njegovimu rodu dostikrat ponovljena, in je veliki zapopadik svetih bukev stare zaveze. Desiravno je med neverškimi narodi ta obljuba zlo pozabljena bila, se vonder nje sled

še najde v sredi domišljenih pripoved. Po obljubi Odrešenika je bila neka zaveza med Bogom in človekam storjena, koja se zavoljo nove po prihodu Odrešenika narejene stara zaveza imenuje; in s to se je jelo pripravljanje za nov človeški zarod — za cerkev Mesijevo.

7. Vera in zgodbe očakov.

Ker se je prihod Odrešenika do 4000 let po prvi obljubi odtegnil, v tem času Bog človeškiga rodú ni pustil brez razodenja svoje resnice in postave, ne brez ponovljenja svoje obljube. Goyoril je z Adamam v njegovim bivanji zunej raja, svaril je hudobniga Kajna, prijazniga se je skazal Setu in Enohu. — Ko so se človeški otroci bolj pomnožili, pa tudi v svojim nagnjenji in prizadevanji bolj in bolj spačili, se je Bog hotel nad njih hudobijo maševati, in sicer tako, de bi bila ta kazin večno svarilo ljudém, in vedin opomin na Gospoda vsih reči, in na nestanovitnost in minljivost svetá. Poslal je vesoljin potop, v kterim je билe Noe s svojo družino ohranjen, ker je bil sam še pravičin znajden. Zgodilo se je to l. 2348 pred Kristusam. Spomin na to strašno zgodbo se je tudi obderžal med vsimi narodi v izhodnjih in zahodnjih krajih, sicer vrazni podobi; še divjim Amerikancam je bila nekaj znana ostala. — Bog je dopustil, de se je zvet zopet ponovil, in de se je zemlja zopet iz srede vodá pokazala; Noe pa s svojimi sinovi, Semam, Kamam in Jafetam po božji srevidnosti otet, je postal drugi oče človeškiga rodú. Noetovi mlajši so se naglo množili, spačenost greha se je kmalo med njimi kazala, in čudna zmešnjava jezikov ob zidanji babilonskiga turna jih je persilila, se po svetu raziti. Semovi mlajši so posedli sprednjo Azijo in severno Afriko, Jafetovi drugi veči del Azije in Evrope, Kamovi nekaj južne Azije z otoki v velikim morji in notrejnjo in južno Afriko; iz Azije je v neznanih časih še Amerika svoje stanovavce dobila.

Narodi po zemlji razkropljeni so sicer s saboj nesli svete zročila svojih očetov; vonder nevero, malikovanje in s tem spačeno življenje je kmalo vse človeštvo v last hotlo prevzeti. Tu je Bog poklical Abrahamam iz Kaldejskiga, l. 1925 pr. Kr.; peljal ga je v deželo Kanaansko, in obljubil mu je, ga v veliko ljudstvo storiti, mu deželo tisto v last dati, in po njem in njegovim zarodu vse narode na zemlji blagosloviti, ako bo on svojo hišo in svoje otroke učil, poti Gospodove se deržati, in pravico izpolnovati. Posebna zaveza je bila med Bogom in Abrahamam storjena, in obrezovanje Abrahamoviga zaroda je imelo njeno znamnje biti. Abraham je živel terdniga zaupanja v Boga in resničnost njegovih obljub; pred njegovimi očmi je hodil, pobožno in zvesto njegove pota ohranil, in vso svojo srečo in vse svoje upanje nadepolno v božje roke izročil. Tako sta ravnala tudi Izak in Jakob, Abrahamova naslednika, kterima je Bog tudi obljube popred storjene ponovil. Jakob je šel za svojim sinam Jožefam l. 1706 pr. Kr. s celo svojo dru-

zino v Egipt; na svoji smertni postelji je še pričal svoje zaupanje v prihodnje zveličanje, in svojim sinovam je zraven poslednjih nauk od božjiga Duha navdihnjen prerokval, da kraljeva palica od Judata, njegoviga četrtega sinu, ne bo odvezeta, dokler ne pride on, kterimu je poslanimu biti. — Po takih potih se je vera v praviga Boga in upanje Odrešenika per očkkih ohranilo.

8. Poklic Izraelskiga ljudstva, postava Mojzesova.

V Egiptu so se jele izpolnovati obljube, ktere je Abraham od Boga prejel bil; njegov zarod se je po dvanajst sinovih Jakobovih nezmerno pomnožil; ali duh Abrahamov ni ostal v tem ljudstvu. Imenovalo se je Izraelsko ljudstvo, in de bi Bog njegov pogled in njegovo upanje zopet v se obrnil, ga je dal terdo in hudo stisko po Egiptovskih kraljih Faraonih čutiti. Zatiirani Izraelovi otroci so jeli v Boga klicati, in on jim je poslal Mojzesa ko rešenika iz ptuje sužnosti. S čudeži se je Mojzes skazal božjigiga poslanca, in med velikimi znamenji je l. 1491 pr. Kr. peljal Izraelce iz Egipta. V strahovitnim veličanstvu je Bog na gori Sinajski ljudstvu dal postavo vere, in jo je s svojim perstam v kamnitne table zapisal, da bi se tudi globokeje v serce vtisnila; pristavil je zraven svoje obljube na spolnovanje in svoje žuganja na prelomljenje postave. Vsa postava je služila v to, božje kraljestvo na zemlji ustaviti; ne samo v duhovskim, tudi v deželskim se je Bog imenoval Gospod in kralj Izraelskiga ljudstva. On — to je bil glas postave — je edini pravi živi, vsigamogočni, vsigavedni in vsigapričejoči, dobrotljivi in usmiljeni Bog, kteri je Izraelski ljud pred vsimi narodi v svoje ljudstvo izvolil; pa je tudi sveti in pravični Bog, vnet za svojo postavo, kteri prestopa še nad poznejimi rodovi štrafuje. To ni bilo samo z besedo izrečeno, temuč tudi v djanji skazovano. Blisk in grom, oblak neba in valovi morja, tema in luč so v Gospodovi roki; kakor dober oče previdi Gospod svoje ljudstvo, da mu kruh z višave in vodo iz skale; varuje in brani ga z mogočno roko pred njegovimi sovražniki; pa hudo se mašuje nad prelomljavci zapoved svojih, zemlja jih požre, meč, oginj, kače divjajo nad njimi. Zatorej ima pa Izraelovo ljudstvo biti, njega samiga se bati in ga moliti, ga iz vse duše ljubiti, njegove zapovedi deržati; ako je pa zoper njega grešilo, naj se zopet nazaj k njemu oberne, da se ga on usmili in mu odpusti. Zraven naj pa ljudstvo dočakuje še preroka družiga, kteriga bo Gospod enkrat iz njegove srede obudil, namreč Mesija, kterimu naj bo pokorno.

Mnoge in razne naprave so služile, vero Izraelcov ohraniti in poživiti, njih upanje v Mesija poterditi. Kakor edini Bog je Gospod le eno stanovaljše med njimi imel, namreč sveti šotor, nad kterim je steber ognja in oblaka vedno božjo pričejočnost kazal; zagernjeno svetišče je bilo znamenje še zapertih nebes, in skrinja miru in sprave spomin zaveze med Bogam in ljudstvom. Daritve žgavne in druge so vedno opominjevale Izraelce, v kaki

zadevi so proti Bogu; hvalni in prošnjiški darovi so jim pravili, de od Gospoda vse dobé, in kaj so mu zato dolžni; spravični darovi so jih učili spoznanje svojiga greha in potrebo Odrešenika, kteriga kri in smert je prava odkupšina za dolge človeške. Veliko posebnih zapoved in prepoved je terdovratni rod vadilo se volji Gospodovi podvreči, od hudobije se očistiti, zraven pa tudi svojo nezmožnost k dobrimu globokeji spreviditi. Lastni prazniki velikenoci, binkoš, šotorov so ponavljali spomin na božje dela med ljudstvom, rešenje iz sužnosti, podelitev postave in čudno ohranitev v pušavi; dan sprave za grehe in sveto leto je bilo podoba prihodnjiga odrešenja od vsiga zadolženja. — Druge naprave božjiga kraljestva med izvoljenim ljudstvom so bile: viši duhoven, ki je šel le enkrat v letu v presvetišče odpušenje ljudstvu najti, in je bil srednik med Gospodam in njegovim ljudstvom, in podoba prihodnjiga Odrešenika, prvi je bil Aron; dalje preroki (kakoršini je že Mojzes bil), kteri so bili oznanovavci božje postave in božjih obljub, zlasti oblube Odrešenika, pa per hudobii ljudstva dostikrat tudi napovedovavci pridejoče Gospodove šibe; in v poslednje kralji, kteri so bili namestniki od Boga postavljeni, v imenu Gospodovim vodniki in varhi ljudstva, in podoba Mesija, prihodnjiga kralja vsih narodov.

V hudi Egiptovski sužnosti je bila terdovratnost ljudstva na prvo ukrotena, kakor se tudi divjost poredniga dečka v ptuji službi prelomi; na dolgim popotvanji v pušavi pa so bili Izraelci kakor v neki soli dalje izurjeni in izobraženi, ravno tako, kakor se tudi mladost pod učniki in redniki izgojiti mora.

9. Daljejnje zgodbe Izraelskiga ljudstva, preroki.

Ko je Izraelsko ljudstvo svoj uk po štiridesetletni hoji v pušavi dostalo, ga je Jozue po božjim povelji v obljubljenem deželu peljal, ktera je bila po dvanajstih rodovih razdeljena, l. 1450 pr. Kr. V vojskovanji s sovražnimi in neverskimi narodi, po meri svoje zvestobe do Boga v dobrih prigodbah pod sodniki, se je ljudstvo samiga sebe in svoje zaveze z Bogom dalje zavediti učilo. S Savlam pa, kteri je bil po božjim povelji od preroka Samuela maziljen, so se začeli kralji Izraelskiga ljudstva l. 1095 pr. Kr. David je kraljevo oblast s preroštvom združil, Jeruzalemsko mesto v svoj sedež storil, meje kraljestva razširil, in božjo službo v lep red djal. Pomniti so posebne božje obljube, de iz Davidove hiše Mesija pride, kteriga kraljestva ne bo konca. Davidov sin Salomon je l. 1000 pr. Kr. po podobi svetiga šotora Jeruzalemski tempelj s prečudno lepoto in veličastnostjo postavil; tukej je bilo tedej središče za božjo ljudstvo. Srečin je bil Salomon in njegovo kraljestvo, dokler je on moder ostal; ko je pa Boga zaspustil, je tudi kraljestvo jelo zapadati; pod njegovim sinom Roboamom je bilo razdeljeno v kraljestvo Juda in kraljestvo Izrael, l. 974 pr. Kr. Tu je bila moč ljudstva proti sovražnim sosedam oslABLJENA, in odstop

od praviga Boga, malikovanje s spačenim življenjem je če dalje bolj gospodovalo zlasti v kraljestvu Izrael.

Če bolj pa je vnanja moč, vera in svetost med ljudstvom padala, više se je vzdigval glas prerokovanja. Prerok Elija je bil ko drugi Mojzes po delih in čudih, po gorečnosti za postaviti; v njegovim duhu je za njim delal Elizej. Ker pa je hudobija le bolj in bolj rastla, se je prerokovanje tudi le bolj serdito protivno kazalo, je božje šibe čez kratik čas odmenjene oznanovale. Veliko prerokov se je zdaj drugi za drugim vzdignilo, katerih nekteri se zavoljo obširnih prerokovanj večji, drugi manjši preroki imenujejo. Takrat so zaporedoma in še nekaj ob enim času prerokovali Jona, Joel, Ozeja, Amos, Izaija, Miheja in Nahum; vonder zavoljo spačenosti in terdovratnosti ljudstva je prišla Asirska sužnost, v katero je kralj Salmanasar prebivavce kraljestva Izrael l. 722 pr. Kr. odpeljal. Ker se kraljestvo Juda s tem ni dalo podučiti, in ni hotlo zvesto ostati postavi Gospodovi, ki je bila pod kraljem Jozijem v tempeljnu ponovljena, ne se spreobrniti na glas prerokov Habakuka, Jeremija in Zofonija, je nastopila Babilonska sužnost po kralji Nabuhodonozorji, kateri je l. 588 Jeruzalemsko mesto in tempelj razdjal. Kar je stanovavcov še v deželi ostalo, jih je tolažil prerok Jeremija, odpeljane pa sta Ecehiel in Daniel k zupanju v Gospoda opominjevala. Sužnost je ljudstvu oči odperla, in serca omečila, spoznalo je svoje oddaljenje od Boga, zdihovalo je po odrešenji, močnejše je začelo na prihodnjiga Mesija svoje želje obračati. Preroki so pa tudi zmirej svitleje in glasneje obljubljeniga Odrešenika oznanovali, kolikor bolj se je njegov prihod bližal, toliko očitneje so govorili od časa in kraja njegove prikaznji, od njegoviga uka in njegovih del, od njegoviga terpljenja in njegove smerti, od njegove časti in njegoviga kraljestva, sosebno preroki Izaija, Ecehiel in Daniel. Preroki so pa budili tudi neverske narode k spoznanju praviga Boga; prerok Jona je bil poslan v Ninive na Asirskim, prerok Daniel pa je Babilonce in Perzijane od njih zmot odvrčeval; in sploh je razkropljenje Izraelcov med narode vero v ediniga praviga Boga in upanje v Odrešenika daleč razznano.

Ko je sedemdeset let Babilonske sužnosti preteklo, ljudstvo že dosti spokorjeno bilo, se je po božji obljubi spet nazaj v svojo deželo verniti smelo. Perzijanski kralj Cir, ki je Babilon dobil v svojo oblast, je Judam (tako se od zdaj ljudstvo imenuje) l. 536 pr. Kr. dovolil v svojo domačijo nazaj iti, mesto in tempelj Jeruzalemski zopet sozidati. Vonder le en del ljudstva se je poslužil tega privoljenja, se nar pred s Corobabelam, potem še v drugih trumah iz ptujiga vernil, in zlasti v dolejnji strani obljubljene dežele vsedil. Gorejnji del dežele je bil že popred z raznimi stanovavci iz Asirskiga zastavljen, kateri so se z ostalimi poprejšnjimi prebivavci zmešali, in Samarijani imenovali; pa tudi njih vera je bila zmes iz judovstva in malikvavstva. — Ponižani po božjim tepenji in hvaležni za Gospodovo usmiljenje so Judje začeli tempelj in mesto z vso pridnostjo zidati; pa

Samarijani so jim nasprotvali, prva gorečnost je pešala, tempelj se jim je kazal veliko slabji memo poprejšnjiga Salomonoviga. Tedej sta preroka Hagej in Caharija mlačne in malosercne vnemala in tolažila, de bo novi tempelj veličastnejši od perviga, ker vanj bo prišel on, kteriga vse ljudstva žele, namreč Mesija. Postava Mojzesova je bila zopet vpeljana, in zlasti sta Ezdra in Nehemija k natančnemu spolnovanju božjih zapoved priganjala. V poslednje je vstal prerok Malahija, svaril ljudstvo, oznanoval novo neomadežvano daritev in predhodnika Mesijevega. Ljudstvo se je tudi z dopušenjem Perzijanskih kraljev po svojih postavah smelo vladati; viši duhovin je imel tudi deželsko oblast in zbor sedmdeset starašin ljudstva in velikih duhovnov mu je stal na strani. —

Od časa, kar je Greški kralj Aleksander Veliki l. 323 pr. Kr. zadnjiga Perzijanskiga kralja premagal, in se je na mesto njegoviga veliciga kraljestva več manjših vstavilo, se je po jutrejnjih deželah greška modrost in greško bitje začelo vseljevati; in tudi Judovsko ljudstvo je bilo v nevarnosti po takim popačeno biti, posebno ker je bilo več ali manj pod oblastjo zdaj Egiptovskih zdaj Sirskih kraljev. Hudo skušnjo je tedej Bog pustil čez Jude priti; Sirski kralj Antijoh jih je hotel od postave božje na postave nevernikov obrniti. Ali večidel ljudstva je ostal Bogu pravimu zvest; stari Eleacar in Makabejska mati s sedmerimi sinovi raji smert neusmiljeno prestopi. Makabejski bratje, Juda, Jonatan in Simon se vnamejo za sveto vojsko, in ne nehajo pred, dokler ni gnusoba malikvavska od svetiga mesta očišena, in božjemu ljudstvu prostost pridobljena bila; Janez Hirkan si je celo kraljevo ime persvojil. — Tako se je per vsih spremembah božje ljudstvo ohranilo; zdaj je bilo tepeno, zdaj zopet povzdignjeno; kakor je bilo njegovo zasluženje, po tem je Bog z njim ravnal.

10. Stan Judovskiga ljudstva o Kristusovim času.

Blizali so se časi, ko so se imele božje obljube izpolniti. Judje so sami priložnost dali, de je bila kraljeva palica njih zarodu odzveta, in ptujcu dana. Bil je prepir med dvema bratama, Aristobulam in Hirkanam zavoljo kraljeve oblasti, in en del je Rimljane v pomoč poklical. Ti so prišli, za njimi pa tudi podložnost pod ptuje Gospodstvo; Herodež, po rodu Idumejc, je l. 39 pr. Kr. kralj na Judovskim postal. On si je sicer na videz iskal Jude perkupiti, tempelj Jeruzalemski je ves prenovil; pa na drugi strani je narod in njegove postave bolj in bolj zatiral, de se je tudi semtertje punt vzdigval. Po Herodeževi smerti l. 2 po Kristusu je bilo njegovo kraljestvo s privoljenjem Rimskiga cesarja Avgusta med tremi sinovi tako razdeljeno, de je Arhelaj dobil Judejo in Samarijo, Herodež Galilejo, in Filip deželo unstran Jordana. Pa Arhelaj je bil kmalo odstavljen, in na njegovo mesto so prišli Rimski oblastniki, med kterimi je bil Ponci Pilatuž, l. 28 po Kr. od cesarja Tiberja postavljen.

Ob času, ko so se Judje iz sužnosti smeli poverniti, jih je

veliko na Babilonskim ostalo, kateri so se še dalje prot izhodu v Medii in Perzii razširili. V južni Arabii so celo kralji Homeričanov k judovski veri prestopili, l. 100 pr. Kr. Ob času greškiga kralja Aleksandra Veliciga so se Judje vselili v Aleksandrii in v drugih straneh Egipta in Afrike ali Libije; zavoljo kupčije in obertnosti so se razširili v Sirii in Mali Azii, in ob času cesarja Avgusta jih je najti na Greškim, v Rimu, in sploh po vsim Rimskim cesarstu. Za razločik od Judov v domaci deželi so se imenovali Judje med narode razkropljeni; ostali so pa v zvezi z Jeruzalemom, plačevali dajco k tempelju, spoznali tam viši duhovščino, daritve tam opravljali, in na božjo pot tje hodili. Tako so se Judje v celo raznih razmerah zmirej svoje vere in svojiga naroda držali. Dosti razkropljenih je domači jezik že celo pozabilo, in zatorej so se jim s. pisma v druge jezike, zlasti v greškiga in kaldejskiga, predstavile. Povsod po mestih so imeli tudi, kakor v domaci deželi, svoje shodnice, kjer so se ob sabotah zbirali, in so se jim s. pisma razkladali. — To razkropljenje med neverske narode je pa tudi storilo, da so si semtertje, zlasti v Perzii in Egiptu, nekaj od ptujih ver in neverskiga modrijanstva perlastili, in s tem svojo vero oskrunili. — Med nevernike razkropljeni Judje so imeli tudi svoj namen v božji roki, da se je namreč po njih med drugimi narodi spoznanje praviga Boga in upanje Mesija razširilo, in da bi se bili potem Judje in neverniki hitreji v eno cerkev Kristusovo združili. Mnogoteri izmed nevernikov so jeli tudi v ediniga praviga Boga verovati, se malikovavskih napačnost zderževati, taki so se imenovali spreobernjenci vrati, ker so tako rekoč per vratih Mojzesove postave ostali. Nekteri so se pa tudi na ravnost Mojzesovi postavi podvergli, in se obrezati dali; imenovali so se spreobernjenci pravice; navada je bila, o prestopu jih kerševati.

Judovsko ljudstvo je bilo tako konec časov vse drugač memo prejšnih dni, ko se je raji Izraelsko imenovalo. Bil je v veri v ediniga praviga Boga močno uterjeno, da ako je ravno semtertje kake ptuje misli v se vzelo, vonder ni bilo nič več nagnjeno k malikovanju; sploh se je postave Mojzesove terdo držalo, in dočakovanje Mesija kakor v bližnjim času pridejočiga je bilo v vsih sercih. Našle so se duše posebno čiste svetosti, in polne gorečiga hrepenjenja po obljubljenim Zveličarji, desiravno njih število ni bilo veliko, postavim Simeon, Ana, Caharija, Elizabeta, Marija itd. Per vsim tem pa je bilo vonder tudi veliko spačnosti med Judmi najti. En velik del izmed njih se je postave le po unanjim držal, za notrejnjo pravičnost mu ni bilo mar; dosti svojih posebnih napačnih ali praznih zročil je postavi prideval, svete pisma po svoji misli razlagval; per vsim tem pa so ti le sebe pravične šteli, in druge zaničevali, imenovali so se Farizeji, to je, od drugih ločeni, izvoljeni, pobožni. Našli so se nekteri med njimi vonder bolj pravih misel, kakor Nikodem, Gamaliel itd. Nasprot farizejem so bili pa Saduceji, kterim na veri in postavi Mojzesovi ni bilo posebno ležeče, več jim je bilo mar za pozemeljsko zložnost in postvetno dobro življenje; dvomili so nad raz-

nimi resnicami, ali jih celo tajili, postavim, de je duša neumerjoča, de so angeli, de je na unim svetu kaj plačila, ali štrafinge. Njih število ni bilo posebno veliko. Še so bili pa drugi, ki so se od sveta ločeni v samoti deržali, in si za posebno ostro življenje prizadevali, desiravno je bilo v njih mislih marsikej presiljeno in napačno; hotli so čisto duhovski biti, in telesno popolnoma zatreti. Najti je bilo takih v pušavah Judejskih krög mertviga morja, in pa v Egiptu; tam so se imenovali Eseji, tukej Terapevti (boguslužni). Sploh je pomniti, de veči del Judov si je Mesija le posvetniga veličastniga kralja mislil, kateri bi njih rod iz ptuje oblasti rešil, in ga v mogočno čez vse narode povzdignjeno ljudstvo storil. Tudi med duhovšino Judovsko jih ni bilo obilno praviga duha; zlasti so viši duhovni bili dostikrat le vsiljeni; kakor so se namreč kateri deželski oblasti prikupili ali zamerili, so bili postavljeni ali odstavljeni, postavim Anaz in Kajfež.

V sredi Judovske dežele so se bili Samarijani še obderžali, med kterimi pa in med Judmi celo ni bilo nič družbe. Samarijani so bili sicer vero v eniga Boga, v božjo previdnost in v prihodnjiga Mesija sprejeli; terdili so pa samo bukve Mojzeso-ve, in ker Judje jim niso pustili deležnosti per Jeruzalemskim tempeljnu, so si lastin tempelj na hribu Garicim blizo Samarije sozidali; pa tudi v svojih seğah in navadah so se veliko od Judov razločili, ker se je njih zarod velik del iz nevernikov bil perčel. Vonder njih serca niso bile nepripravne Mesija sprejeti.

11. Od ver in zgodeb ajdovskih narodov.

Per enim samim ljudstvu, namreč per Izraelskim, se je spoznanje eniga praviga Boga in upanje prihodnjiga Odrešenika čisto ohranilo; drugi narodi so se dalje od Boga zgubili, bolj in bolj v zmote zašli. Ni ravno misliti, de bi se per vsih teh narodih celo nič resnice ne bilo ohranilo, ali de bi v vsim njih življenji zgolj družiga ne bilo najti razun hudiga, zakaj nekteri ostanki perviga božjiga razodenja so se le še obderžali, večna Beseda v rešenje človeško namenjena je nad človeštvam čula in ga vodila, in duh človekov podobe božje ni popolnoma zgubil, desiravno je bila močno otemnjena. Vonder zmotnjava in spačenost nevernikov je bila tolika, de s. evangeli njih pota na ravnost Bogu zoperne imenuje, pokoro in popolno prerojenje tirja, in stariga človeka sleči in noviga obleči perganja. Marsikteri neverniki zdajnjih časov bi sicer napake nekdanjih nevernikov radi polepšali; pa proti resnici bo njih prizadevanje le prazno ostalo.

Potem ko je človek od Boga odpadel, se je zgubil tako daleč, de je namesti Boga častil naturne reči, in namesti Stvarnika molil stvari. V svitlim soncu je menil, de najde božjo svetlobo, v mili luni viši prijazno bitje, v zvezdah nad seboj neke vodnike posvetnih zgodeb, v rodovitni zemlji blago dobrotljivo mater vsih, v silnih elementih gospodovavne moči sveta. Ker je v

naturi toliko raznih perkazin, je človek tudi kmalo zgubil vero v eniga Boga, in si je začel misliti veliko bogov, za vsake različne stvari, za vsako ljudstvo družiga. Ker se s svojimi misli čez naturo ni vedil vzdigniti, si tudi ni več mogel Boga kakor zgolj duha misliti; še je menil, da so bogovi nekakošni silni osodi podverženi, ktera čez nje gospoduje. Takošna je bila nekdanja natureska vera. — Vonder razne natureske vere so se iskale iz globociga zatopljenja povzdigniti, in rade bi bile svojim bogovam človeško podobo dale. Tako je namesti sonca in zvezd, namesti raznih živih stvari, najti bogove v človeških podobah, pa tudi z vsimi človeškimi slabostmi in napakami. Takim bogovam se je pa ravno tako le z vnanjimi šegami brez prave notrejnje svetosti, večkrat tudi z neusmiljeno kervavimi daritvami in ostudno gerdimi deli služilo. To je bila podoba poznejšega malikovanja. Cerkveni učenci so sploh terdili, da v teh zmotah je Satan, poglavar svetá, tudi svoj delež imel, da se je v podobah malikov njemu služilo, in da je on narode z lažnimi prerokvanji, čudi in znamenji in z goljufivimi odgovori iz ust malikov slepil.

Kakor so si neverniki svoje bogove napak mislili, tako so tudi vrednost človeške nature slabo spoznali. Človekov konec se jim je zdel le ta čas, nar viši namen le pozemeljsko gospodvanje ali zavživanje posvetne srečnosti in sladnosti. Za resnično svetost po naših mislih niso poznali, marsiktere pregrehe so našle semtertje svoje zagovarjevece, še celo poviševavce, kazala se je včasih med njimi posebna čednost in poštenost, vonder je veljala le za ta svet. Neumerljivost svoje duše so skorej celo pozabili; le kakor sence so se po njih mislih duše sprehajale v spodnjim svetu, ali so se iz ene stvari v drugo preseljevale, dokler so se v veseljnosti vtopile. Zatorej jih je pa tudi neskončna groza pred smertjo prepadala, zatorej po besedi aposteljna niso nobeniga upanja imeli, in v raznih podobah se med njimi tožba nad človeško revo glasi. Človek je po takim v očeh nevernika malo vredin bil, in prodajal se je kakor nespametna živina v sužnost, zlasti je bil ženski spol večidel v silni podložnosti in zaničljivosti, in neštevilno ljudi je bilo v kervavih vojskah, v neusmiljenih igrah ali le iz pohotnosti kaciga tirana pomorjenih. — Vse to še dan današnji več ali manj velja od krajev, kamur luč keršanske vere še ni prišla.

Zgodbe neverskih narodov niso bile družiga, kakor vedne prekucije in grozovite spremembe. En narod se je vzdignil čez drugi narod, eno kraljestvo je zatiralo drugo kraljestvo, en oblastnik je preganjal družiga oblastnika. Imenitne kraljestva so se začele v sprednji Azii; prvo je bilo Babilonsko kraljestvo, nad Babilonsko je prišlo Asirsko, in nad Asirsko zopet Babilonsko, vmes je tudi Egiptovsko kraljestvo slovelo.

Zdaj se je vzdignilo kraljestvo Medijansko in Perzijansko, ki je kmalo vse kraljestva v Jutrovim v svojo silno vlast požerlo.

Nad Perzijansko kraljestvo pride mogočnši Greško, ki se pa kmalo razdrobi, in svoje dela zaporedama Rimljanam,

mogočnim vladarjem svetá ob času Kristusovim, izroči. — Drugi narodi ali niso tako mogočno na noge stopili, in so kmalo drugim v oblast prišli, ali so še bolj v divjim neomikanim stanu živeli; per tem so pa ali od drugih narodov zatiranje prestatí imeli, ali pa v svoji sredi razne prekucije, razpertije in krivičnosti prenašati mogli.

V sredi raznih zmot nevernikov se je pa vonder še marsikaj ohranilo, kar je na Boga kazalo; ravno tako je tudi na posameznih osebah še zmirej kaj od božje podobnosti viditi bilo. Saj to, da so malikovavci vero v bogove imeli, je storilo, da so na nekakošne viši bitja mislili, in niso popolni brezbožniki postali. Zročila očakov so se nekaj v skrivnostnih društvih ohranile, in modrijani so marsiktere resnice s svojimi nauki med ljudstvo pernesli, tudi s svojim modrovanjem prazne vere prostiga ljudstva podkopali, desiravno so na drugi strani zopet nove zmote napletli. Razne posvetne prekucije so dale spreviditi, kako je vse na zemlji nestanovitno. In po vsim se je hrepenjenje po spoznanji resnice, po oboljšanim stanu, po rešenji iz te mnoge reve obudilo. — Razun tega so semtertje po božjim dopušenji, pošteni ali tudi v resnici pobožni možje vstali, ki so bili v zgled bližnjim in daljnim; kakor je bil ob Abrahamovim času Melkisedek, duhovin praviga Boga, ob Mojzesovim času ali še popred pravični Job. Tudi preroke je Bog poslal včasih med nevernike; Jona je prišel v Ninive, in Daniel je med Babilonci prerokval; in tudi druge Izraelcam storjene prerokbe so se med narodi razširile. Vse vkupej jih je imelo na prihod Mesijev perpraviti.

12. Vere in zgodbe imenitnih izhodnjih narodov.

V nardaljni strani Azije so od nekda prebivali Kitajci ali Sinezi. Verujejo eno bitje, v katerim vse svoj začetik in obstanik ima; pravijo mu Tian ali nebo, in Tao ali um, in mislijo, da v njih cesarji resnično živi, kteriga zato gospoda nebes imenujejo. Zraven te napačne misli je per njih še spomin najti na srečni stan perviga človeka in na njegov žalostin padec, pa tudi dočakovanje odrešenika, učenika in kralja, po katerim se ima novo življenje začeti; v bukvah njih modrijana Konfucija, ki je l. 550 pr. Kr. živel, so lepi nauki pošteniga življenja najti, zlasti od spoštovanja in pokoršine do staršev in prednikov. Ali pozneje se je med te ostanke resnice napačno malikovanje zamešalo, in tako je njih vera še dan današnji spačena. — Kitajsko kraljestvo se silno staro šteje, in začeti se je moglo kmalo po razkropljenji narodov; desiravno široke dežele obseže, vonder po drugim svetu ni kej sprememb napravilo, ker se je od nekda proti drugim narodom bolj zapiralo.

V južni strani Azije je Indija velika in bogata dežela, v kateri je tudi stara vonder po človeško skažena modrost in učenost najti. Veda, to je vednosti, se imenujejo svete bukve Indijanov, in Manu je bil njih prvi postavodajavec. Njih viši bog je Parabrama, to je bitje, ki vse obseže, in se v trojno razloči,

namreč **Brama**, **Višnu** in **Šiva**. Iz višiga bitja po njih misli vse duhovne in telesne bitja izvirajo, (ni rečeno, de so stvarjenje), in duše se po smrti iz ene stvari v drugo sprehajajo, dokler se ne očistijo. Njih modrijani so **Bramani**, katerih življenje je zgolj premišljevanje in oestro pokorjenje. Čista misel od eniga višiga bitja se je pa per Indijanih kmalo med večim delam naroda spaciła, de jim je **Bog** le vesoljna natura, in posamezni trije veliki bogovi nebo s soncam, zrak z luno in vodami, in zemlja, in zraven imajo v časti še zvezde in brez števila malikov. Od svojih bogov silne spremembe in tudi gerdobije perpovedujejo, v njih čast nespametno svoje življenje končujejo, in vdove z mrtvimi možmi vred na geradah sožigajo. Spomin na **Odrešenika** se je pa vonder zlasti v tem ohranil, de njih bogovi mnoge podobe nase jemljejo, človeka z nar višim bogam spraviti. — Indijani od nekđaj niso bili ljudstvo, ktero bi bilo vojske ljubilo, in zmag čez druge iskalo; zatorej so bili od nekđaj radi v rop drugim mogočnim in bojaželnim narodom.

V sredi Azije stanujejo od nekđaj razni narodi, zlasti so **Tibetanci** in **Mongolci** imenovati. Per njih gospodari od nekđaj vera, ki jo je **1000** let pred **Kristusam** neki **Buda** v **Indii** na dan spravil, so jo pa od tamkej pozneje velik del izgnali, ktera pa vonder dan današnji nar več spoznovavcov med vsimi ajdovskimi verami šteje. Po ti veri je en viši duh, kateri ves svet oživlja in se v raznih telesnih podobah na dan daje; zraven pa veliko število manjših bogov. Viditi je, kakor de bi bil v ti veri **Satan** hotel keršansko cerkev oponašati, ker ima svoje viši in niži duhovne, svoje klostre in drugo enako; zraven pa obilno **copernijskih** šeg; v višim duhovnu, ki mu **Lama** pravijo, tudi po ti veri nar viši božje bitje prebiva. — Iz srednje Azije so večkrat pred **Kristusam** in po **Kristusu** divje in silne množice ljudstva na bližnje in daljne dežele padle, in naglo veliko prebarnile, vonder njih grozovita oblast nikdar ni imela zlo dolgiga obstanka. — Iz teh strani so tudi **Amerikanci** svojo vero prenesli, saj se je v nji veliko taciga našlo, kar je veram v izhodnji in srednji Azii podobno, en viši duh, obilno **copernije**, in posebno neusmiljene človeške daritve.

V sprednji Azii med **Indijo** in **Babilonskim** so živeli od kdaj **Medijani** in **Perzijani**. Oni so imeli svoje svete bukve **Zeu-davesta** imenovane; njih posebni učenik je bil **Zoroaster**, ki je krog **800** let pred **Kristusam** živel. V njih veri je bilo nekaj razumka od eniga **Boga**, kateri se pa po njih misli ni nič mešal v vladarstvo svetá, temuč čez vse je bil **Ormuzd**, bog vsiga dobriga, kteriga podoba je bila luč in čisti oginj; krog njega je bilo sedem velikih duhov in veliko drugih dobrih duhov. **Ormuzdu** nasprot je bil pa hudi duh **Ariman**, kralj teme in začetnik vsiga hudiga, kateri tudi veliko hudih duhov krog sebe imá, in ima kačo v podobo, od ktere je per preroku **Danielu** beseda. Oni so pomnili, de je človek bil od hudiga duha v podobi kače zapeljan, in so tudi vedili za **Odrešenika**, kateri bi človeka z **Bogam** imel spraviti, rekli so mu **Mitras**; tudi od neumerljivosti duše, od vstaje-

nja in od sodbe so imeli znanje. To de v vse te na več strani resnične misli se je mešalo častenje stvari, ki so jim bile podobe božjiga bitja, namreč sonca, lune, planetov in zvezd, in dosti vraž od naturskih moči; njih modrijani Magi v zadnje niso bili družiga, kakor goljufivi coperniki; in življenje ljudstva je bilo h koncu polno mehkužnosti in razujzdanosti. — Perzijani in Medijani so bili v prvih časih pod oblastjo Babiloncov in Asircov: pa Medijani so se bili že l. 860 pr. Kr. enkrat od Asircov sprostili, potem so pomagali še Asirsko in Babilonsko kraljestvo razdjati. Perzijani ali Elamci so bili zdaj en čas pod gospostvam Medijanov, dokler jih ni l. 560 pr. Kr. njih poglavar Cir rešil, in je mogočno Perzijansko kraljestvo vstavil, ki je od Indije čez Babilonsko do Egipta in do Male Azije seglo. Greški ali Macedonski kralj Aleksander je to kraljestvo končal, in svoji oblasti podvergel. Kmalu po njegovi smerti so Partijani, popred malo znan narod, Perzijanske dežele v svojo last spravili.

13. Vere in zgodbe imenitnih izhodnjih narodov. — Dalje.

V lepi ravnini ob rekah Evfrata in Tigru so se ljudje po vesoljnim potopu nar pred vsedli; tam je bil veliki turn zidan, tam je bilo prvo mesto, Babilon, postavljeno; Nimrod, Kamov vnuk, je tam prvo kraljestvo vstavil, krog 2000 let pred Kristusom. Ob enakim času je Azur, Semov sin, zidal mesto Ninive, in začetnik bil Asirskiga kraljestva. Asirsko kraljestvo je bilo kmalo mogočno; nar bolj se je l. 720 pr. Kr. povzdignilo in razširilo po kralji Salmanasarji, kateri je tudi kraljestvo Izrael končal. Pa l. 650 pr. Kr. so se Babilonci in Medijani vzdignili zoper Asirskiga kralja, so mesto Ninivljansko vzeli in razdjali. Tako je mesto svoj konec našlo, ko je na pridigo Jonovo pozabilo. Zdaj je pa Babilonsko kraljestvo mogočno postalo, zlasti od l. 605 pr. Kr. po kralji Nabuhodonozorji, kateri je kraljestvo Juda končal. Vonder dolgiga obstanka to kraljestvo ni imelo, ker l. 554 sta Medijanski kralj Darij in Perzijanski kralj Cir Babilonsko mesto vzela; zadnji kralj Baltazar je v bitvi konec našel. Tako se je beseda prerokov zlasti Danielova izpolnila, in Judje so zamogli v svojo deželo nazaj iti. Babilonsko in Asirsko je od zdaj podložno bilo Perzijanam, potem greškemu kralju Aleksandru, v zadnje je v last padlo Partijanam. — Vera Babiloncov in Asircov je bila veliko bolj v vidne stvari in v telesne reči vtopljena, kakor per spredej imenovanih narodih. Častili so sonce, zemljo, luno in zvezde; in vse so obračali na zvezo možkiga in ženskiga spola. Možki bog ali sonce se je imenoval Bel ali Adon, to je Gospod; ženska boginja ali zemlja in luna je bila Milita ali Astarta. Bel je imel v Babilonu velik, 130 sežnjev visok tempelj, od kteriga prerok Daniel pripoveduje. Služba teh bogov je bila polna gerdobije in nesramnosti; žene in device Babilonske so jim v čast svojo čistost prodajale. V taki veri se je pač vse zgubiti moglo, kar je še od perviga razodenja ostati znalo;

zatorej so pa tudi preroki toliko božjo jezo zoper Babilon napovedovali.

Med srednjim morjem in reko Evfratam so razne veči in manjši ljudstva stanovale; bolj pomniti so med njimi Feničani, Sirci in razni narodi v Mali Azii. Feničani so se le s kupčijo pečali, so s svojimi barkami vse srednje morje obhodili, se še dalje vunkelj izpustili; njih pglavitne mesta so bile Tir in Sidon. Sirojsko je imelo večidel lastne kralje, razun kar je stalo pod Perzijani; pozneji je bilo mogočno kraljestvo, kterimu so bili tudi Judje pokorni, pod kraljem Antioham pa zlo stiskani. V Mali Azii pa je bilo več malih kraljestev razun ob času Perzijanskih kraljev in greškiga Aleksandra. Vse te dežele so prišle v zadnje med leti 150 do 50 pred Kristusom v Rimsko oblast. — Vera v teh strahah je bila zlo ena z Babilonsko, le de so bogovi drugačine imena imeli, in de se je v njih službi še kaj posebniga perdevalo. Viši bog je bil Bal ali Adon, kterimu so tudi Izraelci radi služili; imenovan je bil tudi Moloh, in v tem imenu so se mu celo otroci v dar žgali. Viši boginja je bila Astarta ali Dagon v podobi ženske z ribjim koncam. Služba teh bogov je bila ravno tako vsa razujzdana, in zraven grozovita, ker so se tudi ljudje zlasti otroci darovali. Zatorej je pa Bog Izraelcam te malike toliko prepovedoval, jih zavoljo njih častenja toliko tepel, in po prerokih tudi unim narodom hude kazni napovedoval.

Še je govoriti od Egipta, ktera dežela se k Afriki šteje, pa Azije tiši. Od začetka, to je od l. 2200 pr. Kr., je bilo več manjših kraljestev v Egiptu, pozneji so bile vkupej v eno združene; kralji so se imenovali Faraoni. Ko so krog l. 1700 pr. Kr. kralji iz nekiga pastirskiga ljudstva iz Arabije čez Egipt gospodovali, je Jožef v deželo prišel, in za njim cela Jakobova rodovina. Ko so bili pa ti kralji pregnani, in se je drugi rod na kraljevi sedež vzdignil, so bili Izraelci silno stiskani, dokler jih ni Bog po Mojzesu rešil. Pozneje, l. 525 pr. Kr. je Egipt prišel pod Perzijansko oblast; in spolnilo se je, kar je Bog deželi po prerokih žugal. Greški kralj Aleksander je v Egiptu per morji veliko mesto sozidal, in ga po svojim imenu Aleksandrijo imenoval. Po njegovi smerti je dežela spet lastne kralje imela, kteri so posebno učenost podpirali; v zadnje pa so Rimljani gospodarji postali. — Vera Egipčanov je bila zlo Indijanski podobna, in tudi na češenje sonca, lune in zvezd obrnjena; desiravno se je v drugim veliko od une razločila. Ozirid, dobrotno bitje, je bil bog sonca, in Izida boginja lune in zemlje; Tifon je bil hudobno bitje, bog vsiga hudiga in zlega. Kar je posebniga od Egipčanov pomniti, je čast, ki so jo raznim živalim skazovali; črn bik z belo liso na čelu, Apis imenovan, je bil podoba, sončniga boga. Njih malikovavski duhovni so se posebne modrosti hvalili, pa se tudi z goljufivo copernijo pečali. Življenje Egipčanov je nekaj lastniga, žalostniga imelo; reva življenja in smert jim je bila vedno v očeh. Na Odrešenika je posebno to kazalo, de so od svojiga boga Ozirida pravili, kako ob svojim času terpi, umerje in zopet oživi, res de jih je malo razumelo, kam letó kaže.

Med drugimi Afrikanskimi narodi so bili Kartagenci, Feničanski naseljenci, ki so se s kupčijo pečali in vero Feničanski enako imeli, dokler niso bili od Rimljanov premagani l. 146 pr. Kr. — V notrejni Afriki so bili in so še Zamurci; njih stan je še na nar nižji stopnji, kupčija z ljudmi, večna vojska in huda sužnost še zmirej med njimi gospodari. Vera njih je malikovavstvo čisto divje; zakaj kaka skala, kako drevo, kamen ali kos lesa ali kaj družiga taciga jim je Bog, kakor namreč jim v glavo pade; in če jim en Bog ni všeč, ga veržejo preč, in si vzamejo družiga. Tako se nad njimi še zmirej spolnuje kletev Noetova nad nerodnim sinam; zakaj Kamovi otroci so.

14. Vera in zgodbe starih Grekov in Rimljanov.

Med starimi Evropejskimi narodi so bili nar imenitnejši Greki in Rimljani. — Greki so bili nar bolj omikano ljudstvo nekdajnjih časov; od njih so Rimljani svoje vednosti in umetnosti prejeli, in kar je v Evropi današnje čase omikanosti najti, se je je en del ravno starim Grekam zahvaliti. Pravi sedež tega ljudstva je bila po večim od srednjiga morja obtečena zemlja, ki prot jugu od stare Ilirije in Macedonije leži, in je zdaj nekaj v Turški oblasti, nekaj se Novogreško kraljestvo šteje; od ondot se je več rodov v Malo Azijo in v južno Italijo naselilo; in v poznejih časih je bilo veliko Grekov v Jutrejnjih deželah, v Egiptu in v Rimu najti; takrat je greški jezik tudi skorej povsod znan in govorjen bil.

V prvih časih je bilo Greško med več kraljev razdeljeno; od leta 1100 do 900 pr. Kr. je pa bila kraljeva oblast po vsih mestih odpravljena, in vladarstvo je bilo v rokah izbornikov ljudstva. Skorej vsako mesto se je le samó zase držalo, le včasih so v veči zaveze stopile; Atene in Šparta so bile poglavitne mesta; tukej je l. 880 pr. Kr. Likurg, tamkej l. 594 pr. Kr. Solon dal modre postave. Od l. 492 pr. Kr. so Greki imeli skozi 51 let hudo vojsko po suhim in po mokrim s Perzijani, ker so pa slavno zmagali, in se ptujiga gospostva obvarovali. Ali zdaj so se jele Greške mesta med seboj rovat; Špartanci so bili zoper Atence in nekaj časa se je še Tebansko mesto čez druge vzdigovalo. S takimi bratovskimi boji so se Greki med seboj oslabili, in Macedonski kralj Filip jih je potem lahko z zvijačo in z močjo svojimu gospostvu podvergel. Filipov sin, Aleksander Veliki, je Macedonce z Greki združil, čez Perzijansko kraljestvo planil, si ga je z Egiptom vred po več bojih l. 329 pr. Kr. persvojil, in je noter v Indijo perderl. V Babilonu je bil nekaj časa njegov sedež; ali kmalo ga je neprevidena smert l. 323 pr. Kr. vzela, in veliko kraljestvo se je v mnogo manjih in večih zdrobilo. Greki so se zdaj skušali osvoboditi, tode per vednim razpertji niso imeli dosti moči, in po padcu Korinškiga mesta so kakor Macedonci prišli v oblast Rimljanov.

Vera starih Grekov je bila sicer po večim podobna veram družih narodov, saj je marsikej iz Jutra in Egipta v njo došlo, vonder ker je bilo to ljudstvo silno domišljivo, je mnogo-

tere pristavke svoji veri perdjalo. V nekakošni zmedenosti se je od začetka obderžala misel v eno vesoljno bitje; kmalo se je posebej razložil Uran, to je nebes, in Gaja ali zemlja; pristopil je še Hron ali minljivi čas. Še bolj na drobno so se potem razmerili Zevs, gospodar zgornjiga sveta, neba in zemlje, Posejdon, poglavar vodá, in Pluton, vladar spodnjiga sveta, stanovališ ločenih duš. In od zdaj je bil Olimpijski hrib ali božji sedež še z več bogovi zastavljen, z bogovi in boginjami sonca, ognja, gojzdov, polja in kmetije, ognja in kovačije, vojske, kupčije in še celo tatvine, modrosti in učenosti, muzike, čistosti, lepote, posvetne ljubezni in nesramnosti; še so dobili gojzdi, hribje, studenci, potoki in široko morje cele množice božjih ali nadčloveških bitij; in po vsim tem so se hrabri vitezi kakor na pol bogovi štel. Nar imenitnejši Greški pesniki, Homer, Heziod, Pindar in drugi so si prizadevali, v svoje pesmi lepe pripovedi od nebeških in pozemeljskih bogov vplesti. Tem bogovam so bili lastni služabniki, godovi in tempeljni, posebne daritve so se jim opravljalje, in igre v čast obhajale, in zvijačne prerokvanja (orakeljni) so se v njih imenu godile. Nar imenitnejši tempeljne so imeli Zevs nar viši bogov v Olimpui, Palada boginja modrosti v Atenah, in Artemida boginja host in lova v Efezu, Afrodita boginja lepote in mesenih sladnost v Korintu in na Cipriškem otoku; nar slavitiši orakelj je imel Apolon, bog sonca in muzike v Delfih. Vse to je prosto ljudstvo slepilo, ali bolj modri možje so previdili, de so to le prazne basni, in njih misli so šle bolj na eno samo božje bitje; vonder spoznali so, de je Boga težko najti, in še teže, ga ljudstvu naznaniti. Med temi modrijani je bil Pitagora, ki je veliko modrosti iz jutrejnijh krajev krog l. 540 pr. Kr. v Grecijo pernesel; sosebnop pa Sokrat od 469 do 400 pr. Kr. On je govoril od eniga Boga, od neumerljivosti duše, od potrebe nebeškiga učenika, in še je bil zato obsojen, smertni strup izpiti; pokojno je sprejel kozarc, ki je imel njegovo življenje končati, in tolazil je sebe in svoje učence s tem, de zdaj bo sam se prepričal od neumerljivosti duše. Med Sokratovimi učenci je slovel Platon, od l. 430 do 348 pr. Kr.; v njegovih bukvah se najdejo take visoke misli od božjih reči, de so jih pozneji še cerkveni učeniki keršanskim podobne imenovali. Njegov učenec Aristotel je zložil vodila od človeškiga mišljenja in spoznanja, po kterih so se pozneji še v keršanskih šolah ravnali. Desiravno pa je veselo take možje med neverniki najti, se vonder ne more tajiti, de še leti so bili v raznih zmotah in napakah zapopadeni. Drugi Greški modrijani so pa še veliko bolj obilno napačnost na dan spravili; malikovavsko vero so sicer pomagali razdirati, ali na njeno mesto niso nič boljšiga znali postaviti; nekteri iz med njih so še na ravnost nad vsako resnico dvomiti učili. S to negotovostjo v veri se je združila velika brezvestnost in razujzdanost ljudstva; od greške zvestobe je bil pregovor, de je bila tolika kakor nobena; in od njih zaderžanja govori s. Pavel, de jih je Bog vsim nesramnostim prepustil, ktere so se celo v čast domišljenim bogovam godile. Boljši duše so nad tem nedopovedljivo bolečino čutile, in silno hrepenjenje po

resnici in zavezi z Bogom jih je gnalo; in zmirej močnejši je bila želja po božjim razodenji, ktero bi negotovosti človeškiga domišljevanja konec storilo.

Rimljani so bili nar bolj mogočno ljudstvo starih časov. Začetik njih gospodovanja je bil majhin, samo Rimsko mesto, ki sta ga Romul in Rem, dva brata, l. 754 pr. Kr. sozidala bila. Romul je bil prvi kralj, in za njim jih je še šest drugih kraljev prišlo, kateri so novi državi postave zastran vere in notrejnje ustave dali, jo zoper sovražne sosesde serčno branili, in s pre-mago bližnjih mest povečali. V letu 510 pr. Kr. pa je bil zadnji kralj Tarkvini pregnan, in vladarstvo je prišlo v roke boljarjev; zbor starašin z dvema prednikama, ki sta se konzula imenovala, je gospodaril. Časoma je pa nižji ljudstvo persililo, de so se tudi iz njegove srede možje v viši državne službe volili. Rim je l. 450 pr. Kr. po desetih možeh posebne postave na dvanajst bakrenih tablah prejel. Med tem pa so šle vojske z bližnjimi in daljnimi Italianskimi ljudmi skorej neprenehama naprej, večidel v srečo Rimljanam. Tako je prišlo, de je bila v zadnje cela Italija Rimljanam podložna. Po treh hudih vojskah s Kartagenci od l. 264 do 146 pr. Kr. je bilo tudi špansko in en del Afrike Rimu podložno. Zdaj je prišla versta na Ilirijo, Macedonijo in Grecijo, tudi v Azijo je že segla Rimska oblast. Vonder tolikošna sreča Rimljanov, in nezmerna bogatija, ki se je v njih poglavitnim mestu nakopičila, je njih misli in stan popolnoma spreobrnila, hude razpertja so bile med višimi in nižjimi, in silne vojske med raznimi vojvodi eniga ljudstva. — Poslednjič je vsa oblast v rokah eniga obstala, namreč Julija Cesarja l. 47 pr. Kr., in po njega umorstvu Oktavijana Avgusta l. 30 pr. Kr. Z Avgustam so se začeli Rimski cesarji. V sredi teh notrejnjih prekucij pa se je gospostvo Rimljanov le še dalj razširjalo; cela Mala Azija, Sirija in Indija, Egipt, v Evropi Galija (zdajnje Francosko), Britanija (Angleško), en del Nemčije do Rajne, in pod cesarjem Avgustam dežele med Jadranskim morjem in Donavo, tedej tudi zdajnja Slovenija so peršle v njih pokoršino. Po takim je Rimsko cesarstvo ob času Kristusoviga prihoda skorej ves takrat znani svet obseglo, in Rimski ali latin-ski jezik se je zlasti v zahodnji Evropi povsod govoril.

Vera Rimljanov je bila velik del veri Grekov podobna, le de je bila v vsim resna, in posebno v podporo države razmerjena. Bogove so imeli zlo tiste z Greki vred, razun de so jih drugači imenovali. Jupiter, ki je bil per Grekih Zevs imenovan, je bil nar viši, vladar nebeških in pozemeljskih reči. Zraven njega je bilo še več velikih bogov: Mars, bog vojske, od Rimljanov posebno česen, Apolon, bog sonca in muzike, Bah, bog vina, Cerera, boginja žita in polja, Venera boginja počutne ljubezni in v zadnje vse nesramnosti. Diana, boginja lova in host, Neptun, bog vodá in morja, Pluton, bog spodnjiga sveta itd. Tudi še več manjših bogov so častili, hišne malike so spoštovali, in svoje kralje in cesarje so med bogove šteli. Dalje so tudi vse malike premaganih ljudstev med svoje privzeli in jih častili. Kar

so Rimljani od svojih bogov bolj resne misli imeli, je bilo pozneje z basnami Grekov navdano, s katerimi so jih njih pesniki Virgili, Horaci in zlasti Ovidi soznali. Sploh je bila misel, da dokler bo služba bogov ostala, bo tudi oblast Rimljanov trdna in nezmagana. Per važnih početkih, per načinu vojske in naredbi miru, so iskali vselej voljo svojih bogov izvesti; zato so imeli svoje vedeže, ki so iz letenja ptičev in iz droba darilnih žival prerokovali. Farji malikov so imeli svoje posebne pravice in tudi svoje posebne opravila v državi. Tempeljni, daritve in druga služba bogov se najdejo kakor per Grekih; kapitol v Rimu je bil narslavljeni Jupiterjev tempelj, Panteon pa je bil vsim bogovam v čast namenjen. Od začetka se kažejo nad Rimljani posebne čednosti; pravičnost, zvestoba, čistost, serčnost so jim bile lastne; le da so te čednosti nar več na obderžanje in povzdignjenje države šle. Ali po velikih zmagah, nezmernim bogastvu in po naukih nespametnih greških modrijanov se je zaderžanje zlo spačilo, in neusmiljenja, krivičnosti in nesramnosti je bilo obilno; stiskanje ptujcev, razpertja med seboj, želja gospodovati čez vse, kervave igre, mehkuznost, nezmerne gostarije, vživanje vsih sladnost je bilo skozi na dnevi.

Res da so imeli Rimljani tudi svoje modrijane, Ciceron in Seneka sta v svojih bukvah lepe resnice in nauke zapisane pustila, ali sadu za ljudstvo se od tod ni našlo, grozovitno podobno naznani apostelj v listu do Rimljanov od splohniga spačenja med neverniki. Ni bilo mogoče človeku, dolgo v takim stanu ostati; nevera in hudobnost je serce nepokojno in britko delala; in na vse strani so segali, resnico izvesti, ali pokoj notrejni zadobiti; ali zastonj, na zemlji pomočka ni bilo. Boljši duše so se tedej bolj in bolj na to obračale, kar se je iz prerokovanja judovskega ljudstva in domačih vedežev zlasti iz ust Sibile glasilo, da boljši časi pridejo, da nov gospodovavec iz Judeje se vzdignil bo.

15. Vere in zgodbe starih Galijanov, Nemcov in Slovanov.

V zahodnjih stranah Evrope so od kdaj stanovali Galijani ali Kelti; Španija, Galija (Francosko) in Britania (Angleško) je bila od njih zasedena. Krog l. 600 pr. Kr. ste se dve veliki množici iz Galije vzdignile novih sedežev iskat. Eni so vzeli severno Italijo v posest, in so bili več časa še Rimljanam v strah; Rimsko mesto se je pred njih vojvodam Brenam l. 390 pr. Kr. treslo. Drugi so se ob Snežnikih in ob bregu Donave zaselili, in poprejšnji prebivavci Slovani so se jim mogli umakniti. Ali pozneji so prišle vse te dežele Rimljanam v oblast; severna Italija l. 220, Španija l. 72, Galija l. 50, dežele med Donavo in Jadranskim morjem l. 15 pr. Kr. in Britanija l. 72 po Kr.

Vera Galijanov je vedila za eno nevidno večno bitje verh drugih bogov, reklo se mu je Deon ali Tevtat; sonce je bilo njegova podoba, in v ti se je imenoval Belen. Ceridvena ali Onvana je bila boginja zemlje; Ostar, boginja lune; Ezkamul, bog vojske itd.; še je bilo v časti mnogo duhov in drugih

nadčloveških bitij. Služabniki teh malikov so bili Druidi, ki so se zraven druge učenosti veliko z vedeževanjem in copernijo pečali. Darovali so bogovam v tempeljih, na gričih in pod hrastmi (hrast je bil bogovam sveto drevo); v daritev so se jemale nekatere zeliša, živali, in v časih celo ljudje, zlasti vjeti sovražniki. Za prihodnje življenje, za neumerljivost duše so Galijani vedili; saj so daritve za mrtve opravljali. Boljši veri je bila per Galijanih ravno na poti velika oblast in zmotnjava Druidov, malikovavskih farjev; pa z nastopam Rimskiga gospodovanja so leti prišli ob moč, in kar je na Odrešenika kazalo, je tudi Galijanam bolj znano postalo.

V sredi Evrope, bolj pa proti severju, so imeli Nemci svoje sedeže, kakor še današnje čase. Njih zemlja je bila takrat še divja; rodovi so si le v vojski eniga vojvoda volili, drugači so bili vsak za se, in kraljev niso imeli. Nemci so bolj vojsko in lov zverin, kakor pa kmetijo ljubili, svoboda ali prostost jim je bila čez vse; zato so bili pa tudi sosedam, zlasti Rimljanam zgodej strašni; že l. 102 pr. Kr. je bil Rim pred njimi v trepeti; in po času Kristusoviga rojstva so bile vedne vojske med njimi in Rimljani. Le rodovi na zahodnjo stran Rajne in na južno Donave so Rimski oblasti služili; ob času veliciga preselevanja narodov pa so ravno Nemci Rimsko cesarstvo v zahodu razdjali.

Vera Nemcov je bila zlo Indijanski in Perzijanski podobna: eno viši bitje, Alfadur (oče vsiga); zraven nekakošna trojica: Odin ali Vodan, bog neba, sonca; Tor, bog zraka, groma; Herta, boginja zemlje, in še razni drugi bogovi Ir ali Irmin, bog vojske; Treja, Hulda, boginja rodovitnosti itd. Tudi nekakošno nasprotvanje med bogovi je oslediti; Balder je dobri bog; Loke hudobni, sovražni; zraven še dobre nadčloveške bitja, in hude, pošastne stvari. Za neumerljivost duše se je vedilo, kakor za srečin in nesrečin kraj unstran svetá. Nemci niso imeli lastnih farjev za službo svojih malikov, ampak očetje in starašini so jo opravljali; bilo je pa per njih veliko žen, ki so se z vedeževanjem in copernijo pečale. Tempeljnove je bilo malo najti; darovali so nar raji v logih, pod svetimi drevesi (hrast je bil tudi tukej sveto drevo), in na gričih. V darila so se jemale živali, konji, biki, svinje, celo ljudje zlasti sovražniki, zraven še sadovi in zeliša. Stari Nemci so bili sicer nekako divje, bojaljubno ljudstvo, vonder njih pravičnost, zvestoba, čistost, postrežnost se hvali, graja pa nagnjenje k pijači in igri. Na Odrešenika je per njih kazala pripoved od ponovljenja svetá, od zopetniga prihoda dobriga boga, Baldera, in odmaganja hudobnih moči. Tudi per njih je tedej nekaj priprave za boljši vero bilo.

V izhodnjih stranah Evrope, od Jadranskiga in Baltiškiga morja do Volge in Černiga morja so od kdaj Slovani stanovali; krog l. 600 pr. Kr. o prihodu Galijanov pa so se mogli čez Donavo unstran Tatranskih ali Karpaških hribov umakniti; nekaj ostankov od njih pa je bilo še krog Teržaškiga morja najti, tam kjer so se poznejši meje Italije, Ilirije, Panonije in Noriškiga snidale, in kjer je bilo slavno mesto Akvileja (Oglej), stara Emona

(Ljubljana), Celeja itd. Od njih zgodeb ni dosti znano, ker so se Slovani več s kmetijo in kupčijo, kakor pa z vojsko pečali, desiravno jim serčnosti ni mankalo. Ob casu veliciga preselovanja narodov pa so Slovani se zopet v zapušene kraje od Jadranskega morja in pa čez Vislo naprej pomaknili.

Vera starih Slovanov je bila tudi veri Indijanov in Perzijanov podobna. Viši bog, vesoljno bitje je bil Perun, kteriga podoba je sonce bilo; bila je tudi nekakošna trojica, ali triglav: Svetovit ali Vitislav, bog neba, groma, vojske; Radegast, bog zraka, luči, postrežnosti, in Živa tudi Lada, boginja zemlje, rodovitnosti, lepote. Razločile so se tudi dobre in hude bitja; Belibogi in Černibogi, in še dobri in hudi duhovi, desi in besi. Dobri in hudi bogovi so imeli razne imena: Rugievit, bog poletja, vojske; Porevit, bog zime, ropa; Zlatababa, dobra boginja, Mora, Ježibaba, huda boginja itd.; dobri in hudi duhovi pa so bili škrti, vile ali rusalke, divji in povodnji možovi. V službo teh bogov so imeli Slovani lastne farje, ki so se pa tudi z vedeževanjem in coperstvom pečali. Za čast bogov je bilo najti večih in manjših tempeljev; imenitni tempeljni taki so bili Perunov v Novimgradu in v Kjovi, Svetovitov v Arkoni na Ruškem otoku v Baltičkim morji, Belinov ali Beligaboga v Akvileji; sveto drevo Slovanov je bila lipa. V dar so bili bogovam zlasti beli in črni konji, voli ali ovce, včasih ljudje, dalje med ali medica, potice, reči sovražniku poropane; z daritvami so bile gostarije; igre in plesi združeni. — Slovani so bili sploh miroljubno, delavno ljudstvo, sicer serčni v boji, pa tudi potepeljivi, radi podložni, dobroserčni, postrežni, veseli, in zraven nekako miločutni; prihodnje življenje in neumerljivost duše so tudi verovali; malikvavske farje svoje so zlo spoštovali, in per njih pravico v svojih tožbah iskali. Vse to jih je po več straneh pripravne storilo boljši vero z nebes sprejeti; in če je per njih kej na Odrešenika kazalo, je ravno misel v tiste bogove in boginje, ki so za zimo spomlad, za odmertijo novo življenje prinesli.

16. Polnost časov.

Žalostno podobo je pač svet imel, ako se pogleda na vero in življenje narodov, kakor se kaže v dneh, ko je imel Odrešenik priti; vonder povsod se razodeva več ali manj dočakanje boljšiga časa, upanje na noviga zaželeniga kralja narodov; več ali manj se čez in čez glasi zdihovanje prerokov: „Nebesa rosite pravičniga, oblaki naj ga dežijo doli.“ Sicer je večna Beseda med človeškim rodam nevidama delala, po prerokih in modrih govorila, po čudnih spremembah ljudstva vodila k spoznanju in boljšanju; vonder ne per Judih, ne per nevernikih njeno djanje ni bilo zadosti spoznano, razun kar bolj pobožne duše zadene. Ali, kakor s. Avgustin pravi, ko se je svet staral in umiral, se je Kristus perkazal, de bi človeštvo novo mlado življenje prejelo. Prav za prav je bila zdaj polnost časov po besedi s. Pavla. Nikdar ni bilo toliko hrepenjenja po spoznanji in resnici, nikdar ne toliko

želja po zboljšanju časov. Med Judi in neverniki ni bilo več toliko ločitve, malikovavci sami se niso več toliko zapirali novim veram. En jezik, greški, je gospodoval v izhodnjih, in en jezik, latinski, v zahodnjih krajih, in ena oblast, rimska, je vladala skoraj ves svet; tudi mir je bil takrat povsod; lahko je bilo novi veri se razširiti. „Zares nezapopadljivi so sklepi božji, neizvedne njegove pota!“

Perva doba.

Začetik cerkve po Kristusu in aposteljih.

Od Kristusoviga rojstva do l. 100 po Kr.

Pervo poglavje.

Življenje in djanje Jezusa Kristusa v zveličanje človeštva.

17. Prihod, rojstvo in mladost Jezusova.

Kadar je štiri tавžent let od perve obljube Odrešenika ali Mesija preteklo, ko se je čas njegoviga prihoda po prerokih razodet dopolnil, se je On, kteriga so vse ljudstva željno perčakovale, z nebeškiga sedeža na zemljo perkazal. Bil je On edinorojeni Sin večniga Očeta, prišel je poln resnice in milosti, de bi prejšnji revni, temotni, grešni stan človeškiga rodu končal, in ga popolnoma prestvaril in prerodil v zveličanje. Prerokovanja so se glasile, de bo od svete device iz Davidove hiše čudno spočet, in v Betlehemu na Judejskim na svet rojen. Njegov prihod na zemljo se ni smel po navadnim potu zgoditi, po kterim se le grešni Adamovi otroci na svet rodé; vonder tudi ni mogel drugači biti, kakor takó, de je On v resnici eden iz med nas, človekov Sin, postal. Le popolnoma nedolžin in svet je zamogel grešnike očistiti in posvetiti, le v resnici Bog in človek je bil v stanu, človeka z Bogam spraviti.

Kadar se je od Boga odločeni čas perbližal, je bilo sveti Devici Marii iz Davidove hiše, ki je bila pravičnimu desiravno ubozimu Jožefu zaročena, v Nacaretu po angelu oznanjeno, de ona je od Boga izvoljena, njegoviga edinorojeniga Sinu po moči s. Duha spočeti in roditi. Kadar je ona nebeško zročilo pokorno in ponižno sprejela, se je izpolnilo, kar ji je bilo rečeno; spočela je od s. Duha, in večna Beseda je meso postala, človeško naturo nase vzela. Božjim sklepam je še neverski posvetni gospodovavec nevedama služil, povelje je namreč ravno tisti čas dal Rimski cesar Avgust, de naj se popiše ves svet; in po tem je

mogla sveta Devica Marija s svojim ženinam, s. Jožefam, v Davidovo mesto, v Betlehem, priti. Tukej je bilo v revnim hlevcu prečudno dete rojeno, ktero je že od preroka imenovano bilo močni Bog, Oče prihodnjih časov, poglavar miru, ktero je Kristus — Maziljeni ali Kralj — Gospod. — S tem svetim rojstvom so se začeli novi časi za človeški rod; zatorej se tudi od slej leta človeških zgodb štejejo — zdaj 1849; in bila je po starim cerkvenim zročilu noč 25. Grudna (Decembra).

Kakor čudin je bil prihod Mesijev sam na sebi, tako čudne so bile prikazni o njem. Angel v svitlobi perstopi k pastircam na Betlehenskimi tratah, in jim oznani veliko veselje, de je rojen Kristus; trume nebeških duhov se perbližajo, pojo Bogu čast za njegovo usmiljenje, in napovedujejo ljudem mir, spravo z Bogom in zveličanje. Nova zvezda posveti v daljnim Jutru, in razodene Modrim, kraljem, de je rojen novi kralj iz Jakoba. In zdaj perhité pastirci k jaslicam gledat, kar jim je bilo od angela povedano, in Modri pridejo k hlevcu, molit Kralja in Boga. V teh je bilo krog novorojeniga Zveličarja zbrano celo človeštvo, Judje in neverniki, visoki in nizki, modri in priprosti, bogati in revni; angeli in ljudje so se vidili soedinjeni, nebeško kraljestvo se je zemlji perbližalo. — V večin spomin te srečne dobe se v Betlehemu še zmirej kaže tisti častiti hlevce v skalni votlini, pa je v tempelj božji spremenjen. Ker je božji Sin hotel v vsim Očetu pokorin in svojim človeškim bratom podobin biti, je bil po zapovedi postave osmi dan obrezan; in prejel je takrat presveto ime Jezus, to je božja pomoč, božje zveličanje, Zveličar; pokazal je v tem obrezvanji, de po ranah in kervi bo od človeštva vzeto, kar ni čistiga, greh. Zopet štirideseti dan po rojstvu je bil Jezus v tempeljnu pred Gospoda postavljen, in se je tukej za naprej v naše odrešenje Očetu daroval; bogaboječi, od s. Duha razsvetljeni Simeon je dete pozdravil kakor luč v razsvetljenje narodov in čast Izraelskiga ljudstva; in pobožna Ana se je pridružila in perpovedovala, od njega vsim, ki so odrešenja perčakovali. Tako je bilo rojstvo Mesijevo na vse strani zadosti oznanjeno; pobožni so se ga obveselili, in so Boga za njegovo milost hvalili, desiravno so se hudobni prestrašili in bali, ko je imela nehati njih hudobija.

Od druge Jezusove mladosti vemo to, de sta Marija in Jožef z detetam po božjim povelji v Egipt bežala, oditi grozovnosti kralja Herodeža, ki se je za svoje kraljestvo bal, in je po življenji stregel detetu, kteriga kraljestvo ni od zemlje; tako se je še Egiptu zveličanje na znanje dalo, kjer je bila od kdej globoka tema nevere in malikovanja. Po smerti Herodeževi pa je bilo dete spet nazaj perpeljano, in sicer ne v Betlehem, kjer se je bilo še bati pred Herodeževim krivičnim sinom Arhelajem, temuč v Nacaret, kjer je manj neusmiljeni sin, Herodež, gospodoval. Tukej je Jezus kakor Bogu odločen (to namreč pomeni ime Nazarejic) svojo mladost preživel, in je rasel v zgled vsim mladim ljudem kakor v starosti, tako tudi v modrosti in dopadljivosti pred Bogom in pred ljudmi. V svojim dvanajstim

letu je šel Jezus po postavi v tempelj s svojimi starši na Velikonočni praznik, in tamkej je dal svetiti nekoliko žarkov svoje božje modrosti pred učeniiki, ki so se nad njegovimi odgovori čudili. Vse stopinje človeškiga življenja posvetiti, je Jezus ostal svojim staršem po otroško vdan in pokorin; pomagal je po besedi stariga zročila svojimu redniku v njegovim delu per tesarji, je tako tudi kakor prvi Adam s potam obraza svoj kruh jedel. Tako je on živel pred svetam perkrit do svojiga tridesetiga leta; med tem časam je bil njegov rednik, s. Jožef, iz tega življenja poklican, kdaj in kako se je to zgodilo, ni znano, desiravno je gotovo, de sta mu Jezus in Marija v smerti na strani stala. — Tista hišica, ki jo je Jezus s svojim dolgoletnim stanovanjem posvetil, je v spomin njegoviga ponižniga in pred svetam neznaniga pozemeljskiga življenja še prihranjena; bila je namreč pozneje iz Nacareta v Evropo po angelih prenesena, nar pred na Tersat nad Reškim morjem, potem pa v Lavreto na Italijanskim, kjer se še v veličastni cerkvi znajde.

18. Poklic in delo Janeza Kerstnika, nastop zveličanskiga djanja Jezusoviga.

Pred nastopam Mesijevim je imel po pripovedi svetih pisem priti prerok v duhu Elijevim, de bi ljudstvo na kraljestvo Zveličarjevo perpravljal. Ta je bil Janez Kerstnik, kteriga rojstvo je bilo njegovimu očetu, duhovnu Cahariju, še popred kakor Marii rojstvo Jezusovo, po angelu napovedano, in kteriga je njegova mati Elizabeta, Mariina teta, po božjim daru v svoji starosti spočela. Ko je Marija Gospoda noseča obiskala Elizabeto, je bilo dete posvečeno, še preden je bilo rojeno; in mati njegova je od Boga navdihnjena Marijo kakor Mater Gospodovo častito pozdravila, in letá je nasprot Boga hvalila, ker se je ozerl na svojo ponižno deklo. Ob rojstvu Janezovim, kjer je Caharija spet spregovoril in prerokoval, so se ljudje čudili in prašali, kaj bo iz tega deteta; izrejen je bil po angelovim povelji kakor Bogu posvečen, in od mladosti je živel oistro v pušavi, kamur je že o preganjanji Herodeževim, kakor nekteri perpovedujejo, Elizabeta z njim bežala bila. Tako se je pripravljaj na svoj poklic, de bi kakor drugi Elija Izraelove otroke obračal k Gospodu, njih Bogu.

Po navadi Judovskih učeníkov je Janez v svojim tridesetim letu svoje prerokovanje nastopil; prišel je na besedo Gospodovo iz pušave k reki Jordana, in je začel oznanovati pokoro in prihod Mesijev: „Delajte pokoro, kraljestvo božje je blizo! V sredi med vami je Eden, kteriga ne poznate; on pride za menoj, pa je bil pred menoj, in je večí od mene.“ Poslužil se je Janez vidniga znamnja, kersta vode, ljudstvo za Mesija posvečevati; s tem kerstam je hotel na znanje dati de vse ljudstvo notrejnijiga očiščenja potrebuje, ako hoče v kraljestvo Mesijevo stopiti. Veliko ljudstva iz Jeruzalema in iz cele Judeje je prišlo Janeza poslušat, in se je dalo kerstiti; prišli so ljudje raznih stanov, tudi colnarji in vojšaki, prišli so farizeji in saduceji. Vsim je oznanoval, de kraljestvo Me-

sijevo je le duhovna zveličanska naprava, de k temu ni zadosti človeku, le po mesu Abrahamoviga rodu biti, temuč de je treba serca spreobrniti, ker drevo, ki sadú ne prinese, se poseka in v oginj verže. Oznanoval je vsakimu, kako po svojim stanu pravično in pošteno živeti; in se ni bal hudobnim in terdovratnim hinavcam zažugati, de ne bodo odšli prihodnji jezi. Samiga sebe pa ni dal poviševati, temuč je še bolj naravnost kazal na Njega, kateri bo v ognji in v s. Duhu kerševal.

Med tem je zapustil Jezus svoje tiho življenje v Nacaretu, in je prišel tudi do Janeza. Ko ga Janez ugleda, s perstam kaže na njega in pričuje: „Glej, Jagnje božje, ktero grehe svetá odjemlje.“ Jezus se je dal zdaj od Janeza kerstiti; pač On prečisti ni potreboval kersta v pokoro, pa hotel je s tem pokazati, de pokoro namesti nas vzame nase, de zdaj nastopi delo zveličanja; bil je o tem kerstu v Mesija očitno posvečen. Zakaj zdaj se je nebo odperlo, in s. Duh je prišel v podobi goloba nad Jezusa; in večni Oče se je oglasil: „Ta je moj preljubi Sin, nad katerim imam dopadajenje.“ Vsa sveta Trojica se je tukej razodela, in Oče nebeški je sam Jezusa kakor svojiga edinorojeniga Sina, kteriga je v odrešenje človeštva poslal, na svet vpeljal.

Od slej je Janez od Jezusa še glasneji pričeval, de On je, kterimu je pot perpravljat prišel, de Jezus ima rasti, on Janez, pa se zmanjšati; in svoje učence je obudeval, de naj gredo za Kristusam. Tudi ni nehal še dalje ljudstva k pokori opominjevati; ni se bal Herodeža, oblastnika v Galileji, svariti, de ne smé Herodijade, žene svojiga brata, imeti. Ali po jezi hudobne žene je bil Janez v ječo veržen, v gradu Maher unstran Jordana, in poslednjič ob glavo djan. Tako je Janez nehal od luči pričevati, kadar je luč sama, Jezus, više stopila; Jezus pa mu je dal pričevanje, de je bil več kakor prerok. Njegovi učenci so se po tem za Kristusam obernili, na kteriga jim je bil zmirej kazal; vonder več iz med njih ni hotlo učenika razumeti, so se raji od Jezusa preč deržali, in so še pozneji ostali le Janezovi učenci.

Po kerstu v Jordanu je s. Duh Jezusa v samoto, v pušavo, peljal, kjer je (kakor Mojzes na gori Sinajski) štirideset dni v postu, molitvi in premišljevanji ostal; bilo je to perpravljenje na delo odrešenja, bilo je pokorjenje za greh človeški, ki se je s prepovedano jedjo začel. Po tem je bil enako svojim človeškim bratom skušan; Satan namreč je pristopil, in ga kakor perviga človeka iskal v greh napeljati po napuhu, po poželenji jedi, posestva in gospostva. Ali kjer je prvi Adam padel, je drugi Adam, Kristus, premagal, in je pokazal, de je prišel moč in dela Satanove razdirat; in od slej zamorejo vsi skušnjavo in oblast peklenško zmagati, kateri se po njegovim zgledu in z njegovo pomočjo vojskujejo.

19. Pervo leto Jezusoviga uka, nabiranje učencov.

Jezus je bil trideseto leto izpolnil, ko se je dal Janezu kerstiti. Potem, ko se je v pušavi z molitvo in s postam za svoje

očitno delo perpravil, je stopil iz samote, in prišel na mesto, kjer je Janez kerševal. Ko Janez Jezusa ugleda, se oberne k dvema svojih učencov rekoč: Glej Jagnje, božje! Naglo se vzdigneta učenca, in gresta za Jezusam; ljubeznivo sta sprejeta, in ostaneta tisti dan per njem. Bila sta Andrej in Janez. Potem najde Andrej svojiga brata Simona, in ga perpelje k Jezusu; in ko ga Jezus ugleda, mu reče: Ti si Simon, Jonov sin; imenoval se boš Kefa ali Peter (skala, skalnik). Drugi dan na poti v Galilejo, je našel Jezus Filipa, in ga poklical za seboj. Filip pokliče Natanaela ali Jerneja, in ga pelje k Jezusu. Tako je bilo že pet mož krog Jezusa; perpeljalo jih je k njemu pričevanje Janeza Kerstnika, in pa posebna moč, s katero je on vse k sebi vleči znal; vidili so tudi že nekaj božjiga nad njim, in sicer pred drugim v tem, de je on za Natanaela še pod figovim drevesam vedil. Vonder jih v začetku še bolj poterčiti, je v Kani Galilejski prvi čudež storil, kjer je na ženitnini vodo v vino spremenil; pokazala se je v tem delu tako moč, kakor dobrota in milost Jesusova, in učenci so toliko terdneji verovali, kar so že pred spoznali, de je On Mesija.

Potem se je hotel Jezus ljudstvu bolj razodeti, in ker je bil Velikonočni praznik blizu, je šel po postavah v Jeruzalem; tam je iz tempeljna prodajavce in menjavce izgnal rekoč: Ne delajte hiše mojiga Očeta v hišo kupčije. S tem se je skazal kakor poslanca Očeta nebeškiga; in ker so ga Judje za to prijeli, s čem de spriča tako oblast, jim je naprej povedal čudo svojiga vstajenja od mertvih. Ker je Jezus o prazniku še več učil, in tudi mnoge znamenja delal, jih je veliko v njega verovalo; pa on se nanje ni zanesel, ker je vsih serca dobro poznal. Vonder je prišel eden Judovskih prednikov, Nikodem po imenu, po noči k njemu, se je dal podučiti od božjiga kraljestva, in je odselej ostal na tihim Jezusov učenec. Temu je Jezus tudi potrebo prerojenja iz vode in s. Duha razložil, in s tem drugačin kerst od Janezoviga pokazal. Od Jeruzalema je šel tedej Jezus k Jordanu, in je ondi jel učiti in kerševati s svojimi učenci, in veliko jih je šlo k njemu, kateri so se dali v njegovo imé kerstiti, tako de je On kmalo več učencov dobil, kakor Janez. V tem, bi se znalo reči, de je bil prvi začetik svete cerkve Kristusove.

Po tem, ko je bil Janez v ječo veržen od Herodeža, se je Jezus iz Judeje v Galilejo umaknil, vedoč, de farizeji tudi po njem strežejo, ker so izvedili, de on toliko učencov dobiva. Na poti v Galilejo je šel Jezus skozi Samarijo, in je per mestu, Sihar imenovanim, na Jakobovim studencu pogovor imel s Samariško ženo; in ko je potlej na prošnjo Samarijanov dva dni v tistem mestu ostal, jih je zlo veliko v njega verovalo. Na to je peršel v Galilejo, in Galilejci so ga s perpravljenimi serci sprejeli; in začel je v shodnicah oznanovati evangeli ali veselo oznanilo od božjiga kraljestva, in opominjati k pokori rekoč: „Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je perbližalo.“ Slovelo je od njega po deželi, in per vsih je bil v časti; le v svojim domačim mestu, v Nacaretu, je bil slabo sprejet. Iz shodnice in iz mesta so ga

izgnali, in iz roba gore hotli doli suniti, on pa je posred njih gredé stran šel. V Kani pa je Jezus zopet drugi čudež storil; ozdravil je namreč sinu kraljičeviga, ki je v Kafarnavmu bolan ležal. To mesto je bilo per Genezareskim jezeru, zavaljo kupčije je tje veliko domačih in ptujcov vkupej vrelo; zato si ga je Jezus za svoj stanovitin sedež izvolil, ker se je od tod glas njegoviga uka dalje razšel; od ondod je tudi svoje pota po Judovski deželi nastopal.

Učenci, ktere si je Jezus od začetka zbral, dosihmal niso bili stanovitno per njem, temuč so še šli za svojim delam; bili so namreč ribči. Zdaj jih je pa hotel v svoje vedne tovarše vzeti; tam per Galilejskim morji je poklical Petra in Andreja, Jakoba in Janeza, potem ko jim je bil dal čudno velik vlak rib storiti; povedal jim je, v kaj jih je izvolil, de jih namreč hoče človeške ribče storiti, v to si vzeti, de bi po oznanovanji s. evangelija ljudi v njegovo kraljestvo zbirali. In oni so popustili mreže in coln, in šli za Gospodam; slišali so zdaj ves njegov nauk, vidili vse njegove dela, in po takim so se perpravljali, njega in njegovo besedo kdaj po vsim svetu oznanovati. Ko je zdaj z njimi v Kafarnavm prišel, je tam v shodnici hudiga duha iz obsedeniga izgnal; potlej je v Petrovi hiši njegovo tašo od merzlice ozdravil. Potem je hodil po mestih Galilejskih, oznanoval evangeli, ozdravljal vsake bolezni, izganjal hudiče; in veliko množic iz cele Judovske dežele je šlo za njim. Med drugimi bolniki je on ozdravil v nekim mestu goboviga, in v Kafarnavmu mertvoudniga, kteriga so zavaljo množice skozi streho mogli pred njega spustiti. Dalje si je Jezus še družih učencov pervzel, kteri bi vedno z njim bili; sploh so bili vsi nizkiga stanu in neučeni, pa pripravnih serc za visok poklic. Matevža je on celo s cola poklical de je za njim šel; in takrat je Jezus pokazal očitno, de je prišel grešnike iskat in zveličat, ker je s colnarji in očitnimi grešniki jedel, in jih učil.

Kar je Jezus s svojim ukam in s svojimi deli nar pred hotel doseči, je bilo to, de bi ga bili vsi od Boga obljubljeniga in od ljudi dočakovaniga Mesija ali Kristusa spoznali; in ta njegov namen se je v prvem letu njegoviga uka zlo izpolnil. Galilejci so v njega verovali, Samarijani so ga sprejeli, in desiravno so mu bili Farizeji od začetka nasproti, so vonder množice iz Jeruzalema, in Judeje in od une strani Jordana za njim šle; njegovi učenci pa so od začetka spoznali: „Kristusa smo našli.“

20. Drugo leto Jezusoviga uka, izvolitev aposteljnov.

Kadar se je zopet Velikanoč približala, je šel Jezus v Jeruzalem praznik obhajati, in tam je o saboti ozdravil človeka, ki je že osemtrideset let bolan ležal. Od tod so njegovi sovražniki priložnost vzeli, ga bolj preganjati; ali on se jim zdaj ne spričuje samo kakor Mesija, ampak začne se dalje razodeti kakor Sinu Očeta nebeškiga, in te resnice ne terdi le s pričevanjem Janeza Kerstnika, temuč tudi s pričevanjem, ki mu ga Oče daje zlasti v čudežih, ktere mu je dal delati. Kmalo potem je ozdravil

človeka z usušeno roko, in sicer tudi o saboti; in tukej se je zopet farizejem nasprot, kakor gospoda čez saboto, kakor tistiga, kateri ima oblast od Očeta, pokazal.

Ni pa samo za pričijočo potrebo Jezus učil in delal, ampak skerbil je več, de bi tudi v prihodnje božje kraljestvo na zemlji obstalo, de bi tako vsi ljudje po resnici in milosti nebeški svoje zveličanje najti mogli. Zatorej je postavil namestnike svoje na zemlji v apostelnih, ktere si je izmed učencov izvolil. Bilo je, pred ko ne, v oziru na dvanajst rodov Izraelovih, dvanajst apostelnjnov ali poslancov (tako se jim pravi, ker jih je Jezus namesti sebe poslal), namreč: Simon, potem Péter imenovan, Jonov sin, iz Betsajde na Galilejskim morji; Andrej, Simonov brat, ravno tako iz Betsajde; Jakob, starji imenovan, in Janez, sinova Cebedejeva in Šalómína iz Betsajde, in po svoji materi, sestri Marije Device, Jezusova sorodovínca, včasih njegova brata (bratranca) klicana; Tomaž, tudi dvojčič imenovan, iz Galileje; Filip, tudi iz Betsajde; Jernej, prav za prav Bartolomej, to je sin Tolomejev, tudi Natanael, ravno tako iz Galileje; Matevž, tudi Levi, iz Kafarnavma; Jakob, mlaji imenovan, in Judež Tadej, sinova Alfejeva in druge Marije, sestre Matere Jezusove, torej tudi Jezusova brata klicana, ravno tako Galilejca; Simon iz Kane, tudi nekako sorodovíneec Jezusov, in poslednji Judež Iškarjot, potem izdajavec Jezusov. Ti možje so bili od Jezusa poklicani v pastirje njegove čede, in odmenjeni v stebre njegove cerkve; in ravno potem najdemo za to sveto cerkev že bolj obilno pripravo, desiravno število pravih učencov Jezusovih ni bilo preveliko.

Zdaj je začel Jezus svoj nauk obilniši razlagati in skazovati, kolikor je popolniši od Mojzesove postave, koliko boljši od misel farizejev, koliko drugači od duha tega sveta; zakaj gleda on na serce, ne samo na vnanje, iše večniga ne le časniga, hoče ljubezin, ne le pravice. Njegova pridiga na gori je kratik zapopadik njegove postave. Beseda njegova ni bila obsirna, v kratkih izrekih so zapopadene visoke resnice, in govor je bil lahko razumeti neučenimu kakor učenimu. Zraven je s svojimi deli skazoval, kako je prišel človeški rod rešit od vsaktere reve, kako je prišel iskat in zveličat, kar je bilo zgubljeniga, kakor je v njem milost Očetova na zemljo prišla. V Kafarnavmu je ozdravil hlapca stotnikoviga; v Naimu je obudil mertviga mladenča, in ga žalostni materi nazaj dal; zopet je ozdravil mutastiga slepca, in hudiča iz njega izgnal; in tam je sprejel grešnico, Marijo Magdaleno, in ji grehe odpustil. Vonder nauk njegov ni povsod dobriga sadu pokazal; to je on sam razjasnil v priliki od sejavca, kjer je seme na razno zemljo padlo; in pa v priliki od ljulike, ki jo je sovražnik med pšenico zasejal. Opominjal je Jezus po mnogih stranah, delati po njegovim nauku; tistim je blagrade dajal, kateri besedo slišijo in ohranijo; boječim je serčnost delal s priliko od ženofoviga zerna in kvasu, ker je pokazal, de božje kraljestvo v celim človeštvu kakor v posamskim človeku iz maliga začetka zraste; nemarne je nagibal s priliko od zaklada in

dražiga bisera, za kteriga človek vse svoje da; hudobne je svaril s tem, de ljulika bo v ognj veržena, in slabe ribe preč odmetane. V prilikah je Jezus sploh veliko učil; beseda njegova je bila s tem bolj prijetna in živa, in skrivnostne resnice so se tako zlasti prostimu ljudstvu lažji razjasnile.

Za takimi nauki so prišli zopet novi čudeži; na morji vihar potihnen in valovi pomirjeni, tukej obsedeni od hudih duhov oteti, tam kervotočna žena ozdravljena, in Jajrova hči od smerti obujena, zopet slepim pogled dan, in mutastim govorjenje; tako de je Jezus Janezovim učencam odgovor zamogel dati: Pojdite in povejte Janezu, kar ste vidili in slišali: slepi vidijo, gluhi slišijo, gobovi so očišeni, hromi hodijo, in ubogim se evangeli oznanuje. Te dela bi bile mogle sleherniga prepričati, de je Jezus res od Boga poslan Mesija ali Kristus; vonder dosti jih je bilo, kteri so se nad njim pohujševali. Toliko bolj pa je Jezus iskal vse pridobiti, in v božje kraljestvo pripeljati; ne dosti, de je sam obhodil vso deželo, in povsod svoje zveličanske nauke oznanoval, je zdaj tudi aposteljne poslal evangeli oznanovat. De bi bili od začetka bolj poterjeni, jim je naprej povedal, kaj jih preganjanja čaka; zraven jim je pa tudi moč dal, čudeže delati, in tako svojo besedo poterlovati. Dober iztek je imel ta prvi začetik apostolskiga dela, in z veseljem so učenci nazaj pridejoč Jezusu pripovedovali, kaj so govorili in storili. Med tem pa je bil Janez Kerstnik od Herodeža ob glavo djan, in Jezus je vedil, de tudi za njega ni varnosti; tedej se je on umaknil čez Genezareško jezero v pušavo. Ko ga je tamkej velika množica krog 5000 mož iskala, jih je s petimi kruhi čudno nasitil; v pozemeljski misli zastran Mesija so ga hotli zdaj v kralja izvoliti. Umaknil se jim je Jezus, in potem ko je aposteljniam na nepokojnim morji čudno po vodi gredoč pomagal, je drugi dan za njim hrepeneči množici nov nauk od nebeškiga kruha jel razkladati, in svoje telo in svojo kri kakor jed in pijačo v večno življenje oznanovati. Dosti se jih je nad to besedo pohujšalo, in ga zapustilo; aposteljni so ostali per njem, ker on je imel besede življenja. Po takim vidimo aposteljne v veri v Jezusa že močno poterjene.

21. Tretje leto Jezusoviga uka, stalni kamen cerkve položen.

Kmalu po slavnim čudeži s petimi kruhi se je Jezus podal v Jeruzalem, Velikonoč obhajati; in se je precej spet vernil v Galilejo zavoljo sovraštva, s kterim so ga Judje preganjali. Prišli so za njim pismouki in farizeji, ter so se pritožili zoper učence njegove, de ne deržé starih zročil, jedó z neumitimi rokami. Jezus jim nasprot postavi, de so božje postave več, kakor človeške zročila, in de človeka ne omadeževa toliko vnanja nečednost, kakor notrejnja hudobija serca; dal jim je zraven razumeti de oni pa ravno božje postave prelomljajo, in serca polne gnjusobe imajo.

Do zdaj je Jezus svoj nauk le Izraelovim zgubljenim otrokam oznanoval, le med Judmi čudeže delal; vonder je on prišel tudi druge narode zveličat, kar pa še učenci njegovi niso prav zapopadli, menijoč, de je odrešenje le Izraelu prihranjeno. O prigodbi s Feniško ženo, ktere hčer je od hudiga duha oprostil, jim je Jezus dal spoznati, de nebeška pomoč tudi neverskim narodom ni odrečena, temuč de je za vse ljudstva perpravljena. Storil je potem še druge čudeže nad raznimi bolniki, in zopet je poln usmiljenja množico per 4000 mož z malim, namreč s sedmerimi kruhi nasitil. Nasprot pa farizejem in saducejem, ki so hotli znamenje z neba, ni nobeniga čudeža pokazal; temuč je njih terdovratnost posvaril, in jim le znamenje svojiga prihodnjiga vstajenja napovedal. Tudi učence svoje je opominjal, de njih pravičnost ne bodi takošna, temuč boljši, kakor pa farizejev in pismoukov.

Po vsih teh naukih in delih Jezusovih so bili njegovi učenci in zlasti aposteljni v veri v njega in njegovo božjo naturo toliko poterjeni, de Peter na prašanje, kaj de oni mislijo od njega, na ravnost odgovorí: „Ti si Kristus, Sin živiga Boga.“ Per ti perložnosti je šel Jezus dalje v zidanji svoje cerkve, postavil je njeni stalni kamen (podložno ali gruntno skalo) prot Simonu rekoč: „Ti si Peter (skala, skalnik), in na to skalo bom zidal svojo cerkev, in peklenske vrata je ne bodo premagale.“ V kakošnim pomenu pa de hoče Petra imeti v stalo svoje cerkve, je Jezus dal razumeti z naslednjo besedo, ker mu je zročil ključe svojiga kraljestva, to je, nar viši oblast v svoji cerkvi. — Od tedej je Jezus začel svojim učencam skazovati, kaj de ga čaka v Jeruzalemu, kako bo mogel terpeti in umreti, de bo pa tretji dan zopet vstal. Letó ni šlo v misel aposteljniam, kteri še niso bili popolnoma odložili krivih zaumkov od pozemeljskiga Kristusoviga kraljestva; posvaril je torej Jezus zlasti Petra, de ne razumí, kar je božjiga, ker namreč je volja Očetova, de po terpljenji in smerti Sinu bo svet rešen in zveličan. De bi posebno prvi izmed aposteljnov ob času skušnjave v veri ne omagali, jih je Jezus z lastnimi čudeži poterditi hotel. Vpričo Petra, Jakoba in Janeza se je na gori, Tabor imenovani, spremenil, in dva velika preroka stare zaveze, Mojzes in Elija, sta se prikazala, mu pričevanje dajat; in za Petra posebej je znanje storil, de v ustih ribe mu je denar najti dal, daciijo tempeljsko zase in zanj plačati. Ko se je pa po vsim tem, kar je Jezus Petra spred postavljjal, nekakošno sumljenje med drugimi učenci začelo, jih je Jezus vse ponižnosti učil po podobi otroka, ki ga je med nje postavil. Tudi je nekakošni prevzetnosti v njih sercih s tem v okom šel, de niso mogli hudiga duha iz obsedeniga izgnati, kteriga je pa potem sam pregnal.

Dalje je Jezus svojim aposteljniam še več govoril od oblasti, ktero jim je hotel v svoji cerkvi zročiti. „Kar koli bote zavezali na zemlji,“ jim je rekel, „to bo tudi v nebesih zavezano; in kar koli bote odvezali na zemlji, bo tudi v nebesih odvezano.“ Učil jih je pa tudi per vsi ti oblasti usmiljenim in poterpežljivim s

svojim bližnim biti; povedal je zato priliko od hlapca, ki je bil veržen v nezmerne teme, ker ni hotel odpustiti svojimu sohlapcu. Izvolil je potem Jezus pa še dva in sedemdeset učencov, število tolikošno, kolikoršno je bilo starašin v Judovskim zboru. Leté učence je on poslal, po dva in dva vkupej, pred seboj po mestih in terjih; učil jih je, de neprestrašeni in brez skerbi za pozemeljsko hodijo, mir vošijo, in božje kraljestvo oznanujejo, kjer ga ljudje sprejeti hočejo, in bolnike ozdravljajo. Ti učenci so imeli biti pomagavci apostelnov v nauku in opravljanji svetih reči. Ko so se čez nekaj časa učenci spet vernili, in z veseljem pravili, kake čuda so delali v njegovim imenu, se je tudi Jezus razveselil, in je Očeta zato hvalil, svoje učence pa srečne imenoval zato, kar vidijo in slišijo.

Med tem je šel Jezus v Jeruzalem na praznik šotorov, in je v tempeljnu učil. Tukej je očital Judam njih sovraštvo, de ga hočejo umoriti; govoril je več, de je poslan od Očeta, in de dela, kar mu je Oče izročil; in de, kdor v njega veruje, bo s. Duha poln. Več jih je vanj verovalo, ali viši in farizeji so ga iskali prijeti pa zastonj. Ko drugi dan pripeljejo k njemu prešešnico, jih on lastnih grehov opomni, in grešnico izpusti z besedo, de naj več ne greši. Ko se potem Judje krog njega zberó, jim govori zopet od svoje nebeške vrednosti, in od Očeta, kateri ga je poslal, in jim oistro njih nevero očita; tako, de so ga hotli s kamnjem pobiti. Zdaj je Jezus od rojstva slepimu človeku pogled dal, in farizeji in viši so se še bolj nad njim togotili. Alj Jezus nasprot uči, de sami niso pravi pastirji in učeniki ljudstva, de pa on je pravi pastir, ki pozna svoje ovce, in da življenje zanje, kakor mu je Oče zročil storiti, in de ovce tudi njega poznajo. In med Judmi je bil razpor zavoljo teh besedi.

Potem so se zraven čudežev nad obsedenim in 18 let bolno ženo razni nauki in opomini Jezusovi verstili. Prot farizeju je razložil veliko zapoved od ljubezni, in jo razjasnil s priliko od Samarijana; aposteljne je učil, kako moliti, in jim povedal Očenaš; farizejem je oistro očital njih nevero v njega in njegove dela, in zopet jih je per nekim kosilu svaril zavoljo njih hudobije, enake hudobii očetov, in jim gorjé žugal zavoljo njih hinavšine. Zopet je učil aposteljne, se varovati kvasu farizejskiga ali hinavšine, spoznati njega pred svetam, in ne se bati preganjavcov; opominjal jih je, ne zaupati v bogastvo, temuč vso svojo skerb Očetu nebeškemu zročiti, kateri za vse skerbí; govoril jim je tudi, de čuti jim je treba, in vsaki čas na prihod Gospodov pripravljenim biti, in z zoperniki ob času spravo narediti. O prazniku posvečevanja tempeljna je šel Jezus spet v Jeruzalem, in ko so ga Judje v tempeljnu obdali, in silili povedati, kdo de je, je on močno terdil, de je Kristus, de on in Oče sta eno, in de opravlja Očetove dela. In zopet so ga hotli prijeti; on pa se je umaknil njih rókam. Naj so tedej sovražniki Jezusu še veliko nasprotvali, on je vonder svojo božjo naturo če dalje bolj razodeval; in če jih je ravno dosti nevernih ostalo, so pa aposteljni in učenci toliko bolj verni bili.

22. Poslednje leto Jezusoviga uka, bližanje terpljenja njegoviga.

Po prazniku posvečevanja tempeljna se je Jezus podal v Galilejo, kjer pa se ni dolgo mudil, ker ga je Herodež iskal umoriti; temuč je zopet nastopil pot proti Jeruzalemu, ktera je bila zadnja pred smertjo njegovo, pot k svojimu terpljenju. Hodil je po mestih in vaseh, učil od božjiga kraljestva, od voske poti k zveličanju, in od tesnih vrat v večno življenje. Ko je bil per nekim višim farizejev per mizi, je ozdravil vodeničnika, govoril od ponižnosti, in povedal priliko od velike večerje, h kateri priti so se povabljeni izgovarjali, kar je bilo farizejem v posvarjenje rečeno. Zopet je govoril veliki množici ljudstva od hoje za seboj, od nošnje križa, in od zatajevanja samiga sebe. Dalje je on grešnike in colnarje sprejemal; in ko so farizeji zato godernjali, je učil v prilikah od zgubljene ovce, zgubljeniga denarja in zgubljeniga sina, kako de Bog noče smerti grešnikove, in kako je v nebesih veči veselje nad spreobrnjenim grešnikom, kakor nad takimi, ki sami sebe za pravične imajo, in druge zaničujejo. V pogledu na posvetne farizeje, je učencam v priliki od krivičniga hišnika pokazal, kako de naj bodo modri za pridobljenje božjiga kraljestva. Še je lakomne farizeje učil, de Bogu in mamonu se ne da služiti, in povedal je zato priliko od bogatiga moža in vboziga Lacarja.

Ko je šel Jezus iz Galileje skozi Samarijo, je ozdravil deset gobovih mož, katerih mu je bil le eden hvaležin, neki Samarijan. Med posebnimi nauki do aposteljnov, zlasti od potrebnosti molitve, je dosti svaril farizeje zastran njih nevere do božjiga kraljestva; zastran njih napuha je povedal priliko od farizeja in colnarja, ki sta šla v tempelj molit. Ko je pa Jezus prišel do meje Judejske, je nekaj časa obstal na mestu, kjer je popred Janez učil, unkraj Jordana. Tam je veliko ljudstva k njemu šlo, nekaj de bi ga poslušali, nekaj de bi njih bolnike ozdravil. Med tem je farizejem razložil postavo od zakona, de namreč je nerazvezljiv, od devištva pa povedal, koliko velja v nebeškem kraljestvu; tudi je še več svaril njih lakomnost, in svet dal, vse zapustiti in svoje premoženje ubogim razdeliti, aposteljniam pa je obetal nebeško kraljestvo, ker so zavoljo njega vse zapustili; povedal je tukej priliko od vinograda in delavcov v njem. Med drugim je tudi otročiče sprejel, ko so mu jih matere prinesle, in učil, de takih je nebeško kraljestvo.

Ko se je na tistim mestu Jezus še mudil, mu je bilo povedano od bolezni Lacarja iz Betanije, kteriga je on z Marijo in Marto, njegovima sestrama, posebno ljubil; vonder se je on še le po tem vzdignil, ko je vedil, de je Lacar mertev. Tu je povedal učencam očitno, de gre v Jeruzalem, in de bo tam sovražnikom izdan in umorjen; oni sicer tega niso razumeli, vonder Tomaž pravi: „Pojdimo, de z njim umerjemo.“ Več slepim je Jezus na tem potu dal pogled, in k Caheju, colnarju v Jerihi, je šel v

hišo; hotel je še tukej pokazati, de gre svet iz teme rešit, in grešnike zveličat. Tukej je zopet farizejem v posvarjenje povedal priliko od hlapcov in talentov. V Betaniji pa je Lacarja obudil, desiravno je bil že štiri dni v grobu. To čudo slišati je višji duhovne in farje silno pomaknilo; skličejo zbor in sklenejo, Jezusa in Lacarja umoriti; Jezus pa se je umaknil v Efreem, kraj blizo pušave in Jordana.

Šest dni pred Velikonočjo je prišel Jezus zopet v Betanijo, in per večerji, h kateri je bil povabljen, je v podobo pokopa Marija ga mazilila. Takrat je on lakomniga Judeža posvaril, kterimu se je to maziljenje potrata zdelo. Drugi dan je Jezus s častjo na osliču jezdil v Jeruzalem, kakor tisti kralj iz Davidove hiše, ki je imel v imenu Gospodovim kakor Odrešenik priti. Mesto nagledajoč se je zjokal nad njim, vedoč, kaj nesrečni kraj čaka; in v tempelj pridejoč je izgnal tiste, ki so mu s kupčijo nečast delali, in se je tudi tukej kakor Gospoda tempeljna pokazal. Zraven je tudi slepe in hrome ozdravil, in se s tem zopet spričal kakor vsigamogočniga kralja. Zadnje dni pred Velikonočjo je Jezus vsaki dan v tempeljnu učil, na noč pa je šel vselej v Betanijo. Njegovi sovražniki so hude sklepe zoper njega delali, iskali ga v besedi vjeti, iskali umoriti; pa on je zavernil farizeje per prašanji zavoljo dacije cesarske, in saduceje v besedi od vstajenja mertvih, in pismoučene v prašanji za veliko zapoved postave; in potem jim je še hudo gorjé žugal. S svojimi učenci pa je Jezus posebej govoril od moči molitve in vere, sodbo nad nevernimi in terdovratnimi Judi pokazal v figovim drevesu, ki se je na njegovo besedo posušilo, prerokoval razdjanje Jeruzalemskiga mesta in konec sveta, učil jih v prilikah od deseterih devic in od hlapcov s talenti čuti in zvestobo ohraniti.

Vidimo tukej, kako je Jezus konec svojiga uka če dalje bolj sad od svojih poslušavcov tirjal, in ker ga ni našel, oistro svaril, zlasti farizeje. Vidimo pa tudi, kako so se dalje bolj ločili učenci Jezusovi od njegovih zopernikov, in kako so njegovi sovražniki s tem bolj iskali njegove smerti. Čudno bi se komu znalo zdeti, de Jezus od Judov ni bil bolj vesoljno sprejet; pa uzrok so bili njih napčni zapopadki od poklica Izraeloviga, od pozemeljskiga Mesijeviga kraljestva; uzrok je bila farizejev hudobija in hinavšina, in sploh posvetni duh, kterimu je bil Jezusov nauk ves nasprot.

23. Jezusovo terpljenje in smert njegova.

Ura je bila prišla, kadar je Jezus po volji Očetovi hotel v svoje terpljenje iti, de bi s tem svet z Bogam spravil in človeški rod odrešil. Pokorin je hotel biti do smerti, de bi poravnal človekovo nepokoršino; dati je hotel življenje, de bi zadobil nam večno življenje; preliti je hotel svojo kri v drago ceno našiga odkupljenja od pekla. Vedil je, kaj ga čaka; umakniti bi se bil še znal, ako bi bil hotel; ni ga gnala kaka sila ali kak dolg v

smert, pa ljubezin ga je v njo peljala. Tukej si je hotel perdobiti cerkev kakor čisto nevesto brez madeža in gerbe.

Dva dni pred Velikonočjo so viši Judovski v Kajfeževi hiši posebne svete imeli, kako bi Jezusa v roke dobili in umorili. Tu pride Judež, eden iz med dvanajsterih, k njim, in se jim ponudi, Jezusa izdati za trideset srebernikov. Jezus, gotov svoje smerti, pa tudi svest obstanka svojiga dela, postavi per zadnji Velikonočni večerji skrivnost svetiga rešniga Telesa, v vedni spomin svoje ljubezni, v poterjenje nove zaveze. V ti duhovni večerji je hotel v prihodnje svoje učence zbirati, v nji se jim po duši in po telesu deliti. Špolnil je v tem, kar je popred že rekel: „Moje meso je zares jed, in moja kri je zares pijača.“ Po večerji je učencam še veliko govoril od svojiga odhoda, jih tolažil, jim prerokoval od s. Duha, in v poslednje zanje molil. Kakor je bil skušan v začetku svojiga uka od satana, kakor ga je skušal ves čas hudobni svet, tako je hotel zdaj konec svojiga življenja težko vojsko poskusiti s slabostjo tega mesa. „Duh je sicer voljan, meso pa je slabo“, tako je sam spoznal. V silni britkosti na Oljski góri je celo kri potil. Pa molil je k Očetu, podvergel svojo človeško voljo njegovi božji volji; in zadobil je tolažbo in poterjenje od angela. Komej so čakali njegovi sovražniki, ga dobiti v svoje roke; nezvesti Judež pelja trumo njih služabnikov, in s hinavskim kušljejem jim izda svojiga učenika in dobrotnika. Učenci Jezusovi večidel zbežé, in Gospoda peljejo k Anazu in Kajfežu, višima duhovnama; tu še sklepe delajo, kako de bi nedolžniga po krivim tožili, in eden aposteljnov, Peter, na dvoriši zataji svojiga učenika, kteri je v zboru še zadnjič pričal, de je Kristus Sin božji. — Zdaj Jezusa izdajo Ponciju Pilatužu, oblastniku Rimskiga cesarja Tiberja; nezvesti učenec, Judež, potem obupa, in se sam konča.

Nedolžin je Jezus spoznan, vonder od Herodeža zasramovan, od vojšakov nevredno gajžljan in s ternjem kronan, hudodelniku Barabu zad postavljen, in v smert obsojen. S tako krivično sodbo je hotel Jezus od nas pravično sodbo odverniti. Potem je mogel Jezus sam z veliko težo svoj križ vleči na Kalvarijo, mesto mertvaških glav; nosil je s tem vso težo naših grehov. Tam zunej mesta Jeruzalemskiga je prestal svojo smert, perbit na križ, zasramovan in preklinjan, v silni bolečini in žeji; malo prijetlov mu je ostalo zvestih, mati njegova in en učenec, Janez, sta stala pod križem. — Ko je dopolnil vse, je nagnil glavo, in dušo iz sebe dal. Bilo je po Judovskim številu ob deveti uri popoldne, v petik 25. dan Sušca, ravno tisti dan tedej, ko je 34 let popred po oznanilu angelovim z nebes na zemljo prišel, meso nase vzel. Cela natura je stermela o ti zgodbi, solnce je otemnelo v sredi beliga dne, zemlja se je tresla, skale so pokale, smert je dala svoje mertve nazaj, in zagrinjalo tempeljna se je raztergalo od verha do tal. Staro je namreč minulo, novo se je začelo, nebo se je Adamovim otrokam spet odperlo. Iz ust nevernikov je bilo slišati: „Zares, ta je bil Sin božji.“ Po smerti mu je bila še stran z sulico prebodena, de bi iz nje, kakor kdaj Adamu Eva, se njemu

nevesta, cerkev, stvarila; tekla je iz nje kri in voda, skrivnostne znamenja svetih zakramentov v človekovo prerojenje in posvečenje. Njegovo sveto telo sta djala Jožef Arimatejic in Nikodem, ki sta se tukej očitno Jezusova učenca pokazala, v nov iz skale izsekan grob; zavila sta ga bila v tančice, in z dišavami pomazala; sovražniki pa so grob zapečatili in z varhi obdali. Duša Jezusova pa je šla pred pekel, pravičnim dušam, ki so se že od sveta ločile bile, odrešenje oznanovat.

Smert Jezusova je zgodba veliko pomenljiva za cel človeški rod; v nji namreč je nam dana sprava z Bogom, dano odpušenje greha, pripravljena gnada in zveličanje. Smert Jezusova pa je tudi polna pomena za posamskiga človeka, ker namreč vidi njega, ki je bil nar lepši izmed človeških otrok, njega, ki je bil ves nedolžin, izdaniga v smert, kakor v kazin ali štrafengo za naše grehe; mora vsak spoznati velikost teh grehov, spoznati tedej svojo nevrednost, in učiti se ponižnosti, popolne pokoršine in otroške ljubezni do Boga. Zatorej so aposteljni oznanovanje evangelija od smerti Jezusove začenjali. Sveti križ, les, na katerim je Jezus smert za človeški rod storil, je torej tudi v vedin spomin te skrivnosti še ohranjen, en del v Jeruzalemu, en del v Rimu, in v malih svetinjah po vsim svetu. Sveto mesto Jezusove smerti, Kalvarska gora v Jeruzalemu, je z veličastnim tempeljnjam pokrito, in častiti grob se znajde v sredi tistiga tempeljna še neoskrunjen.

24. Jezusovo vstajenje in vnebohod njegov.

Kakor je Jezus s svojo smertjo našo smert končal, tako je hotel s svojim vstajenjem naše življenje začeti; tretji dan je častitljivo zopet iz groba vstal, kakor premagavec smerti, kakor premagavec pekla, ki ni bil v stanu duše v svojim breznu obdržati. Vstati so Jezusa vidili varhi per grobu, in so to oznanili sovražnikom njegovim; živiga so vidili Gospoda Mati njegova, žene, aposteljni in učenci večkrat in na raznih krajih; tudi neverni Tomaž ga je spoznal, ter rekel: „Moj Gospod in moj Bog!“

Po vstajenji Jezusovim je bilo delo našiga odrešenja prav za prav še le dopolnjeno, v njem je naša vera svoj verh dosegla; zatorej apostelj terdi: „Ako Kristus ni vstal, je nečimerna naša pridiga, in prazna tudi vaša vera.“ In ravno to vstajenje je bilo, ktero je aposteljne s toliko serčnostjo napolnilo, in ktero tudi našo vero in naše upanje nar močnejši podpira.

Še štirideset dni se je Jezus v sredi svojih aposteljnov mudil, še veliko znamenj v pričo njih delal, in jim poslednje nauke v izpeljevanje in dopolnjenje svojiga dela, v zidanje svoje cerkve dal, ko jim je govoril od božjiga kraljestva. V tem času je zlasti od zakramentov kersta in pokore kakor tudi od drugih še potrebne zapovedi dal, per Galilejskim morji je Petru svoje ovce in jagnjeta zročil, učence sploh je poterdoval, jim delanje čudežev obetal, posebno pa obljubo od prihoda s. Duha oznanoval.

Konec teh dni je Jezus enajstere še enkrat krog sebe zbral,

in jih je peljal prot Betanii. Potem ko je z njimi jedel, jim je še enkrat poterdil: „Dana mi je vsa oblast v nebesih in na zemlji. Pojdite po vsim svetu, in oznanujte evangeli vsi stvari, in kersujte jih v imenu Očeta in Sina in s. Duha.“ Še jim priporoči, od Jeruzalema ne iti pred, dokler ne prejmejo moči od zgorej, namreč s. Duha. Med tem je prišel z njimi na oljsko goro; tukej je iztegnil svoje roke čez nje, in jih blagoslovil. Zdaj se je vzdignil v pričo njih od zemlje, svitel oblak ga je vzel spred oči učencov; in spremljen od rešenih pravičnih duš in sprejet od nebeških duhov je prejel svoje kraljestvo v posestvo, in zdaj sedi na desnici božji in deli krone vsim, kateri vanj verujejo. Učenci pa so se bili vernili v Jeruzalem, in so čakali tamkej obljubljeniga s. Duha. Tako je Jezus dokončal od očeta izročeno delo; kar je on začel, je imelo dalje po s. Duhu v njegovih apostelnih in njih nastopnikih naprej peljano biti, de bi cerkev njegova obstala do konca sveta.

Drugo poglavje.

Djanje apostelnov in učencov Jezusovih.

25. Prihod s. Duha, prva družba vernih v Jeruzalemu, s. Peter prvi vidni poglavar cerke.

Ob času popotovanja našiga Zveličarja na zemlji je bilo po telesnim obziru tedajnje človeštvo po velikim delu v eno združeno; Rimsko cesarstvo je obseglo vse imenitnejši dežele stariga sveta. Gospodoval je čez to mogočno deržavo cesar Avgust od l. 30 pr. Kr. do l. 14 po Kristusovim rojstvu, njegov pasterik Tiberi pa mu je bil naslednik v cesarstvu od l. 14 do 37 po Kr. Judovska dežela je tisti čas stala pod tem gospostvam; bila sta oblastnika, Ponci Pilatuž v Judeji in Herodež v Galileji. —

V duhovnim pogledu je Kristus o svojim odhodu v nebo zapustil namesti sebe poglavarja noviga človeštva, svoje svete cerkve, in še drugih pastirjev v svojim imenu. Prvi vidni poglavar svete cerkve namesti Kristusa je bil (od l. 33 do 67 po Kr.) apostelj s. Peter, drugi pastirji svete cerkve so bili drugi aposteljni in učenci Jezusovi. Ali število vernih je bilo takrat še malo; sto in dvajset duš je bilo vkupej zbranih. In apostelnam samim je bilo treba obilnišiga razsvetljenja in poterjenja, preden so bili v stanu druge učiti in poterlovati. Zatega voljo jim je bil Jezus obljubil pomoč s. Duha; in po njegovim povelji so aposteljni in učenci Jezusovi z Marijo, njegovo Materjo, vred v Jeruzalemu ostali, in so se z neprenehano molitvijo na prihod s. Duha pripravljali. Ker je Kristus v začetku dvanajst apostelnov po številu dvanajsterih rodov Izraelovih izvolil, in ko je to število po nesrečnim koncu Judeža Iškarjota nepopolno bilo, je s. Peter kakor glava vsih opomnil, naj se iz med mož, ki so bili vedno z Jezusam, drugi namesti Judeža postavi. Tedaj so vsi

vkupej molili, de bi jim Gospod dal znamenje, kteriga de On hoče; ter so vadjali (lozali), in zadelo je Matija, eniga iz med dva in sedemdeseterih učencov, in rojeniga v Betlehemu; in je bil prištet enajsterim apostelnjam.

Bilo je deseti dan po Jezusovim vnebohodu, Binkoštni praznik, ko so Judje spomin stare postave na Sinajski gori dane obhajali (I. 33 po Kr.), in nova postava je bila po prihodu s. Duha dopolnjena. Tamkej per oznanjevanji stare terde postave je bil grom in blisk, ljudstvo s strahom navdati; tukej, ker je nova postava le postava milosti, je sicer bil šum kakor veliciga piša, in plamenec oginj, pa ne silin in grozovitin, temuč le v znamenje razsvetljenja, očiščenja, ogrejenja in poterjenja; v podobi ognjenih jezikov je namreč s. Duh prišel nad aposteljne in zbrane učence.

Čudno prestvarjeni so začeli Boga hvaliti, in velike njegove dela oznanovati. Bilo pa je zavoljo praznika veliko Judov in spreobrnjenecov v Jeruzalemu zbranih iz vsih strani sveta, iz Perzije in Arabije, iz Egipta in Cirene, iz Male Azije in Grecije, celo iz Rima. Ko se je šum po mestu razšel, se je velika množica zbrala, in vsi so slišali v svojim jeziku aposteljne govoriti, in so se silno nad tem čudili. In s. Peter je vunkej stopil, in je od s. Duha vnet ljudstvu razkladal, od kod de to čudo pride, in kako de je Bog Kristusa, kteriga so oni umorili, povišal, in postavil sodnika živih in mrtvih. Globoko je beseda poslušavcam v serce segla, in ginjeni so jeli prašati: Kaj nam je storiti? In odgovoril jim je apostelj: Storite pokoro, in vsak iz med vas naj se da kerstiti v imenu, to je po nauku Jezusovim. In bilo jih je tri tavežent, kteri so vero v Jezusa sprejeli, pokoro obljubili, in v imenu Očeta in Sina in s. Duha keršeni bili, in so s tem v družbo Jezusovih učencov stopili.

S prihodom s. Duha, se je cerkev Jezusova od zunej prav vidna pokazala, in je bila za vse čase do konca uterjena. Aposteljni so tukej zadobili obljubljeno pomoč od zgorej; s. Duh jih je učil vso resnico, de so popolno spoznali in povsod oznanovali, zakaj de je Kristus na svet prišel, namreč svet od zmote in greha rešit, in z Bogam spraviti; namesti poprejšne boječnosti so skazovali zdaj neprestrašeno serčnost, de so bili pripravljani, vse za Kristusa prestati; tudi so bili zdaj v stanu med vsimi narodi s. evangeli oznanovati, zakaj mnoge jezike so govorili in čudeže delali; zmešanje jezika je kdaj narode po zemlji razkropilo, dar jezikov pa je pomagal vse v eno ljudstvo zbrati. Dalje pa je božji Duh tudi poslušavcam apostelnov serca odpiral; padla je slepota spred njih oči, in terdovratni so se radi s. evangeliu vdajali; polni verne misli so bili privzeti v družbo svetnikov, in iz edinosti vere se je rodila edinost ljubezni; vsi so se ko brate in sestre spoznali, in vse svoje so med seboj delili. Božje kraljestvo na zemlji se je začelo razrašati, sad odrešenja in posvečenja božjih otrok se je jel razodevati. Tudi razverstenje udov božjiga kraljestva se je razravnalo, cerkev učijoča, apostelstvo s svojo oblastjo in podložnost vernih prot postavi Gospodovi, de-

litev nebeških gnad in prejemanje božjih darov, vse to je vsako na svojim mesti jelo biti. Verni so bili stanovitni v nauku aposteljn^{ov}, in v družbi molitve in lomljenja kruha nebeškiga; in zraven so še tudi tempelj obiskovali, dokler se ni o razdjanji Jeruzalemskiga mesta Kristusova cerkev popolnoma samosvojna pokazala.

26. Rast in preganjanje cerkve med Judmi, s. Stefan prvi marternik.

Cerkev ali družba vernih v Jeruzalemu je bila kakor mati vsih posameznih cerkev, ki so se pozneji po vsih straneh sveta zbrale. Število vernih v Jeruzalemu je od dne do dne veči prihajalo, ker posebin strah je prišel nad vse duše, in veliko znamenj in čudežev se je godilo po aposteljnih. Zlasti veliko število jih je vero sprejelo po čudeži, ki sta ga aposteljna Peter in Janez nad hromim človekam per vratih tempeljnovih storila, na besedo: Vstani in hodi! je namreč vstal in hodil, in Boga hvalil. Takrat je s. Peter začudenimu ljudstvu zopet govoril od Jezusa, kateri je v tem čudeži svojo oblast po njih skazal; in na to je število vernikov zrastlo na pet tavežent. Ko so farizeji in saduceji to vidili, jih je bolelo, de so aposteljni učili, in v Jezusu vstajenje od mertvih oznanovali. Tedaj so Petra in Janeza prijeli, in ju djali v ječo do družiga dne. Drugi dan pa so se viši duhovni z Anazam in Kajfežem zbrali, in so oba aposteljna v zbor poklicali ju soditi. Ko pa je s. Peter poln s. Duha neprestrašeno od Jezusa pričeval, niso vedili družiga storiti, razun Kristusa jim prepovedati, de ne govore nič več od tistiga imena. Ali Peter in Janez sta odgovorila: Sodite sami, ali je prav pred Bogam, vam bolj pokornim biti, kakor Bogu. Na to so jima še zažugali in so ju izpustili; tedej sta k svojim šla, in vse povedala, in vsi vkupej so molili k Gospodu, de naj on ukroti tiste, kateri se zoper njega vzigujejo.

Množica vernih je bila pa kot eno serce in ena duša; in kar je kdo imel, ni imel zase, temuč vsih vkupej je bilo. Ni bilo tedej uboziga med njimi, zakaj kdor iz med njih je imel njivo ali hišo, jo je prodal, in denar aposteljn^{am} izročil, de so vsakimu po potrebi podelili. Znamnje pa nad Ananijem in Safiro, ktera sta se aposteljnu Petru zastran prodane njive zlagala, in na njegove besede z naglo smertjo udarjena bila, je vse verne in tudi druge s strahom navdalo. In še druge čude in znamenja so se po rokah aposteljn^{ov} godile, tako de so bolnike celo na ulice vun nosili, de bi senca s. Petra na nje prišla, in ozdravljeni so bili; tudi iz bližnjih mest so bolnike v Jeruzalem nosili, ter so vsi bili od bolezin in hudih duhov rešeni. Zatorej je tudi množica mož in žen, ki so v Kristusa verovali, veči in veči prihajala. Tu so se viši duhovni vzdignili, in so aposteljne v ječo vergli; pa angel Gospodov je tem vrata odperl, in šli so ob začetku dneva v tempelj, ter so učili. Ko so viši duhovni to slišali, so aposteljne zopet v zbor poklicali, in jim zaprotili, zakaj de od Jezusa še govore. Takrat se je pismoučeni Gamaliel vzdignil, in

svet dal, de naj pusté te ljudi v miru. Pa sklep je bil storjen, de so aposteljne dali gajzljati in jih oestro posvarili. Veseli pa so šli leti spred zbora, ker so bili vredni za Jezusovo voljo krivico terpeti.

Ker je pa množica vernih tolika zrastle, de aposteljni niso bili v stanu sami ubozih in udov oskerbovati in zraven se učiti, zatorej je bilo izvoljenih sedem mož, kateri bi jim v oskerbovanji ubozih in zraven tudi še per nauku in v božji službi pomagali. To so bili leviti (služiteli); aposteljni so nad njimi molili, in jim roke na glavo položili. Med temi leviti je bil s. Štefan, mož poln vere in s. Duha, kateri je z obilno gnado in močjo znamenja in čudeže delal med ljudstvom. Zoper njega so se nekteri iz med greških ali helenskih vzdignili, in so se z njim prepirali; pa niso mogli zoperstati modrosti in s. Duhu, ki je iz njega govoril. Tedaj so ga peljali pred viši zbor, in krive priče zoper njega podkupili. S. Štefan pa z obličjem angelskim jim je z obilno besedo od njih in njih očetov terdovratnosti govoril, kar jih je razsrdilo, de so z zobmi zoper njega škripali. On pa je vidil nebo odperto, in Jezusa na desnici božji sedeti. Na to so nad njim zakričali, vsi nanj planili: in ga iz mesta pahnili, ter so ga kamnjali. On pa je molil: Gospod Jezus! sprejmi mojo dušo. In klečé je še klical: Gospod, ne štej jim tega v greh! in ko je to izrekel, je zaspal v Gospodu (l. 36 po Kr.) S. Štefan je v cerkvi kakor prvi marternik (mučenec) časten, ali kakor prvi pričevavec, ki je vero v Jezusa s kervijo in smertjo poterdil.

Takrat se je veliko preganjanje Jezusove cerkve v Jeruzalemu vzdignilo, te so se vsi razun aposteljnov na vse strani po Judeji in Samarii razkropili. To je pa v razširjenje cerkve služilo; zakaj razkropljeni so šli okrog, in so s. evangeli oznanovali. Neki učenec, Filip po imenu je šel v Samarijsko mesto, in je tam Kristusa oznanoval, in tudi dosti znamenj delal. In veliko veselje je bilo v Samarii nad tem, in so verovali Filipovi besedi, in moške in žene so bili keršeni v imenu Jezusovim. Med temi je bil tudi Simon, neki copernik, ki je popred ljudstvo s sleparstvom motil, potem se pa perviga krivoverca skazal. Ko so aposteljni slišali, de je Samarija sveto vero sprejela, sta prišla Peter in Janez, vernim s. Duha podelit; ter sta nad njimi molila, jim roke na glavo položila, in so prejeli s. Duha. Potem, ko sta bila ta dva aposteljna s svojo besedo nove vernike še bolj poterdila, sta se vernila v Jeruzalem; in med potam sta še v več Samarijskih krajih s. evangeli oznanovala. Filip pa je po opominu angelovim šel na pot, ki gre od Jeruzalema prot Gazi na Egipt; na poti najde visociga služabnika Zamurske kraljice Kandace, ki je iz Jeruzalema nazaj gredoč ravno v preroku Izaii bral. Od s. Duha gnan se mu Filip pridruži, in začne mu prerokovo besedo od Kristusa razlagati. Serce bogaboječiga moža je bilo kmalo za Jezusa pridobljeno; želel je s. kersta, in Filip mu ga je podelil v memo tekočim potoku. Vesel je šel zdaj kraljevi služabnik svojo pot naprej, Filip pa je bil od s. Duha v Azdod prestavljen, in je od ondod v primorji do Cezareje s. evangeli oznanoval. Drugi

učenci, kateri so se bili zavoljo preganjanja iz Jeruzalema razkropili, so šli okrog po Fenicii in Sirii, in so tamkej oznanovali Jezusovo vero, pa od začetka so od nje le Judam govorili; in napravile so se nove družbe vernih zlasti v Damašku in v Antiohii.

Lepa množica vernih je bila po takim zbrana v Jezusovo cerkev, sicer le še med Judovskimi narodi in takimi, ki so se bili z obrezo k Mojzesovi postavi obrnili; preganjanje je cerkvi precej od začetka bilo v dobičik, de se je potem bolj razširila. Pa tudi duh in življenje vernikov je bilo v prvem času takošno, de mora vsim prihodnjim časam v zgled služiti.

27. Poklic nevernikov v Jezusovo cerkev; s. Pavel spreobrnjen v aposteljna nevernikov.

S. Peter je v času preganjanja svoj pastirski stol v Antiohii postavil (krog l. 35 po Kr.), in je bil ondašnje cerkve prednik skozi sedem let; vonder stanovitniga prebivališa on ni imel v tem mestu, temuč je šel okrog po mestih Judovskih, in je verne poterdoval, nove družbe spreobrnjenih v red deval, in bolnike obiskoval in ozdravljajal. Med temi čudeži je posebno pomniti ozdravljenje bolniga moža v Lidi, z imenam Eneja, kateri je bil že osem let mertvoudin, in pa obujenje pobožne vdove Tabite v Jopi, za ktero so ubogi s. Petra prosili, de bi jo obudil, ker jim je veliko dobriga storila. Mesto Jope je bilo več časa stanoviše s. Petra, kjer se je per nekim usnjariji, Simonu po imenu, deržal. V Jeruzalemu je bil ta čas in pozneji s. Jakob, s priimkam mlajši, prednik ali škof verne družbe; drugi aposteljni pa so se nekaj v Jeruzalemu deržali, večidel pa so šli okrog po mestih, in so s. evangeli pridigvali.

Do tega časa se neverniki niso v sveto cerkev sprejemali, razun ako so se postavi Mojzesovi popolnoma podvergli, in obrezati dali; po misli Judov namreč je bila le Mojzesova postava pot v kraljestvo Mesijevo. Ko pa veliko Judov svete vere ni hotlo sprejeti, tu so se tudi nevernikom vrata v Jezusovo cerkev odperle. S. Petru, ko se je v Jopi mudil, je bila eniga dne med molitvo prikazin, de naj od nečistih, Judam prepovedanih žival kolje in je; kar ga je imelo učiti, de je tudi nevernikom, ki niso bili obrezani, ne v očeh Judov čisti, pot v božje kraljestvo odperta. Bil je rimski stotnik Korneli, kateri desiravno ne obrezan, pa veri v eniga praviga Boga vdan, je bil prvi izmed nevernikov v Jezusovo cerkev poklican. Med molitvo mu je namreč angel ukazal, poslati po s. Petra; in ko je s. Peter prišel, in govoril od Kristusa, je s. Duh padel na Kornelija in na vse, kateri so bili v njegovi hiši zbrani. In tedaj ni bilo nobeniga dvoma, de se tistim sme s. kerst podeliti, kateri so s. Duha kakor verniki prejeli, desiravno se niso Mojzesove postave deržali. Zdaj se je še večji žetev za oznanovavce s. evangelija odperla, in posebno je bilo v Antiohijskim mestu, kjer je veliko malikovavcov vernih postalo, in se k Gospodu spreobrnilo. Kar je rast cerkve v kra-

jih od Jeruzalema odložnih pospeševalo, je bil pokoj, ki so ga verni vživali; ko nasprot v poglavitnim Judovskim mestu preganjanje ni hotlo nehati.

Ta pokoj bi bil pa kmalo imel podert biti; Savel, ki se potem Pavel imenuje, je pihal silo in morijo zoper učence Gospodove; presilno vnet za vero svojih očetov je z nevoljo gledal, de se nova vera tako naglo razširja. Bil je iz rodu Benjaminoviga, rojen v Tarsu, poglavitnim mestu v Cilicii; tukej si je dosti greške vednosti pridobil. Pozneji je dosegel viši učenost Mojzesove postave po voditvi Gamaliela, tankiga farizeja, in se je sam na farizejsko stran naklonil. Njegovo navadno delo je bilo tkanje plaht za šotore; tako se je hotel pošteno živiti, in nikomur nadležin biti. Še mlad je bil posebin zopernik Jezusovih učencov, ter je o smerti s. Štefana kamnjevavcam oblačila varoval. Zdaj pa si je izprosil pisem od viših duhovnov, de bi šel z njimi v Damašk v shodnice, in ko bi ktere može ali žene nove vere našel, jih zvezane v Jeruzalem pripeljal. Ali na tem potu ga je našla božja milost, ki ga je hotla storiti izvoljeno posodo v spreobrnjenje nevernikov. Ko je bil namreč že blizu Damaška, ga obsveti luč z neba, in glas ga obide: Savel, Savel, kaj me preganjaš? In Savel prestrašen praša: Gospod, kdo si ti? In ko zasliši, de Jezus je, že ves spreminjen je pripravljen storiti, kar Gospod hoče; vzdigue se od tal, pa oči so mu otemnjene, in za roke ga peljejo do Damaška. Tukej ni tri dni jedel ne pil; tretji dan pa pride k njemu neki Jezusov učenec, Ananija po imenu, od Gospoda v prikazni do njega zaukazan, ter mu roke na glavo položi; Savel spregleda, je podučen in keršen (l. 37 po Kr.).

Po svojim spreobrnjenji se je Savel še nekaj dni v Damašku pomudil, in je precej v shodnicah Jezusa oznanoval. Potem je šel v Arabijo, kjer se je pač večidel v tihoti na visok poklic apostolstva pripravljal, in je v veči poterjenje posebno razodenje od Gospoda prejel. Ko je zopet v Damašk prišel, je Jude spet prepričeval od Kristusa, in jih na sramoto deval, tako de so se razserdili, in ga iskali umoriti; pa učenci so ga skrivaj čez zid iz mesta spustili, ker so bile mestne vrata zavarovane. Zdaj, tri leta po spreobrnjenji je prišel v Jeruzalem, posebno, de bi aposteljna Petra vidil, in kakor pravi oznanovavec evangelija spoznan bil. Tu ga je Barnaba, eden iz med dva in sedemdeset učencov iz Levijeviga rodu, per apostelnih vpeljal, ter je povedal, kako de se je Gospod mu na poti prikazal, in kako de se je v Damašku za Jezusa ponašal. Ker je pa tudi v Jeruzalemu serčno od Kristusa govoril, je kmalo spet sovražnikov našel, kteri so mu po življenji stregli; tedaj so ga učenci spremili do Cezareje, in od ondod je šel v Tars, svoje domače mesto, dokler ni svojih velikih apostolskih potov nastopil. On je bil namreč posebno namenjen, sveto cerkev dalej med neverniki razširiti, in njene nauke v vsi globokosti in vonder razumno razložiti. Za to veliko delo je bil pripravin po svoji poprejšnji učenosti in po svoji posebni gorečnosti, nar več pa po lastnim Gospodovim razodenji in po močni božji gnadi. Milost Gospodova ga je iz hudiga prega-

njavca gorečiga aposteljna Kristusoviga storila; kar on sam spozna pozneji, rekoč: „Po milosti božji sim, kar sim“.

28. Novo preganjanje cerkve v Judeji, smert s. Jakoba starjiga, razdelitev aposteljnov po svetu.

Po smerti cesarja Tiberja je nastopil cesar Kaligula od l. 37 do 41 po Kr., in za njim cesar Kladvi od l. 41 do 54. Tisti čas so se tudi oblastniki v Judovski deželi premenili. Ponci Pilatuž je l. 37 na cesarsko povelje mogel odstopiti, in malo mu je pomagalo, de je z obsodbo nedolžniga Jezusa Judam vstreči iskal. Tudi Herodež je l. 39 mogel svojo oblast v Galileji pustiti, in se na ptuje pobrati. Zdaj pa je dobil l. 41 do 44 Herodež Agripa I., vnuk perviga Herodeža po njegovim sinu Aristobulu, oblast v celi Judovski deželi to in uno stran Jordana, in se je zatorej tudi kralja imenoval.

Cerkev Kristusova je v tem času če dalje več udov pridobivala. V Jeruzalemu jih je več iz med duhovnov in farizejev k nji pristopilo, in celo udje višiga zbora, Nikodem, in Gamaliel so se ji pridružili. V Antiohii sta več časa učila Savel in Barnaba, in število vernih iz Judov in nevernikov se je če dalje bolj množilo; tukej so se l. 42 Jezusove vernike nar popred kristijane imenovati začeli. Pred so se med seboj klicali brate, verne, učence, nasprotniki so jim zasramljivo Galilejci in Nazarejci rekli; zdaj pa so hotli z lastnim imenam sami pred celim svetam pričati, de v Kristusa Jezusa verujejo, ker so se na ravnost po njem imenovali. Leta 42 po Kr. je s. Peter potem, ko je v Pontu, Galacii in drugih deželah Male Azije sveto vero razširil, po spričevanji starih pisateljev pervikrat v Rim prišel, in je tamkej Kristusu perve učence pridobil. Po enakim so drugi aposteljni in učenci Jezusovi drugej s. evangeli oznanovali, brez de bi se bili od Jeruzalema popolnoma ločili.

To de pokoj svete cerkve v Judeji ni dolgo terpel. Kralj Herodež Agripa I. je bil za Judovsko vnet, in je tedej začel Jezusovo cerkev preganjati; stegnil je po nekterih vernikih svojo roko, in jih je dal terpinčiti. S. Jakob s priimkam starjiga ali večiga, brat s. Janeza evangelista, je bil z mečem ob glavo djan, in je prvi izmed aposteljnov resnico s. evangelija s svojo kervijo pričeval, krog l. 43. Njegovo truplo se zdaj časti na Španskim, kjer je bil sveto vero učil, kakor pravijo. Ko je kralj Herodež Agripa vidil, de je to Judam všeč, jim je hotel še bolj vstreči; dal je še s. Petra, kateri se je bil spet iz Rima v Jeruzalem povernil, prijeti, in dobro zavarovaniga v ječo zapreti; rad bi ga bil o Velikonočnih praznikih pred Judovsko ljudstvo od vsih strani zbrano postavil, in očitno ob glavo djati dal. Pa cerkev je brez nehanja za s. Petra k Bogu molila; in ravno poslednjo noč pred dnem za njegovo smert odločenim ga je angel Gospodov prečudno iz ječe izpeljal. Tako je bila osramotena Herodeževa grozovitnost z vsim dočakanjem Judovskiga ljudstva; in cerkev se je silno

razveselila, s. Petra zopet rešeniga viditi. Pa kralja Herodeža Agripa je kmalo po drugi poti božja roka zadela. Ko se je namreč potem v Cezarejo podal, so prišli poslanci iz Tira in Sidona k njemu miru prosit, ker so bili z njim v razpertji. Takrat je on na tergu k ljudstvu o ti reči govoril, in vse ljudstvo je zavpilo se sladkaje: To je nekiga boga glas in ne kaciga človeka. Herodežu je ta beseda dopadla, in on ni pravimu Bogu časti dal; zato ga je angel Gospodov udaril, in červi so ga jedli, in tako je v kratkih dneh dušo iz sebe dal, v l. 44. Po njegovi smerti je Judeja spet Rimske oblastnike dobila; njegov sin, Herodež Agripa II. je pozneji nekaj oblasti prejel.

Po teh zgodbah kmalo, dvanajst let po Kristusovim vnebohodu, se je namerila tista razdelitev aposteljniov po vsim svetu, od ktere stari cerkveni pisatelji govoré, in cerkev tudi spomin obhaja. Do tega časa so se več ali manj vkup deržali; zdaj pa so šli vsak na svojo stran po svetu, kakor je slehernimu del padel; le s. Jakob mlajši je kakor škof v Jeruzalemu ostal. Tako se je spolnila beseda prerokova: „Po vsi zemlji se je razšel njih glas, in do pokrajín zemlje je šla njih beseda;“ in pove-lje Jezusovo: „Pojdite po vsim svetu, učite vse narode.“ Preden so se pa aposteljní razšli, so se pogovorili zastrán kratkiga zapopadka vsiga, kar je verovati, kateri se zatorej apostolska vera imenuje; za red cerkveniga vladarstva in svetiga opravilstva so se ravno tako soedinili. Tako je božji Duh delo od Jezusa začeto po aposteljnih izpeljeval, časama vse narode k zve-ličanski veri vkupej zbrati.

29. Daljejno djanje s. Petra, njegov sedež v Rimu, prvo preganjanje cerkve po Rimskih cesarjih.

Za prvo vstavljenje Kristusove cerkve zlasti med Judmi ni nobeden aposteljniov toliko delal, kakor s. Peter, ki je bil prvi poglavar vsih vernikov postavljen. Po njem se je začela cerkev v Jeruzalemu, poterjene so bile nove cerkve po Judovski deželi, neverniki so bili po njem nar pred k veri Jezusovi pokli-cani; cerkev v Antiohii je on več let vladal, in cerkve v Mali Azii je velik del vstanovil; Rimska cerkev tudi njega imenuje svojiga začetnika. Tamkej v Rimu je s. Peter o svojim prihodu l. 42 svoj pastirski stol postavil, in tedej je bil noter do svoje smerti skozi pet in dvajset let pastir ali škof Rimske cerkve. Od tod je tudi prišlo, de je Rimska cerkev mati vsih drugih, in de so njeni pastirji tudi poglavarji cele Kristusove cerkve, očetje vsih pravovernih kristijanov. Sicer bi nekteri krivoverski pisatelji ta prvi prihod s. Petra v Rimsko mesto radi utajili, de bi s tem tudi čast Rimskiga papeža overgli; pa nespametno je njih prizade-vanje, zakaj enoglasno govoré za to zgodbo gotove priče iz per-vih časov, in terdi jo tudi god v njeni spomin v cerkvi od kdaj obhajan (namreč god s. Petra stola v Rimu). Pa apostelj se ni stanovitno v Rimskim mestu deržal; skerb za celo cerkev je na

njem ležala. Najti je l. 44 v Jeruzalemu, kjer je roki kralja Herodeža le po čudeži odšel.

Pozneje pota s. Petra niso popolnoma znane, pa kolikor je od njega povedano, vse spričuje njega kakor perviga med aposteljni, in kakor začetnika in poterdovalca svete cerkve po vsih krajih, v kratkim kakor poglavarja cele Kristusove cerkve. Leta 51 je bil on spet v Jeruzalemu, ko je bil prvi zbor o prašanji, ali kristijane izmed nevernikov tudi Mojzesova postava veže. Tu-kej je s. Peter prednji sedež imel, in po njegovi besedi je bil v imenu s. Duha sklep storjen, da vernikom iz narodov ni noviga bremena s postavo Judovsko nakladati; temuč le velevali, da naj se zderže malikov, nečistosti, in jedi zadušeniga in kervi. Potem je pred ko ne tudi njega od sedeža njegoviga odvernilo povelje cesarja Klavdija l. 53, po katerim so mogli vsi Judje, in torej tudi Judovski kristijani, kateri se takrat po vnanjim še niso od drugih Judov razločili, Rimsko mesto zapustiti. Pa za cesarjem Klavdijem je prišel cesar Nero od l. 54 do 68; in tukej je po starih pripovedih apostelj spet v Rimu bil, ker je od ondod po svojim učencu s. Marku še dve poglavitni cerkvi vstanovil, namreč v Ogleji (Akvilleji) takrat zlo imenitnim mestu nad Teržaškim morjem, in v Aleksandrii, glasovitim Egiptovskim mestu; za Oglej je l. 55 s. Hermagora perviga škofa posvetil. Po drugih svojih učencov je s. Peter pozneji še drugim cerkvam v Italii, Galii in drugej začetik dal; sam pa je še Antiohijo obiskal, in Evodija tam škofa namesti sebe postavil, in v Korintu je s s. Pavlam se snidoč keršansko družbo poterdil. Verne v Pontu, Galacii, Kapadocii, Bitinii in Azii pa je on kakor skerbini oče z dvema pismama iz Rima poterditi, in pred krivimi učeniki obvarovati iskal; zadnje teh pisem je poslal kratko pred svojo smertjo, prvo pa nekoliko popred. Po njegovim napeljevanji je tudi s. Marka svoj evangeli v poterjenje vernikov spisal. Med drugim je s. Peter tudi zmagal krivoverca Simona copernika, kateri je bil svoje zmote celo v Rim prinesel.

Med tem se je aposteljnu čas približal, od kteriga mu je Gospod naprej povedal, da ga bo drugi opasal, in peljal, kamor sam ne bo hotel, to je čas njegove častite smerti za Kristusovo voljo. Cesar Nero namreč silno neusmiljen in razujzdan vladar, kateri je še celo svojo mater ob življenje pripravil, je že l. 64 prvo hudo preganjanje kristijanov v Rimu začel; nalaš je bil dal Rimsko mesto zažgati, da bi ga bil potem lepši sozidal, in uzrok ognja je na kristijane pahnil. Več let je preganjanje terpelo, in silno hudo je bilo; kristijane so divjim zverinam raztergati dajali, na križe razpenjali, jih v vodo Tiberu, ki skozi Rimsko mesto teče, metali in potopljevali, ali s smolo oblite po noči kot svetila po mestu zažigali. Tudi po deželah zunej Rima so šle cesarske povelja, kristijane preganjati in celo njih imé zatreti. Veliko število marternikov je takrat sveta cerkev v svojo čast prejela, katerih imena so večidel neznane; vonder imé kristijanov ni bilo še zaterto, še le bolj se je razširilo. Takrat je prišel tudi s. Pavel zopet v Rim, in oba aposteljna sta verne poterdovala, Ju-

dam strašnin konec njih mesta napovedovala, in nevernikom keršansko resnico in svetost oznanovala. Oba pa sta tudi vkupej v ječo prišla, in sta tudi o enim dnevu za Kristusa smert prestala. Pred smertjo sta še imela veselje, dva svojih varhov, Procesa in Martinijana, in 47 drugih jetnikov k veri spreobrniti in kerstiti, kateri so vsi tudi martro za Gospoda prestali. Pravijo, de se je s. Peter na prigovarjanje vernih iz Rima hotel umakniti, de se mu je pa Kristus s križem na rami med potam prikazal. Ko ga je apostelj prašal, kam de gre, mu je Gospod odgovoril: Grem v Rim, de bi bil zate križan. Dobro je razumel s. Peter Jezusovo besedo, se je vernil nazaj v mesto, in je šel s serčnostjo in gorečnostjo smerti križa nasprot. Iz ponižnosti ni hotel tako križan biti, kakor njegov Gospod, temuč križan je bil z glavo navdol. Terpel je smert s. Peter l. 67 v Rimskim mestu v tisti strani, kjer so Judje prebivali, in njegovo častito truplo je bilo tam v pokoj djano, kjer zdaj veličastna cerkev po njegovim imenu stoji. Tudi vezí, s kterimi je bil apostelj v Jeruzalemu in v Rimu vklenjen, so spoštljivo v svoji cerkvi hranjene. Spomin njegove svete smerti se obhaja s s. Pavlam vred 29. Rožnika.

30. Apostolske pota in pisma s. Pavla.

Za daljno razširjenje Kriztusove cerkve zlasti med neverniki ni nobeden aposteljnóv toliko storil in prestal, kakor s. Pavel, ki se je popred Savel imenoval; kar on sam poterdi v 2. listu do Korinčanov. Poklican in podučen od zgorej je nar pred delal za Kristusa v Damašku in v Arabii; potem je obhodil v družbi s. Barnaba Sirijo in Cilicijo, in se nar več deržal v Antiohii; skerbil je tudi za Jeruzalemsko cerkev, in ji mile darove od vernih iz drugih krajev preskerbel. V letu 44 je s s. Barnabam vred svojo prvo veliko apostolsko pot storil skozi Cipriški otok, Pamfilijo, Pizidijo in Likaonijo, dežele v Mali Azii; v Cipru je Rimskiga oblastnika Sergija Pavla Kristusu perdobil, in po njem si je pred ko ne novo ime Pavla pervezel; v Pizidii in Likaonii pa je apostelj preganjanje in kamnjanje po Judih prestal. Ko se je spet v Antiohijo povernil bil, se je tamkej huji prepír vzdignil o Mojzesovi postavi. Zatorej je on šel s s. Barnabam v Jeruzalem, kjer je bilo v prvim cerkvenim zboru razsojeno, de neverniki niso pod Mojzesovo postavo. Kmaló potem l. 53 je nastopil s. Pavel, in z njim Sila, drugo veliko apostolsko pot v Maló Azijo; tam si je pridružil še Timoteja, in vsi trije so potovali skozi Frigijo, Galacijo in Mizijo; v Troadi je še s. Lukež, zdravnik in potem evangelist, k njim pristopil. V neki prikazni je bil zdaj s. Pavel opominjan, se v Evropo podati; tedej se je stovarši prepeljal čez morje v Macedonijo, in je v Filipih, Tesaloniki in Bereji keršanske družbe vstanóvil. V Filipih je spreobernal Lidijo, ktera je s škerlatam kupčevala, in rešil obsedeno deklico; na to je bil tepen in v ječo veržen, in ko je potres vrata odperl, po tem čudu spet izpušen. V Tesaloniki in Bereji pa so mu hudobni Judje preganjanje napravili; in tedej se je sam podal

v Atene, veliki sedež greškiga modrovanja in malikovanja. Tukej je zavzetim Grekam ediniga pa neznaniga Boga oznanoval; in na njegovo besedo se je spreobrnil z nekaterimi drugimi Dionizi, prisednik velike sodnije, Areopag imenovane, in potem škof tega mesta. Od ondod je šel s. Pavel v Korint, bogato in vse pozemeljske sladnosti polno mesto; verin Jud, Akvila po imenu, ga je pod streho vzel, in per njem si je apostelj s tkanjem plaht svoj kruh sam služil. Poldrugo leto se je mudil v tem mestu, in je ondi lepo cvetečo kersansko srenjo vstanovil; od ondod je tudi dva lista do Tesaloničanov pisal, jih v veri poterediti, in jim nekatere dvome razjasniti. Judje so ga spet tukej preganjali, in pred sodbo spravili; torej se je čez Efez in Cezarejo nazaj v Jeruzalem, in potem v Antiohijo obrnil.

Velika gorečnost je s. Pavla krog l. 57 na tretjo apostolsko pot gnala, v Galacijo, Frigijo in Azijo. Tukej se je dve leti v nevtrudnim delu in skazovanji čudežev mudil; pomagal mu je tudi Apolo, spreobrnjen Jud, v oznanovanji in razširjanji Jezusove vere. Apostelj je skerbel pa tudi za druge kersanske srenje; ter je poslal pismo do Galačanov, jih posvariti zavoljo nekterih Judovskih zapeljivcov; in prvi list do Korinčanov, v katerim jih je nekaj zavoljo spačeniga življenja svaril, nekaj razpertije med njimi ravnal. Ko je pa neki srebrarski kovač, Demetri po imenu ljudstvo zoper aposteljna vzdignil z dolženjem, de čast njih boginje Diane zatira, se je on v Macedonijo obrnil, ondašne cerkve obiskati; ter je zoper drugi list do Korinčanov pisal, kjer jih je nekaj pohvalil, nekaj zoper nasprotnike zagovarjal, nekaj na razne prašanje odgovor dal. Pa želin, Korinčane osebno viditi, je sam potoval v njih mesto, de bi popolnoma vse prepire poravnal. Hrepeneč, kakor apostelj nevernikov vsim služiti, je iz Korinta tudi list do Rimljanov poslal, v katerim je zlasti pokazal, de Judje in neverniki so oboji, in le po milosti božji v pravo vero in v zveličanje poklicani. Po kratkim pomudenji se je spet v Jeruzalem nazaj vernil, desiravno mu je bilo prerokovano, de ga tamkej preganjanje čaka; serčno se je vdal v to, kar mu je Bog namenil. Med potam je v Troadi mladenča, ki je med aposteljnovim govoram z okna padel, spet obudil; v Miletu je od škofov in mašnikov, ki jih je od Efeza in drugod k sebi poklical, preserčno in ginljivo slovó vzel; v Cezareji mu je bilo zopet prerokovano, de ga bodo Judje zvezali, in nevernikom v roke dali; pa njegovo sercé je bilo za vse pripravljeno.

Ko je s. Pavel l. 60 v Jeruzalem prišel, je hotel v tempeljno daritve opraviti v znamenje, de ne zametuje Mojzesove postave; pa Judje iz Male Azije so začeli pred ljudstvom tožiti, de on je tisti mož, kateri povsod zoper ljudstvo postavo in mesto uči. Tukej se je vsa množica zoper s. Pavla vzdignila, in umorili bi ga bili, ko bi ga poglavar Rimske straže ne bil iz njih roketel, in do Feliksa, cesarskiga oblastnika, v Cezarejo poslal. Tukej so ga viši duhoven in Judovski starašini tožili, pa obsojen ni bil, le dve leti v ječi deržan. Judje so ga po tem spet pred

novim oblastnikom Porcijem Festam tožili; apostelj pa se je pred njim in tudi pred kraljem Herodežem Agripam II., kateri je bil sin poprejšnjiga kralja tega imena, in z oblastjo čez deželo unstran Jordana obdan, neprestrašeno zagovarjal; in ko je vidil, de se sodba, Judam vstreči, le odklada, je hotel svojo pravico per cesarji iskati. Bil je tedej v Rim poslan, in silno nevarna je bila pot po morji zimski čas; per otoku, Malta imenovanim, blizo Italije se je celo barka z njim razbila; pa ljudjé z barke so bili vsi oteti, kakor mu je bil Gospod v prikazni razodel. V Rim pridši je bil per vernih z veseljem sprejet, pa dve leti zopet v ječi, vonder ne težki, obderžan. Torej je lahko sam in po svojih tovarših, zlasti s. Lukeži za poterjenje in množenje vernih delal; še je celo ude cesarske hiše pridobil. Tudi je od ondod pisal liste do Efežanov, Filipljanov in Kološanov, jih podučiti in potolažiti; dalje list do Filemona zastran njegoviga suznjiga Onezima, in list do Hebrejev ali Judovskih kristijanov v Jeruzalemu in domači deželi ondod, kjer je zlasti razmere med Mojzesovo in Kristusovo postavo razložil. Kakor je sploh iz besedi starih cerkvenih pisateljev posneti, je s. Pavel iz te perve ječe zopet izpušen bil krog l. 65. Zdaj pa je, kakor nekteri terdijo, po svojih poprejšnjih željah Špansko obiskal; gotovo je pa, de je na otok, Kreta imenovan, prišel, ondi cerkev postavil, in ji Tita, svojiga učenca, v škofa pustil. Potem je obiskal kraje, kamor je v poprejšnjih listih še priti obljubil, in med potam je list do Tita pisal, v katerim ga je hotel poterditi, in mu nauke za cerkveno pastirstvo dati. Tudi 1. list do Timoteja, kateri je takrat Efežansko cerkev vladal, je apostelj v tem času poslal, in svojimu ljubimu učencu enake nauke od duhovniga pastirstva kakor Titu dal. Obiskal pa je takrat s. Pavel Korint, kjer se je s. Petram snidil, Trondo in Milet, in je potem v Rim k silno nadlegovanim bratom hitel. Tukej je kmalo s s. Petram vred v ječo prišel, in serd cesarja Neronu se je zoper oba aposteljna posebno vnel, ko je med drugimi osebami cesarske hiše tudi ena cesarjevih ljubljenih v Kristusa verovala. Terda je bila ječa, kakor pred levam je bilo s. Pavlu pred cesarjem biti, in se odgovarjati, in nihče si ni upal, mu na strani stati. Tako on sam piše Timoteju, kterimu je takrat drugi list poslal, ga k sebi povabil, in mu oznanil, kako de zdaj za svoje vojskovanje od Gospoda krono pravice dočakuje. Ob enim dnevu s s. Petram je on l. 67 smert za Kristusa prestal; bil je kakor Rimski srenjec (udje Rimske srenje so imeli posebne pravice) z mečem ob glavo djan nekoliko od mesta preč na cesti, ki proti morju pelja. Njegove častite kosti so v cerkvi s. Petra s kostmi tega aposteljna hranjene.

Tako sta stebra Kristusove cerkve, prva aposteljna, svoj tek dokončala, in desiravno silno stiskano vonder dobro uterjeno čedo Gospodovo zapustila; in drugi so po tem v njih delo nastopili, po svojih prednikov zgledu z močjo s. Duha podperti se tudi goreče za razširjenje božjiga kraljestva trudili.

31. Djanje s. apostelnov: Andreja, Tomaža, Jakoba mlajšiga, Filipa, Jerneja in Matevža.

Zraven dveh velikih apostelnov Petra in Pavla so se tudi drugi apostelni in učenci Jezusovi v raznih krajih sveta za vstavljenje svete cerkve trudili, vonder je od njih posebniga djanja večidel le malo znano, in to le iz starih pripoved.

S Andrej je po razdelitvi apostelnov s. evangeli narpred v Evropejski Scitii oznanoval, to je v deželah nad Črnim morjem, v zdanji Rusii; zatorej ga tudi Rusi svojiga posebniga priporočnika časté. Potem je obhodil Tracijo in Epir, dežele v zdanji Turcii, ter je prišel v Ahajo, greško deželo. Tukej v mestu Patrah jih je veliko k evangelski resnici pripeljal; se tudi ni bal, rimskiga oblastnika Egeja posvariti, ker ta ni hotel Kristusa praviga Boga in narvišiga sodnika spoznati. Zatorej je bil v ječo djan in pred sodnji stol postavljen; in ker ni nehal od skrivnost Kristusoviga križa govoriti, je bil obsojen kakor Kristus na križu smert storiti. Z veseljem je sprejel to sodbo, in na križ djan je dva dni živel, ter Kristusovo vero oznanoval, dokler ni duše iz sebe dal. To se je zgodilo krog l. 70.

S. Tomaž je razun Judeje obhodil Partijansko kraljestvo v Azii, ter je Partijanam, Medijanam in Perzijanam nauke keršanske vere oznanoval. V zadnje se je obernil v Indijo; zatorej so se nekdanji verniki v Indii kristjane s. Tomaža imenovali; prišel je morebiti celo v Kitajsko ali Kinežko. V Indii je tudi smert za Gospoda svojiga prestal v mestu Kalamini ali Meliapuru, bil je namreč s pušico preboden; in sicer se je to zgodilo že po smerti s. Petra in Pavla.

S. Jakob, mlajši klican, je po odhodu drugih apostelnov škof v Jeruzalemu ostal; zatorej je bil tudi v zboru o prašanji zastran Mojzesove postave v pričo, in je svojo menitev enako s. Petru izgovoril. On je družbi vernikov v Jeruzalemu veči terdnost dal; pa je tudi krog l. 60 list vsim Judovskim kristjanam zunej domače dežele pisal, v katerim jih je zlasti opominal, vero z deli skazovati, in obilno moliti. Njegova pravičnost in miloserčnost je bila toliko, da so ga tudi Judje v časti imeli, in pravičniga imenovali. Molitve je posebno veliko storil, da je bila koža njegovih kolen žuljeva kakor kamelinih. Njegovo življenje je bilo sploh oistro; mesa ni jedel ne vina pil; obleko je imel iz malovredniga blaga. Per vsim tem je vonder sovraštvo judovskih duhovnov in farizejev na njega se obernilo; obilno množenje kristjanov jih je razserdilo. Bil je kakor prelomljivavec Mojzesove postave, ko ravno deželni oblastnik še ni bil prišel, po povelji višiga duhovna Anaza nar pred kamnjan, po tem pa z verh tempeljna veržen in z valjavskim kolam popolnoma usmerten, bilo je l. 64.

S. Filip je Azijansko Scitijo v svoje delo prejel; poslednje dni pa je v Frigii, deželi Male Azije, preživel, kjer je z velikim trudam malikovavske vraže zatiral, in obilno število

vernih pridobil. V zadnje je bil v Hierapolskim mestu po tožbi malikovavskih služabnikov križan; in s kamnjem usmerten krog l. 81,

S. Jernej (Bartolomej) je zunej Judeje ljudstvam v Indii. ali kakor drugi pravijo Arabii s. evangeli oznanoval; tamkej jih je veliko h Kristusu spreobernal, je tudi dosti truda in nadloge prenesel. Obernal se je potem nazaj v sprednjo Azijo, in je persel v veliko Armenijo. Tu je kralja Polimija s kraljico vred in več mest h keršanski veri perpeljál. S tem je pa serd malikovavskih služabnikov obudil, kateri so kraljeviga brata Astijaga podkurili, de je aposteljnu živimu dal kožo odreti, in glavo odsekati.

S. Matevž se je dalj časa v Judeji mudil, kjer je krog l. 61 prvi evangeli, to je zapopadik življenja in nauka Jezusoviga, na prošnjo spreobernjenih Judov njim v poterjenje v hebrejskim jeziku spisal. Druziga od njegoviga djanja to pripovedujejo, de je v Etijopii, to je v južni Arabii ali v enim delu Afrike s. evangeli oznanoval, in svoj uk z mnogimi čudeži poterdoval; med drugim je kraljevo hčer od smerti obudil. S tem čudežem je kralja Egipa in skorej vse njegovo ljudstvo h Kristusovi veri spreobernal. Po Egipovi smerti pa je njegov brat in naslednik s. Matevža umoriti zapovedal, ker je on k deviškemu življenju pregovoril Ifigenijo, poprejšnjiga kralja hčer, katero bi bil uni rad v nevesto si vzel. Kraljevi vojšaki so s. Matevža ravno pred altarjem v obhajanju s. maše našli, ter so ga tam neusmiljeno umorili.

32. Djanje sv. apostelnov in učencov: Simona, Tadeja, Matija, Barnaba, Lukeža in Marka. Smert Marije Device.

S. Simon je obhodil Egipt in severno Afriko, ter je Jezusov nauk razglasil. S. Judež Tadej pa je v Mesopotamii in Armenii sveto vero oznanoval; zlasti se je mudil v mestu Edezi per kralju Abgaru. Tudi je pisal list vernikom sploh, v katerim jih pred krivimi učniki svari. Oba ta aposteljna sta po starih pripovedih pozneji v Perzii vkup prišla, ter sta Kristusovo vero v razširjenih deželah zasejala. Tam sta tudi častito smert za Jezusa prestala; s. Simon z žago prerezan, inos. Tadej s sekiro ob glavo djan; zgodilo se je to že po l. 71.

S. Matija je razum Galicije po enih pripovedih na izhodnji strani Černiga morja, po drugih na Zamurskim pravo vero razširjal. Smert je prestal za Kristusa na Judejskim, kamor se je bil v poslednje povernil; zatožen pred višim duhovnam Arijanam je bil kamnjan, in s sekiro so mu glavo odsekali.

S. Barnaba, rojen na Ciperskim otoku, popred levit, potem učenec Kristusov je bil s s. Pavlam vred odločen, narodam s. evangeli oznanovati; zatorej ga tudi aposteljna kličejo. Bil je nar pred poslan v Antiohijo, kjer je verne od začetka sam opominjeval, de naj bodo stanovitni v veri. Potem je šel v Tars, s. Pavla iskat, in zdaj sta se oba vkupej celo leto v Antiohii mu-

dila, ter nauke kersanskiga verovanja in življenja dajala. Tudi sta od ondod milih darov v Jeruzalem za verne prinesla. Zopet sta bila oba vkupej l. 51 v Jeruzalem ponasla o prašanji zastran Mojzesove postave. Potem je s. Barnaba s s. Pavlam prehodil Ciperski otok. Tukej se je še nekaj let v apostolskim delu trudil; v l. 61 pa je po velikim terpinčenji in kamnjanji krono marternikov dosegel.

S. Lukež, popred zdravnik tudi malar v Antiohii, je bil učenec s. Pavla, in potem vedni tovarš na njegovim potovanji; zatorej je tudi večkrat v njegovih listih imenovan. Pisal je krog l. 65 s. Lukež na prošnjo nekiga vernika, Teofila po imenu tretji evangeli v greškim jeziku; deržal se je v tem pisanji na tisto, kar je bil iz ust s. Pavla in drugih apostelnov slišal. Izdal je potem tudi djanje apostolsko, v katerim perve dela apostelnov in učencov in potem zlasti pota s. Pavla do njegove perve ječe v Rimu popisuje. Po smerti s. Pavla je s. Lukež do pozne starosti v apostolskim delu zivel; sklenil pa je mnogo terpinčen svoje življenje v Bitinii, deželi Male Azije.

S. Marka, s celim imenam Janez Marka, sin neke Marije v Jeruzalemu, in sorodovinec s. Barnaba, je bil učenec s. Petra. Pozneje je spremljal s. Pavla in s. Barnaba na nju apostolskih potih; potem je bil zopet s s. Petram v Rimu, kjer je krog l. 63 drugi evangeli po besedah tega aposteljna, pred ko ne v greškim jeziku pisal. Od ondod je bil tudi v Oglej in v Aleksandrijo poslan, tamkej novo cerkev vstavljat; o zadnji ječi s. Petra in Pavla je bil zopet v Rimu. Poslednjič je živel v Aleksandrii, kjer je lepo družbo vernih vkupej zbral, in jih k takimu življenju napeljal, kakoršno je bilo vernih v Jeruzalemu, de so namreč vse svoje posestvo enako med seboj delili. Ondi je tudi smert za Gospoda prestal; prijet od nevernikov, ravno ko je Velikonočni praznik svete skrivnosti obhajal, je bil vlačen po tleh in kamnji, dokler ni duše izdihnili.

Iz tega pregleda apostolskiga djanja se svetlo kaže, kako daleč so Jezusovi prvi poslanci s. evangeli razglasili, in kako široko se je sveta cerkev raztegnila v tistim času, ko je večidel apostelnov razun s. Janeza evangelista že ta svet zapustil. Vse imenitnej dežele in mesta takrat znaniga sveta so že glas s. evangelija zaslišale bile, in v trudi in terpljenji velikim so Gospodovi učenci svoj poklic bili izpolnili.

Spodobi se tukej spomniti še tiste, po kateri je Zveličar svetu dan bil, namreč presvete Device Marije, ktere življenje se je med tem časam častito dokončalo. Šla sicer ona ni po svetu kakor kateri apostelnov z glasnim oznanovanjem s. evangelija; pa njeno življenje je bilo vernim v veliko podučenje. Deržala se je s s. Janezam, kterimu jo je Jezus na križu izročil, v Jeruzalemu, spremila ga je neki tudi v Efežansko mesto, ter se je zopet povernila v Jeruzalem. Tukej je kakih petnajst let po Kristusovim vnebohodu sveto in srečno svoje življenje sklenila; vsi aposteljni so bili, kakor so stare pripovedi po čudni božji naredbi o njeni smerti zbrani, razun s. Tomaža, kateri je še le tretji

dan prišel, in o pogledu prazniga groba na Oljski gori priča njeni-ga vnebovzetja postal, kakor je bil pred priča Jezusoviga vsta-jenja.

33. Ločitev keršanske cerkve od judovske shodnice; razdjanje tempeljna in mesta Jeruzalemskiga.

Postava, katero je Bog Izraelcam po Mojzesu dal, je bila le pripravljane na postavo Kristusovo; in Jeruzalemski tempelj je bil le predpoda nova božje cerkve. Postava stara s tempelj-nam vred se je mogla tedej umakniti o prihodu nebeškiga kra-ljestva na zemljo. Nekaj časa je sicer cerkev s tempeljnām vred še vkupej obstala, ravno tako, kakor odri stojé in se na predpo-dobo ali načert gleda, dokler hišo zidajo: judovski kristjani so še tempelj obiskovali, in zapovedi postave spolnovali; časama bi se bilo vse judovsko ljudstvo imelo v novo božje ljudstvo spreme-niti, in tempelj Salomonov v cerkev Jezusovo posvetiti. Ko je hiša dozidana, pa se odri veržejo preč, in predpoda dene na stran; ravno taka primera je bila med staro in novo zavezo, ko je cerkev že popolnoma vstavljena bila. Ali Judovsko ljudstvo je bilo po večim terdovratno; opiralo se je na to, de je bilo iz-voljeno božje ljudstvo, in se je hotlo čez druge narode povzdig-niti, ter je besede od kraljestva Mesijeviga vedno le na pozemlj-sko gospostvo obračalo; držalo se je svojeglavno čerke Mojze-sove postave, in ni hotlo sprejeti duha Kristusoviga, ni se vdalo ne obilnimu skazovanju božjiga usmiljenja, ne pogostnim žuganju božjiga maševanja, se le je Kristusovo cerkev preganjalo, in za-treti hotlo. Ni tedej drugači moglo biti, kakor de je bil tempelj s silo razdjan, njegovi kamni narazen verženi, terdovratno ljud-stvo poterto in razkropljeno; kakor odre po končanim zidanjih s silo razderó in razmečejo, de niso hiši na poti, in njene lepe po-dobe ne kazé. To je Jezus tudi popred prerokoval, in povedal, kako de bodo sovražniki prišli, mesto Jeruzalemsko obdali, zma-gali in razdjali s tempeljnām vred tako, de ne bo kamen na kam-nu ostal. In Rimsko ljudstvo je bilo tisto orodje v roki pravični-ga Boga, po katerim je on hotel svoj sklep izpeljati.

Z nevoljo so Judje prenašali rimsko oblast, kateri so bili podverženi; pa tudi cesarski oblastniki so jim težak jarm nakla-dali, in jih krivično stiskali. Ta stiska bi bila mogla Judam oči odpreti, in jih na prave misli pripeljati; pa nasprot so se, ko je bil Gesi Flor oblastnik v deželi, l. 66 na ravnost ustavljati, in zoper rimsko moč vzdigovati jeli. V začetku jim je šlo po sreči, rimskiga vojvoda Cestija Gala so močno potolkli, in od Jeru-zalema odgnali; to jih je še toliko bolj prederzne in terdovratne storilo. Pa bližal se je že strašni dan, kjer se je nad mestam imelo spolniti silno gorjé, katero je Gospod s solzami napovedal bil; čudne znamenja so tudi prihod božje sibe napomenovale. Ce-sar Neron je Vespazijana kot vojskovodja zoper Jude poslal, in mu veliko moč zročil. Vespazijan je l. 67 z veliko močjo v

Galilejo udaril, ter je po obsedi v štiridesetih dneh nar močnejši terdnjavo Jotapato zmagal in vzel; 40.000 Judov je bilo pokončanih, in cela Galileja se je mogla precej podvreči. Rimski vojšaki vsi razserdeni bi bili radi naglo nad Jeruzalem planili in s tem vojski hitro konec storili; pa Vespazijan je počakoval, kaj bo prišlo iz razpertij, ki so jih Judje sami med seboj začeli. Druhal vnetih in prederznih puntarjev, ki jo je neki Janez iz Giskale vodil, je prisilila v Jeruzalem, ter grozovito ravnala zoper une, ki so, bolj modri in skušeni, mir z nasprotniki nasvetovali. — Vespazijan si je podvergel vso Judejo, ter je pred Jeruzalemskim mestom z vojsko obstal, in je čakal na povelja od noviga cesarja. Neusmiljeni in razujzdani cesar Neron je namreč l. 68 po zasluženju konec vzel; ko se je vse mesto in en del vojakov zoper njega vzdignil, je mogel v strašni noči iz Rimskiga mesta pobegniti, in se je sam končal, da ni živ nasprotnikom v roke prišel. Za njim so se v enim letu verstili cesarji Galba, Oton in Viteli, povišani od vojakov, in zopet odvrženi. Med tem je bil Vespazijan sam kot cesar razglašen, in ko se je l. 69 v Rim podal, je svojemu sinu Titu Judovsko vojsko prepustil. Tisti čas, preden je Tit še z večji močjo pred Jeruzalem prišel, so kristijani zapazili, ter so se spomnili besede Jezusove, da kadar vidijo gnusobo razdjanja na svetim mestu, naj kateri so v Judeji, beže na gore, in kdor je na polji, naj se ne vračuje nazaj v mesto, in so se umaknili v mesto Pelo unstran Jordana, in tako se pred grozovito nadlogo oteli. Oslepljeni Judje pa v Jeruzalemu niso hotli spoznati časa svojiga obiskanja; vsa stiska ni ukrotila njih terdovratne zoperstave. Janez iz Giskale je s svojo prederzno trumo v mestu divjal; več ko 12.000 imenitnih oseb je grozovito pomoril, in se je potem še zoper nižji ljudstvo obrnil. Njemu nasprot je priderl v mesto neki Simon z druhaljo tolovajev in je ravno tako kakor uni divjal. V zadnje se je še Eleazar, poglavar tempeljna vzdignil kakor vojvoda; in tri stranke so se ena zoper drugo bile, tempelj z gnusobo polnile, po mestu ropale in morale, zaloge žita požigale. V takim stanu je bilo mesto ko je Tit s svojimi vojšaki prišel in se pred mesto vlegel. On je Judam o dveh potih mir ponujal, pa zastonj; torej je mesto, v katerem se je bilo zavoljo praznika velikonočniga še veliko Judov od drugod zbralo, s svojo vojno obdal in napadel, ter je prvi in drugi zid vzel. Ko se Judje še niso hotli podati, je Tit mesto z zasipam tako zaperl, da nihče ni ne noter ne vunquej mogel. Strašna reva je zdaj med prebivavci gospodovala; lakota je ljudi brez števila morila, neka blagorodna mati je celo lastno dete spekla in jedla. K lakoti se je pridružila kuga, in v poltretjim mesecu so le per enih vratih 115,880 merličev iznosili; 600,000 pa so jih čez zid zmetali in hiše so jih bile vse natlačene. Pa tudi te hude skušnje ljudstva niso omečile. Rimljani niso mogli takih gnusob več preslišati; vsi serditi so jo udarili nad mesto, vzeli so grad Antonijo, oblegli tempelj, ter ga s hudmi napadi, grozovito morijo in požigam zmagali; v zadnje so vzeli še Sionski grad. Večidel mesta je bil razdjan, tempelj v

razvaline spreminjen; ljudstva vjetiga je bilo še veliko pokončani-ga in na križe obešeniga, 97,000 drugih se je v sužnost prodalo. Vsih Judov vkupej je v ti vojski do poldruziga milijona smert storilo; kar jih je ostalo, so bili večidel po svetu razkropljeni, in so še dan današnji priče od božje pravice nad terdovratniki.

Judovstvo, ktero je bilo kersanski cerkvi še dalje bolj nasprotno, je bilo tako zmagano; s tempelnjam razdjanim vred so nehale daritve in druge šege stare zaveze. Ko je senca zginila, se je resnica svitleji pokazala, in sveta cerkev se je bolj prosto razširjala, kakor mlado pa že uterjeno drevo se prosto razraša, ko so mu opore in ograje odvzete.

34. Djanje s Janeza aposteljna. Preganjanje cerkve po cesarji Domicijanu.

Izmed vsih aposteljnov in učencov Gospodovih je s. Janez nar dalje živel; gledal je on vse dozdanje vesele in žalostne zgodbe svete cerkve, in še po razdjanji Jeruzalemskiga mesta je dolgo časa njeni steber ostal. Razun tega, kar je s. Janez od začetka z drugimi aposteljni vred v Jeruzalemu, v Judeji in Samarii delal, apostolsko djanje od njega več ne opomni; kakor pa druge pripovedi enoglasno govore, je on bolj pozno Jeruzalemsko mesto zapustil, ter po odhodu s. Pavla Efežansko cerkev vladal in razširjal. Njemu so se božje skrivnosti posebno globoko odkrile (zatorej je orel, kateri z neoslepljenim očesam v sonce zamore gledati, njegovo znamenje) in tudi globoko je te skrivnosti s svojim duham zapopadel, in s posebno priserčno in čisto mislijo ohranil. Bil je učenec, kteriga je Jezus ljubil, kateri je tudi per večerji na njegovih persih slonil. Bila je tudi zatorej priserčna in očišena ljubezin, s ktero se je za Kristusa in njegovo božjo čast poganjal, in s kakoršno je iskal verne kot svoje otročiče navdihniti. Njegovo djanje je bilo zlasti tamkej za cerkev v velik dobiček, kjer so razni krivoverci visoko slavo Kristusovo zatemniti hotli. Govoril je z besedo za čisto resnico Jezusovo; pisal je tudi tam v Efezu na prošnje vernih in gnan od s. Duha že prot koncu perviga stoletja svoj evangeli, poln visokiga duha, razne zmote zaverniti, in božjo naturo, Kristusovo in postavo ljubezni svetlo razkazati, pridjal je temu še svoj prvi apostolski list, ki je ravno tako zoper krive nauke namenjen, in zraven poln ginljiviga opominjevanja k ljubezni. Še je pisal drugi list neki pobožni ženi Elekti (izvoljeni), jo v resnici in ljubezni poterčiti, in pred krivimi učeniki obvarovati; in tretji list do nekiga Gaja, obuditi ga k skazovanju bratovske ljubezni s postrežnostjo.

Kakor drugi aposteljni je mogel pa tudi s. Janez kelih terpljenja in preganjanja piti, desiravno on po prerokovanji Gospodovim ni imel v tem smerti storiti. Cerkev je namreč po smerti cesarja Neroni nekaj časa nekakošin pokoj vživala. Cesar Vespazijan je le životni davk od kristjanov z ojstrostjo tirjal. Njegov sin Tit, cesar od l. 79 do 81, je bil celo usmiljeniga

serca, tako de je dan zgubljen imenoval, ob katerim ni bil nikomur dobrote skazal; torej se tudi kristjanam ni bilo posebno pritoževati. Drugači je bil pa Titov brat Domicijan, cesar od l. 81 do 96; neusmiljeniga samooblastenca se je skazoval, Neronu enačiga, njegova kervolakomnost je z letmi rastla, dokler ni bil s silo usmerten. Zatorej je tudi Jezusove vernike preganjati začel. Ko je od s. Janeza slisal, kateri je z apostolsko gorečnostjo Kristusovo vero v izhodnih krajih razširjal, ga je dal v Rim pripejljati. Tukej je bil aposteljnu nar pred strup piti dan, kateri mu pa ni škodoval. Potem je bil zunej mesta pred Latinskimi vratmi v posodo vrelega olja veržen; pa ves zdrav je v njem ostal, ter ljudstvu nebeško resnico oznanoval.

Tedaj je bil v zadnje v samoto na otok Patem blizo Efeza izgnan, kjer bi bil z drugimi keršanskimi vjetniki vred rudo kopati mogel. Tukej so bile aposteljnu čudne reči od stanu cerkve do konca sveta razodete; kako de bo namreč zmagala terdovratno Judovstvo, kako, desiravno preganjana, de bo zmagala tudi oslepljeno in grozovito malikovavstvo; kakošne stiske de bodo Rimsko cesarstvo zavoljo njegove zoperstave zadele, in kako hudo bo zopet proti koncu sveta; kako de bo sveta cerkev po preganjanji mir našla in na zemlji veličastno kraljevala; in kako de bo v poslednje v nebeško mesto s svojimi otroci vred vzeta, kjer se bo večna slava Bogu in Jagnjetu, to je Kristusu, glasila, in kjer bo Bog sam za svoje služabnike veliko plačilo. Vse to je apostelj v bukve skrivniga razodenja vernim v tolažbo spisal.

Tako posebno tolažilo je bilo pa takrat vernim celo potrebno, ker je preganjanje tudi grozovito bilo. Jezusova vera je takrat ne le po vsih staneh svoje spoznovavce štela; celo v cesarskim dvoru so bili udje svete cerkve, Flavi Klemen, Vespazijanov stric, in njegova žena Domitila, in več blagorodnih Rimljanov. Cesar Domicijan je pa tudi na vse strani divjal; Flavija Klemena je ukazal ob glavo djati, in Domitilo v samoto izgnati. Tudi je nekaj sorodovincov Jezusovih, kateri so bili z Gospodam po sestri njegove Matere v kervni zvezi, v Rim poklical, ker si jih je kot svoje nasprotnike za cesarsko krono mislil; ko je pa njih vse od dela žuljeve roke vidil, jih je spet izpustil, ker je vidil, de se pred njimi ni bati. Veliko drugih kristijanov kakor tudi cerkvenih pastirjev je v tem preganjanji za Kristusa častito smert storilo. Še le, ko je Nerva cesar bil od l. 96 do 98, je nehala tožba in grozovitnost do vernikov. Takrat je tudi s. Janez spet iz samote v Efežansko mesto nazaj prišel.

Starčik blizo sto let je bil že zdaj apostelj; vonder njegova apostolska gorečnost ni še ugasnila. Lepa pripoved je, kako de je s. Janez mladenča popred škofu nekiga mesta v oskerbljenje izročeni, potem pa med tolovaje zgubljeniga z varnostjo življenja iskat hitel, in ga naročji cerkve nazaj pripeljal. In zopet, kako de je on, od starosti slab se dajal učencam v zbirališe vernih voditi, in iz dna serca jim vedno le te besede govoril: „Otročiči, ljubite se med seboj!“ V zadnje je mirno in veselo

smert storil krog l. 100, ko je bil Trajan cesar. Njegovo oko je vidilo cerkev že po vsim svetu razširjeno, in z njim je nehala apostolska doba.

35. Pervi nasledniki s. Petra in drugih aposteljnov (apostolski očetje). Papež Klemen I. Tedašnji obšir cerkve.

Ko aposteljni niso mogli biti na vsih krajih, in ko so v zadnje celo zemljo zapustili, je njih duha, njih oblasti še v njihovih učencih bilo najti, ktere so kakor svoje naslednike zapustili, de bi tako cerkev vedno obstati mogla. Ti prvi učenci in nasledniki aposteljnov v službi s. evangelija se imenujejo apostolski očetje. Med njimi so nar pred pomniti tisti, ki so bili nastopniki perviga izmed aposteljnov in poglavarja cele cerkve, s. Petra; imenovali so se škofje Rimskiga mesta ali papeži (očetje). Pervi za s. Petram je bil škof v Rimu s. Lin od l. 67 do 78, in za njim s. Klet od l. 78 do 91; oba sta bila marternika. Tretji za s. Petram je bil s. Klemen I. od l. 91 do 100, kteriga že s. Pavel v listu do Filipljanov spomni, de je med njimi, kteri so v bukvah življenja. Ko so se v Korintu razpertije in zoperstave do duhovšine vzdignile, je ta papež l. 97 v imenu Rimske cerkve list do Korinčanov pisal, v kterim jih je k edinosti in ljubezni opominjal. Po povelji cesarja Trajana je bil na Krimski polotok ob črnim morji v samoto izgnan, kjer je po nekolikim času v morji vtopljen krono marternikov dosegel.

Med drugimi učenci in nasledniki apostolskimi sta zlasti pomniti s. Timotej in s. Tit, tovarša s. Pavla. S. Timotej je bil škof v Efezu postavljen, kamor mu je apostelj dva lista pisal; pozneji kakor njegov učenik je on s kamnjem posut za Gospoda smert prestal. S. Tit pa je bil škof na Kreškim otoku, kjer je tudi list od s. Pavla prejel; večkrat je bil k aposteljnu poklican, in ko ga je zadnjikrat v rimski ječi zapustil, se je obrnil v Dalmacijo, ondi s. evangeli oznanovat. Od ondod se je zopet v Kreto vernil, kjer je srečno smert v visoki starosti dosegel. Dalje so še pomniti učenci s. Janeza aposteljna: s. Papija, škof v Hierapolis, mestu Male Azije; s. Ignaci, škof v Antiohii, kteri je bil neki ravno tisto dete, ki ga je bil Jezus v sredo aposteljnov postavil, rekoč: „Ako se ne spreobernet, in ne bode te kakor ta otrok, ne pojde te v nebeško kraljestvo;“ in pa s. Polikarp, škof v Smirni.

Razun teh se še dosti družih apostolskih učencov in pervih naslednikov imenuje: v Jeruzalemu s. Simeon naslednik s. Jakoba, v Aleksandrii na Egiptovskim s. Anijan, učenec s. Marka, v Antiohii s. Evodi, učenec s. Petra; na Italijanskim v Raveni s. Apolinar, v Neapoli s. Aspren, na Francoskim s. Ksist v Remih, na Nemškim s. Matern v Trevirih, vsi učenci s. Petra, v Atenah na Greškim s. Dionizi Areopagski, učenec s. Pavla, v Ogleji s. Hermagora, učenec s. Marka, v Milanu s. Ana-

talon, učenec s. Barnaba, na Španskim v Sevili s. Gerunci tudi apostolski učenec.

Ako se na vse to nazaj ozremo, kar je bilo do zdaj razloženo, je lahko spreviditi, kako de je sveta Jezusova cerkev ob koncu apostolskiga časa široko po zemlji uterjena bila. Stopinje apostelnov po svetu niso bile tako poverhne, de bi bil njih sled naglo zginil; tudi po njih odhodu potovajo po zemlji njim podobni apostolski možje. Glas apostelnov, ki se je razšél do okrajin sveta, ni umolknil; še so njih učenci po mestih in vaseb s. evangeli oznanovali. Število vernih je od dne do dne rastlo, preganjanje Judov in nevernikov ga je še le množilo; Azija, Afrika in Evropa so brezštevilne lepe društva vernikov imele pokazati; in kar mora sleherniga izmed nas veselo giniti, tudi naši kraji so imeli apostolsk cerkev v Ogleji, od koder se je sveta vera dalje med Jadranskim morjem in Donavo razsejala. —

Vsaki čas se je Gospod usmiljeniga in mogočniga skazoval; pa toliko čudno se božja moč in milost nikdar ni razodevala, kakor v časih, ko so tisti na zemlji s. evangeli oznanovali, kateri so s Kristusam, božjim Sinam hodili. Kar bi bil kdo s človeško razumnostjo rajtal, se je motil; kar bi bil kdo po pozemeljskih skušnjah modroval, je bil osramoten. Nauk Jezusov, ki napuh ponižuje, telesno poželjivost kroti, blaga lakomnost čerti, na tem svetu malo upati daje razun preganjanja, veselje le gor obéta, kamor človeško oko ne doseže, ta nauk, kteriga priprosti ribiči oznanujejo — je povsod poslušan, sprejet. Jud pustí tempelj, pozabi mogočno pozemeljsko kraljestvo, in se prime revniga Jezusa; Grek se loči od modrijanskih šol, in veruje priprosti besedi resnice; Rimljan se oberne preč od sedeža svoje mogočnosti, in se vda ponižnimu, križanimu Zveličarju; malikovavec slovo da bogovam, kateri so mu vse poželjenje serca lahko dopustili, ter se podverže postavi pokore, zatajevanja in poterpljenja. Vsi v Jutru in Večeru, od izhoda do zahoda so kakor eno ljudstvo postali.

Tretje poglavje.

Nauk apostelnov, zmote krivovercov.

36. Nauk apostelnov in učencov sploh.

V tem, kar so se apostelni trudili za vstavljenje svete cerkve, je njih nauk v vsim le takošín bil, kakoršniga so iz ust Jezusa Kristusa samiga in po razsvetljenji njegoviga s. Duha prejeli. V svojih poslednjih besedah jim je bil Gospod ukazal: „Pojdite, učite vse narode. Učite jih deržati vse, kar koli sim vam zapovedal.“ Mat. 28, 19. Rekel jim je bil še tudi popred: Kadar pride Učenik Duh resnice, on bo pričeval od mene. Pa tudi vi bote pričevali, ker ste bili od začetka per meni.“ Jan. 15, 26. Zvesto so se apostelni tega povelja deržali; kar so z

nebes prejel, to so tudi dalje izročevali; nič zgolj človeške modrosti, ali lastniga izmišljevanja niso pridevali. Tako govori s. Peter proti Korneliju: „Mi smo priče vsiga tega, kar je on storil v Judovski deželi in v Jeruzalemu.“ Djanje ap. 19, 39. In v Jeruzalemskim zboru je bilo sklenjeno: „Dopadlo je s. Duhu in nam, vam ne nakladati družiga razun teh reči.“ Dj. ap. 15, 28. S. Pavel zopet piše Korinčanam: „Učil sim vas seosobno, kar sim tudi prejel.“ 1. Kor. 15, 3. „Mi ne oznanujemo sami sebe, temuč Jezusa Kristusa, Gospoda našiga.“ 2. Kor. 4, 5. Enako se s. Janez glasi: „Kar smo vidili in slišali od Besede življenja, to vam oznanujemo.“ 1. Jan. 1, 3. Tudi učenci Gospodovi in apostolski niso nič drugači učili, kakor apostelnji sami. S. Lukež pravi v začetku svojiga evangelija: „Kakor so nam tisti izročili, kateri so od začetka sami vidili, in služabniki Besede bili, tako sim ko dobro spoznal po redu zapisati.“ Luk. 1, 2. 3. S. Ignaci, učenec s. Petra, je kratko pred častito smertjo pisal v listu do vernih v Magnezii, mestu Male Azije: „Skerbite, de se uterdite v naukih Gospoda in apostelnjov.“ In s. Klemen papež Korinčane opomina z besedami lista s. Pavla, rekoč: „Vzamite v roke list s. Pavla. Kaj vam je pisal v začetku svojiga zveličanskiga oznanila.“

Apostelnji so torej oznanovali resnico od eniga praviga Boga. „Mi vemo, de malik na svetu nič ni, in de ni noben drugi Bog razun eniga.“ 1. Kor. 8, 4. Učili so Boga Očeta stvarnika: „Mi imamo eniga Boga, Očeta, od kteriga je vse, in za kteriga smo.“ 1. Kor. 8, 6. Govorili so od Boga Sina, Jezusa Kristusa, in od njegoviga zveličanja: „Imamo eniga Gospoda, Jezusa Kristusa, po kterim je vse, in mi po njem.“ 1. Kor. 8, 6. „Ni v nikomur drugim zveličanja, razun v Kristusu.“ Dj. ap. 4, 12. Pripovedovali so od s. Duha in od njegove gnade: „Darovi so mnogoteri, Duh pa je eden, kateri deli slehernimu kakor hoče.“ 1. Kor. 12, 4. 11. Temu je primerjena beseda: „Trije so, kateri v nebesih pričujejo, Oče, Beseda in s. Duh; in ti trije so eden.“ 1. Jan. 5, 7. Učili se tudi od cerkve božje, in od odpusjenja grehov v nji: „De veš kako se je deržati v cerkvi božji, ktera je steber in terdno stalo resnice.“ 1. Tim. 3, 15. „Delajte pokoro, in vsak naj se da kerstiti v imenu Jezusa Kristusa v odpusjenje grehov.“ Dj. ap. 2. 38. Napovedovali so večno življenje za nje, kateri verujejo, in de so vsi Judje in neverniki k Jezusovi veri poklicani: „Večno življenje nam je Bog dal, in to življenje je v njegovim Sinu.“ 1. Jan. 5, 11. „Kdor v njega veruje, ne bo osramoten; ni razločka med Judam in Grekam. Rim. 10, 12. Po enakim so apostelnji kakor Jezus njih Gospod in učenik tudi oznanovali postave pravičniga življenja, zaterdovali zapoved ljubezni, priporočevali keršanske čednosti in dobre dela: „Bog nas ni stvaril v nečistost, temuč v svetost.“ 1. Tes. 4, 7. „Ljubimo torej Boga, ker on nas je pred ljubil.“ 1. Jan. 4, 19. „Ne bodite nikomur nič dolžni, razun de se med seboj ljubite.“ Riml. 13, 8. „Kar je resnično, kar spodobno, kar pravično, kar sveto, kar ljubeznivo, kar dobro ime

da, kar koli je ktera čednost, kar v hvale vredno zadržanje gre, to v sercu obderžite.“ Fil. 4, 8. „Sad duha je ljubezin, veseljnost, mirnost, poterpežljivost, milost, dobrotljivost, zanašljivost, krotkost, zvestoba, zmernost, zderžnost, čistost. Zoper ko ni postava.“ Gal. 5, 2. 23. „Odverzimo dela temè, in oblecimo orožje svetlobe. Rim. 13, 12. „Opominjaj jih, de so v vsako dobro delo pripravljeni.“ Tit. 3, 1. „Z vso prošnjo in zdihovanjem molite v duhu vsaki čas. Ef. 6, 18. „Bodite med seboj dobrotljivi, usmiljeni, odpustite si med seboj.“ Efež. 4, 32. Priporočevali so pa aposteljni tudi še dela, ktere niso sicer terdo zapovedane, pa so kakor od boljšiga svetovane: „Kar device zadene, zapovedi nimam od Gospoda, svèt pa dam.“ 1. Kor. 7, 25. Listi apostelnov so sploh polni lepih zadržanskih nauk.

Kratik zapopadik vsiga svojiga nauka so dali aposteljni v veri, ktera se apostolska imenuje. Posebej in natanjko pa so resnice in postave z besedo oznanovali, in svojim učencam izročevali. Torej se v časih ves njih nauk imenuje izročilo: „O Timotej, izročilo obvaruj.“ 1. Tim. 6, 20. Velik del svojih nauk so pa tudi s priložnostjo v svojih evangelihi in listih, to je, v svetim pismu zapisali; vonder celiga nauka te pisma ne zapopadejo, kakor je lahko iz besedi s. Janeza aposteljna spoznati: „Veliko družiga je še, kar je Jezus storil; ko bi se hotlo to posebej zapisati, svet bukev ne obveže, ki bi bile pisati.“ Jan. 21, 25. Zatorej so oni sami vernike zmirej tudi na svoj ustin nauk, na besedno izročilo, zavračevali: „Deržite se izročil, kterih ste se učili, bodi si po besedi ali po pismu od nas. 2. Tes. 2, 14.

37. Nekteri posebni nauki apostelnov za verne.

Med vernimi so se že v apostolskih časih nekatere zmote med resnico, kakor lulika med pšenico, vsiliti hotle; tudi so se semtertje dvomi (cvibli) v verskih rečeh buditi jeli. Čudo leto ni bilo; zakaj en del vernih je bil izmed Judov, drugi izmed nevernikov, in vsaki so prinesli seboj svoje poprejšnje zaumke, kterih niso mogli tako naglo odvreči. Tudi v prvim začetku ni bilo mogoče, povsod popolniga poduka dati, ker je bilo apostelnam ne le v enim kraji, temuč po celim svetu s. evangeli zasaditi. Verni praviga serca so se sami na aposteljne obračevali, in jih podučjenja in razjasnjenja prosili; ali pa so aposteljni sami po drugi poti take zmote ali dvome izvedili. Tukej so oni iskali z obilnim podučenjem, in svetlejšim razlaganjem resnico v sercih vernikov zaterditi. Tako je med judovskimi kristijani prašanje vstalo, ali Mojzesova postava še kristijane, in zlasti vernike izmed malikovavcov veže. Zato je bil zbor apostelnov v Jeruzalemu deržan, kteriga sklep je bil, nobeniga taciga bremena vernim več ne nakladati. S. Pavla list do Galačanov se nar več o tem mudi, jim pokazati, de kristijanam obreze in sploh Mojzesove postave ni več potreba; nekteri judovski učeniiki so jih bili namreč v ti reči premotili. Verniki izmed malikovavcov so se večkrat še malikovavskih navad in del vdeležiti znali; zatorej jim je bilo

v Jeruzalemskim zboru posebno zapovedano, se zderžati jedi malikam darovane, in pa nečistosti. Tudi jim je bilo zaterjeno, se zderžati jedi zadušeniga in kervi, de bi s tem se neverskiga neusmiljenja ogibati učili. Zastran pregreh, ki so bile med neverniki navadne, kakor lakomnosti, krivičnosti, nezmernosti, nečistosti, zlasti tudi s. Pavel v listih do Rimljanov in Korinčanov močne opomina daje. Ker je s. Pavel večkrat to zaterdoval, de človeka ne zveličajo dela Mojzesove postave, temuč le vera v Kristusa: so nekteri nespametni besedo tako napak obrnili, de so sklep storili, kakor de bi za zveličanje nobenih dobrih del ne bilo treba. Zatorej s. Jakob v svojim listu toliko govori, de vera brez del je mervta. V Korinškim mestu so bile večkrat razpertije zastran duhovnih prednikov. Take razpore poravnati in verne mirnost in enako spoštovanje do vsih duhovnih prednikov učiti, je namen perviga lista s. Pavla, in pozneji lista s. Klemenapa papeža do Korinčanov. Per Tesaloničanih so bili dvomi, li bo vernim, kteri pred drugim prihodom Kristusovim umerjo, enako zveličanje z unimi kteri bodo še tisti dan doživeli.

S. Pavel jih v svojim 2. listu uči, de vsi bomo vstali, kteri popred umerjo, in kteri še poslednjiga dne dočakajo; de pa ne bodo vsi častito spreminjeni, le pravični namreč, naj že popred ali pozneji živé. Po enakim so aposteljni tudi v drugih potih posebne nauke dajali, kakor so namreč posebne potrebe ali priložnosti našli. Zlasti so jih tudi pred prihodnjimi krivimi nauki svarili; naprej so že previdili, kakošni ljudje, hudobni, zapeljivi imajo pozneje na svet priti. Posebno se v tem mudita 2. list s. Petra in list s. Judeža Tadeja, verne naprej opomniti, de naj pazijo, kadar taki napačni učeniki pridejo; tudi s. Pavel v listih do Timoteja in Tita svitlo na tiste kaže. Evangelii in prvi list s. Janeza pa že očitno lažnjive nauke krivovercov v izhodnih stranah zavračujeta. Kakor v listih, tako so pa tudi z ustno besedo aposteljni in njih učenci verne pred praznimi verami in zmotami svarili. Spoznati je to jasno iz besedi: „Spomnite se besed, ktere so bile popred povedane po apostelnih našiga Gospoda Jezusa Kristusa, kteri so vam pravili, de poslednji čas pridejo zapeljivci, kteri po svojih željah živé“. (Jud. 1, 17. 18.)

38. Posebni nauki apostelnov proti Judam.

Judje so bili že po prejšnjih božjih voditvah pripravljeni, Mesija ob njegovim prihodu sprejeti, in v njegovo kraljestvo stopiti. Kolikor tedaj ni bila njih terdovratnost na poti, jih ni bilo težko v sveto Jezusovo cerkev pripeljati, ako se jim je le gotovo spričalo, de je Jezus pravi Mesija ali Kristus. Zatorej so si aposteljni proti Judam to posebno prizadevali, skazati, de Jezus, kteriga so oni križali, kteriga je Bog pa od mertvih obudil, je Kristus in Gospod, Sodnik živih in mertvih. Kazali so zato na njegove čudeže in znamenja, posebno pa na besede prerokov, ktere so se nad njim spolnile. To je storil s. Peter v prvi pridigi o Binkoštni nedeljo, razlagal je zlasti, kako de so se nad Jezusom

Davidove besede spolnile: „Ne boš pustil moje duše pred peklam, in mojiga mesa ne v trohnobi“. (Psalm 15, 10.) In zopet: „Gospod je rekel mojimu Gospodu: Sedi na mojo desnico“. (Ps. 109, 1.) Telo Jezusovo namreč ni ostalo v grobu, ne duša pred peklam, temuč tretji dan je od smerti vstal; šel je potem v nebesa, in Oče nebeški ga je na svojo desnico posadil. Po enakim je tudi s. Pavel Jude od Jezusa prepričeval iz postave Mojzesove in iz prerokov. Zlasti je bil s. Matevža namen v evangelii dokazati, de je Jezus zares Mesija, ker so se nad njim vse prerokovanja stare zaveze izpolnile. Zatorej je pisal bukve rodu Jezusa Kristusa; razjasniti, de je On res iz Abrahamoviga rodu in iz Davidove hiše. Zatorej v njegovim evangelii tolikrat stojé besede: „To se je zgodilo, de so se dopolnile besede preroka, kateri pravi“. Tudi v evangelii s. Janeza so dostikrat take besede najti, s kterimi se na to ozre, kar so preroki od Mesija naprej pisali.

Judje so pa Mojzesa in njegovo postavo toliko čislali, de je bilo marsikterim težko si misliti, kako de bi ta postava nehati mogla. Za to stran si je zlasti s. Pavel prizadeval dokazati, koliko de je Kristus veči od Mojzesa, in koliko de je nova postava boljši memo stare. To je posebno svitlo v listu do Hebrejev izpeljano, pa je tudi v drugih listih, zlasti v tem do Galačanov omenjeno. — Judje so se nad Jezusam pohujševali, ker so vidili njega ponižaniga, celo križaniga, sami so si Mesija mogočniga kralja domišljevali. Zatorej so pa aposteljni spričevali, de se je Jezus le prostovoljno sam ponižal, in pokorin postal do smerti križa; de se je to zgodilo le za našiga odrešenja voljo, je pa Jezus za to sam povišan bil od Boga. To je zlasti v listu do Filipljanov omenjeno. (Fil. 2, 6—11.) — Tudi je bilo spreobrnjenju Judov veliko napoti letó, de so si na sebe kakor izvoljeno ljudstvo toliko domišljevali, v Jezusovi cerkvi bi se bili pa z zaničevanimi neverniki mogli združiti. Zato so se aposteljni veliko trudili, Jude prepričati, de je Bog tudi nevernike v svoje kraljestvo poklical, de Bog ne gleda na osebo, in je pred njim Jud in Grek enako sprejet, de vsi, Judje kakor neverniki potrebujejo odrešenja. Te resnice so zlasti v listu do Rimljanov izpeljane. Ker so pa Judje velik del le mogočno pozemeljsko kraljestvo dočakovali, s. Pavel večkrat, zlasti v listu do Hebrejev govori od duhovniga Jeruzalema, to je, od svete cerkve; s. Janez pa v skrivnim razodenji piše od nebeškiga Jeruzalema, od stanovanja izvoljenih.

Zraven tega so pa aposteljni per Judih posebno njih terdovratnost svarili. Opominjali so jih vsih dobrot, ktere je Bog njih očetam bil skazal; v spomin so jim klicali terdobo serca njih prednikov, in jim šibe kazali, s kterimi je Bog tajiste tepel. Po takosnim najdemo že s. Štefana v višim zboru govoriti, kjer si je s tem serd Judov in kamnjanje navlekel. Tudi s. Pavel v več krajih od terdovratnosti Judov opomni; zraven pa goreče želje izreče, de bi pač oni resnico Kristusovo spoznali. Na drugi strani pa so aposteljni Jude ravno s tem iskali pred pridobiti, de so jih opominjali, kako de so oni pred drugimi narodi v kraljestvo

Mesijevo poklicani, de tedej ne odlašajo vanj stopiti; drugači bi bilo kraljestvo od njih vzeto, in nevernikom dano. Tudi niso opustili govoriti od strašne sodbe nad Jeruzalemskim mestam; „dan prihoda Gospodoviga“ v njih pismah večkrat pomeni ne poslednjiga dne, temuč le dan razdjanja Jeruzalemskiga.

Vsi ti nauki, se lahko vidi, so bili pripravní, judovsko ljudstvo od Kristusove vere prepričati, in ga v njegovo cerkev pripeljati; ako bi le njegova terdovratnost ne bila toliko nasproti stala.

39. Posebni nauki aposteljnov proti nevercam.

Proti nevercam in malikvavcam je beseda aposteljnov v veliko stranah mogla drugači obrnjena biti, ker leti praviga Boga niso spoznali. Kaj in kako pa de so aposteljni neverce učili, od tega imamo svitel zgled v govoru s. Pavla, kteriga je imel v sredi sodniškiga terga v Atenah (Dj. apost. 17, 23—31.); veliko taciga se najde tudi v listih tega aposteljna, zlasti v listu do Rimljanov (Rim. 1, 18—23.) Zapopadik tega nauka je bil: „En pravi Bog je, desiravno nevercam neznan; le prazne basni so pripovedi od več bogov. Bog ni enak podobam iz zlata, srebra, kamna in človeške umetnosti. On je stvaril svet in vse, kar je v njem, je Gospod nebes in zemlje, in tudi človeški rod je On postavil na zemljo. Človek zamore njega spoznati iz vidnih reči, desiravno njega samiga ne vidi; zakaj od nikogar izmed nas On ni daleč. Ves človeški rod je iz eniga človeka (Adama), tedaj ne tako, kakor so izobraženi Greki in Rimljani le sebe za kaj imeli, vse druge narode pa divjaške (barbarske) šteli. Postavljen pa je človek na zemljo, de bi Boga iskal in našel, de bi mu v svetosti služil. Ljudje pa Boga niso spoznali, so veliko več vidne reči po božje častili, tudi se vsi razni hudobii in gnusobi vdali. Treba pa je zdaj misli spreobrniti, zakaj ob odločenim dnevu bo Bog svet sodil. Sojen pa bo svet po možu, kteriga je Bog sam postavil, de v njem bi bili vsi zveličani, Judje in neverniki“. Od taciga nauka aposteljnov med neverci je priča tudi evangeli s. Marka in s. Lukeža. Per s. Lukežu je tudi to pomniti, kako de on rad prigodbe, prikazni in prilike pripoveduje; zgodilo se je namreč to iz tega uzroka, malikovavskim praznim domišljenim basnim resnične pripovedi nasproti postaviti, pravlicam od lažnjivih bogov gotove zgodbe iz višiga sveta primeriti, in namesti modrijanskih domišljij priproste pa toliko bolj nebeške podobe pred oči djati.

Na drugi strani pa so aposteljni nevercam obilno spačenost njih življenja pred oči vodili, zmote duha in nepokoj serca v živo popisovali, de bi jih bili tako ložji k pravi in sveti veri nagnili. (Rim. 1, 24—32.) Zatostran so posebno učili: „Bog je nevernike njih slepoti in poželjenju spačeniga serca in vsi gnusobi prepustil, de so zoper naturo nesramnosti počenjali. Bili so tudi krivični, lakomni, polni zvijače, nevošljivosti, razpertja, opravljivosti, ubijanja, prevzetni, nepokorni, razujzdani, nezvesti, neusmiljeni. Šami pred seboj so se mogli svojih del sramovati; dela

noči so namreč bile, ktere vsak pred belim dnevom prikriva. In per vsim tem niso spoznali, kako de jih jeza božja čaka, kako de so smerti vredni. Taka podoba tje pred človeka, kteriga um le še nekake iskrice spoznanja ima, postavljena ga je mogla spreobrniti, de je sam v se šel, žalostin stan neverške spačenosti spoznal, in resnice in svetosti iskati začel. Tudi to so aposteljni nevercam radi v spomin klicali: „Kako nepokojno je vse njih serce, ker jim vest tolike hudobije očita; pokoj pa de najdejo po Kristusu, v kterim je odpušenje grehov, in so potem vzeti med otroke božje po s. Duhu, de smejo k Bogu kakor k Očetu klicati: Tudi de oni nimajo po svojih praznih verah nobeniga upanja, ne dočakujejo nobeniga prihodnjiga življenja; po Kristusu pa je vstajenje mrtvih in večno življenje. Enako tudi, de oni se na svoje bogove malo zanašajo, ker si te neskerbne za človeške potrebe mislijo; nasproti je pa pravi Bog Bog ljubezni in dobrote, usmiljenja in pravičnosti. Ko je prišla taka beseda polna tolažbe v razdjane in nemirne serca nevercov, kako pač drugači se je moglo zgoditi, kakor de so se z željnimi serci k nji obrnili; ravno tako, kakor človek, ki je v temni noči globoko v gojzdu zašel, za prijazno lučico hiti, ktero je ugledal; ali kakor utrujen, od vročine obnemagan popotnik vesel do hladniga studenca teče, kjer se mu hladilo kaže. —

Pomniti pa je še, de so se aposteljni proti nevercam tudi tiste modrosti poslužili, ktera je v sredi malikovavske teme vunder še iskre resnice ohranila. Zlasti je bil s. Pavel, kteri je v mladosti šole greške modrosti in judovske učenosti obiskoval, kteri je neverce tudi po šegi modrijanov prepričevati znal; desiravno je on prazno in goljufivo modrost zaničeval, rekoč: „Jest nisim z besedami človeške modrosti k vam prišel, temuč v skazovanji duha in moči božje“. (1. Kor. 2, 4.) „Modrost mesa je Bogu sovražna“. (Rim. 8, 7.) Tudi se je kterikrat besedi pesnikov izmed nevercov poslužil, kolikor daleč se je per njih pravica in resnica našla. Po takim potu so aposteljni vsim vse postali, de bi vse Kristusu pridobili, kakor s. Pavel od sebe piše: „Vsim sim vse postal, de bi vse zveličal; Judam sim Jud postal, slabim sim slab postal“. (1. Kor. 9, 20. 22.)

40. Krivoverci iz Judovstva, in nauk aposteljnov njim nasproti.

S. Pavel piše: „Morajo tudi krivoverci biti, de se, kteri so poterjeni med vami, razodenejo“. (1. Kor. 11, 19.) Per človeški slabosti, nestanovitnosti in prevzetnosti namreč ni mogoče, de bi se nobena zmota, noben kriv nauk na svetu ne pokazal. Desiravno je po Kristusu in njegovih aposteljnih resnica na svet prišla, se je vunder tudi tukej izpolnila beseda Gospodova: „Luč je na svet prišla, in ljudje so bolj temo ljubili, kakor luč“. (Jan. 3, 19.) Dokler se človek per svoji zmoti še da podučiti, in je ne terdi samoglavno, tedej še ni obsoditi; lahko še sam k resnici pride, in drugim ni tako naglo v pohujšanje. Drugači je pa, kadar

človek terdovratno per svojim krivim mnenji obstane, in zaničuje besedo tistih, ktere je Kristus namesti sebe kakor učenike postavil, ali kadar še tudi druge v svoje zmote zapeljuje. Takošin je prav za prav krivoverec in pred njim apostelj z vso močjo svari: „Krivoverskiga človeka se ogibaj po enkratnim ali dvakratnim opominjevanji; vedoč, de je spačen, kdor je takošin, in greši, ker se sam v pogubo obsodi“. (Tit. 3, 10.) Med tem, ko je bila s preganjavci za cerkev bolj vnanja telesna vojska, je bila pa s krivoverci in zapeljivci bolj notranja duhovna vojska.

Vsim krivovercam je pot pokazal Simon Čaravnik (co-pernik), po rodu Samarijan. S svojimi zvijačami in čarami je on popred že dolgo časa Samarijane motil. Ko je pa Filip levit v Samarii s. evangeli oznanoval, se je tudi Simon dal kerstiti, pač le iz hinavšine. Kadar sta potem s. Peter in s. Janez v Samarijo prišla, in je Simon jih vidil vernim s. Duha deliti, jima je denar ponudil, de bi mu bila enako oblast dala. Pa s. Peter mu resno odgovori: Tvoj denar naj s teboj vred bo v pogubo, ker si mislil, de se božji dar z denarjem posede. Od tod se kupčija z duhovnimi rečmi imenuje Simonija, ali Simonov greh. Svarjenje aposteljnove je šlo Simonu sicer nekoliko, morebiti pa le na videz, k sercu; prosil ju je še, zanj moliti, de bi se mu zato kaj hudiga ne zgodilo. Pa kmalo potem je od kersanske vere popolnoma odstopil, in začel nauke raznašati, kteri so bili s. evangeliju naravnost nasproti. On je samiga sebe za Boga prodajal, in učil, de se je med Judmi prikazal kakor Bog Sin, med Samarijani kakor Bog Oče, med drugimi narodi pa kakor syeti Duh, in de je sam Oče čez vse. Še razne druge zmote in nespameti je kvasil, kakor si jih je iz malikovavskih domišljevanj izhodnih strani povzel; od Kristusa pa ni hotel nič vediti. Nasproti je pa neko zgubljeno žensko, Heleno po imenu, seboj vodil, in pripovedoval, de se leta kakor narviši razumnost iz njega izhaja, de je po zavidnosti angelov v veliko revo prišla, de je pa on prišel jo prvo rešit. V tako slepoto ga je njegova hudobija in prevzetnost zapeljala! Vonder si je pridobil učencov in naslednikov izmed Judov in nevernikov, še celo izmed kristijanov; bili so ravno tako oslepljeni, in živeli so razujzdano, kakor njih učenik. Imenovali so se Simonijani, in njih odcepljenstvo je trpelo do četertiga stoletja. Nekteri stari pisatelji pripovedujejo, de je Simon v zadnje celo do Rima prišel, in tamkej tudi svoje sleparstvo uganjal, de so mu še podobno na očitnim mestu postavili; de mu je pa s. Peter, kteri je bil takrat tudi v Rimu, zoperstal; in de na njegovo molitev je Simon, ki je s pomočjo peklenko hotel proti nebu leteti, na zemljo trešen strašin konec storil. Gotovo pa je to, de je s. Peter, kakor je že popred Simona oistro posvaril bil, tudi pozneje njegove zmote zavračeval; njegove besede zoper razujzdane, nespametni živali podobne zapeljivce v drugim listu so tudi zoper Simona obrnjene. Tudi kar s. Janez v evangellii in v prvim listu tako razločno od Očeta, od Besede in od s. Duha govori, je Simonovim praznim mislim nasproti.

Simon, ta začetnik vsiga krivoverstva, je kmalo še tudi

drugih posnemavcov našel, kateri so si druge evangelije izmišljevali zunej tistiga, kteriga je Kristus zapustil, in kteriga so aposteljni oznanovali. In sicer je najti takih nar pred med njimi, kateri so bili iz Judov kristijani postali. Tisti judovski kristijani, kateri so postavo Mojzesovo skozi preobilno terdili, so se pozneji krog časa Jeruzalemskiga razdjanja popolnoma od Jezusove cerkve ločili, in so zase odcepljeno družbo (odcepljenstvo, razkolništvo) napravili. Bile ste jih pa dve stranki, ena ojstreji, druga mečji. Ojstreji, kateri so postavo Mojzesovo celo na tanko terdili, so se imenovali Ebijonci, to je na blagu in v duhu ubogi; njih glava je bil neki Tébut. Njim je veljal samo evangeli s. Matevža, še tisti nekako popačen; za pisma drugih aposteljnov niso marali; s. Pavla pa so posebno čertili, ker je on pred drugimi nar bolj učil, de Mojzesova postava kristijanov ne veže. Oni so od Kristusa celo malovredin zaumik inteli; mislili so namreč, de je on gol človek kakor drugi, in po navadnim potu sin Jožefa in Marije, tedaj so od kersanstva nekako popolnoma odstopili. Zatorej je njim nasproti v evangellii s. Janeza govor tako terdo postavljen: „V začetku je bila Beseda (Jezus Kristus, edinorejeni Sin od Očeta), in Beseda je bila per Bogu, in Bog je bila Beseda. In beseda je meso postala in je med nami prebivala. In vidili smo njegovo čast kakor edinorojeniga od Očeta (ne kakor goliga človeka. Jan. 1, 1. 2. 14.) In: „To je večno življenje, de tebe ediniga praviga Boga spoznajo, in kteriga si poslal Jezusa Kristusa“. (Jan. 17, 3.) — Mečji pa, kateri so Mojzesovo postavo le na judovske kristijane razširjali, in še na te ne z vso ojstrostjo, so se klicali Nazarejci, pa so se še le pozneji popolnoma od cerkve razločene pokazali. Imeli so svoj lastin evangeli, drugačin od evangelijskega s. Matevža. Od Kristusa so sicer bolj mislili, kakor Ebijonci; imeli so ga Sinu božjiga; vonder, po vsim njih deržanji soditi, niso vsiga tako od njega verovali, kakor katolška cerkev uči.

Mnenju Ebijoncov je bil zlo enak nauk nekiga Cerinta, kateri je bil tudi iz srede ojsrih judovskih kristijanov, in je živel poslednje čase s. Janeza aposteljna. Cerint je v svojim nauku judovstvo in kristijanstvo vkupej mešal, in zraven je svoje misli nekoliko po šegi izhodniga malikovavskiga modrijanstva ponaredil. On in njegovi nasledovavci so le evangeli s. Matevža spoznali; pisma s. Pavla in s. Janeza so posebno čertili, imeli pa lastno skrivno razodenje. Učil je Cerint, de nar viši Bog je globoko skrito bitje, katero se s svetam nič ne peča; de svet so stvarile le iz Boga izvirajoče bitja, angeli; de ravno tako je le angel — ne pa Bog — Mojzesu postavo dal. Od Jezusa je terdil, de je le navadin človek, desiravno moder in pobožin mož; de pa ob Janezovim kerstu je na tega Jezusa nar viši Beseda, Kristus, prišla in se v njegovo dušo utopila, in de ta Beseda je učila in čudeže delala, de je pa Beseda se spet umaknila, in je lo gol človek Jezus terpel. Obetal je tudi svitlo pozemeljsko kraljestvo, katero bi se ob drugim prihodu Kristusovim začelo, in za njegove izvoljene tavžent let terpelo. — Temu krivovercu je zoper stal s. Janez apostelj; razne mesta njegovih pisem so Cerintovim naukam nasproti.

Zlasti letó: „Po nji — po Besedi — (tedej ne po angelih) je vse storjeno, in brez nje nič ni storjeniga, kar je storjeno“. (Jan. 1, 3.) In: „Beseda je meso postala, in je med nami prebivala (ni tedej še le ob kerstu na Jezusa prišla)“. (Jan. 1, 14.) In zopet: „Kdo je lažnik kakor ta, kateri tají, de Jezus je Kristus (je zmiraj Bog in človek skupej, ne kterikrat razločen)“. (Jan. 2, 22.) Tudi to, kar s. Janez v skrivnim razodenji v 21. poglavji od duhovniga kraljestva Kristusoviga, sicer bolj v podobah, govori, je zoper misli Cerintove od posvetniga njegoviga kraljestva. Pripovedujejo tudi, de enkrat je s. Janez s svojimi učenci v očitno kopalise (hišo za kopanje ali umivanje pripravljeno) stopil, ter tamkej Cerinta našel. „Bežimo vunkej, de se s tem Satanovim sinam vred na nas hiša ne pospě!“ to je neki izrekel apostelj, in vunkej hitel.

Še je tukej spomniti Janezovih učencov, to je tistih, kateri so s. Janeza Kerstnika uk in kerst sprejeli, se pa niso Kristusu približali, temuč so le zase ostali. Take je našel s. Pavel v Efezu, jih je podučil, in kerstil v imenu Jezusovim. Bilo jih je pa še pozneje najti. Zatorej s. Janez evangelist v evangeliu toliko terdi: „On — Janez Kerstnik — ni bil luč, temuč je le pričeval od luči — od Kristusa“. (Jan. 1, 6.) Tudi ravno za tega voljo tako na tanko popisuje, kar je Janez Kerstnik od Jezusa pričeval: „On je veči od mene; jermenov njegovih čevljev nisim vredin odvezati“. (Jan. 1, 27.) In: „Glej Jagnje božje, ktero grehe sveta odjemlje“. (Jan. 1, 29.)

41. Krivoverci iz malikovavstva, in nauk aposteljnov njim nasprot.

Zraven napačniga judovskega mnenja se je v keršansko cerkev zgodaj tudi nekako malikovavsko ali neverško modrovanje hotlo vsiliti. Modrijani jutrovih dežel so že od kdaj neko skrito učenost imeli, po kateri so si začetik vsih reči in tek sveta razkladali. Namesti spoznati, de en pravi, živi Bog je, kateri je vse iz nič stvaril, so si domišljevali eno viši bitje, iz kteriga po stopinjah vse reči izvirajo ali se rodé. Bitja, ktere se nar pred iz nar višiga bitja izhajajo, so djali so bogovi, angeli, ajoni; bitja, ktere so se za njimi rodile, so pa če dalje manj božje: v zadnje, kar je telesniga, je celo malo vredno, je še hudobno. Na takošno modrovanje so se opirale malikovavske vere Indijanov, Perzijanov in Egipčanov; to modrovanje so pozneje povzeli tudi Greki, zlasti Aleksandrijski v Egiptu, in nekteri izmed Judov, posebno učeni Filo. Modrijani te podobe so se tudi v keršansko cerkev vniti in njene nebeske nauke popačiti hotli. Imenovali so se sploh Gnostiki, to je vedni ali učeni, ker so si domišljevali, de sami pravo vednost (po greško: gnosis) imajo. Misli sicer niso bile per vsih enake, vonder vsi so vedili od skrivnostnih rodovin viših ali božjih bitij; tudi so pripovedovali od viših hudih bitij. Telesne ali vidne reči, tedaj tudi človek po mesu, so se jim večidel že po naturi hudobne zdele; djali so, de imajo od hudih bitij svoj začetik. Viši bitja so razno imenovali; vonder zlo splohne so bile

imena: beseda, um, modrost, luč, življenje, resnica. Od duš človeških so menili, da so po nesreči ali po zavidnosti hudih duhov v telesa človeške zaperte. Govorili so zopet od drugih bitij, ki so je naravi viši Bog poslal, dušam pa iz njih ječe in reve pokazati. Potlej pa je bila po njih besedi zatiranje telesa po ožstrosti in razujdanosti, in premišljevanje božjih reči, brez da bi bilo treba za spolnovanje svojih dolžnost ali za obvarovanje pred hudim skrbeti. Kristus pa jim je bil včasih le gol človek, včasih viši bitje in le na videz človek. Tako je bila resnica z lažjo, vednost z zmoto namešana.

Gnostiške krivoverce so se sicer še le pozneje bolj obilno razvile; vendar po večini so že v apostolskih časih pravi veri nasprotovati začele. S. Pavel tedaj že v listih do Timoteja in do Tita svari pred praznimi prepričanji napačne vednosti, odvrtače od pravega zastra izmišljenih rodov. On imenuje tudi nekatere take zapeljive učence po imenu, in opominja se jih ogibati, namreč Himeneja, Fileta in Aleksandra. Tudi s. Peter in s. Judež Tadej v svojih listih na enake krivoverce kažete in vernim v živo priporočata, takih ne poslušati. Zlasti pa je s. Janez apostelj zoper zmoto govoril in pisal. Kakor da bi vse slepotije z enim mahljem hotel vničiti, začne svoj evangeli, in pove, da je bila Beseda v začetku, se ni potlej rodila, da je ta Beseda bila Bog, ne kak angel ali drugo visoko bitje; da v nji — v ti Besedi — ne v kakim drugem bitju je življenje bilo in luč; da po njem in po veri v njega ne po kakim drugi poti otroci božji postati zamorejo, ki njega sprejmejo. (Jan. 1, 1—13). Tudi tako terdo povzame besede Jezusove: „Jest in Oče sva eno. (Jan. 10, 30). „Jest sim pot, resnica in življenje.“ (Jan. 14, 6.) V svojim prvem listu toliko ožstro govori zoper nje, ki Kristusa tajé, božjiga Sina ne poznajo. Še nekatere teh krivovercev je s. Janez posebno in po imenu zavračeval, namreč Dokete in Nikolajevce. Doketi so namreč menili, da Jezus ni imel telesa za resnico, temuč le na videz, da tedaj tudi ni zares terpel; mislili so namreč, da malovredniga telesa človeškiga se mu ni spodobilo nase jemati. Zoper nje je posebno obrnjen govor: „Beseda je meso postala in med nami prebivala (ne na videz, temuč v resnici).“ In pa tolikrat povzet glas: „To se je zgodilo. In kateri je vidil, pričuje, in njegovo pričevanje je resnično (ni kaka zmota ali preslepljenje oči),“ Nikolajevci so se imenovali po Nikolaji, enim izmed sedmerih levitov. Leta je bil neki zavoljo svoje žene od aposteljnov posvarjen; in jo je tedaj pred nje peljal, in se ji je odpovedal. Spaćeni ljudje so si letó v zgled vzeli, pa z napačnim mnenjem, da zakon je prepovedan, človek pa zunej zakona vsi razujdanosti služiti sme. Tudi se jim ni nič napačno zdelo, da jedi malikam darovanih jesti. Zavoljo njih s. Janez svári v skrivnim razodenju škofa iz Pergama in Tiatire, da takošne med svojo čedo terpe. (Skr. razod. 2, 6. 14. 15.) Tudi s. Pavel blezo na nje kaže, ker govori od krivih učencov, ki zakon prepovedujejo. (1. Tim. 4, 3.) S. Peter in pa s. Judež v svojih listih po-

seбно grajata ljudi, kateri v vsi razujzdanosti živé, ktere besede pred drugimi Nikolajevce zadevajo.

Tako je imela sveta cerkev že kmalo od začetka duhovno vojsko s krivoverci, huji vojsko, kakor je bila pa s preganjavci. Pregarjanje namreč ni toliko kristjanov od prave vere odvernilo, kakor pa zapeljevanje krivovercov; še le je kri marternikov dostikrat seme bila novih kristjanov. Vonder tudi krivoverstva so cerkvi svoj prid prinesle; Bog njim, kateri njega ljubijo, vse v dobro oberne. Ločila se je po krivih naukih le lulika od pšenice, cerkev se je dosti slabih udov znebila; in zraven se je laži nasprot resnica bolj razjasnila, kakor se temi nasprot luč svetlejši pokaže.

Četerto poglavje.

Cerkveno vladarstvo, sveto opravilstvo, keršansko življenje.

42. Vredba cerkve, duhovšina in ljudstvo.

Sвета božja cerkev je, kakor Jezus sam govori (Jan. 10, 16.) kot ena čeda, ktere pravi pastir je on. Ali kakor s. Pavel piše (1. Kor. 12.) je kot eno telo, kteriga glava je Kristus. Pa v telesu po besedi ravno tega aposteljna nimajo vsi udje enake službe; ravno tako je tudi v cerkvi. Eni so postavljeni aposteljni, drugi evangelisti, drugi pastirji in učniki, v dopolnjenje svetih in v sozidanje telesa Kristusoviga. Kakor je namreč Kristus sam v zveličanje sveta učenik in viši mašnik in kralj, tako je on od zemlje gredoč svojo trojno oblast prenesel na nje, ktere si je bil izmed sveta izvolil, to je na svoje učence in na njih naslednike. Dal jim je moč učiti, daritve in zveličavne opravila oskerbovati, in njegove vernike voditi in vladati. „Kakor je Oče mene poslal, tako jest vas pošljem“, jim je rekel. (Jan. 20, 22.) Dopolnjeno je bilo to namenjenje o vidnim prihodu s. Duha. Tako je Jezus, desiravno po telesu od zemlje odmaknjen, še vedno nekako vidno hotel med človeškim rodam ostati, de bi vsaki čas vsi po njem življenje imeli. Tisti, ktere je Kristus tako v svoje namestnike postavil, so potem izmed sveta, izmed verniga ljudstva odločeni; Gospod je del njih, in sami so zopet del Gospodov; s. Duh božji jih posebno razsvetljuje in vodi, in njih skerb je zlasti v zveličanje duš obernjena. Zatorej se po pravici imenujejo duhovni, duhovšina. Tem na drugo stran je verno ljudstvo, ktero jih ima poslušati, in njih voditvi se pokorno skazovati: „Kdor vas posluša, mene posluša, kdor vas zaničuje, mene zaničuje“, je bila beseda Jezusova proti aposteljniam. (Luk. 10, 16.) Res de apostelj (1. Pet. 2, 5.) vernike vse imenuje kraljevo mašništvo; pa to je le po duhu razumeti, ker je vsih dolžnost, z molitvijo, ljubeznijo in zatajevanjem Bogu daritve opravljati. To pa je deleč razločeno od opravil, ktere pravim mašnikom gredo. Desiravno pa je po takim razločik v službah, vonder v vsih dela eden in ravno

tisti Duh božji, kateri vsakimu tudi deli svoje darove, kakor je njemu všeč.

Ta razločik med duhovšino in vernim ljudstvom se kaže v apostolskim času, v prvim stoletji cerkve skozi in skozi ohranjen, po enakim, kakor je bil že v stari zavezi rod Levijev od družiga ljudstva Izraeloviga odločen. Le aposteljni, le učenci so, kateri z oblastjo učé in kersujejo; aposteljni so, kateri v zboru Jeruzalemskim razsodijo, kaj je vernim naložiti. Le od sebe kakor od drugih aposteljnóv tudi piše s. Pavel: „Naj nas vsakteri ima kakor služabnike Kristusove, in delivce skrivnost božjih“. (1. Kor. 4, 1.) S. Klemen papež v listu do Korinčanov tudi svitlo razloči dolžnosti duhovnov od dolžnost ljudstva, ker piše: „Višimu mašniku so lastne opravila naložene, mašnikam je posebno mesto odmenjeno, leviti imajo svoje lastne službe, človek izmed ljudstva pa je navezan na postave za ljudstvo“. Sicer so v prvi dobi cerkve v časih tudi taki, kateri niso bili duhovni, v očitnih shodih za božjo službo učili, in svete skrivnosti razlagali; zakaj takrat so se posebni darovi s. Duha nad raznimi verniki skazovali, kakor s. Pavel v prvim listu do Korinčanov od več piše. Vonder ni smel nihče, kdor ni bil izmed cerkvenih služabnikov, drugači v očitnim shodu prerokovati in učiti, razun z véstjo prednikov cerkve; in ravno zato s. Pavel kakor apostelj Korinčanam posebne postave v ti reči daje. (1. Kor. 14.) Ravno tako so bili v apostolskih zbórih tudi drugi verni v pričo; vonder le aposteljni so bili tisti, kateri so sklep storili, rekoč: „Dopadlo je s. Duhu in nam“. (Ap. djanj. 15, 28.)

43. Pervstvo s. Petra in njegovih naslednikov, Rimskih papežev, v sveti cerkvi.

Med svojimi aposteljni je Jezus eniga, kakor perviga odločil, na kateriga je kakor na skalo hotel svojo cerkev zidati, kterimu je ključe svojiga kraljestva izročil, in mu svoje jagnjeta in ovce pasti pred drugimi ukazal. Letá je Simon, — ali kakor mu je Gospod sam imé spremenil, Peter. Jezus sam, dokler je bil še na zemlji, je v več priložnostih Petra izmed drugih posebno spred stavil; zanj kot zase je tempeljski davk plačal, njemu je prvemu noge umil, prikazal se mu je po vstajenji pred kakor drugim aposteljnám. Pa tudi v s. evangelijih je s. Peter povsod na prvim mestu imenovan. Po Jezusovim vnebohodu se je Peter povsod kakor perviga med učenci kazal. Predlog o volitvi Matije je on storil, binkoštno nedeljo je on prvi usta svoje odperl, ter ljudstvu od Kristusa govoril; Kornelija, perviga izmed nevernikov, je on v cerkev pripeljal; v prvim Jeruzalemskim zboru je on prvi svoj glas dal; in per sklepu besedo vodil. Prvi veliki družbi vernih, v Jeruzalemu in v Rimu, ste bile njegovo delo; in desiravno s. Pavel piše od sebe, de je nar več delal med vsimi aposteljni, se je vonder djanje s. Petra nar bolj na široko raztegnilo; tudi druge imenitniši cerkve v izhodu in v zahodu je on sam ali po svojih učencih ustanovil, kakor v Antiohii, v Aleksandrii in v Akvileji. Pervstvo je po takim povsod bilo per njem.

Pa tudi s. Petra prvi nasledniki na Rimskem stolu so kakor sprednji med višimi pastirji svete cerkve veljali in se obnašali. Ko so se v Korintu posebne razpertije začele, je bil s. Klemen, Rimski papež, kateri je Korinčane v pismu resno posvaril in njih zmede poravnal. In to se je zgodilo, desiravno je Korinško mesto lastniga škofa imelo, in so tudi drugi škofje bližje bili, in je celo s. Janez Apostelj še v življenji bil. Tudi se niso nobenih cerkvenih pastirjev imena že od začetka tako pomuile, kakor unih, kateri so na stolu s. Petra v Rimu sedeli. Kakor stara je tedej Kristusova cerkev, tako staro je tudi pervstvo s. Petra in njegovih naslednikov, to je Rimskih papežev.

44. Verste pastirjev in služabnikov cerkve Kristusove; škofje, mašniki in leviti.

Aposteljni so bili, ktere je Jezus posebno v pastirje svoje cerkve odločil; rekoč: „Kar bote na zemlji odvezali, bo tudi v nebesih odvezano; in kar bote na zemlji zavezali, bo tudi v nebesih zavezano.“ (Mat. 18, 18.) V njih je on še dalje med človeškim rodam kakor Zveličar živel in se razodeval, kakor je naznanil rekoč: „Jest ostanem per vas vse dni do konca sveta.“ (Mat. 28, 20.) Aposteljni so tudi zares povsod kakor na Kristusovim mestu ravnali; oni so bili posebni učenci in delivci skrivnost božjih, in njih sklep je bil s s. Petram vred v Jeruzalemskim zboru zastran veljave postave Mojzesove. Ker pa aposteljniam ni bilo povsod in vsaki čas na zemlji biti, zatorej so oni svojo oblast in službo po izročilu Gospodovim na druge prenesli, kterim je ime škofov, to je ogledov ali oskerbnikov cerkve, došlo, le s tem razločkam, de so škofje le za en poseben kraj ali za eno posebno družbo vernikov imeli viši oblast, aposteljniov moč pa ni bila na noben kraj zamenjena. In ravno zgodbe perve keršanske dobe že spričujejo, de že od začetka so posamesne cerkve taki škofje, in ne pa zbori več mašnikov z enako pravico, vladali. Vidi se iz listov s Pavla na Timoteja in Tita, kterih perviga je bil on v Mali Azii in drugiga v Kreti kakor škofa pustil, de sta ona imela oblast čez druge mašnike. Ravno tako se s. Janez evangelist oberne posebno na sedmere angele, to je škofe sedmerih cerkev v Azii, desiravno so te cerkve več mašnikov imele. Ravno tako kažejo zgodbe perviga časa svete cerkve od drugod, de per vsaki posebni cerkvi je bilo predstvo per škofu, kteriga ime se je tudi pred drugimi glasilo in ohranilo; v zgled naj bode s. Hermagora in škofje za njim v Oglejski cerkvi. In s. Ignaci, apostolski učenec govori v svojih listih, ktere je kratko pred smertjo l. 107 pisal: „Bodite vsi pokorni škofu, kakor Jezus Očetu; in mašnikam kakor aposteljniam; škof je namesti Boga, mašniki namesti aposteljniov spredej.“ V časih se je sicer tudi škofam sploh reklo mašniki ali starasini; pa to ne overže predstva škofov, sej so se tudi aposteljni v časih sami tako imenovali (1. Petr. 5, 1. in 2. Jan. 1, 1.), desiravno ni dvoma nad njih viši oblastjo.

Kakor so bili aposteljniam učenci na strani, kateri so tudi učili

in kerševali; tako so imeli škofje mašnike v pomoč per oznanovanju s. evangelija in per svetih opravilih; tode mašniki so svojo službo opravljali le v pokoršini do škofa, kakor jih je bil on postavil in jim oblast izročil; in tudi svoje oblasti niso mogli dalje na druge izročevati. Ta stan mašnikov do škofa se previdi iz lista s. Pavla do Timoteja, iz listov s. Ignacija, kakor tudi iz popisov svetih škofov perve dobe, s. Klemenca, s. Ignacija, s. Hermagora.

Tretja versta cerkvenih služabnikov so bili leviti, diakoni ali služitelji, kakoršnih so bili aposteljni sedem, med njimi s. Štefana, postavili (apost. dj. 6, 1.) Izročen jim je bil uk, in izmed svetih opravil kerševanje, in pa oskerbovanje ubozih. Taki leviti so bili tudi potem škofam v službo, kakor s. Fortunat s. Hermagoru.

V službo svete cerkve pa so aposteljni poskušene možé jemali, takošne namreč, od katerih svete učenosti in pobožniga življenja so bili prepričani. „Nikomur prenašlo rok ne nakladaj,“ piše s. Pavel Timoteju. (1. Tim. 5, 22.) Tudi njemu in Titu piše posebej, kakošne lastnosti mora imeti škof ali mašnik, de mora biti „mož brez graje, trezin, moder, postavin, dobrotljiv in postrežin, k učenju pripravin, ne nezmernosti, poboju, prepiru vdan, ne lakomin, za svojo hišo in svoje skerbin, tudi v dobrim imenu per njih, kateri so zunej cerkve, tudi ne prevzetin, temuč pravičin, svet, terdin v besedi zdraviga uka.“ (1. Tim. 3. in Tit. 1.) Tudi so aposteljni od začetka na to gledali, v namestnike Kristusove takošne izbrati, kateri so bili čistiga življenja. Izmed aposteljnov so tisti, kateri so imeli žene, jih zapustili; kakor s. Peter, s. Andrej; drugi so bili zmirej device, kakor s. Janez, s. Jakob, s. Pavel. Ravno tako je soditi, de so bili s. Marka, Timotej, Tit nezaročeniga stanu. Ker pa od začetka ni bilo mogoče, samo takošnih najti, tedaj je bila aposteljnova beseda, de bodi škof „le ene žene mož“, to je, de za prvo ženo ni druge vzel, in pa, de je bil po tem „zderžin, je v popolni čistosti živel.“ (1. Tim. 3, 2. in Tit. 1, 7.) Kdor namreč cerkev hoče imeti v nevesto in se z njo zaroči, ni potem lahko mož pozemeljske neveste. Tudi od levitov piše s. Pavel, de morajo biti lepiga zaderžanja in v veri zvesti, ne pijači vdani, jezični, dobička gerdiga željni.“ (1. Tim. 3.)

Postavljeni pa so bili služabniki cerkveni s. pokladanjem rok in molitvijo; tako sta bila že Barnaba in Pavel v sveto službo odločena (ap. djanj. 13, 2.) Ravno tako piše Timoteju s. Pavel: „Obudi v sebi gnado, ktera ti je bila o položenju rok podeljena.“ In zopet: „Nikomur prenašlo rok ne nakladaj.“ (1. Tim. 4, 5, 22.) Tudi leviti so se s pokladanjem rok in molitvijo stavili, kakor se bere od prvih sedem levitov. (Ap. dj. 6, 6.)

Še je pomniti, de so bile v prvih časih cerkve diakonise, služiteljice v navadi, to je žene, ktere so bolnike in reveže svojiga spola oskerbovale, ženstvo za s. kerst podučevale, in mu o podeljenju s. kersta na strani bile. Njih spomni s. Pavel v listih do Rimljanov in do Timoteja (Rim. 16, 1. Tim. 5.), in

pové, kakošne se morajo v to voliti, svetiga, čistiga življenja, neza-ročene, device ali vdove, in ne manj ko šestdeset let stare. Vonder posebne oblasti takošne niso imele v cerkvi, po besedi s. Pavla: „Žena naj v cerkvi molči.“

Kar pa preživenje, ohranjenje cerkvenih služabnikov tiče, so nekteri z lastnih rok delam si še kruh služili, kakor s. Pavel sam od sebe pové; sploh pa so živeli od darov, ktere so jim verniki v povračilo duhovne službe delili. To je že Jezus napovedal rekoč: „Delovec je svojiga plačila vredin.“ (Luk. 10, 7.) In s. Pavel piše: „Potreba je pa, de kateri je od družiga v veri podučevan, tudi od svojiga vse dobro njemu podeluje, kateri ga uči.“ (Gal. 6, 7.)

45. Svete opravila v posvečevanje vernikov, sveti zakramenti.

Ako je kdo izmed Judov ali nevernikov v Jezusovo cerkev prestopiti hotel, so ga aposteljni in njih učenci narpopred v resnicah keršanske vere podučili. Zadosti podučen, in verovati pripravljen je bil po tem po s. kerstu v družbo vernikov sprejet. O posebni gorečnosti spreobrnjenca je kerst naglo za prvim podukam sledil, kakor se kaže o prvim govoru s. Petra po prihodu s. Duha, in per služabniku Zamurske kraljice. Ako niso posebne okolnosti drugač svetovale, se je podučevanje in pripravljanje za s. kerst bolj zdaljšalo; in zakrament sam se je kmalo le bolj o lastnih dneh, o Veliki noči in o Binkoštih, delil. Kerševali so od začetka po navadi aposteljni sami, ali pa tudi učenci in leviti; pozneje po enakim škofje, mašniki ali tudi leviti. V prvim času so aposteljni in njih nasledniki kerševali na katerim kraji si bode, nar raji pa v rekah in potokih. Spreobrnjenci binkoštné nedelje so bili pred ko ne keršeni na mestu, kjer so aposteljna slišali bili, Korneli s svojimi domačimi pa v lastni hiši. Kraljeviga služabnika iz Zamurskiga je Filip kerstil v potoku, s. Hermagora device Teklo, Dorotejo, Evfemijo in Erazmo v reki Natisi, nekiga Gregorja v njegovi hiši, druge pa v ječi. Kadar so bile pa že lastne shodiša v božjo službo odločene, je bil ondi tudi navadin kraj s. kerst deliti. Kerševalo pa se je tiste čase z vtapljanjem tako, de se je keršenec z glavo v vodo vtopil, med besedami: Kerstim te v imenu Očeta in Sina in s. Duha. Zatorej imenuje s. Pavel s. kerst kopel prerorenja, in stori priliko, de so verniki ondi s Kristusam zakopani z njim zopet k novimu življenju vstati. (Rim. 6, 4.) Vonder se je tudi v apostolskih časih s. kerst že kterikrat z oblivanjem delil, zlasti kjer je bilo večji število keršencov. Tudi aposteljni niso samo odraslih, temuč večkrat so tudi otroke kerstili, tam zlasti, kjer se je cela hiša k sveti veri spreobrnila.

Po s. kerstu precej, ali po okolnostih kakor v Samarii tudi nekaj pozneje, so aposteljni in za njimi škofje vernikam roke na glavo pokladali, ter nad njimi molili, de so jim s tem s. Duha in njegove darove podelili. To je bilo od s. kersta razločeno sveto

opravilo, namreč s. birma. Sicer je v aposteljskim djanji per delitvi s. Duha le pokladanje rok imenovano, pa s tem je bilo tudi maziljenje z oljem ali križmo združeno. To je posneti iz besedi s. Pavla: „Bog pa je, kateri nas je v Kristusu poterdil, in kateri nas je tudi pomazal; kateri nas je zaznamoval, in nam zastavo s. Duha v serca vtisnil.“ (2. Kor. 1, 21.) Tudi priča za to vedno navada katoliške cerkve, za katero se ne ve, kje drugej razun apostelnov bi bila imela svoj začetik.

Od prejemanja presvete skrivnosti altarja govori s. Lukež rekoč, de so bili verni stanovitni v lomljenji kruha (ap. dj. 2, 42.); in pa s. Pavel, kjer daje nauke Korinčanam, s kakošno pripravo jesti telo in piti kri Gospodovo. (1. Kor. 11.) Pa od začetka je bilo sveto obhajilo vselej z daritvo s. maše sklenjeno, razun če so ga kristjani v ječah ali v bolezni posebej prejemali. Tudi ni bilo potreba vernikov z lastnimi zapovedmi k tej skrivnosti priganjati; sami so bili za njo goreči.

Vedili so tudi aposteljni, de jim je bila po Gospodu oblast ključev, odpušanja grehov, izročena; torej so verne opominjevali, se s spovedjo očistiti, ako so svojo vest težji z greham obložili: „Izpovejte se med seboj svojih grehov.“ (Jak. 5, 16.) „Ako se svojih grehov izpovemo, je Bog zvest in pravičin, de nam grehe odpusti, in nas od vse krivice očisti.“ (1. Jan. 1, 9.) De pa to izpovedovanje ni pred drugim kakor pred namestniki Gospodovimi storiti bilo, je zadosti svitlo posneti iz besedi s. Jakoba, ker ravno popred govori od mašnikov, kateri so k bolniku poklicati. Še bolj jasno pa je spreviditi iz ravnanja s. Pavla, kateri je Korinčana prešestnika iz družbe vernikov pahnil, pa ga je spet vanjo vzel in mu odpustil, rekoč: „In jest sim podaril, kar sim podaril, zavoljo vas v osebi Kristusovi.“ (2. Kor. 2, 10.) V tem zgledu se da na znanje oblast apostelnov v odpušanji, pa tudi neki razložik v ojstrosti pokore, in hitreji zanašanje per veliki gorečnosti spokornika ali odpustik. Enako je bilo ravnanje prvih apostolskih naslednikov, kar spričevanja iz navade perviga časa po apostolski dobi poterdijo.

Kako de so aposteljni z bolniki v nevarnih napadih ravnali, kaže zapoved s. Jakoba: „Ako je kdo bolan med vami, naj pokliče cerkvene mašnike, de naj nad njim molijo ter ga maziliijo z oljem v imenu Gospodovim. In verna molitev bo bolnika ozdravila, in Gospod mu bo polahkal, in ako je v grehih mu bodo odpušeni.“ (Jak. 5, 14—16.) To je svitlo pričevanje od zakramenta s. poslednjiga olja.

De se je pa tudi sklepanje zakona kakor sveto opravilo imelo, priča beseda s. Pavla: „Ta zakrament, ta skrivnost je velika v Kristusu in v cerkvi“ (Efez. 5, 22.); in pa njegovo povelje, de kdor se moží ali ženi, naj to stori v Gospodu. (1. Kor. 7, 39.)

Razun s. zakramentov je tudi od cerkvenih blagoslovov ali žegn timer v apostolskih časih že sled najti; desiravno se posebej ne more veliko skazati. Beseda s. Pavla to da posneti: „Vsaka stvar božja je dobra, posveti se namreč po božji besedi

in molitvi.“ (1. Tim. 4, 4. 5.) Posebno od posvečevanja kerstne vode pričajo sveti očetje, de po apostolski navadi se je posvečevala z znamenjem s. križa in klicanjem v ime Kristusovo.

46. Svete opravila v božjo čast in službo, s. maša.

V začetku so aposteljni in prvi verniki v Jeruzalemu še v tempelj hodili molit ob navadnih urah dneva. (dj. ap. 3, 1.) Zraven so imeli pa svoje lastne pobožne shode v posebnih hišah, namreč v obednici zadnje večerje. Drugej, zlasti med neverniki jim celo ni drugač mogoče bilo se v hvalo praviga Boga sniditi, kakor v posebnih hišah vernikov, v katerih so se zlasti obednice v to odločile, ki so bile v zgornjih oddelkih hiš. Lastnih božjih hiš v tistih časih, polnih stiske, ni bilo imeti; še so se dostikrat le v skritih krajih, celo pod zemljo mogli zbirati, zlasti v Rimu v podzemeljskih pokopališih (katakombah); v časih so jim bile tudi ječe kraj božje službe.

V teh svetih shodih so se na eni strani godile molitve s petjem psalmov in pobožnih pesem, od katerih s. Pavel v več svojih listih govori. (Kol. 3, 14. Efez. 5, 19. 1. Tim. 3, 16.) Po besedi cerkveniga pisatelja Tertulijana so bile tretja, šesta in deveta ura dneva že po apostelnih v tako sveto petje odločene. Na drugi strani pa so se brali oddelki iz bukev stare zaveze, kmalo pa tudi iz evangelijev in apostolskih listov, kar s. Pavel na znanje da (Kol. 4, 16. 1. Tes. 527); pridružili so se k temu sveti govori od Kristusove vere in razlaganja branih oddelkov. (1. Kor. 12.) Nar imenitniši opravilo v teh svetih shodih pa je bilo obhajanje večerje Gospodove ali lomljenja kruha, kakor s. Lukež imenuje (dj. ap. 2, 46), z drugo besedo: daritve s. maše. To sveto opravilo se je godilo po povelji in zgledu Jezusovim v zadnji večerji, kakor s. Pavel v 1. listu do Korinčanov (1. Kor. 11.) bolj na tanko popisuje, in sicer v spomin smerti Gospodove. Od posvečeniga kruha in vina so tudi verniki zavživali, kolikor jih je bilo pričijočih. S svetim opravilom je bila sklenjena molitev Gospodova ali Očenaš, in druge molitve, zahvale do Boga in prošnje za vse ljudi, tudi za oddaljene in odmerte. V znamenje bratovske ljubezni je bil v tem sveti poljubljej ali kušljej v navadi. Od začetka se je ta skrivnost obhajala prav kakor zadnji večer z večerjo, ljubezni naprej, kakor se je združeno obedovanje od prinesenih darov imenovalo. Pa kmalo so se v to pobožno šego napake vrinile, in apostelj je zatorej posebno postavo zastran teh večerij dal (1. Kor. 11, 20.); tudi ukazal, de telesna jed naj ne gre spred duhovni večerji.

Red, kako de naj se daritev s. maše obhaja, so aposteljni svojim naslednikom izročili; in to izročilo se je pozneje zapisalo, in z marsikterimi pristavki pomnožilo. Taki redi s. maše se pripisujejo s. Jakobu za Jeruzalemsko cerkev, s. Petru za Rimsko, s. Marku za Aleksandrijsko v Egiptu, in sploh apostelnam za izhodne kraje. Jezik pa, v katerim so se svete opravila obhajale, je bil povsod tisti, kateri je bil sploh nar bolj v na-

vadi, tedaj v Jeruzalemu in Sirii kaldejski in sirski, na Greškim in v Mali Azii greški, v Rimu in v zahodnih krajih latinski, in to sicer, desiravno so posamesni narodje še razne druge jezike govorili.

Desiravno aposteljni in njih prvi nasledniki v začetku niso tako posebno razločnih oblačil per svetih opravilih rabili, kakor se je pozneje razkazalo, vonder ni dvomiti, da so se kar mogoče lepsi naprave poslužili. Od plajša, kteriga s. Pavel Timoteju piše, mu ga poslati (2. Tim. 3, 13.), sodijo učeni razlagavci s. pisma, da je ravno tak v sveto opravilo namenjen. Tudi svete posode v začetku niso mogle vselej izverstne biti; v časih so bile tudi lesene ali steklene; pa gotovo so si verni prizadeli bolj dragih po moči pripraviti. Tudi altar je bil od začetka večkrat lesena miza, kakoršni se še v Rimu v pokopališi velikih dveh aposteljnov kakor častit ostanik od s. Petra kaže.

Sploh apostelj govori, da naj vernim vsi dnevi bodo enako sveti (Gal. 4, 9. Kol. 2, 16.), vonder človeku je potreba tudi posebne praznike ali svetke imeti, ne samo v počitnik telesin, temuč narveč v večji dušni prid in v obilniši čast božjo. V prvi Jeruzalemski cerkvi se je sicer še sabota bolj imenovala, pa med verniki iz narodov, v Antiohii, Korintu in drugej (ap. dj. 20, 7. 1. Kor. 16, 2. Skr. razod. 1, 10.) se je kmalo nedelja kakor Gospodov dan častila, s katero je sklenjen spomin na vstajenje Kristusa, Kristusovo vstajenje je začetik noviga življenja za ves svet; tedaj so tudi Judovski kristjani nedeljo zraven sabote praznovali, dokler ni časama, zlasti z razdjanjem Jeruzalemskim, obhajanje sabote popolnoma odnehalo. Ta postava od praznovanja nedelje namesti sabote je naredba aposteljnov. Od drugih velikih keršanskih godov se sicer v apostolskih listih ne bere; pa da so aposteljni z godovi Velikenoči in Binkošti, ki so bili per Judih v navadi, precej keršanski spomin na vstajenje Kristusovo in prihod s. Duha sklenili, ni dvomiti, ker s. Pavel piše: „Naše volikonočno Jagnje je Kristus.“ (1. Kor. 5, 7.) Tudi sveti cerkveni učenci poterdijo, da ta dva praznika sta iz apostolskih časov; pristavijo k njima še god razglašenja in vnebohoda Gospodoviga. — Tudi postni dnevi so bili že v prvi cerkvi navadni (dj. ap. 13, 14.) v zatiranje grešniga poželenja. Posebin postni čas pa, ki so ga že aposteljni postavili, je štiridesetdanski post po zgledu Jezusovim; tudi post štirih letnih časov, ali kvatrov se njih naredbi pripisuje. Vediti je pa, da post prvih časov je bil ojestreji od zdajnjiga, verniki namreč so se ob takih dneh do sončniga zahoda, kjer je bila navadna večerja, jedi zderžali.

§. 74. Življenje vernikov, resno deržanje aposteljnov napakam nasprot.

Njim, kateri so v cerkev Jezusovo stopili, je bilo postavljeno, da vse nove ljudi kazati, takošne, ki so v vsim Kristusu podobni. Iskati jim je bilo pred drugim nebeško; biti jim je bilo čistim, treznim, pohlevnim, krotkim, med seboj z bratovsko lju-

beznijo zvezanim. Zatorej so bili tudi dostikrat le sveti klicani. Zares je pa tudi v prvih kristijanih svet zagledal ljudi, kateri, de si ravno na svetu, so bili, kakor de bi ne bili od tega sveta. Stanovitno vero, gorečo ljubezin, zaupanje v Gospoda, veliko poterpežljivost v nadlogah in preganjanji vernikov dostikrat s. Pavel v svojih listih zlasti v teh do Tesaloničanov in Filipljanov obilno hvali, ter jim zato tudi nestrohljivo krono obeta. Bratovska ljubezin v prvi Jeruzalemski cerkvi in pozneje v Aleksandrijski se je tako visoko povzdignila, de verni si niso nič v svoje šteli, temuč so vse kakor posestvo vsih imeli; eniga duha in eniga serca so bili. V drugih cerkvah se je bratovska ljubezin v tem kazala, de so oddaljenim keršanskim bratom darove pošiljali, od katerih je tudi v apostolskih listih večkrat govorjenje. Drugi zopet so radi popotne brate pod streho jemali, in jim z vso radodelnostjo stregli; marsikteri taki verniki so v listih s. Pavla in s. Janeza po imenu hvaljeni. Tudi po posebnih stanovih so se zvesti spolnovavci raznih lastnih dolžnost kakor svitile zvezde kazali. De se ne spomni od vnetih cerkvenih prednikov, kako bogaboječi so bili zakoni, ker apostelj Korinčanam ni imel toliko od ojstre zakonske postave, temuč bolj od pregledanja Gospodoviga s človeško slabostjo v njih tolažbo govoriti! Kakošni za zveličanje otrok skerbni starši, katerim apostelj večkrat lastno zveličanje v plačilo skerbnošči naznanuje! Kako so v prvih keršanskih hišah vse drugač, kakor v neverskih, gospodarji svoje hlapce in dekle bolj kot brate ali otroke ne pa kot sužne deržali, ali jim še celó prostost v dar delili, kakor Filemon Onezimu, in kako so zopet leti se kakor otroke voljno in veselo pokorne kazali! Kako lepó se je pa zraven svetiga zakona tudi zgodej neomadežvano devištvo kazalo! V Korintu gotovo ni bilo malo duš, ki so le nebeškiga ženina posesti hotle, ker jim s. Pavel toliko lepih nauk od devištva piše (1. Kor. 7.). Vzadnje pa sveti marterniki, kateri le na večno gledajoč so zgubo premoženja in časti pozemeljske in celó življenja kakor nič šteli, in z veseljem kakor nebeški ženitnini smerti naprot hiteli. Imen sicer kakor od svetih marternikov, tako tudi od svetih devic iz prve dobe ni veliko znanih; razun imen spredej povedanih cela keršanska cerkev pozna s. Teklo, učenko s. Pavla, ktera je trojno hudo terpinčenje prestala, in s. Petronilo, učenko ali duhovno hčer s. Petra, ktera je kot lilija med ternjem v sredi neverskiga Rima cvetela.

Vonder na drugi strani je tudi v sredi apostolskih vernih družeb nevrednih spačenih ljudi najti bilo; marsikteri so iz Judovstva prinesli razpertnost, prevzetnost in terdovratnost, marsikteri iz neverstva pregrehe malikovavcov v keršansko družbo seboj. Pohujšanje je moglo priti; per človeški spačenosti ni bilo drugač. Zatorej je toliko posebnih opominov v apostolskih listih odvreči dela teme, in hoditi kakor po dnevi, in dela luči opravljati. Dalje so se pa aposteljni zoper posebne pregrehe z vso ojstrostjo viši duhovne oblasti vzdignili; kakor s. Pavel zoper Korinčana prešestnika. V enaki podobi so se tudi pokazali zoper krive, zapeljive učenike, ter so jih kakor nevredne ude od verne čede odločili; tako s. Pavel

Himeneja in Aleksandra, s. Janez Cerinta, s. Peter Simona Čaravnika. Kakor stari malopridni kvas so jih iztrebili, de bi dobro testó ne bilo vse skaženo (1. Kor. 5, 6.); de bi bili verni ostali opresni, nepopačeni po zmotah in pregrehah; de bi cerkev bila brez madeža in pege ohranjena kakor čista sveta nevesta Kristusova.

Druga doba.

Daljejno razširjanje in uterjevanje cerkve med hudim preganjanjem.

Od l. 100 do 314 po Kr.

Pervo poglavje.

Vnanje zgodbe cerkve, njé rast in preganjanje.

48. Stan cerkve v začetku družiga veka, preganjanje cesarjev Trajana in Hadrijana.

Ko je apostolski čas s stotnim letam po Kristusu iztekkel, je cerkev kakor precej odrašeno drevo že v vsih treh delih stariga sveta, v Evropi, Azii in Afriki korenine zagnane imela, in njene veje so se skorej na vse dežele Rimskiga cesarstva raztegvale, so v zjutrejnjih krajih že tudi čez njegove meje segale. Zdaj je bilo na tem, de bi se bile manjši kersanske čede povečale, in nove zopet v drugih krajih vstavile, dokler bi sveta Jezusova vera vsih ljudstev ne obsegla. Vonder malo mirnih časov je Kristusova cerkev v začetku imela, hude navihite so se nad njo udirale, ktere pa njene rasti vonder niso zaderževale, marveč pospeševale.

Cesar Trajan, ki je za Nervam gospodoval od l. 98 do 117, sicer na ravnost ni zapovedi izdal, de bi se kristijani preganjati mógli; pa poprejšnih postav, ki so le staro vero Rimljanov terdile, ni overgel. Na vprašanje Plinija, poglavarja v Bitiniji, pa je odgovor dal, naj se kristijani sicer ne poiskujejo; ako so pa toženi in v svoji veri stanovitni, naj se pokarajo. Zatorej si kristijani niso bili ne pred Judmi ne pred neverniki pokoja svesti. V Rimu je bil za papežem s. Klemenam I. s. Anaklet papež od l. 100 — 112, kteri je tudi krono marternikov prejel. V Jeruzalemu je bil l. 108 s. Simeon škof, 120 let star mož, več dni neusmiljeno terpinčen, in v zadnje križan. S. Ignacija, Antijohijskiga škofa, kteri se je serčno za vero odgovarjal, in rekel, de

je zares Teofor, to je de Kristusa v sercu nosi, je cesar Trajan sam v vezi djati, in v Rim peljati ukazal, de bi ga bile divje zveri raztergale. Dolga pot do Rima je apostolskimu možu priloznost dala, v veliko krajih verne z besedo v veri poterjati, kar je pa tudi še v listih storil, ki jih je dal do vernikov v Efezu, Magnezii, Tralah, Rimu, Filadelfii in Smirni, in do s. Polikarpa, Smirnskiga škofa. Sam je bil pa tudi ves goreč od želj, za Kristusa svoje življenje dati; torej je tudi do Rimskih kristijanov pisal, de naj ne branijo po kaki poti njegove smerti. „Pšenica Kristusova sim,“ je rekel, „naj me zobje divjih zverin zmeljejo, de bom vredin kruh znajden.“ Kar si je toliko vošil, se mu je l. 107 spolnilo; levi so ga v velikim rimskim glediši raztergali, in kristijani so njegove ostale kosti s častjo spravili. Med drugimi je tisti čas tudi s Onezim, učenec s. Pavla in škof v Efezu, s kamnjem posut smert storil. H koncu je Trajan nekoliko mečji postal; morebiti ga je tudi hudi potres v Antiohii omajal, kjer je sam komej smerti odšel.

Pod cesarjem Hadrijanam, ki je gospodaril od l. 117 do 138, je ta nesrečna osoda kristijanov dalje terpela; še je huji narastla, ker se je zlasti po Judovskih krivih tožbah veliko hudiga zoper verne Kristusove govorilo. Ljudstvo je tedaj dostikrat z velikim serdam kristijane pred sodnike vlačilo, in njih smert tirjalo. Zraven je pritegnilo podpihovanje malikovskih farjev, in pa kervizelnost deželnih poglavarjev. S. Evarist, rimski papež od l. 112 do 121, je v tistim času za Kristusa smert prestal. Tudi s. Simforoza s sedmimi sinovi, s. Sabina in s. Serapija so v Rimu smert terpele. Grozovito počenjanje s kristijani je obudilo Kvadrata, ki je bil škof v Atenah, in pa Aristida, ki je bil iz neverskiga modrijana kristijan postal, de sta cesarju zagovorne liste za kristijane podala. Celó Sereni Granijan, poglavar v mali Azii, se je per cesarji zastran krivičnosti do kristijanov pritožil. Tedaj je cesar Hadrijan l. 125 zapoved izdal, kristijanov ne obsojevati, razun zastran kaciga hudodelstva, drugač pa tožnike hudo prijemati. Vonder ta postava ni kristijanam povsod pomagala; ker so tudi še potem preganjani bili. S. Aleksander I., papež od l. 121 do 132, je z mašnikama Evencijem in Teodulam marternik postal.

Zlasti se je v tem času tudi serditost Judov zoper Kristijane vnela. Že ko so se bili Judje pod cesarjem Trajanam v Egiptu in na Cipriškem otoku vzdignili, so veliko kristijanov pomorili. Posebno pa so se Judje ustavljati jeli, ko je cesar Hadrijan Jeruzalemsko mesto v novo zidati začel, ter ga Elijo Kapitolino imenoval, in na mestu tempeljna praviga Boga rimskemu višimu bogu Jupitru tempelj postavil; neki Barkohba, ki se je za Mesija prodajal, jih je vodil. Ker se kristijani niso hotli z njimi zoper Rimljane združiti, so Judje zoper nje divjali; pa tudi Rimljani so jih stiskali, ker jih niso dosti od Judov razločili. Pa Judje so bili čez tri leta premagani, in v svoji poprejšnji deželi do čistiga zaterti. Judovski kristijani so se zdaj popolnoma z unimi soedinili, ki so bili iz nevernikov spreobrnjeni, in prvi škof v novim

Jeruzalemskim mestu je bil Marka, kateri je svoj rod od never-skih prednikov štel. Pa sveti kraji so bili po naredbi cesarjevi ognjušeni; na Kalvarski gori je stala podoba boginje Venere, na grobu Jezusovim podoba Jupitra.

49. Kratik mir cerkve pod cesarjem Antoninam, preganjanje cesarjev Marka Avrelija in Severa.

Antonin je bil cesar od l. 138 do 161; bil je usmiljeniga serca, tedaj je tudi ponovil Hadrijanovo postavo, kristijanov ne preganjati razun zastran kaciga hudodelstva. Ker to ni skozi po-magalo, je s. Justin, kateri je bil po dolgim preiskovanji in po branji prerokov iz modrijana v kristijana spreoburnjen, zagovorno pismo v prid kristijanov pred cesarja in rimske starasine položil. K temu so prišle prašanja deželnihi poglavarjev, kaj de je storiti, ker je neversko ljudstvo silno zoper kristijane divjalo, zato ko je hudih potresov zlasti v Azii nje krive dolžilo. Cesar je neki takrat postavo dal, de če kdo kristijana samo zavoljo vere toži, naj bo kristijan prost izpušen, tožnik pa kaznovan. Vonder so še marsikteri kristijanov zavoljo svoje vere umorjeni bili. S. Sikst I., papež od l. 132 do 142, s. Telesfor, papež od l. 142 do 154, in s. Higin, papež od l. 154 do 158, so v tem času krono marternikov prejeli. Per vsim tem je bila takrat sveta vera toliko razširjena, de je s. Justin v svojim zagovornim listu zamogel reči: „Ni ga znaniga ljudstva, per katerim bi se v imenu križaniga Je-zusa molitve in zahvale Očetu in stvarniku ne prinašale“. Zlasti je opomniti keršanskih cerkev, ki so že takrat v severni Afriki, v Kartagini in drugih mestih, na Galijanskim pa v Lijonu in v Vieni obstale, kjer sta bila škofa s. Potin in s. Irenej, učenca s. Polikarpa in s. Papija. Tudi v deželah to stran Donave, kjer je bila nar starji škofijska cerkev v Lavreaku, je mogla takrat s. vera že zlo razširjena biti, ker se je bila iz Ogleja dalje zasejala.

Tedaj se je pa huji preganjanje keršanske cerkve začelo z Markam Avrelijem, ki je bil od l. 161 do 180 cesar. Na eni strani je on pustil neversko ljudstvo zoper kristijane divjati, ker jim je vzrok marsikterih nesreč, ki so takrat rimsko cesarstvo zadevale, pripisovalo. Na drugi strani je bil on sam prijatelj oistre paganske modrijanske šole, in je vse čertil, kar je bilo tisti nasprot; tedej je tudi tožbe zoper kristijane zopet dovolil, še pred usmer-tenjem obsojenih hudo pezanje in terpinčenje dopustil. Še so ga bolj zoper kristijane nadražile sleparije nekterih zapeljivcov in raznih krivovercov, ki so keršansko ime gnjusili, nato pa pisma nekterih modrijanov, kateri so vse, kar je bilo keršanskiga jim znano, na zaničljivo, nespametno in smešno obračali. Med takimi sta bila posebna Cels, kateri je v bukvah: „resnična beseda“ in Lucijan, ki je v smešnih pogovorih keršanstvo v nič deval. Zoper vse to so zagovorni listi Melitona, Sardskiga škofa, Miltiada, Apolinarja Hierapolskiga škofa, Atenagora in Minucija Feliksa malo storili. Še celo posebno čudo cesarja ni na boljši

misli pripravilo; namreč v boji zoper sovražne nemške narode Markomanov in Kvadov je po molitvi keršanskih vojakov krotik dež od neba žejne Rimljane pokrepčal, nasprotnike pa strašna navihta udarila; vonder cesar je čudovito zmago le svojim malikam pripisoval. On je tedaj ojstreji postave dal zoper kristijane, kot pa zoper divjaške sovražnike. Pij I., Oglejčan po rodu, in papež od l. 158 do 167; Anicet, papež od l. 167 do 175, in Soter od l. 175 do 179, vsi trije so v tem preganjanji častito smert našli. V Rimu je takrat tudi s. Justin, ki je bil zdaj še drugi zagovorni list za keršanstvo pred cesarja položil, pod mečem marternikov krono prejel; tudi s. Felicita, ktera je kot Makabejska mati sedem svojih sinov pred seboj umorjenih móгла gledati, jih je tudi kakor una z veseljem Bogu v dar prinesla. V Šmirni se je serd neverniga ljudstva zoper škofa s. Polikarpa, čez devedeset let stariga moža, vzdignil, in v glediši je glasno rijulo za njegovo smert, ker je bil sovražnik njih malikov. Oblastnik ga je tudi v sodbo poklical, in prigovarjal se Kristusu odpovedati, de bi življenje ohranil. On pa je odgovoril: „Šest in osemdeset let že služim temu dobriemu Gospodu, in zmirej se mi je dobrotljiviga skazoval; kako nehvaležno bi bilo ga zdej preklinjati“. Ker se je tako stanovitniga kazal, je bil na germado djan, de bi bil sožgan; vesel je na njo stopil, pa plemen se ga ni dotaknil, torej je bil z mečem preboden, in njegova obilno tekoča kri je oginj pogasila. V Lijonu na Galijanskim je tudi malikovavsko ljudstvo zoper kristijane zddivjalo, ter njih veliko brez vsiga prašanja v ječe zvlačilo. Štirideset jih je v tisti sili za Kristusa smert storilo, mašniki in verniki, mladenči in dekllice so bili med njimi, in grozovito so bili terpinčeni. Nar huji muke so bile železin stol razbeljen, na kteriga so jih posajali, in pa divje zveri, kterim so jih metali. Tudi s. Potin, Lijonski škof, čez devedeset let star, častit mož, je po hudih mukah v ječi za Kristusa umerl; on je bil oblastniku na prašanje za Boga keršanskiga ta odgovor dal: „Spoznal ga boš, ako si vredin“, in s tem je nevercov serditost huje razdražil.

50. Mir pod cesarjem Komodam, preganjanje cesarja Severa in zopet veči pokoj cerkve.

Ko je za Markam Avrelijem njegov sin Komod od l. 180 do 192 cesar bil, je sveta cerkev nekaj časa zopet mir vživala, ter se je nekoliko oddahnila od hude stiske. Komod je bil sicer silno hudobin in neusmiljen cesar, vonder zoper kristijane ni divjal; pravijo, de ga je neka Marcija, ktera je bila z njim v nespodobni zavezi, pa kristijanam bolj nagnjena, proti tistim bolj mehkega storila. Tudi so si kristijani od tega zlo lakomniga cesarja, kteri je veliko žlahtnih Rimljanov zavoljo njih bogastva umoriti dal, lahko z denarji mir kupili. Vonder je bil s. Apoloni, rimski starašina, ob glavo djan, ker je v zboru keršansko vero stanovitno pričal; pa tudi njegov sužin, ki ga je zatožil, je bil usmerten. V pokojnosti se je sveta vera ložej razširjala, in je res proti koncu družiga stoletja toliko vse napolnila, de s. Jrenej govori v svojih bukvah od krivovercov, de je

keršanska družba po celim svetu do krajev zemlje razproštena, in šteje posebne cerkve v Azii, v Egiptu in Afriki, med Iberci, Galijani in Nemci v zahodu Evrope. In Tertulijan, keršansk pisatelj v ti dobi, piše v svojih zagovornih bukvah nevercam nasprot: „Od včeraj smo, in vse smo vam napolnili, same tempeljne smo vam pustili“. Zlasti je s. Elevteri, papež odl. 179 do 194, veliko Rimljanov spreobrnil, in Britanskiga kneza Lucija po poslanih učenikih k veri pripeljal. In Panten, učenik keršanstva v Aleksandrii, je Arabljanam sveto vero oznanoval. V Partii in Perzii se je vera razširjala; v Selevcii je bil škofov sedež.

Septimi Sever, cesar od l. 192 do 211, je od začetka kristijane v miru pustil, še je nekaj keršanskih starašinov pred divjim ljudstvom branil; bolj mehkega ga je to storilo, de mu je neki kristijan Prokul prijatla Evodija ozdravil. Pa stare krivične tožbe in zraven nepokojnosti Judov so še zmirej nevernike zoper kristijane nadraževale, in cesar ni povsod divjemu ljudstvu zadosti branil. In tako se je v Rimu in po deželah semtertje nad kristijani silno grozovito počenjalo. Drugi so bili križani, drugi zverinam metani, drugi ob glavo devani, žgani, z grebeni tergani, v časih iz domovine izgnani ali v rudne jame obsojeni; marsiktere je ljudstvo brez sodbe kamnjalo ali v njih hišah z ognjem končalo. Še huje se je preganjanje vnelo, ko je cesar l. 202 postavo dal, de nihče naj ne prestopi k judovski ali keršanski veri. Huda grozovitost se je vzdignila nad Kristusovimi verniki v Italii in Galii, nar huji pa v Egiptu in severni Afriki. Veliko marternikov se je cerkev v tem času zveselila. Že v začetku preganjanja je v Rimu dal s. Elevteri papež svoje življenje za Gospoda; pozneje njegov naslednik od l. 194 do 203, papež Viktor I.

V Aleksandrii je bil neusmiljeno umorjen s. Leonida, oče keršanskigapisatelja Origena; daljejs. Plutarh in s. Potamijena, ktera si v deviški sramožljivosti ni dala oblačil vzeti, ko je bila v vrelo smolo djana; vojak s. Bazilid, ki se je bil o zgledu te device spreobrnil. V Kartagini je posebno slovita marternica, s. Perpetva, s šestimi drugimi marterniki v tem času smert storila. Bila je ona mlada, zlahtna žena, dojenčka je ravno pestovala, in oče njen jo je z vso močjo očetovske ljubezni, s solzami in prošnjami od vere odvrčeval, pa ona je dobro pomnila Jezusove besede: „Kdor očeta bolj ljubi kakor mene, ni mene vredin“, ter se ni dala premotiti. Posebno prikazini ji je Bog dal viditi v ječi, s ktero je svoje tovarše potolažila; in vsi so potem stanovitno terpljenje prestali, ko so bili divjim zverinam verženi; še čutili skorej niso bolečin, ki so jih takrat zadele. V tem času je Origen, učenik keršanskiga nauka v Aleksandrii, kateri je sam tudi želel marternik postati, in več marternikov na poti k smerti poterdoval, svoje bukve zoper modrijana Celsa pisal, in laži, ktere je bil tisti zoper kristijane na dan spravil, svetlo overgel. Tudi Tertulijan, mašnik v Kartagini, je takrat svoj veliki zagovorni list za kristijane pisal, de bi njih stiske kaj pomanjšal.

Severov sin Basijan Karakala, cesar od l. 211 do 217, je bil sicer silno hudobin in neusmiljen, celo svojiga brata Geta

je umoriti dal; kristijanam vonder ni hudiga prizadel, še je iz domačije izgnane nazaj poklical. Umorjen pa je bil po Makrinu, stražnim poglavarji, kateri je za njim poldrugo leto gospodoval, dokler ga niso vojaki tudi umorili. On je stan kristijanov polajšal, ker je prepovedal koga zavoljo vere umoriti. Razujdani in po otročje prevzetni Heliogabal, ki je od l. 218 do 222 cesarski sedež gnjusil, je kristijanov skorej pozabil, ter jim ni sile delal, se jih je menil za službo svojiga malika Elagabala ali solnca pridobiti. Po njega uboji je nastopil Aleksander Sever od l. 222 do 235. On je po svoji materi Mameji, koja je veliciga učenika Origena poslušala, nagnjenje do kristijanov zadobil, toliko de je podobo Abrahama in Kristusa med svoje hišne malike postavil. Keršansko zapoved: „Vse, kar hočete, de ljudje vam storé, tudi vi njim storite“, je vedno v ustih imel, še jo je nad vrata svojiga dvora dal vsekati. Med svojimi dvornimi služabniki je tudi mnogotere kristijane imel; prostor, na katerim je bila keršanska cerkev sozidana, je kristijanam prisodil, kerčmarjem nasprot, ki so ga nazaj tirjali. Vonder sam je sveti veri le ptuj ostal, dokler ni bil v vzdigi vojakov umorjen. Viditi je tukej, de se je morija od kristijanov na cesarje nazaj povernila, prav kot v kaznen za poprejšnje preganjanje. Ti časi so bili torej za sveto cerkev prav pripravi, de se je množica njenih udov večala, celó posebni tempeljni keršanski so se začeli na raznih krajih vzdigovati. Nove škofijske cerkve se ta čas štejejo zlasti na španskim v Leonu, Astorgi, Cesarjevi Augusti, Taragoni. Tudi v naših stranah so že blezo obstale takošne v Terstu, Emoni, Tiburnii, Ptujim. Vonder tudi v teh časih keršanstvo ni popolniga pokoja živjalo; oblastniki so z ljudstvom vred dostikrat svoj serd nad kristijani izlili. Papeži, s. Zefirin od l. 203 do 221, s. Kalikst I. od l. 221 do 226, in s. Urban I. od l. 226 do 233, so v takim preganjanji svoje življenje za Kristusa zgubili. Med drugimi marterniki je slovita s. Cecilija, koja potem, ko je ženina in svaka, Tiburcija in Valerija, k veri spreobernila, je v Rimu deviško dušo pod mečem izdihnila.

51. Peganjanje cesarjev Maksimina in Decija z malim prenehljem, per vsim tem veči rast cerkve. S. Fabijan papež.

Aleksandrov naslednik in umorivec je bil cesar Maksimin od l. 235 do 238. On je preganjal kristijane, ker jim je bil sprednik dober in ker se je bal, de bi se zavoljo njegoviga umorstva ne maševali. Zatorej je nar pred tiste služabnike cesarskiga dvora, ki so bili keršanske vere, od tod spraviti ukazal; potlej je pa posebno cerkvene prednike moriti zapovedal, misleč, de kristijani si brez pastirjev ne bodo kaj upali. Tisti čas je bil s. Anter papež od l. 233 do 237, in s. Poncijan za njim od 237 do 238; oba sta v številu marternikov. Terpeli so tudi v tem preganjanji v Cesareji s. Ambrož levit, in s. Protoktet mašnik, in

veliko družih; v Nikomedii s. Barbara devica, katero je lastni oče sodniku izdal, in celo ob glavo djal. Hud potres, kteriga so neverniki kristijane krive delali, je bil v tistih krajih, namreč v Pontu, Kapadocii in Bitinii, preganjanje huje užgal. Zoper neusmiljeniga Maksimina se je več poglavarjev vzdignilo, in sam je pred Oglejem po rokah vojakov smert našel. Mladi Gordijan je vonder le oblast obdržal od l. 238 do 244, in je kristijane v miru pustil. Še boljši čas za sveto vero je bil pod Filipam, kateri si je sicer z umorstam prednika pot k cesarstvu odperl, pa se je v času svojiga vladarstva od l. 244 do 249 kristijanam tako dobrega kazal, da so ga clo kristijana mislili. Saj je šla po njegovi smerti pripoved, da je o Velikinoči v Antiohii s kristijani vred hotel iti k s. opravitlu, ga je pa škof s. Babila zavoljo poprejšnjih hudih del zadržal, in da se je on tedaj spokornikom pridružil. Vonder v zadnje se je bilo v Aleksandrii hudo preganjanje kristijanov per neverskim ljudstvu vnelo, in med drugimi je ondi s. Apolonija z deviškimi še marterniški venec združila. Takošni časi so pač rasti keršanstva veliko pripomogli; krive presoje in natolcovanja do kristijanov so se bolj in bolj zgubile, in kristijanov število se je iz visokih in nizkih stanov množilo. Zlasti se je s. Fabijan papež od l. 238 do 251 veliko za razširjenje in uterjenje svete vere prizadel; on je tudi pripomogel, da so se na Galijanskim v Tolozi, Narboni, Arelatu, Turonih in v Parizu cerkve ustanovile. V Afriki sta bila svetle luči za rast svete vere s. Ciprijan škof v Kartagini, in s. Dionizi škof v Aleksandrii. V Arabii je sloviti Origen eniga deželnihi poglavarjev v keršanski veri podučil. V Pontu je delal za gospoda s. Gregor čudodelnik, kateri je s svojimi čudnimi deli in svojo gorečnostjo toliko storil, da ko je njegovo škofijsko mesto, Nova Cesareja, ob nastopu njegovim le sedemnajst vernikov štel, je ob njegovi smerti le sedemnajst nevernikov imelo. V naših krajih je živel takrat s. Maksim, Emonski škof, ki je tudi nevernike v soseski spreobrniti iskal.

Sveta cerkev je sicer že zdaj veliko množico vernih obsegla, vonder več mirnost je tudi več malovrednih v njo dopustila, in per drugih gorečnost zmanjšala. Treba je bilo posebne skušnje, kakor v ognji, da bi bila spet očišena od nepristočnih delov. Nastopila je ta skušnja s cesarjem Decijem, kateri je Filipu oblast vzel, sicer le kratik čas od l. 249 do 251 vladal, pa silno preganjanje zoper kristijane vzdignil. Precej v začetku je dal oestro postavo, naj kristijani svojo vero zapuste, in malikam darujejo; kateri se pa zoperstavijo, naj se s hudim in počasnim terpinčenjem prisilijo; kateri pa zbeže, naj premoženje in dom zgube. Napeljala ga k temu povelju ni toliko ljubezin do malikovavstva ali sovraštvo do keršanstva, namreč tisto prepričanje, da keršanka vera, ktera le nebeško kraljestvo išče, ne more obstati z Rimskim cesarstvom, kteriga konec je zgoli pozemeljsko gospostvo bilo. Decijev namen je bil keršansko cerkev popolnoma zatreti; z grozovitim premislikam je svoj namen izpeljevati začel. Zatorej je zapovedal, keršanske tempeljne podreti, vernike iziskovati, jih dolgo v ječah držati, sicer hude muke, pa ne takih, ki hitro umore, rabiti, da bi z

dolgim terpinčenjem stanovitnost kristijanov omagala; še je manj marnim oblastnikom kazni napovedal. Cerkev je v ti sili veliko svojih otrok nezvestih viditi móгла. Že oznanilo postave je sploh velik strah obudilo; veliko kristijanov posebno iz viših stanov je odpadlo. Med preganjanjem so nekteri zares malikam darovali, drugi od daritev jedli, drugi kadilo malikam zažgali; drugi pa so si z denarjem bukvice odkupili, v katerih je bilo zapisano, da so malikam daritev opravili, desiravno se to ni zares zgodilo. Per vsim tem odpadu pa je keršanstvo vonder lepo število zvestih spoznovavcov pokazalo. V Rimu je precej v začetku s. Fabijan papež za Kristusa smert storil, v Antiohii s. Babila in v Jeruzalemu s. Aleksander, škofa. V Smirni je bil s. Pijoni mašnik sožgan, v Troadi s. Dionizija, šestnajstlet stara devica, ob glavo djana, v Sicilii je s. Agata po dolgim terpinčenji v ječi umerla. Veliko kristijanov je tudi na begu od lakote, žeje, mraza, po tolovajih in divjih zverinah življenje zgubilo! V naših krajih je s. Maksim, Emonski škof, v Sinuesi s kamnjem posut umerl. Vonder v zadnje je cerkev iz te vojske le še lepši vun prišla.

52. Preganjanje cesarjev Valerijana in Avrelijana; vmes pokojniši stan cerkve. S. Korneli, s. Štefan, papeža.

Zavoljo hudiga preganjanja je po smerti papeža Fabijana apostolski stol več ko celo leto prazin stal, dokler ni bil l. 251 s. Korneli papež izvoljen. On si je posebno prizadel, stan cerkve zboljšati, ki je v poprejšnji stiski hudo terpel. Pa na pot mu je stopil nek Novacijan, ki se mu je nasprot v papeža posvetiti dal; in verh tega je prišlo ponovljeno preganjanje, v katerim je ta papež vjet in v samoto pregnan bil, kjer je l. 252 reve smert storil. Tudi njegov naslednik Luci I. je kmalo pregnan in l. 253 ob glavo djan bil. Ko je namreč cesar Deci na vojski zoper nemški narod Gotoncev v Donavi svoj konec našel, je Gal cesarstvo v posest dobil od l. 251 do 253. Letá sicer ni na ravnost kristijanov preganjati ukazoval; pa zastran hude kuge je povsod daritve malikam prinašati zapovedal, kar je priložnost dalo vernike nadlegovati in moriti, kateri se teh daritev niso vdeležiti hotli. Huda bolezn, ki je veliko ljudstva pomorila, se je namreč po vsih deželah rimskiga cesarstva razširila; zraven so bile še vedne vojske z neomikanimi narodi na mejah. Neverci pa, namesti de bi bili v teh šibah maševanje ediniga praviga Boga zastran preganjanja njegove cerkve spoznali, so marveč kristijane krive delaki, kakor de bi oni serd malikov dražili. Med drugimi je tisti čas s. Hipolit, rimski mašnik, častito smert za vero prestal, ker so ga med dva divja konja privezali in tako grozovito raztergati dali. Vonder to preganjanje ni bilo tako hudo, de bi sveta cerkev memo popred ne bila nekakošne oddihe imela.

Kmalo je cesar Gal s svojim sinom Voluzijanom po rokah lastnih vojšakov umorjen bil, in Valerijan je bil za njim cesar od l. 253 do 260. Njegov začetnik je kristijanam mirne čase obetal, ker jih je tudi mnogotero med svojimi dvornimi služabniki imel. Vneti cerkveni pastirji, med katerimi je bil takrat s. Štefan I., papež od l. 253 do 257, so tedaj za notrejne potrebe svojih čed obilniši delati v stanu bili. Pa vojskovodja Makrijan je cesarja, katerimu je bil posebno drag, zoper kristijane nadražil; in prvo povelje l. 257 je pobožne shode vernikov prepovedalo, zoperstojne vjeti in terpinčiti, škofo in mašnike pregnati ukazalo. S. Štefan I. papež je v tem smert storil; vojaki so ga per altarji na njegovim sedeži ob glavo djali, ker je neprestrašen s. opravilo dokončati hotel. Drugo cesarjevo povelje je škofo in mašnike kar pomoriti, blagorodne vernike pa časti in premoženja obropati zapovedalo. Med prvimi žrtvami je bil v Rimu papež Ksist II., kateri je kratik čas svojiga višiga pastirstva l. 257 do 258 vonder dosti za razširjenje svete cerkve storil bil; oznanovavce s. evangelija je v Galijo poslal, cerkve v Šalonu in v Remih vstanovil. Tri dni za njim, kakor mu je bil tudi napovedal, je sledil njegov levit s. Lavrene. Letá je popred vse cerkvene zaklade med uboge razdelil, in ko ga je oblastnik za nje prašal, je namesti zakladov množico revežev pred-nj pripeljal; razserden sodnik ga je na roš djati in počasi peči ukazal, dokler ni v stanovitni veri duše izdihnil. V Afriki je goreči škof Kartaginski s. Ciprijan kmalo s svojiga sedeža v samoto iti mógel; in komej se je nazaj povernil, je bil vjet in v smert obsojen. „Hvala Bogu“, je djalo, „de me je vredniga našel, me iz ječe mojiga telesa rešiti.“ V molitvi kleče in poln svete radosti je svojo glavo pod meč dal. Kmalo za njim je ondi sto in tri in petdeset stanovitnih vernikov lepo smert za Gospoda prestalo; v veliko jamo živiga apna so bili verženi, zatorej so jih belo maso imenovali. Tudi vneti Aleksandrijski škof, s. Dionizi, je mógel v divjo samoto pobegniti, od koder je vonder na svoj stol nazaj priti in pokojno umreti smel. V Španii so takrat tudi padle pervine marternikov, s. Fruktuoz, škof Tarakonski z dvema levitama, Avgurijem in Evlogijem; v Galii pa s. Dionizi, Parizovski, in s. Saturnin, Tolozanski škof. Tudi izhodne strani so se svojih spoznovavcov razveselile. Posebno pomniti je s. Ciril v Kapadocii, kateri je še mlad dečik vonder z veliko stanovitnostjo tepenje prestal in smert za boljši nebeški dom pozelel. V Antiohii pa je vediti s. Nicefor, kateri je marterniško krono dosegel, namesti svojiga nasprotnika Sapricija, ki se ž njim spraviti ni hotel, pa ga je v kazin sovražniga serca božja milost zapustila, in je vero zatajil. Še veliko drugih je v tem preganjanji svojo vero v Kristusa z zgubo življenja in kervi svoje poterdilo. Cesarja Valerijana je pa tudi kakor druge preganjavce pred njim v zadnje božja šiba dohitela. V nesrečni vojski je perzijanskemu kralju Saporju v roke padel, kateri je z njim silno nečloveško delal, h koncu pa živimu kožo odreti dal.

Ves drugačin je bil Valerijanov sin Galijen, kateri je pred več drugimi poglavarji cesarsko oblast od l. 260 do 268 obderžal;

kristijanam je mir dodelil, jim njih svete kraje nazaj dati ukazal, in k prvemu je on njih vero kot dopušeno spoznal. Vonder več zgledov od marternikov, ki so tisti čas terpeli, pokaže, de se deželski oblastniki niso zvesto cesarjeviga povelja deržali. Papež s. Dionizi, kateri je od l. 259 do 269 na stolu s. Petra sedel, je v miru za cerkev skerbeti, zapušnim keršanskim čedam pastirje previditi, in pokojno svoje življenje skleniti zamogel. Vonder cesarja Galijena, ki se je bil vsi mehkužnosti vdal, in zoper sovražnike, ki so v izhodu in zahodu cesarstvo napadali, nič ni storil, so vojaki umorili, ter so Klavdija II. cesarja izvolili, ki je od l. 268 do 270 gospodaril, in na kugi umrl per Sremu, kjer je bil v staniši zoper zovražnika. Na njegovo mesto je bil povzdignjen Avrelijan, cesar od l. 270 do 275. On se je v začetku proti kristijanam pravičniga kazal; pomniti je njegova razsodba, ker je v Antiohii škofijsko hišo, za katero æf bila tožba med katoliškim škofom Domnam in krivoverskim Pavlam Samozatenskim, njemu dati ukazal, kteriga bi rimski škof vredniga spoznal. Kmalu pa so ga malikovavske vraže k grozovitim poveljem zoper keršansko vero napeljale. Pervo povelje izdati ga je blisk ostrašil, ki je mu na strani v zemljo šel; druge so prišle na dan pozneje, pa k sreči niso došle še na vse strani pred njegovo smertjo, katero je v vzdigi vojakov našel. Vonder se je semtertje neusmiljeno preganjanje pričelo. S. Feliks I., papež od l. 272 do 275, je takrat častito smert za Kristusa dosegel. Sledeči cesarji sicer niso nobenih novih postav zastran preganjanja kristijanov izdali; pa poprejšne povelja so še obstale. Tako je sveta cerkev sicer nekakoš in pokoj imela vonder ne popolniga. Cesarji sami so se zaporedama naglo verstili; vojaki so jih povzdigovali, pa zopet morili. Tako Tacita, cesarja l. 276, Proba, cesarja od l. 276 do 283, Numerijana, cesarja l. 383 in 384. V dneh tega cesarja je cerkev zopet več marternikov dobila. Med njimi je bil s. Evtihijan, papež od l. 275 do 283, s s. Diodoram mašnikom in s. Marijanam levitam. Iz naših strani je s. Hilari, Oglejski škof, s svojim levitam s. Tacijanam pomniti; oba sta bila s šibami tepena; s svojo molitvijo sta malike in njih tempelj razsula, v zadnje sta bila ob glavo djana.

Tako se je spreminjevala osoda kristijanov; zdaj je bila bolj mirna, zdaj bolj nepokojna, zdaj bolj vesela, zdaj bolj žalostna. Vonder vse je Bog vedil v prid in rast svete svoje cerkve obrniti, še celó razne vojske Rimljanov s sosednimi narodi v izhodu in zahodu. Z vojskami so namreč tudi keršanski vojaki v razne kraje prišli, in znanje s. evangelija seboj zanesli. Rimljanam sovražni neomikani narodje so večkrat tudi vjete škofo in druge vernike seboj odpeljali, in tako se s keršansko resnico soznani. Po taki poti so zlasti Gotonci na južni Donavi sveto vero prejeli; tudi višje gori ob Donavi in ob Rajni se je tako cerkev bolj uterdila, kjer so že pred stale škofijske cerkve v Avgusti (Avgzburgu), Mogunci, Kolonii, Trevirih (Trierji), tudi v Juvavii (Solnimggradu).

53. Zadnje hudo preganjanje cerkve po cesarji Dioklecijanu; mir cerkve po cesarji Konstantinu.

Dioklecijan je cesarstvo od l. 284 do 305 imel v posesti; kmalo od začetka si je privzel Maksimijana v enako oblast, oba sta si potem še Galerija in Konštancija Klora na stran vzela. To se je zgodilo, cesarstvo ložje vladati, in ga zoper obilne sovražnike braniti. Več let so zdaj kristijani pokoj vživali; marsikteri izmed njih so bili v službah na cesarskim dvoru, ker so jim vladarji zavoljo njih zvestobe veliko zaupali. Kristijanstvo se je tu lahko razširjalo; v vsih mestih so vstajali veliki lepi tempeljni praviga Boga. Vonder ta pokojnost ni skozi dobriga sadu nosila; kristijani so zapadli v veči nemarnost in lenobo, razpertije so med seboj napravljali, hinavsko in hudobno so se dostikrat obnašali, kakor Evzebi, škof Cesarejski v Palestini ali judovski deželi, toži. Zato je pa šiba božja in huda skušnja nastopila z l. 303. Sicer so tudi popred razni oblastniki po samovoljnosti neusmiljeno s kristijani delali in jih morili. V Cilicii sta z drugimi vred za Kristusa terpela dva brata ss. Kozma in Damijan; bila sta zdravnika, ki sta svojo pomoč bolnikom brez plačila skazovala, ložje tudi sveto vero razširjati. V Galii sta bila ob glavo djana ss. Krišpin in Krišpinijan, brata blagiga rodu, ki sta se s čevljarstvom pečala, ložje vernikom služiti. V naših straneh je l. 285 v Celji terpel s. Maksimilijan, Lavreaški škof; on je vnet za vero v to svoje rojstno mesto prišel, luč svetiga evangelija oznanovat; bil je prijet, in ker ni hotel malikam darovati, ob glavo djan. V Rimu je bil l. 296 tudi papež s. Kaj za vero umorjen, ki je od l. 283 na stolu s. Petra sedel.

K velikimu preganjanju pa je pot napeljal cesar Galeri, kterimu je mati Romula sovraštvo zoper kristijane vdihnila; bil je tudi po svoji prirojeni termi neusmiljen in divji. On je Dioklecijana pregovoril preganjanje začeti; svet je bil deržan, maliki prašani; vse je govorilo zoper kristijane. Zjutrej 23. svečana 303 so vojaki napadli lepo keršansko cerkev v Nikomedii, Bitinskim mestu, kjer je bil takrat cesarski dvor, in so jo razdjali, svete bukve sožgali, svete posode poropali. Drugi dan je prišlo cesarsko povelje, de naj se vse keršanske cerkve poderó, svete bukve sožgejo, kristijanam vse časti in pravice vzamejo, cerkveno posestvo pa v cesarski zaklad potegne. Galeri je nalaš v cesarskim dvoru oginji podložiti dal, in tega kristijane krive dolžil; tedaj je prišlo kmalo drugo povelje, de vse škofe in mašnike v ječo vreči. Tretje povelje je ukazalo, vse tiste, kateri se branijo malikam darovati, s pezo in hudim terpinčenjem posiliti. Takrat je cerkev veliko svojih udov vidila umreti, cele množice mož in žen so z nekako nebeško serčnostjo smerti naprot hitele; marsikteri so pa tudi vero zatajili in svete bukve izdali. Vonder namena svojiga Dioklecijan še s tem ni dosegel; zato je prišlo še četrto povelje, ktero je kristijane na ravnost umoriti ukazalo; oblastniki in sodniki neverski so kervizeljni hiteli, to povelje dopolniti. Strašno je slišati, koliko

veliko de je to preganjanje vernikov v smert pripravilo, koliko pa je število tistih, kateri se ne najdejo zapisani! In kako neusmiljeno so bili tudi sveti spoznovavci terpinčeni! Z grebeni so jih po vsim životu tergali, z gorečimi baklami v strani žgali, rane jim s soljo in jesiham huje delali, jih po ostrih čepinah vlačili, na rosih jih pekli, za noge obešenim spodej počasin oginj kurili, jih za noge med vkup sklonjene drevesa privezovali, de so bili potem raztergani. In terpinčenje se je tako ravnalo, de kristijani niso nagle smerti storili, temuč so dolgo časa ponavljane bolečine prestatii mogli, de bi s tem popred njih stanovitnost omagala.

Nar več je terpela sveta cerkev v izhodnih stranah, kjer sta Dioklecijan in Galerij vladala. Cesarški služabniki s. Gorgoni, s. Dorotej in s. Peter so pred drugimi za vero umorjeni bili; s. Sebastijan, vojašk poglavar, je bil s pušicami streljan, in po tem do mertviga tepen; v Frigii je bila cela s kristijani napolnjena cerkev sožgana. V zahodni strani cesarstva pa je zoper kristijane divjal cesar Maksimijan, in oblastniki deželski so mu zvesto pomagali. V Rimu je terpel za svojiga Gospoda s. Marcelin, papež od l. 296 do 304, bil je z več drugimi vred ob glavo djan, in stol s. Petra je v veliki stiski tri leta prazin stal. Tudi s. Neža, desiravno še le trinajst let stara devica, je, zaničevaje pozemeljskiga ženina, takrat za nebeškiga serčno dala svoje življenje. V Sirakazah na Sicilskim otoku je s. Lucija z enako deviško stanovitnostjo svoje ime povelicala. V Avgusti na zdanjim Bavarskim je s. Áfra, popred služabnica nesramne boginje Venere, v plamenu na germadi zadostila zato, kar je popred z nečistim ognjem pregrešila bila. V Lavreaku je s. Florijan, popred eden izmed vojaških poglavarjev, sam prostovoljno pred sodnika stopil, ter mu svojo vero spričal; bil je tepen in pezan, v poslednje s kamnam na vratu v reki utopljen. V Sabarii na zdanjim Ogerskim je s. Kvirin, Siseški škof, enako smert za Kristusa prestal. V naših stranah so takrat pomniti sloviti marterniki s. Kanci, s. Kancijan in s. Kancijanila, ki so po Italii potovaje kristijanam v pomoč biti iskali, pa so poleg Ogleja pod mečem glavo dali za sveto vero. Ravno tukej sta marterniško krono dosegla mašnika s. Krizogon in s. Prot. V Ptujim je terpel ondašnji škof s. Viktorin, kateri je tudi med cerkvenimi pisatelji znan; v Terstu pa je bil s. Just po raznim terpinčenji v morji utopljen. Vonder bi hotel vse imena znane in neznane marternikov šteti! dosti je opomniti na tisto pripoved, de je cesar Maksimijan cel legijon vojakov, ki so bili iz Tebajde v Egiptu doma in vsi kristijani, nar pred trikrat z mečem desetiti, in ker so ostali se skozi stanovitne kazali, popolnoma posekati dal. Samo cesar Konštanci Klor se je kristijanam dobriga kazal, v njegovih deželah, v Galii, Španii in Britanii so mir vživali.

Dioklecijan in Maksimijan sta na prigovarjanje Galerijevo l. 305 od cesarstva odstopila, pristopila sta pa zdaj Maksimin in Maksenci, in po Konštancijevi smerti l. 306 njegov sin Konstantin k vladarstvu. Konstantin je kristijane še bolj čislal kot njegov oče; tudi Maksenci se jim je saj na videz dobriga

delal. Vonder je Marcel I., papež od l. 307 do 309, obsojen bil v zverinjak, ondi divjačini streči, ter je reve in gnjusobe smert storil. V izhodu pa sta Galerij in Maksimin še huje divjala zoper kristijane; de bi si leti še jedila ne bili mogli dobiti, je bilo ukazano, vse reči na tergu z vodo in kervjo od daritev poštropiti. Takrat je v Aleksandrii škof s. Peter za Kristusa umrl; tudi je ondi s. Katarina, zala in modra devica, raji glavo zgubila, kakor Maksiminu se vdala. Vonder božja šiba je tudi preganjavce dohitela. Dioklecijan je v velikim nepokoju vesti, in v zadnje od ljudi zaničevan umrl; Maksimijan, ko je njegovo izdajstvo zoper Konstantina na dan prišlo, se je sam zadavil. Galerija pa se je strašna in ostudna bolezin lotila; živ je gnjil, in červi so ga jedli in od smradu pri njem nihče ni mogel prestati. V velikih bolečinah je kratko pred smertjo l. 311 postave zoper kristjane preklical, ter ukazal, naj oni zanj molijo. Maksimin je pozneje v silnih mukah vesti nesrečno dušo izdihnil; in Maksencij je v vstaji zoper Konstantina po zadolženju smert našel. Že je namreč božja previdnost pota pripravljala, svoji sveti cerkvi mir dodeliti, in si je v to cesarja Konstantina zbrala. Posebna nebeška pomoč mu je v prikazni križa obljubljena, ko je zoper Maksencija v boj šel; srečno je l. 311 pred Rimom v nevarni vojski zmagal, in nasprotnik se je v reki Tiberi utopil, ker se je most pod težo bežečih vojakov uderl. Zdaj je cesar Konstantin z Licinijem vred, kateri je bil namesti Galerija v izhodni strani cesarstvo prepjel, razglas dal, v katerim je kristijanam prostost vere zagotovil. Še bolj obširno razglas je sledil l. 313 v Milanu, kjer sta se bila oba cesarja sošla; zdaj je bilo tudi slehernimu dovoljeno, prosto h kristjanstvu prestopiti. Tako je cerkev po dolgem vojskovanju mir dosegla; s. Evzebij papež od l. 309 do 311 in s. Melhijad papež od l. 311 do 314 sta že v pokoju življenje skleniti smela.

Poslednji čas je bila zanje res huda vojska. Razun vnanje moči in sile cesarjev, je tudi neversko modrijanstvo se višje vzdigniti, in kristjanstvu nasprot postaviti hotlo. A moni Saka in Plotin sta novo modrijansko šolo v Aleksandrii vstavila, ktera je iskala razne stare vere s priličnim razlaganjem malikovavskim basen kot eno in resnično vero skazati, in s tem keršansko resnico podkopati. Porfiri in Hierokel sta na ravnost zoper nauke s. evangelija pisala in kristijane od njih odverniti iskala. Pa človeška modrost se je mogla tudi pred božjo umakniti in na sramoti ostati; luč s. evangelija je kmalo široko po svetu sijala.

54. Pogled na čudno razširjenje cerkve v ti dobi nazaj.

V resnici je veliko čudo božje vsigamogočnosti in modrosti, de se je keršanska cerkev ohranila v tolikih stiskah, in ni bila popolnoma zaterta; še večji čudo pa je, de se je zraven še tako naglo in tako obilno razširila, in v zadnje popolno zmago dosegla

čez neverstvo rimskiga cesarstva. Sicer so k razširjanju keršanske vere veliko vnanje okolišine pripomogle, še več pa duh kristjanstva sam na sebi. Po raznih božjih voditvah so tudi neverniki za zveličansko vero pripravljeni bili; prerokovanje od prihodnjiga odrešenika je tudi do njih doseglo, v sredi malikovavskih zmot je še nekaj resnice, ali saj podobe resnice najti bilo; tedaj je Kristusova vera v tem saj nekaj nasnutka dobiti zamogla. Eno cesarstvo, namreč rimsko, je veliko ljudstev obseglo, en jezik, namreč greški in tudi latinski, je bil daleč razširjen; tedaj se je s. evangelij naglo daleč razglasiti zamogel. Po svojih cesarjih so bili Rimljani zgubili svojo poprejšno prostost, kakor sužnji so stali pod terdo oblastjo; ta vnanja stiska je v boljših dušah želje po dobrotah boljšiga sveta obudila. Teh želj pa ni bilo nobeno človeško modrovanje utolažiti v stanu, tudi nobene malikovavske vraže jih niso zamogle izpolniti; keršanska vera pa je vsim duhovnim potrebam človekovim zadostila. Dala je nevednemu razsvetljenje, v dvomih zapopadenimu gotovost, grešniku tolažbo, hudodelniku milost, ubogim te zemlje upanje nebeških zakladov; sužnjimu je oznanila notrenjo prostost in večno kraljestvo. Veliko je storila tudi gorečnost oznanovavcov s. evangelija, in njih neomadeževano življenje. Veliko je premoglo tudi sveto življenje kristjanov, njih čistost, pohlevnost, krotkost, poterpežljivost v preganjanji in terpljenji, njih od vsiga pozemeljskiga odtergano serce, zlasti tudi njih posebna dobrotljivost in ljubezin med seboj. „Glejte, kako se ljubijo in kako so drugi za družiga umreti pripravljeni;“ tako so dostikrat nad njimi neverniki se čudili. Posebno moč do nevernikov je imela tudi čudna stanovitnost marternikov, s katero so za vere voljo v vezi, ječe, šibe, na pezo hiteli, in z veseljem premoženje in življenje dajali. „To mora zares nebeška resnica biti, za katero so tako pripravljeni vse terpeti in dati;“ tako so malikovavci velikokrat govorili; in kri marternikov je postala seme novih kristijanov. Po vsim tem so bili kristijani vsakteri skerbni, vere, která je njih osrečila, tudi druge vdeležiti; vsakteri izmed njih je bil na svojim mestu in v svojim stanu oznanovavec s. evangelija. Kupec je koristil s svojimi daljnimi zavezami in poti, vojak je rabil priložnost med tovarši, modrijan spreobrnjen je učil druge modrijane svoje poprejšne šole; posebno so veliko storili sužnji v hišah svojih gospodarjev, in žene pri svojih možeh in družinah. Zatorej je malo pripoved od posebnih oznanovavcov svete vere.

Desiravno so pa mnogotere vnanje okolišine razširjanje kristusove vere pospeševale, pa na drugi strani tudi nasprotnih vzrokov ni pomanjkovalo. Globoko v serca prirašene so bile še malikovavske vraže, oči in druge počutke so motile slovesne obhajanja praznoverskih godov, mnogoterih misli so vezali dobički iz malikovanja pridobovani, raznih serca so bile vklenjene od poželjivosti, kteri je neverska zmota vso prostost dajala, keršanska postava pa meje stavila. Vladarji so menili, de mogočnost cesarstva ima le v češenji malikov podporo, in ljudstvo je vse očitne nesreče, vojske, lakoto, potrese, kugo kristijanam na dolg nakla-

dalo. Vse to je obudilo tisto silno in grozovito preganjanje, v katerim se je le zavzeli, da kersansko ime ni bilo naglo in popolnoma zaterto. Tedaj ni lahko razločiti, ali je bilo več teh okolišin rasti kristijanstva v pomoč, ali več nasprot.

Zatorej ni drugač soditi, kakor de so za toliko naglo in obširno razširjenje le viši čeznatorni vzroki nar veči moč imeli. Bili so namreč čudeži, ozdravljanja bolnikov, izganjanja hudih duhov, tisti nenavadni zgledi, kjer marternikam dostikrat nobene muke niso nič mogle. Bilo je posebno varstvo od zgorej, ktero je cerkev v tako silnih napadih ohranilo; bila je moč gnade in razsvetljenja od nebes, ktera je slepe glave in terde serca k sveti veri obračala. Je tedaj tolika obilna in nagla rast kristijanstva le posebno delo božje vsigamogočnosti imenovati. In v tem pogledu pravi s. Avguštin: „Ako ne verjamejo, da so se čudeži godili, nam je ta nar veči čudež zadosti, ker je vesoljni svet brez drugih čudežev veroval“.

Drugo poglavje.

Nauk svete cerkve, nasprotno neverstvo in krivoverstvo, cerkveni učniki in zbori.

55. Zagovarjanje kersanske vére zoper zmote in krive sodbe nevernikov.

Kadar so v tej dobi učeni in za sveto vero vneti možje liste ali bukve izdajali, v katerih so kristijanstvo zagovarjali, jim ni bilo samo zato skerb, da bi bili preganjavce od njih grozovitosti odvernili, in cerkvi pokoj in mir pridobili; marveč je bil tudi njih namen, kersansko resnico nevernikom močnejši priporočiti, nasprotno zmote ovreči, in k hitrejšemu razširjenju s. evangelija pripomoči. Kakor leti s pisanjem, tako so drugi pastirji in verniki z besedo svojo sveto vero zagovarjali in spričevali. Zatorej so se na eni strani prizadevali pokazati, kako de je malikovanje le iz nar veči zmote človeške pameti vstati moglo, ker je namreč notranje oko duše z greham otemnjeno bilo, koliko de je nespodobniga in napačniga v svojih za sveto obhajanih opravilih imelo, kako velika spačenost de je sploh v življenji med neverniki gospodovala, kako de služba malikov ni družiga, kakor služba hudih duhov. Na drugi strani so svetlo razjasnovali, kako de kersanska resnica človeški pameti sama zadosti, in se ji pred vsim verjetna kaže, de je s toliko spolnjenimi prerokovanji, s toliko storjenimi čudeži spričana, in de ona sama človeku da božjo moč, notranji mir, in tolažbo v nadlogah in v smerti. Popisovali so tudi lepo, spodobno in pravično življenje kristijanov; skazovali so, da oni niso brezbožniki, če namreč ne časte malikov, pa molijo ediniga praviga Boga; spričevali, da oni nič hudiga zoper viši deželsko oblast ne mislijo, marveč za cesarje in pglavarje molijo, da v svojih shodih le svojiga Boga časte in hvalijo, in nobenih ostudnost ne počenjajo, kakoršne so jim neverniki po krivim očitali.

Med temi zagovarjenci svete vere se je prvi oglasil neki učenec apostelnov, ki je pisal list do Diogneta; on je že odgovoril na to, kar se je zoper kristjanstvo govorilo in očitalo; zlasti je keršansko življenje z neposredljivo priprostostjo lepo popisal. Zagovorni listi Aristida, Melitona, Kvadrata, Apolinarja, in Milciada niso več dobiti. Pa ohranjena sta nam še lista s. Justina marternika, v katerih je lepo razložena keršanska resnica, in ljubo je popisano keršansko življenje; letá cerkveni pisatelj je tudi s smertjo to poterdil, kar je pisal s terstam. Justinov učenec Facijan je napčenosti malikovavstva odkrito razodel. Atenagora, Atensk modrijan, je zlasti zastran neboženstva in nenavadnih pregreh kristijane zagovarjal, in resnico od vstajenja mrtvih umevno skazati iskal. Teofil, Antiohijski škof, je v treh listih do neverca Avtolika razložil, kako de je neverstvo samo v sebi razdeljeno in pomankljivo. Klemen Aleksandrijski je v trojnih bukvah z dokazami iz pameti resnico keršansko spričati iskal. Njegov učenec Origen sicer ni menil, de bi bilo potreba, na vsaciga nasprotnika svete vere paziti; vender od prijatla prošén je zoper modrijana Celsa zavernitev pisal, v kateri je obilno in popolno keršansko resnico za takrat in za prihodnje čase spričal. Te bukke in ti listi so imeli svoje mesto v izhodnih stranah.

Med pisatelji zahodnje cerkve je nar prvi Minuci Feliks, ki je kristjane zagovoriti iskal. Njegov spis ima podobo pogovorov, kjer nevernik Cecili kristijanstvu nasprot govori, kristijan Oktavi pa ga zagovarja. Tertulijan, posebno premeten cerkven pisatelj, je v več bukvah kristijane zoper deželsko oblast zagovoril, in s posebno zgovornostjo njih nedolžnost spričal. S. Ciprijan, Kartaginski škof, je tudi pisal bukve od praznote malikov, in opominjal k usmiljenimu ravnanju do kristijanov. O Dioklecijanovim preganjanji je Arnobi, učenik zgovorništva, pisal bukve zoper nevernike, v katerih je napačnosti malikovanja razložil, resnice kristijanstva razjasnil, in od njegove zveličanske moči pričal. Vse take bukve, bolj pa še žive besede keršanskih učencov in vernikov so pripomogle, neverstvo zatreti, keršansko vero utrditi.

56. Posebni nauki cerkve za nevernike.

Veliko tega, kar je bilo v zagovornih listih cerkvenih mož zapopadeno, je moglo nevernike od resnice keršanske vere prepričati in jih v tisto obrniti. Tudi kar se je nad kristijani kazalo svetosti v življenji in stanovitnosti v terpljenji, je bilo v stanu misli marsikterih zmotenih spremeniti. Vender so si skerbni cerkveni pastirji in vneti učenci še veliko posebej prizadevali, neverne k luči s. evangelija pripeljati, in jim skrivnosti svete vere razjasniti in v serce vtisniti. Iskali so sami priložnosti, kjer bi bili zamogli ktere duše Kristusu pridobiti, ako so bili iskani ali klicani, so veselo hiteli nevedne resnice učiti. Posebni časi so bili tudi v cerkvi odločeni, namreč pred velikonočjo in pred binkošti, kjer se je nevernikam vere željnim posebno podučenje delilo. In kolikor viši cerkveni pastirji sami niso bili v stanu vsih resnice

željnih podučiti, so v sveto delo posebne učenike odločili iz srede svojih mašnikov in levitov.

Kar so ti oznanovavci s. evangelija nevernikom posebno spričevali, je bilo to, de v neveri in malikovanji je obilno zmote in slepote, de resnica se najde le v razodenji božjim in v nauku Kristusovim, de posvetna modrost ne pride do prave luči. Vender niso tajili, de človek že s svojo pametjo nekoliko od Boga spoznati zamore; temuč so skazovali, kako de se človeška duša že sama nekaj božjiga zavé. Zoper obilno število lažnivih bogov so spričevali le eniga samiga praviga Boga, stvarnika vsih reči; zamolčali pa niso, de v edinim Bogu so tri osebe ali persone, Oče, Sin in s. Duh spoznati, ene nature in eniga bitja. Ravno tako so oznanovali druge verske resnice, zlasti to od Kristusoviga odrešenja, razlagali so tudi postave svetiga življenja, in pripovedovali, koliko de se mora to od neverskiga ravnanja ločiti. Vender v tem podučevanji so tudi svojo previdnost imeli; takih resnic namreč, v kakoršnih bi se bili začetniki v veri v stanu spodtikovati, niso precej na svetlo dajali; zlasti skrivnost od presv. rešnjiga Telesa ne, ker nad tém bi se bili malikovavci po nespameti lahko pohujševali. Drugej so si pa učeniki svete vere tudi znajdbe ajdovskih modrijanov znali v prid obrniti, kolikor daleč lete niso bile resnici nasproti, tako so namreč lože učene modre pravi veri pridobili. Sploh keršanski učeniki niso slepe vere tirjali; temuč so kolikor se je dalo brez nevarnosti kakšne zmote, evangeljske nauke tudi z dokazami iz človeške pameti zaterdovali.

V nekterih mestih so bile tudi posebne šole za keršanski nauk ustanovljene. Posebno imenitna je bila šola keršanskiga nauka v Aleksandrii, ktero so ondašnji škofje napeljali. V tej je bil prvi učenik Panten, popred v posvetnih vednostih učen mož, potem pa po nekim apostoljskim učencu k Jezusovi veri spreobrnjen. Njegov naslednik je bil učenec njegov Klemen Aleksandrijski; rojen je bil v Atenah po neverskih starših, učen je bil v vsih tedašnjih vednostih, spreobrnilo pa ga je razlaganje s. pisem iz ust Pantenovih. S svojo posebno zgovornostjo in modrostjo je tudi učene in imenitne izmed nevernikov k pravi veri nagniti, vsaciga pa po njegovi posebni termi in lastnosti voditi znal. Za njim je prišel k tej šoli slaviti Origen, kateri je bil rojen v Aleksandrii, je imel keršanskiga očeta marternika s. Leonida, je bil tudi lepo keršansko zrejen, v keršanski modrosti in v posvetnih vednostih zučen, še mladenič ves goreč za smert marternikov, komej osemnajst let star je že začel druge učiti, je pa tudi globoko v skrivnosti svetih pisem se vtopiti, in jih poslušavcam tako prijetno razjasnovati znal, de so mu bili posebno priserčno vdani. Veliko jih je on h keršanski veri spreobrnil, mnogo jih v njej poterdil, druge od zmot nazaj zavernil; tudi je slavite učence imel, s. Aleksandra, škofa v Kapadocii, in s. Gregorja čudodelnika, škofa v Pontu; sam je bil tudi v Palestinski Cesareji v mašnika posvečen. Vender zadele so ga tudi razne skušnje, obdolžen je bil nekterih zmot, in odstavljen od šole; zbežal je tedaj iz Aleksandrije v Cesarejo, in je ondi drugo zopet slavito šolo ustanovil. V pre-

ganjanji cesarja Decja je mnogotere k stanovitni smerti za Kristusa podbudil, pa si je tudi čast spoznovavcov zaslužil, in je za stran prestaniga terpinčenja devet in šestdeset let star umerl v Tiru l. 254.

Še druga šola za keršanski nauk je bila začeta v Antiohii, kjer sta mašnika Dorotej in Lucijan marternik učila.

Verh tega se je za podučenje nevernikov veliko še s posebnimi bukvami zgodilo, ki so jih razsvetljeni cerkveni učeniki pisali. Klemen Aleksandrijski je pisal opominovanje do nevernikov. Tudi Tertulijan je razun zagovorniga lista pisal bukve od praznote malikovanja, dvoje bukve do narodov, kjer jih od keršanske resnice prepričuje, tudi bukve od pričevanja človeške duše, kjer govori, de že gola pamet dosti keršanskih resnic zoper neverske zmote poterdi. Tudi Judam nasprot so cerkveni učeniki govorili in pisali. Lepe so za to stran bukve s. Justina M., pogovor z Judam Trifonom napisane; svetlo je njih dokazovanje od božje nature v Kristusa in od poklica narodov z Judi vred v božje kraljestvo. Tudi Tertulijan in s. Ciprijan sta bukve zoper Jude pisala. Tertulijan je bil popred slovit govornik in pravdnik; ko se je spreobernal, je bil mašnik v Kartagini, in je s svetlo in močno besedo sveto vero zagovarjal in spriceval; žalostno jo bilo to, de je pozneje v zmote krivoverca Montana zabredel, iz katerih blezo ni vun prišel pred smertjo, ki ga je l. 220 zadela. Tudi s. Ciprijan je tukej imenovati, ki je bil od žlahtnih neverskih staršev rojen, je pa po mašniku Cecilii spreobernjen bil, in je vse svoje premoženje med uboge razdelil, potem pa slavit goreč škof v Kartagini bil in v zadnje marternik postal. On je za spreobernjenje nevernikov pisal bukve od praznote malikov, in od prihoda Sinu božjiga na svet.

57. Gnostiške krivovere z Manihejsko vred, in nasprotni uk cerkve.

Nápuh človeškiga duha se pač nerad podverže naukam, kateri od drugod kakor iz lastne glave pridejo, in se raji derži tistih misel in zaumkov, ktere je že popred imel, desiravno so deleč od resnice.

Po takim potu so imele svoj začetik tiste krive vere, ki se gnostiške kličejo. Zraven jim je dalo še pospeh leto, de duh človeški, kateri je bil popred dolgo v pozemeljsko vtopljen, je po kristijanstvu na enkrat kviško vzdignjen bil, in se je potem napčno na drugo stran predalet zagnal.

Razne podobe so sicer vse te človeske zmote imele; vender so se v tem zedinile, de nektere so si bolj domišljevanja helenskih in egiptovskih Judov zlasti Filona v podlogo vzele, nektere pa se bolj na perzijansko in indijansko krivo modrovanje opirale. Kunim se zna šteti Karpokrat, ki je bil rojen v Aleksandrii, in je živel v času cesarja Hadrijana; po njegovi napčni misli Kristus ni bil nič bolji, kakor kateri greških modrijanov, Pitagora ali Platon.

Dalje Bazilid, ki je iz Sirije v Egipt prišel, in je ravno tisti čas, v začetku družiga stoletja, svoje zmote trosil; njemu Jezus ni bil družiga kot zgolj človek, s katerim se je o kerstu neki viših duhov združil. Posebno veliko si je domišljeval od izviranja viših bitij Valentin, ki je iz Egipta v Rim prišel, in pa ž njim zlo enaki Ofiti ali Kačarji; tudi Kristus jim je bil le eden tistih duhov ali ejonov. Ofiti so si v svojih mislih še nekiga hudiga kačjiga duha stvarili, nekteri izmed njih so celo kačo častili, in od tod je njih ime, drugi so sploh vse v sv. pismu imenovane hudobneže častili, kakor Kajna, Kama, Sodomljane, Judeža Iškarjota.

Drugi teh krivovercov so svoje zmote bolj iz perzijanskih malikovavskih vraž zajemali, ter so si eno dobro in drugo ravno tako mogočno hudo viši bitje domišljevali; zraven pa še mnogo nižjih dobrih in hudih bitij ali ejonov. Takošni so bili Saturnin iz Antiohije, Bardezan iz Edese, kateri je s posebno umetnimi pesmami svoje zmote raznašal, in Tacijan, kateri je bil popred učencem s. Justina M., in goreč zagovarjavec kristijanstva, se je pa potem v krivoverstvo zapletel; vsi leti so zraven mislili, da Kristus ni bil v resnici, temuč le na videz človek.

Ravno tako je od Kristusa menil Marcijon, ki je iz Sinope v Mali Azii v Rim prišel; tudi je on terdil, da je bil Bog Judov drugi od Boga kristijanov, zraven je on svojim nasledovavcam prav ojstro življenje ukazoval, vsako razveseljenje pa in tudi zakon, kakor mnogoteri drugi krivoverci, prepovedoval.

Tako so prevzetni in le sebi verovajoči ljudje po raznih straneh od resnice zašli, in v zmote zabredli. Tudi so mnogotere nespametne za seboj potegnili, in njih krivi nauki so se še čez to dobo obdržali. Cerkveni pastirji in učeniki tem zmotam nasprot niso mogli molčati; skerbno so vzdignili svoj glas, in verne ovčice pred zapeljivci svarili. Tudi razne njih bukve zoper te krivovere so se ohranile. Več takošnih zmot je Klemen Aleksandrijski v svojih bukvah z umnimi dokazami zavernil. Tertulijan je zoper Valentina posebne bukve pisal; sploh vse krivoverstva pa je overgel v bukvah od zastaranja krivovercov, kjer je svetlo skazal, da nobeni nauki raznih zmotnjavcov niso tako stari, kakor je pa nauk katoliške cerkve. Posebno pa je s. Irenej, goreči in učeni Lijonski škof, vsake zmote in krive vere v svojih bukvah zoper krivoverstva preganjal, ter spričeval, da je zastran keršanske resnice le na izročilo svetih apostelnov in ne na drugotno pripovedovanje gledati. Tudi so bili mnogi manjši cerkveni zbori za krivovercov voljo vkup poklicani, kakor v Pergamu l. 140, v Hierapelnu l. 163, v Lijonu, v Rimu in drugej.

Gnostikam zlo podobni so Manihejci, katerih slepotije so se v tretjim stoletji začele, in so se per vsim tem, da so bili zadosti preganjeni, daleč v izhodu in zahodu zasejale, in bolj na skrivnim noter v srednje čase obdržale. Njih začetnik je bil neki Mani ali Manet, sužinj na Perzijanskim, kateri si je iz bukev nekiga kupca greško, perzijansko in indijansko modrovanje prilastil, in je z letem združil tisto, kar je od kristijanstva, pa večidel ne iz čistih virov, zvedil. Ker je s svojimi nauki tudi staro

perzijansko vero pačil, in se obljubljeniga učenika imenoval, je bil zato v svoji domačii sovražen in kralj Baharam ga je po velikih mukah umoriti dal. Lulika njegovih zmot pa s tem ni bila zaterta, temuč je dosti nasprotovala resnici. Po njegovi misli je bilo dvojno izvirno bitje, luč in tema; od eniga je vse svetlo, duhovno in dobro, od drugiga vse temno, telesno in hudo in obeh kraljestvo je v vedni vojski. Menili so on in njegovi učenci, de so v stanu vse skrivnosti odkriti, in dopovedati, kako de je iz zmesi luči in teme svet in človek postal, in kako de odrešenje obstoji v tem, ko se svetli deli spet iz teme izločijo, in človek vse telesno zmaga in konča. Kristusa so šteli le goliga učenika, in njegovo terpljenje so djali, de je bilo le na videz.

Mani je svoje učence na dvoje razločil, v posvečene ali popolne, in v poslušavce; tudi jim je dal učnike in prednike po podobi cerkvenih zverstene. Njih očitna božja služba je bila nalaš kersanski vsa nasprot, tako de so se v nedeljo postili; njih domače obhajanje pa je bilo vse skrivaj držano, in je razne gerdobije in nesramnosti zapopadlo. Kar jih je bilo med njimi popolnih, so mogli oestro živeti, le rastline vživati, in se niso smeli nobene žive stvari dotakniti. Drugim je bilo dopušeno po navadni šegi živeti, in za storjene pregreške se jim je lahko dalo odpusenje, brez de bi bilo posebniga pokorjenja potreba. Torej si je lahko misliti, de je po takih postavah vsi razujzdanosti pot odperla bila. Zatorej jih je še rimski cesar Dioklecijan l. 296 z ognjem in mečem preganjati ukazal. Cerkevni učniki so tudi kmalo svoj glas zoper te zapejljive zmote vzdignili. Arhelaj, škof v Kaškaru v Mesopotamii, je l. 278 zbor vkup poklical, kjer je bil Manetov uk zaveržen; je tudi posebin pogovor spisan izdal, v katerim je Manetove zmote zavernil. Več se je zoper to krivovero še v pozneji dobi zgodilo; ko so se Manihejci tudi v zahodu bolj zasejali.

58. Trojicosovražni in drugi krivoverci in Montanisti; nasprotni nauk cerkve.

Nasprot tistim, kateri so prazne basni malikovavskiga domišljevanja s kristjanstvom hotli zmešati, so drugi z modrovanjem slabiga človeškiga uma božje resnice po svoje razložiti iskali. Zlasti je bila visoka in čudna skrivnost presv. Trojice, zoper katero se je njih napčno umovanje vzdignilo.

Na eni strani niso vsake zase obstoječe osebe (persone) v Bogu razločili, ter so se gole edinosti božje nature držali; na drugi strani skrivnostne zveze božje in človeške nature v Kristusu niso hotli prav razumeti. Nekteri letéh so terdili, de imena Očeta in Sina in s. Duha so le gole besede, ktere le razne strani božjiga bivanja in djanja zaznamovajo. Tako je govoril Prakseja rojen iz Azije, kteri je nar pred v Rimu, potlej v Kartagini svoje zmote sejal; v zadnje pa od resnice prepričan, se je zopet stare vere poprijel, zoper njegov krivi nauk se je zlasti Tertulijan v lastnih bukvah vzdignil. Ravno tako napačno je učil Noet v Šmirni,

ter še terdil, de edini Bog Oče nebeški je za nas terpel; pa ga je l. 245 zbor Azijanskih škofov iz cerkvene družbe pahnil, tudi sv. Hipolit, škof v Arabii, je njegove zmote jasno skazal v posebnih bukvah. Nekteri, ki so s. Trojico tajili, so pa tudi Kristusu božjo naturo odrekli. Tak je bil Teodot v Bizancii, kteriga je pa papež Viktor iz vernih družbe izklenil; tak tudi Artemon, ki je v Rimu v tretjim stoletju kriv uk razglasoval.

Drugi so si zopet izmišljevali, de z imeni Očeta, Sina in s. Duha so le posebne moči v Bogu zaznamovane. Tako je modroval Sabeli, mašnik v Afriki, kteri je Boga primerjal solncu, ki sveti in greje. Zoper njega se je posebno vzdignil Dionizi Aleksandrijski škof, kteri je zmotene po poslancih in po listih k resnici pripeljati iskal. Tudi v Rimskim zboru l. 258 je bil Sabelijev uk kriv spoznan. Tudi Beril škof v Arabii je nekaj enaciga napačniga terdil, ker je govoril, de Beseda božja, preden je meso postala, ni kakor razločena oseba bivala. Njega je Origen v zboru Arabskih škofov od resnice prepričal. Od Sabelijevih misel se ni veliko razločil Pavel iz Samozate, škof Antiohijski od l. 260. Po njegovim mnenji je bil Kristus zgolj človek, de je bil posebno obdarovan od Boga, ker je božji um nad njim bival. Njegovi nasledniki se za tega voljo tudi niso navadnih besedi za s. kerst poslužili. Njegov krivi uk je bil v dveh zbora v Antiohii l. 264 in 269 zaveržen; na zadnjim zboru je mašnik Malhion njegove zmote popolnoma razkazal, in Pavel je bil zato od škofije odstavljen in po listih je bilo leto po vsi cerkvi naznanjeno. On se je skušal s pomočjo Palmirske kraljice Cenobije še obderžati; pa cesar Avrelijan, ko je bil to kraljico zmagal, je razsodil, de naj tisti obderži Antiohijski stol, kogar rimski škof praviga spozna. Tedaj se je mógel Pavel umakniti; njegovi učenci pa so se še kaki čas ohranili.

Drugač od prejšnih se je vedel Montan iz Pepuze v Frigii. On se je štel posebno razsvetljeniga, po s. Duhu posebno obdarovaniga, ter je po svojim kvasil, kako de naj se keršansko življenje če dalje bolj oestro ravna. Učil je svoje zmote kakor iz nekiga posiljeniga zamaknjenja, ter je pravil, de Bog ali s. Duh iz njega govori. Terdil je, de se z učenostjo nikakor ni pečati, vsiga pozemeljskiga veselja tudi nedolžniga de se je kar zderžati; tudi je veleval, de veliki grešniki so za vselej iz cerkve pahnjeni brez razločka ali delajo pokoro ali ne. Ti ostri nauki so še imenitniga cerkveniga pisatelja Tertulijana premotili, de se je proti koncu svojiga življenja na Montanovo stran obrnil in od zdraviga uka katolske cerkve odločil, kteri se derži postave milosti, in ni napačno mehak, ne tudi presilno oster. Montanu so se katolski škofje v Azii nasprot postavili, ter so v več zbora njegov uk kriv obsodili, namreč v Hierapelnu l. 163, v Ahilah krog l. 200; tudi več Galijanskih škofov je v posebnim zboru ravno tako storilo. Tertulijanove zmote pa so zlasti poznejši cerkveni učeni, s. Hieronim in s. Avgustin, popraviti iskali; za njega samiga pa je zlo dvomiti, ali je v zvezi s katolsko cerkvijo umerl ali ne.

Opomniti je tukej še tiste zmote, v katero so razun krivover-

cov tudi nekteri pravoverniki zašli, de namreč po vstajenji mesa bi Kristus tavžent let s pravičnimi na zemlji kraljeval. Leti besede s. Janeza v skrivnim razodenji niso prav razumeli, ker je govorjenje od perviga vstajenja in od kraljestva Jezusoviga na svetu. To prvo vstajenje namreč je le duhovno vstajenje, vstajenje od zmote in greha; tavžent let kraljestva Jezusoviga na zemlji pa pomeni ves čas, kar bo Kristusova cerkev na zemlji obstala do konca sveta. V misel od tavžent letniga kraljestva Kristusoviga so zadeli celó Papija in Origen, nar bolj pa Nepot Egiptovski škof, kateri jih je mnogo za seboj potegnili. Sv. Dionizi, Aleksandrijski škof, se je sam k zmotenim podal, ter jih je z živo besedo od resnice prepričal.

59. Splohni nauk katolške cerkve in njenih učnikov v tej dobi.

Nauk svete Jezusove cerkve ni človeška znajdba, temuč je po Kristusu od nebes pernesen, je tudi previsok in preskrivnostin, de ga za tega voljo um slabiga človeka sam iz sebe izrovati ni v stanu. Zatorej so tudi vsi, kateri so si v svoji prevzetnosti le na lastni um kaj domišljevali, v zmote in krivovere zašli. Nasprot se je pa Jezusova cerkev vedno tega držala, kar je od svojiga Gospoda prejela izročena; njeni učniki so sploh govorili, de izročilo je gotovo in edino vodilo prave vere. Ker so krivoverci, vsak po svojih mislih, povsod drugačne nauke na dan spravljali, je cerkev svojo vero imenovala katolško, to je njo, ktera je povsod in vselej ravno tista; in sama sebe je tudi klicala katolško cerkev, ne samo zato, ker je na vse čase in kraje raztegnjena, temuč tudi zato, ker je njena vera na vsih krajih in vse čase ravno tista. Ime katolške cerkve je že per apostolskim očetu s. Ignacii najti.

Kako de so se cerkveni učniki na izročilo obračevali, je posebno svetlo per s. Jreneji in Ciprijanu in pa per Tertulijanu brati. Njih beseda je šla na to: „Kar je Kristus učil, to je izvesti iz oznanila njegovih apostelnov, zakaj oni so bili priče vsiga tega, kar je Jezus govoril in storil. Kar so pa aposteljni oznanovali, je ohranjeno v cerkvah, ktere so oni po svetu postavili; vse te cerkve, naj bodo v Azii, Grecii ali Italii ali kjer koli drugej, imajo en nauk, kakor de bi bile ena hiša, kakor de bi imele eno serce in eno dušo; zlasti pa je častita cerkev v Rimu, ktera je mati vsih cerkev spoznati. Tukej aposteljni, desiravno so že umerli, govore in živé v svojih naslednikih, v škofih, kateri ohranjajo apostolsko pisano in nepisano besedo. In s. Duh, Duh resnice je, kateri vesoljno cerkev neprenehama vodi, de ona steber in terdno stalo resnice ostane“.

Po takošnim prepričanji so se tedaj učniki svete cerkve držali. Ako je torej prašanje zastran katerih verskih nauk, tako so govorili, je poiskati per apostolskih cerkvah, kaj de je ondi ohranjeno, in tisto je kot resnica spoznati. Kar ni po nauku vesoljne cerkve, to je zmota, krivovera. V tem pogledu lepo piše s. Cipri-

jan: „Ne more imeti Boga kot Očeta, kdor nima cerkve kot matere“. Posebno so djali, je gledati na Rimsko cerkev. „S to cerkvijo“, namreč piše že s. Irenej, „se mora zavoljo njene močnejši prednosti sniditi vsaka druga cerkev, to je vsi kjer koli so verniki“. Ako pa katerikrat krivoverci s. pismo na pričo pokličejo, ter cerkev in izročilo na stran puste, jim to nima obveljati; zakaj tako so govorili dalje učenci svete cerkve, krivoverci nimajo celiga in čistiga s. pisma, in pa s. pismo se brez izročila ne da prav razumeti. Tako so govorili in tako ravnali pastirji in učenci Jezusove cerkve, in tako so tudi krivoveri zavrnili, in Jezusov nauk cel in čist ohranili.

Vender apostolsko izročilo se ni samo z ustmi dalje oznanovalo, temuč tudi po mnogoteri poti s čerkami zaznamnjalo. Razum pred imenovane apostolske vere so imele nekatere cerkve, kot v Rimu, Ogleji, Antiohii krivoverstvu nasprot nekoliko podaljšane sestavke vere; drugi kratki sestavki vere so najti per s. Ireneji, Tertulijanu, Origenu, s. Gregorji čudodelcu. Daljši bukve, ki so jih cerkveni učenci v tej dobi za vero pisali, so bile zgorej opomnjene, kolikor namreč so bile neverstvu in krivoverstvu nasprot postavljene. Mnoge druge bukve so še imenovati, ktere so bile v posebno podučenje pravovernikov namenjene. Take so Klemen Aleksandrijskiga bukve naukov s. pisma, od človeške duše, od božje previdnosti, ktere so večidel zgubljene. Dalje Tertulijanove bukve od molitve, opominjevanje do marternikov, od poterpežljivosti v preganjanji, od pokore, od čistosti i. t. d. Od Origena so zlasti še opomniti njegove homilije ali razlaganja s. pisma v pridigah, ktere obsežejo veči del s. pisma stare in nove zaveze, in pa podučenje od molitve in od martre za vero. Od s. Ciprijana so še imenovati bukve od božje gnade, od zadržanja devic, od Gospodove molitve, od umerljivosti, opominjevanje k marterništvu, od milošine, od poterpežljivosti in nje sadu, od jeze in razpertja in od edinosti cerkve.

Tretje poglavje.

Cerkveno vladarstvo, duhovno opravilstvo, keršansko življenje.

60. Pervstvo rimskih papežev in edinost cele cerkve po njem.

Kakor je Kristus svojo cerkev od začetka postavil, v takoršni vstavi se ona v tej dobi skozi kaže; in le če dalje bolj očitno se lepi red cerkveniga zidanja odkriva, in duhovna cerkvena oblast na dan daje. Marsikteri nasprotniki svete cerkve sicer lažnivo terdijo, de so se še v poznejih stoletjih viši cerkveni pastirji tiste oblasti polastili, kakoršno v srednjim in poslednjim času imajo, in de v prvih stoletjih takošne ni bilo zaslediti. Pa resnična zgodovina v besedi in djanji prvih stoletij oblast rimskih papežev in

katoliških škofov enako spričuje, kakoršna se kaže v poznejši dobi; le de se je ta oblast če dalje bolj razvijala, in po raznih okolišninah viditi dajala. Med drugimi cerkvenimi učeniki in pastirji te dobe je seosebno s. Ciprijan, kateri je razum svojiga djanja zlasti v bukvah od edinosti cerkve vso cerkveno vredbo svetlo skazal.

Vzamimo nar pred pervstvo v sveti cerkvi. Kakor je bil s. Peter prvi med apostelniki, tako so bili rimski papeži od začetka prvi med apostolskimi nasledniki ali škofi. Apostolski oče s. Ignaci letó spozna, ker rimsko cerkev prednico zveze ljubezni, to je keršanske družbe, imenuje. Za njim s. Jrenej opominja, de se morajo vsi verniki z rimsko cerkvijo zavoljo njene močne prednosti sniditi. Posebno svetlo govori s. Ciprijan: „Na Petra je cela cerkev za edinosti voljo vstavljena; ta apostelj je vir in sredik cele cerkve. Svoje predstvo pa je on na rimsko cerkev prenesel; zato je škofski stol ondi Petrov stol; cerkev v Rimu je prva in nar imenitnej; z njenim škofom morajo biti vsi drugi škofje v zvezi“.

Viditi je dalje, kako de so se v tej dobi rimski papeži sami kot poglavarji cele cerkve obnašali. Skerbeli so za razširjenje s. vere; znano je iz poprejšniga zlasti za Galijo in Britanijo, de so bili iz Rima tje oznanovavci s. evangelija poslani. Čuli so za ohranitev resnice in zatiro krivih naukov; spomniti se je tukej na rimske zbore zoper krivoverce, kakor papeža s. Viktorja zoper Artemona in druge, s. Ksista zoper Sabelija, in s. Dionizja zoper Pavla Samozatskiga. Varovali so edinost cele cerkve; zato je se papež s. Korneli vzdignil zoper Novata in Novacijana, ki sta v rimski cerkvi ločitev napravila, in zoper Felicisima, ki je v Kartaginski cerkvi razpore delal. Tudi na to so pazili, de bi se važnejši svete reči povsod po pravim redu obhajale; koliko si je prizadel papež s. Viktor, de bi se bil Velikonočni praznik po vsi cerkvi ravno tisti dan posvečeval; koliko je delal papež s. Štefan zoper ponavljanje kersta per krivovercih.

Prednost rimskiga škofa so tudi drugi škofje spoznali in terdili. S. Ciprijan je sklepe Kartaginskiga zbora zoper Felicisima in pa v reči tistih, ki so v preganjanji od vere odpadli, papežu Štefanu v poterjenje poslal. S. Dionizi, Aleksandrijski škof, za kteriga čistiga uka voljo so se bili nekteri dvomi vzdignili, se je tudi papežu Dionizju za to stran podložno odgovoril, in mu svojo pravovernost spričal. Še krivoverci in ločenci so to prednost rimske cerkve spoznali, in so ondi poterjenja svojih početkov iskali, kakor Montan, Novat in Felicisim. Celó neverski cesar Avrelijan je vedil za večjo oblast poglavarja rimske cerkve, ter je v reči krivoverkiga Pavla Samozatskiga tistimu pravico dal, kteriga bo rimski škof poterdil. Letó vse je dobro pomniti nasprot lažnivim besedam sovražnikov apostolskiga stola.

61. Škofje, metropolitani ali nadškofje, in zbori; nižji duhovšina in nje pomnoženje.

Višji oblast škofov, koja je imela v apostelnih svoj začetik,

je v tej dobi bolj očitno na dan stopila. Ravno razne krivoverstva so dale priložnost, da so se škofje kot pastirji vernikov in varhi zdraviga nauka z večji močjo vzdignili, in da so bili verniki prisiljeni, se s svojimi predniki tesneje skleniti. Kar je že s. Ignacij izrekel, poterdila s. Jrenej in Tertulijan, da namreč v škofu je polnost nauka in oblasti cerkvene. Posebno pa je s. Ciprijan v svojih pismih kot v svojih delih skazoval, da škofu gre predstvo pred drugo duhovščino. Škofje so posvečevali drugo duhovščino, učili in s. zakramente so delili iz lastne oblasti, mašniki in leviti pa so to le v imenu škofovim delali. Škofje so imeli prvo mesto v zborih in posvetih, in so sodbo sklepali, mašniki so bili le njih svetovavci. Tudi so škofje mnoge srenje svoje čede v zvezi obdrževali, in posamezne ude v cerkev sprejemali ali iz nje devali, liste ali spričevanja od pravovernosti in edinosti s cerkevjo dajali.

Ko so se v apostolskih časih posamezne čede vernikov vstavile, niso vunder med seboj brez zveze ostale; ampak en nauk in eni zakramenti in moč eniga Duha božjiga jih je edinila. Pa letá edinstvo se je v tisti dobi razun zveze po enim poglavarji, rimskim papeži, še po drugim potu bolj posamezno napeljevala. Ker se je namreč sveta vera iz poglavitnih mest po deželi razširila, so tudi manjši čede cerkev poglavitniga mesta zmirej kot svojo mater častile, in njih škofje so bili zmirej v tesnejši zvezi s škofam materske cerkve. Take materske cerkve so od začetka bile v Jeruzalemu in namesti nje potem v Cesareji za Judejo, Samarijo in Galilejo; druga v Antiohii za juterne dežele; tretja v Aleksandrii za Egiptovsko; četrta in sicer nar imenitnejši v Rimu za večerne dežele, posebno za Italijo. Tudi so bile v posebnim imenu cerkvi v Efezu za Malo Azijo in pa v Kartagini za Afriko. Za temi so se časama sicer na nižji stopinji, vunder pa kot materske cerkve častile tudi cerkve drugih poglavitnih mest, kot v Tesaloniki na Greškem, v Vieni na Galijanskem, v Tarakoni na Španskem, v Milanu, v Severno-italijanskem, v naših krajih v Ogleji ali Akvileji in druge. Škofje takih mest so se v četrtem stoletju začeli imenovati metropolitani, to je škofje materskiga mesta ali nadškofje. Oni so posebin delež imeli per vsih večjih cerkvenih rečeh, zlasti per volitvah škofov, per presojevanju krivovercov in v cerkvenih zborih svoje dežele; tudi so imenitnejši reči in sklepe svojih cerkev škofam drugih dežel in posebno rimskemu papežu na znanje dajali, in zopet od onod odgovore in sklepe prejemali. Tako je edinstvo cele cerkve iz eniga debla, rimske cerkve, po večjih vejah v manjši veje in vejice, in od onod zopet nazaj šla, in cela cerkev je kot močno drevo rastla, viharjem v bran stala, in mnogoterin sad za uni svet rodila.

Razun tega so cerkveno zvezo posebno še podpirali cerkveni zbori. Kakor so se namreč aposteljni o važnim prašanji v Jeruzalemu zbrali, tako so se tudi njih nasledniki, škofje, vkupej shajali, kadar so večji cerkvene reči v posvet ali razsodbo prišle, kot volitve škofov, krivi nauki, obhajanje svetih opravil, ravnanje z večjimi grešniki. Posebni taki zbori so imenovani v več krajih na Greškem, v Azii in v Rimu zastran krivoverstev in

obhajanja velikenoči, v Afriki pa zastran ravnanja z zatajevalci svete vere. Te zборе so večidel metropolitani vkup sklicevali in vodili; deržali so se po enkrat ali dvakrat v letu.

Zmirej večji število vernikov v posameznih cerkvah je tudi povsod večji število cerkvenih služabnikov terjalo; zato se je število nižji duhovšine kmalo po več stopinjah pomnožilo. Najti so v začetku tretjiga stolétja ali še pred zraven levitov ali služiteljev še podslužitelji (subdiakoni), strežeji, zarotovavci, bravci in vratarji; imenuje takošne papež s. Korneli v listu do Fabijana, Antiohijskiga škofa, ter pové, de je takrat rimska cerkev imela 46 mašnikov, 7 levitov, 7 podslužiteljev, 42 strežejev in 52 zarotovavcov, bravcov in vratarjev. Njih verste so bile kot pripravlanje za višji duhovne službe; posvečevali so se le z molitvijo, ne s pokladanjem rok. Njih služba je bila razna. Podslužitelji so služili per svetih opravilih; strežeji, ki so bili le v zahodni cerkvi navadni, so spremljevali škofo in mašnike per svetih obhodih; zarotovavci so mógli biti možje močne vere, de so zamógli hude duhove izganjati; bravci so hranjevali svete pisma in iz njih per božji službi brali; vratarji so čuli per vratih cerkve, de niso napéni ljudje vanjo prišli.

Posamezne kersanske srenje, kolikor jih je bilo v mestu ali blizo mesta, so se cerkve mestniga škofa deržale; bolj oddaljene soseske na deželi so od škofa dobile posebniga mašnika ali levita za opravljanje dušnih potreb, kateri je stanovitno per njih prebival, ali jih le časih obiskoval. Časih so tudi škofje z dežele imenovani, kateri so imeli po več sosesk opravljati, so pa pod oblastjo mestniga škofa stali; bili so malokdaj resnični škofje (podškofje), večidel le zgolj mašniki.

62. Pripravlanje, volitev in življenje duhovšine.

Pripravlanje duhovšine se v prvih časih ni toliko z dolgim podučevanjem moglo goditi; temveč je močna vera in svetost življenja vse namestila. Marsikteri cerkvenih učenikov so bili že sicer, preden so v sveto cerkev stopili, v šolah modrijanov izobraženi. Že je pa v tej dobi šola kersanskiga nauka v Aleksandrii pomagala v zurjenje dobrih kersanskih učenikov; za njo ste prišle šoli v Antiohii in Cesareji. Mnogi slaviti cerkveni pastirji in učeniki so iz njih prišli.

Za volitev škofov, mašnikov in levitov so bili že aposteljni posebno poskušnjo in previdnost priporočili. Zlasti se je volitev škofov s posebno skerbjo godila; jemali so se le priletni, posebno pobožni, ali v času preganjanja skušeni možje. Bližni škofje, potem metropolitani so bili vpričo, duhovšina je imela zraven glas, in na pričevanje in želje ljudstva se je tudi gledalo. To de ni misliti, de bi bila po takim oblast škofova od ljudstva visila, kar mnogoteri krivoverci govore; temveč je bila vselej ta resnica terjena, de duhovna oblast je od zgorej. Izvoljeniga škofa sta posvetila dva ali trije škofje. Tudi per volitvi mašnikov in drugih cerkvenih služabnikov se je duhovšina z ljudstvom vdeležila; izvo-

Ijenec je bil večidel iz prejšnjih stopin duhovne službe vsim znan. Za ohranitev duhovšine so pomagale že od začetka navadne darila, zraven pa še prineski, ki so jih verniki ob nedeljah in ob mesicah dajali; torej duhovnim ni bilo potreba s pozemeljskim delam in skerbjo si živca iskati.

Kar svetost duhovskega življenja tiče, se je če dalje bolj popolna čistost terjala, kakoršno so že aposteljni hotli imeti. Po tem je tisti, ki je pred posvečenjem ženo imel, mogel zderžno in kot s sestro ž njo živeti, brez de bi jo bil smel preč pahniti; tudi dveh žen zapored ali vdove ni smel imeti, kdor je imel izvoljen biti. Kteri pa pred posvečenjem še ni bil zaročen, ni smel po tem več žene jemati; le nižjim cerkvenim služabnikom zunej levitov je bilo dopušeno še v zakon stopiti. Najde se to v zakonih, ki se aposteljnām pripisujejo, in imajo gotovo staro navado cerkve v sebi. Ravno to so zapovedovali zbori v Elviri na Španskim l. 305 in v Anciri l. 314, in zbor v novi Cesareji veli mašnika odstavi, kteri bi po posvečenji ženo vzel. V željah duhovšine od posvetnih misel bolj odločeno imeti, je cerkev kar bolj mogoče, nar raji deviške v svojo službo jemala; in desiravno deviški stan ni lahak, je dosti duhovnov devic štela, kakor dá Tertulijan v bukvah od čistosti razumeti. To vse je dobro pomniti, ker krivoverci sploh lažnivo govore, de cerkev od začetka ni iskala neoženjenih mašnikov; duh cerkve je bil namreč zmirej duh čiste neveste Jezusove, ktera le za njega, nebeškiga ženina, vé.

63. Delitev s. zakramentov, pripravljanje keršencov, postave pokore.

Ker je človek iz telesa in duše, za tega voljo morajo nevidni nebeški darovi njegovi duši po vidni poti dohajati, in tudi pobožnost njegoviga duha se mora po telesni strani na znanje dajati. Zatorej po potrebi človeške nature v sveti cerkvi vidne po Jezusu postavljene svete opravila obstoje. Opomniti je nar pred svetih zakramentov. V teh so cerkveni pastirji tako ravnali kakor so od apostelnov prejeli; le po okolišinah in potrebah časa, so še kaj posebniga postavili, zlasti v zakramentih sv. kersta in sv. pokore.

V apostolskih časih za s. kerst ni bilo moč in tudi ne potreba bolj dolgiga pripravljanja; živa vera in resnična pokora je zadosti storila. Pozneje, ko jih je veči število v keršansko cerkev hitelo, je bilo drugač; cerkev je mogla svoje prihodnje ude bolj poznati in izučiti, de se je nevrednih obvarovala. Kteri so hotli v keršansko vero stopiti, so se imenovali katehumeni ali učenci; podučevanje in pripravljanje je terpelo časih več let, se je začelo po pokladanji rok in zaznamovanji s s. križem, in je po stopinjah naprej šlo. Konec tretjiga stoletja so bile tri stopinje: 1) poslušajoči, kteri so imeli le pridigo slišati, potem so iz cerkve odstopili; 2) klečijoči, kteri so po pridigi še pri nekterih molitvah ostali, kiso se nad njimi godile in so še blagoslov škofov prejeli; 3) prosijoči, kteri so po prestani skušnji v bližnim času sv.

kerst prejeti imeli. Tem se je še le apostolska vera, očenaš, skrivnost s. Trojice in odrešenja in moč s. zakramentov na tanko razložila. Potem ko so bili še večkrat izpraševani, so se odpovedali satanu in njegovim delam, se je s. kerst nad njimi opravil z obližanjem, in le per slabih in bolnih s kropljenjem vode. Keršenci so bili potem z belim oblačilam oblečeni, katero so še le po osmih dneh odložili; od tod je ime bele nedelje. Kerševali so večidel škofje sami, mašniki in leviti pa le z njih pooblastenjem; v sili so kerstiti smeli tudi neduhovni, kakor že Tertulijan pové. Od začetka se je kerševalo vsaki dan, potem zlasti ob nedeljah, pozneje so bili velikanoč in binkošti, v vzhodnih cerkvah pa tudi razglasenje Gospodovo za to odločeni časi. De se je voda za s. kerst blagoslovila, piše Tertulijan; tudi to on opomni, de so se botri kot priče in poroki k s. kerstu jemali. Kerševani so bili ne le odraseni, temuč tudi otroci; še je Kartaginski zbor od l. 252 letó na ravnost zapovedal. Proti koncu tretjiga stoletja je napčnost v navado prišla s. kerst do starosti ali do smerti odlasati, kar so sveti učeniki oistro svarili.

Še je v tej dobi prašanje vstalo, ali veljá kerst krivovercov. V več zborih je bila ta reč pretresovana, zlasti l. 255 in 256 v Kartagini, pod s. Ciprijanam škofam; dokler ni rabsodbe storil s. Štefan I. papež, namreč: „Ako kdo od krivoverstva pride k vam, naj se nič ne prenavlja; razun kar je vedno cerkveno izročilo, de se roke nanj polože v pokoro.“ Zbor v Arelatu na Galijanskim l. 314 je reč na tanko razložil s tem, de kerst krivovercov velja, ako je le v imenu s. Trojice podeljen.

Tem, ki so po s. kerstu v smertne grehe padli, ostane zakrament s. pokore kot drugo in zadnje upanje. Tanko je gledala cerkev v prvih časih na to, de je sleherni vernikov svojim kerstnim obljubam zvest ostal; ako jih je pa kdo z večjim grehom prelomil, je bil iz družbe ali občine svetih odločen, kar se je imenovalo izobčenje (cerkvena pana). To izobčenje je bilo dvoje, večji in manjši. Per manjšim je grešnik le od darovanja in od vživanja presvete skrivnosti altarja odločen bil; per večjim je zgubil vso pravico do duhovnih dobrot svete cerkve in je nehal njen ud biti. V letó so padli tisti, kateri so vero zatajili, malikam darovali, se uboja ali prešestva vdeležili, ali deviško obljubo prelomili; pred začetkam božje službe je škof takošne očitno iz cerkve pahnili.

Ker je bila cerkev v začetku ojstra v sprejemanji za s. kerst, je bila še bolj ojstra v sprejemanji za pokoro; zatorej so sveti očetje s. pokoro truda poln kerst imenovali. Ni bilo zadosti per večjih grehah le pred Bogom tajiste s ponižnim srcam in spokornim duham spoznati, temuč obtoženja pred mašniki je bilo potreba. Nektere je lastna gorečnost gnala, drugim je per očitnih grehah škof ali mašnik naložil, svoje hude dela vpricho vse višji duhovšine ali celó v pricho cele keršanske srenje spoznati. Zraven so se še razne cerkvene pokorila nakladale, kot ojstri posti večkrat ob vodi in kruhu po enkrat ali večkrat štirideset dni v letu, zderžanje od vsaciga razveseljenja in bolj posebniga vžitka, ponižna žalostna noša, prošnje in molitve iz potertiga serca, obilniši

dela usmiljenja do bližnjiga. Tudi le po stopinjah, kakor per s. kerstu, je bil grešnik zopet v keršansko čedo sprejet. Štiri stopinje pokore so se proti koncu te dobe štele: 1) jokajoči, kateri so zunej per vratih cerkve stali, se plakali in zdihovali, noter gredoče za usmiljenje prosili; 2) poslušajoči, kateri so smeli per oznanovanji božje besede v dnu cerkve stati; 3) klečijoči, nad katerimi so škofi in mašniki po pridigi molitve opravljali; 4) stoječi, kateri so smeli z drugimi verniki vred ves čas per službi božji ostati, brez de bi bili vonder daril prinesli ali vživali. Pokorjenje leto je terpelo per večjih grehah po enim, treh, petih, sedmih, petnajstih letih, celó tudi do smerti. Postave pokore pa se najdejo zbrane v postavah apostolskih, v sklepah zborov v Elviri l. 305, Anciri l. 314 in Arelatu l. 314.

V začetku se škofje sami pokorjenje vodili, in grešnike so v pokoro sprejemali prvo sredo velikonočniga posta z molitvo in pokladanjem rok. V silnim preganjanji cesarja Decija pa jih je toliko vero zatajilo, de je bilo po zadobljenim miru posebniga mašnika za spokornike postaviti. Odveza od grehov se je spokornikom delila po dostani tretji stopinji pokore, popolna odveza od vse pokore in dopušenje k vdeležanju svetih skrivnost se je dajalo konec četrte stopinje, in sicer po navadi veliki čertertik. Ako je kak spokornik posebno gorečnost kazal, se mu je čas pokore za več ali manj prikrajšal, to je odpustik dodelil; to se je večkrat tudi zgodilo na priprošnje marternikov in stanovitnih spoznovavcov, kateri so spokornikom v znamnje listke dajali. S tem se je pa zlasti v preganjanji Decijevim premehko ravnati začelo, tako de je duh prave pokore opesati hotel. Zatorej se je s. Ciprijan, ki je bil ravno takrat pred preganjanjem skrit, v listih do svoje duhovšine zoper tisto napako vzdignil, se je tudi v Rim za svet obrnil; in rimska duhovšina, ker takrat ni bilo papeža, mu je odgovor dala, de zatajevalce vere sicer sprejemati, pa ne brez postavljene pokore. Neki mašnik Novat s Felicisimam vred se je takrat v Kartagini zoper s. Ciprijana vzdignil, ter je mehko ravnanje z odpadenci terjal. Potem se je v Rim podal, in je ravno nasprot oestro ravnanje hotel, in odpadencam za vselej združenje z cerkvijo odpovedal, in njegova stranka je celo družiga škofa, Novacijana, Korneliju papežu nasprot izvolila. Zbori v Kartagini l. 251 in 252, in v Rimu l. 252 so se zoper te početke vzdignili, in pravo postavo katolske cerkve poterdili, ktera ni ne premehka, ne tudi preojstra.

Prečudna skrivnost presvetiga rešnjiga Telesa je bila v tem času z zvesto vero ohranjena, kakor je bila od Kristusa dana in od apostelnov izročena. S. Justin priča, de je tukej kruh in vino v telo in kri Jezusovo spremenjeno; Tertulijan, Klemen Aleksandrijski in s. Irenej terdijo, de posvečeni kruh in vino je telo in kri Kristusova. Ker je pa skrivnost tako čudna, zato so jo verni pred neverniki prikrivali, in še spreobrnjencam se pred s. kerstam ni razodevala. Od tod je prišlo, de so neverniki na to napačno menitev prišli, kakor de bi kristjani človeško meso

jedli; pa ravno ta menitev priča, de so kristijani resnično telo Jezusovo verovali, drugač bi bili lahko odgovor dali.

Od zakramenta s. birme priča v tej dobi Tertulijan, od s. poslednjiga olja Origen, in od s. zakona s. Ignaci pové, de naj se vprico škofa sklene, in Tertulijan pravi, kako srečin de je, ker ga Bog poterdi, in cerkev blagoslovi.

64. Opravljanje, časi in kraji božje službe.

Nar imenitnejši del božje službe je s. maša, ktera se je po pri-povedi s. Justina takole opravljala: Po več molitvah so se brali od-delki iz s. pisma, čez ktere je potem škof homilijo, to je razla-ganje ali pridigo imel. Za leto so se verniki zopet k molitvi do Boga vzdignili, in so se potem s poljubljnjem ali kušljejem ob-jeli. Zdaj se je škofu dal kruh, vino in voda, nad katerimi stvarmi je on besede Kristusove v zadnji večerji izrekel, in ljudstvo je Amen odgovorilo. Telo in kri Kristusova se je zdaj vsim verni-kam podelila, bolnikom in jetnikom pa so leviti sveto jed prinesli; marsikteri verniki, ki so imeli iti na daljno pot, ali v času pre-ganjanja bežati, so ta nebeški kruh seboj vzeli, se z njim tudi daleč od božjiga kraja pokrepčati. Konec tretjiga stoletja je bilo opravljanje svete daritve že z lepo verstjo molitev in pomenljivih znamenj ozalšano, ki so dandanašnjim včasih skorej do besede enake. Kruh in vino za sveto opravilo so verniki v dar prinesli; boljši in lepši del se je za sveto skrivnost odločil, drugi del se je za večerjo ljubezni obernil, ktera se je ta čas po dokončani s. maši na večer imela, in kar je od te večerje ostalo, je škof ubogim razdelil. Ker se je per teh večerjah ljubezni časama več napak vrnilo, so bile po več zborih v četertim stoletji prepovedane.

Posebne svete čase so verniki v tej dobi obhajali, ka-kor so jih od apostelnov sprejeli, namreč nedeljo, Velikonoč in Binkošti, med kterima dvema praznikama so se molitve stoje opravliale, post se opustil, in vsaki dan očitna božja služba obhajala. Zunej teh dni in pa Razglašenja Gospodoviga je v tej dobi že tudi sled Božičniga praznika najti. Tudi smertne dneve marternikov so kristijani praznično obhajali kot dneve njih zmage in rojstva za nebeško življenje; zbirali so se takrat na njih grobih, od koder je navada prišla, de v vsakim altarji so ostanki svetni-kov hranjeni. Zastran dneva Velikonoči pa je v tej dobi nekako razpertje vstalo. Judovski in velik del izhodnih kristijanov so nam-reč ta praznik z Judi vred obhajali, vselej precej po polni luni tisti dan, naj je bil kateri si bodi v tednu. Rimska cerkev pa in vse zahodne ž njo so se deržale po izročilu s. Petra na nedeljo potem, ker je Kristus v nedeljo od mertvih vstal. Ta razločik po-ravnati, se je že s. Polikarp, Smirnski škof, v Rim k papežu s. Anicetu podal, pa edinosti se še takrat ni storila. Konec dru-ziga stoletja je več zborov v izhodni in zahodni cerkvi in zlasti v Rimu Velikonoč v nedeljo obhajati zapovedalo, in papež s. Viktor je to sploh na znanje dal. Pozneje je zbor v Arelatu l. 314 leto poterdil, in veliki Nicejski zbor l. 325 ves razpor končal.

Tudi postne dni od aposteljnov izročene so verniki še dalje zvesto deržali, kot tistiga pred Velikonočjo in o kvatrih. Pa tudi v sredo in petik, dneva žalostniga spomina od Kristusa, so se na pol postili. Se bolj razločiti od Judov se je zlasti v rimski cerkvi post tudi na saboto raztegnil. Marsikteri goreči kristijani so se vsaki teden po enim ali tudi treh dneh popolnoma postili; nedelja vonder nikdar ni bila dan posta, ker je veseli spomin Gospodoviga vstajenja.

Kraji božje službe so bili vernim tudi v tej dobi večidel hiše vernikov, v časih preganjanja gojzdi, jame, pokopališa, ječe. Na grobih marternikov so se pred ko ne perve kapelice vzdignile. V tretjim stoletji pa so kristijani že veliko kapel in cerkev ali Gospodovih hiš imeli; zlasti v mirnim času med cesarjema Valerijanam in Dioklecijanam je veliko novih cerkev po mestih vstalo, nar lepši in nar večji je bila v Nikomedii. V prvih cerkvah ni bilo posebnih lepotin in podob najti, de bi ne bilo kaj priložnosti do malikovanja; bili so v njih le odločeni prostori za moštvo in ženstvo, in per vratih za spokornike; posebin višii del je bil odločen za svete opravila; stala je ondi miza kot altar, in sedeži za škofa in duhovšino. Časama pa se je v kristijanah želja po podobah in znamenjih vere obudila, in podobe križa, dobriega pastirja in druge so jele lepšati svetila, kozarce in stene hiš, dokler se niso tudi v cerkve vselile.

65. Življenje kristijanov; marterniki, prvi pušavniki.

H koncu te dobe je govoriti od življenja kristijanov. Leto prav obsoditi, je primeriti z življenjem nevernikov tistiga časa, kakor so to storili cerkveni učeniki. Tako piše s. Justin marternik: „Oni, kateri so popred sladnosti služili, imajo zdaj veselje nad čistim zaderžanjem; kateri so se kdaj s čarami pečali, so se zdaj večnemu nestvarjenimu Bogu posvetili; kateri so kdaj dobičik denarja čez vse ljubili, dajo zdaj vse, kar imajo, v občno službo revežev; kateri so se kdaj sovražili, in s ptujci niso hotli nobene družnosti imeti, zdaj po prihodu Kristusovim z njimi vkup žive; celó molijo za svoje sovražnike, in išejo tiste potolažiti, kateri jih s krivičnim sovraštvam preganjajo. Oni imajo vsak svojo domačijo, vonder s to mislijo, de so le popotni in ptujci; kakor prebivavci eniga mesta imajo vse med seboj občno; kakor ptujci prenašajo vsako stisko; vsak ptuji kraj jim je domačija, in vsaka domačija jim je ptuji kraj. Kakor drugi, tudi zakone med seboj sklepajo, in otroke imajo, pa jih ne mečejo preč (kot neverniki); živé v mesu, pa ne po željah mesa; popotvajo po zemlji, pa v nebesih je njih pravo mesto; dane postave spolnujejo, in s svojem obnašanjem presežejo vse terjanje postav; ljubijo vse, in preganjajo jih vsi; moré jih, pa smert jim je začetik življenja“. Proti nevernikom kliče Tertulijan: „Vi nas grajate, ker se ljubimo, ko se vi sovražite; ker per nas je vsak za druge umreti pripravljen, ko se vi med seboj radi morite. Mi smo bratje tudi po ob-

čnosti časniga blaga, ravno to pa per vas razterga vse bratovstvo; vse nam je občno razun žen, vi pa imate le v tem občnost (ker namreč zakonske zvestobe ne poznate).“ Popolnoma popiše življenje vernikov Origen: „Delo Kristusovo se v celim človeštvu skazuje; kjer koli se kersanske srenje vstavijo, so bili njih udje od jezer pregreh spreobrnjeni, in še zdaj ime Jezusovo čudno krotkost, ljudomilost in dobrotljivost per njih rodi, kateri vero na uk od Boga in Kristusa ne za časnih dobičkov voljo na videz, temuč z resničnim sercam sprejmejo. — Kristijani primerjeni s svojimi neverskimi sodeželani se kot luči na svetu pokažejo.“ K tem čednostim naj se privzame še serčnost in stanovitnost kristijanov v sredi preganjanja, in s s. Ciprijanam boreči: „O blagor naši cerkvi, katero čast božje gnade tako razsvetluje, katero slavna kri marternikov v naših časih tako poveljuje! Popred je bila po delih bratov bela, zdaj je rudeča po kervi marternikov; njeni lepoti ne manjka ne belih lilij, ne rudečih rož.“ Ni memo pustiti, kako de ravno kersanska vera je tisto neusmiljeno sužnost, v kateri je bil človek kot živina prodajan in deržan, odpravljati začela; kersanski gospodarji so svoje sužne ali proste izpušali, ali so jih kot domače in svoje deržali. Po takim so bili celó neverniki prisiljeni, kristijanam dobro pričevanje dajati, kakor je od Plinja mlajšiga in drugih znano.

Marterniki so bili posebna čast svete cerkve v tej dobi. Njih število je bilo silno veliko, kakor se lahko posname iz silne grozovitosti zlasti cesarjev Maksimina, Decja, Dioklecijana in Galerja, in iz toliko razniga terpinčenja, kakor pa tudi spričajo besede cerkvenih pisateljev. Kristijanov pa v terpljenje in smert ni gnalo le kako prevzetno skazovanje ali kaka slepa napeta vnema. Temveč je želja po marterniški kroni izhajala iz živiga občutka, de mora kristijan vero v Kristusa ne le v sercu imeti, temuč jo tudi očitno pred svetam pričati, ako hoče tudi od Kristusa pred Očetam spoznan biti. Ravno od tod se je tudi prav za prav ime marternikov začelo; po greški korenini namreč letó ne zaznamnja ravno terpinčenja, ampak pričevanje; letó ime se je tistim dalo, kateri so svojo vero s svojo kervijo zaterdili. Kteri so pa v preganjanji sicer tudi Kristusa spoznali, in kako bolečino ali zgubo terpeli, vender življenja niso zgubili, so se imenovali spoznavavci. Zraven vere pa so marterniki z daritvo svoje kervi in svojiga življenja tudi svojo ljubezin do Jezusa svetlo pokazati in njemu v vsim enaki postati hotli, ker je tudi on iz ljubezni do nas svojo kri prelil, in s terpljenjem šel v svojo čast. Per kersanskih devicah pa je še to posebno bilo, de so hotle čiste neveste Kristusove ostati, neverski svet jih je pa le v pozémeljske zaveze silil; dostikrat tedaj so toliko bolj hitele svoje življenje za Kristusa dati, de bi toliko pred ž njim sklenjene, in toliko bolj gotovo njemu neomadežane ohranjene bile. Zato je pa neverska grozovitnost in nesramnost jih tudi s tem nar bolj terpinčiti hotla, de jim je po sili devištvo vzeti žugala. Cerkev se je v marternikih posebno zveselovala, dan njih smerti je za dan njih rojstva v pravo življenje štela. Njih svete trupla ali ostanke je skerbno spravljala,

in zlasti v podzemeljskih pokopališih (katakombah) k pokoju hranjevala; na njih grobeh je altarje in tempeljne stavila. V svojih molitvah je njih imena s častjo v spomin jemala, in se njih je priprošnji priporočevala.

Na svetu so sicer svoj čas živeli prvi kristijani, popolnoma od njega niso mogli po telesu ločeni biti, dokler jih ni Gospod poklical; vonder po duhu so se bolj in bolj od sveta in njegovih reči odtergati iskali. Od tod so prišli njih obilni in ostri posti, od tod voljna zguba časnega blaga in premoženja, od tod ljubezin do tihiga, nizkiga življenja, od tod njih zderznost v zakonu, od tod toliko dopadajenje nad deviško čistostjo. Nekteri pa so popolnoma svet zapustili, se v samote in pušave podali, in ondi v ojstrim zatajevanju in postu živeli. Posebno se jih je na to več obrnilo v Egiptu v času Decjevega preganjanja; pušava, kamor so pred preganjavci zbežali, jim je zavoljo vedniga združenja z Bogom tako ljuba postala, da je niso hotli več zapustiti; od taciga življenja so se pušavniki imenovali. Pervi zmed njih je bil s. Pavel pušavnik, kateri je bil l. 228 v Tebah v gorenjim Egiptu rojen, je še mladenec v pušavo zbežal, si ondi v votli jami daljniga hriba stanovanje vzel, kjer mu je palma s sadam živež in s perjem obleko dajala, in hladin studenec pijače delil. Neznane devetdeset let ondi preživel v vsi pobožnosti; zadnje dni mu je kot kdaj Eliju vsak dan orel kruha od nebes nosil. Kratko pred smertjo ga je našel s. Anton, ki je ravno tako pušavo si v svojo domacijo izvolil, in je po tem oče pušavnikov postal. Oba sta se veselo kot znanca sprejela, od božjih reči pomenila, in s. Anton je ob letu zopet imel priti. Takrat na poti je vidil dušo Pavlovo od angelov v nebo spremljeno; truplo pa je dobil mrtvo v podobi klečečiga, in dva leva sta mu pomagala grob izkopati, da je svete ostanke spodobno pokopal.

Vse to lepo popisovanje velja sicer od veliciga števila vernikov; vonder je tudi opomniti, da so marsikteri le iz pozemeljskih nazirov v kristijanstvo stopili, in vero le na videz deržali; ali saj se v njej ne zadosti uterdili, zatoorej jih je v času preganjanja tudi dosti odpadlo; drugi so dolgo odlašali s kerst prejeti in tako v družbo vernih stopiti. Sveti cerkveni očetje nad takimi dostikrat tožijo njih merzloto in slabo vero svaré. Cerkveni pastirji so za tega voljo tudi ojstre postave od pokore dali, da bi se cerkev bolj čista ohranila, in nevernikom priložnost kristijanstvo grajati odvzela.

V sklepu lete dobe je pač veselo spoznati, kako da je bil zdaj veliki rimski svet po moči svete vere že zlo premenjen, in nekako po duhu pomlajen. „Res je Kristus“ po besedi Klemenata Aleksandrijskiga „kamne v ljudi prestvaril, ker je nevernike, ki so kamne molili, v kristijanstvo pripeljal.“ Pa tudi to se je v sredi silniga preganjanja svetlo skazalo, da cerkve peklenske vrata ne bodo zmagale.

Tretja doba.

Zmaga cerkve čez neverstvo, silna vojska s krivoverstvam.

O l. 314 do 590 po Kr.

Perro poglavje.

Stan cerkve v zvezi z rimskim cesarstvom, zmaga in razširjanje svete vere.

66. Veseli stan cerkve pod cesarjem Konštantinom; s. Silvester papež.

Dolgo se sveta Jezusova cerkev ni mogla pokoja zveseliti, dokler ji ni bil mir dan po cesarji Konštantinu; dolgo je bilo viditi, kakor de bi božje kraljestvo zraven posvetniga cesarstva ne moglo obstati, dokler se niso pozemeljski poglavarji pravimu Bogu podvergli. Cesar Konštantin se je iz mladosti že od svojiga očeta Konstancija kristijane prav čislati učil; njegova pobožna mati, s. Helena, mu je že bila nekaj keršanskiga duha vtisnila, posebna prikazen križa pa in zmaga čez Maksencija ga je bliže h keršanski veri peljala. Ko je namreč zoper Maksencija v boj na poti bil, je kmalo po poldanji uri svetel križ na nebu zagledal, in zraven besede z bliščečimi čerkami: „V tem znamenji boš zmagal.“ On sam in vsi vojaki ž njim so se zavzeli, in po noči se mu je Jezus prikazal z ravno tem znamenjem, in mu je ukazal po tem zgledu bandero narediti. S tem banderam pred svojo vojsko je Konštantin nasprotnika premagal in končal, in ko so mu Rimljani v zahvalo in čast hotli znamenje ali pil postaviti, je očitno spoznal, de mu je le Bog kristjanov zmago dodelil, hotel je namreč za svojo podobo križ v roke, in napis zraven: „Po tem zveličavnim znamenji, podobi prave moči, sim vaše mesto od tiranov rešil, in starašinstvu in ljudstvu staro svetlobo dodelil.“ Na to je z Licinjem vred l. 313 tisti ukaz v Milanu izdal, po katerim je bilo kristijanam dovoljeno, prosto po svoji veri Bogu služiti.

Vonder zmaga kristijanstva s tem še ni bila popolna; tudi Konštantin sam se ni še precej s celim sercam k sveti veri obernal, dokler se ni časama njegovo prepričanje bolj uterdilo; de si ravno se je kristijanam posebno nagnjeniga kazal, in jim je cerkve v preganjanji poderte zopet sozidati dal, vonder nevernikov ni še iz svojiga dvora pahnili, tudi njih tempeljnove ni pustil razpadati. Za keršansko cerkev je Bog to v prid obernal, de ona ni silama gospodovati jela, temuč de je polagama, pa toliko bolj gotovo

s svojo duhovno močjo serca prevzela. Tudi jo je še nekaj preganjanja zadelo. Maksimin, sovladar Konstantina in Licinja, ker ni smel več s silo, je z zvijačo in zmotnjavo kristijane od njih vere odverniti iskal. Pa kmalo je prišel njegov konec; on se je vzdignil z vojsko zoper dva cesarja, pa Licini ga je po kratkim boji premagal. Maksimin je tedaj s strupam hotel svoje življenje končati, pa strup mu ni naglo služil, in strašno ga je vest grizla, kot de bi pred seboj Kristusa na sodnim stolu vidil, se mu je zdelo, po tleh se je valjal, z glavo je ob steno butal, oči so mu iz jam stopile in oslepele, in še le četrty dan je smert tem mukam konec storila. Licini je zdaj imel oblast čez vse izhodne dežele; pa tolika čudna sreča ga ni k pravimu Bogu pripeljala, začel je kristjane preganjati. Na njegovo povelje je bil s. Blaž, škof iz Sebaste v Armenii martran. Ravno v tistim mestu je tudi štirideset marternikov za vero smert prestalo; štirideset keršanskih vojakov namreč so na led djali, in ko je eden zmed njih serčnost zgubil in od vere odstopil, se je drugi vojak, ki je na straži stal, in v prikazni krone nad spoznovavci vidil, spreobernil in tako število spet dopolnil.

Pa zdaj je prišel čas popolne zmage za sveto vero Jezusovo. Vzdignila se je l. 324 vojska med obema cesarjema; Licini se je na svojo vojskino moč zanašal, pa v dveh kervavih bojih mu je bila skorej vsa pobita. Konstantin mu je močnodušno zanesel, in ga per življenji pustil, pa pozneje ga je dal umoriti, ker mu ni več zaupal. Tako je vse preganjavce Kristusove vere le nesrečin konec zadel. Konstantin je bil zdaj sam vladar veliciga rimskiga cesarstva, ki je 120 milijonov podložnikov štel; keršansko spoznanje je, zlasti po tolikih čudnih zmagah nad njegovimi nasprotniki, v njem močno prišlo, in lepa versta novih postav je pokazala, kako de on želi keršansko vero edino v svoji državi. Ukazal je vzeto premoženje cerkvam nazaj dati, posestvo in deleže v preganjanji obropanim vernikam poveriti; cerkve so bile državniga davka oprostene, kar se tempeljnam malikov ni bilo pred dano; cerkveni služabniki so od srenjskih služeb izjeti bili, de bi jih nič v njih svetih opravilih ne motilo. Zapovedano je bilo, de naj se nedelja vredno in brez vse pomote obhaja, de naj kervave igre v glediših nehajo, de naj križ ne bo več znamnje sramote in kazen hudodelcov. Posebne sprednosti so bile sploh kristjanam obljubljene, de bi bilo leto vse dežele h Kristusovi povabilo; posebne sprednosti so bile tudi duhovšini dane, de ko je bil sužin v pričo cerkve izprosten, je leto tudi po državni postavi veljalo, in de je škof v kaki pravdi še smel razsodbo storiti, ko stranke z izrekam deželiskiga sodnika niso bile zadovoljne. Tudi je v vsih delih svojiga cesarstva dal keršanske tempeljne zidati, in jim je obilne prihodke odločil, kot v Rimu, Nikomedii, Antiohii in zlasti v Carigradu, katero mesto je on kot novi Rim namesti stariga Bizancija veliko in krasno postavil. Tudi je bil posebno dobrodelin do ubogih in revnih, duhovšini je dostikrat lepe darila izročil, pobožne služabnike Jezusove, device in pušavnike je zlo častil. V notrejnih cerkvenih zadevah, je on sam

rekel, nima kej zapovedovati, ker to gre le škofam, pastirjem cerkve; le v tem, kar je zunej cerkve, je djal, de je viši oglednik, ravnati vse po božji volji. Pozneje se je cesar Konstantin še ojustreje zoper neverstvo in malikovavstvo vzdignil; ukazal je deželnim poglavarjem se malikovavskih daritev ne vdeleževati; prepovedal je vražne ajdovske prerokovanja in nespodobne obhajanja malikov, celo je tempeljne s podobami malikov razdjati ali v keršanske cerkve spremeniti veleval, kristijane je zmirej v večim številu v državne službe klical. Ta tudi zunej svojiga cesarstva je iskal kristijanstvo bolj razširiti in utrditi; zlasti je perzijanskemu kralju Saporju z lastnim pismam in zraven s krasnimi darili priporočil, de naj keršanski veri ne bo sovražin, marveč de naj je podpira.

V njegovih dobrih delih za uboge in cerkve je Konstantinu pomagala njegova pobožna mati s. Helena. Sama je potovala v sveto deželo, obiskat krajev častitiga spomina Zveličarjeviga. V Jeruzalemu je dala na mestu Kristusoviga groba gnjusobo malikov in zasip odpraviti, ravno tako v Betlehemu na mestu hlevca Jezusoviga rojstva. Tudi je dala poiskati s. križa, kteriga so bili Judje v globok brezin vergli, in z vsako šaro zasuli. Najdeni so bili po dolgim kopanji trije križi; bili so zaporedama na bolno ženo položeni, in ko je per tretjim precej zdrava vstala, je bilo to čudo znamenje praviga križa. En del tega križa je poslala Helena cesarju, drugi je bil v veličastni cerkvi hranjen, ktera je bila na mestu božjiga groba sozidana; tudi v Betlehemu in na Oljski gori so bile cerkve postavljene. S. Helena je v veliki pobožnosti svoje življenje sklenila v Nikomedii l. 328.

Tako je tedaj Bog obrnil po svoji modrosti in mogočnosti, de rimski cesarji, kateri so bili popred hudi preganjavci keršanske cerkve, so zdaj postali njeni podporniki in branitelji; in Konstantinu gre slava, de je on prvi keršanski cesar bil, in de je toliko k zmagi svete vere pomogel. Žalostno je bilo pa, de, ko je cerkev zunej pred preganjanjem nevercov mir dobila, se je pa znotrej huda vojska s krivoverstvam začela; hudobni Arij je bil začetnik velikih zmotnjav. Kar cesarja Konstantina zadene, je sicer res, de so nekatere prenaogle grozovite dela njegovo ime omadežale, de ko je od začetka zoper krivoverce z vso resnico vstal, je potem pa od njih premoten jim bolj pregledoval, de je s. kerst noter do smerti odkladal; vonder vse to se zamore per njem izgovoriti, sej je bil še le začetnik v veri. On je umerl l. 337 blizu Nikomedije. Pred svojo smertjo je še z vso pobožnostjo velikočne praznike z vernimi vred obhajal, in si obilniši za dobre dela prizadel; ko ga je bolezin hudo napadla, je ponižno in spokorno s. kerst prosil, in ga je pobožno prejel, in se je tako za srečin konec pripravil.

Poglavar s. cerkve je bil v tem času s. Silvester I. l. 314 do 335. Prizadeval si je za uterjenje svete vere, za red v cerkvi, za lepoto božjih tempeljn, za zatrenje krivoverstva; pod njim je bil prvi vesolni cerkveni zbor v Niceji l. 325. Za njim je bil s. Marka papež l. 336.

67. Moteni stan cerkve pod cesarja Konstantina sinovi; sv. Juli I. papež.

Po smerti cesarja Konstantina I. 337 je med njegove tri sinove cesarstvo razdeljeno bilo; Konstantin II., nar starji, je dobil Anglijo, Galijo in Španijo, Konstant Italijo, Ilirijo in Afriko, in Konstanci pa izhodne dežele in Egipt. Ali prave edinosti ni bilo med njimi, tudi niso imeli duha očetoviga v vsih rečeh. Konstantin II. je hotel bratu Afriko vzeti, ga je z vojsko napadel, pa je poleg Ogleja smert našel l. 340, in po tem je Konstant vse zahodne dežele v oblast dobil. Pa tudi zoper njega se je nasprotnik, neki Magnenci, vzdignil, in umerl je l. 350; zdaj je Konstanci sam vse cesarstvo v roke dobil, ter ga je imel do svoje smerti l. 361.

Konstant je bil kmalo z ojstrostjo zoper malikovanje na noge stopil; pa neverniki so se tudi hudo nasprot postavili, in s silo se ni dalo veliko storiti. Konstanci, ko je bil sam vladar, pa je še z večji gorečnostjo neverstvo zatreti iskal; l. 353 je ukazal vse tempeljne malikov zapreti, prepovedal vse daritve in vso službo lažnivih bogov, in prestopnikom te postave je smert z mečem zažugal. To silno ravnanje pa je moč neverstva, desiravno je že zlo omagovalo, zopet spodbudilo. Zlasti v Rimu je bilo še, preveč ostankov starih vraž, de se niso dale tako lahko zapustiti, in v Aleksandrii je bil sedež posvetniga modrijanstva, katero se je terdovratno za vero starih bogov potegovalo. Učeni neverski pisatelji so se v bukvah poganjali, in sloviti govorniki so v vnetih besedah opominjevali za službo malikov. Tudi marsikterih mlačnih in le na videz postalih kristijanov zadržanje je bilo popolni zmagi keršanske vere na poti, ker so se neverniki nad tem spodtikovali. Nasprot so sicer tudi keršanski učenci z bukvami in z besedo resnico pojasnovali in zagovarjali, in življenje mnogo svetih duš je zoper pohujšanje malovrednih svetilo. Nar večji nepokoj in zgubo pa je sveti cerkvi napravljalo Arijevo krivoverstvo, ker se je cesar Konstanci zapeljiveam dal preslepiti, je zmote na vse strani in celó s silo podpiral, deležnikom krive vere roko deržal, in pravoverne cerkvene pastirje preganjal.

Vladal je ta čas božjo cerkev s. Juli I. papež od l. 337 do 352. On je razkril zvijače krivovercov, terdil stanovitno katolško resnico, kakor je bila v Nicejskim zboru spoznana, in per njem so preganjeni škofje pribežališe dobili; tudi zbor v Šardiki l. 347 razun več drugih se je po njegovim prizadetji sošel. Njegov naslednik, papež Liberi od l. 352 do 366, sicer v prvi priči ni pregledal vsih zvijač v besedah krivovercov, je pa po tem toliko bolj stanovitno za resnico se vojskoval; ne sladke ne grozovite besede cesarja Konstancija ga niso premaknile, in raji je šel v samoto, v katero ga je ta samoglavni vladar pahnil. Tisti čas, l. 355, je bil po cesarjevi volji drug papež postavljen, Feliks II., kateri se je pa vonder zvesto katolške vere deržal. V času teh zmotnjav in sil Arijeve krive vere je bil med drugimi cerkvenimi

pastirji poseben steber in bran katolški resnici s. Atanazi, Aleksandrijski škof, kteriga je pa zato tudi nar huji preganjanje zadelo. Z njim vred so svetle luči v cerkvi bili Ozi škof v Kordubi na Španskim, s. Hilari škof v Piktavi v Galii, s. Evzebi škof v Vercelah v Italii, s. Miklavž, velik čudodelec, škof v Miri v mali Azii, s. Ciril škof v Jeruzalemu, in drugi. V naših krajih je takrat pomniti Fortunacijan Oglejski škof, in s. Flori in Kast, Emonska škofa.

68. Zatiranje cerkve pod cesarjem Julijanom odstopljencem.

Po Konštancijevi smerti je njegov stričnik Julijan cesarstvo dobil; on je sam še od rodovine cesarja Konstantina ostal, ko je bil druge Konštanci pomoril. Po tem vladarji je malikovavstvo v rimskim cesarstvu kot umirajoče še zadnje močne gibe pokazalo, kakor de bi ne bilo hotlo v nič iti; Julijan je namreč kristijanstvo popolnoma zatreti, in službo malikov spet v poprejšno čast pripeljati hotel. On je bil sicer v mladosti v kersanski veri podučen, tode premalo uterjen; neverski učeniki pa so se mu natihama približali, in so mu vero malikov prisladili; sam je bitko čutil hudo morijo v svoji rodovini, v sredi cerkve pa krivoverskiga razpertja ni znal prav razsoditi. Tako ni bilo čudo, de je na zadnje sveto vero popolnoma od sebe vergel. Ko je l. 361 cesarstvo nastopil, je kmalo svoje nagnjenje do stariga malikovanja očitno pokazal; kristijanstva pa on ni toliko po silnim terpinčenji, temveč po drugih potih zatreti iskal. V preroškim duhu je od njega s. Gregor Nacijančan rekel, ko je še ž njim v Atenah v soli bil: „Kako nadlogo si v tem človeku rimsko cesarstvo redi!“

Julijan je kristijanam in duhovšini svete cerkve pravice popred zadobljene odtegnil, jim žito iz cesarskih žitnic dajati preklial; služabniki cerkveni niso bili več prosti državnih davkov in srenjskih služb. De bi kristijani živeža lahko ne dobili, je dal vse jedila na tergu z vodo od malikovavskih daritev poškropiti; de bi jim bila pot k učenosti zaperta, jim je vse šole prepovedal; de bi jih v nečast in sramoto pripravil, jih je ukazal Galilejce imenovati. On je sicer pregnane škofo na svoje mesta poklical, pa s tem namenam, de bi po razpertji s krivoverci huji zmešnjava v cerkvi bila. Tempeljne malikov in služabnike malikov je spet v čast postavil, več lepiga iz navad in življenja kristijanov je iskal tje vpeljati, službo starih bogov je skušal na višji duhovno stopnjo povzdigniti, daritve jim je ukazal prinašati, in jih je tudi sam opravljal; iz droba daritev in od drugod je po malikovavski šegi prerokovanja iskal. Kristijanov sicer ni s silo in terpinčenjem preganjal; pa nič ni branil, ko jim je neversko ljudstvo krivico delalo; zatorej so marsikteri za sveto vero smert terpeli, izmed njih s. Janez in Pavel, brata v Rimu. Pozneje je pa Julijan tudi sam neusmiljeno ravnati začel, zlasti v Antiohii. Ondi je hotel v tempeljnu malika Apolona praznik obhajati, in je ljudstvo opominjal, daritev prinesiti, pa le nek star služabnik malikov

je eno gos prinesel. Ker malik ni hotel odgovora dati, kakor je popred goljufivo prerokoval, zato je cesar ukazal kosti s. Babila, ktere so blizo ondi počivale, preč odnesti in, ko je oginj pred ko ne nebešk tisti tempelj požgal, je veliko kristijanov življenje zgubiti moglo. Celo Judam je posebne pravice dovolil in jim razdijani tempelj v Jeruzalemu spet sozidati ukazal; mislil je s tem kristijanam nagajati, in na laž djati tisto prerokovanje, de bo razdjanje do konca ostalo. Z veseljem so Judje za delo prijeli, pa Bog je vedil njih početik na sramoto djati. Komej so bili prvi kamni položeni, jih je hud potres iz globočine izmetal, strašni vihar je apno, pesek in drugo pripravo raznesel, goreče krogle so iz tal šle, delovce in njih orodje požgale, in nad mestam se je svetel križ kazal. Moglo se je delo popustiti, in mnogi zmed Judov in nevernikov so se h Kristusovi veri spreobrnili.

V zadnje je cesar Julijan še bukve pisal, v kterih je vero Galilejcev (tako je on sveto vero imenoval) kot človeško znajdbo in slepotijo skazati, in vero malikov kot boljši spričati iskal. Pa božja šiba je zdaj hudobneža našla, in njegovim početkam konec storila. V vojski zoper perzijanskiga kralja se mu je kmalo le nesreča kazala; v boji je bil celo sam smertno ranjen, ter je brezbožno dušo izdihnil l. 363. Preden je umrl, je neki še z roko v rano segel, in pest kervi prot nebu vergel, Kristusu v nečast rekoč: „Premagal si, Galilejci!“ Njegova smert se je popred po nebeškim razodetji daleč oznanila, kakor pa po izročilih; mnogim pobožnim dušam je bila čudno na znanje dana.

Z Julijanam je večji moč malikovavstva v rimskim cesarstvu vpadla, in le nekaj časa se je še lažnivim bogovam očitno služilo.

69. Zmagovanje kristijanstva pod cesarjem Jovinijanam in nasledniki, pod cesarjem Teodozjem; s. Damaz, s. Sirici papeža.

Po Julijanovi smerti so vojaki Jovinijana cesarja zvolili. On je bil iz celiga serca kristijan, zatorej se je tudi precej proti vojski zglašil: „Ker sim kristijan, ne morem vojakam Julijanovim zapovedovati, ako svojih zmot ne puste.“ Pa odgovorili so mu enoglasno: „Gospod! ne boj se, sej imaš le kristijane pod seboj!“ Vonder on neverstva ni s silo zatiral, pustil mu je prostost misleč, de bo časama samo od sebe padlo. Kristijanstvo se je pod tem cesarjem spet začelo vzdigovati, izgnani škofje so se zopet vernili na svoje sedeže. Pa le kratko je bilo njegovo vladanje, umrl je že l. 364, cerkvi v veliko zgubo, zakaj on je pravo vero terdil, in krivoverce zaničeval.

Za njim je dobil Valentinijan I. cesarstvo, kteri si je kmalo brata Valenta v socesarja vzel, in mu izhodne dežele izročil, sebi pa zahodne ohranil; takrat namreč se je začelo veliko preselovanje narodov in hudo napadanje rimskiga cesarstva. Valentinijan je pravo vero spoštoval, vonder je zoper krivoverce ni dosti podpiral; nevercov ni silovito preganjal, pa prepovedal je

ponočne kervave daritve malikov, in malikovavce je večidel iz mest odpravil; le po stranah in vaseh se je še malikovanje moglo deržati. Valent pa je posebno neverske modrijane, in govornike in služabnike malikov čertil in kot hudodelce sodil. Vonder pravi veri je hudo nasprotoval, ker je bil Arijevim zmotam terdo vdan. Zatorej so pod njim pravoverci in katoliški škofje mnogo preterpeti mogli, in krivoverstvo je močno prihajalo. Pa sodba božja ga je tudi došla. Gotje, nemški narod, so jo čez Donavo v rimsko cesarstvo vdarili; Valent jim gre z vojsko naprot, pa v nesrečni bitvi je življenje zgubil. Ranjeniga namreč so vojaki v neko kočo nesli bili, ktero so pa sovražniki zažgali, de je ž njo vred zgorel; to je bilo l. 378. Neki pušavnik, Izaak po imenu, mu je bil to smert pred napovedal.

Valentinijan I. je o svoji smerti l. 375 oblast zapustil svojima sinama Gracijanu in Valentinijanu II., ktera sta po Valentovim nesrečnim koncu tudi izhodne dežele dobila v posest, jih pa kmalo, l. 379, Teodozju kot socesarju zročila. Ti cesarji so si za pravo sveto vero obilno prizadeli. Gracijan je tempeljnam in služabnikom malikov posebne prihodke in pravice odvezl, in desiravno so neverci s prošnjo mu naprot prišli, se ni dal od sklepa odverniti, v katerim ga je s. Ambrož, Milanski škof, poterdil. Tudi zoper Arijske zmote je iskal resnici pomagati, ter je podpiral zbor katoliških škofov. Ravno tako je delal Teodozi v izhodu; zadnje velike stopinje je on storil neverstvo zatreti. Že l. 381 je prepovedal k neveri nazaj stopiti in daritve z goljufivim prerokovanjem opravljati. Tudi podiranja ajdovskih tempeljnov ni nič zaderževal; večkrat so namreč v tistih časih presilno vneti verniki se nad temi ostanki malikov maševali, ter jih razdevali; v Aleksandrii je bil takrat slovit tempelj malika Serapa razsut, kjer je veliko sleparije malikovih služabnikov na dan prišlo. Ko je Teodozi l. 392 sam celo cesarstvo v oblast dobil, je še oistreje postave zoper malikovanje dal; tempeljnov obiskati je na ravnost prepovedal, in vso službo lažnivih bogov s hudimi kaznimi preklical. Ko je še l. 394 vstajnika Evgenja in Arbogasta premagal (bilo je ravno v Vipavski dolini), na ktera so malikovavci še zaupanje stavili, je o prihodu v Rim v zboru staršinstva krepko vse opominjal k keršanski veri se spreobrniti. „Od zdaj,“ piše s. Hieronim, „so bili skorej vsi rimski tempeljni polni prahu in pajčin, in vsi prebivavci so k grobam marternikov hiteli.“ Pa tudi zoper krivoverstvo je ta cesar močno na noge stopil. Skerbel je za shod družiga vesolniga zbora v Konštantinoplu l. 381, in Arijev krivi uk je pod njim ob moč prišel. V drugim je pomniti, de si je cesar Teodozi za vse keršanske čednosti in za vse lastnosti dobriga vladarja prizadel. Posebno lep zgled je pa njegova spokornost. Ko je namreč iz nagliga serda v Antiohii veliko morijo napravil, in mu je potem s. Ambrož v Milanu v cerkev stopiti prepovedal, se je ta cesar ponižno podvergel, in je pokoro delal, dokler mu goreči škof ni odveze dal. Njegova smert je bila l. 395.

Na stolu s. Petra v Rimu je sedel s. Damaz papež od l.

366 do 384; bil je moder in pobožin mož, zoper kteriga je vonder neki levit rimske cerkve, Ursin, dolge nepokoje vzdigval. Razun družih del za sveto cerkev je on zlasti skerbel za dobro v latinšino pretolmačeno s. pismo, katero delo je s. Hieronimu izročil. Za njim je bil s. Sirici papež od l. **385 do 398.** Od njega je prvo tistih pisem, ktere so od nastopnikov s. Petra v Rimu ostale, in imajo posebne postave za cerkvene reči v sebi, in se papeške dekretale kličejo. Izmed drugih cerkvenih pastirjev so bili svetle luči tega časa s. Bazili škof v Cesareji, s. Gregor Nacijančan, nekaj let škof v Konstantinoplu, s. Ambrož škof v Milanu, s. Martin škof v Turonih, s. Hieronim mašnik, in drugi.

70. Nevarni vonder srečno prestani časi cerkve o preselovanji narodov; s. Leon papež.

Cesar Teodozi je o svoji smerti l. **395** rimsko cesarstvo med svoja sinova razdelil; Arkadi je dobil izhodno ali greško cesarstvo, kjer je bil Konstantipel poglavitno mesto, Honori pa zahodno cesarstvo, kjer je bilo poglavitno mesto Rim in pozneje Ravena. Menil je cesar, da bo po ti delitvi vsaka stran ložje na svoje nasprotnike pazila, izhod na Perzijane in zahod na nemške narode, kteri oboji so že več let sem rimske meje napadali. Pa moč obojiga razdeljeniga cesarstva je bila s tem za prihod oslABLJENA. Silno nevarni časi so namreč takrat za rimsko cesarstvo, zraven pa tudi za sveto cerkev nastopili; divji večidel neverški narodje iz Azije in severne Evrope so planili nad lepe dežele rimskiga sveta, in so si jih hotli v rop dobiti. Grozoviti Huni, Mongolski narod, so privreli krog l. **400** iz sred Azije proti severni Evropi, prihod Hunov pa je skorej vse narode v severni Evropi na noge vzdignil. Nar pred so jo l. **398** zahodni Gotje od Donave proti Grecii in po tem skozi zdanjo slovensko deželo v Italijo vdarili; le po obljubi letnih daril se je njih kralj Alarik l. **403** od Rima nazaj obrnil. Alani, Vandali in Svevi z drugimi narodi vred, kterih vojvoda je bil divji Radagajs, so se l. **405** nad Italijo vergli; ko so bili pa odpodeni, so šli v Galijo, in so si ondi in pa v Španii sedežev vzeli. L. **409** in **410** so Gotje s svojim kraljem Alarikam drugi in tretji pot pred Rimsko mesto prišli, zo ga zadnjič siloma vzeli in oropali; le kar je bilo v cerkvah, je bilo v miru pušeno, ker Gotje so bili že kristijani, samo de Arijanske krivovere deležni.

Po Alarikovi smerti jih je novi kralj Atavlf v Galijo peljal, odkoder so še večji del Španskiga posedli. Burgundioni pa so se l. **413**, in Franki krog l. **420** v Galii vsedli, in verh tega je bila še Britanija za Rimsko cesarstvo zgubljena, ker so jo Anglezi in Saksonci posedli. V teh nemirnih časih so bili v Rimski cerkvi papeži: s. Anastazi od l. **398 do 402**, s. Innocenci l. od l. **402 do 417**, kteri je v več listih posebne postave v cerkvenih rečeh dal, dalje s. Zosim l. **417 in 418**, s. Bonifaci l. od **418 do 422**. Posebna luč keršanske cerkve je bil v tem času zraven s. Hieronima s. Avguštin, Hiponski škof v

Afriki. Kar je bilo v zahodnim cesarstvu še ostankov malikovavstva, se ravno zavoljo vrenja divjih narodov ni moglo bolj močno zatirati.

Ko je cesar Honori I. 423 umerl, je bil za njim Valentinijan III. cesar do l. 455; temu je od vsiga cesarstva še komaj Italija ostala, ker so mu l. 429 Vandali še Afriko vzeli. Takrat je prišla silna stiska za Afrikanško cerkev; Vandali namreč so bili divje terme, in zraven Arijevi krivoveri vdani, in njih kralj Gajzerik je precej začel katolčane hudo zatirati in preganjati. Pa tudi kristijani v Afriki, posebno v Kartaginskem mestu, so si bili s svojim spačenim, krivičnim in razujzdanim življenjem že davno božjo šibo zaslužili. Strašno je bilo ravnanje Vandalov; vsi kraji kratkočasnosti; pa tudi vsi katolški tempeljni so bili razdani, škofje in mašniki, in kar je bilo zlahtniga rodu, so bili izgnani ali v sužnost prodani, in po vsih deželah so razkropljeni begali, večidel so bili premoženja oropani, marsikteri so celo življenje zgubili. Drugi zleg je v tem času rimskemu cesarstvu in tudi kersanski cerkvi žugal v Evropi. Huni so se bili namreč v poslednje v zdanji Ogerski vsedli; njih vojvoda je bil od l. 445 grozoviti Atila, šiba božja imenovan. L. 450 se je on vzdignil nad večerne dežele s silno veliko množico vojakov, in je prišel čez Rajno v Galijo; nasprot so se mu postavili Rimljani s svojim vojvodom Aecijem, Gotje in Franki. In božja previdnost je storila, da so bili po silno hudi bitvi na Katalavnskimi polji Huni premagani, in da vera in omikanost ni bila razrušena. Pa Atila se je l. 451 nad Italijo vzdignil, razdjal je Emono, Oglej razsul, ondi moštvo pomoril, ženstvo in otroke odpeljal, oropal Verono, Milan in druge mesta, ter se je obrnil proti Rimskemu mestu.

V Rimu so bili ta čas papeži s. Celestin od l. 423 do 432, pod katerim je bil tretji vesolni cerkveni zbor v Efezu l. 431 zoper Nestorjevo krivo vero, s. Ksist III. od l. 432 do 440; zdaj pa je bil s. Leon I. papež od l. 440 do 461. On je bil posebin cerkven učenik, skerbni varh čiste vere zoper krivoverske zmote, je zatorej četerti vesolni cerkveni zbor v Kalcedonu l. 451 zoper Evtihove zmotnjave vkupej spravil. On je tudi svojo viši cerkveno oblast cesarju nasprot pokazati in jo v zadevah škofov prav in v prid svete vere rabiti znal. Ko Rimskiga mesta niso ne cesar, ne vojak pred silovitim Atilam braniti v stanu bili, je bil papež Leon, ki ga je otel. V papeževi obleki, s pastirsko palico v roki in s svojo duhovšino je šel on Atilu naproti, in je to strašno šibo od mesta preč obrnil. Ko so Atila njegovi ljudje prašali, zakaj da se je tako naglo preveriti dal, je neki povedal: „Vidim sim Petra z golim mečem na strani Leona stati, kateri mi je oostro protil, ako papeževe besede ne poslušam.“ On je šel po tem s silno velikim ropam nazaj na Ogersko, kjer mu je po obilni gostarii o njegovi ženitnini žila počila, in kri utekla. Tako je tudi ta šiba božja svoj konec našla. Razkropljene vernike pa so goreči cerkveni pastirji spet zbrati in v pravi red djati iskali, kot v naših krajih v Ogleji s. Niceta, ki je za to stran od papeža Leona posebin list prejel, v Emoni čast.

Genadi, v Tiburni s. Pavlin. Papež Leon je bil še tudi pozneje kersanski čedi in Rimskemu mestu varh. Ko je namreč l. 455 Vandalski kralj Gajzerik pred Rim prišel, mu je šel papež z duhovščino, s svečami in križi naproti, in ga je toliko omečil, da mesta ni razdjal in požgal, temuč le z ropanjem se zadovoljil; vonder strašno so Rimljani prestali, štirinajst dni so Vandali ropali, in h koncu so tudi veliko množico ljudstva seboj vlekli.

71. Nevarni vonder srečno prestani časi cerkve o preselovanji narodov dalje.

Za Valentinijanem III. so še nekteri slabi cesarji v zahodnim cesarstvu se verstili, kot Avit, Majorijan, Sever, Antemij, Olibri in Juli. Le kratko je bilo njih gospodarstvo; vodji nemških vojakov, ki so bili v rimski službi, so jih zaporedoma postavljali in odstavljali, kakor se jim je zdelo. Zadnji teh cesarjev je bil Romul Avgustul l. 475; po kratkim vladarstvu mu je l. 476 vojskovod Odoaker oblast vzel, in se sam kralja Italije in Nemcov imenoval. Tako je pozemeljsko gospodstvo stariga Rima nehalo, ko je bilo vsiga vkupej 1230 let terpelo. Nastopilo je pa zdaj sveteje duhovno gospodstvo pomlajeniga Rima, katero je po besedi s. Leona papeža njegovo oblast s terdnjavo vere dalje razširilo kot jo je popred sedež cesarske moči. Kmalopotem l. 490 so se vzignili izhodni Gotje in njih kralj Teodorik od južne Donave nad Italijo in so jo v kratkim vso posedli. Teodorik, desiravno s svojim ljudstvom Arijanski krivoveri vdan, katoliške cerkve ni stiskal, temveč je njene pastirje spoštoval; tudi je modro in usmiljeno gospodoval, razun da je proti koncu življenja bolj terd prihajal. Izhodni Gotje vonder niso dolgo kraljestva obderžali; Belizar in Narses, vojskovodija izhodniga ali greškiga cesarja Justinijana, sta zaporedoma njih kralja Vitiga in Totila zmagala, in Italija je l. 554 izhodnemu cesarstvu podložna bila, in njeni poglavarji so se Eksarhi klicali. Vonder l. 568 so Longobardje in njih kralj Alboin spet od južne Donave priderli, in so si severno in en del južne Italije podvergli; le nekaj dežele je še greškim cesarjem ostalo, zlasti mesta Rim in Ravena.

Rimsko mesto vonder je v teh nestanovitnih časih veliko papežem se imelo zahvaliti; oni mu niso bili samo pastirji v duhovnih rečeh, ampak tudi svetovavci in varhi v pozemeljskih stiskah, kakor je bil popred s. Leon. Sedeli so v teh časih na stolu s. Petra s. Hilari od l. 461 do 468, s. Simplicij od l. 468 do 483, s. Feliks III. od l. 383 do 492, s. Gelazij l. 492 do 496, od kteriga je več postav zastran cerkveniga reda in svetih opravil izšlo; dalje s. Anastazij II. l. 496 in 497, s. Simah od l. 498 do 514, kteri je stiskane pravoverce iz Afrike podpiral, krivoverce iz Rima spravil, in več postav v cerkvenih rečeh izdal, pa je tudi od nasprotnikov več prestati imel: ravno tako je bilo tudi s s. Hormizdam papežem od l. 514 do 523. S. Janez I., papež od l. 523 do 525 pa je po kralju Teodoriku v

ječo veržen marternik umerl; tisti čas in nekaj pred so bili po Istrijskim škofje vstavljeni, v Pareču Evfrazi, v Kopru Nazari, v Terstu Frugifer. Dalje so bili papeži: s. Feliks IV. od l. 526 do 530, s. Bonifaci II. od l. 530 do 532, s. Janez II. od l. 533 do 535, s. Agapet I. l. 535 in 536, s. Silveri od l. 536 do 540, kteriga je vojskovodja Belizar po povelji greške cesarice Teodore v samoto pregnal, kjer je reve in lakote kot marternik umerl. Te smerti je bil veliko kriv naslednik Vigili, papež od l. 540 do 555, kterimu je pa božja pravica tudi povračevala; ob času petiga vesolniga cerkveniga zbora v Konstantinoplu l. 531 je veliko prestatil imel, in ko se je od ondod še v Rim povernil, je na poti bolečo smert storil. Za njim so bili v tej dobi še papeži: Pelagi I. od l. 555 do 560, Janez III. od l. 560 do 573, Benedikt od l. 573 do 578, Pelagi II. od l. 578 do 590. Ta čas je bil sedež Oglejskih škofov, ki so se že popred patriarhi imenovali v Grad prenesen.

Izhodno ali greško cesarstvo se je veliko dalje obderžalo kot zahodno; njega so sicer tudi napadi divjih narodov nadlegovali, več pa so mu verske razpertja nepokoja delale. Arkadi, cesar od l. 395 do 408, v drugim slab vladar, si je vonder ostanke malikovanja še odpraviti prizadel; podobne malikov so bile na stran djane, dosti tempeljnov podertih, neverški modrijani si niso upali zoper sveto vero očitno govoriti. Pa preganjanje, ki ga je s. Janez Zlatoust, veliki škof v Konstantinoplu, in luč cele tedajšnje izhodne cerkve, zlasti po cesarici Evdoksii prestal, dela tistemu času žalostin spomin. Teodozi II. Arkadijev sin, cesar od l. 408 do 450, je dalje še ojsreje postave dal zoper nevernike, pa tudi zoper Jude in krivoverce, kteri so katolški cerkvi nasprotovali. Njemu je s svetam na strani stala modra, pobožna deviška sestra s. Pulherija, ktera je vse njegove dela vodila; sama je tudi s poštenim Marcijanam zaročena l. 450 na cesarski stol prišla. Cesarja Leon I., od l. 457 do 474, in Justin I. od l. 518 do 527 (med kterima so bili nekteri slabi cesarji, Zenon, Leon II., Bazilisk in Anastazi), sta še z ojstrimi kaznimi, zgubo premoženja, službe in celo življenja neverstvo prepovedovala. Ravno tako je storil tudi Justinijan I. (Upravda), cesar od l. 527 do 565, kteri je lepoto keršanske cerkve tudi z zidanjem veliko božjih tempeljnov in bolnišnic povišal. Vonder se je preveč v verske prepire mešal, ktere so takrat Nestorjeve in Evtihove zmote budile; tudi se je cesarica Teodora večkrat silovito v cerkvene reči vtikala. Njegovi pravdoslovci so postave cesarstva v red djali, in vojskovodja Belizar in Narses sta sovražne vojske premagala, in meje gospostva razširila. Zlasti je pomniti zmaga Vandalskiga kraljestva v Afriki, kjer so dalje še kralji Hunerik, Trazamund in Gilimer katolško cerkev hudo stiskali; cele množice pravovercov so bile ojstro obsojene, iz dežele izgnane, terpinčene; pa natlačeni v ječah so Bogu hvalo peli, drugi z odrezanimi jeziki še govorili. Pa vojvoda Belizar je l. 553 grozovito Vandalsko moč vničil. Naslednji cesarji, Justin II. od l. 565, Tiberi II. od l. 574, in Mavrici

od l. 582 so bili pobožni in pravični, v vnanjih vojskah ne vselej srečni.

72. Rast in stiska cerkve zunej rimskiga cesarstva v Azii in Afriki.

V Perzii je bilo že od prejšnje dobe obilno keršanskih družb; škof v Selevcii in Ktezifonu je bil čez nje viši škof. Ko je pa kristijanstvo v rimskim cesarstvu gospodovati jelo, so ga perzijanski kralji ravno iz sovraštva do Rimljanov čertiti začeli; ta čert so podpihovali še neverski perzijanski farji, ki so se Magi imenovali. Cesar Konstantin je perzijanskemu kralju Saporju II. v posebnim listu kristijane priporočil, pa brez sadu. Ko je cesar Konstanci s Perzijani vojsko vzdignil, so nasprotniki keršanske vere kmalo kristijane dolžiti začeli, de na tihim z Rimljani derže. Kralj Sapor je tedaj kristijane nar pred s silnimi davki obložil, pa kmalo jih je tudi moriti dal. Neusmilnež je ukazal keršanske mašnike vse ob glavo djati, in cerkve razsuti. Viši pastir perzijanskih vernikov, s. Simeon, je bil v verigah pred kralja peljan; obetal mu je leta in protil, de naj bi solnce molil, pa s. škof seni dal omajati, in z mečem mu je bila glava vzeta. Ustazad, eden prvih kraljevih služabnikov je bil vero zatajil; pa goreče besede s. Simeona so ga obudile, in s smertjo je zdaj svojo nezvestobo do Kristusa poravnal. Sto drugih mašnikov je bilo s svetim pastirjem vred umorjenih; pa tudi oba naslednika njegova sta bila usmertena, in za voljo silne stiske je škofski stol v Selevcii dvajset let prazin stal. Pa tudi vernikov je veliko število zavoljo vere življenje zgubilo; 16000 se jih le znanih šteje. Zastonj je bilo jih naganjati, de bi bili solnce molili, od kervi jedli, in kraljeve bogove častili; raji so življenje in vse zgubili. Kralj Jezdegerd I. je krog l. 400 preganjanje huje ponovil, in njegov naslednik Baharam V. je silo zoper kristijane do nar strašnejiga gnal. Živim so kožo derli, ude po samim preč sekali, so jih žagali, ali v jame cele trume metali. Število marternikov se ne da določiti; bolj znan med njimi je s. Hormizda, ki je bil imenitnejiga stanu mož. V poslednje, ko je cesar Teodozi II. Perzijane l. 422 v vojski premagal bil, je bil tudi temu preganjanju saj za nekaj časa konec storjen. Takrat je škof Akaci iz Amide 7000 vjetih Perzijanov, ki so bili ondi zaperti, iz sužnosti rešil; posode cerkvene je prodal jih odkupiti. To usmiljeno djanje je tudi kralja Varana omečilo, de je kristijanam pokoj dal. Pa, žali Bog! krivoverni Nestorijani so se po tem v Perzii vselili, in to je cerkvi od znotrej nepokoj delalo.

V Armenii je bila sveta vera že tudi popred nekaj zasejana, pa v tej dobi je bila bolj razširjena in uterjena. V začetku četrtega stoletja se je celo kralj Tiridat spreobernal; čudo, ki ga je s. Gregor Razsvetlovavec vpričo njega storil, je njegoviga duha pripričalo od resnice svete vere. V začetku petiga stoletja sta se patriarh ali veliki škof Sahag in poprejšnji kraljevi pisar Mjezrob zlo za razširjenje kristijanstva trudila; Mjezrob

je tudi s. pismo v armensko prestavil. Ko je l. 429 Armenija v perzijansko oblast prišla, so se Armenijani močno zoperstavili, ko se je tudi perzijanska napačna vera med njimi vpeljati silila; veliko je dežela prestala, pa stanovitnost keršanskiga ljudstva ni omagala.

V Iberijo, deželo unstran črniga morja, je prišla Kristusova vera po neki sužnji, která se, ker drugo ime od nje ni znano, kar Kristijana imenuje. Ona je bila enkrat bolnemu detetu s svojo molitvijo zdravje zadobila; kraljica, to slišati, se je dala k nji prinesti, ker je hudo bolezin imela, in bila je tudi ozdravljena, zraven pa še s keršansko vero soznanjena. Kraljica je iskala tudi kralja spreobniti, letá se je pa dalje ustavljal; v veliki nevarnosti pa je enkrat obljubo storil se spreobniti, ako bo srečno rešen. Zgodilo se mu je po željah, in on je tudi besedo deržal. Kralj in kraljica pa sta zdaj še svoje ljudstvo k sveti veri pripeljati iskala; cesar Konstantin je na nju prošnjo škofa z več mašniki v deželo poslal, kteri so ljudstvo v keršansko cerkev vpeljali. Od ondod je sveta vera tudi v bližne dežele prišla.

V južno Arabijo je cesar Konstanci poslanca z obilnimi darovi napotil, med njimi škofa Teofila, de bi bili dovoljenje zadobili ondi keršanske cerkve zidati. Kralj se je dal pregovoriti, in tri cerkve so bile postavljene, tudi več ljudstva se je spreobnilo. Pa Judje, kterih je veliko v deželi stanovalo, so bili večjemu razširjenju kristijanstva na poti. V začetku šestiga stoletja je judovski kralj Dunaan čez deželo gospodoval, kteri je kristijane silno preganjal; keršansko mesto Negrán je dal požgati, in po tem več ko 4000 kristijanov pomoriti. Keršanski kralj Elesbaan iz Abisinije v Afriki je prišel deželi na pomoč, je Dunaan premagal, in keršanskiga kralja postavil. Pa po tem je Nestorjeva krivovera se tudi tukej vsilila, in cerkev je bila s to luliko na dvoje djana.

V Indii so ta čas perzijanski kristijani več cerkev vstavili; v Kalijani (Kalekuti) je tudi škofov sedež bil. Pa tudi tukaj je Nestorjevo krivoverstvo lepo setev spačilo.

V Abisinijo, Afrikansko deželo poleg rudečiga morja, je s. Frumenci keršansko vero prinesel. Bil je še mlad s svojim bratom Edezjem vjet in sužinj tje peljan. Oba lepa mladenčá sta kralju dopadla, ter na njegovim dvoru služila. Tu je časama kraljico in mladiga kralja Ajzana za sveto vero pridobil. Po tem je šel k s. Átanazju, Aleksandrijskimu škofu, kteriga je škofa posvetil, in z več mašniki nazaj poslal, začeto delo dokončat. Z besedo in čudeži je sveti mož veliko Abisinijanov spreobnil; in vera po njem zasejana se je do današnjih dni še ondi ohranila.

73. Začetki keršanske vere per nemških in nekterih drugih narodih v Evropi.

Ako se veliko preselovanje narodov iz severja in jutra z vernim očesam pogleda, je spoznati, kako de so ljudstva, ki so

v temi in v kraji smertne sence stanovale, novi luči keršanske vere naproti hitele, in tedaj v tiste kraje vrele, kjer je že lepo svetela. To preselovanje je razun nekterih drugih zlasti nemške in slovenske narode zadelo, le de so slovenski nekoliko pozneje naprej stopati jeli.

Gotje so se že v drugim stoletji od daljnega severja iz Skandinavije na pot vzdignili, in so se ob črnim morji vsedli, eni bolj proti zahodu, drugi proti izhodu. Kristijani, v vojskah z Rimljani vjeti, so jim prvo znanje kristjanstva prinesli; v prvem Nicejskim zboru je bil pa že en gotiški škof, Teofil, v pričo. Ko so se pa zahodni Gotje pred Huni umakniti mogli, so prosili cesarja Valenta novih sedežev, in per tej priložnosti so od katolske vere k Arijevi krivi veri prestopili. K tej napačni stopnji jih je posebno škof Ulfila napravil, kateri jim je s. pismo v gotiško pretolmačil. Taka vera z Arijevimi zmotami popačena je per zahodnih Gotih še dalje ostala, in od njih so jo tudi izhodni Gotje prejeli. Za daljejno razširjenje svete vere med tem ljudstvom se je posebno s. Janez Zlastoust, patriarh v Carigradu, trudil. On jim je domače rojake v misijonarje začul, in lastno cerkev v Carigradu pripravil, kjer se je služba božja v gotiškim jeziku obhajala; sam je tudi enkrat s posebno močjo in vrednostjo od čudniga spreobrnjenja teh divjih narodov govor imel. Ko so zahodni Gotje pozneje nad Italijo planili, Rim oropali, in se v poslednje v Galii in Španii vselili, je per njih še vonder Arijansko krivoverstvo gospodovalo, in od tod je tudi za katolško vero stiska prišla. Kralj Evrik je krog l. 470 katolčane hudo nadlegval; skofov veliko je pregnal, druge voliti prepovedal; veliko cerkev je praznih stalo, zverina je po razvalinah divjala, in trava je na altarjih rastla. Kralj Leovigild je zopet krog l. 570 katolčane stiskal, še lastniga sina Hermenegilda, kteriga je Sevilski škof s. Leander k pravi veri spreobrnil, je dal v ječo zapreti, in zavoljo njegove stanovitnosti ob glavo djati. Pa njegov drugi sin, kralj Rekared, je v zboru katolskih in arijanskih skofov očitno katolško vero spoznal, in zbor v Toletu l. 589 je Arijske znote popolnoma zavgel; in od tedaj je prava vera ondi lepo svetela. Od izhodnih Gotov, kateri so se pozneje v Italii vselili, je katolška cerkev tudi večkrat terpeti imela; pa ko je l. 566 cesar Justinijan njih kraljestvo končal, kmalo tudi njih imena ni bilo več slišati. Longobardi, kateri so za njimi v severni Italii sledili, so bili tudi arijanske vere, in torej katolčanam nadležni.

Alani in Vandali so vero od zahodnih Gotov dobili, pa z Arijevimi zmotami spačeno, in takošno so tudi seboj prinesli, ko so se na Španskim vsedli. Ko so pa Vandali v Afriki kraljestvo ustanovili, se je iz njih divjosti in hudiga krivoverstva silno veliko reve za ondašnjo katolško cerkev začelo. Sicer je bilo Vandalsko kraljestvo tudi l. 533 razdjano; pa sveta vera si v severni Afriki vonder ni mogla opomoči.

Svevi in Burgundijoni so od začetka krog l. 400 sicer katolško vero prejeli, po tem so pa k arijanstvu prestopili. Svevi so na Španskim katolčane zlo preganjali, mesta in cerkve razdevali,

škofe in mašnike morili, med katerimi sta pomniti s. Pakracijan in s. Patani, škofa in marternika. Burgundijone, ki so v izhodni Galii svoje sedeže dobili, je kralj Sigizmund l. 517 spet h katolštvu obrnil, in ko so l. 534 v oblast Frankov prišli, je krivo-verstvo med njimi popolnoma nehalo.

Franki so se v sredi Galije vselili; kralj Klodovik jih je v eno kraljestvo združil. Kraljica Klotilda, burgundijonskiga kralja hči, ga je h keršanski veri nagnila; pa še le, ko je po storjeni obljubi l. 496 v bitvi z Alemami zmago dobil, se je v resnici spreobrniti dal. S. Remigi, Remski škof, ga je v veri podučil, in Božični dan s 3000 Franki vred kerstil. „Nagni svojo glavo“, mu je takrat rekel sveti škof, „sežgi, kar si do zdaj molil, in moli, kar si do zdaj sežigal.“ Vsi pravoverniki so se nad tem spreobrnjenjem zveselili, in zlasti papež Anastazi II.; in ko je Klodovik še Burgundijone podvergel, in zahodnim Gotam skorej vso Galijo vzel, se je za katoliško cerkev še več upanja obudilo. Pa Klodovikova kraljeva hiša se ni vredno za sveto vero obnašala, razpertije, morije in gerdobije so v nji gospodovale; in, ako so goreči škofje kaj svarili, so bili s sedežev puhani, in cerkvi so se njeni podporniki jemali.

Na Irskim je bilo že nekaj keršanskih srenj najti, ko je škof Paladi, po papeži Celestinu I. poslan, tje prišel; pa sveto vero je še le prav uterdil s. Patrici, kteriga je l. 332 ravno ta papež z več mašniki tje napotil. Škofija je bila v Armagu vstavljena, večidel Ircov se je spreobrnilo; in ostalo delo so dokončali mašniki in kloštri s šolami vred, ktere je ta irski apostelj zapustil. Tako lepo je katoliška vera v Irii cvetela, de se je otok svetnikov imenovala, in de je od ondod tudi več misijonarjev za drugo Evropo prišlo. Med Pikti in Škoti v severni Britaniji sta škof Ninijan od l. 412, in irski minih Kolumba od l. 560 s. evangeli zasejala. Saksonci pa in Angli, ki so l. 449 južno Britanijo posedli, so keršanske Britanijane v večerno stran otoka odrinili, tudi so keršanske cerkve podirali, in dolgo se ni nihče iz britanske duhovšine vzdignil, jim s. evangeli oznanovat.

Per Alemanih v Helvecii ali Švajcu je bila vera zadosti zgođej znana; imeli so škofa v Vindonisi, od koder je škof Maksim sedež v Konštancijo prestavil. Med Bavarce in Franke v zdANJI Nemčii je nekaj znanja vere od Frankov iz Galije prišlo. Poleg Rajne so popred že vstavljene škofije v Štrasburgu, Mogunci, Kolonii, Trieru in druge, seme keršanske vere za nove priseljence ohranile. V sedanji Avstrii, krog Dunaja in Solnigagrada, je s. Severin posebna luč za razne priseljence bil.

Slovenski narodi v tej dobi niso še tako obilno s keršansko resnico soznanjeni bili; pomikovati so se sicer že začeli v sedeže, ki so jih druge ljudstva prazne pustile, vonder stanovitnih sedežev še niso povsod našli. Le uni Slovani, kteri so že od kdaj na južni strani Donave proti Jadranskemu morju ostali, so zgođej sveto vero prejeli, in tisti, kteri so se bolj po samim ali v manjšim številu, zlasti krog l. 320 pod cesarjem Konstantinom, in

keršanskiga nauka v Aleksandrii in v Antiohii tudi še v tej dobi ostale, in ste cerkvi mnogo modrih učnikov in gorečih pastirjev dale; iz une šole je med drugimi prišel s. Atanazi, iz te pa s. Janez Zlatoust. Cerkveni učniki so se sicer nekaj tudi poslužili stariga modrovanja, zlasti greškiga Platona, kolikor daleč se jim je tisto dobro kazalo; nasprot so pa tudi s s. Avguštinam terdili, da prava sveta učenost se mora iz vere izhajati, in tako k večji vednosti napredovati; in od vere podpirani in vodeni so globoko v spoznanje visokih božjih skrivnost prišli. Kteri koli so pa bolj le po svojim človeškim umu modrovali, so radi na napačne pota zašli, so se od resnice zgubili, in so začetniki krivoverstev postali.

75. Resničnost keršanske vere zoper nevernike zagovarjana in spričevana.

Vojsko kristijanstva z neverstvam so dosti podaljšali ajdovski modrijani in govorniki, kteri so zmote malikovanja polepsati, sveto vero pa in keršansko življenje zaničljivo storiti iskali. Narhuji početik te podobe so bile bukve cesarja Julijana. Dalje pa so se modrijanske šole v Aleksandrii in Atenah s svojimi učniki Jambliham, Hieroklam, Plutarham, Proklam, Simplicjem in drugimi vzdigovale, ter so malikovavske basni na boljši stran kot prilike skrivnih resnic razlagale, očitne zmote neverstva na stran devale, tudi edinost višiga Boga spoznavale, zraven terdile, da naj si vsak sme po svoje vero narediti, da je še bolj prav, da mnogi viži Boga častiti. Ž njimi so se združili govorniki Himeri, Libani, zgodovinski pisatelj Amijan Marcellin in drugi. Njih početki so storili, da ta nova podoba malikovavstva keršanski veri ni bila več tako nasprotna viditi, in tako so marsiktere omikane pagane ali ajde na svojo stran obrnili. Kadar so pa keršansko resnico še bolj podkopati hotli, so radi zvito besedo in laži rabili, častenje marternikov kot malikovanje grajali, kristijanam nekterih napačno življenje, silovito podiranje tempeljn, zaničevanje deržavnih postav očitali. Zlasti so še veliko nadlog in stisk rimskiga cesarstva kristijane krive sodili.

Takim krivim zaumkam in besedam od prave vere so pa tudi posebni keršanski zagovorniki nasprot stopili. Skazovali so, da ne gre človeku samimu si po svoji misli vere kovati; marveč, kakor pravi s. Ambrož, „naj me Bog, kteri me je stvaril, nebeske skrivnosti uči, ne pa človek, kteri še sam sebe ne pozna.“ Laktanci, kteriga zgovernost je zlo slovela, da je bil celo učenik Konstantinoviga sina Krispa, je pisal sedmere bukve podučjenja od božjih reči; Evzebi, Cesarejski škof, je izdal pripravljjanje in dokazovanje evangelsko, in s. Atanazi govore zoper nevernike, kjer sta prav učeno napačnost malikovanja skazala, in resnico keršanske vere poterdila. Zoper početke cesarja Julijana se je s. Gregor Nacijančan z umetno in razsvetljeno besedo pognal, zlasti pa je s. Ciril Aleksandrijski v deseterih

bukvah zoper brezbožniga Julijana overanje kristijanstva krepko zavernil. Teodoret, škof v Ciru, je zdravilo za neverške zmote s tem dal, da je keršanske in malikovske zaumke od Boga, prerokovanja s. pisma in pa malikov, življenje aposteljanov in greških in rimskih vitezov in postavodajev, djanske nauke keršanske vere in pa neverških ljudstev eno drugimu nasprot primeril. Sosebno so cerkveni učenci dokazovali, da niso kristijani zadolžili velikih nesreč, ktere je preselovanje narodov nad rimsko cesarstvo pripeljalo; marveč da so ajdje vse letó s svojimi hudobijami in pa s silnim preganjanjem keršanske resnice zaslužili. španski mašnik Orozi je za tega voljo zgodovino sveta razložil; Galijanski mašnik Salvijan je v bukvah od vladanja božje cerkve razjasnil, da strašni napadi divjih narodov so le šibe roke božje. S. Avguštin je pa s posebno globoko učenostjo pisal bukve od kraljestva božjiga nasprot kraljestvu posvetnemu. Z bistrim pregledam in krepko besedo je tukej nar pred skazal, kako prazna in sama sebi nasprotna je vera, kakoršno so državni postavodaji, pesniki in modrijani ajdovstva od svojih bogov napovedovali. Potem pa govori od začetka, napredovanja in konca božjiga kraljestva, ter jame s stvarjenjem in padam človekovim, gre naprej po časih stare in nove zaveze noter do poslednje sodbe in zveličanja pravičnih. Posebno močna je njegova beseda, in v stanu zaverniti vse zopergovore nevernikov: „Ako bi vsi kralji zemlje, in vse ljudstva, vsi velikaši in vsi sodniki, mladenči in starčki, vsaka starost in vsaki spol nauk Kristusov poslušali in spolnovali, bi takošno ljudstvo vse deržavljanske sreče v tem pozemeljskim življenji in zraven tudi večniga zveličanja deležno bilo.“ In ker so neverniki radi na čednosti poprejšnih Rimljanov in na njih posvetno srečo kazali, je djal ta modri učenik: „Bog je nad to rimsko deržavo pokazal, kaj de čednosti v deržavi tudi brez vere zamorejo, zato de bi se spoznalo, kako de ljudje, ako še vera zraven pride, udje družiga kraljestva postanejo, kteriga kralj je resnica, kteriga postava ljubezin, in kteriga terpež večnost.“

76. Katolški nauk od cerkve bolj razložen in pojasnjen v prepiru z Donatisti.

Že v prejšni dobi se je bilo prašanje vzdignilo, ali zamorejo zatajevavci ver spet v cerkev sprejeti biti, ali iz krivoverskih rok kerst zamore veljati. V tej dobi se je prašanje še dalje iztegnilo, namreč ali sploh iz rok nesvetih cerkvenih služabnikov s. zakramenti veljajo, in ali so sploh nevredni udje ali saj veliki grešniki v pravi cerkvi Kristusovi terpeti. Svetlo je tukej s. Avguštin z besedo in pismi dokazal, kaj de je prava cerkev, da namreč ona sploh vse pravoverne obseže, da obstoji v tesni zvezi vernikov s svojimi pastirji in vsih vkupej z rimskim papežem, in da kjer je ta zveza raztergana, ondi tudi prave cerkve ni. Tudi to je razložil, kako de je razločiti vidno in nevidno cerkev, ne kakor de bi dve cerkve bile, temuč de je le ena, pa v dvojnem pogledu, in da pod imenam

nevidne cerkve se razumejo vsi vredni udje cerkve, kateri niso le po imenu, ampak tudi v duhu in resnici kristijani.

Začel se je prepir, ko je bil v Kartagini po smrti prejšnjega škofa Menzurja l. 311 serčni levit Cecilijan škof izvoljen, in po Feliksu, škofu iz Aptunge, posvečen. Ena bolj napeta stranka ni bila s Cecilijanom zadovoljna, ter je terdila, da njegovo posvečenje nič ne velja, ker je uni Feliks o preganjanji svete bukve izdal; še celo je rekla, da oba, Feliks in Cecilijan, nista več v pravi cerkvi, ako se ne spokorita. Ta stranka je Majorina, bravca Kartaginske cerkve, škofa izbrala, ter se je v zgol cerkveni reči na cesarja Konstantina obrnila. Ta reč je bila tedaj v zborih v Rimu in v Kartagini po vsim redu preiskana, in v obeh krajih je bilo za Feliksa in Cecilijana razsojeno. Ko pa nasprotniki niso bili s tem zadovoljni, je bil velik zbor v Arelatu na Galijanskim vkup poklican l. 314; pa tudi tukej je bilo spoznano, da Cecilijanovo posvečenje velja. Pa obsojena stranka ni hotla s Cecilijanom v edinost stopiti, marveč je od cerkveniga zbora zoper vse cerkvene postavbe pritožbe na cesarja naprej gnala. Konstantin, dobro vedoč, komu gre v duhovskih rečeh soditi, je bil razserden, ter je odgovoril: „Naj le sodbo zbranih škofov za sodbo Kristusovo spoznajo, kakor jo on spozna.“ Vonder je bil uzrok razpertja še enkrat l. 316 v Milanu pregledan, in rabsodba je bila kakor popred. Med tem je nasprotna stranka po Majorinovi smrti Donata škofa izvolila, kateri je bil prav za prav glava teh odcepljencov; in od njega so se vsi Donatisti klicati jeli. Zdaj pa je cesar zoper nje oistre postavbe dal, ker so le terdovratno per svoji ločitvi ostali; nato pa se je silno vrenje med njimi začelo. Konstantin je tedaj skusil bolj usmiljeno in mehko ravhati; pa zastoj je bilo, njegov sin Konstant je bil spet k ojstrosti prisiljen. Glavarji Donatistov so bili pregnani, njih cerkve jim vzete. To je pa reč še huji storilo; cele trume kmečkiga ljudstva (Cirkumcelijoni so se imenovali) so se vzdignile, ter okrog po deželi rojile, katolčane in njih pastirje nadlegovale.

Cesar Julijan je Donatistam spet nekaj več dovolil, hotel je s tem razpor v cerkvi pomnožiti. Zdaj pa so katolški škofje nasprotnike več s prepričanjem pridobiti iskali. Bukve Optata, Milevitanskiga škofa zoper Donatiste jih sicer niso še veliko pridobile; pa s. Avguštin je bil pred drugimi poklican razpertje končati. V vnetih govorih in mnogih bukvah zoper Donatovo stranko, od eniga kersta, od edinosti cerkve, in drugih si je prizadeval Donatiste zopet s pravo cerkvijo združiti. Pa novo divjanje Cirkumcelijonov je katolške škofo prisililo cesarja Honorja l. 404 deželske pomoči prositi; zatorej so bile zdaj terde postavbe zoper Donatiste dane. L. 411 je bil v Kartagini shod katolških in Donatistovskih škofov poklican, kjer se je s. Avguštin z vso močjo za zedinjenje odcepljencov poganjal, lepo dokazoval, da je cerkev na zemlji kot njiva, kjer je lulika med pšenico. Leta pogovor z Donatisti jih je veliko pridobil, da so se s katolško cerkvijo spravili; druge je deželska moč poterla. Vonder sled od njih se je še do konca te dobe ohranil.

77. Katolški nauk od Sina Božjiga nasprot Arijevi krivi veri; prvi vesoljni zbor v Niceji.

Zoper prečudno skrivnost s. Trojice so se že popred razni krivoverci vzdigovali, pa njih početki niso imeli ne veliciga pospeha, ne dolgiga obstanka. V začetku te dobe pa je precej Arij bolj po samim napadel resnico, de je Kristus, Božji Sin, v resnici Bog, in s tem se je dolga versta verskih prepиров zastran dvojne nature Kristusove začela. In tukej ni bilo prašanje za kake male reči; zakaj z resnico, de je Jezus Bog in človek skupej, je tesno zvezana resnica, de je njegov nauk od Boga, in de smo po njem za res odrešeni. Zatorej so tudi ti prepiri pokoj cele cerkve pretresli, in njeni veliki učenci in veliki pastirji so se z vso gorečnostjo za resnico vojskovali.

Arij je bil mašnik v Aleksandrii, v s. pismih zurjen, zgovorin, razumin, pa tudi nečimern in časti lakomin mož. V pogovoru s svojim škofam je izrekel besedo, de Sin božji ni od vekomej rojen, ne enake božje nature z Očetam. Prederznil se je visoke božje skrivnosti s kratkim človeškim umam meriti, ter je nespametno modroval, de, ker je le Bog Oče sam od sebe, Sin ali Beseda pa rojen, tedaj Sin ni enaciga bitja z Očetam, je torej stvar, sicer nar imenitnej, ker je imel začetik pred vsim drugim stvarjenjem, de bi po njem vse reči stvarjene bile. Za tako brezbožno govorjenje ga je škof Aleksander posvaril, pa on ni zato nič maral. Tedaj je bil l. 321 zbor vsih egiptovskih škofov v Aleksandrijo poklican, kjer je bil Arij iz družbe svete cerkve vunkej pahnjen, in njegov uk kriv obsojen; in letó je bilo tudi poglavarju cele cerkve in daljnim škofam na znanje dano. Arij tudi zdaj ni nič maral, temveč je iskal si svojo stranko pridobiti; v Aleksandrii in tudi v Azii so se njegovi nasledovavci zlo množili, še celo nekteri škofje so na njegovo stran stópili. Med temi je bil Evzebi Nikomedijski, časti lakomin mož, ki je vedno po viših škofjih stolih hrepenel, dokler ni bil v Carigrad prestavljen. Dalje tudi Evzebi Cesarejski, kateri je razun bukev zoper neverstvo, razlaganj s. pisma, in svetih govorov zlasti deset bukev cerkvenih zgodeb, zgodbe časov, in življenje cesarja Konstantina pisal, in zatorej kot oče cerkvene zgodivšine slovi. Letá dva sta za Arija tudi na cesarskim dvoru govorila, in kmalo bi bil Arij nedolžin spet v prejšno čast postavljen imel biti; zakaj cesar Konstantin tega prašanja ni tako važniga štel, dokler mu Hozi, Kordubski škof, iz Španskiga, pred ko ne od papeža Silvestra poslan, ni razložil, koliko veliko de prepir pomeni.

Konstantin, ki je ravno Licinja, preganjavca kristijanov, zmagal bil, je želel tudi nepokoj v sredi cerkve potolažiti, ter je l. 325 po svetu imenitnejih škofov gotovo tudi papeža Silvestra, napeljal shod vesoljniga zbora v Niceji. Več ko tri sto škofov, večidel od izhoda, se je sošlo; od zahoda so bili: mašnika Vid in Vincenci poslanca papeža Silvestra I., Hozi iz Kordube za Špansko in tudi v papeževim imenu, Nikazi iz Dije za

Galijo, Cecilijan iz Kartagine za Afriko, in Protogen iz Sardike; od Arijeve strani jih je dva in dvajset prišlo. Tudi cesar Konstantin je bil v pričo, pa kakor je sam rekel, ne soditi, marveč se učiti. Častit zbor je bil to, in po tako dolgih stiskah cerkve očitno znamenje njene zmage; mnogi spoznovavci so bili vmes, še z znanimi tega, kar so v preganjanji prestali. Tudi razni neverski modrijani so prišli gledat in poslušat, misleči, da bodo tukej kaj našli keršansko vero grajati. V teh eniga se oberne neki kristjan, ter ga na ravnost nagovori: „Modrijan, kaj hočeš božje reči po svoje umevati? le verovaj!“ In ta priprosta beseda je bila zadoosti, modriga k sveti resnici spreobrniti. Katoliško vero so zoper Arija pred drugimi zagovarjali Evstati Antiohijski, in Marcel, Ancirski škof, nar bolj pa mladi levit Aleksandrijske cerkve, Atanazi, kteriga je Bog nekako posebno za ta nevarni čas obudil, in kateri je s svojim škofam Aleksandram došel. Arijev uk je bil zaveržen, njegove pisma so bile v oginj obsojene. Nov sstavek vere je bil zložen, ker so se besede apostolske vere dalje izpeljale nasprot Arijevim zmotam, rekoč: „In v eniga Gospoda Jezusa Kristusa, Sina božjiga, kateri je rojen iz Očeta, Bog iz Boga, luč iz luči, pravi Bog iz praviga Boga, rojen in ne stvarjen, eniga bitja z Očetam.“ Zlasti je bila beseda „eniga bitja“ krivimu nauku Arijevimu nasprot postavljena. Vsi škofje, 318 vkupej, so podpisali sklep zbora, ker so se tudi uni od Arijeve stranke po cesarjevim protenji vdali, razun dveh. Zbor je v zadnje še prašanje zastran obhajanja velike noči končal, in poravnal razpertijo Melecja Nikopolskiga škofa v Egiptu, kateri se je bil ločil od edinosti z Aleksandrijskim škofam, misleč, da je le ojestro ž njimi ravnati, kateri so v preganjanji odpadli. Tudi je dal zbor dvajset postav zastran vstavljanja iz življenja duhovnih, zastran prednosti Aleksandrijskiga, Antiohijskiga, in Jeruzalemskiga škofa, zastran pokore velikih grešnikov, in zastran sprejemanja krivovercov v družbo svete cerkve.

Arij se je mogel po povelji cesarjevim v Ilirijo preč porbrati, ž njim tudi dva škofa, ki nista hotla zborniga sklepa podpisati. Kmalo sta mogla tudi Evzebi Nikomedijski in Teognid Nicejski škof svoje sedeže pustiti, in na ptuje v Galijo iti, ker sta s svojim podpisam goljuvivo ravnala.

78. Daljeje razpertije in sile Arijanov; s. Atanazi, s. Hilari.

Po smerti Aleksandra škofa je bil s. Atanazi l. 326 na Aleksandrijski sedež povzdignjen, in on je bil od slej nar bolj močan in neprestrašen vojšak zoper Arijane, leté sovražnike božje nature Kristusove. Bil je mož terdne vere in gorečnosti kot apostelj, poln serčnosti kot marternik, bistroumin, v razsojevanji in sklepanji zurjen kot modrijan, in v svoji besedi mogočin kot popoln govornik. Ni se utrudil v vojski zoper zmote vsih 46 let svojiga pastirstva, desiravno je bil petkrat od svojiga sedeža pregnan. Bukve in pisma njegove ki so še ostale spričujejo, kaj de je on za

čistost svete vere storil in prestal. Razun bukey zoper nevernike, razlaganja psalmov in od življenja s. Antona pušavnika gredo sem-kej lete: razlaganje Nicejske vere od skrivnosti s. Trojice, list od sklepov Nicejskiga zbora, govori zoper Ari-jane, razlaganje od včlovečenja Besede zoper Arijane, bukve od s. Trojice in od s. Duha, in mnogoteri listi zastran arijanskih preprirov in sil, ki jih je na razne strani pisal. Arijani so pa tudi dobro pomnili, kdo je njih nar večji nasprotnik; zastonj so pa tudi zoper njega vse sile počeli, in ga noter do smerti preganjali.

Pregnani Arij se je skušal per cesarji Konštantinu zopet lepiga storiti, ter je svojo vero tako zvito in Nicejski veri podobno razložil, de je cesarja premotil. Smel je zdaj spet nazaj priti; ravno tako sta se tudi njegova prijatla Evzebi Nikomedijski in Te-ognid Nicejski nazaj vernila. Konštantin je menil, de bo s tem nar pred vse pomiril; pa zdaj je še le nar večji nepokoj vstal. Ari-jani so namreč vse goreče katolške škofe pregnati si prizadevali, posebno pa so s. Atanazija hotli v nič pripraviti. Napeljali so zbor v Antiohii l. 330, kjer se je, zraven katolških, več škofov njih stranke sošlo; s krivim obdolženjem in silo so Evstatija, Antiohijskiga škofa, odstavili; in hiteli so cesarja pregovoriti, de ga je v revo v Tracijo izgnal. Tudi škof Asklepa iz Gaze in Evfroni iz Adrianopla sta mogla svoje sedeže pustiti; na njih mesto pa so bili arijanski škofje vrinjeni. Atanazija pa so per cesarji po krivim počernili, kakor de bi bil vstajnike podpiral, zito v Carigrad voziti branil, škofa Arsenija umoril; in še so zbor v Tiru in spet v Jeruzalemu vkup spravili l. 335, kjer so z golo silo stanovitniga varha prave vere odstavili, ker se je vse obdol-ženje lažnivo skazalo. Cesar Konštantin je Atanazija, ki je sam k njemu hitel, sicer poslušal in se omečiti dal; na naglo so ga krivoverci premotili, de je svetimu škofu v Trevire (Trier) v Galii iti ukazal; ravno to je tudi zadelo Marcela, Ancirskiga škofa. Zdaj ko je bil Atanazi daleč odgnan, so Arijani, katerih glava je bil ravno Evzebi Nikomedijski, menili, de je lahko Arija v Aleksandrijsko cerkev vpeljati; pa vse ljudstvo se je ondi zoper ta početik vzdignilo. Zatorej so cesarja pregovorili, Arija v Ca-rigradu spet v njegovo čast postaviti, ker se je leta tudi z lažnim spisam svoje vere kot pravoverniga skazal. Že se je imelo to spol-niti, Arija so njegovi prijatli slovesno v mesto peljali, veliko ljudstva je vkup privrelo. Pa med potam Arij kar prebledi, strah ga obi-de, neka telesna potreba ga opominja; on gre na stran, in tukej brezbožno dušo iz sebe da, drob z obilno kervijo se je bil iz njega izsul. Tak strašin je bil konec tega lažniviga preroka; krivoverci so bili osramoteni, pravoverci so upanje dobili.

Po smerti cesarja Konštantina sta njegova sinova Konštantin II. in Konstant pravo vero, kakor je bila v Nicejskim zboru izre-čena, zvesto podpirala, temveč, ker se je Konštanci krivovercam voditi dal. Po Konstantovih željah je tedaj s. Atanazi zopet svoji zapušeni čedi v Aleksandrii nazaj dan bil krog l. 338. Krivo-verci, zlasti njih glava Evzebi Nikomedijski, pa so precej per

Konštancii iz noviga s. Atanazija tožiti začeli, kakor de bi zoper njega vstaje podpiral, in še drugih hudih del so ga dolžili. Ko se je l. 341 v posvečenji velike cerkve o Antiohii zbor veliko škofov sošel, so krivoverski škofje, katerih je bilo več kakor katoliških, med dobre postave nalaš take primešali, po katerih so potem s. Atanazija zopet odstaviti znali. Drugič je zdaj sveti škof svojo cerkev zapustil, verne k stanovitnosti opominjeval, ter je šel kakor popred izgnani škofje k s. Juliju papežu v Rim brambe iskat. Na njegovo mesto pa se je z vojaško močjo arijanski škof Gregor Kapadocijski vrnil, ter je s pravoverci, zlasti z duhovnimi, minih in devicami neusmiljeno počenjal, jih tepsti in v ječo metati ukazoval; vonder verniki se niso dali persiliti, de bi bili s krivoverci kaj družbe imeli. S. Juli papež je med tem l. 343 zbor v Rimu vkupej spravil, h katerimu je tudi več škofov iz juternih dežel prišlo. Tukej je bil s. Atanazi nedolžin spoznan, tudi drugi z njim vred preganjani škofje so se kot pravi veri zvesto vdane skazali, njih nasprotniki pa so bili kot zoperniki katolske resnice oistro grajani. Ker je pa cesar Konštanci krivoverce vedno podpiral, s. Juli papež ni mogel za to pot več zadobiti, razun tega, de je bil l. 347 zbor v Sardiki na Ilirskim vkup poklican, kjer bi se bili katoliški in arijanski škofje sniditi imeli, de bi bila s. Atanazija in drugih pregnanih škofov reč vnovič preiskana. Bilo je več ko tri sto škofov vkupej; od katolske strani so bili imenitnej Hozii iz Kordube v papeževim imenu, Vincenci iz Kapve, Grat iz Kartagine, Fortunacijan iz Akvileje. Krivoverski škofje so kmalo spoznali, de za njih zvijače in krivice tukej ne bo dobro šlo, tedaj so se s praznimi izgovori odmaknili, in narpred v cesarskim dvoru v Sardiki, potem pa v bližnim mestu Filipoplu zbirali. Katoliški škofje se s tem niso dali zadržati, so se naprej posvetovali, in so s. Atanazija in druge škofo zopet nedolžne spoznali, poglavarje arijanske krive vere pa iz cerkvene družbe vergli. Zraven so še 21 posebnih postav izdali, ktere zadevajo vstavljanje, pravice in obsojevanje škofov.

Sklepi Sardiskiga zbora zastran pregnanih škofov vonder niso bili precej izpeljani, ker so Arijadi silo in zvijače nasprotabili; s. Atanazi se je tedaj s Fortunacijanam, svojim prijatlam, v Oglej podal, ondi boljših časov počakat. Še le l. 349 je cesar Konštanci dovolil, de je s. Atanazi k svoji cerkvi nazaj iti smel; napeljal ga je k tej dovolitvi cesar Konstant, in tudi prederzni početki krivovercev so mu nekoliko oči odperli. Z neizrečeno radostjo so s. Atanazija njegovi verni v Aleksandrii sprejeli, pa tudi cela katoliška cerkev se je nad tem zveselila; vonder to veselje ni dolgo terpelo. Katoliška reč je s smertjo cesarja Konstanta zgubila svojiga podpornika; arijanska stranka pa je spet vstajati, in s. Atanazija vnovič dolžiti začela. Papež Liberi je tedaj nov zbor v Arelatu l. 353 tirjal; cesar Konštanci, ki je bil zdaj vladar, pa je z žuganjem persilil, de je bil s. Atanazi obsojen; celo papežev poslanec Vincenci, Kapevski škof, je sodbo podpisal; Pavlin, Trierski, in Luci, Moguncijski škof, pa sta za stanovitnost voljo pregnana bila. Drugi zbor v Milanu l. 355 pa je silovi-

tost cesarjevo še huje skusil. „Kar jest hočem,“ tako se je Konštanci škofam nasprot glasil, „to mora biti cerkvena postava.“ Pa stanovitno so se deržali papež Liberi, škofje Lucifer Kalaritanski, s. Evzebi Vercelski, Dionizi Milanski in drugi, pa bili so zatorej s sedežev pahnjeni; z njimi je vred tudi Hozi, Kordubski škof, takrat že krog sto let star, svoj stol pustil. S. Atanazija je potem vojskovodja Tirijan s 5000 vojaki z Aleksandrijskiga stola pregnal, in po suhih rupah in v pušavah se je skrivati mogel. Zdaj je v preganjanje še s. Hilari, škof v Piktavii na Galijanskim, zadel, kateri se je za pravo vero v zahodu tako ponašal, kakor s. Atanazi v izhodu. Njegova svetost in učenost ga je na škofski stol povzdignila; učenci njegovi, med njimi s. Martin, Turonski škof, so njegove goreče dela za božjo cerkev množili; in razne bukve iz njegovih rok, kot: razlaganje psalmov in evangelija s. Matevža, razne bukve zoper arijansko krivoverstvo, posebno dvanajst bukev od s. Trojice še dan današnji od njegove vneme za katolško resnico pričajo. V Biterskim zboru se je glasno zoper krivovero vzdignil, in zatorej je tudi mogel na ptuje, v Malo Azijo pobegniti.

Krivoverci, desiravno med seboj niso bili vsi enih misel, so bili vonder edini v podkopovanji prave cerkve; zatorej so tudi v več zborih zlasti v Sirmii (Sremu) in Anciri l. 357 in 358 verske sostavke kovali, kjer so s pokrito besedo pravoverce slepiti iskali. Celo Hozi, Kordubski škof, je premoten tak verski sostavek podpisal; papež Liberi pa, desiravno ni precej vsih zvijač krivovercov pregledal, pred ko ne taciga podpisa ni storil, akoravno mu je bilo kakor Hoziju dovoljeno spet na svoj sedež nazaj iti. L. 359 je cesar Konstanci dva zbora, za zahod v Ariminii in za izhod v Selevcii vkupej spravil; zvito je mislil tako razdeljene škofo lažje presiliti. V Ariminii so katolški škofje dolgo zoperstali, pa neprenehana silovitost cesarjeva jih je zmagała, de so verski sostavek z nekako prikrito besedo podpisali; le papež Liberi, Vincenci Kapevski in Gregor Iliberski škof so stanovitni ostali. V Selevcii pa je s. Hilari Piktavijski z nekaterimi egiptovskimi škofi za pravo vero terdno stal; huda sila ga je pri gnala, de je v dvojnim listu cesarju oestro njegovo prederznost očital. Ker je ta sveti škof s svojo gorečnostjo krivovercam le na poti bil, se je smel potem spet v Galijo vrniti. S smertjo cesarja Konstancija l. 361 so le sile krivoverstva nekoliko ponehale; cesar Julijan je vsim izgnanim škofam dopustil se na svoje sedeže poverniti, ker je mislil s tem zmedo v keršanski cerkvi pomnožiti. Tudi s. Atanazi je zdaj v Aleksandrijo na svoj sedež nazaj prišel, ter si je prizadeval ondi krivoverce s katolško cerkvijo spraviti, dokler ga cesar Julijan že v četrto ni pregnal. Ravno tako so se tudi drugej katolški škofje trudili za soedinjenje vernikov, zlasti s. Hilari v Galii, in s. Evzebi v Italii; iskali so bolj z mehko krivoverce pridobiti, le Lucifer Kalaritanski je hotel terdo oistrost, ter se je od drugih ločil. Cesar Jovinijan je s. Atanazija zopet na njegov sedež poklical, pa cesar Valent ga je spet na nektore mesce pregnal. Vonder zdaj se je že blizala

zmaga pravoverstva čez zmoto Arijevo; s. Atanazi se je zanjo še zadnje svoje leta na Aleksandrijskim stolu trudil, dokler ni bil l. 373 k častiti kroni za stanovitno vojsko poklican. S. Hilari je že pred, l. 368, svoje plačilo v nebesih dosegel.

79. Počasin razpad in konec arijanstva, mnogi cerkveni učeni, vesolni zbor v Carigradu.

Najti je per vsih krivoverah ta prikazini, de njih prijatli med seboj nimajo nobene edinosti, temuč, de se v razne stranke razhajajo. Godi se jim kakor človeku, ki na svojim potovanji od prave ceste zajde; prava pot je namreč le ena, napačnih pa, na ktere se zgubiti zna, je dostikrat obilno. Tako se je godilo z arijanstvom; precej od začetka se je ena stranka v Evzebiju Cesarejskim izrekla, de je Sin božji le podobniga bitja z Očetam; druga stranka pa je z Nikomedijskim Evzebijem terdila, de je božji Sin drugačniga bitja od Očeta. Sicer je vsak med njimi svoje misli bolj prikrivati znal, in kovali so razne verske sestavke, kteri so bili zdaj bolj na videz katolški, zdajbolj očitno arijanski. V Antiohijskim zboru že so štiri daljši in kraji vere izdelali, ter s tem svojo nestanovitnost pokazali. Ko jih je po Milanskim zboru cesar Konštanci očitno podpiral, so tudi oistreji Arijadi bolj prederzno na noge stopili, ter so brez zakrivanja terdili, de, kakor je neskončin razločik med stvarnikam in med stvarjo, tako je božji Sin Očetu po bitji ves ne enak; zatorej so se z greško besedo imenovali Anomoji (neenakarji). Večji stranka teh krivovercov pa je ostala per tem, de je božji Sin v bitji podobin Očetu, tedaj so se klical Polarjadi ali Homojuzijani (podobnobarji), ko se je nasprot katolška cerkev od Nicejskiga zbora sem držala besede „eniga bitja“ (po greško homousios). V Sirmijskim in Ancirskim zboru je razpor med Arijadi še bolj na dan prišel, in spet so trojno vero ondi skovali. V Ariminii in v Selevcii pa so njih zmede tako očitne postale, de je bilo viditi, kakor de bi doslej še vere ne bili imeli; zatorej so ondi katolški škofje rekli: „Naša vera ni od včeraj in danes, prišli nismo se še le učiti vere, marveč novi uk končati.“ Vse te razperti je med Arijadi so sčasoma le njih koncu pot pripravljale, kteri je kmalo po prizadevanji cele svetle verste cerkvenih učencov prišel, kakor naglo cesarska moč krivoverstva ni podpirala.

V izhodni cerkvi so pred drugimi imenovati kakor tri svetle luči prave vere: s. Bazili in s. Gregor Nisenski, brata iz Cesareje Kapadoške, in s. Gregor Nazijanski iz Kapadocije, ktere vse tri je posebna sveta prijaznost vezala; vkupej so bili v šolah v Cesareji in v Atenah; in zopet sta potem s. Bazili in s. Gregor Nazijanski v samoti vkupej po miniško sveto živela. S. Bazili, kteri se kot oče miniškiga življenja v juternih krajih časti, je l. 370 nadškof v Kapadoški Cesareji postal. Skerbno je svojo čedo prave vere učil, svetiga življenja vadal; posebno usmiljeniga se je skazoval ubogim, razsvetljen in serčan vojskovavec pa je bil zlasti zoper krivoverske Arijane. Zatorej se je serd ce-

sarja Valenta posebno zoper njega vzdignil, in po tistiga povelji je bil pred oblastnika Modesta poklican; pa neprestrašena stannovitnost svetiga škofa je oblastnika vsiga osupnila. Cesar sam pa, desiravno je svetost gorečiga cerkveniga pastirja spoznal, se je dal od krivovercov premotiti, ter je povelje izdal ga s sedeža pregnati; pa nagla bolezn in smert lastniga sina ga je ostrašila. Ko je zopet v drugo in tretje tako povelje podpisati hotel, se mu je pero vselej v roki zlomilo, in na zadnje se mu je roka sama začela tresti. Tedaj je s. Bazili mirno v svoji cerkvi ostal, dokler ni l. 379 umerl. Njegove ostale bukve so homilije od šestih dni stvarjenja, razlaganje nekterih psalmov in preroka Izaija, razne homilije ali pridige in pisma, nauki in vodila za miniško življenje, bukve zoper arijanskiga Evnomija, bukve od s. Duha in od s. kersta; med listi so trije od postav pokore zlasti važni.

S. Gregor, Nisenski imenovan, ker je bil v Nisi škof od l. 372; on je tudi v arijanskih nepokojih svoj sedež pustiti mogel; se je pa pod cesarjem Gracijanam spet nazaj vernil, ter je krog l. 400 umerl. Od njega so ostali razni govori in listi od verskih in djanskih resnic, in čez posamezne dele s. pisma, dvanajst bukev zoper Evnomija, govor zoper Apolinarja, pričevanje od s. Trojice zoper Jude, življenje s. Gregorja čudodelca in drugo.

S. Gregor, Nazijanski imenovan, ker je bil v Nazijanžu rojen in nekaj časa škof za svojim očetam Gregorjem. Njegovo zdravje, kakor njegov život, je bilo slabotno, toliko močnejiga je pa duha bil; zatorej ga je katolska čeda z duhovšino vred na prazni škofski stol v Carigrad želela. Dolgo se je branil, dokler se ni gorečim prošnjam podal, ter l. 379 v to cesarsko mesto napotil. Zlo stiskane je on našel ondi pravovernike, Arijadi so jim bili vse cerkve vzeli; skerbno je opravljal pastirsko službo, čisto vero goreče oznanoval; tudi novo katolsko cerkev je kmalo sozidal, ktera se je Anastazija, to je vstajenje, imenovala, ker je z njo zopet prava vera v Carigradu vstala. Tudi cesarja Teodozija je on s svojo močno besedo vsiga za pravo vero užgal. Pa preganjanja je imel dosti prestatl od arijanske in drugotne strani; in desiravno je bil po željah cesarja Teodozija na Carigraškem stolu poterjen, ga je vonder raji zapustil l. 381, ter je v Nazianžu v samoti l. 389 svoje življenje sklenil. Od njegovih pisem so se ohranili mnogi govori od verskih reči, med kterimi jih je pet slovutih zoper Arijane od s. Trojice, od Sina božjiga in s. Duha, dalje veliko listov razniga podučniga zapopadka in mnogo svetih pesem. Zavoljo svoje globoke učenosti v skrivnostih božjiga bitja je bil on pred drugimi bogoslovec imenovan, kakor kdaj s. Janez evangelist.

Tem so se v vojski za pravo vero pridružili: S. Ciril, Jeruzalemski škof, od Arijanov trikrat pregnan, umerl l. 386, od kteriga pisem je pomniti tri in dvajset naukov za keršence; s. Efrem, levit v Edesi na Sirskim, umerl l. 378, od kteriga je ostalo razlaganje mnogih bukev s. pisma, mnogo svetih govorov, molitev in pesem, vse v sirskim jeziku; s. Epifani,

škof v Salamini na Cipriškem otoku, umerl l. 403, kateri je zlast zapustil govor od vere, bukve zoper krivoverstva, kjer osemdeset krivih ver popisuje in zavračuje, bukve od vage, mere in žival s. pisma in drugo; s. Janez Zlatoust, kteriga djanje je drugod bolj opomniti; in še mnogi drugi škofje in učeniki. Samo razpertje v Antiohii je edinost katoliških škofov motilo, ker je bil ondi zraven arijanskiga škofa in pregnaniga katoliškiga s. Melecija, še drugi katoliški škof Pavlin postavljen. To razpertje je bilo še le l. 415 popolnoma končano, ko je Flavijan sam škof ostal.

V zahodni cerkvi se je za pravo vero zraven papeža s. Damaza in drugih posebno trudil s. Ambrož. On je bil popred cesarski oblastnik; ko je pa po smerti arijanskiga škofa Avksencija l. 374 v Milan prišel, nepokoj tolažit, je v cerkvi na enkrat vse ljudstvo njega škofa hotlo. Ni se on mogel tej volitvi odtegniti, zlasti ker je bilo letó tudi cesarju Valentinijanu vseč; živel je pa tudi od slej ves za svoj novi poklic, prebiral in premišljeval je svete pisma in bukve cerkvenih pisateljev, oznanoval ljudstvu čisto katoliško vero, krivoverstvo pa zavračeval, in zraven je bil poln usmiljenja do ubozih. Cesarica Justina, mati Valentinijana II., ktera je bila arijanski veri vdana, je s. Ambrožu veliko nadlego delala, celo z vojaki je bila njegova cerkev večkrat zastavljena; pa sveti škof se je serčno katoliške resnice deržal, in po velikih čudežih, ki so se v znajdbi trupel s. Gervazija in Protazija godili, mu je Bog zmago zoper krivoverstvo dodelil. Njegovi goreči in razsvetljeni govori so kmalo potem s. Avguština od pota zmote in pregrehe v katoliško cerkev kot posebniga učenika pripeljali. Tako je on kot dober pastir delal, dokler ni škerbno za večnost pripravljenimu dolga bolezin l. 397 življenja končala. Njegove ostale dela so bukve od stvarjenja in starih očakov, razlaganje nekterih psalmov in evangelija s. Lukeža, slovite bukve od dolžnost cerkvenih služabnikov, bukve od devištva in njegove vrednosti in od devištva božje Matere Marije, bukve od s. zakramentov in od pokore, bukve od vere, od skrivnosti včlovečenja Gospodoviga in od s. Duha, in mnogi listi.

Ko so se branitelji prave vere tako množili, so zgubili pa Ariani svojo veliko glavo Evzoja, Antiohijskiga škofa, l. 376, in cesar Teodozi, ki je kmalo oblast čez vse rimsko cesarstvo dobil, je ves za pravo vero vnet l. 380 postavil dal, de naj se vsi derže sklepov Nicejskiga zbora. Posebno veliko pa je storil drugi vesolni zbor v Carigradu l. 381, kjer se je po željah cesarjevih 140 katoliških škofov iz juternih dežel zbralo, med njimi s. Meleci, Antiohijski, in s. Gregor Nazijančan, Carigraški škof, in so pred vsim drugim sklepi Nicejskiga zbora poterjeni bili. Potem so bile posebno Macedonijeve, Fotinove in Apolinarjeve zmote zaveržene, in zatorej je bil tudi Nicejski verski zlog tem krivim naukam nasprot podaljšan, kakor se še zdaj v s. maši moli. Tudi je bilo pet posebnih postav zastran obšira škofske oblasti, posebno velikih škofov ali patrijarhov v Aleksandrii, Antiohii in Carigradu danih. S. Damaz papež in zahodni škofje so

potem tudi sklepam tega zbora pristopili. Tudi sta bila ta čas dva zbora v Ogleji in v Rimu deržana, edinost v cerkvi spet vpejljati, in krivoverske razpore zatreti. V Ogleji je bilo 32 škofov vkupej, med njimi s. Ambrož Milanski, in s. Kromaci, Oglejski škof; v Rimu je bilo s papežem s. Damazam vred več zahodnih škofov in nekteri izhodni, med njimi cerkvena učenika s. Epifani in s. Hieronim. Ko je cesar Teodozi sklepe teh zborov tudi z deržavno oblastjo podpiral, je arijanska kriva vera v rimskim cesarstvu kmalo zginila; le per nekterih divjih narodih, per Gotih, Vandalih in Longobardih se je še nekaj časa deržala.

80. Z Arijanskimi prepiri združene zmote Fotina, Apolinarja in Macedonija; katolški nauk od s. Duha.

Ko so Arijani katolški nauk od božje nature Kristusove podkopovati začeli, so kmalo dobili naslednike, kteri so zmote še dalje gnali. Neki Fotin, levit v Anciri, in potem škof v Sremu, je l. 341 začel terditi, de Beseda božja še celo oseba ali peršona sama zase obstoječa ni, ampak je le neka božja moč, ktera se je z Jezusom, golim človekom, sklenila; de je pa Jezus zavoljo posebnih darov gnade v božjiga Sina vzeti bil, in ko bo kraljestvo Očetu nazaj dal, se bo Beseda božja spet od njega ločila. Tak uk je bil katolškemu nauku popolnoma nasprot, in celo Arijani so Fotina v Antiohijskim zboru l. 345 obsodili, in v Sremskim l. 351 odstavili. Katolška cerkev pa ga je v Milanskim in drugih zbori, nar bolj naravnost pa v vesolnim Carigraškim zboru l. 381 kot krivoverca zaverгла. Zoper njega so posebno veljale besede Nicejsko-Carigraškiga verskiga zloga: „Kteriga (Kristusa) kraljestva ne bo konca.“

Apolinar, Laodicejski škof v Mali Azii, pa je na drugo stran dalje šel, ter učil, de Kristus ni popolnoma človek, de je sicer telo z nekako občutljivo dušo nase vzel, ne pa neumerjoče pametne duše, namest ktere je Beseda božja stopila (razločil je namreč z nekterimi modrijani v človeku dvojo dušo, občutljivo, kakoršno imajo živali, in pametno od zgor vdihnjeno); ter je modroval, de drugač bi bile v Kristusu dve osebi, ne ena. Vzdignili so sezoper ta krivi uk s. Atanazi še v Aleksandrijskim zboru l. 361 in v bukvah zoper Apolinarja, in pa s. Gregor Nisenški v govoru zoper Apolinarja, pozneje tudi s. Avguštin s posebno ojštroumnim razlaganjem, ter so skazali, de Kristus ni le popolnoma Bog, ampak tudi popolnoma človek. Tudi zbori v Rimu in v Antiohii l. 378 in 379, zlasti pa vesolni zbor v Carigradu l. 381 so tisto zmoto obsodili. V Nicejsko-Carigraškim verskim zlogu je zatorej pridjano: „Kteri (Kristus) je z nebes doli prišel, in po svetim Duhu iz Marije Device meso nase vzel, ter človek postal.“

Nauk od s. Duha je do slej le memo gredoč zadevan bil; pa Arijani so vsi božjo naturo tudi v s. Duhu tajili. To zmoto so s. Atanazi, s. Hilari Piktavijski in s. Bazili razodeli, ter skazali, de nauk od božje nature s. Duha je tesno sklenjen z na-

ukam od božje nature Kristusove. Zatorej je katoliška cerkev od vsih Arijanov, kateri so se k pravi veri povernili, tudi to spoznanje tirjala, de s. Duh ni kaka stvar, kakor so ti krivoverci večidel govorili. Ti nasprotniki s. Duha so se, kar je polarijanski Macedoni, patrijarh v Carigradu od l. 341 do 360, njih glava bil, Macedonijani imenovali. Vzdignili so se zoper nje se s. Gregor Nazijanski v govoru od s. Duha in s. Ambrož v bukvah od s. Duha; vesolni zbor v Carigradu l. 381 pa jih je naravnost obsodil, ter v verskim zlogu besedam: „Verujem v svetiga Duha,“ pridjal „Gospoda in oživljavca, kateri se iz Očeta izhaja, kateri se z Očetam in Sinam vred moli in časti, kateri je govoril po prerokih.“ Tudi v verskim zlogu, ki se s. Atanazija kliče, in ga cerkev v duhovnih molitvah rabi, je katoliški nauk svetlo izrečen, de je s. Duh Bog in Gospod, kakor Oče in Sin. V zahodni cerkvi je bilo pozneje v verskim zlogu k besedi: „kateri se izhaja iz Očeta“ še pridjano „in Sina;“ nar pred je to najti v Toletanskim zboru l. 589. Sveti učenci s. Hilari, s. Ambrož in s. Avguštin so to zvezo s. Duha s Sinam božjim svetlo pregledali, in na njo z močjo kazali; v greški cerkvi pa se ta beseda „in Sina“ nikdar ni v verski zlog djala, desiravno so tudi izhodni učenikis. Atanazi, s. Bazili in s. Janez Zlatoust spoznali izhajanje s. Duha iz Sina, in je vesolni zbor v Efezu l. 431 poterdil stavek s. Cirila Aleksandrijskiga: „Desiravno namreč s. Duh v lastni osebi obstoji, in Duh ni Sin, vonder ni ptuj od njega; zakaj Duh resnice se imenuje, in Kristus je resnica, in torej se iz njega izhaja ravno tako, kakor iz Očeta. Zastran pristavka besede „in Sina“ je pozneje greška cerkev hotla vzrok najti za svojo ločitev od rimske cerkve.

81. Prepiri zastran zmot cerkveniga pisatelja Origena; s. Hieronim; s. Janez Zlatoust.

Slavni Aleksandrijski učenik Origen, ki je iskal umno modrovanje z naukam svete cerkve soediniti, je v svojih bukvah semtertje tudi kake zmote zapustil, zlasti v bukvah od temeljnih postav, kjer je bila keršanska vera učeno razložena. Posebno spodtakljive so bile njegove razlaganja s. pisma, bolj v šegi prilik napravljene, in nekteri njegovi izreki od Besede božje, od stvarjenja, prihodnjiga vstajenja in terpeža peklenskih štrafing. Take zmote, ki so se mu v mlajših letih lahko pripetile, je sicer on v poznejim času večidel popravil; pa v prejšnih bukvah so vonder zaostale, in zraven so mu še krivoverci marsikaj podtaknili. Že v prejšni dobi so Origenovo pravovernost nekteri napadali; pa s. Gregor Čudodelec, mašnik Pamfil in Evzebi Cesarejski so ga zagovarjali. Arijanski prepiri so potem vsako drugo prašanje na stran zavrnili, in tedaj se je tudi od Origena molčalo. Ko je pa arijansko krivoverstvo pojenjalo, so se kmalo novi prepiri zastran uniga slavniga učenika vzdignili, ker so mnogoteri terdili, de njegovo, bolj po človeškim umu napravljeno modrovanje je krivoverstvu pot pripravilo. Zdaj se je prepir nar bolj v Egiptu in

Palestini ali Judeji godil, vonder se je nekaj tudi v Konstantinopol ali Carigrad preselil. Sploh sicer očitnih zmot v Origenovih bukvah ni nihče poterdoval, pa njega samiga so ti krivoverca imenovali, uni so ga bolj zagovarjali. Prepír se je začel v Palestini med Aterbijem, hudim nasprotnikom Origenovim in s. Hieronimam, častitim cerkvenim učencim.

S. Hieronim je bil v Štridonu na meji Dalmacije in Panonije rojen krog l. 331, in v mladosti prav po keršansko izrejen. Uk v posvetnih vednostih je sprejel nar pred doma, po tem v Rimu, kjer je bila pa za njegovo dušo mnoga nevarnost, dalje pa v Trevirih ali Trieru, kjer se je svetu popolnoma odpovedati sklenil. Goreče si je iskal vse posvetne vednosti pridobiti, nič manj pa ni skerbela za učenost božjih reči in svetiga življenja. Zatorej je povsod iskal prijaznosti učenih in pobožnih mož, v Ogleji svetih škofov Valerijana in Kromacija, v Antiohii Evagrija mašnika in po tem škofa; obiskoval je pušavnike in druge pobožne može v Azii in Sirii, še je sam štiri leta v pušavi ostal, se v ostrih pokorilih in v svetih vednostih vadal. Tukaj se je zučil tudi hebrejskiga jezika, obhodil vse imenitne kraje svete dežele, kar mu je v razumenje s. pisma toliko pomoglo, in tisti čas ga je Pavlin, Antiohijski škof, mašnika posvetil. Po tem je šel v Carigrad, od s. Gregorja Nazijančana se razlaganja svetih pisem učil. Ko je bil l. 381 v Rimski zbor prišel, ga je s. Damaz papež per sebi obdržal, de mu je služil za pisma do škofov v cerkvenih rečeh, in latinsko izdajo svetiga pisma popravil. Takrat jih je mnogo per njem podučnja v verskih resnicah in v pomenu s. pisma iskalo; drugi, posebno marsiktere imenitne rimske gospe, so si ga vodnika v svetim življenji izbrali. Pa ojstrost njegoviga zadržanja in neprestrašena njegova svarivna beseda mu je kmalo nasprotnikov napravila; tedaj je po smerti s. Damaza Rim zapustil, prijatle v Azii in pušavnike v Egiptu obiskal. V zadnje pa si je za vselej stanovanje v Betlehemijski samoti izvolil, kjer je v družbi minihov med ojstro pokoro, postam, molitvijo in delam v bukvah svoje pobožno življenje sklenil l. 420. Zdelo se mu je vedno, de sliši trobento, ki k sodbi kliče, in s kamnam je na persi bil rekoč: „Zanesi, Gospod!“ Njegove ostale bukve obsežejo s. pismo prestavljeno in v latinščini popravljeno, razlaganje prvih bukev Mojzesovih, pripoved, velikih in malih prerokov, evangelija s. Matevža in s. Lukeža poleg Origena, in nekterih listov s. Pavla; dalje bukve zoper krivoverce Helvidija, Jovinijana in Vigilancija, bukve o prepirih zastran Origena, bukve od s. Duha poleg Didima; dalje popise življenja in del svetih pušavnikov Pavla, Hilarijona, Pahomija in slovityh učenih mož cerkve; dalje bukve od hebrejskih imen in krajev v s. pismu in zgodbe časov sveta poleg Evzebijana, in v zadnje 150 listov razniga podučniga obsežka v svetih resnicah in pobožnim življenji.

Takrat tedaj, ko je s. Hieronim v Betlehemu živel, je neki Aterbi nar pred hudo Origena grajal, in sveti učenik je zmote

Origenove sicer kot take spoznal in zaverigel, njega samiga pa izgovarjal. Ko je pa l. 394 s. Epifani Salaminski škof zoper Janeza Jeruzalemskiga škofa v cerkvi svoj glas vzdignil, de preveč v vsih rečeh Origena poterduje, takrat je tudi s. Hieronim skrbil za pravovernost bukve zoper tega Janeza Jeruzalemskiga pisal; prepir letá je vonder Teofil, Aleksandrijski škof, čez tri leta potolažil. Kmaló potem je Rufin, mašnik v Ogleji, Origenove bukve od temeljnih postav v latinsko pretolmačene in zlo popravljene izdal; v predgovoru pa se je nekako izustil, kakor de bi s. Hieronim zmote stariga učenika terdil. Zdaj se je v pismih in bukvah hud prepir med Rufinom in s. Hieronimam vzdignil, in ta cerkveni učenik je une Origenove bukve v novič prestavil, ter jih papežu Anastaziju poslal; na to so bile tiste bukve obsojene kot z zmotami navdane, in Rufin je bil prisiljen svojo pravovernost spričati.

Zdaj se je pa prepir huje v Egiptu vzdignil, kjer so mnogi minihí za Origenovo stran vlekli, drugi so pa nasprot bili, ter so si nebeske duhove, celo Boga samiga v človeški podobi mislili. Aleksandrijski patriarh Teofil, popred na strani Origena, se je l. 401 na enkrat zoper njega vzdignil, in je miniham, Origenu vdanim, silo delati začel. Več teh preganjaníh minihov je iz Egipta pribežalo v Carigrad k s. Janezu Zlatoustu, ondanjemu patrijarhu. In zdaj je Teofil, kateri je visokimu cerkvenimu učeniku sedež v cesarskim mestu že pred zavidal, ves svoj serd zoper njega vzdignil, ter ga pregnati iskal, desiravno je sveti škof tudi sam Origenove zmote grajal.

S. Janez, Zlatoust po svoji zgovernosti imenovan, je bil v Antiohii l. 347 rojen; izučen v posvetnih vednostih je bil nar pred pravdosrednik. Kmaló pa so se želje po tihim pobožnim življenji v njem zbudile, začel je s. pismo brati in kersanske resnice premišljevali; stopil je v duhovski stan, in je živel v njem brez graje. Zatorej so ga tudi l. 365 škofje v Antiohii zbrani v škofa izvoliti hotli; on pa je zbežal v samoto, je ondi lepe bukve od duhovskiga stanu pisal; je šest let med minihí v vsi pobožnosti živel, in tudi bukve od miniškiga življenja izdal. Bolehnost ga je prisilila pušavo zapustiti, in Antiohijski škof Flavijan ga je v mašnika posvetil, in mu službo pridigarja izročil. Tukej je sveta zgovernost razsvetljeniga učenika toliko slovela, de je bil l. 397 po sili na Carigraški patrijarški stol povzdignjen. Vse zamaknjeno, cesar Arkadi, cesarski dvor, vojaki, ljudstvo, je dolgo časa svetiga moža poslušalo, na glas so v cerkvi njegovo besedo hvalili; desiravno je brez zakrivanja pregrehe grajal, je vonder njegova mogočna beseda, z gorečo ljubeznijo združena, zmagala, njegove obilne dobrote do ubogih so besedo podpirale. Vonder zdaj je pa Teofil Aleksandrijski po mnogih zvutih potih svetimu škofu nasprot iti začel. Pregnani minihí so ga bili per cesarji hudih pregreh zatožili, de je bil v Carigrad k odgovoru poklican; pa namesti de bi bil s. Janez Zlatoust čežinj sodnik, je Teofil s pomočjo cesarice Evdoksije, ki je bila po ostrih besedah svetiga govornika razžaljena, uniga sodnik postal. V zboru

per hrastu unstran Carigrada blizo Kalcedonskiga mesta l. 403 je bil s. Janez Zlatoust kot Origenovim zmotam vdan obsojen, odstavljen, iz mesta pregnan, desiravno nedolžin. Pa ljudstvo je svojiga duhovniga očeta nazaj želelo, hud potres je cesarski dvor premajal, in sveti škof je bil spet s častjo v Carigrad pripeljan. Pa kmalo so se zopet s cesarico Evdoksijo mnogi sovražniki zoper njega vzdignili; vojaki so o veliki noči v cerkev planili, kerstno vodo s kervijo oskrunili, sveto kri na altarji raztresli, ljudstvo razkropili, in svetiga škofa odpeljali. Zastonj se je potegval zanj s. Inocenci I. papež, na kteriga se je bil za pomoč obrnil; ravno tako tudi poslanci cesarja Honorija niso nič opravili. Na poti v ptuje na perzijansko mejo je s. Janez Zlatoust, po preganjanji ne zmagan, pa po trudu in terpeži omagan, v cerkvi s. Baziliska marternika svoje življenje sklenil l. 407. Zadnja njegova beseda v smerti je bila, kakor v življenji: „Bog naj bo hvaljen za vse.“ Bog se je pa oestro maševal za svojiga služabnika; oginji in toča je prišla čez mesto, cesarica je o nesrečnim porodu naglo umerla, preganjavci svetiga škofa so večidel žalostin konec storili, sovražniki so cesarstvo napadli. L. 438 je cesar Teodozi II. truplo s. Janeza Zlatousta spet v Carigrad prenesti dal; vse ljudstvo mu je goreče čast skazovalo, in od svetlobe neštetihih luč je bližno morje blišelo. Od obilnih ostalih bukev tega cerkveniga učenika so še pomniti bukve od božje milosti in od božje previdnosti, od devištva in druge; mnogo homilij od raznih keršanskih resnic in dolžnost, in od posameznih delov s. pisma, homilije zoper Jude, neverce in Ariane; zlastineprecejene homilije od mnogoterih bukev s. pisma, čez 1. bukve Mojzesove, čez psalme, čez preroke Izaija, Jeremija in Daniela, čez evangeli s. Matevža in s. Janeza, čez djanje apostolsko in čez vse liste s. Pavla, kteri so tukej prelepo razlagani; v zadnje dva lista do s. Inocencija papeža, list do škofov in mašnikov v ječi in 242 drugih listov podučniga obsega.

Po smerti s. Janeza Zlatousta se je sicer Teofil Aleksandrijski z minihi pomiril; Origeniški prepir je nekaj potihnil, dokler ni pozneje huje vstal.

82. Katolški nauk od gnade božje in nje potrebnosti za človeka nasprot Pelagijevim zmotam; s. Avguštin.

Arijevi krivi uk je hotel človeku božjiga odrešenika in z njim tudi božjo gnado odreči; zakaj, ako bi Kristus ne bil v resnici Bog, bi človeškemu rodu tudi nobene nebeške moči podeliti ne bil mogel, ravno tako, kakor de bi tista ne bila potrebna. Arij sicer tega ni bil izrekel, de bi človek gnade božje ne potreboval; prinesel je pa tak kriv nauk Pelagi, učen mnihi iz Anglije, s svojim tovaršem Celestijem, pravdoznancam. Arij in Pelagi sta oba, vsak od druge strani, katolško resnico od odrešenja člove-

škiga rodu podirala; uni je hotel Boga od človeka, ta pa človeka od Boga ločiti; per obeh je bil posebin napuh vir zmotnjave.

Katolški nauk to pové od človeka in njegove nature: „Pervi človek Adam je ves dober prišel iz roke božje, v pravičnosti in svetosti; po svoji nepokoršini pa se je od Boga odvernili, je v oblast greha in Šatana padel; njegov um je bil otemnjen, njegova volja v hudo nagnjena. Tako si ni bil sam v stanu iz greha pomagati, tako ni zamogel s svojo močjo k svetosti priti; desiravno luč njegove pameti ni bila popolnoma omračena, ne prostost njegove volje scelama zaterta. Ta Adamov greh se je na vse njegove otroke razširil, že z rojstvom ga vsak seboj prinese; lastna skušnja človeka od njegove spačenosti in slabosti prepriča, in tudi neverniki bolj bistriga očesa so jo spoznali. Po Kristusu pa je prišlo človeku odrešenje od greha, prerojenje in posvečenje; po njem tudi razsvetljenje za resnico, in poterjenje za dobro.“ Temu nauku nasprot je začel Pelagi, ki je s Celestijem l. 409 v Rim prišel, krivo učiti: Adamov greh je le njemu samimu škodoval, in človek vsak je s takošnimi telesnimi in dušnimi zmožnostmi in lastnostmi rojen, kakor je bil Adam v začetku; hudo, kar je nad vsem človeškim rodam, ni poerbano, temuč le po posnemanji navzeto. Vsi so v Adamu grešili, ker so vsi Adama v hudim posnemali, desiravno bi bili z naturno močjo brez greha živeti zamogli; le prirojene prostosti bi se jim bilo prav poslužiti, za kar je bila Judam postava dana, kristijanam pa nauk in zgled Jezusov; otrokam tedaj tudi ni potreba s. kersta.

V tem času je Bog, ki je vedno za svojo cerkev skerbél, obudil moža, kateri je sam človeške slabosti in zmote, in moč božje gnade obilno skusil; ta je bil s. Avguštin. Rojen je bil l. 354 v Tagasti, mestu severne Afrike; pobožna mati s. Monika ga je skerbno h keršanski veri obračala, neverski oče Patrici, ki se je pa v smerti kerstiti dal, je vonder le pozemeljski bliš svojiga sina v očeh imel. Marsikaj se je Avguštinu že doma pregledovalo, v Kartaginskih šolah je zadel med slabe tovarše, in ker še ni bil keršen, je ljulika spačenosti močnejše v njem rasti jela. Bukve neverskih pisateljev in modrijanov so ga bolj veselile, kakor s. pisma; zapeljivi Manihejci, ki so mu obetali vso resnico odkriti, so ga v svoje zmote in gnjusobe potegnili. Pa praviga spoznanja ondi njegov žejni duh ni mogel najti, in že je nad vso resnico obupal, dokler mu modrovanje greškiga Platona ni nekoliko serca vzdignilo. Prišel je l. 383 v Rim, in l. 385 v Milan kot učenik zgovornišva; tukej ga je bolj radovednost peljala v cerkev, poslušat s. Ambroža, našla pa ga je ondi božja milost. Nekaj posebniga je njegovo serce gnalo, kar sam s silno lepo besedo vediti da: „Ti si nas, o Bog, zase stvaril, in naše serce je nepokojno, dokler ne počiva v tebi.“ Vonder dolgo časa je omahoval na obojo stran, preden se je resnici popolnoma vdal; hudo vojsko je sam seboj imel. S. Monika je med tem obilne solze za svojiga Avguština točila, ktere po tolaživni besedi nekiga škofa niso mogle zastoj biti; sama se je vzdignila sina iskat čez morje, prišla je za njim v Rim in v Milan, in že ga je nekoliko spreminjeniga našla.

Vonder še se je nekaj časa opotavljal, dokler ni zaslišal enkrat na vertu glasu kot otrokoviga: „Vzemi in beri.“ Vzel je liste s. Pavla, odperl in bral: „Ne v požrešnosti in pijanosti, ne v nečistosti in nesramnosti, ne v kregu in nevošljivosti.“ Tukej ga je gnada božja vsiga prevzela, dal se je l. 387 kerstiti, odpovedal se je svetu, in se je v Afriko nazaj vernil, kjer mu je na poti pobožna mati umerla; v Hiponu ga je škof Valeri l. 391 mašnika posvetil, in l. 395 je njegov naslednik na škofovim stolu postal. Sam popisuje z ginjenim srcem in hvaležnim občutkom do Boga svoje zmote, iskanje resnice, notrejnjo vojsko in pota božje milosti v bukvah spovedovanj. Ni ga imela katolška cerkev škofa, kateri bi bil toliko razsvetljen v božji in posvetni modrosti, kateri bi bil toliko storil za svojo dobo, in toliko veljal za prihodnje čase, kakor s. Avguštin. S svojo duhovšino je živel v prijazni in pobožni družbi, svoji verni čedi je bil neutrujen učenik in pastir, ubogim skerbin oče. Nauk svete katolške cerkve je v govorih in pismih obilno in svetlo oznanoval, in zmote iskreno zavračeval; ugnal je Donatiste, na sramoto djal Manihejce, v prepiru zoper Pelagija je njegov glas povsod zmagoval. Jasno je on dokazoval, da človek vsaki čas gnade božje potrebuje, da brez nje ne more iz greha vstati, ne začeti ne dopolniti svojiga posvečenja, da mu ni zadosti le nauk in zgled Kristusov, da tudi v posestvu gnade se per slabosti svoje nature ne more greha popolnoma prostiga obderžati. V vročim prepiru je sicer nektera beseda s. Avguština preterda in preojstra ostala; zatorej je v nekterih potih bolj razločiti, kaj de je cela cerkev od njega poterdila.

Ko si Pelagi in Celesti v Rimu nista precej veliko opraviti upala, sta se drugam obrnila; Pelagi v Jeruzalem, Celesti pa v Afriko, in od ondod v Efez. Kmaló v Kartaginskem zboru, ki ga je škof Avreli l. 412 sklical, je bil Pelagijev uk zaveržen. S. Avguštin je ondi že svoj glas vzdignil zoper Pelagija in Celestija; in ko sta bila tudi daleč preč, je nju zmote s spisi preganjal; izdal je bukve od zasluženja in od odpušenja grehov in od kersta otrok, od duha in čerke, od nature in gnade, in od popolnosti človeške pravičnosti. Avguštinov prijatelj Orozi, je Pelagijev krivi uk v izhodnjih krajih razkril; ravno tako je storil s. Hieronim z listam in pogovorom zoper Pelagija. Zbora v Jeruzalemu in v Diosplu ali Lidi l. 415 zmote nista poravnala, ker je Pelagi škofo z zvito besedo preslepiti vedil, da ga niso obsodili. Pa s. Avguštin je Pelagijeve besede bolj na tanko pregledal, in njih zvijačnost razodel; zbora v Kartagini in Milevi l. 416 sta Pelagija in Celestija iz cerkvene družbe izklenila, in papež Inocenci I. je to sodbo poterdil. Noviga papeža Zosima sta sicer Pelagi in Celesti preslepiti skušala; pa veliki zbor v Kartagini l. 418 je nju reč svetlo razločil. Zdaj ji je tudi papež Zosim obsodil, in sklep v dolgim listu oznanil; celo je cesar Honori zapeljivca iz cesarstva izgnati ukazal; tudi nekaj pelagijanskih škofov je enaka zadela, med njimi Julijana, ki se je zoper s. Avguština v pismih

vzdignil. S. Avguštín je v tem času zopet pisal bukve od gnade Kristusove in izvirniga greha, od zakona in poželjivosti, od duše in nje izvira, zoper dva pelagijanska lista, in zoper Julijana. Pelagijani so zdaj še semtertje pribežališa iskali; pa v Cilicii jih je zaverigel zbor, v Rimu obsodil papež Celestin, v Carigradu izgnal patrijarh Atik in cesar Teodozi II. Tretji vesoljni zbor škofov v Efezu l. 431 je poslednjič Pelagijeve zmote z novimi Nestorijevimi vred obsodil. Spomin Pelagija in Celestija je bil kmalo pozabljen, nju zmote se tudi niso daleč med verno ljudstvo razširile.

83. Daljejni katolški nauk od gnade božje in izvolitve svetnikov, nasprot Polpelagijanam in Predestinacijanam; poslednje djanja s. Avgušтина.

Katolški nauk od gnade božje je v tem, kako de ona zadeva človekovo prosto voljo, poln skrivnosti; zatorej ni čudno, de beseda njegovih zagovarjajvcov lahko skorej predalet gre, in de jo drugi kmalo v preojstrim pomenu vzamejo. Pomniti je za to stran beseda s. Anzelma: „Tako se na Boga zanašaj, kakor de bi ti nič, Bog pa vse storil; tako pa si na drugi strani prizadevaj, kakor de bi vse napredovanje od tebe, nič ne od Boga viselo.“ In zopet: „Tako upaj milosti, de se bojiš pravice; in tako naj te upanje zanašanja podpira, de te strah pekla zmirej nadlegva.“

Te resnice, de per vsi moči gnade božje človekova volja le prosta ostane, nekteri minihi v Adrumeškim kloštru v Afriki niso zadosti razločili; menili so, de je, po besedi s. Avgušтина, prosta volja človekova vsa zaterta. S. Avguštín je precej njih zmoto pojasnil v dvojih bukvah, od gnade in proste volje, in od posvarjenja in gnade.

Nasprot se je več mniham in duhovnim v južni Galii nauk s. Avgušтина preojster zdel; menili so, de človeška volja vonder ni toliko oslABLJENA, de saj začetik vere od nje pride, in de po tem gnada božja pristopi in posvečenje dopolni; tudi niso stanovitnosti do konca pripisovali božji gnadi, temuč človekovimu prizadevanju in zasluženju, tako de bi tudi izvolitev za zveličanje po zgol človeškim zasluženji brez pomoči božje gnade prišla. Imenovali so se zatorej Polpelagijani.

Med njimi je bil učeni Janez Kasijan, opat v Masilii in škofa Favst in Genadi. Komej je s. Avguštín l. 420 od tega zvedil, je precej v dvojih bukvah odgovor dal, od predodločitve svetnikov in od daru stanovitnosti, ter skazal, de je izvolitev za zveličanje in stanovitnost do konca le dar božje milosti. Še je začel bukve zoper Julijana, pa jih ni dokončal; ravno ko so Vandali njegovo škofijsko mesto oblegli, je bil iz svojiga življenja, polniga zasluženja, poklican l. 430, de ni vidil gnjusobe Vandalskiga razdjanja. V svojih poslednjih urah si je dal psalme Davidove od pokore pred posteljo djati; in ko je

velike bolečine terpel, je le to govoril: „Gospod le tukej tepi, de boš tamkej zanesel.“ Njegovih ostalih pisem je veliko; razun do zdaj imenovanih so še pomniti: bukve zoper Platonovo modrovanje, zoper Jude, zoper govor Arijanov, od krivoverstev; bukve od neumerljivosti duše, od proste volje, od raznih prašanj; razlaganje 1. bukev Mojzesovih, evangelija in 1. lista s. Janeza, prašanja od drugih Mojzevih in od Jobovih bukev, od svetih evangelijev in nekterih listov s. Pavla; bukve od vere, od vere, upanja in ljubezni, od podučjenja nevednih, od apostolske vere, od keršanskiga nauka, od dobrete zakona, od devištva, od dobrete vidovskiga stanu, od djanja mnihov, od zderžnosti, od poterpežljivosti, zoper laž, in druge; in že 272 podučnih listov. V dvojih bukvah popravkov pa je sveti učenik sam naznanil, kaj de bi v nekterih poprejšnih bukvah bolj prav pisano biti imelo.

Po smerti s. Avgušтина sta njegova prijatla, mašnika s. Prosper in Hilari, zoper Polpelagijane dalje delala; Prosper zlasti v bukvah zoper Kasijana in od poklica nevernikov; pridružil se jima je s. Fulgenci škof iz Ruspe v Afriki. Zlasti pa sta papeža Inocenci I. in Celestin I. nove zmote zaviral. Pozneje je bil uk Polpelagijanov po zborih v Aravziki l. 529 in v Valencii l. 530 ob času papeža Leona I. obsojen; bilo je izrečeno, de že prvi začetik vere je sad gnade, in de mora gnada božja spred iti dopolnitvi dobriga; tudi de prerajeni in sveti vedno gnade božje potrebujejo k stanovitnosti v dobrim. Leté sklepe je papež Bonifaci II. poterdil.

Besede s. Avgušтина od izvolitve svetnikov so nekteri drugi, zlasti mašnik Lucidi v Galii, nasprot še oistreje vzeli. Terdili so, de Bog ravno tako ene za zveličanje kakor druge za pogubljenje odloči brez ozira na koga zasluženje; rekli so tudi, de človek nič ne dela per opravičenji in posvečenji, in le zgol božje djanje ga pravičniga in svetiga stori. Taki so dobili ime Preddestinacijanov (predodločevavcov). Ta krivi uk je bil obsojen na zborih v Arelatu l. 472 in v Lijonu l. 475; katolški nauk je bil razložen s tem, de Bog nikogar ne zaverže razun zavoljo greha, in de mora človek za svoje opravičenje in posvečenje tudi sam z gnado božjo vred delati.

84. Katolški nauk od ene osebe (persone) v Kristusu nasprot Nestorijevi krivi veri; s. Ciril Aleksandrijski, vesoljni zbor v Efezu.

V prepirih z Arijani je bil katolški nauk poterjen, de je Kristus pravi Bog; v zavračevanji Doketov in Apolinarja pa je bilo svetlo skazano, de je Kristus pravi človek. Zdaj je šlo pa v izhodni cerkvi dalje bolj tanko prašanje, kako de ste božja in človeška natura v Kristusu združene. Sploh je bil nauk katolške

cerkve: „Desiravno Bog in človek, je le en Kristus.“ S. Atanazi in s. Avguštin sta bila že to resnico na tanko razložila.

Zdaj pa se je vzdignil Nestori, popred mašnik v Antiohiji, od l. 428 pa patriarh v Carigradu, ter je začel katoliški nauk temniti. Bil je zgovorin, mnogo pa bolj poverhno učen, zraven prevzetin in nekako presiljeno vnet. Ko je od začetka krivoverce goreče preganjal, je kmalo sam v krivoverstvo zašel. Začel je s tem, ko je v cerkvenim govoru terdil, da Marija bine bila imenovati Božja porodnica, temuč Kristusova porodnica; kakor da bi Beseda ne bila meso postala, temuč le v človeku Kristusu prebivala. Ta beseda je verno ljudstvo v Carigradu zlo zbolela, tako da je očitno v cerkvi mermralo. Vonder Nestori se ni dal ustaviti, temuč je dalje naravnost terdil, da ste v Kristusu ne le dve naturi, ampak celo dve osebi ali peršoni vkupej. K taki zmoti so Nestoriju njegovi poprejšnji učeniki pot pripravili, zlasti pa pisma Teodora, škofa iz Mopsuestije. Ta krivi uk pa je kmalo v juternih in večernih deželah znan postal, in povsod se mu je močno nasprot govorilo; vonder našel je tudi prijatlov med takimi, ki niso keršanskih resnic globokeje poznali, posebno med nekaterimi egiptovskimi minihi. Kakor popred s. Atanazija in s. Avgušтина, tako je Bog zdaj s. Cirila, Aleksandrijskiga patriarha, svoji cerkvi kot branitelja zdraviga uka dal. S. Ciril je izdal pastirski list, v katerim je priimik Božje porodnice razložil. Rekel je tukej: „Kakor navadne matere, desiravno ima otrok od njih le človeško telo, se vonder matere celiga človeka imenujejo, ki je iz duše in telesa; ravno tako se mora od Kristusa reči, da je večna Beseda Očetova, ko je človeško naturo nase vzela, po mesu iz Marije rojena bila.“ Tudi do cesarja Teodozija II. in do Kraljic, cesarjevih deviških sester, in do Nestorija samiga je za resnico vneti patriarh liste poslal. Pa Nestori je opominjevanje zaničeval, in prepir je dalje segal; tedaj je s. Ciril od tega papežu Celestinu I. vedež dal. V rimskim zboru l. 430 je bil Nestori obsojen, in zapovedano mu je bilo v desetih dneh se svoji zmoti odovedati; letó je bilo z zbornim listam oznanjeno. Na to je s. Ciril zbor v Aleksandrii sklical, in od onod v duhu ljubezni Nestoriju zborni list z dvanajst preklici zoper uk od dveh ločenih peršon v Kristusu poslal. Nestori je z dvanajst nasprotnimi preklici odgovoril; in na njegovo stran sta še Janez, Antiohijski patriarh, in Teodoret, Círski škof, stopila.

Cesar Teodozi II. je zdaj, razpertju konec storiti, z vestjo papeža Celestina I. vesoljni zbor v Efezu l. 431 napravil, kjer se je s s. Cirilam, papeževim pooblastencam, 200 škofov soslo. Že v prvi seji je bil Nestorijev uk zaveržen, Nestori sam svoje visoke službe odstavljen. Sklenili so zbrani očetje s to besedo: „Ako kdo ne spozna, da je Emanuel (Kristus) zares Bog, in zatorej sveta Devica Božja porodnica; — ako kdo ne spozna, da je en Kristus, in sicer ravno tisti Bog in človek skupej; — ako kdo med dve osebi (peršoni) deli, kar je v s. pismu od Kristusa rečeno, naj bo iz cerkve izveržen.“ V drugih šestih sejah so bile še nekatere prejšne krive vere zaveržene, nekatere tožbe razsojene.

Pa Janez, Antiohijski patrijarh, je v Nestorijev prid te sklepe motil, in cesarja z neresničnimi pripovedi slepil, dokler niso pravoverni škofje zmotnjav odkrili. Nestori je bil v Apamejski kloster v Sirijo poslan, in na njegovo mesto Maksimijan v patriarha izvoljen. Janez, Antiohijski škof, je še le l. 433 sklepe Efežanskiga zbora sprejel, ter spoznal, da ste dve naturi združene, tako da je en Kristus, en Sin božji, en Gospod verovati. Papež Ksist III. je tudi sklepe tega zbora poterdil, in mu takó veljavo vesoljniga zbora dodelil. Vonder mir s tem ni bil storjen; mnogoteri so se obsojenju Nestorija zoperstavili, dokler ni ojstra cesarjeva postava na dan prišla; na videz so se zdaj eni s pravovernimi škofi zedinili, drugi so bili iz cesarstva izgnani. Nestori sam je mogel v Egiptovsko pušavo iti, kjer je po velikih revah l. 440 umrl; tako se je pokoril zato, ker je hotel Kristusu in njegovi Materi čast odvzeti. S. Ciril je živel do l. 444; zapustil je še mnogo bukev: razlaganje Mojzesovih bukev, Izaija, malih prerokov in s. Janeza evang., nauk od s. Trojice, od včlovečenja Besede; bukve zoper krivoverce, homilije in liste.

V izhodnim rimskim cesarstvu so po teh zgodbah še zmirej prikriti Nestorjevi nasledovci ostali, Nestorijani so se imenovali; zlasti so pisma Teodora Mopsuestijskiga in Teodoreta Cirskiga zmote redile. V perzijanskim kraljestvu pa je krivoverstvo bolj očitno podporo našlo; kralji niso bili nasprot, pustili so pregnane Nestorijane iz Rimskiga v deželo; zlasti pa sta učnika Edesanske šole, Iba in Tomaž Barsuma, ki sta pozneje škofa postala, krivi uk zagovarjala. List tistiga Iba, ki ga je do perzijanskiga škofa Marisa pisal, je tudi v podporo krivoverstva služil. Časoma so perzijanski Nestorijani svojo cerkev v lastin red djali, in njih škof v Selevcii — Ktesifonu, poglavitnim perzijanskim mestu, se je katolškiga ali vesoljniga imenoval; sami so se kaldejske kristjane, v Indii pa Tomaževe kristijane klicali, in so se daleč v Azii razširili.

85. Katolški nauk od dveh natur v Kristusu nasprot Evtihijanskim zmotam; vesoljni zbor v Kalcedonu.

Tista presiljena gorečnost, ki iz napuha izhaja, rada v prepade pelja; kakor se je za Nestorijem spet Evtihu zgodilo. Evtih, arhimandrit ali opat v nekim Carigraškem samostanu, si je v Nestorjanskih prepirih veliko prizadel, in nenadama je sam v nasprotno zmoto zašel. Menil je namreč: Pred zedinjenjem Besede s človeško naturo ste bile sicer dve naturi; po zedinjenji pa je bila človeška od božje nature vsa prevzeta, tako da je samo Božje ostalo, ki je za nas terpelo in nas rešilo; telo Kristusovo pa je bilo le po videzu, ne po resnici človeško. S tem ukam je bila zopet skrivnost od včlovečenja Besede v nič djana. Evtih je bil per patrijarhu Flavijanu zatožen, v Carigraškem zboru l. 448 obsojen in odstavljen; pa na vse strani se je obračal v listih, koga za svoje menitve pridobiti. To de papež Leon I. je v do-

pisu do Flavijana ravnanje z Evtiham poterdil, in cerkveni nauk od dveh natur, pa v eni osebi združenih, zoper Nestorija in Evtiha trdno in svetlo razložil. Pa Dioskor, Aleksandrijski patrijarh, zlo napuhnjen mož, kateri bi se bil rad nad drugimi škofi zmaševal, se je za Evtiha potegovati hotel. S pomočjo cesarskiga služabnika Krizastija je cesarja Teodozija II. napravil, l. 449 zbor škofov v Efez poklicati, kamor je tudi papež Leon I. svoje poslanca napotil. Pa z vojaško močjo je Dioskor tukej vse presilil; Carigraškiga patrijarha Flavijana je tako neusmiljeno tepsti dal, de je kmalo potem umreti mogel. Zatorej je temu shodu ostalo ime: tolovajski zbor. Papež Leon I. si je vse prizadel, sklepe tega zbora vničiti, in to mu je tudi obveljalo o vladarstvu pobožne cesarice Pulherije in blagiga Marcijana. Bil je tudi čerterti vesoljni zbor v Kalcedonu obhajan l. 451, kjer se je 520 škofov, večidel iz juternih dežel, sošlo, in kjer sta škofa Paskazin in Lucenci, papeževa poslanca, perve sedeže imela. V prvih šestih sejah je bil Dioskor zavoljo svoje silovitosti odstavljen, Evtih z Nestorijem vred vnovič obsojen in katolški nauk po besedah lista, ki ga je papež Leon I. poslal, svetlo razložen. Vsi očetje so enoglasno rekli: „S. Peter je po Leonu govoril; to je vera očetov, to so aposteljni učili.“ Rekli so v verilu ali verskim sostavku: „Učimo, de on (Kristus) je v resnici Bog, in v resnici človek iz pametne duše in telesa, enak Očetu po božji naturi, in enak nam po človeški naturi v vsim razun greha; od vekomaj rojen iz Očeta po božji naturi, v poslednjih dneh pa rojen zavoljo nas iz Marije Device, Božje porodnice, po človeški naturi; eden in ravno tisti Kristus, Sin, Gospod, edinorojen, iz dveh natur nezmešano, nespreminjeno, neločljivo, nerazdeljivo spoznovan; tako de razloček natur ni odvzet po zedinjenji, temuč je ohranjena posebnost vsake nature, ki ste v eni osebi (persōni) vkupej; de ni v dve persōni razdeljen ali razločen, ampak je eden in ravno tisti Sin, edinorojen, Bog Beseda, Gospod Jezus Kristus.“ V drugih desetih sejah so zbrani očetje še nekatere pravde med škofi poravnali, in v zadnje so 27 cerkvenih postav zastran škofov in duhovšine, minihov in devic, in oskerbljevanja ubozih, poslednjo postavo pa zastran pravic Carigraškiga škofa izdali. Vse sklepe so papežu Leonu I. na znanje dali, in ga jih poterditi prosili. Očitno je iz vsiga povedaniga, de je bil papež Leon I. o tem prepiru zavoljo Evtihovih zmotnjav posebin varh nepopačeniga cerkveniga nauka, in de so zlasti njegovi listi resnico jasno oznanovali. Opomniti je tukej še njegovih drugih spisov, med kterimi je sto govorov za poste in praznike in posebne priložnosti, in 140 listov v raznih cerkvenih zadevah poslanih.

Sklepi Kalcedonskiga zbora vonder niso mogli vse razpertije zatreti; Evtihovi nasledovavci, Evtihijani ali Monofisiti (enonaturniki) imenovani, so strašne nepokoje delali. Pregnali so Juvenala, Jeruzalemskiga škofa, umorili Proterija, Aleksandrijskiga patrijarha; v Antiohii so svojiga škofa Petra Fulona vrinili. Cesar Leon je sicer evtihijanske škofo pregнал, pa cesar Bazilisk jih je zopet nazaj pripravil, in sklepe Kalcedonskiga zbora vni-

čiti hotel. Cesarja Zeno in Anastazi sta sicer zatiranje katoliške vere zaderževala; terdila sta pa list zedinjenja, kateri je bil po napeljevanji Carigraškiga patrijarha Akacija izdan, in je sklepe Kalcedonskiga zbora memo pušal. To je bil uzrok, da je bila izhodna cerkev več časa od rimske ločena, dokler cesar Justin in papež Hormizda nista razpertije poravnala. Evtihijani pa so se zdaj med seboj razdirati jeli; razne čudne zmote so semtertje njih modrijani na dan spravljali, in tako moč krivoverstva sami bolj podkopovali. Vladanje cesarja Justinijana, kateri je z vso močjo Kalcedonski zbor terdil, bi bilo Evtihijanske zmotnjave kmalo vničilo; pa cesarica Teodora je skrivaj krivoverce podpirala, in cesar sam je s preobilnim vtikanjem v verske reči večkrat zmešnjavo pomnožil, ker je izdal kak oglas zastran vere. Cesarica Teodora je v Carigradu evtihijanskiga patrijarha vrinila, papeža Silverija pa iz Rima v samoto spravila, kjer je reve konec storil kot martnik. Sicer je iskal pozneje tudi drugi vesoljni Carigraški zbor l. 551 Evtihijane s katoliško cerkvijo zediniti, pa zastonj; ravno cesarja Justinijan I. in II. sta s svojimi oglasi razperti podslombo dajala. Evtihijani ali Monofisiti so le terdovratno od prave cerkve ločeni ostali, in so časama lastno cerkev vredili. Nar pred so si v Aleksandrii svojiga patrijarha Pavla dobili, kjer so se pod imenom Koptov ohranili; tudi Etiopijo ali en del Zamorskiga so v svojo družbo spravili. V Armenii je tudi evtihijanstvo podpora našlo; v Tevenskim zboru krog l. 600 so se ondašni škofje popolnoma od prave cerkve ločili. V Sirii in Mezopotamii je neki Jakob Baradaj monofizitsko krivovero s posebnim trudam razširjal; od njega so si ondašni, od prave cerkve ločeni kristijani ime Jakobitov privzeli.

86. Origenški prepiri ponovljeni; prepir zastran trojiga poglavja; drugi vesoljni zbor v Carigradu.

Prepiri, katerim so bile Origenove pisma priložnost dale, so sicer zdaj nekaj časa zastali; druge prašanja so namreč obilno opraviti dajale. Pa komaj so Nestorijeve in Evtihove zmede nekoliko pojenjale, so nekteri nepokojni možje stari prepir zopet obudili. Zlasti med minihi v Sirskih pušavah se je krog l. 530 nemir vzdignil, in en del izmed njih so se za zmoto toliko vneli, da so katoliške minihe hudo nadlegovali, celo sloviti samostan veliko Lavro razdjali. Častiti opat s. Šaba je bil prijatlam čiste vere do svoje smerti podpora in tolažba. Katoliški minihi so per cesarji Justinijanu zoper vnanjo silo pomoči iskali, pa dolgo niso bili v stanu do njega priti. Cesar, ki je rad v verskih rečeh zapovedoval, je l. 541 naglo oglas izdal, tudi v Carigradu bivajoče škofe vkup poklical, ter zmote iz Origenovih bukev preklical. Vonder zoper zmotene minihe se ni nič resniga zgodilo, še bolj so zdaj zoper pravoverne divjali; Teodor Askida namreč, Cesarejski škof, ki je bil skrivaj Evtihovim in Origenovim zmotam prijatelj, je misli cesarja Justinijana na drugo stran obrnil. Pokazal je namreč na bukve Teodora Mopsuestijskiga, Teodoreta Cirskiga

in na list Ibata (troje poglavje se te pisma po navadi imenujejo), ter omenil, de je treba leté preklicati, ker imajo Nestorijanske zmote v sebi; in jih je Kalcedonski zbor opustil zavreči. Misli je zviti mož s tem unimu zboru veljavo odvzeti, kakor de bi ondi krivoverske bukve molče poterjene bile; pa cerkveni očetje tistih bukev zato niso posebej omenili, ker so njih pisatelji zbarske sklepe podpisali, in s tem sami svoje zmote preklicali. Cesar Justinijan je l. 544 zares verski oglas izdal, ter troje poglavje preklical; tudi je škofe persiliti hotel, de bi bili ta oglas sprejeli in poterdili. Mnogi izhodni škofje so se kmalo vdali; pa zahodni so se stanovitno branili, ker so se bali zoper zbor pregrešiti. Papež Vigili, kteriga je cesar l. 548 tudi v Carigrad povabil, od začetka ni hotel cesarjeviga oglasa poterditi, vonder je potem v posebnim listu ali rzsodku do Carigraškiga patrijarha Mena toliko dal veljati, de bi se une trojne poglavja na ravnost kot krivoverske zmote obsodile, pristavil je pa, de se s tem čast Kalcedonskiga zbora nič ne prikrati. Vonder so bili mnogi zahodni škofje se vedno za veljavo četertiga vesoljniga zbora v skerbi, de so se bali s papežem deržati.

V tej nevarnosti za edinost cerkve je l. 551 cesar Justinijan papeža Vigilija nagovoril, vesoljin zbor v Carigrad poklicati; prišlo je pa malo zahodnih škofov; zatorej je papež odlašal zbor začeti, ker bi zavoljo pomanjkanja zahodnih škofov ne bil vesoljin. Cesarja pa je Teodor Cesarejski premotil, de je nov oglas od trojniga poglavja na dan izdal; vonder papež Vigili se je terdno zoper postavil rekoč, de brez vesoljniga zbora ni rzsodbe delati. Cesar je sicer s silo svojo misel izpeljati hotel, ali papež Vigili je v Kalcedon pobegnil, in je od onod v posebnim razglasu prestane sile pravovernimu svetu oznanil, in izhodnim škofam, ki so preveč na cesarjevo stran bili, duhovno oblast preklical, Teodorja Cesarejskiga pa kot razdevavca cerkve popolnoma odstavil. Tukej se je pa pokazala moč papeževe oblasti; patrijarh Mena in drugi škofje so se podali, so v posebnim listu do papeža spoznali, de štiri vesoljne zборе in verske postave papežev poterdijo, in cesarjeve oglase v verskih rečeh kot neveljavne imajo. Zdaj je papež Vigili svojo obsodbo zoper te škofe odvzdignil, in se v Carigrad nazaj vernil; pa vesoljniga zbora ni hotel pričeti, ker so se zahodni škofje od silovitosti cesarjeve ostrašeni tje priti bali. Vonder izhodni škofje so po cesarjevim povelji l. 553 zbor začeli; bili so vkupej Carigraški, Aleksandrijski in Antiohijski patrijarh in 165 škofov. Nasprot je papež Vigil se zraven priti branil, uzroke tega v posebnim listu ali postavku oznanil, ter pridjal, de tiste trojne bukve sicer niso poterditi, njih pisateljev pa ni soditi, ker jih je že Bog sodil. Nekteri škofje so na njegovo stran stopili, drugih večji del so vonder verske prašanja v osmih sejah sami pretresovali, in v štirinajst poglavjih sodbo izrekli zoper bukve zmote Teodora Mopsuestijskiga, Teodoreta Cirskiga in Ibata in zoper Teodora samiga kot resničniga krivoverca; tudi so Origenske zmote zaverгли. Papež Vigili pa teh sklepov ni hotel kot vesoljniga zbora spoznati, ker je v njih veliko cesarjeve silovitosti

spoznal; zatorej je s škofi, ki so bili z njim enake misli, v pregnanstvo mogel iti. Čez nekaj časa potem pa je izdal postavin list do Carigraškiga patrijarha Evtihija, v katerim je trojno poglavje sam na ravnost obsodil in s tem tudi Carigraškemu drugimu zboru veljavo vesoljniga dal. Povedal je, de zdaj to stori, ker so tudi v zahodu prepiri zastran trojiga poglavja potihnili, in so zmote tistih bukev očitne, desiravno jih Kalcedonski zbor ni na ravnost obsodil. Zdaj se je smel papež Vigili iz pregnanstva verniti, pa je na poti v Rim umerl; njegov naslednik Pelagi II. je ravno tako sklepe petiga zbora poterdil. Vonder nekteri zahodni škofje, zlasti v severni Italii tega zbora še dalje niso hotli spoznati, in so raji od rimske cerkve ločeni ostali, dokler jih ni s. Gregori papež zedinil. Ta ločitev je bila tudi kriva, de se je Oglejska škofija v dve razdelila, ker si je z Rimam združena stran družiga patrijarha izvolila, ki je v Gradu stanoval.

Tretje poglavje.

Cerkveno vladarstvo, duhovno opravilstvo in keršansko življenje bolj razvito.

87. Drugačni stan cerkve proti deržavni oblasti.

Ptuja, preganjana, sovražena je bila sveta cerkev, skorej mesta nobeniga ni imela, dokler so le neverski cesarji v Rimu gospodovali. Pa ves drugačin je bil njen stan, kar so po Konstantinu keršanski cesarji v starim in novim Rimu ali Carigradu vladali. Cerkev je bila kot nebeška naredba spričana, cerkvenih pastirjev oblast v dušnih rečeh kot njim samim lastna spoznana; rabsodbe skofov v verskih rečeh so tudi cesarji sprejemali, in izrekam cerkvenih prednikov v djanjskih zadevah so bili tudi deželski vladarji podložni. Ko se je popred stanovitnim vernikom njih posestvo jemalo, so zdaj cerkve smele darila in deleže prejemati; ko so popred nedolžni kristijani pred grozovite sodnike vlačeni bili, so zdaj škofje pravice imeli v več vnanjih rečeh soditi, in nad deželskimi oblastniki čuti; ko je bilo popred za Kristusove spoznovavce ječ in terpinčenja obilno pripravljeno, so zdaj cerkveni pastirji dolžnost imeli, deželske sodnike k usmiljenju opominjevati, in božji tempeljni so ubežnim brambo pred vsako silo dajali. Sploh je keršanski duh vse deržavne naprave in postave prevzemati začel, in cerkvena oblast je pravice in prostost ljudstva varovati jela. Tako se je pričenjala lepa zveza med deržavo in cerkvijo, med kraljevsko in duhovsko oblastjo; in cerkev in duhovska oblast je bila kot višji spoznana. Spomina vredne so besede cesarja Konstantina, ki jih je škofam v Nicejskim zboru govoril: „Bog je vas duhovne postavil, in vam je oblast dal, tudi nas soditi, in tedaj nas vi po pravici sodite. Vas pa ne morejo ljudje soditi, ker sodbe Boga samiga čakate“.

Vonder iz te zveze z deržavo je za cerkev tudi mnogo napotje prišlo; cerkev je per vnanji prostosti večkrat notrenje pogršala. Nekteri cesarji so se iz neprevidnosti preveč v cerkvene reči vtikali, kakor v časih cesarja Konstantin in Teodozi, posebno

pa cesar Justinijan; drugi so iz hudobije in krivoverske zmotnjave nad sveto vero in nad cerkvenimi pastirji silovito gospodovati hotli, kot cesarja Konštanci in Valent, in cesarica Teodora. Zlasti je izhodna ali greška cerkev tako napačno proti cesarjem stala. Bolj prosto od vtikanja deželske oblasti se je zahodna cerkev obdržala, kjer je posebno prednost rimskih papežev proti cesarski moči obveljevala. Vonder ravno v presilnim deželskim gospodovanju se je moč in trdnost cerkve svetleje kazala, kakor je bilo zlasti v časih krivoverskih arijanskih in evtihijanskih preprirov spoznati. „Cerkev ima to lastno“, pravi namreč lepo s. Hilari Piktavijski, „de takrat zmaguje, kadar se rani, takrat se spoznava, kadar se graja, takrat se obdržuje, kadar se zapuša.“ Zgledi te moči božje cerkve so se vidili nad s. Atanazijem, s. Janezam Zlatoustam, s. Bazilijem, in nad papeži s. Julijem in s. Leonam.

88. Pervske pravice rimskih papežev bolj na svetlo dane.

Ves ta čas je imel tako podobo, de se je moglo svetleje pokazati, kako de je rimska cerkev središče cele cerkve, in rimski papež znamenje cerkvene edinosti, varh vere in cerkvenih postav, prednik vsih škofov, in pastir cele keršanske čede. V hudih vojskah s krivoverstvom je pomanjkovala semtertje stanovitnost v čisti veri razun v rimski cerkvi; škofje in pastirji prvih sedežev so v zmote zapleteni bili, rimski papeži pa so vselej kot trdna skala v sredi divjih valov stali in resnico terdili. To je moglo vsakiga prepričati, de so oni prvi učenci cele cerkve. Samooblastni cesarji so večkrat nedolžne cerkvene pastirje preganjali, vodje krivovercov so dostikrat pravoverne škofo s sedežev puhali, oblasti lakomni cerkveni predniki so se semtertje čez svoje enake vzdigovali, in nižji stiskali; tem vsim preganjanim in stiskanim ni bilo nikjer tako gotove brambe, kakor per rimskim papeži, zatorej so se tudi vselej k njemu obračali. Rimska cerkev je bila zdaj ravno sama bolj prosta, ker niso cesarji več v Rimu stanovali; papeži pa niso bili tudi tako oblasti lakomni, kakor krivoverski pisatelji radi terdijo; bili so prav za prav očetje vsim preganjanim. Večkratni zbori škofov, ki so bili o verskih prepirih deržani, so po svoji strani tudi priložnost dali, de se je bolj pokazalo, komu de prvi sedež gre. Kolikor bolj so se serca keršanske vere zavedile, toliko večji je bila zlasti per škofih skerb, vse prav po duhu keršanstva vravnati; zatorej so prišle tudi pogostne vprašanja do papežev, kako v teh ali unih zadevah ravnati.

Vse letó pa ni ravno še le poti k oblasti papežev pripravilo, ampak je le priložnost dalo, de se je bolj očitno na svetlo pokazala. Uzrok prednosti papežev je v tem, de so nasledniki s. Petra, de so namestniki Kristusovi in poglavarji cele cerkve. Tako pravi v tej dobi s. Hieronim: „Kristus je eniga dvanajsterih apostelnov kot glavo izvolil, de bi ločitve ne bilo mogoče; s stolam s. Petra sim združen, ker vem, de na to skalo je cerkev zidana; kdor z rimsko cerkvijo ni zvezan, je zunej cerkve.“ Tako tudi

govori s. Avguštin: „Sodba iz Rima je sodba cele cerkve: kdor je v Rimu odveržen, je odveržen po celi zemlji.“ Pred drugimi so se v tej dobi rimskim papežem častni primki dajati začeli kot namestnik Kristusov, viši mašnik, apostolski oče zlasti pa imé papa ali papež to je: oče; zakaj popred so se po navadi le rimski škofje imenovali.

Kako de je bila oblast rimskih papežev v djanji spoznana, se je pokazalo precej v vojski z arijanstvam. Obsodbo Arija je škof Aleksander precej papežu na znanje dal; škofje preganjani po cesarji Konštancii, namreč s. Atanazi, Evstati Antiohijski, Marcel Ancirski in Luci Adrianopelski so se vsi do papeža obrnili, kateri se je zanje z vso močjo potegnil. Pozneje je s. Avguštin od Pelagijeve, s. Ciril Aleksandrijski od Nestorijeve, Flavijan Carigraški od Evtihove krivovere v Rim znanje dal. Preganjani škofje so tudi pozneje per papeži pomoči iskali, kakor s. Ciril Alekandrijski, s. Janez Zlatoust in drugi; in beseda papeževa je bila o tem, de noben škof brez njegove vesti ne more odstavljen biti, katero besedo je tudi Sardiški zbor poterdil. Celó krivoverci, kot Nestori in Pelagi, so za to prednost papeža vedili, in so per njem poterjenja svojiga uka iskali menijoč, de ga bodo potem lažje celi cerkvi vrinili. V cerkvenih zborih so imeli papeži vselej prvi sedež, in tudi njih poslancam se je prvo mesto med zbranimi škofi dalo. Vesoljni zbori se brez njih vesti in volje niso začenjali ne sklepali; ko je Dioskor Aleksandrijski brez papeževih poslancov v Efezu hotel zbor imeti, mu je bilo tako ravnanje zlo grajano s tem, de to ni dopušeno in de se popred še nikdar ni tako zgodilo. Prvi in drugi zbor v Carigradu sta še le po papeževim poterjenji vesoljna postala. Očetje Kalcedonskiga zbora so list s. Leona papeža z velikim spoštovanjem sprejeli, po njem krivovero obsodili, in v zadnje njegovo Svetost za poterjenje zbora prosili. Dalje so čez nižji cerkvene sodbe dostikrat pritožbe prišle do papežev, kot posebno zoper sklepe krivoverskih zborov in oni so sodbe po previdnosti popravili. Na mnoge vprašanja škofov zastran cerkvenih reči so poglavarji cele cerkve odgovor dajali v posebnih listih, ki se papeževe dekretale imenujejo. Prvi taki list je od papeža Siricija do Himerija Taragonskiga škofa l. 385, kjer je nekaj od s. kersta, od pokore, od zakona in od življenja duhovnih razloženo. Imenovana sta za tem zlo lista papeža Inocencija do Viktricija Roto-maškiga, in Eksuperija Tolozanskiga škofa. Tudi so papeži svoje poslance imeli celo v daljnih stranah cerkve, in so zato v časih ondašne škofo odločili; na cesarskim dvoru v Carigradu je bil zmiraj stanovitin poslanec rimske cerkve, apokrizijar imenovan. Tudi cesarske postave so pervstvo rimskiga papeža spoznale, kot postava cesarja Valentinijana III. od l. 445. Posebno se je prednost poglavarja rimske cerkve tam pokazala, ko je l. 503 kralj Teodorik 115 italijanskih škofov v Rimu vkupej zbral, papeža Šimaha soditi; zbrani očetje ga namreč niso hotli soditi temuč so govorili, de poglavar rimskiga stola nikdar ni bil sodbi nižjih

podveržen. Skorej ravno tako so spoznali izhodni škofje od papeža Vigilija, ko je cesar Justinijan čez njega sodbo imeti hotel.

89. Škofje, nadškofje in patrijarhi, druga duhovšina in nje pomnožene službe; vesoljni cerkveni zbori.

Spreminjeni stan cerkve je v zadevah škofov več sprebnobernil; njih služba je bila zdaj tudi pred svetom in deželsko oblastjo v časti. Zaveza škofa kot pastirja s svojo čedo je kakor tesna zaveza, kakor duhovni zakon veljala; zatoorej so cerkvene postave sploh prepovedovale prestavljanje iz ene v drugo škofijo. Desiravno so škofje več opravil nižjim duhovnim prepustili, so posvečevanje duhovnih le sami opravljali, tudi so v svoji škofjski cerkvi le sami božjo besedo oznanovali; časamale so nižji mašniki v izhodni cerkvi v pričo škofa pridigvati začeli, kot s. Janez Zlatoust v Antiohii; v zahodu je bil s. Avguštin prvi, ki je namesti svojiga stariga škofa Valerija cerkvene govore imel. Škofje so tudi večkrat svoje škofije obiskovali, ali ko sami niso bili v stanu, so letó opravilo posebnim mašnikom ali deželnim škofam izročili.

Razložik nadškofov ali metropolitano v memo družih škofov se je že v poprejšni dobi začel; zdaj se je ta naprava le bolj razpeljala. Nadškofje so imeli viši skerb za cerkvene reči v deželi, so deželne zборе po dvakrat v letu vkupej klicali, per volitvah škofov je njih poterjenje moglo pristopiti. Nadškofam se je pozneje dajalo ime eksarhov in patrijarhov, ktero se je kmalo le nekterim nar imenitnejim nadškofam prideržalo.

Cerkve v Rimu, Aleksandrii in Antiohii so se od kdaj kot imenitnejši štele, in njih predniki so se posebno patrijarhi klicali. K tem je pristopil škof v Carigradu (Konstantinoplu ali novim Rimu), kterimu je prvi Carigraški vesoljni zbor prvo čast za rimskim škofam določil, ko je bil pred Heraklejskimu nadškofu podversten. Ko so pa poznej v Kalcedonu zbrani očetje brez papeževih poslancov sklenili, Carigraški cerkvi take pravice dati kakor rimski, in ko so pozneje Carigraški patrijarhi ime vesoljnih patrijarhov si prilastiti hotli, so se rimski papeži nasprot postavili, in so stanovitno svojo prvsko pravico terdili. V zadnje je bilo v Kalcedonskim zboru še škofu iz Jeruzalema ime patrijarha dano, ker ondašna cerkev je mati vsih cerkev. Tako se je pet patrijarhov štel. Rimski papež se je posebno kot patrijarh zahodne cerkve v Italii, Galii, Španii in Ilirii štel, zato so bili nadškofje v Vieni, Taragoni in Tesaloniki njegovi namestniki; cerkev v Afriki se je bolj zase deržala, in nar starji škof se je perviga štel. Carigraški patrijarh je imel pod seboj cerkev v Tracii, Mali Azii, Pontu in nekaj ob južni Donavi. Aleksandrijski patrijarh je imel viši oblast v Egiptu, Libii ali Etiopii in Petomestji. Antiohijski patrijarh pa je veljal v Sirii, Cilicii, Arabii in drugih Juternih deželah; in Jeruzalemski v Palestini ali Judovski deželi. Ko so se bili o času prepira zastran trojiga poglavja krog l. 550 Oglejski

škofje od rimske cerkve ločili, so se sami začeli patrijarhi imenovati, (pervi je bil Pavlin, ki si je to ime prilastil) in rimski papeži so jim pozneje to ime dopustili. Patrijarhi so imeli pravico nadškofe poterovati, zборе vkup klicati, pritožbe daljne sprejemati, cerkvene postave nadškofam naznanovati.

Bolj razširjene cerkvene opravila so tudi več služeb med nižji duhovščino potrebnih storile. V gospodarstvo cerkveniga posestva so bili posebni hišniki, v sostavljanje cerkvenih pisem lastni pisarji, v brambo cerkvenih pravic besedniki postavljeni; nadmašnik je opravljal cerkvene opravila namesti škofa, naddiakon je za škofa vnanje vladije v rokah imel; v strežbo bolnikov in pokopovanje merličev so nastopile posebne duhovne družbe. Velika cerkev v Rimu je štela l. 520 za 60 mašnikov, 100 diakonov, 96 poddiakonov, 110 bravcov, 20 pevcov in 110 vratarjev.

Per obilnim razširjenji kristijanstva se je veliko vernih družeb na deželi vstavilo; škof so za vsako posebniga mašnika odločili kot duhovniga pastirja, ker so deželni škofje nehali. Tako se je naprava poznejih far razširila.

Cerkveni zbori ali shodi višjih cerkvenih pastirjev zastran verskih reči in cerkvenih zadev so zdaj, ko je cerkev prostost zadobila, toliko večkrat držani bili. Deželni cerkveni zbori so se v redu po drakrat v letu pod vodstvom nadškofa ali patrijarha shajali; govorjenje je bilo na njih od naukov svete vere, od zaderžanja duhovščine in vernikov in od drugih zadev posameznih cerkev, sklepale so se posebne postave, in delale sodbe v cerkvenih pritožbah ali pregreških; volili ali poterjevali so se škofje za prazne mesta. V tej dobi pa so tudi vesoljni cerkveni zbori na dan stopili, kakoršni so bili že pred v versti zgodeb popisani. Obljuba Jezusova je namreč bila, da on per svojih ostane do konca sveta, in od tod je terdno prepričanje izhajalo, da cela cerkev, vsi njeni škofje vkupej ne morejo od resničniga nauka odstopiti. Zatorej so se, kakor naglo je preganjanje cerkve minulo, škofje iz celiga sveta jeli vkupej snidati, kadar so krivoverci prašanje v važnejih naukih svete vere vzdignili; pervikrat se je zgodilo l. 325 v Niceji. Sicer čisto vsi pastirji cerkveni niso mogli svojih sedežev pustiti, pa so svoje misli drugim škofam, posebno nadškofam izročevali, in potem sklepe končanih zborov kot pričijoči sprejemali. Poklicani so bili ti zbori vselej z vestjo rimskih papežev, desiravno je pismo poklicanja večkrat iz rok keršanskih cesarjev izšlo; tudi so imeli papeži ali njih poslanci vselej prvi sedež med zbranimi škofi, kakor popis posameznih zborov kaže. Razun verskih naukov so v tih zborih tudi druge cerkvene zadeve pretresovane bile, in sodbe nad krivoverci so bile storjene, postave zastran cerkvenih pravic in zadev cele keršanske družbe so bile oznanjene. Sklepe celiga zbora so pričijoči škofje podpisali, in rimski papeži poterdili; brez tega poterjenja bi ne bili za vesoljne sprejeti. Veljava vesoljnih zborov je bila velika od začetka; njih izreki so bili kot izreki s. Duha sprejeti, kakor je cesar Konstantin že od Nicejskiga zbora spoznal, in kakor so škofje sami na znanje dajali, ko so zbarske

sklepe začenjali s to besedo: „S. Duh zapove“. Zatorej so cerkveni pisatelji zbarske sklepe tudi vkupej zbirali v posebne bukve, kot Janez Školastik l. 570 in Dionizi Mali l. 510.

90. Izreja, postavljanje in življenje duhovšine, prihodki cerkve in njenih služabnikov.

V podučenje prihodnjih duhovnikov je od začetka te dobe nar več poduk škofov storil; pomagale so v izhodu že pred vstavljenе šole kersanskiga nauka v Aleksandrii, Antiohii, Edesi in Cezareji. V zahodu je zlasti s. Avgustin svojo mlado duhovšino s svojim posebno svetim življenjem in z raznimi bukvami podučeval. Po zgledu njegove duhovske hiše so bile v Afriki in Italii mnoge semeniša ali hiše v izrejo in poduk mladih duhovnikov vstavljene. Tudi posebne pisma nekterih cerkvenih učenikov, kot s. Ambroža, s. Hieronima in s. Janeza Zlatoustu so bile duhovnim v poduk.

De bi bili služabniki cerkve v resnici modri in skušeni, so le po stopinjah in po zadostni starosti višje v duhovnih službah naprej stopati smeli; med levite je kdo še le s 30, med mašnike s 35 in med škofo s 45 leti smel posvečen biti. Nižji duhovšino so večidel škofo sami volili; pa vselej je bila pričijoča srenja prasha, ali koga vredniga spozna. Per volitvi škofov je duhovšina svoj glas dajala, nekaj tudi ljudstvo svoje želje razodevalo, vonder vse je šlo na poterjenje bližnih škofov v deželi; po postavi Nicejskiga zbora so saj trije škofo per volitvi v pričo biti, drugi saj s pismam privoljenje dati mogli, in nadškof je izvoljeniga poterdil. Ker je ljudstvo večkrat take v škofo hotlo, kateri niso bili po duhu cerkve, zato je časama svojo besedo per volitvah zgubilo, in le duhovšina, škofo in nadškof so se zraven vdeležvali, kakor je Laodicejski zbor l. 372 veleval. Nasprot so pa cesarji, ko so kersanski bili, per teh volitvah delež dobili; samo de so nekteri iz med njih, kot Konstanci in Valent, preveč samooblastno škofo postavljati hotli. Per volitvi rimskih papežev se je zlo tako, kakor per volitvi škofov godilo. Po volitvi je bil odločeni posvečen, s tem kakor od zgor poterjen in pooblasten.

Ker je cerkev visoko vrednost duhovniga stanu spoznala, zatorej je od svojih služabnikov zdaj še ojsreji terjala, de so se od zakonske zveze proste deržali. Zavoljo opravljanja s. maše in delitve svetih zakramentov se jim je namreč spodobila popolna čistost in zderžnost; tudi dolžnost v sveti učenosti napredovati in celi verni družbi se očete skazovati jim ni pustila se z zakonskih skerbmi motiti. V izhodu so bile postave od neženitve duhovnih sicer nekoliko mečji; Nicejski zbor je le to povzel, de kateri so bili pred posvečenjem neoženjeni, tudi potem tako ostanejo. Vonder pisma Evzebija, s. Hieronima, Epifanija in Janeza Zlatoustu kažejo, de so bili duhovni sploh brez žen, le nekteri so izvzeti bili; še postava cesarja Justinijana je na to šla. V zahodu pa so se postave od neženitve cerkvenih služabnikov celo na tanko der-

žale; ne le škofam, mašnikom in diakonom, ampak tudi poddia-
konam je bilo prepovedano žene imeti. Veliki cerkveni učeni-
ki, s. Ambrož, s. Avgustin in s. Hieronim so lepoto stanu, v katerim
duhovnik ne vé za drugo nevesto, razun za svojo cerkev, z zgo-
vorno besedo poviševali in priporočevali; in papeža Sirici in Ino-
cenci I. sta stare postave ponavljala in bolj oestro zaterdovala.

Svoje prihodke zase in za svoje služabnike je cerkev še
zmirej dobivala iz prostovoljnih darov svojih vernikov; sveti uče-
niki so verne živo opominjevali, cerkvi darove deliti, kakor so kdaj
Izraelci svoji duhovšini pervine in desetine dajali. Kar je bila
cerkev prosta, je tudi smela posestva v dar ali zadnjo volitev pre-
jemati; že cesar Konstantin je cerkvam semtertje posebne prihodke
odločil, posebno pravijo, de je rimski cerkvi lastno posestvo dal,
ako ravno ni gotovo kakošno ali kako veliko. Tudi so duhovni
po dobroti keršanskih cesarjev iz državnih žitnic kot cesarski
služabniki žito prejeli. Prihodki so se po navadi v štiri dele
delili: za škofa, za drugo duhovščino, za uboge, in za cerkveno
opravo. Marsikteri duhovniki so si še kakor pred aposteljni z
lastnimi rokami kruh služili; vonder mnoge službe in opravila so
se duhovščini tudi prepovedovale.

91. Sveti kraji in časi; božja služba sploh.

Kakor je poprejšnja stiska cerkve nehala, se je moč in
zmaga keršanske vere tudi v tem pokazala, de je vsa božja služba
in vse duhovno opravilo bolj slovesno postalo. In kakor se je red
in podoba cerkvenih opravil takrat vravnal tako je po večjim do-
zdanjih časov ostal.

Nar popred so se cerkve, tempeljni ali božje hiše pomno-
žile in ozalsale; cesar Konstantin in njegova mati s. Helena
sta te početke obudila. S. Helena je dala cerkve zidati, na Oljski
gori in v Betlehemu, Konstantin pa na Božjim grobu v Jeruza-
lemu, v Nikomedii, v Antiohii, v Carigradu in drugej. Sploh je
bila kristijanam pravica dana, stare tempeljne malikov v keršanske
spremeniti, in tudi nove zidati; velike cesarske hiše ali dvorane
(bazilike) so bile kristijanam za božjo službo izročene, takošne
so bile v Rimu cerkve s. Petra in s. Pavla in presv. Zveličarja
in s. Janeza K. v Lateranu. Podoba keršanskih tempeljnov se je
veliko razločila od malikovavskih, kateri večidel niso bili prostorni,
le okrogli ali podolgasti. Keršanske cerkve so bile namreč dolge
in prostorne ali na štiri vogle ali v podobi križa; stebri so jih
podolgama v tri ali celo pet strani ali ladij ločili, in obernjene so
bile sploh od zahoda proti izhodu. Sprednji konec cerkve je bila
lopa za nekristjane, srednji del ladija za spokornike, nar pred
in dalje za vernike, zadnji konec nekoliko povzdignjen pa kor
ali svetišče. Prostori v sredi cerkve so bili razločeni za moštvo
na desni, za ženstvo na levi, in za devištvo bolj spredej, ravno
tako za mnihe in nižji duhovščino. V koru je na sredi stal altar,
kdaj lesen zdaj pa kamnitin, na njem križ in svečniki, verh s.
Duh v podobi golobca, in ves altar je obok pokrival s štirimi stebri

podpert. V dnu kora zadej so bili sedeži za duhovščino, v sredi proti altarju pa višji mesto za škofa; med koram in ladijo je bila ena ali dve višji stopnji za brave s. pisma. Večne luči so gorele v prostorih cerkve v povišanje Gospoda, pred kteriga očmi ni noči. Zraven tempeljna so bile še druge zidanja, kot za kerstni kamen, za hrambo svetih posod in oblačil; pred vratmi pa je bila velika posoda vode ali celo studenec za umivanje pred vhodam v božjo hišo. — Posvečevanje cerkev je bilo precej navadno, kakor so kristijani lastne imeli; od cerkev presv. Zveličarja in s. Petra in s. Pavla se že najde zapisano, de jih je s. Silvester papež posvetil, in se per posvečenji altarja svetiga maziljenja poslužil. Tudi zvonovi in zvoniki ali turni so v tej dobi že nekaj začetka imeli; nekteri pravijo, de jih je s. Pavlin, škof v Noli na Italian-skim znašel. Svete podobe od Kristusa, od marternikov in od zgozeb s. pisma so več v navado prišle. Pred vsimi pa je podoba s. Križa povsod čislana bila; pred je bila znamenje sramote zdaj pa znamenje časti. Viditi je bil križ v hišah in v tempeljnih, v mestih in vaseh, na hribih in v dolinah; na strehah, na ladijah, na orodji, na bukvah i. t. d. Ako so si pa nekteri od teh podob po šegi malikovavcov kaj napačniga domišljevali, takrat so se cerkveni učenički zoper take vraže vzdignili, kot s. Janez Zlatoust in s. Avguštin.

Per obilnišim gospodovanji svete vere se je v božjih tempeljnih kmalo tudi večji lepota in bogastvo kazalo; zlato in srebro in dragi kamni so mogli služiti v čast praviga Boga; posebna dragota se je kazala v svetih podobah, in pa v duhovnih oblačilih per božji službi. Pred drugimi zala je bila škofova obleka, njegova kapa kot znamenje oblasti, perstan in palica kot znamenje duhovniga pastirstva in zaveze z verno čedo, zraven per višjih škofih še pali ali povoj iz bele volne krog pleč kot znamenje najdene ovčice. Duhovščina si je v znamenje ponižnosti jela lase striči in plešo verh glave nositi. Božja služba je bila vse bolj slovesna memo pred, in zlasti je zraven prišlo petje psalmov in svetih pesem. Sloviti cerkveni učenički so zlagali duhovne pesmi, kakoršne so še zdaj v cerkvi v navadi; tako s. Efrein, s. Gregor Nazijanski in s. Bazili v izhodu, s. Hilari, s. Ambrož, s. Prosper, in zlasti Prudenci v zahodu. Pesem „Tebe Boga mi hvalimo“ je neki s. Ambrož ves vnet o kerstu s. Avguština zložil, in naglo se je v cerkvi razznana. Tudi za lepe napeve in vredno popevanje so cerkveni pastirji skerbili, za kar je zlasti s. Ambrož pomniti; zatoorej so cerkve tudi lastne pevce imele.

Od svetih dni in časov je tudi v tej dobi več pomniti. Nedelja se je jela bolj praznično obhajati, ko je cesar Konstantin zapovedal ta dan sodbe odložiti, druge dela pustiti, vojake k molitvi zbrati, in ko je Laodicejski zbor ukazal ne praznovati sabote z Judmi vred. Za obhajanje velike noči je Nicejski zbor ravno tisti čas po cerkvi odločil, namreč nedeljo po prvi spomladni polni luni, in Aleksandrijski škof je imel skerb dan naprej prerajati in oznaniti. Praznik razglašenja Gospodoviga se je v zahodu, in praznik rojstva Jezusa Kristusa v izhodu povsod razširil. Prišli so k

tem praznikom zdaj še god obrezovanja Jesusa Kristusa namesto razujzdaniga praznika nevernikov, god darovanja Gospodoviga ali svečnica, god oznanjenja Marije, dalje spomin ss. apostelnov Petra in Pavla, spomin s. Štefana, perviga marternika, in god rojstva s. Janeza Kerstnika. Postni dnevi so se deržali kakor pred, namreč sreda in petik ali sabota, in štirideset dni pred veliko nočjo. Posebno sveto je bil zadnji teden tega posta ali veliki teden deržan, zlasti četertik, petik in sabota velika. Križevi ali prošniški trije dnevi pred Jezusovim vnebohodam so bili začeti po Mamertu Vienskim škofu l. 469, in dalje vpeljani. Sploh pa so sveti učeniki še vedno terdili, de je kristjanu vsaki dan praznik, in opominjevali so po šestkrat na dan moliti. To je bilo namreč o petelinovim petji zjutraj, o sončnim izhodu, ob tretji, šesti in deveti uri in na večer, v zahvalo Bogu za dan in noč srečno in v spomin na ure Kristusoviga terpljenja. Verni so se z duhovšino vred te ure v cerkvi zbirali, in se je na glas molilo ali pelo.

92. Svete opravila, s. zakramenti posebej.

Obhajanje svetih opravil je povsod nekaj bolj obilniga, bolj pomenljiviga dobilo; mnogotere znamenja, podobe in molitve so bile pridjane, de bi se skrivnost svetih reči vernikom bolj pred oči postavila.

Per s. kerstu je bilo zarotenje satana nad keršencam že popred v navadi; zdaj je škof ali mašnik v keršenca dihnil, mu se ušesa dotaknil v znamenje duhovne razumnosti, mu soli okusiti dal v znamenje modrosti, ga na glavi s s. oljem pomazal v znamenje božje gnade. Na eno stran obrnjen se je keršeneč odpovedal satanu, na drugo se je zaljublil Kristustu; v roki je deržal gorečo luč, in v zadnje mu je bilo belo oblačilo nedolžnosti dano. Kerševali pa so zdaj ne samo škofje, ampak večkrat tudi mašniki. Otroke so zdaj sploh precej kerševali; in ker so se nektare matere zavoljo slabosti otroka bale, de bi ne mogel svetiga opravila prenesti in so tedaj odlašale, jih s. Gregor Nazijanski oestro svari, kako de so tako maloverne, ko se Ana, Samuelova mati, ni bala mladiga deteta Bogu posvetiti. Zoper odrašene pa so se cerkveni pastirji tudi dostikrat pritoževali, ker so s. kerst radi do smerti odlašali.

S. birma se zdaj, ko so dostikrat mašniki kerševali, ni več vselej s s. kerstam vred delila; škofje pa so razun škofijske cerkve posebej per obiskovanji podružnih cerkev birmovali. Križmo za ta zakrament so škofje posebej blagoslovili; in zatorej piše s. Ciril: Pomni de s. mazila ne boš imel za navadno olje, ker ni več golo olje, ampak je dar Kristusov v s. Duhu.

Kar zadene zakrament s. pokore, je ravno v tem času ko se je cerkev bolj prosto gibala, obilno spričevanja. Zlasti je veliko govorjeno od oblasti mašnikov za odvezo in zavezo in od potrebnosti spovedi grehov. S. Janez Zlatoust moč duhovnih posebno s tem povzdigne, de ne obseže samo teles, ka-

kor per pozemeljskih oblastnikih ampak duše, de seže do nebes gori. S. Ambrož terdi zoper Novacijana, de le mašniki imajo oblast zavezati in odvezati. S. Bazili piše na ravnost: „Per spoznanji grehov je ravno tako kakor per skazovanji telesnih bolezin; kakor se leté samo umnimu zdravniku razodenejo, tako uni le per tistih spoznajo, ki so jih v stanu ozdraviti. S. Gregor Nisenski priserčno govori: „Serčno pokaži mašniku skriti greh, razodeni skrivnosti duše, kakor zdravniku rane odkriješ; on bo za tvojo čast in za tvoje zdravje skerb imel.“ S. Ambrož je večkrat solze z grešniki vred točil, ko je njih spoved sprejemal; s. Janez Zlatoust je opominjal ga poklicati, kader bi se kdo pregrešil, bodi si tudi po noči, in on bo spoved slišati pripravljen. Spoved je bila po navadi le na tihim; ako je bilo pa očitno pohujšanje popraviti, ali je spokornik celo goreč bil, se je spoved tudi še očitno zgodila. Še je semtertje od časa Decijevega preganjanja posebni mašnik za spokornike postavljen bil, de je njih spoved poslušal in jim potrebno pokoro nakladal; v Carigradu je l. 390 patrijarh Nektari zavoljo nekiga pohujšanja, ki se je iz očitne spovedi zgodilo, to postavo pre naredil, in sploh po lastnim zaupanji si mašnika izvoliti dopustil; tako je bilo časama tudi drugej se zgodilo. De bi bili pa mašniki bolj prav ravhati vedili, so jim sveti učeniki s. Bazili, s. Gregor Nisenski, s. Ambrož in s. Pacijan posebno napeljevanje za to dali. — Postave pokore so se večidel oestro deržale, in tudi po štirih stopinjah kakor popred. S. Ambrož je celo cesarja Teodozija očitni pokori podvergel, ko je bil 7000 Tesaloničanov po vojaki pomotiti dal. Tudi duhovni niso bili od teh postav izvzeti, ako so se pregrešili; o posebnih pregreških jim je bila duhovna služba odvzeta, kakor se vidi iz sklepov Toletanskiga zbora. Časama pa so nekatere stopinje očitne pokore bolj odnehale, kolikor se je spoved bolj na tihim godila, in je bilo vsakimu na vest pušeno, koliko de je spoved zase potrebno spoznal; le per očitnih grehih se je še oestro stara postava deržala. Ta razločik je zlasti s. Leon papež napeljal. Od odpustkov ali odpusjenja spokornih del in časnih štrafing pa se najdejo tudi v tej dobi zgledi; sej je ravno s. Ambrož cesarju Teodoziju čez osem mescov drugo pokoro odpustil.

Maziljenje bolnikov s s. oljem se najde tudi v tej dobi spričano. S. Janez Zlatoust piše, de tudi zato so mašniki nove zaveze spredej pred duhovni stariga časa, ker njih maziljenje bolniku zdravje deli; tudi s. Avguštin in drugi govore od tega zakramenta. Mertve trupla vernikov pa so se s častjo in s petjem na svetim ali žegnanim kraji, pa ne v cerkvah, k pokoju devale; molilo se je na njih grobeh, ubogajme dajalo, in s. maša za njih duše opravljala, osmi, trideseti in obletni dan se je za nje obhajal.

Tudi zakrament s. zakona in mašnikovo blagoslovljenje zakonske zaveze je v tem času svetleje spričevano. Govori od nje ga s. Inocenci I. papež rekoč: „To je pravi zakon po katolski veri, ki je v začetku po božji gnadi vstavljen.“ S. Ambrož pravi: „Kdor zakon prelomi, ker zoper Boga greši, deležnost

nebeškiga zakramenta zgubi. Blagoslovil ali žegnoval pa se je zakon med s. mašo; roke ženina in neveste so se v znamenje zaveze z rudečim in belim povojem ovile. Tudi neločljivost zakona je katoliška cerkev zvesto terdila zlasti v zahodu; v izhodu je bila le tam mečji, kjer je prelomljenje zakona od ene strani zadelo.

V zadnje je tudi od cerkvenih žegn ov spomniti. Žegnana voda se je našla v keršanskih tempeljnih, in posebin duhovnik je bil v to postavljen noter in vun gredoče kropiti; tudi v hišah so verniki žegnano vodo imeli, kakor se v pismih iz tisti-ga časa spričuje. Tudi kruh žegnovati je bila sploh navada; kruhe, ki so jih se per s. maši od več prinesli, je na zadnje škof žegnal, in med tiste razdelil, kateri niso mogli s. obhajila prejeti; tudi podučencam za s. kerst se je dal tak kruh.

93. Skrivnost s. rešnjiga Telesa, opravilo s. maše posebej.

Skrivnost s. rešnjiga Telesa svetlo razlagajo cerkveni učenci te dobe. S. Ciril Jeruzalemski govori novokeršencam: „Kdaj je Kristus v Kani Galilejski vodo v vino spreobernal, bi mu ne verjeli, de je vino v kri spremenil? Prejмимо tedaj, kar se nam deli s polnim prepričanjem kot telo in kri Kristusovo; zakaj v podobi kruha se ti telo in v podobi vina kri Kristusova da, de si eno telo in ena kri z njim.“ S. Ambrož zopet pravi: „Tista jed, ki jo prejmeš, tisti živi kruh, je telo Kristusovo.“ Morebiti znaš reči: Drugo vidim; kako mi praviš, de Kristusovo telo prejmem? Tudi to spričamo. Ako je toliko beseda Elijeva veljala, de je oginj z nebes poklical; ali Kristusova beseda ne bo toliko veljala, de podobe stvari spremeni?“ Enako se glase drugi učenci, s. Gregor Nisenki, s. Janez Zlatoust, s. Hieronim. Dalje je pomniti, de ti cerkveni učenci v skrivnosti s. rešnjiga Telesa ne vidijo samo zakramenta, ampak tudi daritev. S. Janez Zlatoust piše: „O čudo! o dobrota božja! ko vidiš Gospoda darovaniga ležati, in mašnika v daritvi in molitvi zamaknjeniga!“ S. Gregor papež pravi: „Vsaki dan moramo daritev mesa in kervi obhajati. Pomislimo tedaj, kakošna daritev za nas je to, ki se za našo odvezo v posnemanje terpljenja Gospodoviga obhaja.“ Zlasti pomniti so besede Nicejskiga zbora: „Na božji mizi ne mislimo nizko le na kruh in vino; ampak povzdignimo duha, in v veri razumejmo, de na tisti sveti mizi leži tisto Jagnje božje, ki grehe sveta odjemlje, in se nekervavo po mašnikih daruje; in ko drago telo in kri njegovo zares prejmemo, verujemo de so to podobe našiga vstajenja.“

Daritev s. rešnjiga telesa ali s. maša se je kot nar imenitnej med vsimi svetimi opravili štela; in skerbni cerkveni pastirji so red tega skrivnostniga djanja bolj poravnali. S. Bazili je starji daljši red s. maše bolj skratil, in tako je še zdaj v greški cerkvi o praznikih v navadi; red s. maše od s. Janeza Zlatoustla je še bolj skrajšan, in se rabi še današnji dan ob drugih dnevih; drugi takošin red se s. Cirilu Jeruzalemskimu pripisuje.

V zahodni cerkvi je iz tega časa imenitnejši red s. maše rimski, ki nosi ime po papežih Leonu I. in Gelazii; v Galii in Španiji je bil tudi lastni red za to sveto opravilo v navadi; Milanska cerkev pa je tudi svoj red s. maše imela, ki je še zdaj v navadi in se po s. Ambroži imenuje. Daritev s. maše se je zdaj, ko je cerkev mir imela, ne samo v nedeljih in praznikih, ampak po redu vsaki dan obhajala; opravljal je s. mašo škof sam, in mašniki z njim vred, druga duhovšina je bila v pričo in je stregla. Čas ni bil več ponočnin, kakor o preganjanji, ampak tretja ali šesta ura dneva in o postnih dneh deveta (ura po stari šegi šteta); in znaninje k začetku s. opravila se je očitno smelo dati, s kladvam se je namreč na kako kovino ali rudnino bilo, ali z zvončki vkup klicalo, dokler niso veliki zvonovi v navado prišli.

Začela se je s. maša v enih krajih s petjem psalmov, v drugih pa z branjem s. pisma. Na to pa so peršle prošnje za usmiljenje božje, in angelska pesem podaljšana ali gloria; škof je pozdravil potem verne, in v imenu vsih molitev k Bogu storil. Zdaj je eden bravcov iz višjiga mesta del s. pisma iz stare ali nove zaveze, za njim pa eden levitov evangeli bral; vmes pa se je psalm pel. Škof je na to na svojim stolu sedel ali per altarji stoje evangeli razložil, ali tudi poseben govor imel; in potem so mogli neverniki, spokorniki in podučenci za s. kerst odstopiti. Torej se je imenoval prvi del s. maše maša podučencov; drugi deli s. maše pa so bili maša vernikov. Od daritev, ki so jih verni prinesli, so leviti odločili kruh in vino, ki je imelo v dar s. maše služiti; umivanje rok je vse opomniti moglo svojo vest očistiti. Pomniti je, de je že v tej dobi kadilo per s. maši v navadi bilo. Poglavitni del s. maše se je štelo posvečenje kruha in vina ali povzdigovanje; pred tem je šel predgovor kakor opominjevanje na visoko skrivnost, in povzemanje angelskiga petja: „Svet, svet, svet!“ zraven prošnje za vse žive verne zlasti za papeža, za škofa ali patrijarha, za cesarja. V izhodni cerkvi se je o posvečenju kruha in vina zagrinjalo, ki je bilo pred svetiščem odkrito, in s. rešnje telo in s. rešnjja kri se je ljudstvu pokazala, in vse je ponižno na kolena padlo. V zahodni cerkvi je povzdigovanje pozneje v navado prišlo; vonder verna družba je že tudi popred presv. zakrament molila. Potem so bile molitve za nje, kateri so se v cerkveni družbi odločili, za mrtve škofo, patrijarhe, papeže, cesarje in druge vernike; tudi molitev očenaša in klicanje v Jagnje božje je bilo semtertje navadno; in potem so v znamenje ljubezni in sprave škof dali poljubljej ali kušljej miru, ki je šel naprej med duhovšino in med vernimi. O svetim obhajilu je zavžil nar pred škof svete skrivnosti, in potem so sveto večerjo sprejeli po versti mašniki, leviti in drugi duhovni, minihi, device in drugi verniki z besedo: „Telo Kristusovo! Kri Kristusova!“ Po končani zahvalni molitvi pa je bila verna čeda razpušena. Za prejemanje s. rešnjiga Telesa takrat vernikov ni bilo treba priganjati, so sami sploh zato željni bili.

Med daritvo s. maše se je s. obhajilo sploh pod obema podobama godilo; pa ravno tako se vselej verovalo, de je Kristus

pod vsako podobo pričajoč. Zakaj v času preganjanja so verni sploh, pozneje pa zlasti mnogi in časih popotniki s. rešnje telo seboj vzeti smeli, de so tudi v samoti s to jedjo se krepčati mogli; in to se je le s podobo kruha goditi zamoglo. Tako je bila tudi per bolnikih le ena podoba v navadi; in ta se je hranjevala v podobi golobca nad altarjem. Kruh pa je bil v izhodu skvašen, v zahodu pa narvečkrat opresen v navadi; in med vino se je malo vode primešalo. To posebno pa je zastran tega zakramenta in nekterih drugih skrivnost pomniti, de so cerkveni pastirji nauk od njih proti nevernikom bolj na tihim držali, de bi si ga oni ne bili v napak obrnili.

94. Življenje kristjanov, zgledi svetosti.

Ker je zdaj kersanska vera v rimskim cesarstvu gospodovala, je njena moč veliko v očitnim življenji ljudstva storila. Sploh je vse ravnanje kersansko podobo prejelo; kersanska ljubezin je veliko dobrotnih naprav za uboge, sirote in bolnike vpeljala, tudi sužnost hlapcev in dekel je vsa mečji postala, njim veliko je bila tudi prostost dodeljena; zlasti si je s. Janez Zlatoust veliko zoper terdo sužnost prizadel.

Zgledov posebne svetosti se je kazalo na vsih straneh med visokimi in nizkimi, med duhovnimi in neduhovnimi. Koliko svetih cerkvenih pastirjev de je bilo, koliko vnetih cerkvenih učnikov de je čedo vernikov zalšalo, posebne zgodbe povedo. V dalnje kraje so šli goreči mašniki vero razširjati, tudi z nevarnostjo življenja kakor s. Barlaam, ki je v Indii celo kraljestvo s kraljem vred spreobrnil, ali s. Valentin, ki je v retiških hribih martro prestal.

Cesarski dvor ste s svojimi čednostmi zalšale s. Helena, Konstantinova mati, in s. Pulherija, cesarica in Marcijanu zaročena, z modrostjo in deviškim življenjem zgled svetosti; kraljev tron so častili s. Jozafat, kraljev sin iz Indije, spreobrnjen po s. Barlaamu; s. Klotilda in s. Radegunda, francoski kraljici. Drugim imenitnejim stanovam so bili v čast: s. Aleš, ki je prvo noč nevesto zapustil, in potem neznan v očetovi hiši samotno sveto živel, s. Monika, s. Avgušтина mati, s. Marcela, s. Pavla, ktere so si s. Hieronima nauke v zgled vzele in s pobožnimi in dobrimi deli drugim svetile, s. Nona, s. Gregorja Nazijancana mati, s. Melanija, dobrodelna vdova; dalje blagorodne device, kot s. Makrina, s. Bazilija sestra, s. Gorgonija, s. Gregorja Nazijanskiga sestra, s. Evstohija, s. Hieronima učenka. Tudi nizki stanovi so imeli svoje svetnike, kot s. Servul berač v Rimu, ki je prejete darove v to obrnil, si s. pismo kupiti, s. Vendelin pastir per Trevirih, s. Genofefa devica in pastarica, ki je dvakrat Pariško mesto s svojo molitvijo otela. Pomniti so tudi svete spokornice kot s. Marija Egiptovska, ki se je 47 let v pušavi pokorila, s. Tajida, ki je tri leta v celici zaperta svoje grehe obžalovala, s. Pelagija, ki je pred na glediši v pohujšanje, po spreobrnjenji pa z ojstrim življenjem v zgled svetosti

služila. Naj se sveti marterniki te dobe tukej memo puste, ker so že pred imenovani bili, in ravno tako sveti pušavniki in mnihi, ker je od njih posebej govoriti.

Je tukej pomniti, de razun žive besede cerkvenih pastirjev in učnikov so k pobožnemu življenju veliko spodbudile tudi posebno njih bukve v ta namen pisane. Sem gredo s. Gregorja Nazijančana podučni listi, s. Janeza Zlatoustu bukve od devištva in mnogi listi, s. Ambroža bukve od devištva in njegove vrednosti, s. Hieronima listi do s. Pavle, s. Marcele, s. Ėvstohije in drugih, s. Avgušтина bukve od vere, upanja in ljubezni, od zderžnosti in poterpežljivosti, od dobrote zakona, od devištva, od dobrote vdovskega stanu in druge.

Tajiti vender ni, de je marsikaj slabiga v zaderžanji kristijanov tiste dobe najti, kar pa ni vsim pripisovati. Ravno zadobljeni pokoj cerkve je sploh vernikam bolj mlačnim biti pustil; mnogoteri so k veri pristopili, ker je to čast, varstvo, tudi še čas in dobiček dajalo; nasprot so zoper nevernike ojstre postave veljale. Mnogoteri verski prepiri v zahodu so sicer per marsikterih veliko gorečnost za vero budili; per drugih pa so le prazno prepirljivost in nemarnost za resnico redili. Mnogoteri zopet so se le na svojo vero, na vnanje pobožne navade, na oestro življenje zanašali, ter resnično pravičnost in svetost na stran pušali. Zlasti so cerkveni učeniki to grajali, de nekteri so le z božjimi poti vse opraviti mislili; zatorej je pisal s. Hieronim, de kristjanam ne pomaga v Jeruzalemu le biti, ampak v Jeruzalemu sveto živeti. V zadnje so nepokoji zavoljo napadov divjih narodov veliko spačili, in kateri so iz njih srede keršansko vero sprejeli, tudi niso nana-glima poprejšnih slabih navad opustili.

95. Začetki miniškiga življenja v izhodu; s. Anton.

Kolikor bolj se človek posvetiti, k nebesam povzdigniti in z Bogam zediniti iše, toliko bolj tudi skerbi se od sveta odtergati; zatorej verže od sebe vezi, ki ga na zemljo priklepajo, pusti pozemeljsko posestvo in ne stopa v zakon. Pa visokiga namena ni vsakimu zgol samimu lahko doseči, in nobeden se na lastno modrost ne more terdno zanesti; torej se iše drugim pridružiti, in se postavi modrejših podverže. Tako pride na spolnovanje treh svetov, ki jih je Kristus v s. evangeliu priporočil, namreč radovoljniga ubošva, vedniga devištva in stanovitne pokoršine pod duhovnim poglavarjem; to troje pa je ravno nasprot poželenju oči, poželenju mesa in napuhu življenja, kar ni od Boga, ampak od sveta. Tisti trojni svetje in njih spolnovanje so posebna lastnost tistiga življenja, ki se miniško to je samotno imenuje, in se v samostanu ali klostru pelja. Pervi začetki taciga življenja so že per prejšnih pušavnikih najti; vonder pravi ustanovitelj miništva je bil s. Anton pušavnik. Njegovi starši so bili v Egiptu bogati, blagorodni in keršanski, pa so mu kmalo umerli; še mlad on ni imel veselja nad igračami svojih tovaršev, pa ga tudi ni vleklo si šolske učenosti iskati, ampak življenje v premišljevanje

božjih reči zamaknjeno ga je veselilo. Ko je bil mladenec, je slišal enkrat besede, ki jih je Jezus bogatimu mladenču rekel: „Ako hočeš popolnoma biti, prodaj kar imaš, in daj ubogim“; in zopet druge besede: Ne skerbite za prihodnji dan.“ (Mat. 19, 21—6, 34). Tu se je odpovedal svojemu bogastvu, in je šel med pušavnike se od njih pobožniga življenja učiti; hude skušnjave pa je imel prestatiti od svoje nature in od satana, ki ga je v raznih strašnih podobah napadal. Vonder z božjo gnado je v tem vojskovanju srečno zmagal, z znamenjem s. križa je v beg zagnal hudobne duhove. Ko je cesar Maksimin kristjane preganjal, je s. Anton pušavo zapustil, in je prišel v Aleksandrijo, kjer je mnogotere vernike odpada obvaroval, in v stanovitnim pričevanju s. evangelija poterdil. Ko se je zopet v svojo ljubo pušavo nazaj vernil, je šlo veliko učencov za njim, ki so ga njegovo sveto življenje za seboj vabili; zvesto so ga posnemali v pobožnosti in svetosti, in so svoje opravila med delam in premišljevanjem delili. V premišljevanju so se božjih skrivnost in upanja prihodnjiga zveličanja veselili; s svojimi rokami se niso toliko za se trudili, ker so sami le malo potrebovali, ampak delali so, bližnim in daljnim ubogim pomagati. Desiravno je bil s. Anton zlo časten in celo s čudeži razsvetljen, je vonder ves ponižin ostal. Ko mu je enkrat nekdo obsedeno pripeljal, da bi jo ozdravil, je rekel: „Človek, kaj name kličeš? jaz sim človek kakor ti, ako veruješ v Kristusa kterimu jaz služim, pojdi, prosi Boga v svoji veri, in se ti bo spolnilo.“ Ko je cesar Konstantin s svojimi sinovi do njega pisal, je rekel ponižni mož: „Ne čudite se, ako vam cesar piše, on je le človek; čudite se veliko več temu, da je Bog svojo postavo ljudem dal, in po svojim Sinu z nami govoril.“ On sam sicer ni čerk poznal, pa učenosti ni zaničeval; učil je pa na golo učenost si ne domišljevali; s. pismo in sploh sveta vednost pa mu je bila obilno znana, tako da je tudi učenim brez strahu odgovor dajati znal. Ko so ga greški modrijani skušali, je rekel: „Kaj išete per nespametnim človeku.“ Ti nisi nespametin, mu odgovoré. „Tedadaj“, jim reče, bodite kakor jest.“ Ko so mu drugi očitali, da brati ni znal, je rekel: „Kaj je bilo pred, čerka ali duh“? Duh, so mu odgovorili. „Kdor ima tedaj zdraviga duha,“ je rekel s. Anton, „čerk ne potrebuje, v stvarjenih rečeh so mu bukve odperte, ki jih je Bog pisal.“ Tudi cesarju je v odgovoru na ravnost povedal: „Veselim se, da Kristusa častite; spolnajte vladarjeve dolžnosti, pomnite prihodnje sodbe, in pomislite, da je Kristus sam pravi in večni kralj.“ V arijanskih in drugih razporih je s. Anton veliko delal za spoznanje božje nature v Kristusu in za mir cerkve; tudi je prihodnje zgodbe svete cerkve z razsvetljenim duham pred previdil. Sam je bil zmirej veseliga duha, nikdar ne posmurin ali žalostin. Proti zadnjimu mu je bilo dano še s. Pavla pušavnika viditi; sam je potem globokeje v pušavo šel, se za smert bolj pripraviti. Pred svojim koncem je svoje minihe opominjal, se krivih nauk varovati, izročila očetov ohraniti, in je 105 let star umerl l. 356. Njegovo življenje, popisano po s. Atanazii, je v mnogoterih duha pobožniga življenja obudilo.

Pervi minihi niso bili še v prav tesni zvezi, s. Pahomijim je prvi družno stanovanje, samostan ali kloster, postavil na otoku v sredi Nila; skorej z njim vred je drugo miniško družbo Amoni vstavil na Nitrijski gori; Evstati pa je minihe v Armenii in mali Azii vpeljati skušal. Posebno veliko je za vstanovljenje miniškiga življenja v izhodu storil s. Bazili, ker je blizu nove Cesareje v Pontu kloster sozidal in miniham vodilo ali vladino življenje dal. Po tem zgledu je bilo kmalo več kloštrov blizu mest postavljenih; in še današnji dan so v juternjih stranah le minihi po redu s. Bazilija najti. Minihi so bili od začetka sploh neduhovni, le njih sprednik je imel mašnikovo posvečenje; bili so v vsim pod oblastjo škofa. Sploh so per vsih minihih veljale tri obljube, uboštva, devištva in duhovne pokoršine; od njih odstopiti se je v znamenje slabe vere in nestanovitnosti štelo. Njih življenje je bilo po besedi s. Janeza Zlatoustu v kratkim to: „Dan se je s svetim petjem začel; na to je prišlo premišljevanje po s. pismu, ob 3. 6. in 9. uri se je zopet molilo; drugi čas vmes je bil navadnemu delu odločen, in zvečer se je spet z molitvijo končalo.“ Njih predniki so se opatje to je, očetje klicali. Miniški stan je bil v času krivoverskih razpartij močna podpora kersanske vere, desiravno so ga v časih zapeljivci tudi na napačno stran obrnili. V njem so razvetljeni cerkveni učenički pred drugim tisto resnobo, globoko razumnost in stanovitnost našli, kakoršne jim je bilo v toliko duhovnim vojskovanji potreba. Sad pridniga dela miniških rok je dostikrat tudi cele kraje lakote smerti obvaroval.

Med raznimi podobami miniškiga življenja so nar bolj čudni bili stiliti ali stebrarji, katerih začetnik je bil s. Simeon Stilit, ki je od l. 420 skozi trideset let živel na stebru 5, 10, 15, v zadnje 30 komolcov visokim; tu mi ni bilo moč ne se vleči ne nasloniti, vonder je tako obstal kakor med nebam in zemljo ziveč; bil je svetla zvezda imenovan, od kteriga se je vsa zemlja svetila, in ves svet se je njegovimu življenju čudil. Tudi ženski spol se je taciga duha navzel, in je iskal tako po angelško živeti. Device in vdove so se v združeno življenje zbrale; s. Antona sestra je bila neki prva prednica takiga društva, in s. Pahomij je prvo vodilo za to dal; s. Bazili jih je tudi v Kapadocii vpeljal. Imenovali so se nune, to je device po egiptovsko.

96. Začetki miniškiga življenja v zahodu, s. Benedikt.

Tudi v zahod se je miniško življenje kmalo zasejalo. Pervi minihi so v Italijo in Galijo prišli s s. Atanazijem, ko je bil s svojiga sedeža pregnan; bila sta Amoni in Izidor. Življenje s. Antona, ki ga je s. Atanazi pisal, je miniškiga duha povsod obudilo; ss. Ambrož in Hieronim sta ga poživila v Italii, s. Avguštin v Afriki, s. Martin škof in opat Kasijan v Galii; s. Martina je o njegovi smerti že 2000 minihov k grobu spremilo. Vender življenje minihov v večernih krajih ni moglo biti tako oestro, kakor v juternih; tudi od začetka ni bilo enakih postav za vse; v sili ljudskiga preseljevanja bi bilo miniško življenje kmalo konec

vzelo. Tu je pa božja previdnost moža obudila, ki je miništvo terdno vstavil, in mutako podobo dal, de je bilo sveti veri za dolge leta v podporo, in divjim časam za prihodnje v omiko in izobraženje. Ta mož je bil s. Benedikt iz Nursije na Italijanskim. Ko je mlad v Rimu v šolah bil, se je nad razujdanostjo mladih učencov toliko zagrozil, de je skrivaj pobegnil, in v neki jami ali votlini, 40 ur od Rima, tri leta pobožno kot pušavnik živel. Dolgo je bil ljudem neznan, dokler ga niso pastirji našli, kateri so se nad njegovo pobožnostjo zavzeli, in jo posnemati iskali. Kmaló so ga, ko je njegova svetost bolj znana postala, minihi v bližnim kloštru opata izvolili; pa razvajeni se mu niso dolgo ojestro voditi dali, in hotli so mu med pijačo v kozarcu zavdati. Pa kakor je po svoji navadi s. Benedikt nad jedjo in pijačo s. križ storil, se je kozarc razpočil; s. Benedikt je spoznal svojo nevarnost, ter je klošter zapustil, rekoč: „Bog vam odpusti, bratje! pa vaše sovraštvo ni zasluženó in je neusmiljeno.“ Kmaló pa je k njegovi jami zopet toliko učencov tudi iz visokih hiš prišlo, de je zamogel dvanajst kloštrov sozidati in z minihi zastaviti. Vonder svoj red je on prav za prav na Kasini gori vstavil, kjer je l. 529 namesti malikoviga tempeljna in loga cerkev in klošter napravil, in krog stanovajoče neverske ljudi v keršansko vero vpeljal.

Ker se je s. Benediktu število učencov od dne do dne množilo, jim je posebno vodilo za njih življenje spisal, ktero je posebno modro sestavljeno, resnóbo z mehkostjo združi. Po tem vodilu je vsak eno leto skušnjo mogel delati, preden je bil v društvo vzet; opata je vse kot Kristusoviga namestnika spoštovati in v vsim slušati moglo, pa on je tu vsaciga po njegovi lastni voditi imel. Miniham je bil čas med molitvijo in delam razdeljen; ob navadnih cerkvenih urah po dnevi in po noči so mogli duhovne molitve opravljati, in se v premissljevanji muditi, druge ure pa so bile odločene za delo rok, za branje in prepisovanje bukev, podučevanje mladosti. Obleka minihov je bila revni kmečki tistiga časa podobna, njih ležiše nič mehkužno, in njih jed nič izbrana, neobilna, mesa so se zdravi čisto zderžati in večkrat še ojestro postiti mogli; bolnikam pa se je skerbno streglo. Take modre postave so s. Benediktu kmalo velike trume učencov pripeljale, in red njegov se je kmalo po Italii in Galii razširil, kjer sta njegova učenca s. Placid in s. Maver delala. Na drugi strani pa je tudi pred svetam njegovo ime v časti bilo; Totila, gotiški kralj, ga je sam obiskal v njegovim kloštru, je njegove nauke pazno sprejel, in se njegovi molitvi priporočil. S. Benedikta, sestra s. Školastika, je kloštersko življenje pa med svojim spolam razširila, in učenk krog sebe zbrala, jih z naukam in zgledam k pobožnosti napeljevala. Obiskala je svojiga svetiga brata vsako leto le enkrat, se z njim od nebeških reči pogovoriti; zadnji pot mu je na njeno tiho molitev hud dež branil se hitreje ločiti, in tedaj sta celo noč v pobožnih pogovorih in molitvi prečula. Tri dni po tem je vidil s. Benedikt dušo svoje sestre v podobi golobca proti nebu se vzdigniti; sam pa tudi ni dolgo več živel, umerl je l. 543 v cerkvi, kamor se je bil dal nesti.

97. Nasprotniki pobožniga, nauku svete cerkve primerjeniga življenja.

Ko so eni krivoverci zlasti verske resnice katoliške cerkve zametovali, so se drugi spačeni zoper njene djanske nauke vzdignili. Pred drugimi so iz poprejšne dobe še Manihejci ostali, kateri so se v sredi verskih razpertij na tihim razširjali v Azii, Egiptu, Afriki, Italii, Galii in Španii. Z obetanjem globoke učenosti, s hinavsko ostrim življenjem, z zapeljivo zgovornostjo so marsiktere neprevidne omrežili; arijanski razpori pa so moč cerkvenih pastirjev drugam tirjali, da jim niso mogli nasprot delati. Pa od l. 372 naprej so zavoljo skrivniga gerdobniga življenja teh krivovercev cesarji Valentinijan I., Teodozi, Honori, Anastazi in Justinijan zaporedoma ojtne postave zoper nje dajali, zgubo državnih pravic in premoženja, izgnanje iz dežele, celo smert so jim napovedovali. Zraven so prišli nauki in pisma cerkvenih učnikov, zlasti s. Avgušтина, kateri je v svoji mladosti sam v mreže Manihejcev zašel, pa kmalo praznoto njih vere spoznal bil. On je pisal več bukev zoper nje, tudi ustne prepire z njih poglavarji posebno s Favstam je napravil, ter očitno njih gerde zmote razodel. Iz Afrike je Manihejce prihod Vandalov pregnal, v Rimu pa se jih veliko potaknilo; tukej jih je vonder s. Leon papež odkril, in nato je v očitnih govorih njih zmote razjasnoval, posamezne zmotence v prijaznih pogovorih k spoznanju resnice napeljeval. Ostale Manihejce je v rimskim cesarstvu ojstra postava cesarja Valentinijana III. zadela, v Afriki roka kralja Hunerika in v Perzii moč kralja Kavada končala. Tako so ti krivoverci proti koncu te dobe zginili; vonder pozneje so se pod raznimi imeni še večkrat na dan kazali.

Gnostiške in Manihejske zmote je skup medel Priscilijan na Španskim, ter je nasledvavcov našel. Posebno per njem je bilo, da je s. Trojico tajil, vse vidno in telesno od vekomaj za hudobno štel, na eni strani veliko ojstroost, na drugi veliko nespodobnosti v življenji priporočeval, božjo službo pa katolški navadi ravno nasprot vravnal. Kakor so katolški škofje te zmote razodeli, so se zlasti Idaci in Itaci tudi z močjo zoper nje vzdignili; zbor v Saragosi l. 380 je Priscilijana in njegove nasledovavce kot krivoverce obsodil, in cesar Gracijan je ojstro postavo zoper nje dal. Pa kmalo se je Priscilijan spet nazaj vrniti vedil; škof Itaci je še pred njim pobegniti mogel, šel je pa k vojskovodju Maksimu, kateri je cesarsko oblast nase potegnil bil. Ko se Priscilijan novimu zboru v Burdigali l. 385 ni hotel podvreči, in je na pezi hudobne nauke obstal, je bil na Itacijevo priganjanje po povelji Maksimovim ob glavo djan. Večji del pravovernih škofov je sicer odsvetoval po taki poti krivoverce zatirati; s. Martin je nalaš do Maksima šel ga od neusmiljene sodbe odverniti; in presilna ojstroost tudi zmote ni mogla precej zatreti. Še je s. Avguštin pozneje imel zoper nje pisati, s. Leon papež španske škofo zoper nje buditi, in še le po zboru v Brakari ali Bragi l. 560 se je njih sled zgubil.

Razun teh so se nekteri posamezni zmotenci zoper posebne cerkvene naprave in keršanske navade vzdigovali, jih grajali ali zametovali. Neki Avdi je grajal to, de je cerkev s svojo prostostjo tudi več vnanje veljave in pozemeljskiga posestva dobila; Aeri, arijanski mašnik je terdil, de škofov in mašnikov oblast je enaka, zraven je molitev in post za mrtve nepotrebno imenoval, in praznovanje velike noči med Judovske vraže štel.

Masalijani, kterim je bil neki Adolfi začetnik, so le na molitev vse deržali, zakramente za nepotrebne imeli, vse delo, s kterim se molitev preterga, grešno šтели, namesti stanovitniga posestva imeti so se raji krog vlačili. Zoper nje je ojstro se vzdignil Antiohijski zbor l. 390; s. Epifani in Teodoret sta tudi pisala zoper te krivoverce. Neki škof Evstati je na post celo veliko deržal, tako de ga je zoper cerkveno navado še ob nedeljah in praznikih priporočeval, in tudi zakon, je mislil, de človeka nikakor brez madeža ne pusti. Cerkvni zbor v Gangri l. 365 je sklepe nasprot storil. Jovinijan, spačen minih, je vrednost miniškiga stanu pred navadnim življenjem tajil, in terdil, de vsih pravičnih zasluženje je enako veliko, kakor je vsih grešnikov dolg enako velik; Vigilanci je zametoval častenje svetnikov in svetinj; z obema vred je Helvidi tajil vrednost devištvu pred zakonom, in tudi Marii to čast jemal, de je vedno devica ostala. Vsih treh zmote je z ojstro besedo zavernil s. Hieronim v več bukvah in listih; tudi s. Sirici papež in s. Avguštin sta nasprot učila, in s. Ambrož je v posebnih bukvah skazal stanovitno prepričanje cerkve od vedniga devištvu Marije.

Četerta doba.

Začetki novih zmag cerkve na eni, in nove vojske na drugi strani.

Od l. 590 do 800.

Perro poglavje.

Prihod svete vere med nemške in slovenske narode, nje zmanjševanje med izhodnimi ljudstvi.

98. Perve pridobitve cerkve med nemškimi narodi, njen drugačni stan med novimi ljudstvi; s. Gregor papež.

Že v poprejšni dobi so se jeli novi časi za cerkev božjo napeljevati, ko je mogočnost rimskiga cesarstva pred kraljestvi sirovih ljudstev pojemati, stara greškorimska učenost in umetnost

pred novimi neomikanimi narodi se umikovati začela. V greško-rimskim cesarstvu so se sveti Kristusovi veri med neprenehanimi krivoverskimi prepiri če dalje bolj merzle in oterpnjene serca kazale; med tem pa so se približale druge ljudstva, ktere sicer niso še imele spoznanja praviga Boga, ki pa njih um ni bil s puhlo modrostjo omamljen, ne serce z mehkužnostjo popačeno; in kakor hitro so per njih izrastki divjosti in sirovosti iztrebljeni bili, se je dobra, pripravna zemlja za seme s. evangelija pokazala. To so bili nemški in slovenski narodje. Ker so bili leti neka-košno še v otroškim stanu, je Kristusova cerkev knjim kakor rednica in oskerbnica pristopila. Ko je bil poprejšni red človeške družbe po viharim preseljevanji narodov razdjan, je le božja cerkev po lepi vredbi svojih poglavarjev in pastirjev še močna in edina ostala; ona je ohranila stanovitno visoko modrost, ki jo je z nebes prejela, in je tudi v svoji lasti obderžala učenost in umetnost, ki si jo je stari svet perdobil bil. In tako je bila v stanu divje serca z močjo s. evangelija ukrotiti in sveti ljubezni pridobiti, pa tudi novo človeško družbo v red djati in pomiriti, in ji potrebne vednosti in umetnosti podeliti. Zatorej je cerkev segala v vse očitne in domače zadeve človeškiga življenja, je sodila med ljudstvam in poglavarji, med kralji in državami. Brezverni ljudje to stanje cerkve dostikrat gerdo grajajo, in pravijo, de je bilo vse temote in reve srednjih časov krivo; v resnici pa je ravno takošna moč in takošno ravnanje cerkve edino sredstvo v božjih rokah bilo, temoto nevednosti in divjosti odverniti, nepokojne ljudstva umiriti, in zlasti evropejski svet popolniga razdjanja obvarovati, in k zdanji učenost in umetnosti pot pripraviti.

Stara vera nemških narodov je sploh stvari kot božje bitja častila in ni bila z mnogim domišljevanjem pevcov in modrijanov prenaresena, in je od božjih reči visoke zaumke dajala; kakor se je tedaj tem ljudstvam nad stvarmi pravi Bog in stvarnik pokazal, so se mu tudi s čisto mislijo in pobožnim sercam vdale. Ko so bili za s. evangeli pridobljeni, so ga tudi z lastno zvestobo in gorečnostjo deržali, serca od mehkužnosti nepopačene so bile rodovitin svet za keržanske čednosti; pa z njih divjostjo in sirovostjo, z njih obilnimi praznimi verami v naturne in čeznaturne moči je cerkev daljši vojsko imela. V poprejšni dobi so izmed nemških narodov že nekteri keršansko vero sprejeli, pa večjidel jim je prišla po krivoverskih Arijanih; pozneje so zahodni Gotje in Burgundijoni po svojih kraljih v katolško cerkev prestopili, in ravno tako je Longobarde kraljica Teodolinda, hči bavarskiga vojvoda, s kraljem Agilulfam vred krog l. 596 k pravi veri pripeljala. Med Alemani in Bavarci je precej od začetka katolska vera veljala, posebno pa med Franki, med kterimi je proti koncu šestiga stoletja posebna luč bil s. Gregor, Turonski škof, ki je njih zgodbe popisal, in več bukev od čudniga in častitiga življenja svetnikov posebno pa s. Martina izdal; izhodni Gotje, Alani, Vandali in Svevi pa so v krivoverstvu svoj konec našli. Velik del nemških narodov pa je še v temah neverstva zastajal, kakor je bilo sploh tudi s slovenskimi narodi.

V tolazbo vernikov per mnogih nepokojih in nevarnostih in v krepkeji početik spreobrnjenja toliko v nevednosti praviga Boga zakopanih ljudstev je Bog v začetku te dobe svoji cerkvi obudil s. Gregorja I. papeža, kateri se zavoljo velicih del in čednost po pravici s primkam Veliciga kliče. Bil je v Rimu rojen, sin imenitnih in pobožnih staršev; zavoljo njegove učenosti ga je greški cesar Justin II., ki je takrat še oblast imel čez rimsko mesto, prednika per mestni gosposki postavil. Pa sv. Gregorja posvetni stan ni veselil; po smerti svojiga očeta je na svojim posestvu na Sicilskim otoku šest kloštrov, v Rimu pa v svoji hiši sedmiga postavil; tu je sam tiho in pobožno življenje peljati sklenil, ter se je branju svetih bukev in ojstrimu pokorjenju vdal. Ali iz samote ga je papež Pelagi II. potegnil, med diakone ali levite vzel, in kmalo v Carigrad kot svojiga poslanca k cesarju napotil, kjer je patrijarha Evtihja od resnice vstajenja mesa tako prepričal, de je letá na smertni postelji za svojo polt prijel rekoč: „Spoznam, de bomo vsi v tem mesu vstali.“ Ko je v Rim nazaj prišel, je bil po Pelagijeви smerti enoglasno papež izvoljen; pa branil se je, do cesarja za tega voljo pisal, in se preblečen v neki jami prikril, vonder ognjen steber nad jamo ga je razedel. Od l. 590 do 606 papež je s. Gregori veliko za sveto cerkev storil. Zavoljo spoštovanja od njega in njegovih naprav v katolški cerkvi so tudi bili Gotje bolj v pravi veri poterjeni, so tudi Longobardje raji v njo prestopili; Anglezam je še ko minih sam hotel iti s. evangeli oznanovat, pa takrat zaderžan jim je kmalo kakor papež učenike svete vere poslal. Dobre duhovšine tiste nevarne čase ni bilo obilno, pa modri papež je znal še krepkih mašnikov najti in še več dobre duhovšine obuditi; pisal je za njih podučenje neprecenjene bukve pastirskiga vodila; po takih duhovnih je zamogel revam časov pomagati, in skrite ostanke malikovavstva po Italii zatreti. Svete opravila v cerkvi je on v lep red djal, tudi veliko njih lepoto in slovesnost povzdignil, in cerkveno petje je vravnal in zboljšal tako sicer, de so njegove naredbe za vse čase v katolški cerkvi obveljale. Škerbno je čul tudi za spolnovanje cerkvenih postav, napakam se je z močjo nasprot postavil, krivoverske ostanke zatreti iskal. Zraven je bila njegova dobrotljivost in milodarnost prečudna; ptujce je sam k svoji mizi jemal, uboge po rimskim mestu vse zapisane imel in podpiral, hiše za sirote in šole za siromake je napravil, in še daljni kraji so njegovo dobrotnost občutili. Čez vse to je bila njegova učenost po vsih straneh velika, in njegove bukve so obilne zveličanskih naukov, kot bukve praviga djanja ali razlaganje od Joba, homilije ali pridige od sv. evangelijsa in od preroka Ecehijela, podučni listi, pogovori od življenja in čudežev svetih mož italijanskih, in razlaganje psalmov od pokore. Zatorej je med velike cerkvene učenike štet, in ne dajo mu podobarji zastonj podobe sv. Duha na stran zavoljo njegoviga razsvetljenja v božjih rečeh.

99. Keršanska vera zasajena v Anglii in v delih Nemčije.

Posebno delo s. Gregorja je bilo spreobrnjenje Anglov v Britanii. Še minih je vidil sveti mož zale angleške mladenčce med sužnimi na prodaj na rimskim tergu; smilili so se mu, prasal je, od kod de so. Ko se mu pové, de so Angli, pravi: „Prav, zakaj angelsko obličje imajo, in spodobi se, de bi bili so-deležniki angelov.“ Precej je prosil papeža Pelagija II., de naj ga pusti v Anglijo s. evangeli oznanovat; pa komej je Rim zapustil, Rimljani niso popred odnehali, de ga je papež nazaj poklical. Vonder vedno mu je bilo spreobrnjenje Anglov per sercu; in l. 597 je poslal škofa Avguština s 40 minih iz reda s. Benedikta to delo izpeljat. Anglija je bila takrat med sedem kraljev razdeljena; Avguštín je pripravil nar pred kralja Etelberta, in veliko njegovih podložnikov k s. kerstu. Tempeljní malikov so bili v cerkve praviga Boga posvečeni; in mesto Kenterburi je nadškofov sedež postalo. Melit, drugi oznanovavec svete vere, je spreobrnil kralja Sabereta, in je Londinsko škofijo vstavil. Kralja Edvina je kraljica Edilberga keršanski veri pridobila, in na to se je škofija v Jorku začela; s. Ozwald, Edvinov sin, je dalje skerbél za uterjenje svete vere, dokler ni v vojski zoper never-skiga kralja Penda smerti našel. Vonder dosti truda je bilo treba, preden je bilo vse angleško ljudstvo spreobrnjeno; večkrat so bili keršanski škofje med tem pregnani, dokler ni s. Vilfrid zadnjih nevercov v južni Anglii spreobrnil. Tako so stari in novi prebivavci v Britanii v keršanski veri združeni bili. Nadškof Teodor krog l. 670 je še mnogih za duhovsko in drugo potrebno učnost napravil.

Vse to delo so podpirali tudi razni izmed papežev, ki so za s. Gregorjem sledili. Bili so namreč za njim papeži: Sabinijan od l. 604 do 606, Bonifaci III. l. 607, s. Bonifaci IV., kteri je veliki okrogli tempelj starih malikov panteon v Rimu v cerkev Matere božje in vsih marternikov posvetil, od l. 608 do 615; s. Deusdedit od l. 615 do 618 in s. Bonifaci V. od l. 619 do 625. Drugim papežem za temi je zopet nova krivovera, ki se je v izhodu vzdignila, opraviti dala; Sergi namreč, Carigraški patrijarh, in Teodor, škof iz Arabije, sta jela učiti, de v Kristusu je per dveh naturah le ena sama volja; njih nasledovavci so se Monoteliti (enovoljci) klicali. Papež Honori I. od l. 625 do 638 ni precej zvijače krivovercov spregledal, ter se ji ni po potrebi nasprot postavil; za njim je bil Severin papež l. 640, Janez I. od l. 640 do 642, kteri je že spoznal zvijače krivovercov in jih zavgel, Teodor I. od l. 642 do 649. S. Martin I. pa je v rimskim zboru l. 649 monotelishko krivovero z njenimi zagovarjavci zavgel, je bil pa zato v samoto na polotok v črnim morji pregnan, kjer je velike reve umerl kot zvest varh prave vere l. 654; razni čudeži so ga po smerti razsvetlili. Za njim so bili papeži Evgeni I. od l. 654 do 657, s. Vitalijan od 657 do

672, Adeodat od l. **672** do **676**, Don I. od l. **676** do **678**, pod katerim je bil šesti vesoljni zbor v Carigradu poklican, s. Agaton I. od l. **678** do **682** in s. Leon II., pod kterima je bil ta zbor začel in končan in kriv uk po celi cerkvi zaveržen.

Med tem, ko so v izhodu krivoverske razpertije sveto cerkev podkopavale, se je v zahodu z večji pridnostjo in skerbjo naprej zidala. Zlasti cerkve ob Rajni in Donavi so v silah preseljevanja narodov zlo zaterte bile, in za vero vneti možje, zlasti minihi iz Irskiga, so hiteli jih zopet kviško postavljati. Med temi je bil s. Kolumban, kteri se je krog Bodanskiga jezera za uterjenje svete vere posebno trudil krog l. **611**. Potem je Liksijevski samostan v Galii ali Francii vstanovil, in veliko miniham učenik bolj popolniga življenja bil. Njegov tovarš s. Gal je v Helvecii ali Švajcu vzdignil sloviti samostan, ki se še dan današnji po njem imenuje. Moč njegove besede je bila toliko, da je enkrat po končanim govoru vse ljudstvo klicalo: Božji duh je dans po ustih tega moža govoril. Tudi s čudeži ga je Bog v življenji in po smerti razsvetlil, med kterimi se tudi to pripoveduje, da mu je medved dreva nositi mogel. Med Franki krog Virchurga je s. Kilijan s s. Kolomanom s. evangeli oznanoval, in vojvoda Gocnana kerstil; pa ker mu je branil imeti bratovo ženo Gajlano, ga je letá, kakor kdaj Herodijada Janeza Kerstnika z njegovimi tovarši v smert pripravila. Med Bavarci je s. Rupert vojvoda Teodora in veliko ljudstva kerstil, poderto Juvavijo ali Solnigrad spet iz razvalin vzdignil, in je ondi svoj škofski sedež in samostan postavil. Posebno pa je od l. **652** naprej s. Emeran keršansko vero med tem ljudstvom vstanovil, in škofijo v Reznju (Regensburgu) postavil; pa po krivim gerde pregrehe obdolžen je bil na poti neusmiljeno umorjen. Začetnik cerkve in škofije v Frizingi pa je bil s. Korbinijan, ki je ondi l. **730** umrl.

Nižje ob Rajni je krog l. **600** s. Goar pušavnik keršansko vero spet budil; v Belgii je s. evangeli oznanoval s. Amand, škof iz Štrasburga l. **620**, za njim pa s. Avdomar minih, in s. Eligi škof iz Nojona. Med Friziji je s. Vilibrord od l. **692** naprej sv. vero zasejal, in nadškofijo v Utrehtu postavil; sicer se je to ljudstvo več časa resnici zoperstavilo, pa ko je prišlo v oblast Frankov, je bilo svetimu možu lažje nevero popolnoma pregnati, in še dalje do Danskiga pravo vero zanesti.

100. Napredovanje kristijanstva v zahodni in južni Evropi, boj z mahomedanskimi Arabljani.

V enih straneh južne in zahodne Evrope je keršanska vera med tem od znotrej bolj svojo moč razvijala, in popred sirove ljudstva s svojim nebeškim duham če dalje bolj navdajala. To je bilo posebno na španskim, kjer so zraven nekterih pobožnih kraljev posebno sveti in učeni škofje svetla luč za verne bili. Med temi je bil s. Izidor, nadškof v Sevili od l. **636**; vsa španska deželaga je dolgo let kakor svojiga učenika častila; red božje

službe je vravnal, miniham prave vodila življenja dal, in mnogo bukev polnih svete učenosti pisal. Sloviti so bili tudi s. Evgeni, s. Ildefons in s. Julijan, Toletanski nadškofje, kateri so vsi z besedo in pismi verne učili, in jih z zvesto skerbjo vodili. Tudi so za pravo keršansko življenje in za lep cerkven red veliko storili cerkveni zbori, katerih je bilo posebno v Toletu od l. 633 do l. 701 veliko deržanih, in h katerim so se škofje večidel iz cele dežele shajali. Na Francoskim razun Klotarja I. slabi in mehkužni kralji, kateri so večidel vladanje svojim velikim hišnikom pustili, sicer niso veliko za rast vere v sredi ljudstva pripomogli. Toliko več so pa storili goreči škofje, kakor s. Arnulf, pobožin in do ubozih usmiljen škof v Mecu; s. Eligi, popred zlatar in kraljev denarar, Nojonski škof; s. Avdoen, popred visok kraljev služabnik, Rovanski škof; s. Leodegar, Avtunski škof, ki je neprestrašeno visoke in mogočne svaril, in zato po hudobnežih življenje zgubil. Tudi na več cerkvenih zborih zlasti v Parizu in v Remih so si škofje prizadevali potrebne cerkvene reči poravnati.

Med tem časam pa se je za sveto cerkev hud nasprotnik vzdignil, Mahomed namreč, kateri je od l. 622 v Arabii novo vero, polno praznih vraž, oznanovati začel, kmalo dosti nasledovavcov našel, jih za svoje nauke silno vnel, in k prederznemu boju zoper vsako drugo vero podžgal. Kmalo so mahomedanski Arabljani velik del juternih dežel v svojo oblast spravili, tudi severno Afriko so si l. 707 osvojili; in zdaj je nastopila huda nevarnost tudi za evropejske dežele v jugu in v zahodu. Pred drugimi je bila Italija zadeta; napadali so jo Arabljani s svojim brodovjem, ropali ob bregovih, vjete kristijane v sužnost vlačili. Vonder Bog je to deželo veči nadloge še varoval, ko ni imela dosti človeške pomoči; od greških cesarjev je imela malo brambe, Longobardi pa so le svojo oblast razširiti iskali. Ljudstvo se je sicer na rimske papeže obračalo, pa ti so se naglo eden za drugim verstili, in moči pozemeljske niso imeli; vonder njih beseda in njih molitev je bila močnejši.

Huji kakor za Italijo je bila bližnost Arabljanov za Španijo. Zoper hudobniga in razujzdaniga kralja Vitica se je mogočna stranka vzdignila, in je Roderika izvolila; pa Viticovi sinovi so Arabljane iz Afrike v pomoč poklicali. Arabski vojvoda Tarik je kralja Roderika v boji l. 712 premagal, in oblastnik Muza, ki je za njim prišel, se je do l. 714 skorej vse Španije polastil. Mnoge mesta so bile požgane, ljudstvo pomorjeno, in druge kraje je strah podvergel; v Sevili so odslej arabski oblastniki stanovali, in veliko Mahomedanov se je v deželo vselilo. Kristijani sicer niso bili popolnoma zaterti, veliko jih je med nevernimi premagavci ostalo; pa stiskani so bili, z dvojnimi davkami obkladani, pozneje tudi preganjani. Pa majhno kardelo serčnih keršanskih junakov je v severne hribe španske dežele, v Asturijo in Biskajo zbežalo, kjer so svojo prostost ohranili, in stanovitno se zoper Arabljane branili; Pelagi je bil vojvoda teh junaških vojakov. Od ondod je terpela vedna vojska zoper Mahomedane, dokler čez dolgo let

niso bili spet iz lepe dežele izgnani. Že Alfonz katolški, tretji naslednik Pelagijev, je Arabljanam mnoge mesta vzel, in novih cerkev več postavil.

Nekaj let po tem, ko so se na Španskim vsedli, so se Arabljani pod svojim oblastnikom Abderamanam na Francosko vsuli, iz Azije in Afrike so bili vojaki vkupej zbrani, de bi bili celo Evropo pod Mahomedov jarm spravili. Majhna kersanska vojska je bila kmalo zmagana in posekana; Arelat, Avinjon, Lijon in mnoge druge mesta so padle sovražnikom v roke, in so njih morijo in divjo razujzdanost skusile; požgane cerkve in klostri, poderte vasi in tergi so kazali, kod je huda vojska derla. Pa pred Senoni (San) je bil ta pot konec razdjanja; med tem, ko so se mestnjani serčno branili, je pobožni škof s. Ebon svoje roke k Bogu vzdignil; in neznan strah je Bog nad Arabljane poslal, de so se spet prot jugu obrnili, pa velik rop so seboj vlekli. Drugo leto je Abderaman vojsko ponovil, upal je še večiga ropa. Kmalo je bila Burdigalija (Bordó) in druge mesta v njegovih rokah, kersanski vojaki in njih vojvoda Evdes so bili v kervavi bitvi zmagani; in kmalo so bili sovražniki v sredi Francije. Med Franki je takrat vso oblast namesti kralja viši kraljev hišnik, Karl Martel, imel v rokah; on serčan in junašk je poklical vojake iz Francije in Nemčije vkupej. Per Piktavii (Poatié) je kersanska in neverska vojska l. 732 vkup zadela; huda bitva je terpela cel dan, silno Mahomedanov je padlo in njih vojvoda Abderaman vmes; po noči je sovražnik nanaglima pot v Španijo nazaj nastopil, in velik rop še zapustil. Tako so bili kristijani v zahodu mahomedanske silovitosti in grozovitosti oteti; vonder v Francii se je še dolgo sled razdjanja poznal, in veliko vernikov je življenje za praviga Boga zgubilo; med mnogimi drugimi je samo v slovitem Lerinskim samostanu 500 minihov smert za sveto vero prestalo.

101. Spreobrnjenje večjiga dela nemških narodov. S. Bonifaci.

Semtertje je bilo že spreobrnjenje narodov, ki so med Rajno in Labo v zdanji Nemčii stanovali, poskušano; pa delo je bolj posamim ostalo, in ni popolniga sadu prineslo. Zato je Bog obudil moža, ki je bil poln moči, stanovitnosti, modrosti in ljubezni, in je svoje delo v tesni zvezi s poglavarjem cele cerkve speljeval; ta je bil Vinfrid, mašnik iz Anglije, ki se je potem Bonifaci imenoval. On je šel l. 718 nar pred v Rim, papeža Gregorja II. za poterjenje v oznanovanje svete vere prosit; po tem je učil s. evangeli v Frizii, Hesii in Turingii, je veliko opravil in tudi nektare kneze kerstil. Zdaj v Rim poklican je bil škof za nove cerkve v Nemčii posvečen; in na to je skorej vse ljudstvo v Hesii in Turingii spreobrnil. Bilo je staro hrastovo drevo, ki so ga malikovavci posebno častili, in s. Bonifaci se vzdigne v zaupanji na Boga to drevo posekat; ljudstvo je mislilo, de ga bo gotovo roka od zgorej zadela, čudilo se je, ko

se svetimu možu nič ni zgodilo, in je toliko raji stare vraže pustilo. L. 732 je šel on zopet v Rim, kjer ga je papež Gregori III. za nadškofa celi Nemčii povzdignil; na to mu je bil sedež v Mogunci odločen, trinajst škofij mu je bilo poddruženih. Te škofije so bile v Štrasburgu, Špiri, Vormacii, Kolonii, Litihu, Augsburgu, Vircburgu, Bikeburgu, Erfurtu, Aihštatu, Konstancii in Kurii. Tudi škofije v Solnimgradu, Frizingi, Reznju (Regensburgu) in Pasavi je s. Bonifaci vnovič vravnal. Vero bolj uterčiti, je on zlasti skerbil v več krajih, tudi v Fuldi samostanov postaviti in minihov in nun iz Angleškiga v začetik pridobiti; vpeljal je tudi redovne zборе škofov, in zapovedal za ljudstvo v domačim jeziku molitve učiti in liste in evangelije brati. V njegovim djanji sta ga veliko podpirala Karl Martel in Pipin, njegov sin, kateri je bil namesti nemarniga Kilderika III. kralj Frankov izvoljen. Poslednje dni l. 755 je s. Bonifaci nadškofski sedež svojimu učencu Lulu prepustil, in spet med Frize šel s. evangeli oznanovat. Že je veliko množico kerstil, in jo v keršansko cerkev sprejel; pa tu so ga, ko je ravno pripravljen bil zakrament s. birme deliti, hinavsko popadli in neusmiljeno umorili. Tako je s krono marternikov svoje delo častito končal.

Med nemškimi narodi so se Saksonci nar dalje sveti veri ustavljali; bili so samosvoje ljudstvo, vojska je bila njim veselje, njih misli so bile sirove in po željah mesa. Pervi oznanovavci s. evangelijsa so per njih le krono marternikov dosegli; več je storil Burhard, škof iz Utrehta. Ko so pa Saksonci neprenehama dežele Frankov napadali in ropali, so francoski kralji sklenili, jih s silo podvreči in k keršanski veri pripraviti. Zato si je posebno Karl veliki, ki je l. 768 za svojim očetam Pipinam kraljestvo dobil, obilno in stanovitno prizadeval. Pa s silo se vera težko v serca vsadi, in trideset let je bilo vojske treba, preden so bili Saksonci podverženi. V Oznabruku, Munstru, Paderbornu, Mindi, Bremit, Verdi in v Zeligenstatu (poznaje v Hildeshajmu) so bile škofije vstavljene, v Korbeji pa sloviti samostan sozidan; po teh napravah so časama tudi serca ljudstva spreobrnjene bile, sosebno je veliko storil s. Ludger, škof v Bremit.

Tako je sveta vera zopet lepe zmage dosegla. De so ljudstva s. evangelijsa raji sprejele, je posebno to veliko storilo, ker so dostikrat nezmožnost svojih malikov vidili, katerih altarje, podobe in drevesa so oznanovavci kristijanstva podirali, in katerih ni nič žaliga od zgorej zadelo. Vidili so tudi dostikrat čudeže služabnikov Kristusovih, in so tedaj toliko raji vero praviga Boga sprejeli. Verh tega so oznanovavci svete vere dostokratne povelja od rimskih papežev prejeli, nevernikom s krotkostjo, ne s presilno ojstrostjo se bližati, njih vraže z modrostjo zavračevati, in navade, ktere se niso dale lahko odpraviti, na keršansko stran iberniti. Tedaj so se na mesto malikovavskih praznikov postavili prazniki svetnikov, na mesto praznoverskih altarjev in dreves križi in svete znamenja, in na mesto tempeljniv lažnivih bogov pa cerkve praviga Boga.

102. Spreobrnjenje nekterih slovanskih narodov, zlasti Slovincov.

O koncu šestiga stoletja so se slovanski narodje zopet v seliša nazaj povračevati začeli, ktere so kakor natančno preiskovanje kaže, še pred Kristusovim rojstvom v posesti imeli, pa zapustiti mogli. Leta 551, ali bolj gotovo med letam 592 in 595 so prišli Slovenci iz une strani Karpaških hribov in so se ob Muri, Dravi in Savi med Donavo in Terzaškim morjem vsedli; imeli so nekaj časa lastne kneze, dokler niso v časih Karlne veliciga prišli v oblast Frankov. Njih vera je bila malikovavska kakor per drugih slovanskih narodih, zlasti so Beliga boga in Černiga boga razločili. Keršanski veri so bili zlo sovražni, in kristijane, ki so jih v teh krajih našli, so preganjali in morili; otroke so iz rok mater tergali in žgali, nedolžne device žive parali, duhovne usmrtili ali izgnali. Od konca šestiga stoletja ni več sledu od škofov v Emoni, ki je bila poderta in je kakor Ljubljana vstala, v Tiburnii in Ptujim. Oglejski patrijarhat je obstal, in škofije v Terstu in na Istrijskim; poravnana je bila med papežem Gregorjem II. in Petram, Oglejskim patrijarham, dolga razpertija z Rimam. Od Ogleja sem je bil s. evangeli tudi nar pred med tem ljudstvom zlasti na Krajnskim oznanovan, desiravno od tega ni posebniga zapisaniga najti. Na drugi strani pa so si misijonarji iz Bavarskiga in zlasti Solnograški škofje v spreobrnjenji Slovincov zaslužnja nabirali. Početki s. Amanda, Štrasburskiga škofa, so bili brez sadu; več je storil že s. Rupert, Vormaški škof, ki je med l. 684 do 718 Solnograško škofijo ustanovil, in se Korotanski apostelj imenuje. Nar več pa se je zgodilo za s. evangeli med Slovenci od polovice osmiga stoletja naprej. Ko so namreč Obri ali Avari Slovence zlo stiskali, je korotanski vojvoda Borut Bavarce v pomoč poklical, kteri so Obre zmagali, pa si tudi Slovence podvergli. Borutov sin Karast, in stričnik Kajtimar (Hotimir) sta kot zastavljenca na Bavarsko prišla, ondi keršena bila, in mašnika Majorana v domačo deželo seboj pripeljala. Kajtimar si je kakor vojvoda posebno prizadel za spreobrnjenje ljudstva; s. Virgili, Solnograški škof, mu je na prošnjo poslal deželnega škofa Modesta s štirimi mašniki, in zdaj se je več novih cerkev vzdignilo, kakor v Gospejsveti, v Liburnii ali Tiburnii in drugej. Po smerti s. Modesta so bili zopet nekteri drugi mašniki v Gorotan poslani, ki so pa malo opraviti mogli; neverni del ljudstva se je namreč sveti veri ustavljal, in je po Kajtimarovi smerti s popolno vstajo na dan stopil. Bavarski vojvoda Tasilon je l. 772 vstajnike zmagal, in Valjhun (Valduh) je bil vojvoda postavljen; na njegovo prošnjo je s. Virgili spet deset mašnikov poslal, po kterih se je prava vera mirno razširjala. Kar je plemenitnikov še nekaj neverskih ostalo, jih je vojvoda Ingo k pravi veri nagnil, ker je keršanskim sužnim in kmetam per gostarii bolje postregel, kakor malikovavskim pervakam rekoč, de so v njegovih očeh verni kmetje več vredni kakor neverni plemenitniki. Tako je prot koncu osmiga stoletja kristijanstvo med Slovenci sploh sprejeto bilo.

K nekterim drugim slovanskim narodam je kristijanstvo skorej ravno ta čas prišlo. Horvatje so se krog l. 636 ob Donavi, Savi in Uni do Teržaškiga morja vselili; greški cesar Herakli jim je sedeže dovolil, pa jih je tudi h kerstu posilil l. 638.

Ko je pozneje njih vojvoda Porga cesarja Konstantina Pogranata novih misijonarjev prosil, je odgovor dobil, si jih iz Rima od poglavarja cerkve iskati. Prišli so tedaj rimski mašniki, in so vojvoda in veliko ljudstva kerstili; papež Vitalijan je tudi njih ropanju in bojevanju mejo postavil, in njih deželo v svoje posebno varstvo vzel. Serbi so tudi l. 636 od cesarja Heraklija sedeže ob Donavi in Savi dobili, in so ravno tako po sili keršeni bili. Ko so se pozneje greški oblasti odtegnili, so s tem vred tudi vero odvergli; pa cesar Bazili jih je premagal, in spet so s. evangeli sprejeli. Obri ali Avari so konec osmiga stoletja tudi po s. Virgilji, Solnograškim škofu, nauke s. evangelija zaslišali.

103. Začetik deželske oblasti rimskih papežev.

Kar rimsko mesto ni bilo več sedež cesarjev, je ravno per poglavarjih cele cerkve, pri papežih, tudi za pozemeljske strani pomoči iskalo. Ko nobeno orožje ni bilo v stanu brambe dati, so večkrat papeži s svojo besedo mesto sovražnikom oteli. Tako se je tudi v tej dobi godilo; zatorej so še druge italijanske mesta per papežu pomoči iskale, zlasti zoper napade Longobardov. Tako je časama prišlo, de je en del Italije z rimskim mestam vred papeža kakor svojiga pozemeljskiga gospoda častil, desiravno še v resnici tega imena ni imel. Napeljal je pa Bog tudi to, de so papeži resnično posest od nekaj dežel dobili, de so tako bolj samosvojni stali.

Papeži, kar jih je bilo še v tej dobi, so se večidel zlo naglo verstili, drugim je bilo dano več časa cerkev božjo vladati. Za Agatonam je bil Leon II. papež l. 682; Benedikt II. l. 684; Janez V. l. 685; Konon l. 686; Sergi I. je bil papež od l. 687 do 701; v njegovim času je bil v Carigradu velik zbor izhodnih škofov deržan, ki ga petošestiga imenujejo, kteriga pa papež ni hotel poterčiti, ker je mnoge reči drugač od prejšnjih cerkvenih postav sklenil. Dalje so bili papeži: Janez VI. l. 701 do 705; Janez VII. l. 705 do 708; Sizini l. 708, Konstantin l. 709 do 715. Gregori II., papež od l. 715 do l. 731, je bil za vero ves vnet; s. Bonifacija je s posebno močjo za aposteljna nemških narodov pooblastil; hudobne početke greškiga cesarja Leona, ki je hotel vse češenje svetih podob zatreti, je resno svaril. Tudi longobardskiga kralja Luitpranda je od napadanja rimskiga in drugih mest odvernili. Gregori III. je bil ravno tako za vero vnet, je podpiral s. Bonifacija na Nemcih, cesarja Leona opominjal od napadanja podob nehati; pa hudobni cesar je svoje brodovje poslal se nad papežem zmaševati, ali po božjim dopušenji je hud vihar ladije raznesel in razbil.

Longobardi so Rim in druge italijanske mesta bolj pritiskali; papež Caharija, ki je nastopil l. 741, in vladal do l. 752, je

vse krog Rima v njih oblasti našel, tedaj se je sam s kraljem Luitprandam za dvajset let miru pogodil. Pa ta kralj in njegov naslednik Rahizi sta potem mesta ob Terzaškim morji, Raveno, Ankono z drugimi vred nadlegovala; in spet, ker greški cesarji niso več za te kraje skerbeli, je papež Caharija jim pokoj zadobil. Ta papež je tudi s. Bonifacija s svojimi sveti podpiral, in skerbel zmote iz njegove nove keršanske čede odverniti. Štefan II., papež od l. 752 do 757, je bil persiljen zoper Longobardskiga kralja Ajstulfa pomoči iskati per Pipinu, kteriga je ob tej priložnosti v francoskiga kralja pomazal. Pipin je v dveh vojskah longobardskiga kralja premagal, odvzete dežele pa, namreč Rimsko, Ankonsko in Ravensko vojvodstvo, je s pismam papežu v dar in posest dal l. 756; on sam je tudi ime posebniga varha rimske cerkve dobil. Pavel I., papež od l. 757 do 767, je bil posebno dobrotljiv in usmiljen mož. Papež Štefan III., od l. 768 do 772, in Hadrijan I., od l. 772 do 795, sta spet od longobardskiga kralja Deziderija nadlego terpela in sta pomoči per Karlnu velikim iskala, kteri je, kakor njegov oče Pipin, rimske cerkve varh imenovan bil. Karl je longobardskiga kralja premagal, posestvo rimske cerkve z novim darilam pomnožil. V izhodu je v tem času vesoljni cerkveni zbor v Niceji l. 787, kamor je tudi papež svoje poslanca napotil, zametovanju in napadanju svetih podob konec storil.

104. Nevarnosti za cerkev v izhodu; Muhamedova nova vera.

Izhodno ali greško cesarstvo je imelo dostikrat slabe, grozovite, razujzdane vladarje, kteri so verh tega, namesti državo in cerkev vnanjih sovražnikov krepko braniti, raji verske prepire napravljali in podpirali. Potreba je pa bilo v veri terdnih, in v djanji serčnih in močnih cesarjev, ker so se mogočni sovražniki nasprot vzdigovali. Tudi je bilo hudim nasprotnikom v bran treba znotrej v cerkvi in v državi terdne edinosti; nasprot pa je bilo po raznih krivoverah in zraven še po prekucijah med vladarji vse razdeljeno.

Zoper grozovitiga in gerdobniga cesarja Foka se je l. 607 perzijanski kralj Kozru II. vzdignil kakor maševaveč; planil je nad juterne dežele cesarstva, zmagal po versti veči mesta do Damaška in Antiohije; podiral je zale mesta in zatiral nedolžno ljudstvo. Ko je bil Foka l. 610 s cesarskiga stola pahnjen in umorjen, in je Herakli na njegovo mesto stopil, so Perzijani dalje naprej derli, vzeli so s silo Jeruzalemsko mesto, zmagali na eni strani Egipt, na drugi prišli do Carigrada. Neizrečeno neusmiljeno so počenjali v Jeruzalemu; brez števila so pomorili duhovnov, minihov in devic, požgali so cerkve, in celo cerkev božjiga groba. Vse draginje so vzeli seboj, zraven tudi les sv. križa; patriarha Caharija in mnogo ljudstva so peljali v sužnost; veliko ubozih kristjanov je še po tem smert našlo. Nesrečni prebivavci Sirije in Palestine so v velikim številu v Egipt bežali, in njim veliko je bil

Aleksandrijski patrijarh, s. Janez Ubogaj medajavec, v pomoč in podporo, kateri je ravno od silno velike in čudne dobrotljivosti primik dobil. V vsih teh nadlogah in stiskah je cesar Herakli dolgo brezskerbno mudil, svojim ljudstvom pomoč pripraviti; kar se je l. 622 s čudno močjo vzdignil, je spravil vojsko vkupej, in šest let junašk boj naprej gnal. Dobil je zgubljene dežele nazaj, pridrl v sredo Perzije, in častit mir dosegel, in perzijanski kralj je po roki lastniga sina Širuja življenje zgubil. Velik rop in zraven pridobitev s. križa je bila plačilo te zmage, in veliko kristijanov s patrijarham Caharijem je bilo rešenih. S hvaležnim sercam je cesar sam les s. križa v cerkev božjiga groba hotel nesti; pa v častiti in bogati obleki ni mogel naprej, dokler je ni spremenil z oblačilam ubožčika, kjer je potem drago znamenje lahko na sveto mesto donesel.

Po takih slovitih delih pa se je cesar Herakli spet v staro nemarnost povernil, in se začel v verske prepire mešati, ko sta Teodor, škof iz Farana v Arabii, in Sergi, patrijarh v Carigradu, kriv nauk na dan prinesla, kakor de bi Kristus eno samo voljo imel, ne božje in človeške razločene. To zmoto sta Herakli in njegov sin Konstant s svojimi postavami in s preganjanjem pravoverskih mož uterditi in razširiti hotla; več stanovitnih zagovornikov resnice, celo papež s. Martin I., je življenje zgubilo; dokler ni bila kriva vera pod cesarjem Konstantinom IV. in papežem Agatonam v šestim vesoljnem zboru v Carigradu l. 680 obsojena. Pod cesarjem Justinijanom II. je petošesti ali Trulanski zbor v Carigradu l. 692 posebne postave za cerkveni red k sklepam petiga in šestiga vesoljniga zbora pridjal, ktere postave pa so jele prevelik razločik od postav rimske cerkve napeljevati, s tem pa ločitev greške cerkve pripravljati. Podpiranje verskih prepirov in grozovito vladanje nad ljudstvom se je pa nad greškimi cesarji strašno splačevalo; Justinijan II., Leonci in Tiberi III. so bili neusmiljeno s trona pahnjeni in umorjeni, in Heraklijeva rodovina je s tem konec našla. Pa nasledniki niso bili boljši, in njih del tudi ni bil srečniši; in ljudstvo je za vero nekakosno oterpnelo, zlasti ko mu je silovitost cesarjev dostikrat slabe in krivoverske duhovne pastirje dajala. Nar huji šiba pa za vladarje in ljudstvo je bila nova vera in krepka vojska, ki jo je Muhamed vzdignil l. 622.

Mahomed, prav za prav Muhamed, je bil rojen l. 570 v Meki, arabljanskim mestu blizu rudečiga morja; svoj rod je izpeljeval od Izmaela, Abrahamoviga sina. Njegov oče je bil malikovavec, in mati judovske vere; od kristijanstva je pozneje na svojih potih nekaj slabe znanosti dobil. Učeniga izobraženja mu je manjkalo, nepremožni stan ga je prignal se tergovanja poprijeti; v se zamišljeni duh, huda terma in skrit napuh pa ga je napeljal novo vero na dan spraviti. Arabljani so bili namreč do tistiga časa v veri močno razločeni; razne podobe malikovanje je med njimi veljalo, obilno Judov je bilo med njimi razkropljenih, zraven je bilo tudi več pa slabo podučениh kristijanov najti. V Meki je bilo posebno svetišče s črnim od kdaj česenim kamnam,

Kaaba imenovano, ktero je po starih pripovedih od Abrahama začeti imelo, in nar pred enim Bogu posvečeno, potem pa z mnogimi maliki nastavljeno bilo. Nekaj spomina na prvo vero očakov v eniga praviga Boga se je med tem obdržalo, kateri spomin je bil po Judih in kristijanih bolj obujen; in tega se je Muhamed poprijel, ter malikovanje iz srede svojiga ljudstva odpraviti sklenil; pa ker je bilo to ljudstvo bolj mesenih misel, se je tudi nova vera močno po njih obernila. V svojim štiridesetim letu je Muhamed nar pred med svojimi domačimi začel od prikaznin in razodetev pripovedovati, ktere mu je po njegovim mnenji angel Gabriel od Boga prinesel; kmalo pa je pred vsim ljudstvom s tem oznanilam na dan stopil: „En Bog je, in Muhamed je njegov prerok.“ Njegovi domači so mu sicer verjeli, pa drugi rod se je zoper njega vzdignil, in mu celo smert žugal; mogel je v drugo mesto, v Medino, bežati l. 622, ktero leto imajo njegovi nasledovavci, Muhamedani, še vedno v častitim spominu, de od tod svojo letnico štejejo. V Medini je bil Muhamed dobro sprejet, oznanil je svojo novo vero in postavo, in postal je vojvoda ljudstva; kmalo je zmagal in vzel Meko v posest, in je Kaabo, ondašno svetišče od malikov očišeno v poglavitni tempelj svoje vere povzdignil. Muhamedov uk je bil časama spisan v bukvah, ki se Koran imenujejo, in je bil lastna zmes iz stariga praznoverstva, iz judovstva in kristijanstva. Muhamed je oznanoval eniga Boga, zavergel je vraže mnogih malikov, pa tudi kersansko resnico od presvete Trojice; obljubljeni učenik in prerok je bil on Muhamedanam; Abraham, Mojzes in Kristus so bili poslanci božji, kateri so le nekaj razodenja božjiga prinesli. Krog božjiga trona so iz čiste luči stvarjeni angeli; človek pa je iz prahu, in njegova duša je del božjiga bitja, in vse njegove djanja in zgode so že naprej namenjene. Od perviga greha in od odrešenja Muhamedov nauk nič ne vé; oznanuje pa po smerti zvestim vernikom raj ali paradiž poln mesenih sladnost, hudobnim pa ognjen pekel, kjer za sožgano kožo vedno nova rase. Ta nauk tudi ne iše notrejnje svetosti življenja, le vnanje dela naklada, obrezo, molitev petkrat na dan, post, milošino, božjo pot v Meko, in vojsko zoper nevernike, to je vse, kateri drugač verujejo; vino sicer piti prepoveduje, pa dopusti več pravih in postranskih žen imeti. Sploh reči, daje Muhamedov uk malo verovati, dopusti in obeta pa mesu mnogo vžitka. Tempeljni Mahomedanov so mošeje, njih praznik je petik; imajo svoje pismouke, služabnike tempeljnove in tudi minihe, kateri so pa dalje od pravih duhovšine razločeni.

Ta vera je arabljansko ljudstvo nekako čudno zbudila in vnela; vzdignilo se je, ves svet z orožjem pod svojo oblast spravil, in vsako drugo vero z mečem zatreti je hotlo; njegovi početki so veliko v zgodbah sveta storili. Od tod je prišla tudi velika nevarnost za sveto cerkev zlasti v juternih deželah; pa tudi zahodne strani niso bile zavarovane pred hudimi napadi.

Že Muhamed sam je po srečnih vojskah kmalo gospod cele Arabije postal; prederznil se je cesarju Herakliju in perzijanskemu kralju napovedati, de naj njegovo vero vsi sprejmejo. Ko so nje-

govori vojvodi eno cesarsko vojaško trumo zmagali, je on sam Sirijo napadel, in greški vojaki si niso upali se mu nasprot postaviti. V sredi takih srečnih početkov pa ga je smert l. 632 zadela; neka žena mu je bila zavdala, poskusiti ga, ali je res poslanec božji.

105. Stiske in zgube cerkve v izhodu po muhamedanskih Arabljanih.

Po smerti Muhamedovi se je bolj močno pokazalo, koliko de so se Arabljani ali Saraceni (Juternodeželani) za njegov napačni uk vneli; zakaj kakor vroči vihar njih pušav se je njih oblast in vera razširila pod Muhamedovimi nasledniki ali kalifi. Že kalif Abubeker je vzel en del perzijanske meje. Kalif Omar se je postal l. 637 Palestine z Jeruzalemskim mestam; z žalostjo mu je patrijarh Sofroni cerkev Kristusoviga vstajenja ali božjiga groba odperl, in je opominjal vernike k pokori, ker je zdaj gnjusoba razdjanja na sveto mesto prišla. Omar je dalje zmagal Sirijo in Egipt do l. 640, in cesar Herakli kakor ves merteve se mu skorej ni nič nasprot stavil; vedni verski prepiri so bili vso moč greškiga cesarstva zaterli. Kalif Ozman si je podvergel Perzijo, otoke Ciper in Rod do l. 656. Le notrejnji nepokoji, v katerih je Muhamedova rodovina oblast v arabljanskim kalifatu zgubila, so daljnejne zmage nekoliko zadržale. Pod kalifi iz Omayjeve rodovine so bili že otoki v srednjim morji in italijanski begovi ropani, Carigrad pod cesarjem Konštantinom IV. l. 669 do 676 obležen, l. 707 cela severna Afrika, in l. 714 Španija podveržena; tudi mnoge dežele srednje in južne Azije so bile že Arabljanam pokorne, tako de je kalif Valid čez nezmerno veliko državo gospodoval. Sedež tega gospostva je bilo nar pred mesto Damask, po tem pa mesto Bagdad, ktero je kalif Al Manzur sozidal.

Vladarji v greškim cesarstvu, namesti v takih nevarnostih se z vso močjo prave vere držati, in svoj meč zoper sovražnike križa obrniti, so raj od nevernikov nauke posnemali in zoper podobe Kristusove in njegovih svetnikov divjali. Leon III., cesar od l. 716 do 741, je po zgledu muhamedanov svete podobe prepovedovati, in njih spošтовavce preganjati začel; pač je mogla biti šiba božja to, ker so njegove dežele zoper njega vstale, in ker so Arabljani l. 717 in 718 že drugi pot desiravno zastonj Carigrad oblegli. Očeta je posnemal sin Konštantin V., kateri je bil sicer zoper Saracene srečin, in tega zopet Leon IV. Cesarica Irena, ktera je namesti sina Konštantina V. gospodovala, in v drugih straneh sicer malo vredna bila, je zopet pravo vero in spoštovanje svetih podob podpirati jela, in v njenim času je bil sedmi vesvoljni zbor v Niceji l. 787 obhajan. De v takih notrenjih razpertijah greškiga cesarstva Arabljani niso bolj nevarni postali, so zadrževali tudi prepiri v njih deželah, ker so se v Azii, Afriki in Španii lastni kalifi vzdignili.

Stan kristijanov pod oblastjo Muhameda in njegovih nasled-

nikov ni bil vselej enak. Muhamed sam, desiravno je Kristusa le za človeka spoznal, je vonder s. evangeli v časti imel; tudi do kristijanov se je večkrat milostiviga kazal. Tudi njegovi nasledniki iz posvetne modrosti od začetka niso bili nepoterpežljivi proti spoznovavcam svete vere; samo de so Judam in kristijanam posebej glavni davk nakladali. Še so keršanski učeniki pravo Jezusovo vero nasprot Muhamedovimu nauku z besedo in v bukvah zagovarjati smeli; samo krive vere so se zraven tudi prosto razširjati smele. Po velikih zmagah pa so se kalifi prevzeli, in so se oostro Muhamedove besede poprijeli: „dveh vér v deržavi ne terpeti.“ Tedaj so bili kristijani zaničljivo deržani, in večkrat z mečem preganjani; časih jim je bilo le dvoje izbrati pušeno, ali umreti ali Muhamedovo vero sprejeti. Kalif Ihm je veliko keršanskih sužnih umoriti dal; in kalif Valid II. je damaščanskimu nadškofu Petru jezik izdreti in njega v samoto pahniti ukazal, kjer je reve konec vzel; tudi drugi škof Peter in veliko kristijanov je takrat bilo terpinčenih in umorjenih. Pozneje je bil kristijanam in celo miniham in pušavnikom viši davk naložen, in prepovedano jim je bilo nove cerkve zidati, križe staviti, in od keršanske vere z Arabljani govoriti.

Utegnilo bi se prašati, zakaj de je Bog tako silovito in kristijanstvu tako sovražno vero, kakor je bila Muhamedova, dopustil. Čudni so božji sklepi, vonder tudi tukej je Bog svoje modre namene imel, kateri se nekoliko tudi spoznati dajo. Izhodne ljudstva so per vednih verskih prepirih na tem bile, le popačeno vero obderžati, in tako z nekako kugo ostrupene biti. Muhamedanska vera in oblast pa je tukej nastopila kakor nekakošna zapera, de se kužni strup ni mogel toliko razširiti. Zraven je bil Muhamedov meč kazin in pokorjenje za toliko nečasti, ki se je sveti veri v juternih deželah po toliko krivih naukih zgodila. Za zahodne ljudstva pa, ktere so dostikrat svojo prostost v prederznost in divjost obračale, so bili Muhamedani tudi večkrat šiba v božji roki; zraven pa so jih oni tudi s svojo silovitostjo budili, de se niso v nemarnost in lenobo pogreznili, in de so se njih spijoče moči oživile. Keršanska cerkev je bila sicer v hudih napadih Muhamedoviga ljudstva kakor v potresu premajana, vonder razrušila se ni; in tako se je tudi v tej dobi kakor na skali zidana pokazala; desiravno so bili nekteri konci od nje odtergani, se je znotrej bolj uterdila, in na drugo stran bolj razširila. Spolnila se je namreč tudi v tej dobi beseda: „Prišli bodo od izhoda in zahoda, in bodo z Abrahamam in Izakam v božjim kraljestvu; otroci kraljestva pa bodo izverženi.“

Drugo poglavje.

Nauk katolške cerkve dalje uterjevan.

106. Obsežik cerkveniga nauka v tej dobi; cerkveni učeniki.

Katolška vera zmirej ravno tista ostane, desiravno se s ča-

sam bolj razjasnuje in bolj dokazuje; krivoverstva pa se zdaj v tej zdaj v drugi podobi kažejo; zdaj pridejo z velikim hrupam, zdaj spet tiho minejo. Nekatere krivoverstva se vonder dalj časa obderže, ali pa še nove izraske iz sebe poženo, kakor je bilo z Nestorjevimi in Evtihovimi zmotami zastran nature Kristusove v izhodnji cerkvi. Zoper leté so se tedaj tudi v tej dobi cerkveni učniki poganjati imeli. Na drugi strani je bilo cerkvi o spreobrnjenji nemških in drugih narodov posebno zoper razne vraže in prazne vere teh ljudstev govoriti in učiti, in njih sirovost in divjost po postavah kersanskiga življenja preravnati in prestvariti. Dalje je Muhamedova nova vera kristijanstvu nasprot stopila in treba je bilo resnico s. evangelija memo korana razjasniti in poterditi. In zopet je Muhamedova vera v sredi svete cerkve vojski zoper svete podobe priložnost dala, kjer je bil pravovernikam hud boj prestati.

Sploh za vso kersansko resnico in postavo, posebej pa za imenovane zadeve, so se v tej dobi cerkveni učniki in zbori trudili. Med cerkvenimi učniki tega časa je posebno s. Gregor papež imenovati, kteri je bil posebna luč tistim časam, ki jih je sirovost neomikanih ljudstev v temo vtopiti žugala, in kteri se med velike cerkvene učnike ali očete šteje. Drugi učniki v zahodni cerkvi so bili: S. Izidor, učeni Sevilski škof na Španskim, kteri je zapustil bukve od cerkvenih pisateljev in življenja svetnikov, razlaganje zgodovinskih bukev s. pisma, bukve verskih resnic, bukve zoper hudobijo Judov in od poklica narodov, bukve od grehov in čednost, od dolžnost duhovšine in druge, in je umerl l. 636. Častitljivi Beda, minih in mašnik v Anglii, kteri si je veliko svete in posvetne učnosti pridobil in močno prizadel za izobraženje svojiga ljudstva, in je umerl l. 735. Od njega so bukve: cerkvene zgodbe angleškiga naroda, popisi življenja svetnikov in marternikov, razlaganje mnogih bukev s. pisma, mnoge homilije, bukve od s. Trojice, od ljubezni, od zdravlil grehov in druge. Od njegove gorečnosti za vero v njegovih starih dneih se pripoveduje, da, ko je oslepel, se je dal dečku krog voditi, in je povsod, tudi pod milim nebam svete govore imel, kjer koli so bili poslušavci najti. Enkrat je neki njegov otroški vodnik iz šale rekel na samotnim kraji: Duhovni oče! govorite, veliko ljudi je tukej. Sveti mož je precej začel božjo besedo oznanovati, ako ravno je bilo le kamenje okrog; in ko je nehal, je od vsih strani se oglasilo: Amen, amen. Ko prestrašeni deček svoj pregrešik spozna, mu sveti mož odgovori: Ne skušaj Boga; ako ljudje ne poslušajo, kamni govoré. Pomniti je tukaj še s. Pavlin, Oglejski patrijarh, kteri je bil v svojim času zlo česén učenik, je zapustil bukve zoper krivovero Elipanda in Feliksa in druge, in je umerl l. 802. Tudi učeni Alkuin, kteriga se je Karl veliki poslužil, učeno izobraženje v svojim kraljestvu obuditi, se je o pisanji verskih bukev vdeležil.

V izhodni cerkvi je pred drugimi pomniti Maksim, minih in opat, kteri je zavoljo stanovitosti v nauku od dvojne volje

Kristusove veliko preganjanja prestal, in v samoto izgnan umerl l. 662. Od njega so ostale mnoge bukve od s. Trojice in od včlovečenja Sina božjiga, od dveh natur v Kristusu in od dvojne volje Kristusove, bukve od ljubezni, od pobožnosti, od čednosti in greha, in razlaganje božje službe. Tudi s. Janez Damaščan, kateri je bil nar pred eden izmed prvih služabnikov kalifovih v Damasku, in je potem mi-niško življenje nastopil. Njegova učenost v svetih rečeh je bila velika, posebno se je poganjal za častenje svetih podob; zato je cesar Leon III. s podtaknjenim listam kalifa napeljal, de mu je roko odsekati dal, ktera je bila pa svetimu možu čudno ozdravljena. Mnogo je njegovih bukev, namreč: bukve zoper Manihejce, zoper Nestorjane, zoper Evtihijane, bukve od dvojne volje v Kristusu, govori od svetih podob, pogovor med kristjanam in sa-racenam, bukve od krivoverstev, bukve prilik, to je izrekov s. pisma in svetih učnikov v poterjenje verskih resnic, bukve od s. Trojice, od grehov in čednost in druge, in razne homilije. Posebno pa so pomniti njegove bukve od prave vere, v kterih je on prvi ves nauk katolške cerkve po redu vkupej sestavil. Umerl je krog l. 780.

107. Katolški nauk od Kristusa dognan v prepiru zoper Monotelete in Adopcijane; šesti vesoljni zbor.

Evtihova kriva vera od ene nature v Kristusu se je neko-liko še hotla vzdigniti s tem, de so nekteri začeli terditi: v Kri-stusu ste sicer dve naturi, pa vonder le edino djanje po eni božječloveški volji. Menili so, de v Kristusu se je njegova člo-veška volja popolnoma v njegovi božji volji vtopila, de tako prav za prav le ena volja in eno djanje ostane; po takim potu so hotli Evtihjane s katolško cerkvijo spraviti. Imenujejo se ti krivoverci Monoteleti (edinovoljci). Teodor, Faranski škof v Arabii, in Sergi, Carigraški patrijarh, sta ta nauk na dan spravila. Cesar Herakli, bolj pridin v verskih prepirih, kakor v državnih opravi-lih, je tisti nauk naglo poprijel, in l. 622 v listu do Cipriškiga nadškofa Arkadjja prepovedal od dveh volj govoriti. Previdni mi-nih in Jeruzalemski parijarh s. Sofroni je kmalo zmoto spoznal, in mnenje od ene volje Kristusove med Evtihove krive nauke štel. Papež Honori, kterimu je patrijarh Sergi v goljufivim listu novi prepir naznanil, zaderge ni previdil, in je s poverhnim odgovo-ram vse prašanje dokončati mislil; in ko mu je potem s. Sofroni stan prepira bolj na tanko razložil, je le sploh prepovedal, ne od eniga ne od dvojniga djanja v Kristusu govoriti. Cesar Herakli je l. 638 z drugim razglasam, razlaganjem vere, prepovedal od eniga ali dvojniga djanja govoriti, pa je perkrito nauk od ene volje v Kristusu zagovarjal. Zdaj se je opat s. Maksim v bukvah in z besedo močno zoper novo krivoverstvo vzdignil; in papež Janez IV. je l. 640 cesarjev oglas preklical. Vonder cesar Konstant II.

je spet l. 648 razglas izdal, s katerim je Heraklijeviga ponovil. S. Martin papež je na to v Lateranskim zboru l. 649 novo krivo vero z njenimi začetniki zaverigel; pa za tega voljo je mogel hudo preganjanje prestat s s. Maksimam in njegovima učencama dvema Anastazjema vred.

Veliko nadlogo in ločitev zahodne in izhodne cerkve odverniti je per papežu Donu I. cesar Konstantin IV. napeljal, de je bil šesti vesoljni zbor v Carigrad sklican. Tukej je bilo po razlaganji noviga papeža Agatona I. sklenjeno: „dvojna narurna volja je v Kristusu in dvojno narurno djanje nerazloženo, nespremenjeno, nerazdeljeno, nevкупstopljeno, po naukih svetih očetov.“ Obsojeni so bili kakor krivoverci Sergi, Cir, Pir in Pavel, Carigraški patrijarhi; grajan je bil tudi papež Honori, ker je s svojo neprevidnostjo krivi veri pospeh dal. Nekteri hudobni ljudje so sicer iz tega hotli spričati, kakor de bi bil ta papež sam krivoverstva deležin; pa njegov list do Sergija očitno kaže, de je nespamet Nestorja in Evtiha skerbno zavračeval, in od volje in djanja v Kristusu prav mislil. Po teh zgođbah je monoteleška zmota v izhodni cerkvi izveržena bila; sicer jo je cesar Filip Bardan l. 711 spet podpreti hotel, pa cesar Anastazi II. jo je zaterl. Samo majhno število teh krivovercev se je v Libanskih hribih nad Damaškam obderžalo, kateri so se po svojim patrijarhu, Janezu Maronu, Maronite imenovali, so se pa l. 1182 spet z rimsko cerkvijo zedinili.

Od dolgih preprirov v nauku od Kristusa, kateri so izhodno cerkev pretresali, je bila zahodna cerkev le časih zadeta; v zadnje se je tisti prepir tudi tukej oglasil v zmoti Adopeijanov, kateri so učili, de Kristus po človeški naturi ni pravi božji Sin, ampak je le kakor navadni po gnadi božji v božjiga Sina vzet. Ta zmota se je izhajala iz Nestorjeviga uka, kateri je v Kristusu kakor dve naturi tako tudi dve personi, božjo in človeško razložil. Elipand, Toletanski nadškof, in Feliks, Urgelski škof na Španskim, sta to krivo vero na dan spravila. Kmaló se je zoper njo vzdignil opat Beat, in Eteri Ozemski škof; zbor v Reznu l. 792, in v Frankobrodu l. 794, kjer je bil s. Pavlin iz Ogleja predsednik, je krivovero zaverigel, in papež Leon III. je v rimskim zboru l. 799 sklep poterdil. Tudi več učenikov je nasprot bukve pisalo, kakor ravno s. Pavlin, zlasti tudi Alkuin; in tako je krivi uk konec našel, desiravno sta Elipand in Feliks v svoji zmoti ostala.

Perstaviti je tukej še zastran nauka od s. Duha, de je v tej dobi njegovo izhajanje od Očeta in Sina očitno spoznano bilo. V nicejskim verskim zlogu je stala le beseda: „kteri se iz Očeta izhaja“; desiravno se iz pisem cerkvenih učenikov vidi, de so vsi tudi izhajanje iz Sina terdili, in tudi Efežanski veliki enako naznani. V petim stoletji se je v Španii, v osmim pa v Francii v veri pridjala beseda: „in iz Sina“; in kmalo je bila v zahodni cerkvi povsod sprejeta. Greki so to za zlo vzeli, in rimski cerkvi spačenje vere očitali, desiravno brez vzroka; zakaj gotova resnica se je smela tudi z besedo izreči.

108. Resničnost keršanske vere dokazovana Muhamedovi novi veri nasprot.

Mnoge prazne in krive vere z neverstvam vred so se v prvih stoletjih kristijanstvu nasprot vzdigovale; vonder sveta cerkev se ni zoper nobeno s tako malim pospeham vojskovala, kakor pa zoper Muhamedovo novo vero. Utegnilo bi se reči, de je bilo to očitna šiba božja zavoljo poprejšne nemarnosti in krivoverskih nepokojev. Kakor de bi bili vsi omagani, so narodje padli pod jarm Muhamedove hudobne nevere. Po izhodni Azii do Indije, v severni Afriki, tudi v Španii in na italijanskih otokih je že v tej dobi znamenje polomesca na mesto znamenja s. križa stopilo. (Muhamedani namreč so si polomesec v znamenje vzeli, ker se je Muhamed, ko nobeniga čudeža ni mogel pokazati, s tem lagal in bahal, de je mesec na kose razdrobljen spet vkup staknil, in na njegovo mesto nazaj djal). Arabljani, Perzijani in drugi azijski in afriškanski narodje so se prazni veri vdali; na eni strani jih je to motilo, ker je Muhamed nauk od ediniga Boga še ohranil, Mojzesa in Kristusa kot preroka častil; na drugi so mesene sladnosti, ktere je lažnjivi prerok na zemlji dopustil in v raji obetal, njih serca omamile; nar več je storil pa meč Muhamedov in njegovih nasledovavcov. Kar je pa kristijanov še med muhamedani ostalo, jim je nekaj krivoversko razpertje moč jemalo, nekaj jih je sila meča nazaj terla.

Vonder keršanski učenci so tudi zoper to zapeljivo zmoto svoj glas vzdignili, in resničnost Kristusove vere nasprot zagovarjali. Dokazovali so, de besede s. pisma stare zaveze, kterih nekatere so muhamedani na svojiga kriviga preroka obračali, nikakor na njega ne zadevajo. Posebno so spričevali, de Jezus Kristus ni zgolj človek in navadnih prerokov eden, kakor je Muhamed terdil, ampak de je v resnici Bog in edini pravi učenic, od Boga z nebes poslan; de tedaj Muhamed nikakor ne more veliki božji prerok biti. Razjasnovali so dalje, de ima človek prosto voljo, in de hudiga, kar stori, je človek sam kriv, nikakor pa Bog ni uzrok; terdili so tudi, de niso vse človekove zgodbe tako od Boga naprej določene ali namenjene, de bi v njih nikakor nobene spremembe ne mogle nastopiti. Več keršanskih učencov je tudi posebne bukve zagovarjanja keršanske vere zoper Muhamedove zmote pisalo, kakor Bartolomaj (Jernej), sirska minih krog leta 731; zlasti pa s. Janez Damaščan, kteri je nekaj v bukvah od krivoverstev, nekaj v pogovoru kristijana in saračena napačnost nove vere razkrival; po njegovim zgledu je tudi njegov učenec Teodor Abukara mnogo zoper Muhamedov uk pisal. Zveste kristijane so sicer take bukve v veri bolj poterdile; v sladnostih vtopljeni muhamedani pa so se zanje malo zmenili; mahomedanski kalifi so večkrat raji z mečem na tako razgovarjanje prave vere odgovorili, in kristijane v svojo prazno vero silili ali pa morili.

109. Vojska zoper svete podobe; sedmi vesoljni zbor.

Muhamedov uk in meč sicer prave vere ni mogel zatreti; vonder priložnost k hudi vojski v sredi cerkve je dal, namreč k vojski zoper svete podobe. Katolska cerkev svetih podob nikdar ni zametovala, desiravno jih je v prvih časih manj imela zavoljo nevarnosti malikovanja; pozneje pa, ko je bilo malikovavstvo zmaganano, so kristijani toliko obilniši svete podobe častili. Zlasti v greški cerkvi je verno ljudstvo s posebno pobožnostjo svetih podob zaželelo, ker je bil duh umetnosti od kdaj zbujen; vonder so se v rabi svetih podob tudi nekatere napčenosti vrinile. Muhamedani pa so po svojiga preroka zgledu sploh vse podobe čertili, in so se tedaj nad svetimi podobami per kristijanih, ki so med njimi živeli, močno spodtikovali. Nekteri so se tedaj v greški cerkvi zoper napačno rabo svetih podob vzdignili, in so kmalo še zoper njih pametno češenje vojsko začeli. Pot jim je pokazal sirovi cesar Leon III., kateri je menil, de mertva podoba ne more Kristusa spodobno pred oči postaviti, in de ravno podobe jude in muhamedane od kristjanstva zaderžujejo. Nar pred je hudobni cesar l. 726 ukazal, vse podobe v cerkvah višje djati, de bi se jih nihče dotakniti ali jih poljubiti ne mogel. Patrijarh German z drugimi učeniki je cesarja močno svaril, in mu dokazoval, de češenje svetih podob ni nobeno malikovanje; pa sveti mož je zato svoj sedež pustiti mogel, in je v samoti sveto življenje sklenil, in nov cesarjevi volji služin patrijarh je na njegovo mesto prišel. Ko se je zoper te početke velika nevolja med ljudstvom na znanje dala, je cesar l. 730 svete podobe na ravnost raztreti in pokončati ukazal; začetik se je zgodil s slovito podobo križaniga Zveličarja na cesarskim dvoru; cesarsko povelje je bilo dalje vse lite ali rezane podobe razdrobiti, na platnu izobražene z ognjem sožgati, in na stenah narejene z apnam zabeliti. Mnogoteri, ki so se takimu oskrunjenju svetih podob ustavljali, so zato življenje zgubili. S. Janez Damaščan je takrat pisal bukve za pravo češenje svetih podob; in cesar, ko mu očitno ni mogel, mu je iskal skrivaj škodovati. Tudi v Italii je cesar svojo hudobno voljo izpeljati hotel; pa s tem je ravno ondašnje ljudstva bolj od sebe odvernil. Rimska papeža Gregor II. in III. pa sta se resno za to potegnili, de cerkev nikdar ni malikovanja terpela ali mu pospeh dajala; de kristijan podob ne moli kakor malikovavec, ampak jih časti le zavoljo tega, kar častitiga pred oči stavijo. Zbor v Rimu l. 732 sklican je vse nasprotnike svetih podob s cerkvenim izobčenjem (pano) udaril. Cesar Leon je le še dalje zoper vse prijatle svetih podob hudo počenjal, celó papežu desiravno zastoj po življenji stregel, dokler ga ni v nespokornosti smert l. 741 zadela.

Njegov sin Konstantin V. se je še huje zoper svete podobe in njih spošтовavce vojskoval; posebno je preganjal minihe, kateri so češenje svetih podob pred drugimi podpirali. Njih hiše in posestva so bile prodane, svete posode v cesarski zaklad porbane; minihi sami so bili neusmiljeno siljeni, si žene vzeti, ali pa

grozovito terpinčeni, vlačeni, slepljeni, s kamnjem v morje top-
ljeni ali drugač morjeni. Zbor veliko škofov, ktere je cesar l.
754 v Carigradu poklical, je, njegovi volji preveč vdan, svete po-
dobe prepovedal; pa rimski papež Štefan III. je z drugimi škofi
vred sklepe tega zbora preklical. Hudobniga cesarja pa je tudi
božja šiba zadela; prisadne kužne bule so njegove noge razjedle,
in v norii in obupnosti je l. 775 življenje končal. Ravno tako
strašno se je zgodilo tudi njegovimu nasledniku, Leonu IV., kteri
je sicer podobe manj hudo čertil; cesarica Irena ga je nekaj za-
derževala. Komaj je namreč ta cesar drago krono, ktero je uka-
zal iz velike cerkve v Carigradu vzeti, na svojo glavo djal, kar
so ga kužne bule vsiga obsule, ki so ga čez tri dni končale l. 780.
Ker je bil njegov sin Konstantin VI. premlad, je mati Irena na-
mesti njega gospodovala; per vsi drugi nerodnosti je bila saj pravi
veri vdana, in je kmalo zatiranim vernikom pravice povernila, in
pregnane minihe nazaj poklicala. Patrijarh Pavel, kteri je tudi
sklepe zoper svete podobe podpisal bil, je zdaj močno kesanje
nad tem svojim pregreškam občutil, in je v spoznanji svoje nevred-
nosti sam svoj visoki sedež zapustil; pravoverni Tarazi pa je bil
v patriarha namesti njega izvoljen. S privoljenjem papeža Ha-
drijana I. je bil zdaj sedmi vesoljni zbor v Niceji l. 787
vkup poklican. Ondi so cerkveni očetje poprejšne sklepe zoper
svete podobe preklicali, in na tanko razložili, „de češenje svetih
podob je kaj družiga, kakor pa molitev, ktera se Bogu samimu
spodobi; de, ako se pred podobami priklone ali na kolena verže,
je to le znamnje ljubezni in spoštovanja, ktero je namenjeno pred-
podobi (to je, božjim skrivnostim ali svetnikom, ktere pred oči
stavijo).“ Tako je bilo prašanje zastran rabe svetih podob na
tanko razloženo; in greška cerkev v spomin ponovljene vpeljave
češenja svetih podob lastin god obhaja, god pravoverstva. Šicer
so bili potem cesarji Leon V., Mihael II. in Teofil še sovražniki
svetih podob; pa nov zbor v Carigradu l. 842 pod cesarico Teo-
doro je sklepe Nicejskiga zbora poterdil in vojska zoper svete
podobe je bila končana.

Nekaj nasledka od te vojske se je tudi v zahodni cerkvi
pokazalo. Tukej so bile do zdaj podobe svetnikov sploh po pa-
meti spoštovane; napačnost v njih rabi se ni tako lahko kakor v
greški cerkvi pokazala. Zahodni posebno nemški narodje niso
namreč toliko vnete domišljije, in per njih duh umetnost ni bil
toliko zbujen; per nemških narodih tudi v časih neverstva ni bilo
obilno podob malikov najti, in njih navada je bila samo pred Bo-
gam na kolena padati. Zatorej besed Nicejskiga družiga zbora
zlasti v Francii in Nemčii niso lahko razumeli, in so menili, de
tisti zbor svetnikom božje češenje odloči. Neke bukve, karolinske
imenovane, in pa zbora v Frankobrodu l. 794 in v Parizu
l. 825, zlasti Turinski škof Klavdi so se tedaj zoper svete po-
dobe in zoper Nicejski zbor nekako nasprotno ponašali. Ko je
papež Hadrijan to zvedil, je precej katolški nauk od svetih po-
dob bolj na tanjko razložil; pa tudi drugi cerkveni pastirji so v
bukvah ta nauk zagovarjali, in ga tedaj povsod veljavniga storili.

110. Nauki cerkve zoper ostanke malikovanja per novospreobrnjenih narodih.

Per nemških in drugih zahodnih narodih v časih neverstva sicer malikovanje ni bilo tako deleč izpeljano in izobraženo, kakor na primero per Rimljanih in Grekih; pa življi praznoverstva so bili veliko globokeje v serca ljudstva vrašeni, in po spreobrnjenji h keršanski veri se vse to dostikrat ni lahko iztrebiti dalo. Logi, drevesa, ktere so imeli v neverstvu kakor svete, so jim tudi po tem še nekako sveti ostali; bali so se jih dotakniti ali jih posekati. Poprejšne praznične dneve so radi še zdaj praznovali; dneve sovražnim malikam ali črnim bogovam odločene so še potem za nesrečne radi šteli. Per opravljanji žival popred malikam posvečenih, zlasti konj, in per jedi njih mesa so razne prazne vere obderžali; več vraž so tudi ohranili v svojih oblačilih, ali v znamenjih, ki so si jih v polt narejali. Vedeževanje, čaranje (copernija) jim je zmirej še veljalo, in babele, ki so se s tem pečale, so bile skrivaj še v nekaki časti; tudi druge navade, med drugim obilno vabljanje ali lozanje, so od praznoverstva pričevale.

Vsimu temu praznoverstvu nasprot so cerkveni pastirji veliko imeli opraviti; znano je posebno, kaj si je za to stran s. Bonifaci na Nemcih prizadevati mogel. Tudi razni cerkveni zbori so se zoper take vraže ponášali; na primero Kalhutski zbor v Anglii l. 787, in Frankobrodski l. 794. Zapovedano je tedaj bilo vražne loge in drevesa posekati, ali pa napeljano namesti logov cerkve postaviti, na drevesa pa svete podobe djati, namesti malikovskih godov pa so bili keršanski godovi, prazniki svetnikov, postavljeni. Vraže z znamenji in oblačili, prazne vere per konjih in njih opravljanji so bile zaveržene; tudi konjsko meso jesti je bilo zato prepovedano, ker se je kdaj sosebno malikam darovalo. Vedeže in čaravnike je posebno cerkveno pokorjenje zadevalo. Vonder praznoverstvo je pregloboke korenine imelo, in ni se dalo tako lahko izruvat. Pa tudi v izhodu so lastne vraže mesto imele; s. Janez Damaščan se je našel prisiljeniga bukve pisati, v kterih zasmehuje manje od drakonov ali kač, ki so se v ljudi spreobrnile, in zavračuje pripovedi in vraže od čaravnic ali copernic, ktere po zraku letajo, per zapertih vratih v hiše prihajajo, otroke moré, in njih drob jedó.

Tretje poglavje.

Notrejnja vstava cerkve in zadeve proti novim deržavam, red svetih opravil, življenje vernikov.

111. Razmere cerkve proti novim deržavam, njeno premoženje.

Kakor se je bila cerkev popred per omikanih Grekih in Rimljanih od znotrej vravnala, tako se je tudi med bolj sirove narode

preselila; svojo notrenjo vstavo in svojo posebno pravico je seboj prinesla. Postave cerkve so bile posebno v cerkvenih zborih in po rimskih papežih izdane; več postav se je tudi na staro rimsko pravico opiralo. Časama so bile te cerkvene postave tudi po deželskih postavah novo spreobrnjenih narodov kot veljavne spoznane, kakor se zlasti iz postav frankonskih kraljev sprevidi. V dosti rečeh pa se je cerkev po potrebah novič pridobljenih ljudstev drugač memo poprejšnih časov ravnala. Keršanskiga duha povsod bolj razširiti, si je mogla prizadevati, de je veči moč v zadevah navadniga življenja in v deželskih sodbah zadobila; duhovšina sama je imela obilniši vednost ohranjeno, in malo izobraženi narodi so tudi zato veči zaupanje v njo stavili. Zatorej je že španski kralj Rekared sodnikom zapovedal zbere škofov obiskovati, de bi se ondi pravice učili, in škofam je izročil čuvanje nad deželskimi sodnijami; enaka postava je veljala v Francii. Zakonske reči je le cerkev sodila, in testamente ali zadnje volje zlasti tiste, kjer je cerkev kaj posestva pridobila, so škofje razravnovali. V deželnih zborih so se s plemenitniki vred tudi škofje shajali, in njih beseda je v sklepih veliko veljala; tudi med kraljeve poslance, ki so takrat za izpolnovanje vsih postav skerbeli, so bili zraven deželskih tudi duhovni privzeti. Sploh je cerkev tudi kraljevi oblasti veči veljavo dala, ker jo je kakor od Boga dano razglasovala in s svojim blagoslovom posvečevala. Na drugi strani so pa tudi kralji cerkev v vnanjih zadevah s svojo roko podpirali, njenim sklepam in postavam vnanje potenje dajali, in cerkev jim je zato rada dovolila, de so se per volitvah škofov, na cerkvenih zborih vdeleževali. Po vsim tem se je začela lepa edinost med cerkvijo in deržavo, med duhovskimi pastirji in deželskimi vladarji napeljevati. Pomniti je pa tudi, de siloviti gospodovavci niso prave vrednosti duhovne oblasti spoznali, so hotli v cerkvi kakor v deržavi zapovedovati, in so ji njeno prostost večkrat nevarno kratili. Zatorej je cerkev iskala bolj prosta, in od sirove deržavne oblasti manj zadeta ostati, in je svoje pravice proti preseganju tiste oblasti skerbno branila. Gledala je posebno, de je duhovšina tisto prostost od deržavnih nalog obderžala, ktero je popred v rimskim cesarstvu zadobila bila; tudi je bila duhovšina povsod le škofski sodbi podveržena.

Za svoje vnanje potrebe, za obstanik božjih tempeljnov, za ohranitev svoje duhovšine in za druge naprave je cerkev že popred, ko so se Rimljani po boljšim delu Evrope gospodovali, od pobožnih in hvaležnih vernikov v dosti krajih lepo premoženje v dar prejela. Veliko tega posestva pa je zgubila, ko so si neomikani narodje lepe dežele rimskiga cesarstva med seboj razdelili; in mnogo posestvo ji je bilo še po samim vzeto, ker je zdaj tukej zdaj tamkej kak silovit lakomnež nad cerkven del planil. Zatorej so duhovni, samostani in šole večkrat zlo pomanjkanje terpeli; in razni cerkveni zbori so vernike k dobrotnosti do cerkve opominjavati mogli; posebno so priporočevali desetino, ter so jo kakor božjo naredbo iz stare zaveze dokazovali. Ko so pa te ljudstva, ki so zdaj mogočno na dan stopile, luč sv. evangelija sprejele, se

je njih hvaležnost za duhovne darove obilno zbudila, in cerkev je imela še bogatejših daril dočakovati. Mnogi škofje in samostani so iz rok kraljev, ravno tako kakor deželski plemenitniki, velike posestva in zemljiša prejeli; tudi po samim so verniki iz proste volje cerkev in njene služabnike če dalje obilniši podpirali, ker so bili terdne vere, de s tem tudi svoji duši v zveličanje pomagajo. Posebno je bila v tem času obdarovana rimska cerkev in njeni poglavarji, papeži, ker jih je že pred rimsko mesto in en del Italije tudi za pozemeljske gospode spoznal, in sta kralja Pipin in Karl to gospodstvo s posebnim darilam očitno poterdila in pomnožila. Obilniši premoženje je cerkvi in njenim služabnikom dalo veči prostost od posvetne strani in močnejši veljavo pred bolj neomikanim ljudstvom, ktero je na vnani bliš in mogočnost pred gledalo. De bi pa obilniši cerkveno premoženje tudi prav oskerbljeno bilo, zato so razni cerkveni zbori zvesto gospodarstvo s tem, kar je prav za prav božja lastina bilo, krepko priporočevali. Ložje cerkveno premoženje gospodariti so imeli škofje lastne hišnike na strani; in deželske sodbe so tudi varovale posestvo božjih tempeljnov, samostanov in škofov. Siloviti vladarji in plemenitniki pa so večkrat cerkveno premoženje ropali, in ga med svoje vojake delili.

112. Stan duhovšine; čast in veljava rimskih papežev.

Narodje, ktere je cerkev ta čas v svoje naročje sprejela, so že popred, v časih neverstva, služabnike svojih malikov zlo častili; koliko bolj so mogli zdaj, ko jim je luč prave vere svetiti jela, keršansko duhovščino spoštovati! Pred vsemi je bil rimski papež kakor poglavar cele cerkve visoko spoštovan; tudi novospreobrnjeni narodje so njegovo pervstvo spodobno čislali, ker so vsi oznanovavci svete vere v imenu in po pooblastenji rimskiga papeža k njim prišli. Spoznali so sprednost rimskih papežev tudi razsvetljeni možje té dobe, na primero častiti Beda in učeni Alkuin; in ko so nekteri nasprotniki papeža Leona III. hudo preganjali, so škofje, l. 800 v Rimu zbrani, papeževo reč razsoditi, tako govorili: „papež zamore njé, oni pa ne papeža soditi.“ Viši oblast papeževa pa je bila takrat posebno spoznana, ko so duhovni poslanci iz Francije papeža Caharija prašali, komu de po pravici gre kraljevo imé: Pipinu, kraljevimu hišniku, kteri je vso oblast v rokah imel, ali pa Kilderiku III., kteri je bil le še na videz kralj. Takrat je namreč papež Caharija, gledé na pravice Frankonov, ki so si kralje sami voliti smeli, za Pipina razsodil, kteriga je potem s. Bonifaci v papeževim imenu kronal l. 752. Pozneje je papež Štefan II. sam Pipina in Karlana njegoviga sina v kralja mazilil, in tako njih pozemeljski oblasti poterjenje od zgorej dodelil. Papeževi poslanci so povsod zlasti v času s. Gregorja I. v španii viši sodbo v duhovskih rečeh v rokah imeli; škofje so pokorščino rimskimu papežu prisegali, kakor je brati od škofov na nemškim zboru l. 743; deželni cerkveni zbori so

prejemali poterjenje od rimskih papežev, in nadškofje so iz njih rok dobivali pali v znamenje viši oblasti. Veči svetlobo je papežem še dalo pozemeljsko gospodarstvo.

Per volitvi rimskih papežev je bila rimski duhovščini in ljudstvu prostost od greškiga cesarja Konstantina III. dovoljena; pozneji bolj siloviti greški cesarji, posebno vojskovavci zoper svete podobe, bi bili rimsko cerkev spet radi sužno storili, dokler ni bila njih oblast v Italii vničena, in deželska oblast papežev poterjena.

Škofje so imeli tudi posebno veljavnost in sicer ne samo zavoljo duhovne oblasti; tudi za pozemeljsko stran, v kraljevih zbiorih je njih svetovanje in djanje veliko moč imelo; posebno posestvo jih je še od te strani pervakam kraljestva enake delalo. To je bilo na eni strani za cerkev in ljudstvo v prid; vnanji bliš in mogočnost je cerkvi pred očmi neomikaniga ljudstva pred veljavo pridobil, in za izobraženje narodov je pastirska palica cerkvenih služabnikov bolj važna bila, kakor pa meč junaških vojakov. Vonder tajiti ni, de iz tega zapletenja cerkvenih pastirjev v zaveze deželskih pervakov so tudi nevarnosti za njih dušni stan in za prid cerkve izvirale. Skerb za pozemeljsko je znala zadušiti iskanje nebeškiga v marsikteriga sercu; vojaški duh tistih časov je večkrat tudi duhovnim meč v roke dal, in jih v kervave boje vlekel; škofje so kakor posestniki kraljevih darovanih zemelj preveč pod deželsko oblast prišli, in so bili dostikrat le po volji kraljev stavljeni; cerkev je težko dobila služabnikov, ker je vsak prosti mož za vojsko zavezan bil, in brez kraljeviga dovoljenja nobeden ni mogel v duhovski stan stopiti; le iz nižjiga neprostiga stanu je tedaj cerkev veči del svoje duhovščine dobovala, ktera je bila pa zatorej manj čislana. Cerkev je tem zlegam nasprot priti iskala; priporočevala je svojim služabnikom z vso močjo za nebeško skerbeti; prepovedovala je duhovnim v vojsko iti, razun kar je bilo potreba v dušni prid vojakov; zapovedovala je škofe sicer z voljo kraljevo, pa ne drugač kakor po volitvi duhovščine in bližnjih škofov staviti; kot neveljavno je spoznala postavljenje tacihi, kteri so le z denarjem sveto službo kupili; vlasti si je sv. Bonifaci prizadel, proste volitve škofov spet vstanoviti.

Posebej je pomniti, de pravice nadškofov so se v tej dobi nekako kratiti začele, ker so nekteri posamezni škofje zavoljo obilnišiga posestva od deželske strani posebno veljavo dobili, in so se tedaj oblasti nadškofa odtegniti znali. Zatorej so bili večkratni zbori škofov spet vpeljani, in zapoved je bila ponovljena, vsako leto cerkven zbor cele dezele obhajati; škofam je bilo iz noviga zapovedano, svoje čede večkrat obiskovati; v tej reči je zopet sv. Bonifaci veliko storil. De bi bili škofje svojo službo ložje v prid vernikov izpolnovali, so bili nadmašniki in naddiakoni ali dekan (dehanti) na več krajih postavljeni, in vsakimu je bila posebna okolica v oskerbovanje izročena; iz te naprave izvirajo sedanji dekanati ali dehantije. Deželni škofje pa, ki so bili v prejšnjih časih navadni, so v tej dobi večidel le kot navadni mašniki, brez posebne višji oblasti, veljali, in so tudi le opravila mašnikov v rokah ohranili; zatorej so časama čisto jenjali.

Ker je na eni strani v sveti učenosti in pravi pobožnosti uterjene duhovšine pomanjkovalo, na drugi strani pa je bolj sirovo in na vnanje reči obrnjeno ljudstvo ravno takošne potrebovalo, zato je bilo višim cerkvenim pastirjem skerbeti, si tako izrediti. S. Gregor papež je že zato delati začel, ker je svojo očetovsko hišo v kloster in zraven v semenišče spremenil, v katerim so mladenci, ki so po duhovskim stanu hrepeneli, in možje, ki so v cerkveni službi že ostareli, vkupej živeli, in za pomnoženje učenosti in pobožnosti skerbeli. Iz tega semenišča je prišel angleški apostelj sv. Avguštin, kateri je na Britanskim enake zlo slovite hiše ustanovil, od koder so se zopet v Francijo in Nemčijo presadile, posebno po trudu sv. Bonifacija; v Španii so se že popred po nekaterih pobožnih škofih take semenišča začele. Veliko svetih luč božje cerkve je iz teh hiš prišlo. Duhovšino, kolikor ji je pravi ga duha manjkalo, še bolj zboljšati, je Krodegang, škof v Mecu na Francoskim, svojo duhovšino po zgledu sv. Avgustina vkupej zbral v združeno življenje po posebnim svetim vodilu (kanonu), in od tod so se ti duhovni kanoniki (korarji) imenovali. Škof je sam nad njimi čul, za njih živež skrbel; v družbi so duhovne molitve opravljali, se z učenostjo pečali, jedli in spali. Per vsi tej skerbi cerkve je vonder še per velikim delu duhovšine praviga duha manjkalo.

113. Svete opravila, sveti časi, pokorjenje grešnikov.

Svete opravila se niso vedno in povsod po enakim redu go-dile, desiravno je duh cerkve povsod ravno tisti bil; ni samo o-čitin razložik viditi bil med izhodno in med zahodno cerkvijo, tudi v posameznih stranah zahoda, kakor v Španii in Galii so se dru-gačnosti našle. Kolikor bolj se je pa cerkev med novimi narodi razširjala, toliko bolj je bilo potreba, veči edinst v opravljanji božje službe povsod vpeljati; zakaj važniši razložki v vnanjih re-čeh bi bili lahko zmote in razpertije semtertje rodili. S. Gregor I. si je prizadel, red rimske cerkve, ki je bil po papežih Leo-nu I. in Gelazii I. spisan, bolj zravhati in s potrebnimi pristavki pomnožiti; oznanovavcam svete vere, ktere je v daljne kraje po-siljal, je priporočal se vredbe rimske cerkve deržati, kakor na primeru Avguštinu, aposteljnu Anglezov. Tudi v Francii je po-prejšna galijanska vredba božje službe v osmim stoletji zlasti po prizadevanji Karlana Veliciga rimski prostor dala. S. Gregor je tudi cerkveno petje zboljšal in zmnožil; kar je boljšiga v po-prejšnim petji našel, je ohranil, drugo je popravil, in več noviga je pridjal, in posebno šolo za cerkvene pevce je vstavil. To petje ima od njega ime Gregorjanskiga petja, in se je iz rimske cerkve dalje razširilo po zahodu. Pripravno je bilo slovesnost v božji službi povišati, in zlasti serca narodov, ki so zdaj še le k luči s. evangelija prišli, pridobiti in ganiti.

Kakor v tem, tako je tudi v drugih napravah cerkev gle-dala, ljudstvo, ktero ji je bilo že od pred lasno, bolj v veri

oživiti, in narode, kateri so v teh časih v njo pristopili, bolj na kersansko resnico navezati. Zlasti je na to šlo pomnoženje svetih dni in časov. Nasprot neverskim pojedinam v obhajanju zmišljenih bogov zimskiga časa so nastopili postni dnevi adventniga časa v pripravljanje na god rojstva Jezusa Kristusa. Na mesto godov obujene rodovitne nature o spomladi so prišli godovi svete device in matere, o znanjenju in očiševanju Marije device, kakor je že pred god s. Janeza Kerstnika pregnal godove malikov poletniga časa. In ko je rimsko mesto vse malike zmagane vidilo, je papež Bonifaci IV. postavil god vsih svetnikov, kadar je v kersansko cerkev posvetil tempelj panteon, kateri je popred vsim zmišljenim bogovam pripravljen bil. Praznik povišanja s. križa se je pa ravno popred začel v spomin iz Perzije rešeniga križa, preden je Muhamed znamenje polomesca povzdignil.

Med drugim je pokorjenje grešnikov pomniti, katero je v tej dobi drugačno podobo dobilo; drugač je bilo namreč per neomikanih narodih cerkvi ravnati, kakor pred per izobraženim ljudstvu, kakor otroka od maliga jih je mogla voditi. Popred je bilo bolj vsaciga vesti prepušeno, kolikrat de naj spoved svojih grehov opravi; zdaj je cerkev posebno zapoved dala, saj dvakrat ali trikrat v letu se v to postavljenim mašnikom spovedati. Skerbni cerkveni pastirji so posebne napeljevanja pisali, kako naj se grešnik svojih del in misel obtožil, de bo sad od tega imel. In lastne zborne sodbe so za spolnitev cerkvene postave čule. Škofje namreč so mogli vsako leto na vsih krajih duhovno sodbo deržati, in sedem posebno poštenih mož iz srenje je bilo izvoljenih, kateri so mogli nad celo sosesko čuti, in škofu ob svojim času brez ozira na kaciga človeka vse pregreške zvesto oznaniti; potem pa je bila sodba nad grešnikom storjena. Za očitne in sploh znane grehe so se očitne pokorila nakladale; ako pa se je kdo prav prederzno pregrešil, ali cerkveni sodbi zoperstavil, je bil iz cerkvene družbe odločen, in tudi deželska postava ga je preganjala, ni smel v zakon stopiti, ne orožja nositi, ne družiga več; ako je bil pa duhoven, je bil odstavljen ali v ječo djan. Posebno ojstro so malikovavske navade in praznoverski početki pokorjeni bili. Kteri so se pa le skrivnih grehov obtožili, takim je bila odveza kmalo ali precej dana; pokora jim je bila pa potem opravljati, in sicer večkrat z dolgo molitvijo, postam, milošino, odkupovanjem jetnikov in drugim. Cerkev je z novo spreobrnjenimi narodi nekako bolj usmiljeno ravnala, de bi jih s prehudo ojstrostjo ne bila ostrašila in odvernila. Zraven je ojstrome nekdanjo pokoro vedno v spomin dajala, in pred zmoto svarila, de, ako se v pokori ravno kaj spremeni, ali milošina namesti težjih del naloži, bi tedaj greh ne bil toliko velik, ali božja pravica ne več ojstra. Tudi je cerkev zapominjevala, de samo vnanje dela še niso prava pokora, ampak spreobrnjenje serca; in de pokora ni samo v ubogajme dajanji, ker bi se drugač le z bogastvam božji pravici zadostiti moglo, ko je vonder le kri Jezusa Kristusa cena sprave, ktere se je človeku z lastnim trudam vdeležiti. Za podučenje v modrim in zveličan-

skim nakladanji pokore so Teodor Kanterburski nadškof, in drugi postave pokore vkupej spisali.

114. Življenje kristijanov; minihi in njih djanje.

Zgledi posebne svetosti so v tem času v izhodu tisti moške bili, ki so se v vojskovanji zoper krivo vero in zatiranje svetih podob tako stanovitno obnašali, kakor s. Sofroni, s. Maksim, s. German, s. Janez Damaščan, s. Martin papež, z mnogimi drugimi vred; v zahodu pa uni, ki so aposteljni celih narodov postali, kakor s. Avguštín, s. Kolumban, s. Rupert, s. Bonifaci, s. Virgili in drugi. Mnogoteri drugi pobožni cerkveni pastirji so še bili, kateri so v miru svoje čede po zgledu Kristusovim pasli, katerih imen ni treba še enkrat povzemati. Dalje je med minihi v samostanih marsiktera luč visoke pobožnosti svetila, na primero, razun tistih ki so v izhodu o vojski zoper s. podobne marterniki postali, v zahodu s. Šturm, opat v Fuldi, častiti Beda, s. Gal opat, s. Jedert, heč kraljeviga hišnika Pipina, in opatica v kloštru Nivelu. Kako marsiktera pobožna pa se je takrat še v nizkih kočah priprostiga ljudstva znašla, je nar bolj Bogu znano; kakor namreč o prvih časih cerkve, tako tudi pozneje o spreobrnjenji celih narodov sveta vera ni brez obilniga sadu ostala, desiravno so le nektore imena znane, na primero: s. Adrijan, posel kralja Kilperika, kteriga vedna beseda je bila: „Bog vidi vse — Bog sliši vse — Bog vé vse — Bog je povsod per meni;“ s. Baldomer, pobožin kovač v Lijonu v Francii, poln dobrotnosti do bližniga.

Takim svetlim zvezdam nasprot pa je bila tudi semtertje silna hudobnost najti, zlasti na cesarskim dvoru v Carigradu, kjer so vedni prepiri za vero in cesarski prestol terpeli z malo izjemami; ali na kraljevim dvoru v Francii med nasledniki kralja Klodvika; ali pa v hišah divjaških plemenitnikov. — Mnogoterih umorov med očeti in sinovi, med bratmi in sorodovinci, prešeštev, zatiranja revnih in taciga se je tu in tam kazalo, zavoljo katerih pregreh je cerkev tudi v zborih ojstreji sklepe delala. Navadno življenje ljudstva pa je na eni strani na boj in vojaštvo, na drugi na ostanke malikovanja, na vedeževanje, srečkanje in tako viselo; le časama se je tak rod k viši pobožnosti pripeljati dal, kakor je večí izobraženje medinj zasejano bilo. Ljudstvo iz stare sirovosti izpeljati so veliko služile sole, ki so bile per stolnih cerkvah in per kloštirih vstavljene. Zlasti so bili minihi v dosti krajih začetniiki vse omike in izobraženja ljudstva, in ohranovavci nekdanjih vednost. Kakor so mnoge divje gojzde v rodovitne prijazne zemljiša spremenili, tako so tudi sirove in divje serca ljudstva na pohlevni duh keršanstva napeljali. Zavoljo njih učenosti, ojstrosti življenja in gorečnosti je bilo ljudstvo do minihov večkrat bolj nagnjeno, kakor do navadne duhovšine, in jim je rado darove nosilo. Pa tudi kralji in plemenitniki so jim radi zemljiša in posestva v dar delili, in so jih krivic branili. Minihi v zahodu

so večidel po vodilu s. Benedikta živeli, in njih opati so bili zlo v časti. V škodo kloštrov je večkrat to bilo, de so jim bil v časih opati posvetniga stanu dajani, kterim je bilo bolj za vžitke kloštra, kakor za pobožnost minihov mar.

To tedaj so bile perve stopinje, kakoršne je vera v tej dobi storila, prestopit se iz starih časov na novejši, in na mlade krepke narode; stopinje té niso bile prazne sadu.

Peta doba.

Daljejno zmagovanje cerkve na eni, zguba na drugi strani.

Od l. 800 do 1073.

P e r v o p o g l a v j e .

Rast vere in cerkvene oblasti med zahodnimi narodi, odpad greške cerkve.

115. Zahodno rimsko cesarstvo ponovljeno, država po duhu kristjanstva vstavljena; Karl Veliki.

Kar je bil l. 475 zadnji rimski cesar Romul Avgustul odstavljen, zahod ni imel lastniga cesarja; greški cesarji so si sicer tudi čez zahodne dežele oblast prilastovali, pa so bili slabi vladarji ljudstva, pa še slabji varhi cerkve. Nove kraljestva v zahodu so bile še malo vravnane, so še le po cerkvi večji terdnost dobovale in se keršankiga duha navzemale; dostikrat je zlasti modrost in veljava papežev sama ljudstva zatrenja obvarovala. Vonder tako ni smelo zmirej obstati; zoper napade vnanjih sovražnikov je mogla cerkev tudi vnanjiga varha dobiti; in država se je mogla po duhu svete vere preravnati, de je zamogla s cerkvijo vred izobraženje in zboljšanje ljudstev napeljevati.

Za to potrebo je božja previdnost časama, kar je zamoglo v prid biti, pripravljala; stopinje k temu so bile, ker so se papeži v svojih zadregah bolj in bolj na kralje Frankov, na Pipina in še več na Karl na Veliciga, naslanjati začeli. Leon III., papež od l. 795 do 816, je bil ravno tako prisiljen h Karlnu za pomoč pribežati, kteri mu je kakor varh cerkve tudi pristopil, in

v Rimu zbor škofov deržati ukazal, de se je pravica in nedolžnost zatiraniga in obrečeniga poglavarja kristjanstva razsodila; on je tudi o tej priložnosti sam v Rim prišel. In to je bil ravno od zgorej namenjeni čas, rimsko cesarstvo zopet, to de v novim duhu in v prid svete vere obuditi. Ko je namreč Karl Božični praznik v cerkvi s. Petra v sredi ljudstva o svetim opravilu pobožno klečal, se mu papež Leon III., kakor od božjiga Duha peljan, nena-dama bliža in cesarsko krono na njegovo glavo postavi in ga v cesarja mazili; in vse ljudstvo je veselo zaklicalo: „Karl Veliki, vedno svetli rimski cesar!“ Ni si on sam te časti iskal, tudi se je ni nadjal; pa kmalo je v tem božjo naredbo spoznal, in razumel, kaj de je njegova dolžnost kakor vladarja v cesarstvu ktero se je sveto rimsko cesarstvo imenovalo. Novi rimski cesar je bil ne sicer vlastnik vse zemlje ali posebej Rimskiga mesta, ampak višji med keršanskimi kralji; po njem so se vse ljudstva kakor v sveto bratovšino združiti imele; cerkev je po njem imela dobiti brambo zoper nasprotnike, pa tudi pomoč za spreobrnjenje neverskih narodov. Po tem svetim rimskim cesarstvom se je keršansko vladanje ljudstev napeljšalo; prejšnje rimsko cesarstvo, desiravno so vladarji v zadnje keršanski bili, ni moglo nagloma neverskiga duha otrestiti, in cesarji so bili dostikrat pred nasprotniki, kakor pa pomočniki cerkve. Tudi je ravno vstavljenje cesarstva stari svet z novejšim, rimljanskiga ostaliga duha z duham narodov, ki so iz noviga na dan stopili, lože soediniti zamoglo. Zveza med papežem in cesarjem se je odslej v tem skazovala, de je bil papež z vestjo cesarjevo voljen, on je pa cesarja kronal.

Karl Veliki je bil mož, ki je namen cesarstva tudi v djani izpeljati vedil. On je že od začetka v svojim kraljestvu vse tako zravhati iskal, kakor je vidil, de je ne samo v časnih ampak tudi v dušnih prid njegovih ljudstev služilo; od tega pričajo njegove postave, kapitularje imenovane. Njegovo nar ljubši berilo so bile bukve s. Avgušтина „od božjiga mesta;“ in še per mizi si je dal iz homilij cerkvenih učenikov brati. Zoper daljne ljudstva se je vojskoval, bolj iz namena jih v sveto vero pridobiti, in cerkev njihovih sil braniti, kakor pa svojo pozemeljsko oblast razširiti. Tako je bilo z vojsko zoper Saksonce in Obre, ktere si je podvergel, in jih je po oznanovavcih v. evangelija spreobrniti si prizadeval; tako z vojsko zoper Arabljane v Španii, kterim je kos dežele, Špansko ali Katalonsko stran, vzel in jo v bran zoper huji napade zaterdil. Iskal je zaveze z greškim cesarjem in z arabljanskim kalifam; tamkej si je prizadeval za večji edinst med keršanskimi deržavami, tukej za mir svete cerkve. Za uterjenje in razširjenje svete vere je velike reči vstanovil; dosti cerkev je s prihodki obdaroval, nove škofije je med novospreobrnjenimi narodi napravil; za obilniši učenost in za potrebno pobožnost duhovščine je skerb imel. Sploh mu je bilo za izobraženje svojih ljudstev mar; učene može je od vsih strani na svoj dvor poklical, med njimi slovitiga Alkuina iz Anglije, nar bolj učeniga moža svojiga časa; učene šole je napravil per škofijskih cerkvah in v

kloštarih, pa tudi ljudske šole je podpiral. Veljavo svojih postav in spolnovanje pravice zagotoviti, je zraven knezov in vojvodov, kateri so v svojih straneh oblast imeli, posebne poslanca cesarske poslance odločil, kateri so po deželi hoditi in na raznih krajih sodbo držati imeli; posebno je bila v tem njegova volja, da bi ubogi, vidove in sirote v celim cesarstvu brez stroškov in brez težave pravico najti mogli.

Po vsih teh delih si je Karl po pravici ime Velikiga pridobil; nekteri so ga po njegovi smrti l. 814 še v število svetnikov djati hotli; žalostno je le to, da so nekteri madeži v domačim in zakonskim življenji svetlobo njegoviga imena temnili. Po vsaki poti pa je bil on začetnik boljšiga časa za sveto cerkev in za omikanje sirovih narodov v zahodu.

Čas Karlina Veliciga je imel v cerkvi mnogotere učene in goreče cerkvene pastirje pokazati; taki so biti Amalar v Trierji, Hraban v Mogunci, Hajmon v Halberštatu, Samuel v Vormacii, Teodulf v Orleanu. Za naše kraje je v Ogleji za s. Pavlinam, kterimu je Karl Veliki, tudi gospod teh strani oblast čez škofo na Istrijskim in Beneškim poterdil, pomniti patrijarh Urs ali Urban, in v Solnim gradu nadškof s. Arnon. Med tema dvema se je bilo prašanje zastran meje Oglejske in Solnograške škofije vzdignilo, in cesar Karl je na zboru v Cahih (Achen) l. 811 razločil, da naj Drava za mejnik velja. Imenovati je tudi deželni škof Teodorik na Gorotanskim, kteriga je s. Arnon tje poslal.

Pomniti je iz tega časa še iz zahodnih strani v Anglii kralj Kenulf, kteri je pismeno proti papežu Leonu III. svojo pokoršino naznanil, in se njegoviga ponižniga sina imenoval. V Španii pa je vediti kralj Alfonz, zavoljo deviškiga življenja v zakonu čisti imenovan, kteri je Mavre ali Arabljane v znamenitim boji premagal, in jim veliko mest, med njimi Lisabon, vzel. V njegovim času je bilo truplo s. Jakoba v Komposteli najdeno, kjer je od tedaj velika božja pot.

116. Cerkev in papeži v zvezi s cesarji iz rodovine Karlina Veliciga.

Kakor je bila sveta zveza med papežem Leonam III. in Karlom Velikim storjena, tako je bila tudi Karlomuvu sinu in nasledniku Ludoviku Pobožnemu ali Dobrosercnemu izročena. Ludovik je tudi od začetka vsih serca z veselim upanjem napolnil; in papež Leon je v novim napadu nasprotnikov tudi pomoč per njem našel. Za tem je Štefan IV., papež l. 816, ravno tako zvezo ohranil; Rimljane je k zvestobi do cesarja opominjal, in sam je na cesarski dvor prišel in Ludovika v Remih kronal. Paskali., papež od l. 817 do 824, je bil sicer pred prihodom cesarjevih poslancov izvoljen; vendar cesar mu je darila svojiga očeta in deda poterdil, in papež je njegoviga sinu Lotarja v socesarja kronal.

Vonder od slej se je Ludovikovo ravnanje napačno in cerkvi malo služno kazati začelo; preveč se je dal drugim voditi; cesarstvo je hotel med svoje sinove razdeliti tako, da razun sinov prve žene, Lotarja, Ludovika in Pipina, bi bil tudi sin druge žene, Karl, del dobil. S tem so se žalostne zoperstave sinov proti očetu, in kervave razpertije bratov med seboj začele, ktere so se sicer za prvi pot kmalo pomirile. Evgeni II., papež od l. 824 do 827, je bil v pričo socesarja Lotarja izvoljen, in s posebno vstavo je bila zaveza med papežem kakor lastnikom rimskiga mesta in sveta, in med cesarjem kakor varham rimske cerkve, določena. Papež Valentin je le kratik čas, l. 827, cerkev vladal. Za njim je prišel Gregor IV., papež od l. 827 do 844. Vtem času se je vstaja sinov zoper očeta Ludovika ponovila, in papež je hitel iz Rima taki grešni vojski konec storiti; pa z zvijačami ga je Lotar na poti zadržati vedil, dokler cesarski oče ni bi vjet, prisiljen se cesarstvu odpovedati, in še celó na to obernjen očitno pokoro delati. Vonder zdaj so se vse serca spet knesrečnimu cesarju nagnile, in sina Ludovik in Pipin sta ga spet v cesarsko oblast nazaj postavila. Še enkrat pa je ravno ta Ludovik zoper očeta meč vzdignil, ker je bil per delitvi za umersim bratom prikraten; tu pa je cesar Ludovik za smert zbolel, sinu je odpustil preden je umerl l. 840. V takih notranjih nepokojih so vnanji sovražniki serce dobili, in so meje cesarstva napadali. Južne morske bregove so Arabljani nadlegovali, otoke Sardinijo in Sicilijo, Italijo samo, in Jadransko primorje so ropali. Zahodne strani cesarstva so v strah devali na hitrih ladijah Normani, nemšk narod iz severne merzle Evrope. Nekaj posebniga je bilo, da niso še drugi narodje iz soseske s teme sovražniki v eno potegnili. Zares se je bilo v takih časih tudi cerkvi dosti bati; papeži niso mogli iz cesarske roke veliko pomoči upati, nasprot so bili prisiljeni terdo za svojo pravico in prostost cesarju nasprot stati. V tem času je s. evangeli med Normane prišel, ker je papež Gregor IV. s. Ansgarja k Dancam in Švedam poslal.

Po smerti očeta Ludovika je kervav boj med sinovi še terpel, ker je Lotar vse dežele podse spraviti hotel; v hudi bitvi med brati l. 841 je 40,000 ljudi smert storilo. Vonder l. 843 so se pomirili, tako da je Ludovik Nemčijo in Karl Francijo prejel, cesarsko krono z Italijo in Lotaringijo pa je Lotar ohranil. Vnanji sovražniki so se tukej spet vzdignili; Arabljani so razdajali Barcelonsko stran, vsedli so se v Sicilijo, in so od tod celó rimsko mesto napadali; Normani so ropali zahodne bregove cesarstva, in slovenski narodje, ki so se bili na izhodni meji cesarstva vsedli, Obotriti, Sorbi, Čehi in Moravci, so tukej napade poskušali. Med temi nepokoji je papež Gregor IV. umerl, in Sergi II. je nastopil od l. 844 do 847. Za njim je bil Leon IV. v papeža izvoljen, kteri je cerkev od l. 847 do 855 vladal. Takrat so Arabljani v Rim priderli, so mesto strašno razdjali, in zlasti cerkev s. Petra in s. Pavla oropali; velike stanovitnosti je bilo papežu v vsih teh zadregah potreba. Po njegovi smerti je v

kratkih dneh izvoljen bil **Benedikt III.**, papež od l. 855 do 858. Pri vsim tem, de je cerkev v takih časih dosti nevarnosti prestatu imela, so ji nekteri sovražni pisatelji še to sramoto navtvesti hotli, de je med Leonam IV. in Benediktam III. papežnja z imenam Janeza VIII. na stolu s. Petra sedela; vse pisma iz tiste dobe pa kažejo, de vsa ta pripoved ni družiga kakor hudobnalaž.

Ko je cesar Lotar I. 858 umerl, je njegov sin **Ludovik II.** cesarstvo dobil; v pričo njega je bil **Nikolaj I.** v papeža, od l. 858 do 867, izvoljen, posvečen, in pervimed poglavarji cerkve tudi kronan v znamenje višji duhovne oblasti čez vso zemljo. On je bil mož za svoje čase stvarjen, serčin in stanovitin, proti po-božnim mil in prijazin, proti hudobnim ojster kakor kdaj Elija. Dobro je spoznal važnost in dolžnosti svoje visoke službe, ktera je bila toliko težji, ker je cesarska oblast upadala, in pohujšanje med vsimi stanovi nastopalo. Terdno se je v izhodni cerkvi nasprot postavil Fociju, kteri je postavniga Carigraškiga patrijarha Ignacija z zvijačami spodriniti hotel. Krepko se je potegnil za Teytbergo, od ktere se je Lotar II., kralj Lotaringije in brat cesarja Ludovika II., iz grešne ljubezni do druge po krivici ločil; nevredne škofo, ki so prešešno zavezo poterdili, je odstavil, in prešeštnika k pokori prisilil. Rotada, Svesijonskiga skofa, kteriga je Remski nadškof Hinkmar brez uzroka odstavil, je spet na njegov sedež nazaj djal. Hadrijan II., papež od l. 867 do 872, se je po zgledu prednikovim deržal; kralju Lotarju II. je le s tem sveto odvezo in sveto obhajilo dovolil, ako se je po opominjevanji papeža Nikolaja I. prešeštva zderžal. Kralj je to zagotovil, to de zoper svojo vest, pa božja ojstra šiba se je kmalo pokazala; on sam in vsi plemenitniki, kteri so z njim vred s. obhajilo iz papeževe roke prejeli, so kmalo potem pamet in besedo zgubili, in tako nesrečno umerli; le tisti, kteri iz strahu niso k sveti mizi pristopili, so živi ostali. Pod tem papežem je osmi vesoljni zbor v Carigradu l. 869 razpor s Focijem poravnal, in edinst v greški cerkvi spet vstanovil. Ta papež je tudisvetabrata Metodja in Cirila v spreobnjenje slovenskih narodov l. 869 pooblastil.

Papež **Janez VIII.** od l. 872 do 882 je bil na vse strani obilno delavin; upadanje cesarske moči je takrat oblast poglavarjev cerkve še bolj povišalo. Namesti de so popred papeži le z vestjo cesarjevo voljeni bili, je zdaj papež imel cesarja voliti. Po smerti cesarja Ludovika II. je **Karl Plešasti**, francoski kralj, l. 875, cesarstvo dobil. Pa on je svojim dolžnostim le malo zadostil; Arabljanov ali Saracenov ni mogel ugnati, ne notranjih nepokojev umiriti, in je l. 877 na poti v Italijo umerl. Mnogi so se zdaj za cesarsko krono poganjali; papež pa je izbral za njo **Karlna Debeliga**, sina Ludovika Nemškiga, kteri je kmalo vse dežele Karlna Veliciga pod svojo oblastjo združil, ker so skorej vsi njegovi sorodovinci pomerli. Vonder s tako veliko močjo on ni mogel veliko opraviti zoper notranje in vnanje sovražnike. Plemenitniki ga niso spoštovali ne podpirali; ker so popred v dar dane zemlje zdaj le po očetih podedovali, niso bili za voj-

ko nič več tako goreči; ampak na eni strani so se doma sladnostim vdali, na drugi so med seboj prepire redili. Tedaj je mogel cesar za drag denar mir od Normanov kupiti; italijanske bregove pa skorej brez vse brambe Saracenam pustiti. Silno tožijo skofje v enim zboru nad revo tistih časov: „Razdjane mesta, poderti kloštri, požgane cerkve, puste njive so povsod viditi. Po Božji pravični sodbi je z zgubo časniga posestva prešla močduše in tele-sa, ker ljudje ravnaajo zoper vse božje in človeške postave.“ Martin II. in Hadrijan III. sta bila le kratik čas papeža med leti 883 do 885; Štefan V. pa je bil od l. 885 do 891. Karl Debeli je l. 888 umerl; Arnulf, vnuk Ludovika nemškiga je potegnul Nemčijo nase; Odo, Pariški knez, je dobil Francijo, dva druga Kneza, Bozon in Rudolf vsak eno Burgundijo, in italijanski knezi in vojvodi so eden pred drugim po cesarski kroni segali; Gvidon, Spoletanski mejni knez, jo je obderžal, pa z malo pridam. Tedaj je Formoz, papež od l. 891 do 896, nemškiga kralja Arnulfa v Rim povabil. Arnulf je prišel, papeža rešil iz oblasti nasprotnikov, in cesarsko krono prejel l. 896; pa umerl je že l. 899, in njegov sin, otrok Ludovik, ni bil ne za cesarsko krono ne za brambo nemške dežele stvarjen, na ktere mejah so se bili zdaj Ogri ali Madžarji vselili. Zdaj so prišli za cerkev in za rimski stol seobno hudi časi.

117. Žalostni stan papežev in cerkve o razpertijah za cesarstvo in drugih nepokojih.

Z nehanjem rodovine Karlne Veliciga je za Italijo in rimsko mesto veliko nepokoja prišlo. Kratke dneve je bil papež Bonifaci VI. na stolu s. Petra v l. 896. Na ta stol je bil zdaj Štefan VI. po samoglavni stranki vsiljen; njegovo nevredno ravnanje do svojiga sprednika Formoza, kteriga je mertviga kot nevredniga posestnika papeževe oblasti obsoditi dal, je kmalo božjo sodbo našlo; v vstaji je bil v ječo veržen in zadušen l. 896. Kratik čas sta bila spet Roman in Teodor II. l. 897 papeža. Janez IX., papež od l. 898 do 900, je v zboru škofov spet rajncimu papežu Formozu pravico povernil, in ga dal s častjo v pokoj djeti. Kratko je bilo spet vladanje papežev Benedikta IV. do l. 903, Leona V. in Krištofora l. 904. Zdaj so se v Italii huji boji za oblast in cesarsko krono začeli. Za Arnulfam, nemškim kraljem, je bil l. 900 Lambert, Spoletanski vojvoda, cesar, in za njim so se borili za njo Berengar I. in II., Furlanska vojvoda, Ludovik in Hugon, dolejnoburgundska kralja; v Rimu pa se je oblasti polastil Toskanski vojvoda z nesramo Teodoro in njenima hčerama Teodoro in Marocijo. Grozovitno ponižan je bil v tem času stol s. Petra, ker to nevredno ženstvo je s svojimi zvijačami in s pristopnjo mogočne spačene stranke večkrat nevredne može na ta sedež povzdigovati znalo. Zraven so Italijo še nadlegovali muhamedanski Arabljani in divji Madžarji, kteri so jo dostikrat eni od južne drugi od severne strani napadli in oropali. De je

cerkev in zlasti rimski stol v takih nadlogah še obstal, je ravno znamenje, da Bog sam jo vlada in ohranjuje. Sergi III. je že po silah gerdobne stranke papež postal od l. 904 do 911; sicer nekateri njegovo ime zagovarjajo. Anastazi III. in Land sta bila malo časa papeža od l. 911 do 914. Janez X., Ravenski nadškof, papež od l. 914 do 928, je spet po napačni stranki izvoljen bil; vonder si je prizadel Arabljane od Italije odverniti, in se od gospodarstva nevredne stranke rešiti; pa mogočna in hudobna Marocija, omožena s Toskanskim vojvodom Gvidonom, ga je v ječo in silno smert pripravila. Papež je bil po tem Leon VI. l. 929, Štefan VII. od l. 930 do 931, in od l. 931 do 936 tiste Marocije mladi sin Janez XI., kteriga je lastni brat Alberik s papeževiga stola v ječo spravil. Za tem so prišli nekteri pobožni papeži, Leon VII. l. 936, Štefan VIII. l. 939, Martin II. l. 942, in Agapet II. l. 946, kteri pa niso veliko storiti v stanu bili; mogočne stranke, vedno med seboj v prepiru, so jim bile na poti. Vonder je zdaj Bog tukej pomoč dal od drugod.

V Nemčiji je ta čas kralj bil Konrad I. vojvoda Frankov, kteriga so drugi nemški vojvodi med seboj izvolili l. 911; on je iskal deželo znotrej in zunej pomiriti, pa mu ni bilo mogoče. Več je storil Henrik I., vojvoda Saksoncov, kteriga rodovina je od l. 919 več časa na nemškim kraljevim sedeži bila. Madžarji so do zdaj Nemčijo hudo napadali in ropali; tudi cerkve in duhovni so pred njimi terpeli; Bogu posvečeni možje in device so po njih življenje zgubili, kakor s. Vitorada pušavnica. Kralj Henrik pa jih je v dveh bitvah hudo potolkel, in za nekaj časa ostrašil.

Francija pa znotrej nepokojna je še po Normanih od zunej dosti terpeti imela; napadali so jo in ropali, dokler kralj Karl IV. ni njih vojvodu kos dežele, Normandijo, prepustil. Normani so se tukaj s svojim vojvodom Rolfam vsedli, in h keršanski veri spreobrnili, ktera je njih junaško moč na boljši stran obrnila. Med temi raznimi spremembami v Italii, Nemčiji in Franciji je pomniti stan španske in angleške cerkve. V Španiji so kristijani pod oblastjo Arabljanov več časa precej mir imeli; dopušeno jim je bilo, v večjih mestih škofo, v terghj mašnike, drugje tudi klostre in šole in še zvonilo imeti. Pa neki hudobin kristjan, ki je svojo vero zatajil, je muhamedane krog l. 850 podpihal v preganjanje kristijanov, ktero je čez šestdeset let terpelo. Kalif Abderaman II. je napred kristijanam vse očitne službe odvzel, potem jim je davk trikratno povišal, in zvonilo prepovedal; posebno zaničevanje se je na kristijane, zlasti na mašnike, verglo. Tu se je med kristijani gorečnost prvih časov pokazala. Med veliko serčnimi spoznovavci iz vsaciga stanu in vsake starosti je bil mašnik s. Perfekt eden prvih marternikov; prašan je bil, kaj de od Kristusa in Muhameda misli; in odgovoril je neprestrašeni mož: „Jezus Kristus je čez vse češeni Bog, vaš prerok pa je eden zapeljivcov, od kterih s. evangeli pove, da bodo sebe in svoje nasledovavce v večni brezni vergli.“ Meč je bil zato njegovo plačilo. Tako je bil prijet tudi neki kupec z imenom Janez; pet sto jih je dobil z bičem, potem je bil ob glavo djan. Od takih

početkov ostrašeni so mnogoteri mlačni kristijani svojiga Gospoda zatajili in od vere odpadli; na drugi strani so muhamedani z velikimi obljubami zvestobo vernikov omajati iskali. Vonder, ko jih je na eni strani veliko odpadlo, se je drugih stanovitnost toliko bolj vnela. Na terjih in cestah in raz strehe so neprestrašeno Kristusa oznanovali, in Muhameda zaničevali. Množica minihov in drugih kristijanov je enkrat na veliki terg v Kordubi privrela, in glasno od brezbožnosti in nespameti muhamedanstva govorila; niso jim vedili nasprotniki družiga odgovora dati, razun de so vojakov z mečem med nje poslali, in jih brez usmiljenja posekali. Pa tudi slabi spol se je kakor nekdaž znal za krono marternikov vojskovati. Tako s. Flora devica, hči muhamedanskiga očeta in kersšanske matere, katero je lastni brat sodniku izdal. Sicer je potem, ko je bila hudo bičana, ubežati zamogla; pa notranje nagibanje s. Duha jo je gnalo se prostovoljno pred sodnika postaviti, kjer je z drugo gorečo devico, Marijo, sestro s. Vilabonsa marternika, vred pod mečem sveto dušo Zveličarju darovala. Tako s. Kolumba, nuna velike svetosti v Kordovi, ktera je ravno tako prostovoljno pred sodnika stopila, vsa vneta muhamedane k spreobrnjenju nagovarjala, in zato serčno svojo glavo pod meč dala. Pomniti je še s. Elogi, Kordubski škof, kateri je kristijane v tih stiskah z gorečo besedo poterdoval. Za Abderamanam je njegov sin Muhamed kristijane še huje preganjal, vonder zastonj je bilo njegovo divjanje; deželo bi bil mogel v pušavo spremeniti, ako bi bil hotel kersšansko vero zatreti; zatorej je od neusmiljene morije nekaj odnehal, pa drugač, s podiranjem cerkev in s hudimi davki je še kristijane nadlegoval. Ker je le še veliko kristijanov v smert za Kristusa željno hitelo, je zbor škofov kristijanam prepovedal se nepremišljeno v tako smert riniti. Še le pod Kalifam Abderamanam III. l. 912 so kristijani spet mir dobili. Kristijani v severnih hribih španske dežele pa so med tem v junaških vojskah svojo prostost branili; kralj Ordoni I. je po srečni bitvi Arabljanam več zemlje vzel, in kraljestvo v Leonu vstanovil l. 916.

Anglija je v tem času posebno terpela, ker so neverni jo razdevali in ropali. Normani so nad to deželo z veliko silo padali, Pred njimi so zlasti duhovni in minihi terpeli; nar bolj slovite klostre so razdjali, in pobožne prebivavce pomorili. Mnogotere Bogu posvečene device so tudi življenje za ohranitev čistosti darovale; posebin lep zgled je dal kloster Kolingam. Ko so se namreč divji roparji bližali, serčna viši mati s. Eba svoje nune vkup pokliče, z nožem v roki si odreže nos in zgornjo ustnico rekoč: „To je nar boljši pomočnik, prederznosti nevernikov oditi.“ Vse nune jo v hipu ubogajo, in ko jih Normani tako neznano spremenjene najdejo, se vernejo, oginj veržejo v pohištvo, in sožgejo čiste vojšakinje Kristusove. Celó kralj s. Eadmund je takrat kot marternik smert našel; na drevo so ga privezali in s pušicami prestrelili l. 870. S. Alfred, kteriga je papež Leon IV. še v mladosti v kralja mazilil, ko je z očetam v Rim prišel, je še le deželo za nekaj časa toliki nadlogi otel. Po dolgih bojih je sovražnike zmagal, deželi pravične postave, dobre na-

prave, posebno šole dal; posebno skerbin je bil za božje reči, polovico prihodkov je cerkvam odločil; med vsimi drugimi opravili pa je še čas si prihranil, v molitvi se z Bogom muditi. Po njegovi srečni smrti l. 901 so kmalo spet sovražniki deželo v strah djali; danski kralj Sven II. je l. 903 z grozovito vojsko vso Anglijo v svojo vlast spravil. Njegov sin, ki je keršansko vero sprejel, s. Kanut, je mirno in v srečo ljudstev čez Anglijo in Danijo do l. 936 gospodoval. Po hitri smrti njegovih sinov l. 941 pa je s. Edvard iz poprejšne kraljeve rodovine krono dobil; on je bil z vsimi lepimi čednostmi ozaljšan kralj, poln pobožnosti do Boga, skerbin za cerkve, usmiljen do ubozih; s svojo zaročeno nevesto je vedno devištvo ohranil. Sveto življenje je sklenil l. 966.

118. Cerkev in papeži po združenji cesarstva z nemškim kraljestvam; cesarji iz saksonske rodovine.

Vedni nepokoji so storili, de se je l. 956 Oktavijan, še le osemnajst let stari sin Alberika, kateri je v Rimu samovoljno gospodaril, sedeža s. Petra polastiti zamogel; ta je prvi med papeži bil, kateri je poprejšno ime spremenil, in se Janez XII. imenoval. Božja previdnost vonder je tako znala obračati, de je ravno ta po eni strani nevredni papež k boljšemu stanu cerkve pripomoči mogel. V Nemčii je bil namreč l. 936 Oton I., sin Henrika I., kralj postal, kateri je notranjo moč dežele s krepko roko povzdignil, in tudi vnanje sovražnike ponižal. Ogri ali Madžarji so bili l. 955 v kervavi bitvi per Avgzburgu, katero je Oton z molitvijo začel, tako potolčeni, de niso nobeniga roparskiga napada več poskusili. Ta vladar je tudi Italijo pomiril, in cerkvi spet boljši čase pripravil. L. 951 je bil namreč poklican v pomoč Adelajde, vdove poprejšniga kralja severne Italije ali Lombardije, Lotarja II., katero je Berengar II., Furlanski vojvoda, stiskal; Lombardija je prišla Otonu v last in Adelajda v njegovo zakonsko družbo. Ko je pa Berengar, zdaj kraljev namestnik v Italii, tudi Rimsko mesto stiskal, je papež Janez XII. l. 962 Otona I. poklical, in mu cesarsko krono dodelil, ktera je odslej zmirej nemškim kraljem ostala. Že preden je v Rim stopil, je novi cesar prisegel v imenu s. Trojice, de hoče cerkvi in njenim poglavarjem vedno zvest varh in pomočnik biti; tudi je vse posestva stola s. Petra zagotovil, in zastran volitve papežev pristavil, de naj se po cerkvenih postavah prosto godi, in le naj se izvoljeni v pričo cesarskiga poslanca zaveže po postavi in pravici cerkev vladati. Oton I. se je tudi obnašal, kakor varhu cerkve gre. Sicer je bil po njegovi naredbi papež Janez XII. zavoljo zveze z nasprotniki in zavoljo drugih pregreškov v zboru škofov l. 964 odstavljen, in Leon VIII. izvoljen, kar je bilo zoper cerkvene postave; ko je pa letá po smrti prednikovi pravi papež postal, in so ga Rimljani pregnali, ter Benedikta V. na stol s. Petra postavili, je cesar prvemu na pomoč prišel; ravno tako je Janeza XIII., papeža od l. 965 do 972, kateri je tudi bežati mógel, na sedež nazaj postavil, in nasprotnike hudo pokoril.

Tudi je ta cesar kakor pomočnik cerkve za razširjenje in uterjenje s. vere med drugimi narodi, med Danci, polabskimi Slovenci, Poljaki in Čehi skerbela; nadškofijo v Devinu (Magdeburgu), in škofije v Havelbergu, Braniboru, Mišnu, Merzeburgu in Žici je za Polabane, škofijo v Poznanju za Poljake, škofije v Šlezviku, Rošildu, Ripnu, in Arhusu za Danijo ustanovil; tudi vstavljenje nove škofije za Česko v Pragi je napeljal. Sploh se je reklo od cesarja Otona I., da za Karlom velikim ga ni bilo boljšiga za mir in red v državi, za pokoj in zveličaven napredik v cerkvi, za rast vere med nevernimi narodi; da on ni iskal nič svoje časti, ampak le poveličanja svojiga Zveličarja. Cerkev na Nemškem je pa tudi tisti čas imela mnogih dobrih in svetih škofov; na primero so s. Ulrih v Avgzburgu, s. Volbenk v Reznu (Regensburgu), s. Adalbert v Devinu, s. Bruno v Koloniji. Tudi na cesarskem dvoru so svetili lepi izgledi, s. Matilda, mati, in s. Adelajda, supruga Otona I. Za Otonom I. je njegov sin Oton II. nastopil l. 973, kteriga je bil papež Janez XIII. že l. 967 v cesarja kronal. Za rimsko cerkev je zdaj spet nepokojin čas prišel; Benedikt VI., papež od l. 972 do 974, je bil od vstajnikov v ječo veržen in umorjen; Krescenci, vnuk hudobne Teodore, je vstajo vodil, in Bonifaci VII. se je na papežev stol posilil. Vonder je bil po postavi Don II. l. 974, in za njim Benedikt VII. od l. 975 do 983, potem pa Janez XIV. na rimski stol povzdignjen. Bonifaci VII. je bil ta čas v Carigradu pobegnil; pa l. 984 se je nazaj povernil, je papeža Janeza v ječo vergel, ter ga lakoti in reve konec vzeti pustil; pa njega samiga je tudi nagla smert l. 985 udarila. Cesar Oton II. je bil po drugih stranah zadržan rimski cerkvi v pomoč priti, ker so se Greki v južni Italiji spet utrditi hotli, in so še Arabljane v pomoč poklicali; cesar se je mogel zoper te sovražnike vojskovati, je po nesrečni bitvi komaj njih rokam odšel, in je l. 983 umerl. Za njim je njegov sin Oton III. vladarstvo podedoval; dokler je bil še premlad, ste mati Teofanija in stara mati Adelajda deželo dobro oskerbovale. Med tem pa se je v Rimu spet Krescenci vzdignil, in Janez XV., papež l. 985 do 996, stiskan od hudobne stranke je l. 995 Otona III. na pomoč poklical. Letá je po smerti tega papeža prišel, in po njegovim napeljanji je bil l. 996 njegov mladi stričnik Bruno z imenom Gregorja V. prvi iz med Nemcov v papeža izvoljen, kteri ga je tudi v cesarja kronal. Vonder kmalo je Krescenci spet vstal, papeža k begu primoral, in družiga Janeza XVI. na rimski stol vrnil; Gregor V. pa stanovitin je Krescencija iz zveze svete cerkve odločil, in cesar Oton III. ga je ob glavo djati obsodil. Zgodnja smert l. 999 je tega papeža zadržala, za obujenje boljšiga duha v cerkvi kaj več dopolniti, kakor si je že zato prizadevati začel. Zdaj pa je bil Gerbert, Ravenski nadškof in cesarjev učenik, z imenom Silvestra II., prvi izmed Francozov, v papeža od l. 999 do 1003 postavljen. Bil je sicer nizkiga rodu, pa s svojo pridnostjo si je toliko učenost pridobil, da so zavoljo nevednosti tistih časov nekteri mislili: to ni po pravih potih mogoče. On je

tudi sveto cerkev krepko in previdno vladal, in pravice svojiga sedeža skerbno, vonder z vso krotkostjo branil; budil je tudi zahodne ljudstva v brambo Jeruzalemskiga mesta, ktero so muhamedani huje stiskati začeli. Skerbel je tudi za uterjenje svete vere med Madžarji in je njih vojvodu s. Štefanu kraljevo krono podaril. V tem času so tudi Rusi po svojim velikim knezu ali caru Vladimiru s keršansko vero soznanjeni bili.

Ker je Oton III. zgodej in brez mlajšev l. 1002 umerl, je bil njegov sorodovinec s. Henrik II. v kralja izvoljen, kateri je bil sam kakor njegova deviška supruga s. Kunigunda posebin zgled pobožnosti. Sveto vero povsod v čast in moč pripraviti, cerkev in kloštre vstaviti, škofijam učene in pobožne može v pastirje dati, to je bilo njegovo prizadevanje. Stolna cerkev in škofija v Bambergu je njegovo posebno delo. Vonder tudi serčno se je znal bojevati za pokoj in za pravico države in cerkve; zakaj na obe strani je bilo nasprotnikov. V Rimu so zdaj Tuskulanski knezi in njih stranka gospodarstvo nase potegniti hotli; papeži Janez XVII. l. 1003, Janez XVIII. od l. 1004 do 1009, Sergi IV. od l. 1009 do 1012, in Benedikt VIII. od l. 1012 do 1024 so po tisti stranki na stol s. Petra prišli. Vonder Benediktu VIII. je bila druga stranka Rimljanov nasprot, de si v mestu ni bil več svest; tedaj je per kralju Henriku II. pomoči iskal; ta je tudi v Rim l. 1014 prišel, in potem, ko je rimsko cerkev braniti obljubil, je prejel cesarsko krono. Rimsko mesto je pa tudi posebne brambe potrebovalo; zakaj od ene strani je bila nevarnost pred Saraceni ali Arabljani, zoper ktere je v sili papež sam vojakov in ladij vkupej spravil, ter jih zmagal; na drugi so Greki iz južne Italije proti Rimu šli, in zoper nje je bilo treba cesarja blizo poklicati, kateri jih je tudi nazaj udaril, in jim več mest vzel. V tem času so tudi drugi zlegi od znotrej cerkev božjo nadlegovali, ti namreč, de so se cerkvene službe dostikrat za denar in po človeškim nagnjenji nevrednim delile, de so se tudi duhovni malo po postavah cerkve deržali, po katerih jim je bilo žene imeti prepovedano. Papežu je bila velika skerb te zlege od cerkve odverniti, in na zboru v Pavii l. 1020 je bila stara postava ponovljena, in cesar je zraven tudi svojo pomoč obljubil pohujšanje zatreti. Le prezgodej je ta cesar l. 1024 umerl, de ni mogel več za cerkev, njen pokoj in njeno čast storiti. V njegovim djanji so ga, desiravno je bilo pohujšanja med cerkvenimi stanovi zadosti, tudi sveti škofje podpirali, kakor s. Heribert v Kolonii, s. Bernard in s. Godehard v Hildeshajmu, Popon v Trierji in Burhard v Vormacii.

Za našo slovensko stran so iz tega časa pomniti patrijarhi Friderik, Rodald in Janez v Ogleji; uni je začetik storil za mogočno posestvo Oglejske cerkve, ker mu je l. 885 vojvoda Berengar I. Furlanijo v oskerbovanje izročil; tema so bile po cesarjih Otonu II. in III. in po Henriku II. mnoge zemlje v dar podeljene. Na drugi strani so bili pa Solnograški nadškofje, kakor Adalbert in Friderik, kateri so ali podškofe v Gorotansko pošiljali, ali pa sami za vernike te dežele skerbili, in jih obiskovali.

En del slovenske strani, kar se je od nje k Panonii štel, je bil nekaj časa pod oblastjo s. Metodja, kateri se s svojim bratom s. Cirilam tudi slovenski apostelj kličee. Patrijarhi pa, kateri so v Gradu stanovali, so l. 978 svoj sedež v Benedke prenesli, ktero mesto je v tej dobi na morjimogočno prihajati jelo; s tem je bilo tudi razpertje končano, ktero je dolgo časa med Oglejsko in Gradaško cerkvijo zavoljo predstva terpel.

119. Papeži s cesarji iz franske rodovine in njih skerb obilne zlege v cerkvi zatreti; Hildebrand.

Po smerti Henrika II. so nemški vojvodi l. 1024 Konrada II., vojvoda v Franskim, v kralja izvolili; Janez XIX. papež od l. 1024 do 1033 ga je v rimskiga cesarja kronal. On je vnanje sovražnike ukrotil, in se z njimi pomiril, pa je tudi znotraj za pravičo in mir skerb. Ker so dolgo časa med plemenitniki le boji in razpori gospodovali, je bil božji mir zapovedan, de se namreč nihče ni smel od srede večera do ponedelji jutra bojevati; in tudi cerkvene pokorila so bile na prelomljenje miru postavljene. Vojske v drugih krajih so ga zadrževale, de ni mogel Rimskiga mesta pred početki hudobne stranke braniti; ondi je bil namreč l. 1033 Teofilakt, sin Tuskulanskiga kneza in razujzdan mladenič, z imenom Benedikta IX., na stol s. Petra vsiljen. Nevredno obnašanje tega papeža je rimsko ljudstvo zdražilo, de so ga pregnali, in družiga papeža Silvestra III. postavili. Hudobna stranka pa je Benedikta IX. spet nazaj pripeljala; pa njegovo življenje je bilo še bolj pohujšljivo, tako de pobožni nadmašnik rimske cerkve, Janez Gracijan, ni vedil v odvernitev pohujšanja kaj boljšiga storiti, kakor unimu denarja ponuditi, de je l. 1044 na njegovo mesto z imenom Gregorja VI. kakor papež prišel. Vonder Benedikt IX. se je zopet vzdignil, in tako je bila cerkev toliko globoko ponižana, de je bila kakor med tremi papeži raztergana. Zdaj pa je Henrik III., Konrada II. sin in naslednik, na pomoč prišel; po njegovim nagibu se je l. 1046 zbor škofov v Pavii in v Sutri sošel; Gregor VI. je prostovoljno odstopil, in pobožni Bamberski škof Svidger je bil kakor Klemen II. v papeža postavljen, kateri je tudi Henrika III. v cesarja kronal. Novi papež se je precej zoper kupčijo s cerkvenimi službami vzdignil, in je zoper njo oistre duhovne strafinge postavil; vonder le premalo ga je smert l. 1047 vzela. Kakor popred tako so Rimljani zdaj cesarja prosili jim papeža imenovati; in Briksniški škof Popon je zdaj z imenom Damaza II. na stol s. Petra postavljen bil. Pa v kratkih dneh l. 1048 je umrl, de so nekteri menili, zavdano mu je, in de ni lahko kdo njegov naslednik biti hotel.

Cesar Henrik III. je nemške dežele s previdnostjo, s krepkostjo, bogaboječnostjo in dobrotljivostjo vladal; bil je pa tudi ves skerb in prid cerkve, tedaj je pobožniga Tuskiga škofa Brunona pregovoril, težko breme papeštva nase vzeti. Takrat je Hildebrand, mož nizkiga stanu pa obilnih dušnih za tiste čase

potrebnih darov, minih v samostanu Matere božje v Rimu, potem v Klunji na Francoskim in učenec papeža Gregorja VI., začel s svojim svetam višim poglavarjem cerkve služiti, in jih s svojo prevedenostjo in terdnostjo podpirati, dokler ni sam kot Gregor VII. papež postal. On tedaj ni poterdil, de bi se Brunon le s cesarjevo voljo na stol s. Petra postopil, in tudi ni hotel z njim iti. Brunon je tedaj v romarski obleki v Rim šel, in ondi ga je l. 1049 duhovšina z ljudstvom vred enoglasno izvolila; Leon IX. se je on imenoval kakor poglavar cele cerkve. Še z večji gorečnostjo in krepkostjo kakor njegovi predniki se je vzdignil zoper poglavitna zlega cerkve, pohujšljivo življenje duhovšine in kupčijo s cerkvenimi službami (simonijo); s. Peter Damijanov, Ravenski nadškof in svitla luč za vso Italijo, ga je z živim popisom pohujšanja v to še bolj spodbudil. Papež je sam prehodil Laško, Francosko, Nemško in Ogersko; zbore škofov v Rimu, Lijonu, Mogunci in drugje vkup klical, posebne poslanca napotoval, in vso svojo moč je v poboljšanje duhovniga stanu obrnil. Veliko nerodnih duhovnov je bilo odstavljenih, drugi so se k pokori obrnili; nespokorne so večkrat posebne štrafinge od nebes udarile, na primero je nekterim besedo vzelo, druge je mertvud zadel. Res de spačenim duhovnikom ta ojstrost ni bila všeč, de so semtertje še nepokoje vzdignili; vonder papeža nič ni ostrašilo. Per vsih teh skerbah on ni pozabil kristijanov v drugi stranah zemlje. Za angleško cerkev je po očetovsko previdin bil, špansko cerkev je bolj s stolam s. Petra soedinil. V izhodni cerkvi, kjer je Carigraski patrijarh, Mihael Cerulari, razpor napravljial, je z modrostjo in močjo ločitev od rimske odverniti iskal. Tudi je skrbel napačni uk Turonskiga mašnika Berengarja zastran skrivnosti s. rešnjiga Telesa razkriti, in tistiga k spoznanju in preklicu svoje zmote pripraviti. Per vsim tem so mu Saraceni nadlego delali, kateri so se na Sardinskim otoku uterdili, in pa Normani, kateri so se v južni Italii vsedli. Pa zoper Saracene je spodbudil Pizane v boj, kateri so v srednjim morji mogočni bili; zoper Normane se je sam v vojsko podal, pa ko je bil zmagan, so mu nasprotniki sami pred noge padli, in on jim je podverženo deželo kakor na vžitik ali najem od rimske cerkve dal. Po smerti tega papeža l. 1054 je bil Hildebrand do cesarja Henrika III. poslan, de bi noviga papeža imenoval; ni se bilo še namreč takrat bati, de bi bil cesar tako pravico v škodo cerkve obrnil; še so ravno škofje, ktere je on za nemške stole imenoval, na stol s. Petra prestavljeni dobri papeži bili. Gebhard Ajhštatski škof je bil tukej naznanjen, in tudi v Rimu od duhovšine in ljudstva izvoljen, kateri se je potem Viktorja II. klical; ravno ta se je Hildebrandu vredin zdel. In zares je ta papež zvesto naprej izpeljeval, kar so predniki v poboljšanje cerkveniga stanu začeli; in še stopinjo dalj je šel, ni samo pohujšliva življenja duhovšine in prodaje cerkvenih služeb, ampak pred vsim kupčijo s cerkvenim posestvom zatreti iskal. V tem je bila namreč prva korenina pohujšanja v cerkvi, de cerkev ni sama mogla s svojim posestvom po svoji

previdnosti gospodariti, ampak de so si posvetni plemenitniki in vladarji to gospodarstvo lastili.

Papež Viktor II. je tedaj svoje oči obrnil na žalostni stan cerkve v Italii, Francii in Nemčii; v Rimu in Florenci je za tega voljo l. 1055 škofo vkupej zbral, in za prid cerkve primerjene postave oznanil; v Francijo pa je Hildebranda poslal potrebne poprave izpeljat, kjer je tudi še Berengarjeva zmota o skrivnosti s. rešnjiga Telesa verno ljudstvo mešala; in prizadevanje skerb-niga poglavarja cerkve ni bilo brez sadu. Vonder ločitev greške ali izhodne cerkve se zavoljo napuha Carigraškiga patrijarha Mihaela Cerularja ni dala odverniti; l. 1054 je zapustil izhod terdno skalo s. Petra; in od slej je sam zase hotel stati, vonder slabeji in slabeji je ondašni stan cerkve. L. 1056 je cesar Hen-rik III. še zlo mlad umerl, pred smertjo še je papeža k sebi po-klikal, in mu cesarico Nežo in pet let stariga sina in naslednika Henrika IV. priporočil; pa tudi papež Viktor II. je drugo leto 1057 časno življenje sklenil.

120. Dalje. Večji prizadevanje, stan cerkve in njenih služabnikov zboljšati.

Zdaj je bil Friderik, opat v Montekasinu, enoglasno v pa-peža izvoljen z imenom Štefana IX.; ker je bila v tej volitvi duhovšina in ljudstvo ene misli, ni bilo sicer potreba za cesarsko privoljenje prašati, kakor je bilo sklenjeno v Remskim zboru 1049; vonder je bil do cesarice Neže, ktera je v imenu Henrika IV. vladarstvo v rokah imela, Hildebrand poslan vsako nasprotje od-verniti. Papež Štefan IX. je zdaj, ko per mladim cesarji ni bilo lahko pomoči iskati, bližje podporo dobil, per svojim bratu Got-fridu, kteri se je z Beatrico, Toskansko mejno kneginjo, po za-konsko zvezal. Novi papež je tudi zvesto poprave v cerkvenim stanu naprej gnati začel, in ojstre postave zoper ženitve duhov-šine in sorodovincov izdal; tudi je Petra Damijanoviga, moža velike učenosti in neomadeževaniga življenja in ojstriga poga-njavca za prvi stan cerkve, vzel med višji duhovne rimske cerkve, kteri so se v tem času s posebnostjo kardinali klicati jeli. Von-der smert je tega papeža že l. 1058 prehitela; in en del rimske duhovšine s plemenitniki vred je izvolil Benedikta X. v papeža; Peter Damijanov in ojstreji kardinali z ljudstvom vred pa so bili nasprot. Tedaj so bili poslanci na cesarski dvor napoteni; Hilde-brand pa, kteri je iz poprejšniga poslanstva voljo cesarice Neže poznal, je v Sieni kardinale in rimske pervake zbral, in volitev na Gerarda, Florenškiga škofa, umniga, učeniga, dobrotljiviga in čistiga moža, nagnil. Ta je bil Nikolaj II. imenovan, in v Rimu kronan l. 1058; nasprotni papež se je sam podvergel. Zmešnjave per volitvah papežev odverniti je bilo v Rimskim zboru l. 1059 sklenjeno, de o smerti papeža naj se pred vsim kardinalškofje zastran noviga papeža posvetovajo, in še druge kardinale privza-mejo, tudi na želje druge duhovšine in ljudstva gledajo; za izvo-ljeniga pa zavoljo spoštovanja per cesarji poterjenja prosijo. Tudi

so bile tukej postave zoper simonije in ženitve duhovnih ponovljene, in sicer s tako ojstrostjo, de je bilo z ženo zvezanemu duhovnu prepovedano s. mašo opravljati, in drugim per taki maši biti. Tudi Berengar je bil prisiljen, svojo zmoto preklicati. Prizadevanje tega papeža je tudi svoj sad prineslo; v Milanu je modri, resni in boguzaupni kardinal Peter Damijanov zadolženiga nadškofa k pokori obernal; tudi v daljnih severnih deželah, v Danii in Švedii, je oblast papeževa obveljala. Normanski vojvoda, Robert Gvis kard, kterimu je papež južno Italijo v najem poterdil, je obljubo storil rimsko cerkev in prosto volitev papeža braniti. Le v Nemčii so slabe znamenja za prihodnost bile; mladi kralj Henrik IV. je prišel v roke napačnih učenikov, knezi so samovoljno silovito ravnali, dobrih škofov je pomanjkovalo. Bati se je tedej bilo, de bi prihodnji cesarji namesti varhov ne bili stiskavci in zatiravci cerkve. Tedaj je papež v rimskim zboru l. 1061 zastran volitve noviga papeža to postavo zaterdil, de, kdor bi bil po denarji ali človeškim dopadenji ali po kaki sili, ne pa po edini volitvi kardinalškofov in po tem druge rimske duhovšine v papeža izvoljen, on ni pravi papež. S tem je bila volitev papeža prosta storjena ne samo pred strankami rimskih pervakov, ampak tudi pred samovoljnimi in silovitnimi cesarji; dozda se je namreč cesarjem več dovolilo pokoj in red mnogim strankam nasprot obvarovati, ni se jim vonder pravica dala v volitvah papežev po svoje gospodovati. Ko je Nikolaj II. l. 1061 umerl, je bil z imenam Aleksandra II. Anzelm, škof v Luki, po nekdanjih postavah cerkve izvoljen in kronan, in volitev je bila potem cesarskemu dvoru na znanje dana. Mnogim posvetnim pervakam in malovrednim duhovnim ta volitev ni bila všeč; še cesarico so pregovorili, de s tako volitvo je cesarska pravica kratena; in tedej je bil po nasprotni stranki Parmski škof Kadolaj z imenam Honorja II. v papeža izvoljen. Tukej so prišli Toškanski vojvoda Gotfrid in Normani papežu Aleksandru II. v pomoč; tudi na Nemcih je on kakor pravi papež sprejet bil, ko ga je Kolonijski nadškof Anon, ki je po smerti cesarice Neže moč per Henriku IV. nase potegnul, v Ozborskim zboru taciga spoznal. Zdaj je papež krepko zlege v cerkvi ravnati začel; zato je Petra Damijanoviga s polno oblastjo v Francijo poslal. Tudi zoper mladiga poželjiviga kralja Henrika IV., kteri je blago soprugo Berto od sebe pustiti hotel, se je terdno ustavil, in oznanil, de v to ločitev nikdar ne bo privolil; in zoper njegove svetovavce se je z ojstrostjo vzdignil, ker so ljudstvo stiskali, in cerkvene službe za denar prodajali, celo je kralja samiga v Rim pred se k odgovoru poklical. V takim djanji ga je smert l. 1073 našla. Tako je ta doba poslednji čas posebno dobre pastirje na stolu s. Petra imela; ni pa memo pustiti, de sta dva moža, kakor Hildebrand in Peter Damijanov, ktera je božja previdnost potrebam časa pripravila, v prizadevanji papežev za boljši stan cerkve veliko deleža imela.

Med temi poglavitnimi zgodbami cerkve je pomniti še mnogo v keršanskih deželah po samim. V naših slovenskih krajih je na eni strani mogočnost Oglejskih patrijarhov na nar višji sto-

pinjo prišla, ker jim je bilo po cesarjih Henriku III. in IV. še razno posestva v Istri in v Krajni izročeno; tudi duhovno oblast Oglejskiga stola čez mnogo škofij v severni Italii in Istrii je papež Janez patrijarhu Poponu l. 1028 poterdil in razširil. Po takim je cerkev nekako večji prostost v stiskah tistiga časa ohranila; tudi ni znati, de bi bil stan duhovšine tukej toliko na hudo prišel, kakor drugje. Na drugi strani je Solnograški nadškof Gebhard duhovne potrebe Goratanskiga stanovitno preskerbel, ker je l. 1071 Koroško škofijo vstavil, in ji perviga škofa Ginterja dal.

V Francii se je boljši čas za cerkev začel, ko je l. 987 s Hugonam Kapetam nova rodovina na kraljev sedež prišla. Kralj Robert I. je, po volji papeža Gregorja V., Arnulfa, kateri je bil po krivici odstavljen, spet na Remski stol nazaj djal; tudi se je ločil od sopruge Berte, ktera mu je bila preblizo v rodu. Pod Robertam II. je bil l. 1031 božji mir zoper vedne razpore in boje plemenitnikov vpeljan, in v mnogih zborih s cerkveno oblastjo uterjen. Veliko pohujšanje duhovšine je bilo posebno po prizadevanji papežev časama zmagano; zato so pa na drugi strani kloštri in njih predstojniki, kakor s. Majol in s. Odilon toliko lepši zgled dajali.

V Anglii si je posebno s. Dunstan, Kenterburski nadškof, veliko prizadel, duhovšino iz njeniga pohujšljiviga stanu spet bolj povzdigniti; kralj Edgar ga je zvesto podpiral. V več zborih so bile stare cerkvene postave od zderžnosti duhovnih ponovljene, in nevredni cerkveni služabniki odstavljeni. Žalostin pa je bil po smerti s. Dunstana in kralja Edgarja hudi boj med Anglezi in naseljenimi Danci, dokler l. 1002 niso bili vsi Danci v Anglii strašno pomorjeni; pa še so nepokoji dalje terpeli. Še le kralj s. Edvard III. je od l. 1042 naprej spet deželo pomiril, in ji dobre postave dal; tudi je angleško cerkev bolj tesno z rimsko združil; po njegovi smerti l. 1066, ker on po deviškim zakonu ni otrok zapustil, je z Vilhelmam I. Normanskim vojvodom, nova rodovina na angleški kraljev sedež prišla. Posebne luči angleške cerkve so bili tisti čas s. Vulstan, Vusterski škof, in potem Lanfrank, Kenterburski nadškof, kateri se je v papeževim imenu zoper prodajo cerkvenih služeb in nezderžnost duhovšine vzdignil. V Škocii, kjer so lastni kralji vladali, je v tej dobi kralj Kenet krog l. 840 kersanski veri večji rast dodelil, in kraljica Margarita od l. 1057 ji je popolno veljavo dala; v Šent Andreji je bila nadškofija čez druge škotske škofije. Irija pa, razdeljena med štiri kralje pod enim nadkraljem, je v tem času po napadih Normanov veliko terpela, in se je zelo v sirovost in notranji nepokoj povernila. Nadškofje v Armagu, katerih oblast je čez vso Irijo segla, so imeli še obilno posvetno oblast.

V Španii je po hudim preganjanji kersanska cerkev, kar je je pod oblastjo muhamedanov bilo, zlo od rimske odločena ostala; pod papežema Leonam IX. in Viktorjem II. je bila zveza s stolam s. Petra bolj zaterjena, zlasti v Toletanskim zboru l. 1055. Nasprot so kersanski kralji v severni Španii Arabljane če dalje bolj

nazaj gnali; krog l. 1000 jim je vzel Navaro in Aragonijo kralj Sankci III. in Kastilijo kralj Ferdinand I. l. 1035. Pa tudi tukej je bilo treba zvezo z rimsko cerkvijo bolj zaterditi, kar se je zgodilo po papežu Leonu IX. v Remskim zboru l. 1050.

121. Spreobrnjenje severnonemških narodov v Skandinavii.

Severna evropejska zemlja proti zahodu, ki se sploh Skandinavija kliče, je bila stanovanje nemških narodov, kateri so se sploh, ko so v tej dobi bolj znani postali, Normani imenovali, posebej pa v Dance, Švede in Norvege razložili; in vsaki so tudi lastne kralje imeli. Njih malikovanje je bilo podobno stari veri drugih nemških narodov, le je nekako bolj žalostno podobo kazalo. Dolgo časa so bili Normani s svojim roparstvom strah drugih evropejskih dežel, dokler jih ni keršanska vera ukrotila.

Začetik za sveto vero per teh narodih se je zgodil, ko je danski kralj Harald l. 822 k cesarju Ludoviku I. pribežal; takrat mu je cesar spet h kraljestvu pomagal, in dva oznanovavca s. evangelija seboj dal, Ebona Remskega škofa in minih Halitgarja. Ta dva sta sicer malo opravila; vonder kralj Harald je l. 826 spet prišel k cesarju v Mogunco in se je dal s svojimi ljudmi kerstiti. Z njim je šel l. 827 s. Ansgar, pobožen in učen minih iz Korbeje, kateri se severni apostelj imenuje; začel je s šolo, katero je za izrejo novih misijonarjev vstavil. Vonder, ko je bil Harald spet izgnan, tudi s. Ansgaru ni bilo ostati; in nekaj časa je minulo, preden je on spet v Danii vero zasejati mogel. Med tem pa je l. 829 s cesarskim poslanstvom v Švedijo šel, je ondi veliko kristjanov pridobil, in več cerkev postavil. Vonder za stanovitno spreobrnjenje severnih narodov je bilo treba terdne stopinje, od koder se je delo izpeljevati zamoglo. To je bila škofija v Hamburgu, katero je cesar Ludvik I. vstavil, in za katero je bil l. 829 s. Ansgar v nadškofa izvoljen. Papež Gregor IV. ga je tudi svojiga poslanca v severnih deželah storil; vonder v vednih nepokojih je kristjanstvo le počasu napredovalo. Iz Švedije je bil škof Gozbert l. 829 pregnan; danski kralj Erik pa je l. 845 celó Hambursko mesto napadel in razdjal, in s. Ansgar je mogel v Brema bežati. Zdaj mu je pa papež Nikolaj I. l. 849 še Bremsko škofijo izročil, in od slej je goreči mož neutrudeno za sveto vero v Danii delal; celo neverskiga kralja Erika si je nagnil, in od njega dovoljenje dosegel s. evangeli oznanovati in cerkve staviti. L. 853 je zopet v Švedijo šel, sveto vero od noviga uterdit, in kralj Olaf mu je tudi dovolil jo prosto oznanovati. Zadnje dni življenja je ta sveti mož v svoji škofii preživel, in sicer v ojstrosti in trudu kakor popred v svoji mladosti; in l. 865 je z veseljem in s hvalnim petjem svoje pozemeljsko popotovanje sklenil.

S. Rembert, njegov učenec in naslédnik na Bremskim in Hamburskim stolu, je v njegovim duhu naprej delal; pa danski kralj Erik III. je l. 880 kristjane neusmiljeno preganjati začel. Še huje je delal kralj Gorm Stari od l. 900, Hambursko mesto je

bilo v drugo razdjano; pa nemški kralj Henrik I. ga je prisilil, kristijanstvo v miru pustiti, in Hamburški nadškof Uni ga je sveti veri bolj prijazniga storil. Njegov sin Harald Blatand se je s. evangeliju popolnoma vdal, in je bil l. 972 keršen; cesar Oton I. je takrat v Danii štiri škofije vstavil. Vonder l. 991 je neverška stranka keršanskiga kralja pregnala; njegov sin kralj Sven I. je nekaj časa keršansko vero stiskal in zatiral; pa ko je on Anglijo v svojo oblast pripravil, je ravno to sveti veri v Danii v pospeh bilo. Njegov sin in naslednik s. Kanut Veliki je bil namreč v Anglii keršansko izrejen, in v času njegoviga vladarstva od l. 1014 do 1035 je bilo kristijanstvo v Danii za vselej uterjeno. Pobožni kralj se je l. 1026 sam v Rim na božjo pot peš vzdignil, ondi dansko cerkev višjemu poglavarju izročit. Bil je tudi poln dobrotnosti; Anglezi in Danci so enako njegove darove prejemali, in tedaj so bili ložje soedinjeni. Spomina vredna je tudi ponižnost tega kralja; ko so ga namreč priliznjeni služabniki enkrat kralja zemlje in morja imenovali, je on nalaš pri kraji morja obsedel, dokler ni zrastlo in njegovih nog omočilo. „Glejte“, je rekel, ko morje na njegovo povelje ni hotlo nazaj iti, „kako slab je nar višji kralj na zemlji; le eden je, kateri je v stanu reči morju: Dogle in ne dalje.“ De bi bilo dansko ljudstvo v veri še bolj uterjeno, so bile potem po Adalbertu, Bremskim in Hamburškim nadškofu še druge škofije postavljene, med katerimi je škofija v Lundu pozneje v nadškofijo povzdignjena bila.

V Švedii je setev s. Ansgarja časama tudi sad prinesla; Hamburški nadškof Uni je zadnji čas svojiga življenja v spreobrnjenje ondašniga ljudstva obrnil, njegovi nasledniki so gorečih oznanovavcov svete vere tje poslali. Kralj Olaf Skotkonung se je l. 1008 dal kerstiti; v Skari je bil prvi škofski sedež, in zadnje ostanke neverstva je l. 1075 kralj Ingo s silo zaterl. Pozneje so mnogi samostani, in nove škofije v Upsali, Linkepingu z drugimi sveto vero še bolj zaterdili; Upsalski škof je potem nadškof čez vso Švedijo postal.

Norvegi so na svojih vojaških in roparskih potih prvo znanje od keršanske vere dobili. Kralj Harald Harfager je krog l. 900 obljubil le keršanskiga Boga spoznati; njegov sin, kralj Hakon, je bil v Anglii izrejen in keršen, vonder ljudstva ni mogel od neverstva odverniti, kakor si je prizadeval. Kralj Olaf I. si je od l. 995 s pomočjo mašnika Tangbranda vse prizadel, keršansko vero v deželi vpeljati, razdrobil je malike in njih altarje razsul; pa pregnan od nasprotnikov je v morji konec vzel. Kralj s. Olaf II. je sveto vero z močjo uterdil, v Nidaru (Dronthajmu) lepo cerkev sozidal in škofijo vstavil; pa v boji zoper neverško stranko in njene pomagavce je smert kakor marternik našel l. 1033. Pozneje so bile še druge škofije vstavljene, v Nidaru pa je bila nadškofija.

Izlandija, otok v daljnim severnim morji, je bila še le l. 861 od Normanov znajdena in z ljudmi zastavljena; kmalo pa je tudi keršanska vera tje pot našla. Mašniki Friderik, Olaf, Stefner in Tangbrand so od l. 981 naprej ondi s. evangeli oznanovali, v

velikim zboru ljudstva je bilo l. 1000 sklenjeno kristijanstvo sprejeti; in Adalbert, Bremski in Hamburški nadškof, je perviga škofa v Skalholtu posvetil. Iz Islandije je bila l. 1000 tudi Grenlandija, del severne Amerike, najdena; tudi tje je bila sveta vera zasejana, in lastni škofje so nekaj časa ondašno keršansko čedo vladali.

122. Spreobrnjenje slovanskih in drugih narodov, zlasti Moravcov in Čehov, ss. Ciril in Metodi.

Razni slovanski narodje so nekaj od kdaj v sedanjih sedezih stanovali, nekaj so se pozneje naselili. Razun Slovincov, Horvatov in Serbov so v sredi in konec šestiga stoletja še drugi Slovani na južno Donavo prišli, in so se ondi do črniga in greškiga morja vsedli; Bulgari so se potem imenovali, ko jih je ljudstvo enaciga imena, pa tatarskiga ali finskiga rodu, zmagalo in se z njimi zmešalo. Bulgari so se sicer v svojih bojih z greškimi cesarji kmalo s keršansko vero soznanili, vonder še le krog l. 860 se je njih kralj Bogor k ti veri spreobrnil; podoba poslednje sodbe, ktero mu je neki minih, po njegovih željah kaj strašniga viditi, naredil, je njegovo serce ganila. Vse ljudstvo pa je bilo k sveti veri nagnjeno, ko je bilo od grozovite lakote rešeno, ker je njih kralj v keršanskiga Boga klical. Zdaj so bili poslanci do greškiga cesarja Mihaela napoteni, kateri je l. 863 s. Metodja, miniha iz Soluna (Tesalonike), k Bulgaram poslal; moč njegove besede je velike množice ljudstva spreobrnila. Kralj Bogor je tudi do papeža Nikolaja I. poslance z darovi napotil, in tako z rimsko cerkvijo v zvezo stopil; vonder prvi bulgarski škof je bil v Carigradu posvečen. Med tem, ko se je s. Metodi per Bulgarih mudil, je njegov brat s. Ciril Kazare, tatarsk narod nad črnim morjem, s s. evangelijem soznanal.

Pred še, v drugi polovici petiga stoletja, je prišel drugi slovanski narod iz une strani karpaških hribov, v tri plemena razdeljen; Čehi so se vsedli na Moldavi in Labi, Moravci in Slovaki na Moravi in Vagu po obeh stranéh Donave. Moravci s Slovaki vred so se o času Karlna Veliciga s keršansko vero soznanili; po željah tega cesarja sta Solnograški in Pasavski škof za oznanovanje s. evangelija per tem ljudstvu skerbela. Vonder zveza z Nemci, kateri so jih hotli podjarmiti, jim ni bila všeč, in misijonarji so premalo slovanski jezik umeli. Tedaj je moravski knez Svatopluk z Rastislavam in Koclam v Carigrad sporočilo poslal, od ondod oznanovavcov kristijanstva dobit. Na to sta prišla ss. Ciril in Metodi l. 864 v Moravijo, in sta ljudstvo razveselila s pridigo in božjo službo v staroslovenskim jeziku; ta jezik pisati sta greške pismena še z nekterimi novimi pomnožila. Skerbela sta tudi kmalo to novo čedo z rimsko cerkvijo soediniti; med tem, ko je šel namreč Ciril v samostan nazaj, se je Metodi v Rim podal, in papež Hadrijan II. ga je v škofa za Moravijo in Panonijo posvetil. Ko je bil pa od nekterih strani zavoljo slovanskiga jezika per svetih opravilih v Rimu slabo naznanjen, se je

sam per papeži Janezu VIII. zagovarjal, in je tudi dovoljenje zadobil se slovanskiga jezika v cerkvi poslužiti, s tem pristavkam pa, de naj se s. evangeli vselej nar pred latinsko bere; tudi je oblast prejel kakor nadškof čez vso Moravijo in Panonijo, zraven ste imeli še dve škofii priti. Vonder ta naprava ni imela obstanka. Po smerti s. Methodja je bila l. 908 Moravija med Čehe in Madžarje razdeljena, in duhovna oblast spet Pasavskimu škofu izročena, kateri je podškofa Silvestra tje poslal. Pa l. 981 je moravska cerkev pod Praško škofijo prišla in l. 1062 je bila v Olomucu lastna škofija vstavljena.

Čehi so kristijanstvo iz Moravije prejeli. Češki vojvoda Borivoj je s knezam Svatoplukam zvezo storil se s soedinjeno močjo zoper Nemce braniti; per tej priložnosti l. 876 je iz ust s. Methodja resnice s. evangelijske zaslišal, ter je bil s svojo družino keršen. Zavoljo slovanskiga reda božje službe je bilo tudi tukej razumljenja s papežem potreba, tode potem je bila ravno zveza česke cerkve z Rimam bolj uterjena. Ljudstvo je sicer novi veri močno nasprot bilo; pa vojvoda Borivoj je po voditvi s. Methodja za kristijanstvo zvesto delal, in podpirala ga je pobožna vojvodinja, s. Ljudmila; njegov sin Spitignev je pobožno delo goreče doverševal. Pa Drahomira, vdova njegoviga brata Vratislava, se je l. 925 s sovražno neversko stranko sklenila, keršansko vero zopet zatreti; s. Ljudmila je mogla smert storiti, cerkve so bile poderte. Drahomirin sin, s. Venceslav, ki ga je pobožna Ljudmila izredila, pa je keršansko vero očitno spoznal in terdil; ljudstvo je s posebno dobrotnostjo vladal, božje služabnike obilno častil, v cerkvah se muditi mu je bilo sladko veselje. Pa hudobni brat Boleslav ga je sovražil; od nečloveške matere podpihnen ga je l. 956 v cerkvi Matere božje v Bunclavi umoriti dal; hudo preganjanje je zdaj česko cerkev napadlo. Vonder morivce svetiga vojvoda je božja roka hudo zadela, mater pa zemlja živo požerla. Pobožni vojvoda Boleslav II. je keršanski veri k zmagi pomogel zlasti s tem, de je škofijo v Pragi l. 967 vstavil, katero je papež Janez XIII. s tem pristavkam poterdil, de naj se latinski red v božji službi derži; perva škofa ondi sta bila Ditmar in s. Adalbert. S. Adalbert se je v sredi velikih pregreh ljudstva in duhovšine z veliko gorečnostjo za čistost in svetost življenja trudil; pa ker je veliko zoperstave našel, je dvakrat svoj sedež pustil, in se je le na papeževo povelje spet nazaj vernil. V zadnje se je podal k neverskim Prusam, in je tamkej po zvestim oznanovanji s. evangelijske krono marternikov dosegel.

V izhodu Nemčije so se bili že od tretjiga stoletja sem na Odri, Labi in Zali slovanski narodje Sorbov, Ljuticov in Obotritov vselili, kateri se sploh od reke Labe Polabani imenujejo. Ti narodje so bili Nemcam sploh sovražni, in so se tudi dolgo proste obderžali, dokler si jih nista kralj Henrik I. in cesar Oton I. podverгла. Per njih je stara slovanska vera sosebno gospodovala; imeli so namreč Svetovitov tempelj v Arkoni in Radegastov v Retri. Še le od njih spreobrnjenja h keršanski pa je

bil mir za bližne sosede v Nemčii upati; tedaj je tudi cesar Oton I. več škofij in nadškofijo v Devinu (Magdeburgu) za nje vstavil. Vonder nemško podjarmljenje je bilo Polabanam zelo zoperno, in tedaj tudi vpeljanju kersanstva od nemške strani na poti; škofijske mesta so bile tudi močni gradovi ljudstvo v podložnosti držati, in zatorej je narod ondi bolj svoje stiskavce kakor svoje pastirje gledal. Krog l. 1000 so Ljutici in Obotriti pod vojvodom Mistevojem vstali in od kersanske vere odpadli; požgali so cerkve, duhovščino večidel neusmiljeno pomorili; veliko marternikov je takrat cerkev dobila, med njimi je bil s. Libenci Hamburški nadškof. Cesar Henrik II. je to vstajo in to divjanje zoper kristijanstvo nekoliko ukrotil. Vojvoda Godešalk, Mistevojev vnuk, je vse Polabane v eno kraljestvo združil, in jih vse k kersanski veri spreobrniti mu je bila posebna skerb; Ljubovska (Meklenburška) in Raceburška škofija ste sad njegoviga djanja bile. Pa terdovratni neverci so zoper njega vstali, in so ga kakor marternika umorili; veliko duhovnov je življenje za vero zgubilo, Meklenburški škof Janez je bil celó na Radegastovim altariji v Retri darovan; čez in čez ob Labi se je preganjanje kristijanstva raztegnilo, Hamburško mesto je bilo tudi požgano in razdjano. Kersanska vera je bila po takih grozovitih zgodbah v teh stranah vsa zaterta, in v sledeči dobi še le zopet vpeljana.

123. Kristijanstvo per Poljaki in Rusih; spreobrnjenje Ogrov.

Poljaki so že v petim stoletji stanovali poleg Visle, od Karpaških hribov do Baltiškega morja in od Odre do Buga, in so se v več manjših plemen razločili. Med Poljaki so nekji že učenci s. Metodja s. evangeli oznanovali, in vojvoda Zjemovit, kakor nekteri pravijo, je bil že kersanski veri vdan. Gotova stopinja k spreobrnjenju od neverstva se je vonder še le v času vojvoda Mječislava zgodila, kadar je on višji oblast cesarja Otona I. spoznal. Mječislav je bil z Dombrovko, hčerjo českega vojvoda Boleslava, zaročen, ktera ga je h kristijanstvu nagnila; česki mašnik Bohuvid ga je kerstil l. 966. Ljudstvo, ktero je vojvoda v vsim ubogalo, je nekje na njegovo povelje malike razdrobilo in v vodo verglo; vonder težko mu je bilo spomin na staro vero zapustiti, in glasno je po zgubi starih bogov tožilo. Mječislav je s pomočjo cesarja Otona I. in papeža Janeza XIII. Poznanjsko škofijo vstavil; Jordan je bil prvi škof, kteri je goreče spreobrnjenje Poljakov izpeljeval. Vojvoda Boleslav I. je veselo in resno za kersansko cerkev delal, tudi minihov s. Benedikta in drugih v deželo poklical, jo močnejše uterditi. Častita smert s. Adalberta, Praškiga škofa, je tudi poljsko ljudstvo zelo ganila; pobožno so potovali k njegovimu grobu v Gnezno, in kakor njegovo zadnjo voljo lepo pesem od Marije Device Bogorodice ohranili. Cesar Oton III. je z vojvodom Boleslavom v Gneznu nadškofijo vstavil; škofije so že bile tudi v Kolbergu za Pomorjane, v Vratislavi za Slezane, in v Krakovim za

Malopoljsko; pozneje ste zraven prišle pod Mječislavam III. škofi v Plocku za Mazovijo in v Krušvicah. Med leti 1034 do 1042 so veliki nepokoji in razpori poljsko deželo nadlegovali; plemenitniki so ljudstvo stiskali, duhovnih življenje je bilo pohujšljivo; in tedaj je bila tudi za vero nevarnost. Pa Kazimir I., kateri je bil l. 1043 iz kloštra k vladarstvu poklican, je nevarnost odvernil, in kersansko cerkev bolj uterdil.

Že je bil en del Slovanov sveto vero po udih izhodne cerkve namreč ss. Cirilu in Metodji dobil; pozneje jo je od onod še drugi večji del prejel, namreč Rusje. V več različnih plemenih so Slovani od nekdanih časov v sedanji Rusii stanovali; v sredi devetiga stoletja so k njim prišli Normani ali Varjazje, kateri so se z njimi v en narod s sedanjim imenami soedinili. Rurik, vodja Varjazov, je bil tudi prvi redovni vladar tega ljudstva od l. 862 do 879, in dolgo je še njegova rodovina vladarstvo obdržala. Na svojih vojaških potih so Rusje celo do Carigrada prišli; tukej pa se jim je luč s. evangelija pokazala, ktera je če dalje bolj pot v njih serca našla. Olga, vdova velikiga kneza Igorja, se je dala l. 955 v Carigradu kerstiti; vonder per svojim sinu ni mogla več doseči, razun, de se nikomur ni branilo kersansko vero sprejeti; zavoljo njene pobožnosti jo Rusje kakor svetnico časté. Njen vnuk Vladimir Veliki je l. 988 po srečnim boji z greškim cesarjem Bazilijem II. njegovo sestro Ano s to pogojo v zakon dobil, de se h kersanski veri spreoberne in kerstiti da; in to je tudi spreobrnjenje celiga ljudstva napeljalo. Po svojim kerstu je car zapovedal vse malike po celi deželi zatreti; ljudstvo je sicer solze točilo, ko so bili stari bogovi, Perun in drugi v reko verženi, vonder se je molče in pokorno kerstiti dalo. Škofje in mašniki, kateri so s cesarsko nevesto iz Carigrada prišli, so po deželi okrog šli, ljudstvo učili; povsod so božjo službo po redu greške cerkve vpeljali, in sicer v staroslovenskim jeziku po zgledu s. Cirila. V Kijevi, pglavitnim mestu, je bil postavljen metropolit, v Novgorodu nadškof, in še v treh mestih škofje. Vladimirov sin Jaroslav od l. 1019 do 1054 je spreobrnjenje celiga ljudstva močno dopolnil. V Kijevi je bil samostan Pečera vstavljen, kateri je postal sedež pismenstva, semenišče za duhovščino in šola za izobraženje ljudstva; minih Nestor je ondi proti koncu enajstiga stoletja zgodbe svojiga naroda v domačim jeziku pisal. Ruska cerkev vonder je od začetka v tesni zvezi s Carigraškim patrijarham stala, in to jo je tudi skorej nevedama v ločitev od rimske cerkve peljalo; zatorej ji je pa tudi tistiga življenja manjkalo, ktero se je v rimski cerkvi toliko močno razvilo.

Ogri ali Madžarji so konec devetiga stoletja v staro Panonijo prišli, in so se na obeh stranah Donave vselili; bili so finskiga rodu iz Uralskih hribov, in njih stara vera je na perzijansko kazala, ker so dobre in hude bogove razločili, in jim na gričik in v logih darovali, zlasti bele konje. L. 948 so jim že misijonarji iz Carigrada sveto vero oznanovali, kneza Bulosud in Gila sta bila kersena, in minih Kierotej prvi ogerski škof. Vojvoda Gajza, zaročen z Gilovo hčerjo Sarolto, ktera si je za

razširjanje kristjanstva med tem ljudstvom veliko prizadela, je bil za sveto vero ganjen in se je dal kerstiti. Veliko nemških nase-ljencov in zveza s cesarjem Otonom III. je storila, da so zdaj tudi od druge strani oznanovavci evangelja prišli, in da je mlada oger-ska cerkev z rimsko v zvezi ostala. Pasavski škof Piligrin in Praški škof s. Adalbert sta poslala mašnikov in minihov v oger-sko deželo; velika množica Ogrov je bila keršena, vonder stari bogovi niso bili še popolnoma zaverženi. Gajzov sin s. Štefan, junašk, pravičin in blagoserčin vladar od l. 997 do 1038, je spreobrnjenje svojiga ljudstva resno in krepko doveršil. Bil je zaročen z Gizelo, cesarja Henrika II. sestro, ktera ga je obilniši k sveti veri nagnila. Tedej je za uterjenje kristjanstva s tem sker-bel, da je vstavil nadškofijo v Ostrihomu (Gran-u) in še deset škofij, za ktere je mesta Vesprim, Pečuh (Fünfkirchen), Gjur (Raab), Bač, Koloča, Jegar (Erlau), Vac, Čanad, Veliki Varadin in Stolni Beligrad odločil, in zraven še štiri velike samostane po redu s. Benedikta; v postrežbo romarjev je hiše in samostane jih sprejemati napravil na Ogerskim, v Ra-veni, Rimu in Jeruzalemu. Papež Silvester II. se je veselil vsih teh naprav, in je poslal s. Štefanu zlato krono in zlat križ v znamenje kraljeve oblasti in pohvalo njegoviga apostolskiga truda.

S. Štefana sin, s. Emerih je še pred njim v nedolžnosti in pobožnosti umerl; tedej je po smerti svetiga kralja v deželi boj za kraljevi sedež vstal, v katerim se je staro malikovanje spet vzdigovati jelo; takrat je s. Gerard, Čanadski škof kakor mar-ternik smert našel. Pa kralj Andrej je stare vraže iz noviga prepovedal, in kralj Bela I. je zadnje ostanke malikovanja s silo zaterl od l. 1060.

124. Zmirej bolj žalostni stan izhodne cerkve, osmi vesoljni zbor; odcepljenje greške od rimske cerkve.

V izhodni cerkvi je zadnji veliki verski prepir zastran čen-senja podob v prvi polovici devetiga stoletja časama potihnil; sa-movoljni cesarji so bili nekaj po Arabljanih ponižani, nekaj jih je morija s poti spravila; na Čarigraškim stolu pa sta zaporedama sedela dva pobožna in za pravo vero vneta patriarha, s. Metodi l. 842 in s. Ignaci l. 847. Vonder izhodna cerkev je le malo miru imeti zamogla; na mesto krivoverstev je zdaj večji razujz-danost in mehkuznost cesarjev in prevzetnost patriarhov prišla; ena je časama greško cesarstvo v prepad peljala, druga je izhodno cerkev od rimsko-katoliške odcepila, med tem so greški cesarji rimsko cerkev večjidel merzlo gledali, ker so papeži rimsko ce-sarstvo drugim dali. Cesar Mihael III. je bil še mlad, pa je živel po vsi poželivosti; na cesarskim dvoru so se norčije z nar svetejšimi rečmi uganjale; cesarjeva mati in sestre pa so bile iz dvora pahnjene, in v samostan siljene. Barda, cesarjev stric, je iskal vladarstvo v roke dobiti; bil je ves spačen mož, kateri je svojo ženo proč pahnil in s sinovo gerdobno živel. Pobožni pa-triarh s. Ignaci je s serčno bridkostjo vse to gledal, in resno se

je nasprot postavil zaverženju cesarske matere in grešnemu počenjanju mogočnega posestnika; ko večkratno svarjenje ni pomagalo, je bil Barda iz cerkvene zveze odločen. Pa hudobni cesar in njegov stric sta nasprot krive tožbe zoper patriarha vzdignila, in sveti mož je bil l. 858 nevredno ostavljen.

Zdaj se je vedil Foci, mož cesarske rodovine, obilne učenosti in razumnosti, pa zraven tudi velike hinavšine in zvijačnosti, na patriarhov sedež vriniti, desiravno še ni bil duhoven; Gregor, odstavljen Sirakuzanski škof, ga je v patriarha v kratkih dneh posvetil. Tako povišan je Foci s. Ignacija v vezi in ječo djati dal; pa sveti mož je bil stanovitin, in več škofov se je l. 859 v Carigradu zbralo, kateri so Focja odstavili. Vonder cesarska in lastna zvijača je Focja kmalo spet na patriarhov stol nazaj spravila; iskali so tudi papeža Nikolaja I. pridobiti, de bi bil Foci kakor patriarh poterjen. Papež pa se ni dal premotiti; napotil je svoje poslanca v Carigrad, in ko so ti po neprevidnosti s Focjem potegnili, in s. Ignacija v roparskim zboru sramotno odstaviti pustili, jih je s cerkvenim izobčenjem udaril, in nevredniga patriarha iz števila duhovnov djal l. 863. Foci terdovratin je zdaj vse vkup spravil, kar koli je bilo med greško in rimsko cerkvijo od kdaj razločka, posebno je grajal v Nicejskim verskim zlogu per besedi od izhajanja s. Duha pristavil „in iz Sina“. Tedaj je rimsko cerkev zmot dolžil, je terdil, de s cesarstvom je prvstvo v Carigrad prišlo, sam sebi je ime vesoljniga patriarha prideval, in v zboru l. 867 je celo papeža od zveze z greško cerkvijo odločeniga oznanil. Nevredni cesar Mihael je celo papežu žugal v Rim priti, in ga od ondod pregnati. Vonder zdaj sta Barda in cesar zaporedama smert našla, in novi cesar Bazili I. je Focja precej odstaviti, in v samostan zapreti dal; s. Ignaci pa je bil s častjo iz samote na svoj sedež nazaj postavljen, in vse to papežu na znanje dano. Po željah s. Ignacija je bil na cesarjevo prošnjo s privoljenjem noviga papeža Hadriana II. osmi vesoljni zbor l. 869 v Carigradu deržan. O tej priložnosti se je pokazala stiska cerkve v izhodu, ker je bilo cesarju muhamedanskiga kalifa prositi treba, de so aleksandrijski, antiohijski in Jeruzalemski patriarhi na zbor potovati smeli; zatorej je bilo število škofov na tem zboru dosti manjši memo poprejšnih. V desetih sejah je bila Focjeva reč pretresena, in bil je kakor posiljenec v cerkveno službo, in kakor začetnik ločitev obsojen; z njim vred so bili izobčeni njegovi terdovratni nasledovavci; posebno Gregor Sirakuzanski in v sedem in dvajsetih postavah so bile stare cerkvene postave od vstavljenja v cerkveno službo, od oblasti škofov in pravic nadškofov in patriarhov, in od cerkveniga posestva ponovljene in zaterjene; zlasti je bila prednost in čast rimske cerkve pred vsimi drugimi očitno izrečena, in spoštovanje do papeža resno veleevano. Tudi je bilo spoznano, de se posvetni vladarji nimajo v cerkvene reči, volitve škofov in sklepe zborov vtikati.

Tako je bila edinost med rimsko in greško cerkvijo spet storjena; le prašanje zastran Bulgarije jo je nekaj motilo, ker so si pred Bulgari iz Rima škofa prosili, namesti tega so si potem v

Carigradu nadškofa posvetiti dali. Po smerti patriarha s. Ignacija, l. 878 se je Foci znal cesarju prikupiti, in je prišel zopet na patriarhov stol. Papež Janez VIII. ga je na prošnje cesarja in njega samiga s to pogojo poterjati hotel, da v zboru svoj poprejšni pregrešik spozna, bolj prav živeti si prizadeva, in se oblasti čez Bulgarijo odpove. Vonder prevzetni Foci je v ravno tistim zboru vse popred zoper njega storjene sklepe kakor krivične oznanil, osmi vesoljni zbor celo zavergel, in se papežu enaciga delal. Papež je tedaj v cerkvi s. Petra z bukvami s. evangelija v rokah Focja in njegove prijatle kot iz cerkvene družbe odločene obsodil. Baziljev sin, cesar Leon VI., ki je l. 886 nastopil, je Focja odstavil, in v samostan zaperl, kjer je l. 891 umrl. Zdaj je cesarjev brat Štefan patriarh postal, pa preden je bil od papeža poterjen, je umrl; njegov naslednik Anton je z dovoljenjem papeža na patriarhov stol prišel l. 894.

Od konca devetiga stoletja naprej med rimsko in izhodno cerkvijo od zunej razpora ni bilo viditi, od znotraj pa vonder ni bilo nobene žive zveze. Cesarja Leon VI. in Konstantin VII. sta vso oblast drugim v nesrečo cesarstva prepustila; Roman I. in II. sta eden v zvijaških početkih, drugi v razujzdanostih konec našla.

V tem času od l. 933 do 957 je Teofilakt, Romana I. cesarja sin, Carigraški stol gnjusil; s šestnajstmi letmi je patriarh postal, cerkveno posestvo je zapravljaj, cerkvene službe prodajal, in raji se je s konji kakor s svetimi opravili pečal. Po sredi desetiga stoletja naprej so prišli nekteri krepki cesarji na prestol, kakor Nicefor II., Foka l. 963, Janez I. Zimisk l. 969, in Bazili II. l. 976; znotraj je bil red ohranjen, zunej Arabljani, Rusi in Bulgari zmagani. Vonder za cerkev tukej ni bil vselej dobičik; cesarji so večkrat silovito v cerkvene pravice segali, s cerkvenim posestvom po svoje gospodarili, cerkvam in njih služabnikom velike dayke nakladali. To je stan duhovšine zlo ponižalo; mnogi škofje so skerb za svoje cerkve zapustili, in se raji s tergovstvom in spravljanjem denarja pečali, zato tudi nižji duhovšini njene prihodke kratili. Carigraški patriarhi so spet bolj očitno po višji oblasti v cerkvi segali; Sizini l. 995 in Sergi l. 1004 sta zoper rimsko cerkev spet staro lažnivo očitjanje ponavljala in si ime vesoljniga patriarha lastila, Evstati II. l. 1024 je to ime z velikimi darmi od papeža Janeza XIX. kupiti hotel; nasprot so bili ti patriarhi cesarjem v vsim služni, in jim nar bolj pregrešne dela dopuščali. Po smerti razujzdaniga cesarja Konstantina VIII. l. 1028 je njegova hči Zoe cesarski stol in svojo zaroko zdaj temu zdaj unimu med strašnimi pregrehami, med preseštvi in uboji, razdajala, tako Romanu III., Mihaelu IV., in Konstantinu IX. zaporedoma do l. 1054; in patriarhi so k temu molčali, in preseštne zaveze s cerkvenim blagoslovom poterdovali.

Ker je tako greško cerkev nekako ves keršanski duh zapustil, ni bilo čudo, da se je zdaj popolnoma od rimske cerkve ločila, in sicer ravno takrat ko je izhodno cesarstvo nar bolj pomoč od zahoda potrebovalo; namesto omehkuženih Arabljanov so namreč v juternih deželah grozoviti Turki nastopili. Ločitev je

doveršil Mihael Cerulari, patriarh od l. 1043, kateri je popolnoma v Focjev sled slopil. Pisal je list v svojim in bulgarskiga metropolita Leona Akridskega imenu, v katerim je zoper latinsko ali rimsko cerkev stare očitane ponovil, da namreč uči izhajanje s. Duha iz Očeta in Sina, da njeni duhovni niso oženjeni, da se opresniga kruha per s. maši posluži, da post v saboto derži, da alelujo v postu opusti i. t. d. Papež Leon IX. je na ta list precej odgovor dal, in očitane z zložno besedo zavernil; list je z lepo besedo sklenil: „Mi vemo, da ni razložik v svetih navadah, ampak pomanjkanje vere in ljubezni za zveličanje škodljivo.“ Na cesarjev dopis je l. 1053 papež napotil svoje poslanca v Carigrad s pismi do cesarja in do patriarha; med temi poslanci je bil kardinalškof Humbert. Cesar Konstantin IX., kateri bi bil rad z rimsko cerkvijo v edinosti ostal, ker si drugač ni pomoči od zahoda upal, je poslance s častjo sprejel; in Humbert je v Carigradu še novo zavračevanje tega, kar so Greki Latincem grajali, zložil in cesarju podal; cesar je tudi to zadovoljno sprejel. Vse drugač pa je delal patriarh; on ni hotel poslancev ne viditi, ne z njimi govoriti, kakor da bi z njimi nobene cerkvene zveze ne imel; celo je zoper cesarja vstajo vzdigniti hotel zavoljo združenja z Rimljani. Papeževi poslanci so tedaj nad patriarham Mihaelam Cerularjem cerkveno izobčenje oznanili, in spis od tega na oltar Zofijske cerkve v pričo duhovšine položili, ter Carigrad zapustili. Patriarh je nasprot zoper papeževe poslasce izobčenje razglasil, in s tem je bilo odcepljenje greške cerkve od rimske doveršenol. 1054. Cesar Konstantin IX. je ravno to leto umerl, in ni mogel tedaj nič zoper prevzetniga patriarha storiti; za njim pa je bila cesarica Teodora pred patriarham preveč v strahu. Mihael Cerulari bi bil rad zdaj še druge izhodne patriarhe od rimske cerkve ločil; Peter, Antiohijski patriarh, in Teofilakt, Akridski nadškof, sta se sicer za rimsko cerkev postavila, to prizadevanje pa je malo izdalo; odcepljenje je kmalo ves izhod za seboj potegnilo. To de šiba božja ni zaostala.

V izhodni Azii je namreč med vsimi temi zgodbami moč arabljanskih Kalifov opešala, in drug narod je oblast nase potegnil. V začetku te dobe je bila moč Arabljanov na nar višji stopinji; vednosti in umetnosti so med njimi cvetele, tako da so evropejske ljudstva od njih se učile; posebno sta vso učenost podpirala kalifa Harun-al Rašid in Al-Manzur v Bagdadu. Časama pa so oblastniki kalifov po deželah sami svoji postali, in kalifi svojo oblast ohraniti so si jeli od drugod vojake jemati; pa njih moč je še hitreje padla. Novi vojaki so bili namreč Turki, tatarsk narod iz srednje Azije, katerih višji vojvodi so kmalo na kalifovim dvoru in po deželah vso oblast nase potegnili. Te vojske za višji oblast so tudi stan kristjanov v juternih stranah hujj storile; posebno romarjem je bila pot v Jeruzalem nevarna, in celo je bila ondi cerkev božjiga grobal. 1010 razdjana. Stan kristjanov je bil toliko bolj žalostin, holikor je moč Turkov bolj rasla; turški vojvoda Togrulbeg je namreč zadnjiga kalifa odstavil in se sultana imenoval l. 1037; Alp-Arzlan je Malo Azijo napadel in Carigrad v strah djal

in Jeruzalemsko mesto je v turško oblast padlo l. 1070. Med tem pa so se v Carigradu za cesarjem Izakom Komnenam od l. 1057 zaporedoma vladarji s cesarskiga stola puhali, dokler ni rodovina Komnenov obstala.

Med tem tedaj, ko se je zahodna cerkev iz reve časov če dalje bolj vzdigovala, je izhodna globokeje podala.

Drugo poglavje.

Cerkvena učenost; nasprotni krivi nauki.

125. Keršanska učenost v zahodni cerkvi obujena; učenici možje in pisatelji cerkve.

Prizadevanje cesarja Karlna Veliciga za izobraženje svojih ljudstev je obilin sad pokazalo, in sicer še bolj v duhovski kakor v posvetni učenosti. Sloveče šole so bile v Orleanu, Tolozi, Lugdunu, Remih, Korbeji, v S. Galu, Fuldi, Moguncii, Trevirih in drugelj. Mnoge učene može je od tod cerkev dobila, kateri se niso samo z besedo skazali, ampak so tudi bukeve za prihodnje čase zapustili. Med nasledniki Karlna Vel. sta tudi cesarja Lotar II. in Karl Plešasti učenost ljubila in podpirala; med papeži pa si je zlasti Leon IV. močno za obujenje vednost prizadeval, med drugimi vladarji pa kralj Alfred v Anglii. Tudi cerkveni zbori so škofam zapovedovali, šole napravljati, in dobrih bukev vkupej nabirati. Vonder nepokojni časi desetiga stoletja so te lepe početke zlo vničili, pa s cesarjem Otonom I. je zopet boljši doba nastopila. Učenost je imela med tem svoje pribežališe v nekaterih samostanih, kakor za Nemčijo pri s. Galu in v Rajhenavi, za Francijo v Klunji; pozneje je v Litihu in v Remih sloveča šola bila kot semenišče škofov in učenih mož. Povedati je, de je tudi učenost, ki je per Arabljanih v Španii cvetela, evropejske ljudstva budila.

Med cerkvenimi pisatelji te dobe so pred drugimi pomniti: Raban Maver, opat v Fuldi in potem nadškof v Moguncii, mož obilne učenosti in ojstriga življenja, kateri je zapustil razlaganje mnogoterih bukev s. pisma, homilije, nauk od s. zakramentov in drugo. Valafrid Strabon, opat v Rajhenavi je izdal razlaganje s. pisma kakor tudi Hajmon, Halberstatski škof, od kteriga so še ostale cerkvene zgodbe popisane. Od skrivnosti s. rešnjiga Telesa so mnogoteri pisali, od kterih bo spodej govorjenje, ker so se v tej dobi prepiri od te visoke in čudne skrivnosti vzdignili. Od djanjskih nauk je pisal bukeve Jona, Orleanski škof, in Odon, opat v Klunji; Rateri, Veronski, in Aton, Vercelski škof, sta zoper spačenost duhovskega stanu vneto besedo na dan dala. Hinkmar, Remski nadškof, je slovil po veliki vednosti cerkvenih pravic; njegovi listi in spisi, ki jih je izdal v raznih prepirih, imajo veliko veljavo za njegov čas. Peter Damijanov, Ravenski nadškof in kardinal, je zlasti zoper napake duhovšine in od ojstriga pobožniga življenja pisal.

V tej dobi je cerkev tudi dobila moze, kateri so po globokeji modrosti segati začeli, s katero so si nauke svete vere razjasnovati prizadevali. Na eni strani so iskali odkriti globočine praviga spoznanja; tukaj so jih nekaj vodili stari greški modrijani, več pa jim je svetila sveta vera in veliki cerkveni učenci, ker jim je bila prvo vodilo beseda s. Avgušтина: „Vera pred spoznanjem.“ Na drugi strani pa so tudi skrivnosti z Bogom združeniga življenja razsvetliti skušali; tukej so jih peljale zlasti bukve, ktere se Dionizju Areopagskimu pripisujejo. Res de so bili v tej dobi le še začetki tega dvojniga keršanskiga modrovanja (školastike in mistike). Pervi med temi možmi je bil Janez Skot Eri-gena, učenik na dvorski šoli cesarja Karla Plešastiga; poznal je slovite modrijane stariga časa, in velike učeni-ke prve cerkve, in postavil je podlogo k poznejmu modroslovju v keršanskih šolah; vonder per svojim preiskovanji globokejih resnic ni ostal prost od marsikterih zmot, ktere so še po njegovi smerti (krog l. 880) mnogim prepiram priložnost dale. Dalje je bil Gerbert, potem z imenom Silvester II. papež; lastna mu je bila posvetna in cerkvena učenost, ljuba in draga globokeji modrost. In še Lanfrank, Kanterburski nadskof, učen, svet in za vero vnet mož; on je modroslovstvo bolj v šole vpeljal, in ga per razlaganji keršanskih resnic rabiti učil; zapustil je med drugim mnoge liste, razlaganje listov s. Pavla, in bukve od telesa in kervi Gospodove.

V izhodni cerkvi med Greki v tem času učenost ni še ugasnila, ker so jo marsikteri cesarji ljubili in podpirali, kakor Bazili I., Leon VI. in Konstantin VII. Med cerkvenimi pisatelji je zlasti pomniti patriarh Foci, kateri je sicer v Carigraški cerkvi dolgiga razpertja kriv bil, pa si je kakor učen mož velike zasluge nabral; spisal je nabirke iz mnogih cerkvenih in posvetnih pisateljev, kterih bukve so se zgubile, in sostavil je v lepim redu cerkvene in deželske postave. Okumeni, Triški škof v Tesalii, Teofilakt, Bulgarski nadškof, in Evtimi, minih blizu Carigrada so zapustili razlaganja s. pisma. Simeon Metafrast pa je pisal življenje mnogo svetnikov, sicer se ni povsod verjetnih virov poslužil.

126. Katoliški nauk od izvolitve svetnikov zaterjen v prepiru zoper Godešalka.

Godešalk, sin nekiga saksonskiga kneza, je posiljen po očetovi volji v Fuldo v samostan prišel; v svoji nezadovoljnosti se je iskal pomiriti z branjem bukev s. Avgušтина. Iz njih si je pa, kakor že kdaj nekteri zmotljenci, nauk od božje izvolitve posnel, kakoršin v pismih veliciga cerkveniga učenika ni zapopaden, in tudi ni enak z vednim ukam katoliške cerkve. Menil je namreč, de je dvojna božja izvolitev, in de po eni je Bog nektere v zveličanje, po drugi pa zopet druge v pogubo naprej odločil; mislil je dalje, de Bog noče zveličanja vsih ljudi razun izvoljenih, kterim je vsa njegova milost namenjena; de pa nasprot v pogubo odločenim ni nobene gnade pripravljene, jim kerst in drugi za-

kramenti nič ne pomagajo. Take krive misli je Godešalk na poti v Rim izustil, in s tem ušesa kersških poslušavcov razžalil.

Ko je Godešalkov poprejšni opat Raban, zdaj nadškof, to slišal, je v Mogunškim zboru l. 848 hude zmote zaverigel, in to reč Hinkmaru, Remskimu nadškofu, pod kteriga oblast je takrat Godešalk spadal, na znanje dal. V novim zboru v Karizjaku l. 849 je bil krivi uk spet obsojen, in Godešalk v pokoro v samostanu zapert, kjer je v nepokornosti umerl. Pa njegova zmota je v nekterih glavah še naprej živela; tedaj je Hinkmar nasprot pisal, in v drugim zboru v Karizjaku (l. 853) je bil v štirih poglavjih pravi katoliški nauk razložen. Namreč: „Imamo prosto voljo za dobro, kteri gnada božja naprej pride in ji pomaga; in imamo prosto voljo za hudo, ktero gnada zapusti. Bog hoče, de bi bili vsi ljudje zveličani, desiravno se vsi ne zveličajo; de so pa nekteri zveličani, je dar zveličarja; de se pa nekteri pogube, je zasluženje pogubljenih. Bog je ene izvolil po svoji previdnosti, ktere je po milosti naprej namenil v življenje, in jim je naprej odločil večno življenje; druge pa je naprej vedil, de se bodo pogubili, pa jih ni namenil, de bi se pogubili, strafingo pa jim je večno odločil, ker je pravičin; in po tem pravimo, de je ena sama božja izvolitev, ktera gre ali na darovanje milosti, ali na povernjenje pravice. Kristusova kri je bila za vse prelita, in je v vsih zveličanje zadosti bila, desiravno niso vsi po skrivnosti terpljenja rešeni; v tem pa so nesrečni sami krivi.“ Te poglavja je v Tulskim zboru l. 859 tudi nasprotna stran sprejela, zlasti njen vodja, Lugdunski nadškof Remigi; in tedaj je bila zopet edinstvo storjena.

127. Nauk katoliške cerkve od skrivnosti s. rešnjiga Telesa razjasnjen in zaterjen o prepiru zoper Paskazja Radberta in Berengarja.

Katoliška cerkev je vedno učila, de v zakramentu s. rešnjiga Telesa je Kristus bistveno pričujoč v podobah kruha in vina; veliki cerkveni učeniki prvih stoletij so to resnico svetlo terdili, in verne serca so jo s ponižnim čenšenjem in duhovnim veseljem ohranile. Noben prepir do te dobe ni še vere v to skrivnostno resnico motil; tu je Paskazi Radbert, Korbejsk minih, pisal l. 831 bukve od presv. zakramenta altarja. V njih je sicer nespremenjen nauk katoliške cerkve razložil, pa nekatere nenavadne, terde besede je po zgledu nekterih poprejšnih učnikov rabil o pojasnovanji te skrivnosti. Rekel je: po novim čudežu božje vsigamogočnosti v roki mašnikovi, je Kristus v ravno tistim mesu, ktero je bilo iz Marije rojeno, ktero je na križu umerlo in spet vstalo, pričujoč, le vernikam vidin. Take besede so bile sirove čutiti, in so opominjevale na preveč mesene zaumke, s kterimi so Kafarnavmljani kdaj besedo Jezusovo o tej resnici sprejeli; so bile viditi, kakor de bi po spoznanji te resnice za vernika nič skrivnosti ne ostalo. V drugim sicer Paskazjeva beseda ni bila krivoverska, in v sercu

si je lahko vse prav mislil; pa nasprot se mu je postavilo, da telo Gospodovo v s. zakramentu ima lastnosti, ktere se telesu njegovimu, v katerim je na zemlji hodil, niso primerile. Telo Gospodovo v s. zakramentu je sicer po naturi in bitstvu eno s telesom njegovim, v katerim je bil iz Marije rojen in je na križu umrl; pa drugačno je po podobi in po lastnostih pričujočnosti, kakor je tudi dalje častito telo Gospodovo po vstajenji zopet posebne lastnosti dobilo. S takimi besedami je odgovor dal Raban Maver, Mogunški nadškof, opata Heriger in Lup, in zlasti minih Ratramn, Paskazjev tovarš, in drugi, kateri so ta čas od presvetiga zakramenta pisali. V tem besedovanji resnica od pričujočnosti Jezusa Kristusa v zakramentu ni bila zadeta; le načina ali viže pričujočnosti se niso vsakteri dosti svetlo zavedili. In tedaj je vse poganjanje za prave zaumke od visoke skrivnosti le k pojasnjenju resnice služilo.

Pa očitno kriv nauk od presv. zakramenta altarja je krog l. 1040 na dan prinesel Berengar, učenik v Turonski šoli in naddiakon v Andegavi. Pot mu je nekako pripravil Janez Skot Erigena, kateri je v svojih bukvah od presvete skrivnosti tako govoril, da po vsim videzu je bilo misliti, on v presvetim zakramentu ne spozna resnične pričujočnosti telesa in kervi Gospodove, ampak le podobe in znamenja praviga telesa in prave kervi Jezusa Kristusa; vonder njegove besede so bile bolj temne, in se niso tako očitno cerkvenimu uku nasprot postavile. Berengar je šel dalje, in je tajil spreminev kruha in vina v pravo telo in pravo kri Gospodovo; mislil si je, da je Kristus v zakramentu le po duhovnim načinu pričujoč, in se le v veri, ne v bitstvu prejema; rekel je de beseda Jezusova: „To je moje telo — moja kri,“ je ravno tako po priliki povedana kakor una: Kristus je lev, je jagnje, je vogelni kamen; ni mu šlo v njegovo pamet, da to Gospodovo telo, ktero v nebesih stanuje, bi človek tudi na zemlji prejemati zamogel, ker ni hotel spoznati posebnih lastnost častitiga in duhovniga telesa. Te svoje misli je Berengar nar pred na znanje dal v listu do Lanfranka, takrat še opata v Beku v Normandii, kterimu je drugačin uk očital. Lanfrank pa mu je pravi katoliški nauk razložil rekoč: „Verujemo, da pozemeljske bitstva, ktere se na mizi Gospodovi posveté, se po moči od zgorej spremené v bitstvo telesa Gospodoviga, podobe stvari (kruha in vina) pa ostanejo, in per tem je telo Gospodovo v nebesih celo, nepokvarjeno; tako da se v resnici zamore reči, da mi prejmemo ravno tisto telo, ktero je iz Device rojeno, in vonder ne ravno tisto: ravno tisto sicer kar po naturi in bitstvu, pa ne ravno tisto, ako pogledaš podobo kruha in vina in drugo.“

Ko je papež Leon IX. to zvedil, je bil Berengarjev uk na zbiorih v Rimu in Vercelih (l. 1050) obsojen, tudi bukve Erigenove od presvetiga Telesa Gospodoviga so bile sožgane, ker so k zmoti priložnost dale. Pa prepir je zdaj dalje segal, in tedaj je papežev poslanec Hildebrand v Turonih zbor vkupej spravil l. 1054, kjer je bil Berengar primoran katoliški nauk z besedo spoznati. Vonder kmalo se je spoznalo, da je njegova beseda

hinavska bila, in papež Nikolaj II. ga je v Rim poklical, kjer je v zboru l. 1059 svoje krivoverske bukve sožgati, in s terdimi besedami sestavljeno vero podpisati mogel, de ni bilo lahko go-ljušije mogoče. Vonder tudi tukej se je Berengar nezvestiga po-kazal, in je s hudobno besedo še papeža in rimsko cerkev grajal. Zatorej ga je Hildebrand kakor papež Gregor VII. l. 1078 v Rim poklical, kjer je v zboru priseči in podpisati mogel, de v presvetim zakramentu se kruh in vino po bitstvu v telo in kri Jezusa Kristusa spremeni. V zadnje se je Berengar ponižal, je v sercu pravin nauk katolske cerkve spoznal in je kakor zgled posebne spokornosti umerl l. 1088.

Tako je bil cerkveni nauk od visoke in čudne skrivnosti zagotovljen; zraven pa je bilo tudi dokazano, kaj de v verskih resnicah nauk cerkve, beseda s. pisma in cerkvenih učnikov, in kaj de šolsko preiskovanje velja, in kako de se modrovanje člo-veške pameti le na podlogo vere opirati mora, ako ima v prid biti in ne v zmote zaji.

128. Razpor z Greki zastran izhajanja s. Duha tudi iz Sina; druge bolj skrite zmote.

Med vsim, kar so Greki per svoji ločitvi rimski cerkvi očitali, je samo to v resnici važno bilo, de se s. Duh ne izhaja samo iz Očeta, ampak tudi iz Sina, in pa de se je beseda „in iz Sina“ tudi v verskim zlogu pristavila. V tem pa so Greki od misli svojih prejšnih cerkvenih učnikov odstopili, desiravno ti resnice niso tako očitno izrekli, kakor očetje latinske cerkve. Zatorej je bilo rimski cerkvi lahko odgovor dati, de ona o izhajanju s. Duha nič noviga ne uči, ampak le to terdi, kar je iz besede Kristusove per s. Janezu 16, 13. očitno, kar je med greškimi očeti že s. Atanazi, s. Bazili in s. Janez Zlatoust veroval, kar je s. Ciril Aleksandrijski spoznal, in tudi Efežanski vesoljni zbor poterdil. Več spričevanja je zamogla rimska cerkev še iz ust latinskih očetov, s. Hilarja, s. Avgušтина, s. Leona in s. Gregorja papeža napeljati, ktere je kdaj tudi greška cerkev spoštovala. Ko je tedaj Foci rimski cerkvi začel grajati, de ona uči izhajanje s. Duha ne samo iz Očeta ampak tudi iz Sina, je papež Nikolaj I. s tem od-govor dal, de je to po nauku Jezusa Kristusa in po besedi starih cerkvenih Očetov. Ravno tako je odgovoril papežev poslanec kar-dinal Humbert, ko je Mihael Cerulari staro očitanje ponovil. Ker so pa Greki Latincam očitali, de so s pristavkam besede „in iz Sina“ Nicejsko-carigraški verski zlog spremenili zoper prepoved Efežanskiga zbora, na to se jim je odgovorilo, de tista prepoved velja le zoper drugačne nauke in zoper početke posamskiga člo-veka, de pa celi cerkvi s tem ni bila oblast odrečena, po potrebah nove pristavke pridjati, kar se je tudi večkrat zgodilo. Sicer je rimska cerkev tisti pristavik še le pod papežem Benediktom VIII. v cerkvene bukve vzela l. 1014, desiravno so se ga bile druge cerkve v Nemčii in Galii že pred poprijele; zakaj rimska cerkev ni nagla v spremembah, desiravno je le beseda, nikdar ne vera

sama zadeta. Vonder Greki niso poslušali glasu naslednikov s. Petra, raji so svojo cerkev od trdne skale odcepili.

Razun velikiga odcepljenja greške cerkve so semtertje male pa bolj prikrite ločine strup krivoverskih zmot trosile. Taki so bili Pavlicijsani, kateri so se sicer že v poprejšni dobi v izhodu pokazali, so se pa v tej tudi v zahod zasejali. Bili so gotovo izvirek nekdanjih Manihejcov, in so se po s. Pavlu imenovali, desiravno je njih uk deleč od besede aposteljnov razločen bil, je le domišljevanja starih krivovercev od božjih reči zapopadel, odrešenje Kristusovo v nič deval, in s. zakramente zametval. Začeli so se nar pred v Armenii krog l. 560, po dveh bratih Pavlu in Janezu, so se razširili v Sirijo in malo Azijo, in so imeli vedno poglavarje z imenam kteriga izmed tovaršev s. Pavla. Greška cesarja Konstantin IV. in Justinijan II. sta jih iskala proti koncu sedmiga stoletja zatreti, pa Leon III. jih je celo podpiral; pa cesarja Michael I. in Leon V. s cesarico Teodoro sta oistre postave zoper nje izdala, po kterih so mogli v katolško cerkev prestopiti; terdovratniki so bili hudo terpinčeni, in po l. 850 je bila ta ločina končana viditi. Vonder po tem so se natihami med Bulgare in Kazare zaselili; v enajstim stoletji jih je bilo tudi v gorenji Italii, Francii in Nemčii zadeti, kjer so jih Manihejce imenovali. Tukej so vedili posebno od s. Duha govoriti, kateri pravi nauk v serce zapiše, in razumnost s. pisma da; vonder ta njih beseda jim ni pomenila posebne božje persone, ampak posebno spoznanje; per tem so pa cerkveno oblast in s. zakramente zametovali. V nekterih zborih, kot v Orleanu, Atrebatu l. 1017 in 1025, so bile njih zmote odkrite, in terdovratne krivoverce sta v Francii kralj Robert, in v Nemčii cesar Henrik III. ob glavo djati zapovedala. Desiravno namreč so kdaj cerkveni učeniki odsvetovali, krivoverce moriti, je v srednjih časih ta pravica obveljala, jih s poti spraviti; zakaj krivoverce so imeli za očitni pokoj in za blagor kersanskih ljudstev tako nevarne, kaker roparje ali ubijavce.

Tretje poglavje.

Vstava cerkve v njeni večji oblasti, svete opravila, življenje duhovšine in vernikov.

129. Zveza med cerkvijo in državo.

V poprejšni dobi so jeli cerkveni pastirji in deželski vladarji bolj vzajemno ravnati; kralji so klicali škofo v svoj svet, ker je bila per njih modrost in vednost najti, in zopet je cerkev iz kraljevih rok posestva in pomoč prejemala. Po Karlnu Velikim je cerkev in država še v tesneji zvezo stopila, ktera je bila s ponovljenjem cesarstva doversena; po tej zvezi so imele vse kersanske ljudstva v eno združene biti, mir cerkve bi se bil mogel zagotoviti, in divja moč novih narodov ukrotiti, njih dušni stan zboljšati. Cerkev je v tej zvezi predstvo dobila, ker ona imenitnejši reči, namreč božje, dušne zadeva; cesarji so zatorej krono in

meč iz papeževih rok prejemali, in so se jim v duhovnih rečeh podložne šteli; ako so pa cesarji papežem čast skazovali, to ni veljalo človeku, ampak Bogu, čigar namestniki so cerkveni poglavarji. Nasprot pa so si cesarji svojo oblast kakor iz božje roke dano šteli, in so bili časih tudi na ravnost božji namestniki imenovani; samo de njih oblast je zadevala le pozemeljske, telesne reči. Papež in cesar, cerkev in država, sta imela en namen, en konec, namreč božje kraljestvo na zemlji razširiti in utrditi, le eden v tej, drugi v drugi strani. Dokler sta papež in cesar vsak svoj poklic spoznala, ni bilo razpertije mogoče; drugač, ako je eden samosvojne namene doseči iskal. Celò je potreba tistih časov dopustila ali skorej tirjala, de je semtertje ena oblast čez meje v drugo segala, kolikor dalječ je namreč vse le v prid cerkve in države služilo; na primeru, ko je več papežev z dovoljenjem cesarjev Otona II. in III., Henrika II. in III. izvoljenih bilo, ali ko je papež Aleksander II. mladimu pa razujzdanimu kralju Henriku II. s posebno resnobo nasprot stopil. Kadar so pa cesarji v cerkvenih rečeh samovoljno gospodovati, ali se v nje brez potrebe vtikati, ali kadar so pravim papežem druge podtikovati hotli: takrat jim njih početki niso smeli veljati, in tedaj so imeli poslednji papeži te dobe veliko skerb, rimsko cerkev od nevredne podložnosti do deželske oblasti oteti, in razmere oboje oblasti na pravi stan postaviti.

Kakor med papežem in cesarjem, tako so se dalje med škofi in deželskimi vladarji razmere ravnale. Škofje so če dalje večji posestva iz rok kraljev dobivali, bolj še zato, ker se je bilo na njih zvestobo več zanesti; zagotovljene so jim bile tudi zdaj še desetine, za svete opravila so se jim posebni darovi (štolne plačila) dajali; ko so na eni strani škofje per deželskih sodbah govoriti smeli, je bila duhovšina le sodbi škofov podložna. Za prostost duhovšine od deželske sodbe se je posebno Remski nadškof Hinkmar poganjal. Vonder posvetni vladarji so tukej časama dalje segati, in duhovšino popolnoma pod svojo oblast devati začeli. Ko je Karl Vel. še prosto volitev škofov zagotovil, je Karl Plešasti že po svojim cerkvene pastirje zbiral, in nadškofam v posvečenje pošiljal. Tako so ravnali tudi nasledniki njegovi, katerim so škofje kleče zvestobo prisegati mogli; v znamenje te zvestobe v deželskim so kralji škofam pozemeljske posestva s tem izročevali, de so jim palico in perstan podajali, kar so le znamenja duhovne oblasti. Od take podložnosti je mogla tudi cerkev rešena biti, in poslednjih papežev te dobe skerb je tudi na to obrnjena bila.

130. Višji duhovna oblast papežev, kardinali, škofje, huhovšina.

Oblast cerkve se je v tej dobi če dalje bolj v papežu zbrana pokazala; s tem pa služba drugih cerkvenih pastirjev ni bila na nič djana, marveč so bili v svojim djanji podpirani, zlasti kjer jim je posvetna oblast na poti stala. Papeži so zdaj dostikrat postave za vse cerkve izdajali; sodno oblast so spolnovali nad

škofi, zlasti kadar se je kdo od nižji sodbe na nje zglašil; škofove so tudi iz več strani na rimske zборе klicali. Nove škofje, ali prenaredbe v starih so oni napravljali; nadškofam so p ali jo in s tem metropolitansko oblast delili; odpovedi škofov, kateri so se hotli od svojih škofij ločiti, so sprejemali. Sicer je vse to bilo v rokah večjih cerkvenih zborov ležeče; vendar ravnó tako veljavno, zlasti v kakih dvomih ali napotjih, so to papeži izpeljevali. Dostikrat so svoje posebne poslanca ali namestnike pošiljali in jim posebne oblasti v cerkvenih rečeh izročevali; ali pa so ktere domačih škofov za svoje pooblastence imenovali, posebno v Francii in Nemčii. Tudi so semtertje cerkvam ali samostanam posebne pravice in oprostjenja od druge oblasti delili. Rimska cerkev se je tako na vse strani kakor središče duhovske oblasti kazala; vladarji in ljudstva keršanske tudi so se pri stolu s. Petra zbirali; pobožni romarji in spokorni grešniki so pri grobu s. aposteljnóv božje milosti iskali. Znamnje višji oblasti papežev je naznanovala zdaj šega, novoizvoljeniga papeža kronati, ktera šega se je s papežem Nikolajem I. začela; trojna krona na papeževi mitri namreč pomeni njegovo oblast čez rimsko cerkev, čez vse keršanske cerkve na svetu, in čez vse kralje in ljudstva keršanske na zemlji.

Ker se je predstvo papežev tako očitno pokazalo, se je spodobilo, da jim je tudi posebno častita duhovšina na strani stala. Bili so to škofje sedmerih mest blizo Rima, namreč Ostija, Rufina (ktere dve cerkvi ste zdaj združene), Porto, Albano, Tuskula, Sabina in Palestrina; potem mašniki rimskih farnih cerkev — kdaj jih je bilo 12, potem 28; in služitelji ali diakoni v strežbo papežu pri svetih opravilih, kdaj jih je bilo 7 potem 18. Papež Nikokaj II. je namen te duhovšine posebno določil, in od slej so se s posebnostjo kardinali, to je rimski cerkvi vdruženi, imenovali. Kardinalškofove so posebni papeževi svetovavci, in z njim vred kakor stoječ cerkven zbor; tudi po versti namesti papeža božjo službo v poglavitnih rimskih cerkvah opravljajo. Tudi po postavi papeža Nikolaja II. le kardinalam gre po smerti papeža drugziga izvoliti; kardinalškof iz Ostije je posebni papežev namestnik; on tudi noviga papeža posvečuje.

Oblast nadškofov se je bila v začetku te dobe popolnoma razvila, in je več posebnih pravic obsegla. Ker je pa po takim moč škofov preveč stisnjena bila, in so marsikteri nadškofje radi predelec segali, so papeži ali njih poslanci večkrat vmes stopili, in časoma je nadškofam ali metropolitam bolj prednost časti kakor pa oblasti pred drugimi škofi ostala. Škofje pa, kolikor bolj tesno so se papežu pridružili, toliko bolj so prosti memo deželske oblasti postali. Patronam ali vtemeliteljem duhovnih služeb se je pravica poterdila, za te službe koga imenovati ali voliti; škofje so pa toliko bolj na to pravico deržali, imenovaniga poterditi. Zlasti so se nasprotavili napaki, po kateri so grajšaki v svojih gradovih duhovne deržati hotli, kateri bi ne bili škofu pod pokoršino. Tisti deželni škofje, ki so bili popred v navadi, so v tej dobi nehali; namest njih so se pa podškofje začeli škofam na stran dajati.

Duhovni, kateri so po prejšni navadi škofu kakor svetovavci

na strani bili, in so vkupej združeno živeli, to je, kanoniki ali korarji, so v tej dobi če dalje bolj od združeniga življenja nehali; zatorej se je v desetimstoletji duhovsko premoženje, katero je popred vkupej pod škofovim oskerbovanjem stalo, deliti začelo, tako da je vsak duhoven svoje prihodke posebej prejel. Kanoniki škofjskih cerkev so tudi, ker so cerkveni zbori med posvetnimi zmedami večkrat zastajali, še večjih pravic dobili, zlasti per volitvi škofov in per oskerbovanji škofije. Kar duhovščino po deželi zadene, so tudi cerkvene postave terdo na to gnale, da naj bi bila med seboj v tesnejši zvezi, in da naj nadmašniki bodo središče take zveze. Za čast in poštenost duhovskega stanu so dalje skerbele toliko ponavljane postave od neženitve duhovnih, in prepovedi od kupovanja duhovskih služeb. De bi cerkvene postave in pravice, kakor so bile v zborih dane, ali od papežev izrečene, se bolj v spominu ohranile, so jih že v poprejšnji dobi vkupej spisovati začeli. Tako večji zbirko kanonov ali cerkvenih postav je spisal Dionizi mali (krog l. 500), Izidor Sevilski (l. 634); takošno je papež Hadrian I. Karlno vel. poslal (l. 774). Bolj v red djane zbirke sta spisala Burkard, Vormaschi, in Ivon Karnotski (Šarterski) škof v 11. stoletji. Zraven teh pa je v 9. stoletji druga zbirka na dan prišla, ktera se Krivo-Izidorjeva imenuje; letá ima mnogotere podtaknjene postave v sebi, ktere so pa vonder navadam tiste dobe primerjene, in so tedaj večkrat kakor prave sprejete bile.

131. Red božje službe, pokorjenje grešnikov.

Edinost cele cerkve se ni samo v tem kazala, da so duhovni pastirji in verniki če dalje v tesnejši zvezi z rimsko cerkvijo bili, ampak tudi v drugim, da so se namreč svete opravila zmirej bolj po redu rimske cerkve godile. V Francii je bil po prizadevanji Karla vel. stari galianki red časama odpravljen, in rimski vpeljan, kteri je tudi večji vnanjo lepoto kazal zavoljo petja, s kterim je združen. Tudi v Španii je bil po sklepu zbora v Jaki (l. 1060), in po prizadevanji papeža Aleksandra II. in še Gregorja VII. mozarabski red božje službe z molitvami v gotiškem jeziku na stran djan. Slovanskim narodom je bila sicer na prizadevanje s. Metodja božja služba v slovenskim jeziku in po greški šegi dovoljena od papeža Janeza VIII.; pozneje pa je papež Janez XIII. (l. 967.) per Čehih in Moravanih zopet latinski red napeljal; per Slovencih, Horvatih in Poljakih je že od začetka rimski red veljal. Z rimskim redam se je tesno vkupej deržal tudi latinski jezik v božji službi, in tako se je tudi po jeziku edinost vsih katoliških kristijanov naznanovala, še bolj po tem, ko se je greška cerkev odcepila. Vonder v tem se je oestro zmoti nasprot govorilo, kakor da bi se v drugih jezikih ne mogla Bogu hvala vredno dajati. De bi pa verniki tudi razumeli, kaj svetiga de se v božjim tempeljnu godi, so se jim svete opravila večkrat razlagati mogle, in pobožni in učeni cerkveni možje so več takih razlag spisali, namreč Amalari, Raban Maver, Valafriid

Strabon, Ivon in drugi. Oznanovanje božje besede se je sicer vsaki čas v domačem jeziku godilo; ker pa mnogoteri mašniki tistiga časa niso bili zadosti učeni, so se jim pisani govori v roke dali, kakorsne je pripravil Pavel diakon po volji Karlne vel., in pozneje Abon, opat v samostanu s. Germana.

Kolikor bolj svetlo se je visoka skrivnost s. rešnjiga Telesa po raznim razlaganji v tej dobi pokazala, toliko veči skerb je bila jo bolj slovesno obhajati. Lepoto božje službe je veliko povzdignilo petje po naukih s. Gregorja in s. Ambroža; Karl vel. si je veliko prizadel to petje v svojih deželah razširiti, izurjenih pevcov je iz Rima poklical, in posebne pevske šole napravil. Gvidon Arebinski je učenje petja polajšal s svojimi znajdbami, zlasti z znajdbo, petje z glaskami ali notami zaznamovati. Tudi marsiktere pomenu visoke skrivnosti primerne cerimonije so bile pridjane. V latinski cerkvi je bil pri obhajanju visoke skrivnosti actarja sploh opresni kruh v navadi, med tem ko se je greška cerkev okisaniga držala; pa razloženo je bilo, da ta lastnost kruha ne zadene bistva s. zakramenta, samo naj se vsaka cerkev svoje navade derži. S. obhajilo se je še večidel pod obojo podobo godilo; iz strahu kaj od svete kervi razliti so nekteri podobo kruha v podobo vina omočeno vživali, kar je v greški cerkvi za ljudstvo sploh v navadi ostalo; v latinski se je pa zapovedovalo, vsako podobo posebej prejeti.

Svete navade per delitvi s. zakramentov so se zvesto ohranile. S. kerst se je nar raji še o veliki noči in o binkošti godil, razun ako je bolezin drugač tirjala. Terdo se je pa zapovedovalo, kersta otrok ne čez leto odlašati, kakor se v kapitarih Karlne vel. (od l. 789 in 804) kaže. S. poslednje olje v hudi boleznini prejeti so goreči cerkveni pastirji močno priporočevali, med drugimi zbor v Pavii (l. 850). Zastran zakona je zlasti postava, ktera zveze med sorodovinci in v svakšini prepoveduje, bolj zatterjena bila, in raztegnila se je od četertiga celo na sedmi rod, kakor ukažeta rimska zbora l. 1059 in 1063.

Obhajanje svetih dni se v tej dobi najde pomnoženo, ker so bili nekteri prazniki dalje razširjeni, drugi na novo vpeljani. Tako se je sploh jel praznovati dan rojstva in dan vnebovzvetja Marije Device; dalje spomin s. Mihaela nadangela z vsimi angeli vred, in god vsih svetnikov. Spomin vernih mertvih se je nar pred obhajal v Klunjijskim samostanu (l. 998), in se je kmalo dalj razznani. Tudi so začeli nektare svetnike iz novejših časov praznično obhajati, zlasti v vsaki deželi tiste, kteri so ondi spomin svojiga djanja in življenja zapustili. Česenje novih svetnikov so sicer popred škofje sami določevali; da bi se pa v tem kaka napačnost ne zgodila, so pápeži to sebi prihranili. Pervi se imenuje s. Urh, Avgsburgski škof, kteriga je pápež Janez XV. v rimskim zboru (l. 993) slovesno med svetnike prišel. Sabota je bila sploh Materi božji v spomin posvečena (l. 1000), in Peter Damijanov je posebne duhovne molitve Marii v čast zložil.

V prejšnjih dobah je bilo cerkvi mogoče, z vso resnobo grešnike pokoriti; v tej dobi pa je dostikrat zavoljo obilne

spaćenosti na eni, in zavoljo mehkužnosti na drugi strani veliko poterpljenje in pregledovanje z grešniki imeti mogla, ako je hotla kaj sadu pokore doseči; vonder ob svojih časih je tudi z vso ostrostjo nad grešnike udarila. Najdejo se iz 9. 10. in 11. stoletja še marsikteri zgledi očitne pokore, kakor nad nasledovavci patriarha Focja, katerim je bila v Carigraškim zboru l. 869 pokora od več let po vsih stopinjah pokorjencov naložena; ali nad prelamljavci postave od neženitve duhovnih ali kupčije z duhovskimi službami, kakoršnim je Peter Damijanov kakor papežev poslanec pokoro od več let pisal. Pa ojstrost letá dostikrat ni imela mesta, in mnogoteri so pokoro z milošino, z božjimi poti odkupiti iskali; zato-rej so bili tudi posebni določki storjeni, po kakošni meri naj se milošina v denarjih proti dnevam posta ali drugim delam pokore šteje. Nekteri bi si bili radi v Rimu polajšanje pokore iskali, ktera se jim je bila doma bolj ojstra naložila; zato-rej so škofje in zbori zapovedovali, naj doma kdo pred pokoro opravi, kakor se na božjo pot poda. Nova podoba pokore pa se je zdaj pokazala v bičanju (gaj-zljanji), s katerim so marsikteri sami nad seboj svoje grehe spokoriti hotli; ta pokora je bila ravno nasprot mehkužnosti časa. Peter Damijanov jo je priporočal, in njegov učenec Dominik oklepnik, kateri je železin bodeč oklep nosil, je posebin zgled od nje dajal. — Desiravno je cerkev dostikrat z grešniki bolj mehko ravnala, ni misliti, de je bila v pogubo mehka; kadar njeno svarjenje ni pomagalo, je udarila tudi z vso ojstrostjo. S posebno mogočnostjo so se papeži večkrat vzdignili zoper nevredne cerkvene sluzabnike, tudi mogočnim tega sveta niso zanesli; kakor je storil papež Nikolaj I. zoper prešeštniga Lotarja II. Ravno tako so tudi škofje prevzetne hudobeže dostikrat pokorili, kakoršnih bi nobena druga roka dosegla ne bila. Izobčenje (pana), s katerim je bila po državnih postavah tudi zguba javnih služeb in pravic združena, je berzdalo posamske terdovratnike. So pa celi kraji ali dežele v posebni hudobii zapopadeni bili; je zdaj nastopil preklic vse božje službe; žalostna je bila podoba preklicaniga kraja, le duhovni in nedolžni otroci so smeli po cerkveno pokopani, le umirajoči obhajani biti, s. maša se je per zapertih vratih opravljala, zvonovi so molčali. Tako je na pr. Lemoviški zbor (l. 1031) zažugal njim, kateri bi bili božji mir prelomili.

132. Življenje duhovšine in ljudstva keršanskiga.

Cerkvi tudi v tej dobi ni manjkalo svetih in skerbnih višjih pastirjev, kakoršnih so marsiktere imena v poprejšnim imenovane bile. Vonder marsikteri škofje so v deželske zaveze zapleteni dostikrat bolj posvetni gospodje kakor pa duhovni pastirji bili; med nižji duhovšino pa je bilo veliko nevednosti najti. Nar huji stan duhovšine pa je bil v desetim stoletji, ker so bile duhovne službe sploh na kupčii, in duhovni bolj z ženami kakor s cerkvami zavezani. Misliti vonder ni, de je spaćenost vse vse presegla; zakaj drugač bi bilo ljudstvo tudi drugač pohujšano biti moglo, in ne bilo bi še če dalje večji spoštovanja do duhovšine dobivati v

stanu. Koliko de so v 11. stoletji papeži s pomočjo gorečih cerkvenih mož za zboljšanje duhovšine storili, je bilo povedano, in to prizadevanje ni bilo brez sadu; konec te dobe je mnogoteri sled od boljšiga duha med duhovšino najti.

V življenji vernikov se je v sredi temniga časa pri visokih in nizkih vonder dosti svetliga kazalo. Deviška vladarja s. Henrik in s. Edvard, in neomadeževana cesarica s. Kunigunda, ktera je po gorečim oglji brez oškodovanja grede svojo čistost spricala, so bili gotovo svetle luči memo mesenih posvetnjakov. Pobožni kralji s. Štefan, s. Kanut, s. Venceslav, so kakor aposteljni med nevernimi ljudstvi veljali; boguslužne cesarice, s. Matilda, s. Adelajda, s. Ljudmila so bile zgled vsim keršanskim materam, nedolžni s. Emerik, kraljev sin, je svetil mladosti. Pa tudi nižji stanovi niso bili prazni posebnih zgledov svetosti. S. Arnulf, zvest služabnik, ki pomaga svojimu gospodarju sovražnikom odbežati, zato pa sam smert najde; s. Viborada pobožna služabnica, po tem pušavnica in marternica v rokah roparjev; s. Ida, pobožna vidova; s. Godoleva, poterpežljiva žena, od terdiga moža v zadnje zadušena, tedaj marternica po svoje. In tudi drugih marternikov, ki so na ravnost za vero terpeli, je cerkev imela v Španii pokazati.

Res de se ni manjkalo v tistim nepokojnim času tudi mnogotere hudobije; ko je celo duhovski stan obilno pohujšanja dajal, kaj čuda, če tudi ljudstvo ni bilo toliko sveto. Vonder ravno pohujšanje od zgorej je semtertje nasprot bolj močno dobriga duha obudilo; na pr. v Milanu, kjer je celo višji cerkveni pastir poglavar zaničevavcov cerkvenih postav bil, se je pod vodstvom dveh mašnikov družba ali bratovšina med ljudstvom napravila, ktera si je hotla vse prizadeti, pohujšanje med duhovskim stanom s poti spraviti. Nar bolj očitna in razširjena pregreha med keršanskim ljudstvom v tej dobi so bili vedni prepiri in bojevanja med visokimi in nizkimi; posebno plemenitniki so bili v vedni vojski med seboj, in v vednim ropanji eden zoper družiga. Dolgo ni mogla cerkev duha miru med takimi razbojniki zbuditi; tu je bila v Francii več let huda lakota, in potem na enkrat posebno dobra letina (krog l. 1020), vse serca so bile hvaležnosti ginjene. Tukej so škofje v več zborih začeli oznanovati božji mir, to je, pokoj od sovražniga bojevanja, ktero nobeniga pravičniga uzroka nima; mir! mir! se je glasilo na to iz nesošteti ust. Vonder od začetka ni bilo še upati večniga miru; in tedaj je bilo zadosti zadobljeno, ako je le od srede večera do ponedelji jutra orožje v pokoji bilo. Pozneje se je ta postava dalje stegnila, in tudi skozi celi advent do s. treh kraljev, in skozi ves postni čas do binkošť je božji mir veljal, kakor je bilo v Klermonškim zboru (1095) razloženo.

Per obilni nevednosti v božjih rečeh je pa tudi dosti prazne vere mesto imelo. Od tod je prišlo, de se je dostikrat brez posebniga uzroka na čudne božje sodbje zanašalo. Nedolžnost so dostikrat s tem hotli spričati, de je kdo v dvoboji zmagal, ali po gorečim oglji ali razbeljenim železu nepoškodovan hodil, ali de v vodi ni kar k dnu šel, ali de je s. resnje Telo vžil, brez de bi

ga bila očitna božja šiba, nagla smert ali kaj taciga zadela. Goreči cerkveni možje so zoper tako skušanje samiga Boga svoj glas zastonj vzdigvali, in cerkev je v zadnje to de s previdnostjo take sodbe dopustila, kakor na pr. per sv. Kunigundi.

133. Miniške društva te dobe.

V zahodni cerkvi je v tem času za minihe le še vodilo s. Benedikta veljalo; vonder po zadobljenim bogastvu in večji prostosti od druge duhovske oblasti, je redovno življenje v samostanih upadlo. Poglavitni samostan sv. Benedikta in semenišče drugih, to je Kasinska gora (Montekasino) v Italii, in sicer svojo vrednost ohranil; pa za druge kloštre je to brez sadu ostalo. Tedaj se je pobožni Benedikt Anianski, podpiran po cesarji Ludoviku I., postopil, minihe v Francii zopet na prvi red nazaj peljati; in res je njegov trud dosti dobička prinesel, duhovsko življenje in trud za vednosti se je v zboljšanih samostanih obilno pokazalo. Vonder to zboljšanje ni povsod seglo, in ni imelo obstanka. V nepokojih devetiga in desetiga stoletja so bili kloštri dostikrat oropani, minihi izgnani; in ko so se spet povernili, so posvetniga duha v duhovske hiše prinesli. Z začetkam 10. stoletja je v Francii Klunjijski samostan zgled praviga duhovskega življenja postal; pobožni opatje s. Odon; s. Majol, s. Odilon so slavo Klunjijskih minihov povzdignili; veliko kloštrov v Francii, Španii tudi v Polonii se je po tem zgledu ravnalo. Skozi celih dve sto let je Klunjijski samostan podpora praviga duhovskega življenja bil; skorej vsi učeni goreči cerkveni možje 10. in 11. stoletja so iz te družbe svojo vednost in svojo vnemo dobili. Vodilo s. Benedikta je tukaj v prvi ojstrosti veljalo; neprenehano molčanje je duha bolj resniga obderžalo, in delo je bilo s pobožnimi molitvami in psalmi oslajšano.

Ker so bili kloštri tudi drugje posvetniga duha navzeti, je marsiktero pobožno dušo gnalo, se v samoto podati, in tako so nekatere nove miniške družbe začetik dobile. S. Romuald, iz rodu Ravenskih vojvodov, je bil od sveta odvernjen, ko je v dvoboji človeka umorjeniga vidil; bolj je bil za sveto življenje vnet, ko je v cerkvi prikazin s. Apolinarja vidil. Ker v nobenim samostanu ne najde zaželeniga ojstriga življenja, se poda (l. 1018) v samoto Kamaldoli v Apeninskih hribih, dobi tudi tamkej učencov in vstanovi društvo Kamaldanov, ktero je papež Aleksander II. poterdil. S. Janez Gvalbert je v prikazni Kristusa vidil, potem ko je ubijavcu svojiga brata odpustil bil. To ga je obudilo svet zapustiti; podal se je v Valumbrozo, samoto blizu Florencije, pa kmalo se mu pridružijo učenci; in tedej je tudi on vtemelitelj duhovskega reda Valumbrozanov. Oboje to društvo se je vodila s. Benedikta deržalo. Bili so ravno tako najti tudi samostani za ženski spol; tudi v teh je duhovsko življenje upadalo, pa se je spet obudovalo.

Papeži so samostanam dosti posebnih pravic dodelili; zlasti so jih večkrat iz pod oblasti škofov izjeli, in na ravnost apostol-

skimu stolu podvergli. To se je zato zgodilo, de bi kaki lakomniki ne bili tako lahko njih posestva ropali, ali jim drugih stisk ne napravljali.

Ako se kdo na koncu te dobe nazaj ozre, je viditi, de še vselej ni sploh tisti keršanski duh tako obilno serc prevzel, kakor je to v prvih stoletjih viditi bilo. Ljudstva teh časov so bile namreč drugačne kakor nekdanje, in svet je bil ves pretresen po prehajanji narodov, razrušenji kraljestev, napadanji divjih roparskih narodov. Vonder voditev cerkve je sirove narode že precej omečila; keršanski duh gre ljudstvam bolj v serce, in tudi hrepenenje po obilniši vednosti in učenosti se je že bolj obilno kazati začelo. V izhodu pa, kjer se je keršansko življenje rodilo, je zdaj vse omerlo.

Šesta doba.

Cerkev v nar večji moči in lepoti.

Od l. 1073 do 1294.

Pervo poglavje.

Dorašanje in visoka moč cerkvene oblasti, križarske vojske.

134. Gregor VII. papež in njegovo prizadevanje za prostost in čistost cerkve.

O smerti papeža Aleksandra II. (l. 1073) je vse kazalo, de se pripravlja huda duhovna vojska za cerkev, in de ji je treba krepkiga, serčniga in previdniga vladarja. Ljudstvo in duhovšina je klicalo: „S. Peter izvoli Hildebranda v svojiga namestnika“; in kardinali so v ta glas dovolili. Pa Hildebrand se je poln ponižnosti visociga ali težkiga poklica branil; vender nasprot njegovim prošnjam je tudi cesar Henrik IV. volitev poterdil. Hildebrand je spoznal božji poklic, ter se je volitvi vdal, in se je po svojim učeniku Gregorja VII. imenoval. On je vidil in čutil potrebe cerkve na vse strani, in perva njegova skerb je bila, ji boljši, čistejši duhovščino dati. V rimskem zboru (l. 1074) je z vso ojstrostjo stare postave od neženitve duhovnih ponovil. Sicer se je spačena duhovščina zgrozila, pa verno ljudstvo si je samo čistejših pastirjev želelo, in je s tem prizadevanje papeževo podpiralo. Treba je bilo pa dalje tudi simonijo ali vse pridobovanje duhovnih služeb za denar in človeško nagnjenje popolnoma zatreti. Zatorej je bilo v drugim rimskim zboru (l. 1075) zaterjeno, de naj nihče škofije ali nižji duhovne službe ne vzame iz roke neduhovniga; ker to je stari cerkveni red. V tem sklepu je bil tudi namen prikrit, škofo iz tiste neverne zveze rešiti, po kateri so kralju ali cesarju po šegi posvetnih knezov in vitezov služni bili.

S tem se je moglo pa tudi prašanje razložiti, v kakošni primeri naj duhovstvo in kraljestvo, papež in cesar med seboj stoji, ktera primera je v poprejšnih žalostnih časih zlo križem persla.

Papež Gregor VII. je dobro spoznal, de kakor duhovna oblast, tako tudi kraljeva iz božje naredbe izvira; vonder je tudi previdil, de kralji, ako hočejo po volji božji vladati, se morajo po nauku cerkve in njenih pastirjev ravnati, in de je cerkvena oblast spredej in višji pred kraljevo. Rekel je, de ena je kakor solnce, in druga kakor luna in de ta le od une luč dobuje. Toliko bolj je on to terdil, ker ni nikjer spoznal vladarjev, kateri bi bili božjo čast pred svojo visokostjo, in pravico za svoje ljudstva pred lastnim dobičkam čislali; posebno pa je vidil pred seboj cesarja Henrika IV. malo v kersanskim duhu izrejeniga. Želel je on, de bi bi bile vse kersanske kraljestva v eno veliko družbo soedinjene, kjer bi božje zapovedi poglavitna postava bile; v teh željah so se mu vladarji, kateri niso v kersanskim duhu gospodovali, visoke oblasti nevredni zdeti mogli. Vender pri vsim tem njegova misel ni bila ta, kakor da bi kralji njemu kot višjemu pozemeljskemu gospodu podložni mogli biti, in ko je on od kraljev in dežel dače iskal, to ni bilo vzeto kakor davki podložnikov, ampak kakor daritve vdanih vernikov. Marsikteri so iz nevednosti ali malopridnosti temu papežu lakomnost po nar večji oblasti kakor v duhovskih tako v pozemeljskih rečeh prisojevali, pa v tem so bili krivični sodniki. On je dobro spoznal visokost svoje pastirske službe, pa je bil deleč od posvetniga napuha; on je čutil tudi moč svojiga duha, pa je bil prost vse prederznosti; on je iskal cerkveno oblast po vsi moči povzdigniti, pa to je bilo le iz želje, de bi povsod duh Kristusov bolj gospodoval. Za se ni iskal ne visokosti ne bogastva, njegovo življenje je bilo čisto in neomadežvano, njegova pobožnost je bila resnična in globoka, bil je prijatelj pravice, in čertil je zatiranje ljudstva; v njegovim djanji ga je podpirala jasna previdnost in obilna serčnost in krepkost; zraven si je znal svet in pomoč vsih modrih in ojstrih mož svojiga časa pridobiti, ktere je iz teme na svetlo poklicati vedil; in s pozemeljsko močjo ga je podpirala toskanska kneginja Beatrica in njena hči Matilda.

Tak papež, in nasprot pa cesar Henrik IV. prederzin, razujzdan, samovlastin: ni bilo drugač, kakor de se je kmalo hud prepir med obema vzdignil. Začetik je bil, ker Gregor VII. je hotel pravih pastirjev za cerkev, Henrik IV. pa je škofske stole nar raji med spačene in priliznjene duhovnike svojiga cesarskiga dvora v Goslaru delil. Papež je cesarja napred z dobroto in po očetovo opominjal; ta je v ponižni podobi poboljšanje obljubil, pa obljube ni deržal. Kmalo so bili svetovavci, ktere je bil prejšni papež iz števila cerkvenih udov zbrisal, spet na cesarjevo stran poklicani; nevredne prijateljce razujzdaniga vladarja so se z dragotami, ki so bile iz cerkev vzete, lepoticile in znašale; ljudstvo je bilo zlasti na Saksonskim hudo stiskano. Tukej je papež ojsreji žugati začel, pa cesar je žuganje z nevoljo sprejel; ko ga je papež v Rim se opravičiti klical, je cesar v zboru nevrednih škofov v Vormacii oj-

striga pa svetiga moža odstaviti se priderznil (l. 1076); le dva škofa, Adalberon iz Virburga in Hermann iz Meca, sta se v tem zboru zoper take nepostavne početke glasila; zraven so bile papežu še razne hude pregrehe lažnivo prilastovane. V zboru 110 škofov je papež v Rimu sodbo zoper Henrika IV. izgovoril, in ga družbe cerkvene nevredniga spoznal; tudi je ljudstvo od njegove pokoršine odvezal; to je storil papež, ker pokoršina ni mogla mesta imeti za zoperstavo zoper cerkev, in ker je novo rimsko cesarstvo v vsi drugi razmeri protipapežem stala, kakor pa staro rimsko vladarstvo. Cesarjeva stranka se je zoper to ojstro ravnanje papeževo zlo serdila, pa druga stran je zopet to ravnanje z močjo zagovarjala; mnogoteri so se jeli cesarja, ki je bil iz cerkve izobčen, ogibati, tudi spačeni, njemu služni škofje so se papežu skesano podvergli, in knezi so v Triburskim shodu Henriku oblast odpovedali, in ga zavezali se pred letam cerkveniga občenja rešiti. Globoko ponizan je Henrik IV. zdaj kot spokornik in romar pot do papeža nastopil, kateri se je v Kanosi, gradu kneginje Matilde, mudil. Ni se hotel zanesti Gregor VII. na cesarjeve obljube, tri dni ga je pustil čakati pred gradom milosti želečiga; še le potem ga je hotel odvezati, ko je glas priprošnikov močnej prihajal, in je cesar obljubil, v zboru škofov s papežem vred odgovor od svojiga djanja dati. V znamenje popolne sprave je papež daritev sv. maše opravil in cesarju s. obhajilo podelil. Gregor VII. je tukej ojstro ravnal, ker je per Henriku IV. tudi posebna sila za cerkev bila; proti kralju Filipu II. iz Francije, in Vilhelmu I. iz Anglije se ni precej tako hudo vzdignil, desiravno se je uni od svoje žene Berte ločil, in si drugo prilastil, in je ta cerkvene pravice zlo zatiral; pa poljski kralj Boleslav II., kateri je s. Stanislava, krakovskega škofa in ojstriga svarivca njegovih razujdanost in krivic, z lastno roko pred altarjem umoril, je ojstrost papeževo huji skusil: ljudstvo samo ga je čertilo, in v samoti in revi je smert našel (l. 1081).

Ojstrost papeža Gregorja VII. pa se per Henriku IV. ni prazna in brez uzroka pokazala; zakaj kmalo je cesar spet svojih obljub in priseg pozabil. Nemški knezi, desiravno jih je papež odsvetoval, so družiga kralja, Rudolfa, švabskiga vojvoda, izvolili, in Henrik IV. je na to vojsko začel. Papež viditi Henrikovo hudobijo ga je zopet izobčil, vonder je hotel njegove in družiga kralja poslanca v rimskim zboru (l. 1078) zaslišati, de bi pravico razsodil. Ko so se tožbe zoper Henrika množile, ga je papež iz noviga izobčil, ter Rudolfa spoznal kot kralja; pa Henrik IV. je dal družiga papeža izvoliti, Klemenca III. Gregor VII. si je zdaj novo pomoč nad normanskim vojvodom Robertam Gviskardam pridobil, kterimu je južno Italijo v posest podelil; in desiravno je Henrik IV. Rim z vojsko vzel, se po nepravim papeži kronati dal, in uniga v angelskim gradu oblegel, se vonder tisti ni dal ostrašiti in je zbor poklical, pravico med njim in cesarjem razsoditi (1084). Robert Gviskard je tukej papežu v pomoč prišel, in ta se je z njim v Salerno umaknil; njegov konec se je zdaj tudi približal, ker je po tolikim trudu in delu tudi večno plačilo med

svetniki prejeti imel. V svojim poslednjim zboru (l. 1085) je sodbo zoper Henrika VII. ponovil, in lepe besede kakor zadnjo voljo izrekel: „Le zato se je vse zoper mene vzdignilo, ker sim v nar huji nevarnosti cerkve se mogel postopiti jo iz suznosti oteti. Ko nar bolj revna žena si po postavah moža voliti sme, se sama cerkev, Kristusova nevesta, ni smela svojiga ženina deržati.“ Kmalu potem je umerl v besedah: „Pravico sim ljubil, in krivico sovražil, zato umerjem v pregnanstvu.“ Viditi je bilo o njegovi smerti, de so njegovi početki za prostost cerkve zmagani bili, pa to je bilo le od zunej; v sercih je visoka misel Gregorjeva naprej živela, in o svojim času srečno zmagalo storila.

135. Djanje papeža Urbana II. za prostost cerkve, začetik križarskih vojsk.

O smerti papeža Gregorja VII. je bila cerkev v zlo nevarnim stanu; v Rimu si je oblast lastil nepravi papež Gvibert, pred Ravenski nadškof, vsiljen z imenom Klemen III. po cesarji Henriku IV.; v Nemčiji pa sta temu cesarju zaporedama Rudolf, švabski vojvoda, in Herman knez iz Salce kakor kralja nasprot stala. Vender je bil od kardinalov v praviga papeža izvoljen Dezideri, opat s Kasinske gore, nasvetovan po ranjini Gregorji; po dolгим odmajevanji se je on volitvi vdal, in si je ime Viktor III. izbral. Pa komaj je on začel delo svojiga prednika dalje gnati, in je v zboru južnoitalijanskih škofov sklepe zoper nasprotniga papeža in za pridobitev cerkvene prostosti storil, ga je smert še tisto leto 1087 zadela. Za njim je bil izvoljen v papeža Oton, Ostijski kardinalškof kakor Urban II. l. 1088. Tudi temu papežu ni bilo precej moči, si v Rimu sedeža vzeti, ker mu je nepravi papež s cesarjem nasprot bil; le Toskanska kneginja Matilda, ktera je bila že popred svoje lastine rimski cerkvi v dar obljubila, je papežu zvesta ostala. Vonder časama se je papeževa in cerkvena reč jela v boljše obračati; več nemških knezov in lombarški kraji so od cesarja Henrika IV. odstopili, celó lastni sin Konrad se je zoper njega vzdignil; mnogi serčni in pobožni škofje, med njimi Pasavski škof Altman in Solnograški nadškof Tienon, so se za praviga poglavarja cerkve potegovali. Nepravi papež Gvibert je bil iz Rima izgnan; papež Urban II. je zavoljo cerkvenih potreb v Amalfii in Beneventu zbore sklical, in l. 1091 svoj sedež v Rimu nazaj dobil; l. 1095 je bil že v stanu velik zbor škofov iz Italije, Francije in Nemčije v Piačenci vkupej spraviti, kjer je bilo gerdobno cesarjevo življenje razodeto in od vsih grajano, odpravljenje napak per duhovšini in cerkvenih službah terdno sklenjeno, tudi zastran vojske zoper nevernike in njih stiskanju pravovernikov v Jutrovim govorjeno. Papež je zdaj tudi zoper francoskiga kralja Filipa I. oistro ravnati zamogel, ker je ta svojo pravo ženo Berto preč izgnal, in se z neko Bertrado združil; ravno tako zoper angleškiga kralja Vilhelma II., kteri je cerkvene posestva in pravice nase vlekel; v Francii je papeževo djanje podpiral Ivon, Karnotski ali Šarterski škof, v Angliji

pa s. Anzelm, Kanterburski nadškof in sloviti cerkveni učenik, kateri je pred kraljem celo do papeža zbežati mogel zavoljo stanovitne brambe cerkveniga posestva.

Med tem, ko je duhovna vojska zoper notranje popačenje in zatiranje keršanske cerkve terpela, se je med evropskimi kristjani duh še za drugo, za telesno vojsko zoper vnanje sovražnike katoliške cerkve zlasti v Jutrovim obudil. Kraji, ktere je naš Zveličar Jezus Kristus v svojim življenji na zemlji posvetil, so bili kristjanam vedno v posebni časti, zlasti Jeruzalemsko mesto. Tje so verniki, od kar je rimski cesar Konstantin s svojo materjo s. Heleno cerkev božjiga groba na gori Kalvarii postavil, od vsih strani pobožno potovali, in mnogoteri samostani so romarjem v ostrešje in postrežbo služili. Ko so muhamedanski Arabljani Jeruzalem v posest vzeli, je velik strah vse kristjanstvo prešel; vonder ker se božjim potnikom sploh ni nič posebno žaliga zgodilo, se je njih število sicer pomanjšalo, pa je še zmirej zadosti obilno ostalo. Ko so pa Turki, divji narod iz srednje Azije, časoma arabljansko moč nase potegnili, in je njih vojvoda Togrubeg Kalifu v Bagdadu vso oblast vzel l. 1037, je dalje mala Azija in Siria, in l. 1070 celo Jeruzalemsko mesto v njih posest prišlo, takrat se je za kristjane huji stiska začela, in potovanje v svete mesta je nevarno postalo. Zatorej je že papež Gregor VII. mislil vojsko zoper take strašne sovražnike keršanskiga imena napraviti; pri Urbanu II. je greški cesar Aleksil. 1095 v Piacenskim zboru pomoči iskal, in papež je tudi sklepe na početek svetiga boja napeljeval. Posebno pa je vsih serca obudil Peter pušavnik iz Amiëna v Francii, kateri je l. 1094 svete mesta obiskal, od tod sporočila in pisma od Jeruzalemskiga patriarha Simonea s prošnjami za pomoč prinesel, in sam po lastnih skušnjah od velike reve kristjanov v izhodu povedati vedil. Po svoji vernitvi se je obrnil nar pred na papeža Urbana II., po tem na vse kralje in vojvode v zahodni Evropi, na duhovščino in ljudstvo, in je vsim goreče in ginljivo prigovarjal, se keršanskih bratov v Jutrovim usmiliti. Papež je l. 1095 velik zbor v Klermonu na Francoskim vkupej poklical, kjer se je krog 100 škofov, še več opatov, in nesošteta množica duhovnih in neduhovnih sošla. Jokaje je tukej papež tožil, de v kraje, kjer je solnce resnice vzšlo, kjer je božji Sin naš Gospod kakor človek hodil in delal, učil, terpel, umerl in vstal, so neverne druhali priderle, sveti kraj s kervjo svetnikov oblile, božji tempelj ognjusile; obljubil je njim, kateri bi iz zgoli pobožnosti, ne iz posvetnih namenov pot nastopili, in orožje zoper nevernike v roke vzeli, odpustik naloženih pokoril, in ako na poti umerjo, odpušenje grehov in sad večniga plačila. Vse je z enim glasam klicalo: „Bog hoče! Bog hoče! in križ je bil znamenje izbran, kteriga si je vsak tak potnik na desno pleče napravil; od tega znamenja so se imenovali križarji, in hoje v boj za rešenje svete dežele križarske vojske. Zraven sklepov za križarsko vojsko so bile v tem zboru tudi postave poslednjih zborov ponovljene, ki so zadevale prosto volitev in vstavljanje škofov ali investituro in čisto življenje duhovščine.

Zdaj so škofje povsod križansko vojsko oznanovali, in čudno gibanje se je povsod po evropejskim kristjanstvu začelo; visoki in nizki, stari in mladi, duhovni in neduhovni so se hotli križa vdeležiti; vsak je zapustil dom in svoje posestvo in premoženje, in se je vzdignil na pot ne misleč, kaj ga nevarnost in truda čaka, ampak le skerbin Gospodu dopadljivo delo dopolniti. Res de so marsikteri tudi iz posvetnih namenov na pot šli; iskali so spremembe, poznanja novih krajev, časti in hvale, želeli so se odtegniti kaki stiski ali zadregi ali kazni. Vonder, desiravno neverni pisatelji tega nočejo spoznati, sploh je bil duh od zgorej, kateri je ljudstva k takimu početku vžgal; sploh je bil taki edinosti sklep spričevanje od velike moči, katero je keršanska vera čez serca popred divjih in nasprotnih narodov dobila; merila se je tukej krepkost keršanske gorečnosti s silnostjo praznoverne muhamedanske vneme. Papež Urban II. je bil odločil Adamarja, Pujskiga škofa iz Francije, v svojiga poslanca per božji vojski; in vojvodi in knezi z veliko plemenitniki in drugimi so se pripravljali v boj. Mnogoteri niso mogli dočakati, da bi se bila vredjena vojna vzdignila, pod vodstvom Petra pušavnika in drugih se je napravilo več kot 200.000 ljudi na pot v Jutrovo; pa zavoljo raznih napak pomanjkanja in v zadnje po turških rokah so skorej vsi na poti smert našli. Prava križarska vojna se je še le l. 1097 napotila, krog 60000 vojakov in veliko družiga ljudstva; imenitnejši vojvodi so bili Godofrid Buljionski, lotariški vojvoda Rodbert, normanski vojvoda, Hugo'n, brat francoskiga kralja Filipa I., in mnogi drugi. Šli so nekaj po suhim nekaj po mokrim, de so se zbrali unstran Carigrada pred Nicejo; vzeli so Turkam to in več drugih mest v mali Azii, Antiohijo in Tripol v Sirii, in po velikim trudu in terpežu so prišli pred Jeruzalemsko mesto l. 1099. Vsi ginjeni so padli križarji na kolena in molili; pozabili so pri pogledu zaželeniga mesta vsih prestanih rev in težav. Po tem so mesto oblegli, in po serčnih, neutrudnih napadih jim je bilo v oblasti; ko so se od prelite kervi nasprotnikov očistili, so brez orožja, bosí in s solzami v cerkev božjiga groba šli, in ondi so Gospoda za njegovo pomoč in dobroto zahvalili. Zdaj je bil Godofrid Buljionski, kateri je bil prvi per zmagi mesta, serčan, pobožin, čistosti vdan, nesamopridin mož, Jeruzalemski kralj izvoljen; ko je imel kronan biti, ni hotel nobene krone vzeti rekoč, de se ne spodobi tam zlate krone imeti, kjer je Gospod ternjevo krono nosil. V Jeruzalemu je bil tudi nov latinsk patrijarh postavljen, Dajtmar, Pizanski škof, je prvi to čast dosegel; in božja služba se je v svetim mestu spet slovesno po keršanski šegi obhajala. To je bil sad perve križanske vojske.

Med takimi za cerkev veselimi zgodbami se je pa muhamedova vera tudi v Evropi križu dalje umakniti mogla. V Španii ja kralj Alfons VI. Arabljanam l. 1085 Tolet vzel, kteriga mesta nadškof je spet prvi med španskimi škofi postal. Iz Sicilskiga otoka jih je normanski knez Roger pregnal, kateri je potem za novo posest papežu zvestobo obljubil l. 1098. Kmalo potem l. 1099 je papež Urban II. iz tega življenja šel, preden je pri-

dobitev Jeruzalema zvedil; njegovo djanje je bilo vse v duhu Gregorja VII., kterimu je bil še živimu drag prijatelj.

136. Prostost cerkvenih volitev dosežena; papeža Kalikst II., deveti vesoljni zbor.

Za Urbanam II. je bil kardinal Rajner, po novim imenu Paskal II. v papeža izvoljen l. 1099; on je naprej delal v duhu svojih poslednjih prednikov, desiravno ne vselej s toliko stanovitnostjo in previdnostjo. V rimskem zboru l. 1101 je ponovil prepoved, po kateri je bilo cesarju odrečeno samooblastno s perstanam in pastirsko palico, kar je znamenje duhovne oblasti, škofo postavljati. Zoper francoskiga kralja Filipa I. je zavoljo njegove nepostavne zaveze z Bertrado ravno tako oestro ravnal, dokler ni kralj s prisego obljubil se od Bertrade ločiti, in je tedej odvezan bil. V Anglii je novi kralj Henrik I. poprejšni prepir zastran prostih cerkvenih volitev in postavljanja škofov dalje gnal; pa s. Anzelm, Kanterburski nadškof mu je vedno stanovitno nasprot stal, desiravno je mogel zopet iz dežele pobegniti. Papež Paskal II. je to razpertijo po tem poravnal, de je kralj dovolil: škofje in opatje naj se prosto po postavi cerkve volijo, brez kraljeviga vstavljenja, s podajenjem perstana in pastirske palice samo naj mu izvoljeni pred posvečenjem zastran zemeljskiga posestva zvestobo prisežejo. Zoper cesarja Henrika IV. je zopet cerkveno izobčenje ponovil; in ta se je zdaj, ko se je po smerti perviga njegov drugi sin Henrik zoper njega vzdignil, mogel vladarstvu odpovedati, in je, desiravno je poslednje dni kesanje kazal, brez očitne odveze katolske cerkve umerl l. 1106. To je bil tedej žalostni konec vedne zoperstave Kristusovi cerkvi nasprot.

Novi cesar Henrik V. je bil v ravnanji do cerkve svojimu očetu zelo podobin, in je hotel enako oblast pri vstavljanji škofov, kakoršne se je Henrik IV. lastil. Papež Paskal II. pa je cesarjevim poslancam odgovoril: „Cerkev, katero je Kristus rešil in oprostil, se ne sme zopet v dekle ponižati; ako bi si pa imela škofo le po kraljevi volji izbirati, in bi jim kralji le z znamenji duhovne oblasti posestva izročevali, bi bila to nevredna sužnost.“ V več zborih je papež nove sklepe za prostost cerkvenih volitev izdal; tukej je pa Henrik V. z vojsko v Italijo vdaril l. 1110, tako razpertje s silo končat, in napotil je poslance do papeža naprej. Paskal II. v zadregi je po misli apostelnov cerkev raji ubožno kakor stiskano viditi hotel, in se je v pogodbo podal: Cesar naj odstopi od vstavljanja škofov, in cerkev hoče od zemljskih posestev odstopiti. Vonder kaj taciga se ni dalo izpeljati; pravice cerkve na zemljsko posestvo so bile preveč uterjene, duhovno in zemljsko je bilo takrat preveč vkupej zrašeno, in se ni dalo tako nagloma razločiti. V novim rimskim zboru so škofje sploh izrekli, de je papež le posiljen tako pogodbo postavil, in de tedej se ni po njej ravnati. Cesar pa zdaj tudi ni hotel od svojiga preobilniga tirjanja odstopiti, ter je papeža in kardinale

vjel, in dva mesca zaperte deržal l. 1111; med nemškimi škofi, kateri so bili takrat s cesarjem, je Solnograški nadškof Konrad sam tako ravnanje z višjim cerkvenim pastirjem nevredno imenoval, pa je mogel zato pobegniti. Papež, večji hudo odverniti, je zdaj v to pogodbo prijenjal, de cesar volitve proste pusti, pa izvoljene še pred posvečenjem v posestvo s perstanam in pastirsko palico vstavlja; Oglejski patrijarh Urh I., kateri je bolj s cesarjem vlekel, je tudi Paskala II. v varstvu imel, in ga k takimu prijenjanju pregovoril. Nato je bil cesar slovesno kronan; pa od vsih straneh so se glasovi zoper njegovo silno počenjanje vzdignili, in papež sam je v rimskim zboru, l. 1112 spoznal, de je le iz slabosti toliko dovolil. Henrika V. so tudi škofje v Vienskim zboru na Francozkim izobčili, in drugi zbor ga je zopet v Kolonii cerkvene družbe nevredniga spoznal. Cesar je nato zopet v Italijo udaril, papeža iz Rima pregnal, in se je posestev, ktere je kneginja Matilda rimski cerkvi zapustila, polastil, in zato ga je tudi Paskal II. v Benevenskim zboru izobčil; Normani so papeža sicer zopet v Rim nazaj pripeljali, kjer je pa kmalo umerl l. 1118.

Zdaj je bil naglo kardinal Janez, po novim imenu Gelazi II. izvoljen, pa rimska stranka ga je vjela in v ječo vergla, in ljudstvo ga je zopet otelo; zopet je mogel pred cesarjem bežati, in je v Francii umerl l. 1119. Po njegovim nasvetu je bil Vienski nadškof Gvidon, zdaj po imenu Kalikst II., izvoljen; nasprotni papež Gregor VIII., kteriga je cesarska stranka izvolila, se ni mogel obderžati, ter je v ječi umerl. Nar večji skerb papeža Kaliksta II. je bila dolgo razpertijo med cerkveno in cesarsko oblastjo zastran volitev škofov in opatov poravnati; z besedo in v bukvah je bila ta reč semtertje pretresovana, in tako je časama povsod bolj spoznano bilo, česar de se cerkev posebno deržati mora, in v čem de prijenjati sme. Prosta volitev namreč in opušenje duhovnih znamenj, perstana in pastirske palice iz cesarskih rok per investituri ali vstavljanji škofov in opatov, je poglavitno bilo; obljuba zvestobe do kralja ali cesarja zastran zemljiskiga posestva potem ni bila napačna. Po takim je papež cesarja v Rimskim zboru l. 1119 mečji ponudbo naredil, ktere pa nezvesti cesar ni hotel sprejeti; pa žugalo se mu je vnovič s cerkvenim izobčenjem, v Nemčii se je vse zoper njega vzdigovati začelo, in tedaj je bil voljin se podati. Tedaj je bila l. 1122 med papeževimi poslanci in cesarjem Henrikam V. pogodba storjena, Vormaški konkordat imenovana, in s tem je bil mir napravljen. Papež Kalikst II. je na to deveti vesoljni zbor v Lateranu, to je v cerkvi s. Janeza ap. v Rimu, l. 1123 vkupej poklical; več kakor 300 škofov se je vkupej sošlo, in pred drugim je bila prejšna pogodba s tem poterjena: „de cesar Bogu, s. Petru in Pavlu, katolski cerkvi investituro, to je vstavljanje škofov, s perstanam in pastirsko palico izroči, in proste volitve v vsih cerkvah cesarstva po cerkvenih postavah dopusti; papež pa dovoli, de se volitev v pričo cesarja brez posiljenja ali kupčevanja z duhovskimi rečmi godi, in izvoljeni v Nemčii pred, v Italii in Burgundii pa po posvečenji podelitev pose-

stev s cesarskim žeslam prejmejo.“ Potem je bilo še več postav zastran cerkvenih pravic in deržanja duhovšine oznanjenih; zlasti je bilo priporočeno stiskanim kristijanam v Jutrovim in v Španii na pomoč priti, in odpustki za križarje so bili ponovljeni.

Tako je bil konec napaki storjen, po kateri so svetni vladarji samooblastno duhovne službe dostikrat nevrednim delili; škofje desiravno cesarju niso odrekli, kar je cesarjeviga, so se jeli v resnici zopet kakor božje namestnike in cerkvene služabnike čutiti; zlasti pa je dostikrat nasprotno vdeleževanje cesarjev per volitvi rimskih papežev popolnoma odnehalo. Veliko veselje je bilo povsod, ko je bila edinost med cerkvijo in deržavo, med papežem in cesarjem zopet vpeljana. Papež Kalikst II. je po tem kmalo umerl, namreč l. 1124.

Med tem duhovnim vojskovanjem pa je boj zoper nevernike v Jutrovim in v Španii tudi srečno napredoval, in znamenje s. križa je čez znamenje Muhamedoviga polomesca dalje zmagovalo. Jeruzalemski kralj Balduin I. je Turkam vzel mesta Edeso, Cesarejo, Tir in Sidon; desiravno je razna druhal iz Evrope tje tudi popačenje seboj nesla, sta kralj Balduin II. in patrijarh Arnulf vse si prizadjala, pravo keršansko življenje povsod obuditi in uterditi. V Španii pa sta knez Henrik in njegov sin kralj Alfonz I. Arabljanam kos dežele vzela, in začelo se je novo keršansko kraljestvo Portugalija.

137. Papeži med novimi italijanskimi razpertijami; deseti vesoljni zbor, druga križarska vojska, Evgeni III.

Po smerti Kaliksta II. je volitev na dvojje šla; vonder kardinal Lambert iz Ostije je kakor Honori II. na stol s. Petra prišel l. 1124. Eno leto po tem je umerl cesar Henrik V., in zdaj je bil Lotar II., saksonski vojvoda, v cesarja izvoljen. Ta pobožni cesar je za prostost cerkve papežu še več dovolil, kakor njegov prednik, namreč, de se per volitvi škofov ni potrebovalo cesarskiga poslanca, in je prisega zvestobe še le po posvečenji storiti bila. Papež Honori II. je spreobrnjenje Pomorjanov pospešil, ker je Bamberškiga škofa s. Otona za oznanovanje svetiga evangelija med tem ljudstvom pooblastil. Tudi drugi goreči cerkveni pastirji so takrat živeli, kakor s. Malahija, Armaški nadškof na Irskim, pobožni Hildebert, Turonski, in s. Norbert, Devinski (Magdeburški) nadškof. Papež Honori II. je umerl l. 1130.

Po njegovi ločitvi je bila volitev spet dvojna. Papež Inocenci II. je imel zaporedama dva druga papeža nasprot, je mogel celo na Francozko zbežati; vonder je bil v zadnje po celi cerkvi spoznan, in cesar Lotar II. je v njegovo brambo sam dvakrat v Rim prišel. S. Bernard, uterditelj reda cistercijanov, opat v Klaravali na Francozkim, kateri je takrat s svojo svetostjo in učenostjo cerkvi svetiti začel, je posebno k temu pripomogel, de je bil pravi papež povsod sprejet, in cerkveni mir poravnan. Pokoj v cerkvi je pa razdiral nekaj normanski kralj Roger v južni Italii, nekaj pa vstajniki v severni Italii, zlasti v Milanu, kateri so se

hotli od vsake druge oblasti osvoboditi, celo v Rimu so hotli papežu vso deželjsko oblast vzeti, in svobodno vladati kakor v nekdanjih neverskih časih osnovati. Taciga duha napačne svobodnosti je posebno podpihoval neki duhoven, Arnold Brešijanski, kateri je učil, da bi duhovšina nikakoršniga posestva imeti ne smela. Papež Inocenci II. je zategavoljo drugi Lateranski ali deseti vesoljni zbor sklical l. 1139, da bi se bil mir v cerkvi bolj gotovo zadržal; sošlo se je v Rimu krog 1000 škofov in toliko opatov. V sklepkih tega zbora so bili vničeni početki zadnjih nepravih papežev; dane so bile postave zastran spodobniga obnašanja duhovnov in minihov; obsojeni so bili tudi sicilijanski kralj Roger, Arnold Brešijanski, in še nekateri drugi zapeljivi učeniki. Kralj Roger se je na to s papežem zopet spravil, mu je pokoršino obljubil, in tako odpušenje zadobil. Papež Inocenci II. je l. 1143 umerl. Njegov naslednik Celestin II. je le kratik čas živel do l. 1144; v tem pa je bil izvoljen Luci II. v papeža. Tu so Rimljani huje vstajati začeli, in papež je bil prisiljen se njih početkam nasprot postaviti; ravno ko se je boj imel vneti, je pa papež od kamna zadet smert našel l. 1145. Cesar Lotar II. je že pred l. 1137 pobožno umerl; in njegov naslednik je bil Konrad III. frankonski vojvoda.

Zdaj je prišel pa na stol s. Petra Bernard, opat v samostanu s. Atanazja v Rimu, kot Evgeni III. Bil je učenec s. Bernarda, zatorej mu je ta njegov duhovni oče precej list pisal, v katerim mu je visokost njegove službe, pa tudi nevarnosti in dolžnosti taciga stanu pred oči postavil, in ga opominjal cerkev v tako silovitih časih modro in pravično vladati; on mu je tudi dalje vedno, kakor duhovnemu sinu, s svetam in s pomočjo na strani bil. Novimu papežu so rimski vstajniki zopet nasproti bili, mogel se je v Viterbo umakniti; ondaj je bil tudi posvečen. Tukej so prišli k njemu poslanci od Jeruzalema pomoči prositi za kristijane v Jutrovim. Jeruzalemski kralj Balduin IV. je bil namreč, še celo mlad, malo storiti v stanu; neverniki so si to v prid obernali, in njih sultan Nuredin je Edeso s silo vzel, in vse prebivavce, kristijane same, pomoriti dal: bati se je bilo še za druge kersanske kraje. Papež je s. Bernardu sporočil novo križarsko vojsko oznanovati. Francozki kralj Ludovik VII. je bil kmalo pripravljen; goreča in močna beseda s. Bernarda je v velikim zboru v Burgundii tudi drugo množico toliko vžgala, da kmalo križev ni bilo dosti za serčne vojake. Pa tudi cesar Konrad III. se je v zadnje podal nadušenimu prigovarjanju s. moža, rekoč: Bog naj me ne najde nehvaležniga. Tako se je l. 1147 vzdignila druga križarska vojska krog 170.000 dobro oboroženih pogumnih vojakov, med kterimi sta bila tudi Bernard, istrijski, in Otokar, štajerski mejni knez; prišli so tudi po suhim desiravno s trudam do male Azije. Vonder ta pot je ostala brez sadu; nezaupljivi Greki, ki so križarje napak vodili, in neusmiljeni Turki, ki so jih neprevidama napadali, so storili, da je od velike množice vojakov le malo živih ostalo; vodji so se l. 1149 po praznim trudu domu vernili. Uzrok nesreče je sicer še globokeje bil; s. Bernard je

križarjem to očital, de so preveč zaupanja na svojo moč imeli, in s svojimi pregrehami Boga žalili; de tedaj jih je tudi on, ki vojskam izték daje, brez pomoči pustil.

Papež Evgeni III. je med tem s pomočjo Tiburčanov Rimljane užugal, in na videz so se mu z veliko voljnostjo vdali. Vonder ni mu bilo dolgo ostati, in šel je k svojimn učeniku s. Bernardu v samostan, ter je od ondod cerkev božjo vladal. Spet je bil nazaj v Rim poklican, in kralj Roger mu je pomagal, vonder sovražnih strank ni bilo moč udušiti. S. Bernard mu je v tem času poslal lepe bukve od premišljevanja, kjer mu je potrebe cerkve pojasnil, in ga učil, med obilnimi skerbmi lastne duše ne zane-mariti. Nekaj časa po tem je ta papež umerl in kmalo za njim tudi s. Bernard l. 1153.

138. Papeži nasproti prvim cesarjem iz hohenstavfske hiše; papež Aleksander III., enajsti vesoljni zbor; tretja križarska vojska.

Papež Anastazi IV. je le kratek čas od l. 1153 do 1154 božjo cerkev vladal; njemu tedej ni bilo mogoče misel Rimljanov na samovlastno gospodovanje zatreti; pa angleškemu kralju Henriku II. je dovolil, Irsko v posest vzeti, kjer je spet nevera zmagovala. Njegov naslednik Hadrijan IV., ki je iz revniga stanu na stol s. Petra prišel, ter od l. 1154 do 1159 na njem sedel, je še le zoperstavne Rimljane zmagal. Naložil je prepo-ved vse božje službe nad rimsko mesto, in tedej so izdali poglavitniga podpihovavca Arnolda Brešijanskiga, ki je potem na vislicah svoje zasluženno plačilo dosegel. Na to je papež s častjo v Rimu sprejet bil, in je ondi svoj sedež v posest vzel. Med tem časam je bil na Nemcih po smerti Konrada III. njegov stričnik Friderik I., švabski vojvoda, l. 1152 v cesarja izvoljen; bil je vitežk, visokodušin, krepkovoljin mož iz hohenstavfske plemenite hiše, kterimu je bilo pred vsim mar svoje gospostvo razširiti in povzdigniti. Z njim se je začel stoletni boj hohenstavfskih vladarjev z rimskimi papeži. Cesar Friderik I. je kmalo pot v Rim nastopil, se dat ondi kronati, in pozabljene cesarske pravice zopet v veljavo pripraviti. Hadrijan IV. se je bal hudih namenov tudi za papežev stol, tedej je šel cesarju naproti, skorej bi bila razpertija huji se naredila, ker cesar ni hotel papežu po navadni šegi časti skazati; vonder ta reč se je poravnala, in Friderik I. je iz papeževih rok cesarsko krono prejel. Z Vilhelmam II., kteri se je brez papeževe volje južnoitalijanskih dežel polastil, se je Hadrijan IV. po ojtrestjim ravnanji v zadnje toliko pogodil, de je kralj papeževo višji gospostvo spoznal, papež mu je pa oblast čez Apulijo in Sicilijo dopustil. Nad tem je bil cesar Friderik I., kteri je svoje oči na posest tistih dežel obračal, nejevoljin; začel je spet samovlastno cerkvene službe deliti, nasprot Vormaški pogodbi. Zategavoljo se je papež v listu in po poslancih pritožil; pa cesar je nektere besede v napačnim pomenu vzel, in

se je v oglasu in v listu prevzetno zoper papeža vzdignil. Hadrijan je tedej svojo besedo po pravim pomenu razložil, in razpor je zopet nehal. Vonder Friderik I. je kmalo jel višje segati; po razlaganji nekterih pravdoslovcov si je hotel vse nekdanje pravice starih rimskih cesarjev prilastiti, in začel je cerkvene posestva in celo posestva s. Petra samovoljno deliti, in z davki obkladati. Že se je papež nad cesarjem izobčenje izreči pripravljal, ko ga je l. 1159 smert zadela.

V kratkih dneh je bil zdaj kardinal Roland kot Aleksander III. izvoljen; pa mala, cesarju vdana stranka je družiga papeža Viktorja IV. postavila, in cesar je tega v nekakim zboru v Pavii vsim posiliti hotel. Vonder Aleksandra III. so pred drugimi kartuzijanski in cistercijanski minihi in potem skorej vsi drugi kersanski vladarji in celo greški cesar Manuel kakor praviga papeža spoznali, pa zavoljo nevarnosti svoje je bil primoran v Francijo potovati, kjer ga je kralj Ludovik VII. s častjo sprejel. Med tem je Friderik I. s silo in zvijačo veljavo papeža Aleksandra podkopati iskal, in med nemškimi škofi se mu ni nobeden zoperstavljal, razun Hartmana, Briksniškiga škofa, in Eberarda, Solnograškiga nadškofa, ktera sta zvesto na strani praviga papeža stala. V dveh zborih, v Tolozii in v Turoni pa je bil Aleksander III. kakor pravi papež poterjen, in po smerti nasprotnika Viktorja III. se je zopet l. 1164 v Rim poverniti zamogel. Pa Friderik je zopet noviga papeža izvoliti dal, Paskala III., ter je škofo in opate v posebnim zboru na Nemcih v poterjenje tega posilneža pripraviti hotel; pa ravno tako siljenje je Aleksandrovo stran pospeševalo; Lombardi in Benečani so se s pravim papežem zoper preveliko razširjanje cesarjeve oblasti združili. Z novo vojsko se je zdaj cesar v Italijo vzdignil, ter je papeža Aleksandra odstaviti silil; papež ga tedaj iz cerkve izobči, pa mora pred njegovo silo iz Rima l. 1167 v Benevent bežati. Pa zdaj je bilo viditi, kakor de bi bila božja roka cesarja zadela; hude bolezni so veliko njegovih vojakov in tudi več knezov in škofov od njegove strani pod zemljo spravile; mogel je Rim zapustiti, in skorej vse vojake je zgubil, preden je Nemčijo dosegel. Res je spet z drugo vojsko nad Italijo udaril, pa tepen je bil, in tako prisiljen l. 1177 mir storiti s papežem Aleksandrom III. V cerkvi s. Marka v Benedkah je božja milost cesarjevo serce ganila; spoznal je v papeži namestnika Kristusoviga, cesarski škerlat od sebe djal, ter papežu hotel nogo poljubiti; papež pa ga je vzdignil in objel, in potem mu je cesar stremen prijel in konja peljal. Cesar je tudi obljubil vse rimski cerkvi odvzeto posestvo zopet nazaj dati; in papež se je po željah Rimljanov spet na svoj pravi sedež povernil. De bi se pa slabi nasledki prejšnjih razpertij popravili, je papež Aleksander III. tretji lateranski ali enajsti vesoljni zbor vkupej poklical l. 1179. Sošlo se je tukej 302 škofov, in poglavitni med 27 sklepi je bil, de pri papeževi volitvi se morata saj dva dela kardinalov soediniti; druge postave so zadevale duhovščino in minihe; v poslednje pa je bila sodba izobčenja nad novimi krivoverci Albižani izrečena.

Papež Aleksander III. je tudi v drugih stranéh za neoskrnjen obstanek in za razširjenje svete cerkve veliko storil. V Angliji je kralj Henrik II. cerkveno prostost spet prikratiti in mnoge cerkvene pravice nase potegniti iskal. Pa Kanterburski nadškof s. Tomaž mu je stanovitno nasproti stal; sicer je mogel l. 1164 bežati; pa francozki kralj Ludovik VII. ga je prijazno sprejel, in papež je njegovo ravnanje poterdil in ga v svojo brambo vzel. Ojstre cerkvene kazni, ki so se kralju in njegovi deželi žugale, so ga primorale, da je s. Tomažu dovolil spet se nazaj verniti. S. Tomaž se je zdaj zopet tanko po cerkvenih postavah ravnal; nasprotniki so ga per kralji počernili, in nepremišljena kraljeva beseda je štiri plemenitnike podbudila, da so nad svetiga škofa v cerkvi planili, in ga pred altarjem usmertili l. 1170. Papež je nato kralja izobčil, in le po očitni pokori na grobu s. Tomaža in po svetih obljubah ga je zopet odvezal. V Španiji je papež podpiral vojsko zoper neverne Arabljane, ter z odpustki v križarsko vojsko nagibal; v Portugaliji je vojvoda Alfonza, ki se je serčno zoper nevernike bojeval, v kralja povzdignil. Tudi za uterjenje in razširjenje svete vere v severni Evropi in pa v Aziji per Mongolih je ta papež skerbil. Smert njegova je zadela v l. 1181.

Aleksandrov naslednik je bil Luci III., papež od l. 1181 do 1185. Pod njim so še bolj hudi časi za cerkev prihajali. Cesar Friderik I. je sicer primoran bil še več obljubiti, kakor pa je bilo pri sklepu miru v Benedkah pogojeno; pa ker je oblast svoje hiše le dalje razširiti iskal, posebno ker je po ženitvi svojiga sina Henrika obojo Sicilijo pridobil, je bilo to za rimsko cerkev in njeno posestvo če dalje bolj nevarno; nad svojimi nasprotniki se je hudo maševal, in v volitve škofov se je zopet mešati začel. Papež Luci III. zavoljo nepokojev, ki jih je cesar v Rimu napravil, ni mogel obstati, ter se je v Verono podal. Zraven so se krivoverci bolj razširjali, zlasti Albižani v Franciji; in papež je v dolgim listu njih zmote odkril in zavernil. Na to pa je cerkvi še v izhodu nevarnost žugala; razujzdanost je namreč v Jeruzalemskim kraljestvu kristjane mehkužne, in razpertija slabe storila, in vladarstvo kralja Balduina IV. je zlo pešalo; turški sultan Saladin pa je deželo nadlegval, in primorske mesta v svojo last spravil. Papež si je prizadel Jeruzalemskim kristijanam naglo pomoč pripraviti; pa je prehitro umrl. Po njegovi smerti so ti zlegi dalje šli; pa papež Urban III. je le od l. 1185 do 1187, Gregor VIII. le dva mesca božjo cerkev vladal; jima tedaj ni bilo moč kaj več za blagor cerkve storiti. Med tem se je Jeruzalemsko mesto moglo l. 1187 sultanu Saladinu podvreči, in kristijani so bili primorani mesto zapustiti; celo sveti križ je v rokah nevernikov ostal. Papež Klemen III., ki je bil konec l. 1187 izvoljen, je nar pred svojo skerb v to obernil, kristijanam v izhodu pomoč pripraviti, ter je evropske vladarje in ljudstva k temu budil; k temu koncu je bila za pet let desetina od prihodkov napovedana, in pa post vsaki petik postavljen. Tako je l. 1189 nastopila tretja križarska vojska. Cesar Friderik I. se je sam

vzdignil na pot z množico vojakov, pa je po srečnih bitvah v mali Azii v dereči reki utonil; drugi križarji so prišli v Palestino do mesta Akona. K tem so prišli še avstrijski vojvoda Leopold I., francoski kralj Filip Avgust, in angleški Rihard s svojimi množicami. Vonder le mesto Akon je bilo dobiček te vojske; nezložnost vojvodov je večji pospeh zaderževala, kateri so se tudi zaporedama domu vračevali. Angleški kralj Rihard, kateri je bil s svojo prevzetnostjo mnogotere razžalil, je bil celo na poti v svojo deželo na Avstrijskim vjet, potem cesarju izročen, in le za veliko odkupšino izpušen. Med tem je za svojim očetam Friderikam I. cesarstvo nastopil njegov sin Henrik VI. l. 1190; za papežem Klemenam III. pa je bil postavljen Celestin III. od l. 1191 do 1198. Novi cesar, kateri je zdaj Sicilijo v posest dobil, je začel kmalo v cerkvene reči segati, in papežu nasprotovati; pa zgodnja smert ga je zadela l. 1197.

139. Papež Inocenci III. in visokost njegove oblasti; četerta križarska vojska; dvanajsti vesoljni zbor.

Papež Inocenci III., ki je bil l. 1198 izvoljen, se po pravici med nar večji može šteje, ki so na stolu s. Petra sedeli. Bil je iz plemenite italijanske rodovine po imenu Konti; pridobil si je obilno učenost v bogoslovskih in pravdoslovskih vednostih, in še mlad, s 37 letmi je prišel na papežev stol. Njegova poglobitna misel na eni strani je bila oblast papeževiga stola vterditi, in z močjo višjiga cerkveniga poglavarja posvetno oblast na to voditi, kar v časni mir in pokoj ljudstev in večno zveličanje duš služi. Kar je že papež Gregor VII. izrekel, de duhovna oblast je kakor sonce, in posvetna kakor luna od sonca razsvetljevana, to je Inocenci III. obilno v djanji skazoval. On piše v enim listu: „Papežtvo gre kraljestvu spred; temu je le na zemlji dana oblast čez telesa, unimu pa tudi v nebesih čez duše. Kralji gospodujejo le čez posamezne dežele; Peter s svojimi nasledniki v oblasti vse preseže, ker je namestnik njega, kteriga je cela zemlja.“ On je pa tudi dobro spoznal, de kraljeva oblast je enako iz božje naredbe, in de le, kar dušo in greh zadene, je duhovna oblast čez njo; in s krepko besedo je terdil, kako de je edinost med duhovno in deželsko oblastjo potrebna.

De bi bila oblast papeževiga stola bolj prosta, je Inocenci III. v to gledal, ptujo oblast od Italije preč deržati. V Nemčii je skerbil moža na cesarski stol postaviti, kateri bi bil oblast in posestvo rimske cerkve spoznal in varoval, tedaj je, ko so nemški knezi dva cesarja izvolili, l. 1201 nar pred Filipa, švabskiga vojvoda, podpiral; ko je bil pa ta sovražno umorjen, se je nagnil l. 1208 na Otona IV., saksonskiga vojvoda. Ko je pa Oton cesarske pravice kmalo predaleč razširjal, je Inocenci III. l. 1212 Friderika II. poterdil, kateri je bil že kakor otrok v cesarja izvoljen, in po skerbi papeževi dobro izrejen; preden je pa Friderik II. cesarsko krono iz papeževih rok prejel, je obljubil prostost cerkvenih volitev in pravice papeževiga stola spoštovati, in

se tudi posestvu Sicilije odpovedati, ktero je bil po očetu pode-
doval. Tudi druge vladarje je Inocenci III. primoral višji pape-
ževo oblast spoznati. Aragonski kralj Peter II. je krono iz
papeževih rok prejel, in dajajo dajati obljubil; portugalski kralj
Sanci I. je mogel svoje kraljestvo papeževimu stolu v varstvo
izročiti. Na Poljskim se je papež kralju Ladislavu ojstro uperl,
ker je v cerkvene reči segal; na Ogerskim je prisodil pravico
kralju Andreju; enako je tudi v Norvegii pravico do kraljestva
razložil. Dalmaški vojvoda Vulkan se je papeževimu stolu
podložniga spoznal, in bulgarski kralj Johanici je krono iz
papeževih rok prejel. V vsim tem pa Inocenci III. ni samo vlastno
delal, ampak je skerbno gledal na pravice dežel in časov.

Pa na drugi strani je papež Inocenci III. skerbno pravo ker-
šansko življenje povsod obuditi, in krivoverstva tistiga časa za-
treti; tedaj je tudi mogočnim vladarjem, ako je bilo potreba, ojstro
nasprot stopil. V Francii je prisilil kralja Filipa II. zapušeno
ženo Ingeburgo spet vzeti; ker se kralj ni hotel precej podati, je
bila prepoved vse božje službe na celo deželo naložena, tako de
se je le novorojencam s. kerst, in umirajočim s. odveza deliti
smela. Enako je v Španii Leonskiga kralja Alfonza IX. pri-
moral od zakonske zaveze s svojo stričnico odstopiti. V Anglii
kralj Janez ni hotel spoznati Janeza Langtona Kanterburskiga
nadškofa, ko je bil vonder po papeževi želji in po cerkvenih prav-
icah izvoljen. Tedaj je papež kralja izobčil, in v deželi božjo
službo prepovedal; še le ko je kralj Janez v Rimu pokoro storil,
je odvezo prejel. Nasprot pa, ko so angleški pervaki ravno tega
kralja v dovoljenje velikih pravic primorali, jih je papež ojstro
svaril, ker so s tem prisego svoje zvestobe proti kralju prelomili.
Zoper sile krivoverskih Albižanov v Francii je Inocenci III.
iskal pomoči križarskih vojakov; pa v njih spreobrnjenje je na-
potil tudi svoje poslance in pooblastil oznanovavce resnice. Pa tudi
za rešenje svete dežele iz oblasti Turkov in za brambo Španske
zemlje zoper muhamedanske Arabljane se je papež z vso močjo
poganjal. Tedaj se je l. 1202 četerta križarska vojska
vzdignila; Fulkon, Nejljiski farnik v Francii, je s svojimi nadu-
šenimi govori veliko plemenitnikov obudil znamenje križa sprejeti.
Bonifaci, Monteraški knez, je križarske trume peljal do Be-
nedk, kjer so šle na ladije; pa Benečanski vojvoda Henrik
Dandolo, slep sicer po eni strani, po drugi pa toliko bolj pre-
meten in prebrisan, je križarje od praviga namena odvernili. Nar-
pred so pomagali Benečanam Zader v Dalmaciji pridobiti; potem
so se obrnili na Carigrad, pregnanemu Aleksju greško cesarstvo
prisvojiti; desiravno jim je papež zato ojstro žugal, ker so se
napotili zoper nevernike se bojevat, ne pa zoper kristijane. Pa kri-
žarji v misli, izhodni svet bolj gotovo z zahodnim soediniti, so
Carigrad s silo vzeli, in ondi l. 1204 novo latinsko cesarstvo
postavili; Balduin, flanderski knez, je bil prvi cesar postavljeni
drugi vojvodi so si druge greške dežele razdelili. Papež Inocenci,
III. je za tega djanja voljo križarjem s cerkvenim izobčenjem žu-
gal, vonder jih je zavoljo posebnih okolišin odvezal. Sveta dežela

in Jeruzalemsko mesto pa je pri teh početkih brez pomoči v rokah nevernikov ostalo. Pa v Španii je kastilski kralj Alfonz VIII. s pomočjo aragonskiga in navarskiga kralja in mnogih križarjev lepo zmago čez nevernike pri Tolozi dobil l. 1212; očitna božja pomoč je bila pri tej zmagi v pričo, ker je nasprotnikov na stotere tisuče padlo ali vjetih bilo, kersanskih vojakov pa le malo v smert prišlo.

Tako je papež Inocenci III. kakor božji namestnik na zemlji vse vladal, za vse vernike skerbel, in vsim stiskanim v pomoč hitel. Zdaj pa je četerti veliki Lateranski ali dvanajsti vesoljni zbor vkupej poklical (l. 1215). Ni bilo še tako svetliga zbora do tega; zbranih je bilo 71 nadškofov, 413 škofov, 800 opatov, Carigraški in Jeruzalemski patrijarh, in mnogo posvetnih knezov. Poglavitna reč v tem zboru je bila nova križarska vojska, zavoljo ktere je bil božji mir za štiri leta napovedan. Za čiste vere voljo je bil katoliški nauk od s. rešnjiga Telesa določen, in nevarne zmote Albizanov, Joahima in Amalrika so bile obsojene; tudi je bilo 70 postav za zboljšanje cerkveniga stanu in življenja oznanjenih. Pri obilnih vnanjih skerbeh in opraviilih papež Inocenci ni pozabil skerbi za svojo in za vernih duše; zase se je mudil v premišljevanji nadzemeljskih reči, in ljudstvu in duhovšini je mnogokrat sam pridigval; tudi je resno gledal na pokorjenje grešnih in hudobnih. Usmiljen in radodarin je bil tudi do ubozih, vdov in sirot; za križarske vojske je obilne darove razdelil; mir in spravo je povsod napraviti iskal, še smert ga je našla na poti mir delat med mestama Genovo in Pizo. Umerl je ta papež, kateri je bolj kakor nobeden svojih prednikov in naslednikov s. Petra svoj visoki poklic poznal, v Peružii l. 1216. V njegovim času je Bog cerkvi dal dva posebna moža v njeno lepoto in pomoč, s. Frančiška in s. Dominika.

140. Papeži nasprot poslednjim cesarjem iz hohensstavfske hiše; peta križarska vojska, trinajsti vesoljni zbor.

Po Inocencjevi smerti je bil l. 1216 kardinal Saveli, po novim imenu Honori III., v papeža izvoljen. Takrat je bilo za križarsko vojsko vse toliko vneto, de se je l. 1215 celo množica otrok iz Nemčije in Francije vzdignila, ktera je pa per svoji priprostosti in slabosti večjidel na poti poginila. Za peto križarsko vojsko pa se je l. 1217 nar pred ogerski kralj Andrej z veliko vojakmi napotil, pa se je po kratki pomudi v izhodu brez posebniga dobička domu vernil. Drugi križarji, pred njimi Jeruzalemski kralj Janez in avstrianski vojvoda Leopold so jo nad Egipt udarili, ter so mesto Damieto kakor ključ do svete dežele posedli; vonder izhodnim kristijanam je bilo še obilniši pomoči potreba. Pa cesar Friderik II. je le odlašal obljubljeno križarsko pot nastopiti; temveč je svojim prejšnim obetam nasprot le v to mislil, cesarstvo povzdigniti, cerkev ponižati, in povsod samovoljno gospodovati. Sicer je v začetku svoje misli prikrival;

preden je bil l. 1220 v Rimu kronan, je obljubil iz noviga, cerkvi nasprotne postave in naredbe odpraviti, rimskemu stolu posestvo nekdanje kneginje Matilde nazaj dati, in se na križarsko vojsko napotiti. Pa komaj je krono prejel, je v Sicilii že samovlastno gospodaril, škofo po svoji volji odstavljaj in postavljaj; nato je prišel glas od zgube mesta Damiete v Egiptu, in vse je cesarja zavoljo njegoviga odlašanja kriviga delalo. Friderik II. se je izgovarjal, in desiravno je bil z Jolanto, Jeruzalemskiga kralja hčerjo zaročen, je še dve leti odloga iskal; in papež ni mogel drugač kakor v ta odlog dovoliti. Ko je pa Honori III. l. 1227 umerl, je Gregor IX., sicer postarin, pa še krepak mož, na s. Petra stol prišel; tu ni smel cesar več s križarskim potam odlašati; šel je res v Brunduzii na ladije z zbranimi vojaki, se je pa že čez tri dni spet nazaj vernil, in z bolehnostjo izgovarjal. Zdaj ga je papež s cerkvenim izobčenjem udaril, pa Friderik II. se je gerdo nad papežem ponašal; tedaj ga je Gregor IX. v drugič izobčil. Na to je l. 1228 Friderik II., brez de bi bil pred odveze iskal, križarsko vojsko nastopil; na tihim z egiptovskim sultanam Kamelam porazumljen, je storil pomirje za deset let, na vitez Jeruzalem v oblast dobil, in si ondi sam kraljevo krono na glavo djal. Z glasovitimi oznanili je hotel cesar papeža in keršanski zahod zastran velikih pridobkov preslepiti; pa reč se je sama na sebi slaba pokazala, ker so kristijani v Jeruzalemu le poderte hiše in cerkve dobili, in mestnih zidov niso postaviti smeli. Ko je tedaj Friderik II. iz svete dežele nazaj prišel, ga papež Gregor IX. ni hotel od izobčenja odvezati; le po velikim prigovarjanji nemških škofov in knezov je bil l. 1230 mir storjen, kjer se je cesar v vsih rečeh, ki so izobčenje zadolžile, podvreči obljubil.

Vonder Friderik II. je po tem pomirjenji spet po starim naprej delal, v Italii le samovoljno gospodaril, oblast cerkve povsod zad deval, in v vsih rečeh samovlastno, vsim navadam tistiga časa nasprot, vladati hotel. Take misli so bile v zakoniku za sicilijanske dežele očitno izrečene, desiravno je cesar drugej spoznal, de telesni, cesarjev meč ima biti duhovnemu, cerkvenimu v pomoč. Zavoljo tega zakonika se je tedaj prepir vzdignil; vonder miroljubni papež je hotel na to le s cerkvenim zakonikom odgovoriti, ker je v peterih bukvah sklepe poslednjih papežev sestavil, in s tem veliko zbirko Gracijanovo od l. 1152 dopolnil. Še se je papež dalje blagoserniga skazoval do cesarja, ter nemške škofo in kneze opominjal cesarju spoštovanje skazati in ga ne brez uzroka žaliti; vonder je tudi tirjal, de naj ga od nevarnih potov z vso modrostjo in resnobo odverniti išejo. Pa Friderik II. od svojih krivih potov ni odstopil, temuč je samiga sebe le s ponižanjem papeža povzdigniti iskal. Zraven je bila njegova notranja vera pred Muhamedovi, kakor Kristusovi podobna, Kristusa je nekje z Mojzesam in Muhamedam vred zapeljivca imenoval, z muhamedani je bil vedno v zvezi, ter si je iz njih vojake nabiral, in njegovo življenje je bilo sploh razujzdano. Tedaj se je Gregor IX. l. 1238 z Genovo in Benedkami združil, si tako zoper cesarja vnanjo pomoč pridobiti; in je Friderika II. iz noviga iz-

občil. Na to je prepil nar pred v listih terpel; dalje je Friderik II. z vojsko proti Rimu udaril, Rimljane zmagal, Benečane iz južne Italije pregnal, in Benevent vzel; njegov postranski sin Enci je škofe, ki so na ladijah k zboru v Rim hotli iti, vjel in nekaj pomoril. Od žalosti nad tem je papež Gregor IX. l. 1241 umrl.

Papež Celestin IV., ki je bil po smrti Gregorja IX. izvoljen, je že čez malo dni umrl. Za njim je prišel Inocenci IV. na stol s. Petra l. 1241; on se je cesarju Frideriku II. ojstro nasproti postavil, in ko mu cesar s silo žuga, je zbežal v Lugdun (Lijon), in je ondi trinajsti vesoljni zbor vkup poklical l. 1245. Šlo se je tukej 140 škofov in nadškofov, med katerimi so bili Carigraški in Antiohijski patriarh, tudi Oglejski patriarh Bertold. Sklepi so bili v treh sejah storjeni zastran zveze greške cerkve z rimsko, zastran pomoči potrebne za sveto deželo, in 17 ondi oznanjenih postav govore večjidel od cerkvenih sodnij. Cesar Friderik II. pa je bil v tem zboru krivo-verstva, cerkveniga ropa in zveze z neverskimi Saraceni obdolžen, in slovesno iz cerkvene družbe izobčen. Sicer se je on z vojsko upiral, pa v Nemčii je bila njegova oblast kmalo na nič prišla, in l. 1250 je sam umrl. Zdaj se je papež Inocenci IV. spet v Rim povernil, je Sicilio, ktero je Hohenstavfska hiša v najem imela, nazaj vzel, in francozkimu kraljeviču Karlno izročil. Tudi sinova Friderika II., namreč cesar Konrad IV., in Manfred, sta stari boj zoper papeža naprej gnala; pa uni je umrl l. 1254, in ta je v vojski padel l. 1266; mladi sin Konrada IV. pa, Konradin, je bil pri poskušnji, Sicilio spet pridobiti. vjet in ob glavo djan. To je bil žalostni konec Hohenstavfske hiše, ktera se je od začetka in če dalje bolj cerkvi nasproti stavila, in je Italijo in Nemčijo dolgo let na dvoje, namreč na cesarjevo in na papeževo stran, razločeno deržala.

V sredi takih nepokojev pa je cerkev vonder še nove pridobke dosegla v deželah poleg baltiškiga morja, v Prusii, Livonii in Kurii. Za naše slovenske dežele je bila takrat še zmirej važna velika mogočnost Oglejskih patriarhov. Pa bolj važna je še bilo vstanovljenje dveh novih škofij po Solnograškim nadškofu Eberardu II.; Sekovska škofija se je namreč začela l. 1219, s prvim škofam Karlnam, in Labudska ali Lavantinska l. 1228 s prvim škofam Urham.

141. Konec križarskih vojsk; Gregor X. papež, štirinajsti vesoljni zbor.

Med raznimi prepiri se je nadušenje za posest svete dežele zlo zgubilo, in Jeruzalem je l. 1247 spet egiptovskimu sultanu v roke padel. S. Ludovik IX., francozki kralj, pri svoji pobožnosti in dobrotljivosti od svojiga ljudstva močno ljubljen, je bil takrat za smert bolan; za svoje ozdravljenje je obljubo storil, se na križarsko vojsko vzdigniti, in spravil je l. 1248 množico keršanskih vojakov na noge. To je bila šesta križarska vojska, ktera se je nar pred na Egipt obernila, ker je od ondod zmirej

nevarnost za sveto deželo prihajala. V začetku so bili križarji srečni, vzeli so trdno mesto Damieto; ko so se jeli naprej pomikati, jih je pa lakota in kuga nadlegovati začela, in v zadnje, l. 1250, so se mogli nevernikom v oblast udati; kralj Ludovik IX. sam je bil med vjetimi. Papež Inocenci IV. si je po ti nesreči vse prizadel, nove pomoči za izhodne dežele pripraviti; vonder še le čez štiri leta in po dragi odkupšini se je pobožni kralj z malim številam svojih ljudi spet v Francijo poverniti zamogel. Takrat je papež Inocenci umrl, in za njim je nastopil Aleksander IV. l. 1254, za tem pa Urban IV. l. 1261, in Klemen IV. l. 1265 do 1268. Tu je kralj Ludovik IX. spet zmislil na svojo obljubo zastran križarske vojske, in s ternjevo krono Gospodovo v roki je francozke plemenitnike l. 1268 za njo obudil. Pot teh križarjev je šla nar pred nad nevernike v Tunizii na Afrikanskim bregu; pa strašna kuga, ki je tudi pobožniga kralja izmed živih l. 1270 vzela, je početku kmalo konec storila. To je bila poslednja križarska vojska. Kmaló so bili tudi vsi zemljiski pridobki križarjev zgubljeni; l. 1261 si je greški cesar Mihael Paleolog Carigrad prisvojil, ter je latinsko cesarstvo končal; v Sirii in Palestini so šle zaporedama mesta Antiohija, Jope, Cesareja in Tripol v zgubo, in l. 1291 so neverniki križarjem še poslednje mesto Ptolemaido ali Akon vzeli. Pa pri tem so ostali dušni pridobki, zbujeno izobraženje, bratovska družnost ljudstev in narodov; zlasti pa je pomniti zmaga vere, ktera se je pri nadušenji za posest častitih, po Kristusu posvečenih krajev čez samosvojno modrovanje krepko povzdignila.

Po smerti papeža Klemena IV. je stol s. Petra skorej tri leta prazin stal, dokler ni bil l. 1271 Gregor X. izvoljen. Skerbin za potrebe svete cerkve je ta papež l. 1274 drugi Lugdunski ali štirinajsti vesoljni zbor vkup poklical, kjer se je 500 škofov in nadškofov sošlo. Poglavitno posvetovanje v šestih sejah je bilo zastran nove križarske vojske, za ktero je bil papež sam toliko bolj vnet, ker je malo pred sveto deželo obiskal bil; vonder sklepi tega zbora niso več mogli križarskiga duha obuditi. Drugo poglavitno delo je bilo soedinjenje greške z rimsko cerkvijo; cesar Mihael Paleolog je bil namreč za soedinjenje ves nadušen, in je tudi svoje poslance v zbor napotil; in res so Greki edinstvo z rimsko cerkvijo obljubili in očitno spoznali, vonder brez delgiga obstanka. V zadnje je bilo še 31 postav za duhovne volitve in pravo obnašanje cerkvenih služabnikov oznanjenih. O tem zboru sta s. Tomaž Akvinski in s. Bonaventura, dve tedišnje luči cerkve, umerla. Malo pred tem zboram l. 1273 je prišel tudi mož cerkvi zvesto vdan, in za podložno ljudstvo modro skerbin na cesarski sedež, namreč Rudolf I., stari ded Habsburške hiše, ktera je do poslednjih let Nemčii cesarje dajala, in mogočnost avstrianske države uterdila. Lepo znamenje pri novim cesarji je bilo, de, ko pri slovesnim vstavljanji cesarskiga žesla ni bilo najti, je on podobo križaniga z altarja vzel, in z njo v roki prisego nemških knezov sprejemal. Papežu je nar pred po svojim poslancu, po tem pa tudi sam ustmeno obljubo dal, de hoče

pravice svete cerkve varovati. Papež Gregor X. je o vernitvi iz Lugdunskiga zbora l. 1275 umerl. Važna postava tega papeža je bila tista, da kardinali ostanejo v volitvi noviga papeža v zapiri, dokler cerkvi ni nov pastir odločen.

Papeži, Inocenci V., Hadrijan V. in Janez XXI. so le kratik čas, l. 1276, cerkev vladali. Nikolaj III. je l. 1277 prišel na papežev stol; oistro je sicilijanskemu kralju Karlmu nasproti stopil, kateri si je tudi v Rimu večji oblast prisvojiti hotel. Ko je bil pa l. 1280 Martin IV. v papeža izvoljen, je kralj Karl spet čez papeža gospodovati iskal; pa šiba od zgorej ga je zadela, ko je po veliki morii del svojiga posestva zgubil. Žalostna reč je cerkev spet v izhodu zadela; greški cesar Andronik II. je namreč l. 1283 svoje ljudstvo z zvijačo in silo spet od rimske cerkve odcepil; le Carigraški patriarh Janez Vek se ni dal od zveze z rimskim stolom odtergati, desiravno mu je cesar hudo žugal, ga je tudi večkrat v sodbo poklical. Pa tudi tukej šiba božja ni zastajala; novo turško cesarstvo se je v Mali Azii vzdignilo, in sultan Ozman je kmalo več greških dežel vzel, in njegovi nasledniki so bili Grekam še bolj strahoviti. Papeža Honori IV. od l. 1285 in Nikolaj IV. sta imela z aragonskim kraljem Petram silno razpertje, ker si je ta sicilijanski otok samovlastno prisvojil, čez kteriga je rimski stol dolgo let višji posest imel. Papež s. Celestin V. pa, kateri je l. 1294 iz pušavnika višji poglavar cerkve postal, je bil ves pobožin, krotak, ponižin mož; tanka vest mu ni pustila teškiga bremena dolgo nositi, tedaj se je prostovoljno višjemu pastirstvu odpovedal, in je od sveta ločen Bogu drago življenje končal l. 1295. Popred že, l. 1291 je boguslužni cesar Rudolf I. svoje dni sklenil.

141. Razširjenje kristijanstva v severni Evropi in Azii.

Evropejske ljudstva so bile že večjidel v družbo katoliške cerkve sprejete; le proti severju poleg baltiskiga morja je še več neverskih rodov stanovalo. Nezmerno polje v zasajenje Kristusove vere pa je še v Azii in Afriki odperito stalo. Ker se je rimski stol v srednjih časih tako častito kakor središe cele svete cerkve skazal, so tudi početki za daljno razširjenje kristijanstva nar bolj od ondod izvirali. Oznanovavci svete vere so sami v Rimu pooblastenja iskali; papeži so tudi sami, na primero Honori III., učene, stanovitne duhovne može v Rim klicali, da bi se bili ondi za oznanovanje s. evangelija med neverniki pripravili; tudi so po lastnih poslancih uterjenje in razširjenje svete vere pospešiti iskali.

Pri Pomorjanih na južnim bregu baltiskiga morja so prvi početki s. evangeli zasejati večjidel brez sadu ostali. Oton, Bamberški škof, pooblasten po papežu Kalikstu II., je prišel l. 1124 v Pomorsko; z vnanjo krasnoto in slovesnostjo si je pri ljudstvu spoštovanje obudil, in z modrim ravnanjem je vojvoda pridobil. Kmalo je v Pirici, Ščecinu in Julinu na tisuče ljudi kerstiti zamogel; in ko se je v svojo škofijo nazaj vernil, je v Julinu

Adalberta kakor škofa zapustil. L. 1128 je Oton zopet Pomorjane obiskal, nestanovitne poterdil, in zadnje ostanke malikovavstva vničil; škofija je potem v Kaminu svoje mesto imela. Uterjenje kersanske vere pri Pomorjanih je storilo, de so se ji tudi polabski narodi spet popolnoma vdali.

Težko se je kersanska vera pri Prusih vstanovila. Njih malikovanje je bilo močno slovenskimu podobno, desiravno so njih bogovi druge imena nosili; veliko je pri njih veljala malikovska duhovšina, od ktere je tudi nar večji nasprotovanje do s. evangelija izhajalo. Pervi oznanovavci svete vere, s. Adalbert, Pražki škof, in minih Brunon so tedaj le mučeniško krono pri Prusih našli. Pravi apostelj pruski je bil minih Kristjan iz Olivskega samostana na Poljskim; papež Inocenci III. ga je v škofa za Prusijo odločil, in je Gnezniskimu nadškofu višji skerb za spreobrnjenje izročil. Vonder brez vojaške brambe se pri terdovratnih Prusih ni lahko vse opraviti dalo; z dovoljenjem papeža Honorja III. je tedaj škof Kristjan križarske vojake, po tem pa l. 1226 križane viteze nemškega reda v pomoč poklical. Križani vitezi so si deželo z mečem osvojili, in jo v posesti obderžali; mesta so bili na to sozidane, in štiri škofije, med njimi Hlumniška in Varmijska, so bile vstavljene. Vonder še le po dolgi vojski so bili Prusi l. 1283 popolnoma pomirjeni, in potem le je zamoglo pravo spreobrnjenje nastopiti.

Na izhodnim bregu baltiskiga morja, v Livonii, Estoniji ali Čuhonii in Kurii se je vera tudi le s pomočjo križarskih vojakov in vitezov utrdila med leti 1200 do 1230. Škof Albert je bil apostelj teh dežel; škofije so bile postavljene v Rigi, Derptu in Kolivanji (Revalu). Pozneje še l. 1386 so Litvani s svojim vojvodom Jagelonam ali Vladislavam k sveti veri stopili; škofija v Vilni je ondi veri v podslombo služila.

V daljnih stranéh Azije so nar pred krivoverski Nestorjani kersansko vero zasejali krog l. 1000; tatarsk narod v severji od Kitaja se je spreobrnil, in kersanski kralji z imenam mašnika Janeza so ondi dolgo sloveli. Papež Aleksander III. je poslanca od eniga teh kraljev sprejel, in ga je v škofa posvečeniga nazaj poslal l. 1177. Pa krog l. 1200 se je v sredi Azije nov narod vzdignil, ter je skorej vso Azijo s Kitajem in pozneje še z Indijo vred v svojo oblast spravil, tudi l. 1241 Evropi pokončanje žugal, in res tudi Rusijo za 200 let posedel; to so bili Mongoli in njih višji vojvoda Džingiskan. Mongoli sami niso bili kaj pripravnji s. evangelija sprejeti; svoji malikovavske vraže in Muhamedove zmote so enako čislali. Vonder Džingiskan kristjanam ni sile delal; med njegovimi ženami je bila ena nestorjanska kristjana, ktera ga je za kersansko vero bolj omečila.

Papeži Inocenci IV., Gregor IX. in Nikolaj IV. so si prizadevali, sveti veri pot do Mongolov odpreti; pa še le krog l. 1290 je Janez od Monte Korvino, iz reda s. Frančiška, 6000 oseb kerstiti zamogel. Papež Klemen V. je tega častitiga moža v nadškofa za Kambulo ali Pekin odločil, in mu tudi sedem pomočnikov poslal. Ko so se pa l. 1319 Kitajci zoper mongolsko go-

spostvo vzdignili, je bila tudi keršanska čeda v Pekinu raztirana, in novim misijonarjem pot v deželo zaperta.

Pomniti so še poskušnje s. Frančiška Asiskiga v Egiptu med muhamedani s. evangeli zasadi. Sveti mož je neprestrašen stopil l. 1250 pred sultana Meledina, ponudil se je celo na go-rečo germado iti, de bi pokazal resničnost keršanske vere, in ponujanih velikih darov ni hotel vzeti; neverški sultan mu potem ni mogel svojiga spoštovanja odreči, in se je celo njegovi molitvi priporočil, ko se je s. Frančišk v Evropo nazaj vernil.

Viditi je po vsim tem, kako de je cerkev svojo moč na visoko razprostirala; koliko oblasti de je že nad človeškimi serci dosegla.

Drugo poglavje.

Visoko napredovanje keršanske učenosti; globoko padanje krivoverskih zmot.

143. Keršanska učenost v tej dobi; visoke šole ali vseučiliša.

Kakor ima človek po svoji duši dvojno poglavitno moč, um in voljo, tako gre tudi njegova duhovna delovnost na dvojno, na spoznanje in djanje, na vednost in življenje. S svojim umam človek iše in objame, kar je resnično, in s svojo voljo si prizadeva za to, kar je dobro; kolikor bolj je oboje prav združeno in zvezano, toliko bolj se človek Bogu približa in z njim so-edini. To so dobro spoznali učeni možje srednjih časov; in tedaj se je njih učenost tudi razločila na dvoje, na svetlo spoznanje resnice in na pravo ravnanje življenja; z greško besedo je bilo uno školastika, to pa mistika. V djanji pa teh dveh sploh niso ločili; kolikor jih je bilo zares učenih mož, toliko jih je bilo večjidel tudi svetih mož. Večkrat se govori, de so se učeni srednjih časov po greških modrijanih Platonu in Aristotelu ravnali. Gotovo je to, de, kar so oni pri teh dveh še prvimi cerkvenim očetam častitih možeh našli prave resnice in prave podobe resnice razlagati, so tudi zvesto poprijeli; pa učenost razsvetljenih mož te dobe ni nobena paganska (ajdovska), ampak vsa od keršanstva prevzeta. Njih poglavitno vodilo pri vsim preiskovanji resnice je bila beseda s. Avgüstina: de pred je verovati, potem razumeti. Visoko so spoštovali resnico in njeno spoznanje, s posebno ljubeznijo so je iskali, in z veliko serčnostjo so se za njo trudili. Ti učeni, sploh jim školastiki pravijo, se morajo pač vsakimu prijatlu resnice, pa tudi vsakimu spoštovavcu čednosti in svetosti časti in ljubezni vredni zdeti; sicer jih mnogoteri prevzetni modrijani sedanjih časov zaničujejo, pa ravno to je znamenje večkrat puhle učenosti naših dni.

De se je duh pri keršanskih narodih v tej dobi za visokeji in globokeji učenost tako močno vnel, to je med drugim tudi sad prizadevanja papeža Gregorja VII. Kakor je on oprostenje cerkve izpod prevzete posvetne oblasti, in rešenje duše iz sužnosti mesa in blaga napeljal, tako je tudi človeškemu duhu spet peruti dal, se v visokost svete vednosti povzdigniti, in se v globočine resnič-

ne pobožnosti vtopiti. Šole pri škofijah in samostanih so še iz poprejšne dobe ostale; dobro izurjeni duhovni učenci so tukej prosto in veselo in ne za plačilo učili, in učenci so se v celih množicah krog njih zbirali, bolj skerbni za dušni kakor za telesni živež. Te manjši šole so se tedaj kmalo razširiti in povzdigniti mogle v visoke šole ali vseučiliša, v Bolonji l. 1200, v Parizu l. 1206. Vseučiliša so bile po takim že v začetku cerkveniga izvira; poterjenje škofov in papežev samih jih je očitno kakor cerkvene naprave spričalo. Na teh visokih šolah se od začetka niso povsod vse poglavitne vednosti, namreč modroslovje, bogoslovje, pravoslovje in zdravilstvo vkupej učile, ampak bolj po samim; v Parizu namreč zlasti modroslovje in bogoslovje, v Bolonji pravoslovje in v Salernu zdravilstvo; pozneje so se časa na vsaki visoki šoli vse te vednosti združile. Učenci visokih šol so mogli biti skušeni možje, in so bili visoko časteni; na njih svete se je dostikrat v važnih rečeh gledalo. Za učence je bilo pa tudi po dobrotljivih naredbah poskerbljeno, de so se ložje brez ovirka z učenjem pečali, imeli so pa tudi med seboj svoje nadzornike zastran praviga reda.

144. Poslednji cerkveni očetje; s. Anzelm, s. Bernard; začetki školastiškiga bogoslovstva.

S pričujočo dobo se je versta častitih in učenih mož končala, kateri so za svete, cerkvi izročene nauke izvirno pričevanje dajali, in se tedaj cerkveni očetje imenujejo. Poslednji med njimi so že začeli obilni zaklad keršanskih resnic po redu sestavljati, in bolj na tanko razlagati; in s tem se je začelo učeno, školastiško bogoslovstvo.

S. Anzelm, rojen v Lombardii krog l. 1050, je polnželj po sveti učenosti v Francijo hitel, kjer je Lanfranka, prednika v Bečkim samostanu, izverstniga učenika našel. Tukej je stopil v red s. Benedikta, in kmalo je bil kakor miniški prednik in sloviti učenik naslednik Lanfrankov, kateri je na Kanterburški nadškofski stol povišan bil. S. Anzelm ni bilo zadosti resnice svete vere le sploh poznati; njegovo prizadevanje je na to šlo, si globokeji vednost od njih pridobiti, in sicer na podlagi božjiga razodenja. V takim globokejim preiskovanji svetih resnic se je deržal stopinj s. Avgušтина; in tako so prišle na svetlo mnogotere bukve, v kterih je božje bitje, božje lastnosti, skrivnost s. Trojice in potrebnost včlovečenja božjiga Sina dokazoval; v tem je tudi njim nasprot stopil, kateri so se v razlagovanji razodetih resnic preveč napačnimu modrovanju vdali. Ne pa za samo vednost, ampak tudi za življenje je bil s. Anzelm razumin mož; s posebno umetnostjo je on znal mladost učiti, miniško društvo vladati, in duše na poti pobožnosti voditi. To je storilo, de je bil l. 1093 v Kanterburškiga nadškofa izvoljen. Tu se je sicer zoper samovlastna kralja Vilhelma in Henrika za cerkvene pravice hudo vojskovati imel, vonder s stanovitnostjo, poterpežljivostjo in zaupanjem v Boga je srečno zmagal. Na drugi strani se je z vso

močjo trdil, med svojo duhovšino bolj redovno življenje vpeljati; in tudi tukej njegovo prizadevanje ni bilo zastonj. Sveto življenje je sklenil l. 1109. Razun pred rečenih je zapustil še več drugih bukev od volje božje, od izvirniga greha in od gnade božje, tudi mnogo pobožnih premišljevanj in listov.

Kadar se je bilo začelo globokeji v verske resnice segati, in jih bolj razločno dokazovati, so se pa kmalo našli možje, kateri so preveč v znajdbe človeške modrosti zaupali, in božje skrivnosti nekako premalo spoštljivo in nekako krivoversko razlagali. Med njimi je bil zlasti Abelard, od l. 1115 slovit učenik modroslovja in veroznanstva v Francii, mož velike bistroumnosti, pa preveč prederzin v svojim modrovanji, ino premalo varin v svojim obnašanji. Eno je storilo, de na njegovim življenji vedin madež ostane; drugo je bilo uzrok, de je Svesjonski zbor njegove veroznanske bukve zavoljo kriviga razlaganja s. Trojice obsodil, in de so se mnogi učeniiki zoper njega in njegov uk vzdignili. Grajali so mu posebno to, de je cerkveni nauk preveč s človeškim modrovanjem mešal, de je spoznanje božjih resnic pred iz človeškiga pametovanja kakor iz vere izpeljeval, in tako več kri-vih nauk na dan spravil. Abelard je bil tedaj obsojen, in sodba je bila tudi v Rimu poterjena; mogel je za vselej v Klunjijskim samostanu zapert ostati. Svoje poslednje dni je v resnični pobožnosti preživel, in je z imenam pravovernosti svoje življenje l. 1142 sklenil.

Mož, kateri se je v tem času posebno za čist in nepopačen nauk svete cerkve poganjal, in kateri je bil tudi posebno svetla luč v božji hiši, je bil s. Bernard. Rojen v Fonteni na Burgunškim l. 1091, si je sicer šolsko učenost obilniši memo svojih součencov prilastil; vonder njegovo serce je bilo na resno, tiho, samotno življenje nagnjeno; tedaj je s petemi brati in več tovarši l. 1113 v Cistercijanski red stopil. Imel je globoko spoznanje, obilno znajdnost in skušnjo; zmorden ni bil samo po vnanjim uku, ampak tudi po notranjim premišljevanji; živo se je oklenil nauka svete cerkve, in zgovernost njegova je bila vse za seboj potegniti v stanu, in tudi čudeži so njegovo djanje podpirali; pri vsim tem pa je imel veliko ponižnost, in se je vsaki časti skerbno odpovedoval. Tak razsvetljen mož je zamogel divjim krivoverstvam tistih časov nasprot delati, je bil v stanu zaspaniga duha vernikov spet iz noviga buditi, je smel duhovskim in deželskim poglavarjem njih dolžnosti z močjo pred oči staviti, in je znal tudi prederzno modrovanje nekterih keršanskih učencikov na pravo obračati. Med spisi tega poslednjiga cerkveniga očeta so pomniti brezštevlni listi, govori v nedelje in praznike, razlaganje od gnade božje in s. kersta, bukve zoper Abelardove zmote, bukve od ljubezni do Boga, od stopinj ponižnosti in napuha, od dolžnost cerkvenih pastirjev in od praviga spreobrnjenja za duhovski stan, posebno pomljiivi so njegovi govori od visoke pesmi, kakor obsežik vsih naukov duhovniga življenja. S. Bernard v govorjenji in pisanji ni samo vnanje razumnosti in vednosti učil, ampak nar bolj je na notranje razsvet-

ljenje duha, in na viši pobožnost serca napeljeval. Sklenil je sveto življenje l. 1153, in je bil po vesoljnim glasu že l. 1174 med svetnike prištet.

Po zgledu s. Bernarda so tudi drugi učniki verskih resnic previdnost v modrovanji priporočevali, in so se sami po tem ravnali. Posebno sloveč je bil Peter Lombarški, učenik bogoslovstva in po tem škof v Parizu, ki je umerl l. 1164; njegove čveterne bukve izrekov so stove let vodilo bogoslovskiga uka bile. Nista si veliko manjši slave pridobila Hugon in Rihard od s. Viktorja, miniha v samostanu blizo Pariza, ktera sta po enakim potu nauk s. pisma in cerkvenih očetov z dokazovanjem pameti soedinila; tudi za viši pobožno življenje sta napeljevanje na znanje dala, ter sta za to stran nauke s. Bernarda bolj v red djala.

145. Drugi bogoslovski učniki, s. Bonaventura, s. Tomaž Akvinski; napredovanje školastiškiga bogoslovstva.

Kadar je bil z bolj natanknim bogoslovskim ukam lep začetik storjen, je obilniši poznanje cerkvenih očetov, zraven pa tudi Aristotelovih vodil lahko še večji pospeh dajalo. Zlasti so bili možje iz novih beraških redov s. Dominika in s. Frančiška, kateri so si v bogoslovskem uku veliko prizadevali. Albert veliki, iz reda s. Dominika, je učil veroznanstvo v Parizu in v Kolonii, je bil potem škof v Reznju, in je umerl l. 1280. S. Bonaventura l. 1221 rojen na Toskanskim, je stopil v red s. Frančiška, in je po tem v Parizu z veliko slavo učil, tako de so mu ime s. Frančiškiga učenika dali. Bil je mož čistiga serca, globoke učenosti in visoke čednosti, tudi poln krotkosti in ponižnosti. Sicer je njegovo nagnjenje bolj šlo na vednost praviga življenja, in njegove bukve so polne pobožniga duha; pa njemu je bilo tudi učeno preiskovanje verskih resnic ravno tako lastno in njegov kratkogovor je krepek sostavik verskih naukov. Rimskim papežem je bil zlo v časti in zlasti Gregor X. se ga je v nar važniših opravilih poslužil, tudi ga je na drugi Lugdunski zbor poklical. Pa tukej je l. 1274 umerl; ves zbor visokih cerkvenih pastirjev ga je s častjo k pokopu spremil.

S. Tomaž Akvinski, v Kalabrii l. 1215 rojen, je stopil zoper voljo staršev in bratov v red s. Dominika, in je iz ust Alberta veliciga obilniši nauk v svetih vednostih prejel. On se šteje med nar večji cerkvene učenike srednjih časov, celo je po globokim preiskovanji in natančnim razlagovanji verskih resnic lahko prvi med njimi; pa tudi vednost viši pobožnosti se v njegovih spisih obilno kaže. Njegovo nar posebniši delo je znesik celiga bogoslovstva v treh velikih razdelkih, ktero pa ni do konca izveršeno; v njem se je ravnal po stopinjah s. Avgüstina, in je tako dobro verske kakor djanske resnice razložil. Njegovo razlaganje s. evan-gelijev se per globokim razumovanji zvesto nauka svetih očetov

in cerkve derži; in bukve od resnice katoliške vere nasprot nevernikom in judam so v prepričanje takih posebno pripravne. Ni ga samo globoka učenost, ampak tudi posebna svetost čez druge povzdigovala; pomniti je vredno, da je on per vsim globokejim preiskovanji z molitvijo za razsvetljenje začetik delal, in Kristusa na križu svojiga perviga učenika imenoval. Umerl je l. 1274 na poti k Lugdunskemu zboru; njegova slava se je s tem zaterdila, da so ga angelskiga učenika imenovali.

Posebno ime med bogoslovskimi učeniki te dobe si je še pridobil Janez Duns Škot, tako klican, ker je bil iz Dunstana v Škocii doma; bil je iz reda s. Frančiška in je umerl l. 1308. Učil je v Oksonii in v Kolonii, imenovan je bil natančni učenik. Njegova učenost sicer ni šla tako globoko, kakor se per s. Tomažu kaže; pa njegova bistroumnost ni bila manjši; njegovo razlaganje se je v nekterih rečeh nekaj razločilo od razlaganja s. Tomaža; in njegov red, namreč Frančiškanski, si je njega še dalje v zgled in vodilo jemal, kakor so se Dominikani držali s. Tomaža.

Še je opomniti, da zraven učeniga obdelovanja celiga veroznanstva se ni opuščalo obračati se tudi na globokeji poznanje virov božjih resnic, zlasti s. pisma. Kardinal Hugon od s. Kara je za ložji rabo s. pisma razdelitev v poglavja ali postave vpeljal, in je tudi pritaknjene pomote v besedah popraviti iskal. Hugon od s. Viktorja je pisal nauke za ložji razumljenje s. pisma; on je, kakor tudi s. Tomaž Akvinski, razlaganja več svetih bukev na svetlo dal.

146. Razne zmote in krive vere; Albižani in vojskovanje cerkve zoper nje.

Ko je cerkev v tej dobi veliko mogočnost in premožnost zadobila, mnogoteri nespametni niso hotli spoznati, da je Bog to cerkvi dodelil v njeno večji povišanje in obilniši razširjenje; le ako je večji moč in bogastvo katerim iz cerkvenih pastirjev v spodtikljeji bilo, to so vidili, in so vedno le na uboge aposteljne kazali. Od tod je prišlo, da po zgledu mogočnih posvetnih poglavarjev, ki so se zoper cerkev upirali, so tudi mnogoteri krivi učeniki zaničevanje cerkve, njenih pastirjev, njeniga nauka in njenih naprav očitno oznanovati začeli. Zraven so si taki zmotenci v napuhu in prevzetnosti veliko sami od sebe domišljevali, so se na ravnost božje sinove, ali s svetim Duham napolnjene imenovali, in so hotli po svojih mislih božje kraljestvo na zemljo postaviti. Taki krivoverci so bili neki Tanelin v Belgii, Peter Bruz in neki minih Henrik v Francii. Cerkeni zbori v Pizi in v Remih l. 1148 so te zmote zaterli.

Drugi krivoverci so še dalje šli, so se sami Kátari, to je čisti, imenovali, kakor da bi v katoliški cerkvi nič čistiga ne bilo. Zraven tega, da so vse cerkvene nauke in naprave zaverгли, so privzeli starih zmot, po katerih bi celi vidni svet ne bil družiga kakor delo hudiča. Od sebe so polni napuha terdili, da niso v

stanu grešiti in gnade božje zgubiti; od drugih ljudi pa so menili, da so le stvari hudiga, in od začetka le za pekel namenjeni. Razširili so se ti krivoverci zlasti v južni Francii in v severni Italii, pa tudi v Nemčii in Anglii. Ko so drugi cerkveni zbori malo zoper njé opravili, je papež Aleksander III. v tretjim Lateranskim zboru ojstre postave zoper take zmote dal. Valdenci so se začeli po nekim Lugdunskim tergovcu, Petru Valdu, kteriga je bila smert prijatla tako močno ginila, da je vse svoje zapustil, kateri se je pa l. 1160 tudi sam brez cerkveniga pooblastenja prederznil očitno pridigvati. Ti krivoverci so zavergli cerkveno izročilo, tudi so tajili skrivnost presv. rešnjiga Telesa in potrebnost spovedi, hotli so cerkvi vse posestvo odpovedati. Razširili so se zlasti v severni Italii in južni Francii; in desiravno sta si zlasti papeža Aleksander III. in Inocenci III. dosti zoper njé prizadela, vendar zmota ni bila popolnoma zaterta, in še sedanje dni se najdejo Valdenci v Sardinii.

Nar huji krivoverci té dobe pa so bili Albižani, ki so se tako imenovali od mesta Albige v južni Francii. Oni so vse zmote starih gnostikov in manihejcov, ki so se na tihama iz izhodnih v zahodne strani zasejale, ponovili in jih celo do konca dognali. Na eni strani so Bogu samimu vsigavednost in prosto voljo odrekli, in vse reči slepi osodi podvergli; na drugi pa so terdili, da ves vidni svet je le delo satana, in tedaj so se jedi mesa in tudi zakona zderževali, zraven pa so vender gerdi poželjivosti služili. Njih uk je vso kersansko resnico in vse kersansko življenje podkopoval, njih obnašanje je vse vézi človeške družbe razdiralo, duhovski in deželski gosposki so se zoperstavili, svete reči z nogami taptali, božje hiše razdevali. Toliko hudiga je to krivoverstvo napravilo, da je s. Bernard tožil: „Cerkve so prazne, ljudstvo brez duhovšine, zakramenti brez spoštovanja; ljudstvo umira brez cerkvene pomoči, brez pokore in spreobrnjenja.“ Kar je temu zlegu večji moč dajalo, je bilo to, da je več mogočnih plemenitnikov, zlasti Tolozanski knez Rajmund, na strani krivovercov bilo. Taki sili nasprot se ni zamoglo samo z mehkim ravnanjem izhajati; tedaj je že papež Aleksander III. l. 1164 križarsko vojsko zoper te krivoverce oznanil. Vonder še le papež Inocenci III., ko je veliko nevarnost za cerkev in za človeško družbo spoznal, je ojstreji pota nastopil. Perva papeževa poslanca, Rajner in Gvidon l. 1198, sta s podučevanjem in svarjenjem malo opravila. Drugačin sad sta dosegla Diego, škof iz Ozme na španskim, in s. Dominik, takrat še korar tiste škofije, potem začetnik noviga miniškiga reda; ona sta v ponižni in revni obleki med krivoverce šla, in z ljubeznijo in krotkostjo veliko opravila. Po njih zgledu je delal tudi novi papežev poslanec Peter od Kastelnovo; v apostoljski ubožnosti in bosonog je začel zgubljenih iskati, in v kersansko cerkev nazaj voditi; vonder na skrivnim je bil umorjen, ter je postal marternik v apostoljskim poklicu. Tedaj je papež križarsko vojsko zoper silovite krivoverce oznanil; verni in serčni knez Simon Montforski je križarje vodil. Tolozanski knez Rajmund se je mogel podati in očitno pokoro delati; terdnjave

krivovercov so bile s silo vzete, in dosti jih je v divjim boji tudi smert našlo; njih moč je bila potem raztirana. Krivoverstvo s korenino izrovati se je s. Dominik s svojimi tovarši trudil, in v tem delu je tudi molitev s. rožnikranca vpeljal. Papež Inocenci III. pa je v četertim, Lateranskim zboru škofam ukazal, take, ki bi bili krivoverstva obdolženi, s previdnostjo preiskovati, in po potrebi s cerkvenimi pokorili obložiti. Papež Gregor IX. je v Tolozanskim zboru l. 1229 za to škofovsko sodbo posebne postave dal; in tako se je začela tista duhovna sodnija ali inkvizicija, katero hudobni ljudje katoliški cerkvi zlo očitajo, kakor de bi bila toliko krivična in grozovita. Pa cerkvena sodba je ravnala s previdnostjo in krotkostjo; in le deželske sodnije, ki so si njeno podobno prilastovale, so bile večkrat, desiravno ne vselej, toliciga grajanja vredne.

Še mnoge druge zmotе je ta čas rodil. Nekatere teh zmot so šle zoper pravo spoznanje, kakor uk Amalrika od Bena in Davida od Dinanto, ki sta terdila, de je Bog vse, in vse Bog, kakor de bi med Bogam in svetam ne bilo nobeniga razločka. — Druge zmotе so bile zoper pravo keršansko življenje, ker so njih prijatli terdili, de vse, kar človek stori, je božje delo, bodi si dobro ali hudo, de tedaj za človeka ni nič greha. Imenovali so se bratje in sestre prostiga duha; in njih obnašanje je bilo zares vse prosto ali razujzdano. Pri drugih je bilo na videz nekaj praviga duha, hvalili so se z apostoljsko ubožnostjo in s čistostjo prvih kristjanov; pa v njih mislih je bilo vse na napačno stran obrnjeno, in namesti prave visoke svetosti se je kazala le goljufiva skrivnostna pobožnost. Taki so bili apostoljski bratje in drugi. Zatorej je cerkev večkrat ojstre postave zoper te zmotе dajati mogla.

Tretje poglavje.

Notranji red cerkve, življenje vernikov in novi miniški redovi.

147. Duhovna in deželska oblast papežev; cerkveni zakonik.

V tej dobi se je višji oblast rimskiga papeža v celi cerkvi popolnoma razvila in skazala; kakor namestnik Kristusov in naslednik s. Petra je bil v vsih duhovnih rečeh kot edini višji vladar spoznan, in trojna krona na pokrivalu njegove glave je postala očitno znamenje njegove moči nad cerkvijo v terpljenji, v vojski in v časti, v nebesih, na zemlji in v dolnim svetu. Izreke papežev v verskih rečeh so verniki kot nezmotljive sprejemali. Škofje so svojo oblast iz rok papeža kot višjiga škofa jemali, in se jeli pisati „škofe po božji in apostoljskiga sedeža milosti“; njih volitev in prestavljenje je vselej v Rimu poterjeno bilo. Nadškofje so sploh od papeža palijo, znamenje svoje večji oblasti, dobivali, in mu zvestobo in pokoršino prisegali. Tudi v nižjih cerkvenih službah so si papeži pravico lastili, iz posebnih

uzrokov vredne može vstavljati. Cerkveni zbori so se le na njih poklic ali z njih vestjo snidali, in so le z njih poterjenjem veljali. Postave v cerkvenih rečeh so šle sploh iz papeževih ust, in prijenjevanja od njih zaveze (dispense) so v njih oblasti bile; višji sodba v cerkvenih rečeh in pravicah je v Rimu mesto imela. Pridevanje pobožnih od sveta ločenih duš v število svetnikov (kanonizacija) je bilo papežem prihranjeno; ravno tako na drugi strani odveza grešnikov od posebno hudih pregreh. Zavoljo tako obilnih opravi se je tudi število papeževih služabnikov krog njih sedeža, ali papežev dvor, zlo pomnožilo. Nar bližje papeža so stali kardinali, kateri so pri njem namestovali duhovščino cele cerkve, tedaj še vedno v škofo, mašnike in diakone razdeljeni bili; njim je šla pravica papeža voliti, bili so njegovi prvi svetovavci, in zopet besedniki duhovščine in vernikov pri njem. V daljnih krajih in za posebne važne opravila pa so papeževi poslanci v njegovim imenu veljali. Zavoljo velikih potreb cerkve so papeži potrebovali tudi rečne pomoči iz rok posameznih cerkev in vernikov, in tedaj so si v posebni sili pravico lastili od njih primerjene davke tirjati.

Vsa ta oblast višjih poglavarjev katoliške cerkve v Rimu se je izhajala iz naredbe Jezusa Kristusa, in njih posebno djanje v tej dobi iz posebnih potreb cerkve v tistih časih; in le sovražniki cerkve, ki njeniga duha ne poznajo in časov ne razločijo, so v stanu papeže po krivim gole lakomnosti po gospodovanji dolžiti. Pa tudi v pozemeljskih rečeh je bila oblast papežev v tej dobi posebno velika. Bili so kakor sredniki med kralji in ljudstvi, kakor sodniki nad vladarji in podložnimi spoznani; občne krivice, vstaje, vojske so znali zavirati. Zatorej so si večkrat tudi vso duhovno oblast v pomoč vzeli, nepokorne s cerkvenim izobčenjem ali s preklicam božje službe slušati učili. In sicer to ne po krivic. Niso bile samo potrebe časov takrat posebne, ker je le duhovna oblast divjiga duha narodov ukrotiti zamogla; ampak ker je papež namestnik Kristusov in višji varh ubožnicam in bolnišnicam, cerkvam, potam in mostovam. Cerkev je v takim ravnanji mislila na besedo s. pisma, de milošina zbríše veliko število grehov.

148. Življenje vernikov, pomnoženje miniških redov.

Desiravno malopridneži srednje čase kot temne grajajo, in jim skorej nobene dobre strani ne dajo veljati, vonder jim ni manjkalo ne luči praviga spoznanja, ne svetlobe pobožniga življenja. Res se je sicer nad visokimi dostikrat kazala silovitost, razujdanost, krivičnost in nad nizkimi sirovost, praznovstvo; vonder ni manjkalo v nobenim stanu tega časa v resnici svetih duš. Razun več svetih škofov in papežev so svetili visokim kralji: s. Ludovik v Francii, s. Ferdinand v Španii, s. Ladislaj na Ogerskim, s. Leopold, avstrijski vojvoda, in kraljice: s. Margarita v Škocii, s. Hedviga v Polonii, s. Elizabeta na Ogerskim in Nemškim. Pa tudi nizki stanovi ravno v tej dobi lepe zglede kažejo, kot s. Homobon, tergovec v severni Italii, s. Izidor,

kmet, s svojo ženo Marijo v Španii, s. Notburga, dekla v Tirolih, s. Margarita Kortonska, spokornica v Italii, in še veliko drugih. Kakošna gorečnost pa se je kazala tamkej, ko so se skorej brezštevne množice visokih in nizkih vzdignile z nevarnostjo življenja in zapušenjem domu in svojih, svete kraje zoper nevernike braniti! Ali kakošna pobožnost je tam blišala, ko so na višavah in v nižavah Gospodu velike lepe tempeljne zidali, denar in blago, dostikrat trud in delo celiga življenja Bogu v dar prinesli! Kako sveto navdihnjenje je polnilo serca njih, ki so vse vžitke sveta zapustili, ojstreji in ojstreji miniške redove vstavljali in množili!

Miniško življenje se je v tej dobi čudno oživilo, in je tudi za celo cerkev in za posamske duše veliko veliko prida rodilo. V ojstrim pokorjenji uterjeni, z duham pobožnosti navdani so bili minihi dostikrat svarivci visokim in mogočnim, tolažniki nizkim in ubogim, pomirivci zdraženim in sovražnim; samostani so bili pribežališe grešnikom, pomoč revežem, začetki šol in stanovališa učenosti, podpora umetnost in rokodelstev. In sicer se je miniško življenje v tem času na mnoge strani razvijalo, tako da je papež Inocenci III. prepovedal nove redove vstavljati; in vonder ravno potem so se še novi redovi vzdignili, ki so cerkvi in državi v močno podporo služili. Iz poprejšnjih časov se je obderžal še vedno red s. Benedikta, in sicer posebno v tisti podobi, ki se je bila od Klunjijskiga samostana v Francii razširila; iz te družbe so še zmirej goreči in stanovitni papeži in škofje izhajali. Pa po bogastvu, ki se je po obilnih darovih vernikov vedno narašalo, se je poprejšna gorečnost teh minihov v mlačnost sprevergla, in možje, katerim je bila prava svetost resnica, so iskali miniham bolj primerjeno življenje vpeljati. Opat Robert je l. 1098 v Cistercii v sredi Francije nov red vstanovil, kateri bi se ojstro zatajeval, vse vnanje lepote še v cerkvi zderževal, in vsih opravil zunej samostana ogibal, in papež Paskal II. je ta red l. 1119 poterdil. To so Cistercijani, ktere belo oblačilo memo drugih razloči; imenujejo se tudi Bernardini, ker je s. Bernard, opat v Klavravi, iz tega reda bil, ki se je po njem tudi močno razširil.

Nar ojstreji življenje so si izbrali Kartuzijani, katerih začetnik je bil s. Brunon, korar iz Kolonije v Nemčii, l. 1084. Brunon je vidil veliko pohujšanje nad pastirjem Remske cerkve, kjer je slovečo šolo učil, in žalostin konec tega nevredniga škofa ga je obudil s priyatli enake misli samote iskati, kjer bi bolj varno Bogu služiti zamogli. V Kartuzii v južni Francii se je začel prvi samostan noviga reda, kjer so minihi v belo oblečeni s črnim suknam čez pleča po samim v celicah stanovali, se v pobožnih vajah, v delu svojih rok in prepisovanji bukev mudili; zraven vedno molčali, ojstro spokorno oblačilo na životu nosili, se vsiga mesa, še mnogih postnih jedil zderževali. Papež Urban II. je ta red poterdil, ki se je per vsi ojstrosti kmalo po svetu razširil. Tudi v naših krajih so se kmalo od začetka Cistercijani in Kartuzijani naselili. Premonstračani ali Norbertini so prav za prav korarji po vodilu s. Avgušтина s černo obleko, katerih red je v

Premonstratu v Francii vstavil s. Norbert, potem Devinski nadškof, in poterdil papež Honori II. l. 1124. Karmeliti so se začeli prav za prav l. 1156, ko je Bertold, blagorodin križar iz Italije, z več tovarši na gori Karmelu v sveti deželi celice za pušavniško življenje postavil. Ker je na tej gori kdaj prerok Elija živel, in so se vedno pušavniki ondi deržali, zatorej so novi minihi tega preroka svojiga začetnika šteli. Njih red je papež Honori III. l. 1224 poterdil; deržali so popolno ubožtvo, po samim v celicah živeli, mesnih jedil se zderževali; njih oblačilo je rjavo, in verh bel nadplečik ali škapulir, kteriga je njih poglavar s. Simon Stok po pobožni pripovedi iz rok Marije Device, njih izvoljene priporočnice, prejel.

Križarske vojske, roparstva nevernikov in mnoge kužne bolezni, ki so se iz Jutroviga v Evropo zaplodile, so še drugačnim redovam začetik dale. Za strežbo raznih bolnikov, zlasti gobovih, so se vstanovili Antoniti in Hospitaliti, poterjeni po papeži Urbanu II. l. 1096; zavoljo Kristusa so se podvergli težavni službi bolnikov, ktera se sme nar ojstrejimu pokorjenju in tudi mučenstvu primeriti. Za odkupovanje jetnikov in sužnjih, ki so nevernikam v roke padli, je začel s. Janez od Mate l. 1200 v Francii nov red; prikazen angela v beli obleki z višnjevorudečim križem na persih, ki je roke nad belim in črnim sužnjim deržal, je tega moža k pobožnemu sklepu obudila, in papež Inocenci III. je ta sklep poterdil. Minihi so imeli dolžnost, darove za odkupljenje sužnjih nabirati, njih rešenje pripravljati, in v posebni sili samo sebe namesti teh v sužnost dati: nosili so belo obleko po podobi angelove prikazni z višnjevorudečim križem; in po tej trojni barvi so se v čast s. Trojice Trinitarijani imenovali. Ta red je s. Peter Nolask l. 1218 tudi v španii razširil, in ga po posebni prikazni v varstvo Matere božje izročil. V vojskah zoper nevernike so se tudi duhovni vitežki ali vojaški redovi začeli, kjer je miniški z vojaškim stanam združen bil, in so močnodušni možje svoj poklic našli. Taki so bili Johaniti, ki so se začeli l. 1099 v Jeruzalemu v bolnišnici zraven cerkve s. Janeza; njih poglavar Rajmund od Poija je l. 1118 zraven strežbe bolnikov in popotnikov pridjal obljubo se zoper nevernike bojevati; razdeljeni so bili v duhovne, viteze in služne brate, in črna obleka z belim križem na persih jih je zaznamovala. Templjani so dobili ime od tod, ker so blizo nekdanjiga Salomonoviga tempeljna pervo hišo imeli; njih red je vstavil Hugon od Pajana, in poterdil papež Honori II. l. 1127; nosili so bel plajš z rudečim križem. Veliko so cerkvi služili zoper nevernike; pa obilno bogastvo je njih življenje spačilo, de jih je papež Klemen V. l. 1312 odpravil. Nemški vitezi so se začeli v nemški bolnišnici v Jeruzalemu po Valpotu od Basna l. 1190, in papež Klemen III. jih je poterdil; v znamenje so imeli bel plajš s črnim križem, in služili so cerkvi v poslednji križarski vojski in o spreobrnjenji nevernih Prusov.

149. Beraški redovi s. Franciška in s. Dominika, in drugi.

Kar je bilo do zdaj miniških redov, so bili vsi bolj le na posvečenje posameznih pobožnih duš obrnjeni, in njih djanje ni toliko med ljudstvo segalo, in toliko očitno posvetnimu in krivoverskemu duhu nasprot bilo. Dva sveta moža sta skorej ob enim sklep storila novo miništvo vstaviti, ktero bi po zgledu aposteljnove ne le zase pobožnosti iskalo, ampak tudi ljudstvu učenike in vodnike dajalo, s popolnim ubožtvam in drugo ojstrostjo očitnanju krivovercov nasprot stopilo, in njih zmote zastran prave pobožnosti zaterlo. Nekakošno duhovno vojaštvo, težji in vredniši od telesniga vojaštva, so postali Franciškani in Dominikani.

S. Francišek, rojen v Asisii v srednji Italii, l. 1182, je bil sin bogatiga trgovca; pri vsi mladenčevi nepremišljenosti je bil usmiljeniga, radodelniga serca, pa dolga bolezin in notranja nepokojnost serca je gnadi s. Duha pot do njega odperla. Ko je enkrat slišal besede s. evangelija, kako de je Gospod učence brez zlata in srebra, brez palice in torbe po svetu poslal, je poln veselja zavpil: „To je, kar želim“. Popolno ubožtvo si je tedaj v svoj delež izvolil, in kot aposteljni je po svetu pokoro oznanovati sklenil. Mnogoteri so ga zaničevali, oče sam ga je od sebe pahnil; pa drugi so ga kot svetnika častili, in kmalo so se mu tovarši pridružili; ponižna kuta po šegi ubožniga ljudstva s kapucam in z vervico za pas jim je bila nar lepši oblačilo.

S. Francišek se je obrnil k papežu Inocencju III. l. 1209 s prošnjo novi red potrditi; ko je papež vidil pobožnost svetnika in njegovo zaupnost v Boga, mu je rekel: „Pojdite z Bogam, ljubi sinovi, in kakor vas bo on razsvetlil, oznanujte pokoro“. Na kolnih je sveti mož papeža zahvalil in mu pokoršino obljubil. Kmalo je poslal tovaršev na vse strani, rekoč: „Pojdite po dva in dva, in v sercu molče hvalite Gospoda, po tem govorite; vaša molitev pa bodi zmerna, ponižna, drugim spodbudljiva; vsim oznanujte mir, ohranite ga tudi sami, in ne dajte se v jezo in drugo zapeljati. Ubožnost pa je nevesta in prijateljica Kristusova, korenina in kraljica vsih čednost; ako se je bratje derže in svetu lep zgled dajo, jih bo svet tudi redil.“ On sam je tudi šel v Španijo, v Sirijo in v Egipt med nevernike. Papež Honori III. je novimu redu posebne pravice dovolil, in mu povsod pridigvati in spovedovati dopustil. S. Francišek pa je svoje vadal, več z djanjem kakor z besedo učiti; tirjal je od njih obljube devišstva, pokoršine in ubožtva, in priporočal jim je pobožnost brez hinavšine z veseljem v Bogu, prijaznost in postrežnost do vsih. Sam je živel kot seraf v človeški obleki ves za Boga vnet, in konec življenja mu je Gospod tudi rane svojiga terpljenja vtisnil. Cerkevica Porciunkula, za ktero je tudi odpustik od papeža izprosil, mu je bila nar ljubši; v njej je tudi na golih tleh ležal l. 1226 življenje sklenil, ter se v duhu veselil, de bo razvezan, in per Gospodu prebival.

S. Dominik je bil na Kastilijanskim v Španii tudi l. 1182 rojen od plemenitiga stanu; ko si je večji duhovno učenost pridobil,

je bil v mašnika posvečen, in od Osmiškiga škofa v korarja vzet. S tem škofam je šel v Francijo med krivoverske Albizane, in ko so se drugi oznanovavci resnice zastonj utrudili bili, je s. Dominik sam ondi ostal in ne brez sadu; mirno oznanovanje, molitev in poterpežljivost mu je serca terdovratnikov pridobila. Zdaj je sklenil nov red v brambo cerkve začeti in je s tem sklepam šel do papeža Inocencja III. l. 1215. Papež ga v početku poterdil, in mu da v vodilo postave korarjev s. Avguština, in mu izroči pridigo med ljudstvom in uk v šolah. Ko je pozneje s. Dominik s s. Frančiškam vkup zadel, je po tega zgledu tudi za svoj red popolno ubožtvo izvolil; tudi notranja vlada obeh redov se je zlo enako vravnala; obleka Dominikanov pa je bela s črnim plajšem.

Oba reda Frančiškanov in Dominikanov sta se naglo pomnožila in razširila in veliko sta vsak na svoji strani za božjo cerkev storila, tukej za priprosto ljudstvo, tamkej na učenih šolah, kjer so imeli Dominikani svojo luč nad s. Tomažem Akvinskim, in Frančiškani nad s. Bonaventuram, potem še nad s. Antonam Padovanskim. Tudi veliko število drugih svetih in učenih mož sta rodila oba reda.

Razun družih miniških redov, ki pa se niso dolgo zase obderžali, so pomniti Serviti ali služabniki žalostne Matere božje, kateri so se po sedmih pobožnih možeh iz Florence v Italii l. 1233 začeli. Po pobožni pripovedi se je Marija sama tem možem prikazala, jih v svetim sklepu poterdila, in jim černo oblačilo in škapulir podelila; papež Aleksander IV. je l. 1255 ta red poterdil. Dalje še Avgustinijani, red po vodilu s. Avguština, v kteriga sta papeža Inocenci IV. in Aleksander IV. l. 1252 in 1256 več pušavnikov in manjših miniških družtev soedinila; njih obleka je tudi črne barve.

Duh pobožnosti je tudi ženstvo navdal; in vodila s. Frančiška in s. Dominika, tudi vodila Karmelitov in Servitov so kmalo tudi pobožnih nun v samostane zbrale, in nebesam svetnic dale, kterih je nar pred s. Klara imenovati. Pa tudi med posvetno ljudstvo je miniški duh segel; tretje vodilo s. Frančiška in s. Dominika tudi duše med svetam miniškiga življenja deležne dela, in bratovšina Karmelske in žalostne Matere božje posamezne vernike s Karmeliti in Serviti edini.

150. Duhovšina cerkve in njene posebne pravice; cerkveno posestvo.

Po velikim prizadevanji papežev je duhovšina svete cerkve v tej dobi večji prostost memo deželske oblasti dobila. Per volitvah škofov je bolj glas duhovšine škofijskih cerkev veljal, in poterjenje papežev je volitvi stanovitnost dal; deželskim vladarjem je večjidel le to ostalo, svoje vošila naprot prinesiti. Duhovšini in cerkvam se po sklepih tretjiga Lateranskiga zbora niso smeli davki samovlastno nakladati; v posebnih potrebah le so prostovoljni prineski, pa s papeževim dovoljenjem dopušeni bili. Tudi nekdanja prostost od občinskih opravil in od deželskih sodnij je

bila za duhovščino spet zaterjena. Nasprot je cerkev dostikrat tudi za deželske pravice postave dajala, kakor zastran božjiga miru, odertije, požiganja, roparstva in družiga. Tudi prevelike razločke visokih in nizkih stanov je cerkev s svojimi postavami zmanjševala, ker je može iz gosposkih in sužnjih stanov v svojo službo jemala.

Posestvo cerkve se je posebno v časih križarskih vojsk pomnožilo. Mnogoteri, ker so si že per napotenji v vojsko smert obetali, so svoje premoženje že pred cerkvi prepustili; drugi so svoje posestvo, ker so v Jutrovim boljšiga pričakovali, za majhin denar cerkvi prodali. Tudi desetina je bolj obilna prihajala, in če dalje bolj se je spoznalo, de človek ima pozemeljsko posestvo prav za prav od Boga le v vžitek dano, in de nekaj tega si je Bog zase prihranil, kar je duhovnim izročiti. Res de so se posvetni velikaši dostikrat cerkveno premoženje ropati in njene pravice nase vleči prederzovali; ravno zato so pa mnoge postave papežev takim krivicam ojestro nasprot stopale.

V notranjim vladanji cerkve je ta čas posebno ta prememba nastopila, de so škofje en del svoje oblasti višjim duhovnim svojih cerkev ali korarjem prepušati začeli. Za poprejšne naddiakone so nastopili zdaj škofovi namestniki ali vikarji; za zakrament s. pokore so prišli posebni spovedniki ali penitenciarji škofu v pomoč. V zgol škofskih opravilih pa so škofa namestovali podškofje ali po imenu škofje, to je taki škofje, katerih cerkve so nevernikam v oblast bile, ki so pa vonder od njih še ime ohranili. Dalje pa višji škofijski duhovni ali korarji velik del niso več vkupelj in s škofam združeno živeli; tedaj je bilo njih premoženje od družiga cerkveniga posestva odločeno; tudi višji službe so se med korarji razločile, namreč prostje in dekani.

Ako so bili divji časi tudi v življenji duhovščine veliko spacičili, so to neutrudeni papeži in z njimi goreči škofje obilno popravili; in v sredi pohujšanja je cerkev dosti svetih mož med svojimi služabniki štela; in ako je bilo med posvetnim ljudstvom kaj pobožnosti, je pomniti, de to je bilo sad nauk in zgledov vrednih mašnikov. V velikih rečeh je cerkev s svojo duhovščino ljudstvu z zgledam spredej šla, na pr. v tem, de je odpravila kupčijo s sužnjimi, de je na svojih zemljiših stan kmetov polajšala, de je napravila veliko hiš v izrejo sirot in zapušenih otrok, v strežbo bolnikov, slabih in starih ljudi, v sprejemanje popotnikov. Tako je bila duhovščina tudi v tistih časih po velikim delu še prava sol zemlje ostala.

151. Božja služba zmnožena in zlepšana; pokorjenje grešnikov zlajšano.

Kar se je cerkev od časa papeža Gregorja VII. v vnanjih zadevah povzdignila, se je duh pobožnosti in gorečnosti tudi zastran božje službe posebno vnel. In sicer so začeli pred drugim na mogočnejši in krasnejši božje tempeljne misliti. Razun Italije so bile do te dobe cerkve večjidel le iz lesa napravljene; ob času križarskih vojsk pa so pobožni potovavci lepe in velike božje hiše

v južnih in izhodnih krajih vidili, in s tem obujeni sklenili enake v domačii postaviti. Perve zidarije te dobe v zahodnih straneh so se tedaj po bizantinski ali romanski šegi ravnale, kjer je podoba ladije ali križa na ladijo s. Petra ali na znamenje odrešenja opominjevala, in okroglo obokana kupla nebo v misel klicala. Kmalopas se je nova šega zidarstva rodila, nemška ali gotiška; ta se razloči po špičastim loku, kateri misli in želje nekakošno močnejši v nezmerne višave uniga sveta povzdigne, ko nasprot okrogli obok pogled nekakošno zadržuje in zapira. V cerkvah gotiškega zidanja sploh podoba križa velja, ki na Kristusa kot vogelni kamen opominja; čveterni vogli na prekrižanji zidanja, in dvanajsteri stebri pa budé misel na aposteljne in evangeliste, na katerih podlago se cerkev opira. Visoki zvoniki pa s celim zidanjem sklenjeni toliko bolj povzdignejo in dopolnijo hrepenjenje po nebeških rečeh. Častite podobe svetnikov so znamenje zveze med pozemeljskimi in nebeškimi prebivavci; mnoge lepote v podobah rastlin in živali imajo vse svoje skrivnostne pomembe, in natančno izdelovanje do nar manjšiga je zgled keršanske popolnosti, ktera se tudi v nar manjšim božji postavi zvesto kaže. Skrivnostna temnota v takih božjih hišah in čudno barvane okna silno budé duha keršanske pobožnosti. Take cerkve še današne čase kažejo Francija, Anglija in Nemčija, kjer je v Kolonii cerkev, pa še ne dokončana, zgleдалo za vse; nam bližji take cerkve ste Dunajska s. Štefana, in Zagrebska škofijska. Take mogočne stavbe so večne priče gorečnosti prednikov memo zdanje mlačnosti. Z zidarijo se je obudila tudi podobarija v les in kamen in z barvami, ktera je božje temeljne s častitimi podobami in čudnimi lepotinami napolnila.

Keršansko ljudstvo té dobe je tudi hrepenelo po obilnosti cerkvenih pobožnost; skorej četrte del leta so praznični dnevi povzeli; in verniki se niso bali zategavoljo obožati. K poprejšnim praznikom so se pridružili godovi spočetja in obiskanja Marije device, in god presvete Trojice; pa kakor spomin vedne pričujočnosti Jezusa Kristusa pri svojih se je začel po čudni prikazni, ki se je pobožni nuni Julijani zgodila, l. 1246 v Belgii praznik presvetiga rešnjiga Telesa, kteriga je papež Urban IV. l. 1264 na celo cerkev iztegnil. S tem časom se je posebna keršanska pobožnost očitno na visoko skrivnost altarja obrnila; začelo se je s. rešnje telo izpostavljati, v procesii okoli nositi, k bolnikom z glasam zvončkov in s svečavo spremljati; in s. Tomaž Akvinski je nar lepši pesmi v počesenje s. zakramenta zložil. Svete opravila so se zdaj toliko krasneje obhajati zamogle, ker je keršanska pobožnost cerkvam tako bogatih darov podelila; in kar per vidnih lepotah in skrivnostnih znamenjih in podobah oko ni zadosti storilo, to je dodalo častito in budivno petje z mogočnim glasam orgel spremljano. Pa oznanovanje božje besede med tako slovesnim obhajanjem božje službe ni potihnilo; imenitne pridigarje je imela cerkev v tem času nad s. Bernardam, s. Bonaventuram, s. Tomažam Akvinskim in drugimi; in če je še kaj pomanjkovalo, so dostavili minihi s. Dominika in tudi s. Franciška po zgledu svojih začetnikov. Pobožnosti neučeniga ljudstva pa je začela

služiti še molitev s. rožnikranca, katero je s. Dominik po kersanski cerkvi razširil. Tudi božje pota se smejo opomniti, ktere so se zraven svete dežele in rimskiga mesta zdaj tudi v Loreto na Italijanskim, k s. Jakobu na Španskim, in v Marijocelje v naših stranéh obrnile.

Kar pokorjenje grešnikov in zadostenje za grehe zadene, so okolišine in potrebe časov storile, de je cerkev v časih sicer ojustreje nad hudobnike udarila, na drugi strani pa tudi po drugačnih in ložjih potih hudobijo poravnati dopustila. Ko je v prejšnjih časih cerkveno pokorjenje le posamezne zadevalo, je bila zdaj, ko je včasih terdovratnost široko segla, cerkev tudi primorana cele mesta, še cele dežele ojustro pokoriti; za posamezne je veljalo večji in manjši izobčenje, za cele mesta in dežele pa preklic vse božje službe. Nasprot je pa cerkev tudi hitreje pripravljena bila odpustke deliti, posebno ker je s tem upala vernike k posebnim delam v njeno brambo in povišanje obuditi. Tako je bil obljubljen popolin odpustik križarjem, ki so šli v sveto vojsko zoper nevernike ali silovite krivoverce; tako je bil deljen odpustik tudi njim, ki so težke pota do svetih krajev storili; tudi tistim so se odpustki obetali, kteri so kaj posebniga pomogli k dobrotnim napravam, kot ubožnicam in bolnišnicam, cerkvam, potam in mostovam. Cerkev je v takim ravnanji mislila na besedo sv. pisma, de milošina zbríše veliko število grehov.

Opomba. St. 270. v. 14. 15. 16. od zdolej namesto višji varh ubožnicam i. t. d. beri: višji poslanec božji na svetu, je gotovo, de tudi v pozemeljskih zadevah se morajo verniki, visoki in nizki, iz njegovih ust pravičniga in pošteniga ravnanja učiti; zato-rej se je kdaj po navadi reklo, de v posvetnih rečeh ima cerkev čez kralja in ljudstvo oblast „zastran greha“.

Ker so bile cerkvene pravice v tem času že obilno razvite in zvrnane, je bilo mogoče jih v boljšim redu učiti in oznanovati; tudi za to so papeži tega časa skerb imeli. Pervo bolje vrédno zbirko cerkvenih pravic je dal Gracijan, minih iz reda s. Benedikta in učenik na višji šoli v Bolonji, na svetlo l. 1152; to je dekret Gracijanov, ali prvi del cerkveniga zakonika. Z dopušenjem papežev so se cerkvene pravice po teh bukvah ne samo v Bolonji, ampak tudi v Parizu in drugej učile. Papež Gregor IX. je l. 1254 drugo zbirko novih in prenarjenih postav po s. Rajmundu od Penaforte izdal; to so tedaj dekretale Gregorja IX.

Sedma doba.

Višji cerkvena oblast v nevarnosti ponižanja in razdvojenja.

Od l. 1294 do 1517.

Pervo poglavje.

Poniževanje in razdvojenje višji cerkvene oblasti, in prizadevanje papežev njeno veljavnost in edinost ohraniti.

152. Papež Bonifaci VIII.; sedež papežev v Avinjon prenesen; petnajsti vesoljni zbor.

V poprejšni dobi je cerkev visoko čast in moč pred svetam dosegla, je bila na vse strani spoštovana, kralji in narodje so glas papežev ponižno slušali. De bi pa tolika vnanja visokost ne bila duha višjih pastirjev povzdignila in spačila, je Bog dopustil dosti vnanjiga ponižanja nad nje priti.

Ko je l. 1294 Bonifaci VIII. na papežev stol prišel, je bil vnanji stan Evrope čudno zapleten; Italija je bila med seboj v razpertii, Nemčija pod slabo cesarsko oblastjo, Francija in Anglija v vojski, izhodno stran so zgorej še tlačili Mongoli, in zdolej iz Azije napadali Turki; papežu nasprot so stali prederzni in ošabni svetni poglavarji, ki so le po lastnim povišanji hrepeneli. Nemški cesar Albert I. se je sicer s papežem zadosti porazumil; pa francoski kralj Filip II. se je višji cerkveni oblasti prav zaničljivo nasprot stavil, desiravno mu je Bonifaci VIII. od več strani ustreči iskal. Nar pred je hotel papež svojo oblast proti nasprotnikam v Rimu utrditi, in nekeršansko vojsko med francozskim in angležkim kraljem umiriti; pa Filip II. mu je prevzetno odgovoril, de v posvetnih rečeh nima na zemlji gospoda čez-se. Nato mu je papež nasprot postavil, de zastran greha so kralji tudi v časnih rečeh cerkveni oblasti podverženi. Filip II. je dalje zavoljo svoje nepravilne vojske cerkve in duhovšino s težkimi davki obkladal, in papež mu je to stiskanje oistro grajal; pa kralj zdaj iz svoje dežele ni pustil nobene dragote v Rim priti, in ni nehal cerkveniga posestva dalje obkladati. Celo papeževiga poslanca je Filip II. dal zapreti, kakor de bi se bil zoper kraljevo čast pregrešil; z resno besedo je papež zdaj kralja svaril, in zoper njegovo pregrešno ravnanje zbor v Rimu poklical. Filip II. je proti vsimu opominovanju oterpnjen ostal, in je zoper papeža mnoge krivične tožbe na dan spravil; zatorej se Bonifaci VIII. ni mogel več zderžati, ter je zoper kralja cerkveno izobčenje oznanil. Kraljeva hudobija je zdaj vso mero preseгла, in njegov prederzni poslanec Nogaret je s pomočjo rimskih vstajnikov papeža v Ananji prepadel in vjel;

serčno in kakor kdaj aposteljni je Bonifaci VIII. taki sili nasprot šel, pripravljen tudi kakor mučenec smert storiti. Kmalo je bil papež po zvestim ljudstvu otet, in zamogel se je spet v Rim verniti; vonder velika britkost zavoljo tolike nečasti in nadloge je njegove življenju l. 1303 konec storila. Znaló bi se reči, de je Bog tega papeža v tako ponižanje priti pustil, ker je proti svojimu predniku neusmiljen bil, in ker je bolj s posvetno, kakor s pravo kersansko modrostjo delal. Bil je pa v tem začetik, de so se francozki kralji čez višjiga cerkveniga pastirja gospodariti prederzovali.

Papež Benedikt XI. je le kratik čas za cerkev delati zamogel od 1303 do 1304; s pohlevnostjo in krotkostjo je svoje nasprotnike v Rimu in tudi francozkiga kralja pomiriti iskal. Pa prederzni Filip II. je papeže popolnoma pod svojo voljo spraviti hotel, in nov papež Klemen V., sam francozkiga rodu in l. 1305 izvoljen, se mu je zlo podal; namesti v Rim na mesto s. Petra priti, je v malim francozkim mestu Avinjonu svoj stol postavil. Sedemdeset let je od slej sedež papežev v tem mestu ostal, kakor de bi višji cerkveni pastir nekakošni vjetnik bil; in za papeževo oblast in za prid cele cerkve je to malo dobriga sadu prineslo, zatorej se ta čas tudi babilonska sužnost papežev imenuje. Papež Klemen V. je sicer s posebno postavo tisto nepristojno razvado popravil, po kateri so se škofije in opatije takim v vžitik dajale, ki niso bili pravni ali namenjeni v službo svete cerkve stopiti; tudi se je za čast svojiga prednika Filipu II. nasprot terdno postavil. V raznih rečeh pa je francozkimu kralju pregledoval in stregel, ko se je drugej, zlasti proti Venečanam prav ojstriga kazal. Nasprot je vender volitev Henrika VII. Lucemburskiga v nemškiga kralja in rimskiga cesarja poterdil; pa novi cesar mu ni v vsih rečeh spodobniga spoštovanja skazal. V popravo raznih zmot in napak v cerkvi in v pomoč za sveto deželo je papež Klemen l. 1311 petnajsti vesoljni zbor v Vieni na Francozkim poklical, kjer se je krog 300 škofov s papežem in kardinali vred zbralo. Ondi je bila čast papeža Bonifacija VIII. spričana, zmota krivoverskih bratcov in begardov zaveržena, podpora za svete kraje namenjena, in razne postave v poboljšanje praviga cerkveniga deržanja so bile oznanjene. Med drugim je bil tudi miniškovjoški red templjanov vničen; bil je namreč hudih napak dolžen, ktere so še le v novih časih bolj razjasnjene in spričane bile. Kmalo potem je papež Klemen V. umerl (l. 1314).

153. Papeži v Avinjonu do vernitve v Rim. Janez XXII.

Janez XXII., popred kardinalski škof v Ostii, l. 1316 v papeža izvoljen, je namesto v Rim iti spet svoj sedež v Avinjonu ustanovil. Za drugo stran je bil pobožin in za cerkveni red skerbini mož, v Francii je tudi več novih škofij stvaril; pa ločitev od Rima mu je tudi razne denarne pomočke odvzela, in bil je prisiljen škofam in duhovšini davke nakladati, si prihodke praznih škofskih

sedežev in pa vžitek od perviga leta priderževati, kar je papežem časama veliko nadležnosti napravilo. Ko sta bila v Nemčii l. 1317 dva nemška cesarja izvoljena, Ludovik V. Bavarski, in Friderik III. Avstrianski, in je prvi zmagal, je papež iskal svojo nekdanjo oblast cesarju nasprot obderžati, in je Ludovika V. pred svojo sodbo tirjal, ker se je kakor polniga vladarja obnašal, preden je bil od papeža poterjen. Ali Ludovik V. ni hotel papežu spodobniga spoštovanja skazati, in je bil tedej iz cerkve izobčen. Veliko nepokoja je na to v Nemčii in Italii nastopilo, in prederzni cesar je clo iz lastne moči družiga papeža v Rimu postavil Nikolaja V., kateri se je pa kmalo svoji časti odpovedati mogel. Ravno ta čas je bilo Jutrovo zlo v nepokoji, zraven notranjih razpertij so Turki Carigrad še dalje huje pritiskali; cesar Andronik III. je l. 1333 tedej v zahodu pomoči in zveze z rimsko cerkvijo iskal. Papež si je tudi obilno prizadel zvezo uterditi, in križno vojsko zoper Turke vzdigniti, je tudi v ta namen obilne zaklade zbral; pa vsi početki so bili zastoj, in med tem je Janez XXII. umerl l. 1334. Njegov naslednik papež Benedikt XII. je na svojim dvoru nepotrebin bliš odpravil in se je raji posiljenih davkov od cerkev znebil; tudi je želel svoj stol spet v Rim prestaviti, in s cesarjem se v krotkosti pomiriti. Pa nasprotovanje francozkiga kralja Filipa VI. mu je bilo napoti, in cesar Ludovik V. je sam spet preveč v cerkvene pravice segati začel; tako je bilo prizadevanje pobožniga cerkvenim postavam zvestiga papeža brez sadu, ko je l. 1342 umerl. Papež Klemen VI. je spet oistreje zoper prederzniga cesarja ravnal, ter ga je v novo od cerkve izobčil; po njegovim podpiranji tudi je bil l. 1346 Karl IV., česki kralj, v cesarja izvoljen. Tudi je ta papež Anglijo in Francijo, Ogersko in Neapeljsko, Venedke in Genovo med seboj pomiril. Ali za mir cerkve ni toliko skerbel; marveč je svoj sedež v prikupljenim Avinjonu bolj vstanovil, namest ga v Rim nazaj preseliti. Umerl je l. 1352. Pod temi papeži je živel v Ogleji od l. 1332 do 1350 patriarh zvel. Bertrand, kateri si je veliko prizadel za obderžanje cerkvenih pravic, in je zato po hudobnih rokah umorjen bil.

Pravični in pobožni papež Inocenci VI. je zopet iskal prazni in posvetni bliš od svojiga dvora odverniti in je davke od cerkev in duhovšine zmanjšal; tudi svoje kardinale je skerbel na pravo duhovno življenje napeljati in jim povzeto oblast čez papeža odtegniti. V Italii in zlasti v Rimu je deželjska oblast papeževa med tem zlo overžena bila, in le z vojskno močjo si je papež spet pokoršino pridobil, s cesarjem Karlom IV. pa je v lepim miru bil do smerti l. 1362. Papež Urban V., ko je vedne nepokoje v Italii vidil, in željo vsih poštenih spoznal, se je l. 1367 v Rim nazaj povernil, in je bil z veliko častjo sprejet; tudi nemški cesar Karl IV. in greški Janez Paleolog, edinosti s papežem željin, sta v Rim prišla, višjemu cerkvenimu pastirju svojo čast skazat. Vonder papež, v drugim za lep cerkven red skerbin, se je spet dal od francozke stranke pregovoriti, in se je v Avinjon povernil; pa le svojo smert je ondi našel l. 1370, kakor mu je pobožna vdova s. Brigita opominjaje prerokovala. Papež Gregor

VI. si je spet v Avinjonu svoj sedež vzél; pa velik nepokoj v Rimu in celi Italii, in pregovarjanje mnogoterih duš, tudi glas s. Katarine Senenske ga je nagnil, s svojimi kardinali v Rim poverniti se; vender ondi ni bil s takim veseljem sprejet, kakor njegov prednik, in le po smert je v mesto s. Petra prišel l. 1378.

152. Razdvojenje papeževiga stola, in prizadevanje edinost vravnati; šestnajsti vesoljni zbor v Kostnici.

Žalostni nasledki avinjonske sužnosti papežev so se bolj svetlo še le potem pokazali, ko je novi papež Urban VI., pred nadškof v Bari, l. 1378 svoj stol precej v Rimu postavil. Ko se je namreč ta v vsim spoštovani mož posebno pri svoji duhovšini za postavno življenje prizadeval, je francoska stranka med kardinali kmalo družiga papeža Klemen VII. izvolila, kateri si je spet v Avinjonu sedež izbral. Francozki kralji, le za svojo stran modri, so temu papežu tudi pokoršino kastilskiga in aragonskiga, neapeljskiga in škotskiga kralja priklonili, in malovredni cesar Venceslav si potrebe papeževiga stola ni nič v mar vzel; in tako je bil keršanski svet med dva papeža razdeljen, in si ni vedil pravice razločiti. Znalo bi se reči, de je Bog to razdvojenje za en čas dopustil, vsim vernikom potrebo edinosti bolj svetlo pokazati. Papež Urban VI., svoje pravice si svest, je nasprotno stran od rimske cerkve izobčil, in si je prizadel povsod postavni red vpejljati; res de je včasih tudi presilno oostro ravnal. Pa nasprotni papež se je tudi nepostavno obnašal, in Francija je dosti težo mogla nositi, de je papeža v svoji sredi imela. Po smerti papeža Urbana VI. l. 1389 je bil Bonifaci IX. od rimskih kardinalov izvoljen; pa tudi francoska stranka je postavila Benedikta XIII., in cerkev je bila še dalje razdvojena. Bilo je v tem znamenje posebne previdnosti božje, de je pri takim razdvojenji keršansko ljudstvo še svoji veri zvesto ostalo. Vonder čuditi se ni bilo, de je v takim stanu cerkve krivoverski Viklef v Anglii nov uk na dan prinesel, kateri je vso veljavnost cerkvene oblasti in vso moč svetih zakramentov vničiti hotel. Njegove zmote so se v Anglii zlo razširile, in enak zapeljivec Hus jih je tudi v Češko zasejal, kjer je hudobni kralj Venceslav, tudi nemški cesar, vsi napaki prostor dal. Pa tukaj je stanovitnost s. Janeza Nepomuškiga v spovednim molčanju do smerti, čast katoliške duhovšine povzdignila; celi cerkvi pa je v poboljšanje in v duhovno oživljenje od zgorej dan bil s. Vincenci Fereri iz reda s. Dominika, kateri je imel dar jezikov in dar čudežev, in je z mogočno besedo serca brezštevilnih poslušavcov v Španii, Francii, Italii in Nemčii do Polonije pretresil in k pokori obernal. Tudi strašna kuga, črna smert, ki je po Evropi tačas veliko veliko tisuč ljudi pokončala, je vse duhove z zveličavnim strahom navdala.

Razdvojenje papeževiga stola je per svojih slabih nasledkih v vsih pravih duhovih želje močnejše in močnejše budilo, ta razpor

poravnati, in zopet edinstvo vstanoviti. Vonder v tem ravno tisti, ki so se nar bolj glasno za edinstvo poganjali, večidel niso prave poti spoznali. Pogledati je bilo namreč pred drugim to, ali je bil papež Urban VI. po postavah izvoljen; in ako se je to tako zgodilo bilo, kar se ni dvomilo, je bil on pravi papež, in za njim tudi Bonifaci IX., nasprot pa Klemen VII. le vsiljenec. Mnogoteri sicer učeni možje posebno od francozke strani, pa niso hotli pregreškov v postavljenji družiga papeža spoznati, in so zatorej oba papeža na eno mero djali, in potem sklenili, da oba papeža se morata svoji časti odpovedati. Rimski kardinali so za Bonifacjem IX. l. 1404 izvolili Inocencja VI. in l. 1406 Gregorja XII. pa s tem pristavkam, naj se vsak papež prizadeva razpor zravnanati po vsi moči, ako bi mu bilo ravno treba od stola s. Petra odstopiti. Res je Gregor XII. iskal nasprotnika z lepo k prijenjanju pregovoriti; pa se sam ni mislil umakniti, in Benedikt XIII. ni hotel nič od odstopnje slišati, Kardinali obeh strani tedej so sklenili, vso to reč na vesoljnim zboru v Pizi na Italijanskim poravnati, desiravno sta oba papeža temu početku nasprot bila; v tem zmešanem času je bilo viditi, kakor da bi nobeden ne bil prav spoznal, v kakošni razmeri de papeži proti celi cerkvi in njenim škofam stoje. Pizanski zbor se je l. 1409 začel, sošlo se je 23 kardinalov, 92 škofov, in mnogo opatov in bogoslovskih učencikov. Po obilnim posvetovanji sta bila oba papeža kakor kriva cerkveniga razdvojenja in kot nevredna stola s. Petra spoznana, in kardinali so noviga papeža Aleksandra V. izvolili, moža obilne učenosti in zgovornosti in ojstriga deržanja, kateri je bil od več strani kakor pravi papež sprejet. Pa s tem potam se edinstvo ni dosegla, marveč se je bolj razderla, zakaj od slej so bili namesti dveh, trije papeži, ker nobeden prejšnjih ni hotel odstopiti, in posvetni poglavarji so vsak svojiga podpirali, kakor da bi bilo njim v roko dano s stolom s. Petra gospodariti. Sicer je novi papež Aleksander V. kmalo umrl l. 1410; pa na njegovo mesto je stopil Janez XXIII., bolj posvetno kakor keršansko moder. On je iskal svoji strani veči veljavo pridobiti, in je v Nemčiji Zigismundu I., ogerskimu, pozneje tudi českimu kralju, k cesarstvu pomogel; tudi je v Rimu zbor sklical, kjer so bile Viklefove in Husove zmote zaveržene.

Med tem se je od vsih strani glas po vesoljnim zboru vzdigoval, in po več pomenkih med papežem Janezam XXIII. in cesarjem Zigismundam je bilo mesto Kostnica ali Konštancija v južni Nemčiji v ta namen odločeno. Ta šestnajsti vesoljni zbor v Kostnici se je snidel l. 1414; sošlo se je 300 škofov, 4 patriarhi, več kardinalov, veliko število opatov in bogoslovskih učencikov; v pričo je bil tudi cesar Zigismund, ino v zadnje se je dal še papež Janez pregovoriti, da je k zboru prišel, in ga slovesno začel. Zbrani očetje so pred vsim drugim iskali edinstvo na stolu s. Petra vstanoviti; ker je med tremi papeži Janez XXIII. vesoljniši veljavo imel, in brez njegove odstopnje vendar ni bilo upati, da bi se tudi dva druga papeža podala, tedaj so njemu z vso močjo prigovarjali, da naj prostovoljno od papeževiga stola odstopi.

Dobro so namreč modri zborniki čutili, da se udje ne morejo na ravnost čez glavo vzdigniti, in da višji pastir ni sodbi nižjih pastirjev podveržen. V zadnje se je papež Janez stolu s. Petra odpovedal. Na to je tudi papež Gregor prostovoljno odstopil; le Benedikt se je še kot papeža obnašal, in si je v Peniskoli na Španskim svoj sedež izbral; pa na njega se potem ni nobeden oziral, ker je bil očitno le vsiljen papež. Zdaj so kardinali k novi volitvi stopili, in po večini glasov je Martin V. l. 1417 na stol s. Petra povzdignjen bil, učen, pobožin, pravičin, nesamopridin in od vsih spoštovan mož. Tako je cerkev spet eniga poglavarja in z njim tudi mir dosegla. Med tem je 41 sej zbora minulo, vmes pa so bili v osmi in petnajsti seji krivi nauki Viklefa in Husa z drugimi zmotami vred obsojeni in zaverženi. V poslednjih 4 sejah je bilo še od poprav v cerkvenim stanu govorjeno, in papež je več postav zastran posesti cerkvenih služeb in cerkvam naloženih davšin poterdil, več pa še v novim zboru storiti obljubil, zraven je pa z Nemčijo in Francijo posebne pogodbe (konkordate) naredil, po katerih so nar silniši poprave hitreji izpeljane bile. Po srečno končanim zboru je iskal papež Martin še ostanke razpora končati, se je spravil z neapolitanskim in aragonskim kraljem, in je skerbel svojo deželsko in cerkveno oblast spet utrditi. Zbor v Pavii in potem v Sieni sklican l. 1423 je zavoljo kuge le malo očetov štel, in tedej se za obljubljene poprave ni moglo nič zgoditi; zato je pa papež nov zbor v Bazileji napovedal preden je l. 1431 umrl.

153. Novo razdvojenje v zahodni cerkvi, novo soedinjenje izhodne cerkve; vesoljna zbora v Bazileji in Florenci.

Za Martinam V. je Evgeni IV. v papeža izvoljen bil, pobožin mož, ki mu je bilo v resnici za prid cele cerkve mar; pa imel je dosti nasprotovanja premagati. Pred drugim je Husova krivovera na Českim silno grozovito husitsko vojsko rodila; Husovi nasledovavci ali Husiti so pod vodstvom Žiškovic hudo nad duhovnimi in minihi, nad ljudstvom in cerkvami divjali, ropali, požigali in morili; Česka, in nekaj tudi bližna Avstria, Bavaria, Silezia in Moravia so veliko hudiga prestale, in ni bilo kmalo moč razbojnikov z orožjem ukrotiti. Prizadevanje papeževiga poslanca, jih z lepo k pokoju in edinosti s cerkvijo prikloniti, je bilo zastoj; tedej je tudi poravnanje teh zmot bila naloga za sedemnajsti vesoljni zbor, ki se je v Bazileji l. 1431 sošel. Druga tudi važna naloga noviga zbora je bilo soedinjenje izhodne cerkve z rimsko, katero je greški cesar Manuel Paleolog per papežu iskal. Pa ravno tukej je papežu Evgeniu IV. novi zbor nasprot stopil, in se je, desiravno je bilo le še malo očetov zbranih, tako obnašal, kakor da bi vso oblast čez papeža imel. Papež bi bil namesti Bazileje raji drugo mesto v Italii za zbor odločil, kamor bi bili Greki lažje prišli; zatorej je hotel zbor v Bolonjo preseliti, pa potem je vonder l. 1434 odjenjal in zbor v Bazileji

poterdil; de bi se ondi husitske zmote in razpertije poravnale. Bazilejski očetje so potem obilniši zbrani res tudi mnogo dobrih postav za notranji lepi red cerkve, za obhajanje škofijskih in deželnih zborov in za vredno podelitev cerkvenih služeb oznanili, husitskih nepokojev vendar niso mogli umiriti. Pa v 25. seji se je iz noviga očitna razpertija proti papežu začela, kateri je l. 1437 zbor v Feraro prestavil, zatorej se potem Bazilejski zbor več za vesoljniga ne šteje. V Ferari se je s papežem sošlo več italijanskih škofov, zraven greški cesar in dvajset škofov in nadškofov iz Grecije in Rusije s carigraškim patrijarham Jožefam. Začeli so se pogovori z Greki zastran soedinjenja izhodne in zahodne cerkve; pa zavoljo kuge je bil zbor l. 1439 v Florenco prenesen, in ondi se je v zadnje krog 160 škofov sošlo. V peti seji je bilo poglavitno delo sklenjeno; Greki so se soedinili, in so spoznali, de s. Duh se ne le iz Očeta ampak tudi iz Sina izhaja, in de rimski papež je res Kristusov namestnik na zemlji za celo cerkev. Veliko veselje je imel papež Evgeni nad tem soedinjenjem oboje cerkve. Za Greki so prišli tudi poslanci Armenskiga patriarha iz Azije v Florenco; z Armenci je bila veliko ložje zveza storjena kakor z Greki. Dalje so bili l. 1445 še Jakobiti, Kaldejci in Maroniti v edinstvo katoliške cerkve sprejeti, ko so popred še v zmotah Nestorja in Monoteletov zapleteni bili. Husitski nepokoji so bili med tem z orožjem zadušeni.

Med tem se je bazilejski zbor še vedno kot vesoljniga obnašal, je papeža Evgenija IV. pred svojo sodbo klical, in v zadnje celo noviga papeža Feliksa V. postavil. Tukej je žalostin zgled, kako de presilna gorečnost brez ljubezni in krotkosti lahko daleč zapelje. Pa škofje so tudi čedalje ta zbor zapušali, francozki kralj, in potem tudi novi nemški cesar Friderik IV., avstrijski nadvojvoda, in drugi knezi so bazilejske zbornike v nemar pustili, in so se z Evgenijem soedinili. Po Evgenijeve smerti l. 1447 je Nikolaj V. v papeža izvoljen bil; njemu se je l. 1448 tudi nasprotnik Feliks V. podvergel, in bazilejski zborniki so se nato razšli. Papež Nikolaj V. je tudi s cesarjem pogodbe zastran cerkvenih reči v nemških in avstrijskih deželah sklenil; to je Ašaffenburški in Dunajski konkordat, po katerim je bil zadnji sled razpora končan. Sama Francija je še nekaj bazilejskih sklepov zoper papeževo voljo ohranila, pod imenam pragmatične sankcije.

Edinstvo Grekov z rimsko cerkvijo je malo obstanka imela; slepo ljudstvo ni hotlo spoznati lastniga prida, in Marka, efežanski nadškof, ki se je sam v Florentinskim zboru nasprot stavil, je razpor spet v moč spravil, cesar sam pa je malo storiti mogel. Zatorej je pa tudi božja šiba terdovratno ljudstvo zadela; Turki so v svoji divjosti zmirej dalje derli, kersanske vojske posebno pod ogerskim in poljskim kraljem Vladislavam in pod Huniadam jim niso mogle zadosti zoperstati, in greški cesar je v zadnje komej Carjigrad še v rokah imel. Turški sultan Muhamed II. je l. 1453 slovito Konstantinovo mesto z vojsko vzel, zadnji greški cesar Konstantin XI. je v boji padel, mesto je postalo sedež

turske oblasti, in častita cerkev s. Zofije je bila v muhamedansk tempelj spreobrnjena. Tako je greško cesarstvo svoj konec našlo, in s tem vred je bila terdovratnost Grekov udarjena; pa tudi zahodnemu kristjanstvu je odslej turška sila dolgo žugala. Pri odpadu Grekov se Slovani, ki so z njimi enaciga obreda, sploh niso vdeležili, posebno pobožni Kijevski nadškof Mihael se je zvesto rimske cerkve držal; in zatorej so Rusini in velik del južnih Slovanov s katolško cerkvijo zvezani ostali. Papež Nikolaj V. je umrl l. 1455.

154. Druge žalostne zgodbe za cerkev in papežev stol; devetnajsti vesoljni zbor.

Sledeča papeža sta po zgledu prednikov nevarnost, ki je celi keršanski Evropi pred Turki žugala, v očeh imela; pa posvetni poglavarji so ju v njunih početkih slabo podpirali. Papež Kalikst III., l. 1455 izvoljen; je iz lastnih moči vojašino in brodarstvo zoper sovražnika keršanskiga imena napravil; tudi so bili njegovi vojaki v boji srečni. On sam je učenost podpiral, in veliko vatikansko bukvarnico v Rimu ustanovil. Njegov naslednik je bil nekdanji Terzaški škof Enĉa Silvi, papež z imenom Pij II. l. 1458. Učen mož je bil, in ves vnet Evropo pred Turško silo oteti; poklical je v ta namen keršanske kneze k zboru v Mantovo, iskal je s pismam turškiga sultana Muhameda II. v keršanski veri podučiti, pa oboje brez sadu; v zadnje je sam vojakov in ljudi skupej zbral, z njimi nad Turke udariti, pa velik trud mu je prezgodej smert prinesel l. 1464. Ta papež je bil, ki je po volji cesarja Friderika IV. l. 1462 Ljubljansko škofijo vstavil, in ji je Zigismunda Lamberškiga perviga škofa dal. Papež Pavel II., izvoljen l. 1464, si je prizadeval učenost tistiga časa, ki se je preveč na nekdanjo neversko stran obračala, na bolj keršansko podobo obrniti. V vladanji cerkve pa ga je nezmerno nagnjenje do vnažne lepote napeljalo, spet poprejšno ravnanje obuditi, in od cerkve in cerkvenih služabnikov davšine tirjati.

Zdaj je za papežev stol nastopil čas skorej bolj žalostin kakor kdaj popred. Papež Sikst IV., l. 1481 izvoljen, je skerbel svojo posvetno oblast razširiti; v teh početkih je prišel v prepir s Florencio in Venedkami, Inocenci VIII., ki je l. 1484 na papežev stol prišel, je bolj za svojo rodovino skerbil, in se je s cerkvenimi rečmi malo pečal. Vonder mu je bilo skerb zastran silovitih Turkov, de je keršanske poglavarje v boj zoper njé nagovarjal; tudi je razpore med rimskimi plemenitniki poravnal. Aleksander VI. l. 1492 v papeža izvoljen, je sicer vednosti in umetnosti ljubil, z ljudstvam prijazen in z visokimi ojster bil, nevarnost se ni bal; pa v svojih početkih tudi hudobnih potov ne, in njegova rodovina, za katero je veliko storil, ga je v nečast pripravila. Ako je kaj dobriga od njega imenovati, je eno, de je deželsko oblast v rimskih deželah bolj uterdil, drugo pa, ker se je tiskarstvo zdaj že zlo razširilo, de je ukazal vsakere bu-

kve pred natisam pregledati, ako bi ne imele kaj veri ali pravimu deržanju nasprotniga v sebi. Pij III. je bil l. 1503 komej v papeža izvoljen, in je že umerl. Juli II., še l. 1503 na papežev stol povzdignjen, je bil ves vojaškiga in vladarskiga duha.

Zatorej je bil skorej vedno v vojski, zdaj v zvezi s cesarjem in francozkim kraljem zoper Venečane, zdaj z Venedkami, Neapeljsko in Španio zoper Francijo. Res de so tudi želje francozkih kraljev po posesti Italije papeža skoraj morale vojsko poskusiti, zlasti ker cesar Maksimilian I., zaderžan od skerbi za Nemčijo in od žuganja Turkov, za Italijo veliko storiti ni mogel. Ta papež je l. 1512 devetnajsti vesoljni ali peti lateranski zbor v Rimu sklical, ker so tak zbor že dolgo vsi glasovi zavoljo poprave notrajniga cerkveniga stanu tirjali, in ker je bil malo pred francozki kralj Ludovik XII. papežu nasprot zbor v Pizi vkupej spravil.

Pod papežem Leonam, X., ki je bil l. 1513 izvoljen, je bil lateranski zbor l. 1517 doveršen, kjer je bilo 160 škofov zbranih, med njimi Matevž Lang, Kerški škof kot cesarjev poslanec. Zaverženi so bili početki poslednjiga Pizanskiga shoda, sploh vsi obsojeni, kateri so v cerkvi poslednje čase razpertije narejali; poterjene so bile stare postave od posesti cerkvenih služeb, dane vodila za šolski uk; overžena je bila pragmatiška sankcija v Francii, in poterjen nov konkordat, kteriga je papež s francozkim kraljem Francam I. sklenil. Veliko pa se je ostalo prihodnimu zboru v izdelovanje, kar je novim krivovercam več priložnosti k njih grajanju katoliške cerkve dalo. Papež Leon X. je tudi veliko cerkev s. Petra v Rimu naprej zidal, katero delo je že njegov prednik začel; potrebne denarne pomoči nabrati je papež odpustik oznanovati dal vsm, kateri bi k temu pobožnimu zidanju kaj daru priložili. Pa ravno oznanovanje tega odpustka je novimu početniku krivoverstva, Martinu Lutru uzrok dalo, se zoper sveto cerkev vzdigniti, in velik del udov od njé odcepiti. Leon X. je sicer Lutrove zmote precej obsodil, tudi poslance v Nemčijo napotil, kateri bi bili zmoto precej v začetku zadušiti imeli; pa samopašnemu zapeljivcu ni bilo lahko nasprot priti, in poslednje razpertije in pohujšanja v cerkvi so mnogoterih oči otemnile, de so novo vero strastno sprejeli, ali de njene napačnosti niso sprevidili. Ko je pa v Evropi takošna zguba cerkvi žugala, so se ji drugod nove zmage in pridobitve odperle. Afrika je bila namreč overslana, Indija evropejcam odkrita, Amerika znajdena; brezštevilni narodje, ki so v temah nevere in v smertni senci nakikovanja prebivali, so tukej luči s. evangelija pričakovali. Papeža Evgeni IV. in Nikolaj V. sta portugeškemu kralju že o prvih potih po neznanih afrikanskih bregovih priporočila, za oznanovanje svete vere ondi skerbeti; in ko je ta del zemlje dalje odkrit bil, so šli precej misionarji iz reda s. Franciška med ondotne ljudstva, in so posebno v doljni Gvinii novih vernikov pridobili. Ravno tako je bil papež Aleksander VI. dvanajst misionarjev iz reda s. Franciška

v Ameriko poslal, katerim so se kmalo drugi iz reda s. Dominika pridružili.

Ako se ozre na vse te zgodbe nazaj, je spoznati, da je v tej dobi cerkev res velike notranje nevarnosti prestala, posebno kar čast in veljavo višjih pastirjev papažev tiče; vonder viditi je tudi, kako da je božja previdnost sveti cerkvi zmirej na strani stala; kakor je kdaj pred vunanjo silo ni pustila pasti, tako jo je tudi med notranjim razporom in pohujšanjem vedno ohranila. Cerkev res vedno ostane na skalo zidana.

Drugo poglavje.

Uk in notranji red cerkve in nasprotno zmote, življenje vernikov.

155. Keršanska učenost v sedmi dobi; upadanje školastiškiga bogoslovstva.

Veliki notranji razpori so v sedmi dobi sicer napredovanje keršanske učenosti zadrževali, vonder ga niso mogli vničiti: marveč je bilo potem v nekterih straneh globokeje preiskovanje bolj obujeno, zlasti kar zadene višji cerkveno oblast in sploh cerkvene pravice. Rzsodbe rimskih papežev, sklepi vesoljnih in drugih zborov, in razlagovanja učenih mož so mnogotere prašanja zastran cerkvenih pravic razjasnile. Kar zadene spoznanje verskih resnic ali bogoslovje sploh, je najti, da so se učeniki od ene strani preveč v tanke modroslovske preiskovanja zgubili, da so po takim namesti verskih resnic bolj spričati in pojasniti, jih skoraj bolj ovirali in temnili. Tako prazno modrovanje je tudi malo sadu za keršansko življenje rodilo: zatorej so drugi pobožni in učeni možje večkrat tožili, da se sicer število učenikov množi, nasprot pa hudobija in pregreha med ljudmi ne manjša; in zraven je tista školastiška učenost, ki je prejšni čas v polepšanje cerkve zelo cvetela, bolj upadati in neprijetna prihajati jela. Nasprot so drugi učeniki verske resnice raji iz poglavitnih studencov kristjanstva, iz s. pisma in ustniga izročila zaterdovali, brez da bi pametno modrovanje zametovali. Med školastiki sta bila v tej dobi sloveča Durand, minih iz reda s. Dominika in potem Meldenski škof v Francii l. 1333, in Okam iz reda s. Franciška, kateri je pa v časih tudi napačne mnenja terdil l. 1337. Za pravo keršansko učenost so se pa posebno poganjali Peter Aliaški, Kambrški kardinalškof l. 1425. Nikolaj Klemanški l. 1430 in Janez Gerson, (l. 1429), bogoslovska učenika v Parizu; le ob času razdvojenja papeževiga stola so nekteri izreki teh mož nekakošno predalec zoper višjo oblast poglavarjev cele cerkve šli. Gerson je zapustil veliko bukev, ktere vse strani keršanske učenosti obsežejo, in njegovo življenje je bilo posebno pobožno, in vse v poboljšanje stanu cele cerkve, v podučenje duhovnih pastirjev in ljudstev, in v zadnje otroške mladosti obrnjeno. K tem možem je pristeti še s. Antonin pobožni nadškof v Florenci (l.

1459), ki je več bogoslovskih bukev spisal; in pa Nikolaj Kuzanski, Tridentinski škof (l. 1464).

Ker gola učenost brez pobožnosti, golo znanje brez djanja, ne služi v zveličanje, zatorej se je druga stran keršanskiga bogoslovja tega časa posebno na učenost svetiga življenja ali na mistiko obračala. Možje, ki so sami v pravi pobožnosti mir svojiga serca našli, so želeli tudi druge k takimu življenje napejljati in s tem osrečiti; v bukvah in pridigah so razlagali potrebo se od sveta ločiti, svoje serce očistiti in se v ljubezni z Bogom soediniti. Taki možje so bili Janez Tavler (l. 1361) v Moguncii, Henrik Suzo (l. 1365) v Kolonii, zlasti Tomaž Kempčan, korar v Cvolu na Nizkozemeljskim (l. 1471), ki so za s. pismam nar bolj razširjene. Tudi s. Katarina Sienska (l. 1380) devica iz tretjiga reda s. Dominika v Italii, je tukej imenovati, ktere pobožnost je vsimu keršanskimu ljudstvu v zgled bila, ktere modrost in serčnost je tudi cerkvenim pastirjem v pomoč služila, in ktere listi in druge bukve še zdaj v podučenje veljajo; tudi s. Brigita, žena kraljeve rodovine na Švedskim, ki je po smerti svojiga moža Ulfona Bogu v vsi pobožnosti služila. Sloveči Gerson je tudi veliko storil, in njegovo prizadevanje je posebno na to šlo, pobožnost s pravim spoznanjem združiti, ker goli občutki serca so nestanovitni in večkrat zapeljivi.

S. pismo je bilo v katoliški cerkvi sicer vedno kakor posebin studenec verskiga spoznanja čislano; kar pa so marsikteri školastiških bogoslovcov pri golim modrovanji na razne napačne pota zahajati jeli, se je potreba razumnosti s. pisem toliko bolj jasno sprevidila. Tedej se je začelo globokeje v pomen s. pismo segati, in se ni deržalo samo starih pretolmačenj, ampak se je šlo na perve vire v hebrejskim in greškim jeziku. Cerkev sama je globokeji učenost v s. pismu podpirala, in v vesoljnim Vienskim zboru (l. 1311) je bilo zapovedano, na vsaki visoki šoli učenike hebrejskiga in drugih izhodnih jezikov postaviti; to postavo je Bazilejski zbor (l. 1431) poterdil in ponovil. Pot s. pismo po izvirnih spisih razlagati, je pokazal Nikolaj Liran spreobrnjen Jud in učenik v Parizu (l. 1341), kteri je bukve stare zaveze bolj po besednim kakor po priličnim (alegorijskim) pomenu razložil. Število mož, ki so izhodne jezike dobro znali, ni bilo ravno majhno; in v podporo razumnosti svetih bukev je Ksimentes, kardinal in nadškof v Toledu in minister španskiga kralja Ferdinanda, izdal s. pisma stare zaveze v mnogih jezikih (l. 1514). Tudi znanje greškiga jezika se je obilniši razširilo, zlasti kar je mnogo učenih Grekov pred Turki v zahod pribežalo; in to je zopet služilo v boljši razumenje s. pisma nove zaveze in pa greških cerkvenih očetov. Erazem Roterdamski je nato izdal greško s. pismo nove zaveze s kratkim razlaganjem, tudi je več bukev greških cerkvenih učenikov na svetlo postavil. Tudi s. pismo v domače jezike pretolmačeno je v tej dobi za Francijo, Nemčijo, Italio in Anglio najti; in proti koncu te dobe, ko je bilo tiskarstvo znajdeno, je bilo že le nemških s. pisem dvejsetero natisnjenih. Cerkev tudi ni sploh prepovedovala

s. pisma v domačim jeziku brati, ampak skerbela je samo to, da bi pri temnosti besede ne bil kdo zmote namesti resnice našel. Gerda laž je bila tedaj, ko so se novi krivoverci v sledeči dobi ustili, „de je bilo s. pismo pred njimi pod klopjo.“

Keršansko učenost so ta čas v zahodu podpirale nove vseučiliša, med njimi v Pragi l. 1348, na Dunaji l. 1365 in v Krakovim l. 1347. Nova znajdba bukve natiskati l. 1440 pa je posebno služila vsaktero učenost naglo in daleč razširiti; in ravno cerkev je od tod obilin dobičik imela; perve natisnjene bukve so bile psalmi Davidovi. V izhodu v greški cerkvi sicer verska učenost ni nikakor napredovala, ločitev od rimske cerkve je vse okamnila; pa možje, ki so podpirali soedinjenje greške in rimske cerkve, so bili tudi luči svete učenosti, kot Juri Školari, potem Carigraški patriarh (l. 1460), Gregor Trapezunski (l. 1487), posebno pa kardinal Besarion, popred Nicejski nadškof (l. 1472). Pa tisto oživljenje vednost, ki se je po prihodu učenih Grekov v zahodu začelo, in ktero marsikteri toliko povišujejo, kakor da bi bilo popred v gostih temah nevednosti zakopano, prav za prav ni ravno povsod nove boljši učenosti na dan spravilo, marveč je prejšno popačilo. Zakaj mnogoteri, ki so se na znanje starih latinskih in greških pisateljev obrnili, so iz njih le neverško modrovanje in mnenje povzeli, in so potem pravi veri nasprotke pripravili, zatoorej so se zoper tako neverško učenost pobožni možje vzdignili, in tudi papeži, kot Nikolaj V. in Pavel II., so si prizadevali tisto posvetno učenost na pravo pot obrniti.

156. Oblast papežev, škofje in druga duhovšina; cerkveni zakonik.

V prejšni dobi se je oblast višjiga poglavarja cele cerkve visoko povzdignila v cerkvenih in celo tudi v deželskih rečeh; tisti časi so potrebovali pri vnanjih nepokojih in notranji spačenosti posebno močno roko, ktera je od višjiga napake popravljala, razpore visokih in stiskanje nizkih zavirala. Pa časi so se spremenili; ljudstva so od prejšne divjosti že veliko opustile, v cerkvi, desiravno je še veliko zboljšanja treba bilo, vender ni bilo več tistiga pohujšanja, kakoršniga je Gregor VII. našel bil; pa tudi nekaj drugačin duh se je med svet vsilil, visoki in nizki niso več tako zvesto le na glas od zgoraj slušali, marveč je vsak sam sebi bolj moder hotel biti. V tej sedmi dobi je tedej na eni strani nekako posebno nasprotovanje zoper papeže vstalo, in tedej je njih moč memo prejšne dobe od svoje obširnosti posebno v deželskih rečeh nazaj stopala; na drugi strani pa so modri papeži sami iskali, svoji oblasti tisto mero zopet dati, ktera sploh za vse čase velja, in je bila tudi za novo dobo bolj pristojna. Tako je papeževa oblast memo prejšniga časa sicer od vnanje svetlosti nekaj zgubila, in, le po tem soditi, znižana bila; na drugi strani pa je od znotrej, v moči čez duhovne, ravno tista ostala, ali še morebiti terdneji bila, ker se je na obilniši spoznanje vernikov opirala. Kar zadene škofe, je bila njih volitev in red vladanja od dosti strani

obilno v oblast rimskih papežev prišla, kar je bilo pred pri mnogo napakih potrebno; zdaj se je spet na to obračalo, de bi bili škofje po starih postavah vselej od duhovšine voljeni, in de bi škofje bolj s prosto roko svoje cerkve vladali; posebno so se zato cerkveni zbori v Kostnici in Bazileji poganjali. Nasprot pa bi bili marsikteri posvetni vladarji zlasti volitve škofov radi v svoje roke dobili; in škofje, namesti spet posvetni oblasti sužni biti, so se raji zvesto papeža deržali, pri njem poterjenja svoje volitve iskali, in mu duhovno pokoršino prisegali. Ko so pri zmagah nevernikov v Jutrovim tudi v tej dobi še mnogoteri pastirji iz svojih sedežev izgnani bili, so papeži vonder še vedno škofje za take cerkve imenovali; upali so namreč, de bodo časama te škofije spet iz rok nevernikov rešene. Taki škofje so bili po navadi drugim škofam na stran djani kakor podškofje; njih splošno ime je pa škofje v stranéh nevernikov.

V časih razpora zastran višji oblasti papežev so tudi kardinali, kteri so bili večjidel iz škofov vzeti, svojo veljavo povzdigniti iskali; ob času razdvojenja apostolskiga stola so oni tudi v velikih zborih mogočnejši besedo imeli. Pa ko je bila zopet edinost storjena, so bile prejšne postave od njih pravice v novo zaterjene, in posebno je bilo prevideno, de bi razdeljene volitve spet razdvojenja papeževiga stola ne napeljale.

Med drugimi so miniški predniki bolj posebne pravice dosegli; v več rečeh so bili pri vladi samostanov škofove oblasti prosti; na velikih zborih so smeli opatje in generali minihov svoj glas s škofi vred dati. Še se je veljava bogoslovskih učnikov povzdignila; v posebnih dvomih so bili večkrat za svet in razločbo prašani, in v velikih zborih so smeli govoriti; desiravno njih glas ni tiste moči imel, s škofi vred kaj določiti.

Tudi v sedanji dobi je bila posebna skerb papežev duhovšini njene posebne pravice ohraniti; le samopašnost nekterih posvetnih vladarjev je bila večkrat na poti. Svoje veliko pozemeljsko posestvo je cerkev še dalje v dobre naprave obračala, kot v napravo višjih šol, v podporo miniškiga življenja in duhovniga pastirstva. Sicer je velika veljavnost in premožnost duhovšini tudi v spodtikljeji bila; in še več so razpertije sedanje dobe v pohujšanje duhovniga stanu pripomogle. Vonder ravno za tega voljo je bil na velikih zborih tega časa vedin glas od zboljšanja cerkve v glavi in v udih, in tudi posamski zbori, kot v Solnimgradu l. 1451, v Madridu l. 1480, v Senonih na Francozkim l. 1485 in drugi so si za to stran veliko prizadjali. Pri vsim tem pa ni misliti, de je pohujšanje splošno bilo; zmirej je cerkev še dosti vrednih služabnikov štela, kakor je ravno iz njih glasu v cerkvenih zborih spoznati.

Viditi je bilo v tej dobi, de so marsikteri deželski poglavari cerkvi veliko nasprotovali in njene pravice zatirali. Utegnilo bi se pa reči, de je tudi take vladarje pred ali potlej božja pravica obiskala. Ako so med rimskonemškimi cesarji kteri sovražniki svete cerkve bili, tudi njih rodovine niso dolgo v oblasti ostale, in zraven je cesarska moč v Italiji in Nemčiji še dalje bolj pešala.

In ako so francozki kralji naslednike s. Petra v svoji sužnosti imeti hotli, je tudi njih rodovina v vojski z Anglijo skorej kraljevo krono zgubila; nekakošno po čudeži jo slopeča Joana, devica Orleanska, kralja Karlina VII. rešila. Nasprot pa so pobožni vladarji vselej svojo dolžnost do cerkve spoznali, in tudi lepa zveza med papežem in cesarjem kot cerkvenim varham se je ob posebnih priložnostih svetlo pokazala; na pr. ko je cesar Karl IV. v Bazileji, cesar Zigismund pa v Kostnici pri papeževi maši kakor levit s. evangeli bral.

V tej dobi je bil cerkveni zakonik skončan; k dekretu Gracijanovimu in dekretalam Gregorja IX. je Bonifaci VIII. šeste bukve pridjal, kot pristavek peterim Gregorjevim. Papež Klemen V. je novo zbirko dodal, dekretale Klemenove; in k tem so prišle še dekretale Janeza XXII. in drugih papežev. Po tem zakoniku so bile od slej cerkvene pravice na visokih šolah učene in razlagane.

157. Svete opravila in pokorjenje grešnikov.

Kakor verh vse pobožnosti je bolj in bolj na dan stopalo obhajanje skrivnosti s. rešnjiga Telesa; v s. maši in posebej v s. zakramentu. Keršanska učenost se je s posebnim veseljem v razlaganji te visoke skrivnosti mudila, in verna pobožnost je v česenji in prejemANJI nebeškiga kruha svoje večji sladkosti iskala. Ker se je s. rešnje Telo v vredno počeseenje zdaj večkrat izpostavljalo, so se v to službo začeli tabernakelni in monstrance. Iz svetiga strahu, de bi se Gospodu v podobi vina kaj nečasti ne zgodilo, se je s. obhajilo večjidel že le pod eno podobo, pod podobo kruha prejemalo, in ob času Kostniškiga zbora je že to kakor postava zaterjeno bilo, od ktere se ni lahko odjenjalo, pomnilo se je namreč, de je pod vsako podobo, tudi samiga kruha cel Jezus v pričo. Tudi česenje Marije Device se je če dalje bolj oživilo, zlasti se je misel na njeno čisto spocetje obračala; ker sploh spoštovanje do Matere Gospodove ni pustilo meniti, de bi bila že od začetka kak madež nad seboj imela, ako ravno so marsikteri tudi nasprot govorili.

Božja služba je v tem času svojo posebno lepoto in slovesnost še dalje ohranila. Kar je bilo draziga, se je darovalo v božjo čast za svete oblačila in posode; in kar je podobarstvo lepiga izdelalo, je služilo v ozaljšanje Marije in cerkve. Zdaj se je tudi sveto petje v domačih jezikiH časama oživilo, in je bilo več ali manj tudi med božjo službo dopušeno. Tisti časi, ki jih nekteri temne imenujejo, so imeli tudi še dalje svoje slopeče oznanovavce božje besede.

Za globoko pobožnost vneti možje, kot Tavler, Tomaž Kempčan, Gerson je niso sami v sebi, ampak tudi v drugih znali buditi; iz reda s. Dominika je prišel tisti čudodelni pridigar s. Vincenci Fereri (l. 1419), ki je pol Evrope h keršanskimu življenju obudil; in iz reda s. Frančiška je bil s. Janez Kapi-

stran (l. 1456), ki je na eni strani keršansko serčnost zoper krivoverske Husite, na drugi zoper neverne Turke vneti znal.

Desiravno so ti časi semtertje cerkveni oblasti napotja delali, vonder cerkev ni nikdar nehala od pokorjenja grešnikov. Dostikrat je svoj duhovni meč tudi čez kralje in cesarje in čez cele ljudstva in dežele vzdignila, in z izobčenjem ali preklicam božje službe udarila; sicer preobilna raba teh pokoril posebno zadnje čase cerkvi ni vselej v prid služila. Ojstre pokorila prejšnjih časov je začela cerkev bolj kakor pred v druge dela spreminjevati, kakor v božje pota, v milošino za dobrotne naprave ali za zidanje cerkev. Na take dela, posebno na milošino, so bili dalje bolj in bolj tudi odpustki deljeni. Ker je semtertje preobilnost odpustkov tudi potrebin strah pred hudim slabila in pokorjenje preveč zlažševala, zatorej pa cerkveni zbori niso nehali previdnosti per delitvi odpustkov priporočevati; tudi je bila oblast odpustke deliti škofam bolj prikrajšana, in več papežem prideržana. Posebin odpustik je odpustik svetiga leta, ki se je začel l. 1200 pod papežem Inocencjem III., ko je veliko božjih potnikov v Rim prišlo, in poterjen bil po papeži Bonfacji VIII. l. 1300. Klemen VI. je ta odpustik dovolil na vsakih petdeset let, in Pavel II. ga je umaknil na 25 let. Ker ni moč vsakterimu rimskiga mesta obiskati, so papeži potem dovolili, de se je ta odpustik tudi v drugih krajih cerkve zadobiti mogel.

158. Krivovere Viklefa, Husa in drugih, in prizadevanje cerkve nasprot.

Mnoge krivoverske stranke so se še prejšne čase cerkvi nasprot stavile; vonder s toliko terdobo ne kakor v sedmi dobi, kjer je cerkvena oblast tudi od drugod več očitnih nasprotnikov imela. Janez Viklef, učenik na Oksfordskim vseučiliši v Anglii, se je (l. 1376) s posebno hudobijo zoper cerkev in njeno oblast vzdignil. Že popred se je proti raznim cerkvenim napravam sovražniga kazal, ker je seme krivih naukov že od svojiga učenika Bradvardina prejel. Ko je potem marsiktero pohujšanje v cerkvi spoznal, je bolj glasno na dan stopil; pa ne tako, kakor mnogi pobožni učeni možje, ki so po postavnih potih želeli napake od božje cerkve odpraviti, ampak s krivoverskim prederznim duham, ki ga je iz ostankov poprejšnih zmot posnel. Na eni strani ni razločil stvari od stvarnika; vidni svet se mu je većin zdel, in v vsih rečeh, tudi v nar manj vrednih, je menil, de nekaj božjiga prebiva; nasprot pa je v vsih dobrih in verskih napravah satana in njegovo djanje vidil, in vse, kar se godi dobro in hudo, je mislil, de se mora tako zgoditi in ne drugač. Iz teh poglavitnih misel so se izhajale njegove zmote posamim. Tajil je, de bi bil Kristus v zakramentu posebno pričujoč, ali de bi bil on s. mašo postavil; ni se mu to potrebno zdelo, ker je po njegovim mnenji vsaka reč Boga v sebi imela. Učil je, de, ako je kdo hudobin, je ud satanov, in tedej je brez vse oblasti od zgorej; bodi si duhoven in je v grehu, de nima duhovne moči, ali bodi si kralj, de

nima deželjske oblasti. Terdil je, de spoved ni potrebna, de cerkev nikakor ne sme imeti pozemeljskiga posestva; govoril je, de je vsakimu človeku zveličanje ali pogubljenje že od začetka namenjeno. Taki nauki so mogli vsakimu keršanskimu ušesu hudo deti; zakaj nauk svete vere je gotov, de enkrat sveta ni bilo in de ga je Bog v času stvaril, de, kar je dobriga, je od Boga, hudo pa je le po prosti volji človekovi na zemljo prišlo, de cerkev ima svojo oblast od Kristusa, in de tudi vnevrednih njenih služabnikih ta oblast še v zveličanje vernih ostane, de je presv. zakrament altarja prečudna skrivnost božje pričujočnosti, de Bog vsakterimu le po zasluženji z dobrim ali s hudim povračuje. Ko je papež Gregor XI. od teh zmot slišal, je Viklefa precej v sodbo poklical; in zbor l. 1382 v Londnu je 24 njegovih izrekov za krivoverske obsodil. Viklef je mogel od visoke šole odstopiti, pa od svojih zmot ni odstopil, marveč jih je bolj zverstno spisal, preden je umerl (l. 1384). Zmote njegove se niso sicer med ljudstvom razširile, le med učenimi so prijatle našle; vonder ta ljulika ni bila precej zaterta, še zbori v Londnu (l. 1401) in v Oksfordu (l. 1409) so imeli z njo opraviti, in Kostniški zbor jo je še iz noviga obsodil (1414), dokler je kralj Henrik V. ni vničil.

Iz Anglije se je Viklefova krivovera v Česko zasejala, ker so jo nekteri Anglezi na Pražkim vseučiliši oznanili. Janez Hus, učenik in pridigar v Prazi, se je te zmote precej poprijel, in je Viklefove bukve v česko prestavil; vonder le krive nauke zoper cerkev in njeno oblast je posebno terdil. Novi nauk so l. 1409 Pražki učeni v zboru kmalo kot krivoversk obsodili; pa Hus je našel nad hudobnim kraljem Venceslavom podporo, in je še bolj zoper cerkev razsajal, posebno tudi zoper odpuistik, ki ga je papež Janez XXIII. l. 1411 oznanil. Posebne Husove zmote so bile, de cerkev obstoji le iz izvoljenih in ima le duhovno glavo Kristusa, de cerkev ne potrebuje vidniga poglavarja in de so papeži le po cesarski moči vsiljeni, de proti cerkvi ni nobene pokorsine skazati dolžnost, de noben duhovni ali deželjski poglavar v stanu greha nima nobene oblasti; pozneje je k temu še prišla zmota, de je s. obhajilo pod obojo podoba potreba, kakor de bi drugač ne bil cel zakrament. Take zmote so bile v stanu cerkev in deržavo podkopati, in papež Janez XXIII. je Husa v Rim v sodbo poklical. Ker pa Hus ni ubogal, je bil tirjan pred Kostniški zbor (l. 1414), in cesar Zigismund mu je tudi varnost na poti obljubil. Tukey je bila Husova krivovera v 45 stavkih zaveržena, Hus sam, ko se po nobenim prigovarjanji in zapričevanji ni dal spreooberniti, je bil od duhovne službe odstavljen in cesarju izročen, kteri ga je po postavah tistiga časa kot krivoverca na germado obsodil. Kakor sploh krivoverski pervaki, je tudi Hus do smerti terdovratin ostal in terpel, kakor de bi bil zavoljo resnice, ne pa zavoljo zmote sožgan (l. 1415). Za njim je sledeče leto tudi njegov prijatelj Hieronim obsojen, in zavoljo terdovratnosti sožgan bil.

Glas od Husove smerti je v Prazi veliko vstajo vžgal; njegovi učenci so ga kot marternika častili, in so vojsko zoper

cerkev in cesarja vzdignili; tirjali so prejemanje keliha pri obhajilu, okrog divjali, cerkve in samostane ropali. Husite so se imenovali. Huda vojska, ki se je vnela, je od l. 1420 do l. 1432 térpela; in desiravno so se Husiti med seboj v štiri stranke razperli, so dolgo nezmagani ostali. Bazilejski zbor je tedej l. 1431 tudi Husite povabil in njih z lepo pridobiti iskal; dovoljeno jim je bilo s. obhajilo pod obojo podobo, vonder s tem, de je tudi le pod eno podobo ravno tako veljavno verovati. En del Husitov se je s tem dal potolažiti, drugi so še terdovratni ostali, pa v boji zmagani so se cesarju Zigismundu podvergli. Vonder popolniga miru le še dolgo ni bilo, ker se je en del Čehov terdo keliha deržal, to so Kalikstini ali Keliharji; drugi del bi bil pa rad povsod obhajilo pod eno podobo vpeljal. Ojstreji Husiti so na tihama še družbo med seboj obderžali, in so se Česke in Moravske brate klicali.

Razun teh zoperstav proti cerkvi so po samim tudi nekteri drugi možje nezmerno zoper cerkev kričali, kot Janez Vesel v Nizkozemlji, Franc Savonarola v Florenci, in so s tem krivovercam noviga časa pot pripravljali. Posebno so bile bukve neznaniga pisatelja od nemškiga bogoslovstva, v katerih je bilo vse človekovo djanje tako Bogu pripisano, de za človeka nič prostosti ne ostane; te bukve so Lutru perve vero zmešale.

159. Življenje vernikov, stan minihov.

Žalostni stan, v katerim je stol višjiga poglavarja cele cerkve v tej dobi viditi bil, ni mogel brez slabih nasledkov za verno ljudstvo ostati. Verniki večkrat skoraj niso vedili, na katero stran se deržati; duhovšina in miništvo ni bilo v stanu pobožne misli med ljudstvom toliko kakor popred spodbudovati in zviševati. Med njimi, kateri so se bolj s posvetno učenostjo pečali, je začela vera slabeti, ker jim je bilo večkrat za stare greške in rimske basni bolj mar, ko za božje razodenje; med nižjim ljudstvom pa so se prazne vere na moč razširjale, ker so pri poniževanji cerkvene oblasti prejšne prikrite krivoverstva z večji prostostjo svoje zmote raztrosale. Zlasti se je čaram in vražam (copernijam) veliko verjelo: namesti v stiskah časov pri Bogu v nebesih pomoči iskati, so mnogoteri več v moč peklenskih duhov zaupali; namesti z bližnjim v ljubezni edini biti, so marsikteri raji iskali mu s sleparskimi vražami škodo napraviti; in le preveč jih je bilo, kateri so vse lažnjive besede in vse goljufive početke vražarjev za golo resnico šteli. Slepo ljudstvo si je dalo laž natvesti, de je na visjih učilnicah res tudi črna šola za čare in vraže osnovana; deželske sodnije pa so tožene vražarje in čaravnice z vso resnobo izpraševale in pezale, in brez razločka in usmiljenja sodile, žgale in morile. Rimski papeži Aleksander VI., Sikst IV., Adrian VI., Inocenci VIII. in Leon X. so se vražnim zmotam in praznim veram z vso močjo nasprot postavili, so v listih učili, de je krivoversko in katoliški resnici nasprotno od hudih duhov pomoč dočakovati, in so svojim poslancam v preiskovanje krivoverstva odločenim terdo

naročevali, z vso ojstrostjo in previdnostjo zastran takih vraž izpraševati, in krivičnike po cerkvenih postavah kaznovati. S tem so hotli obilno pohujšanje odverniti, pa tudi prenačim in neusmiljenimu obsojenju takih, ki so bili gerdih vraž dolženi, v okom priti. Tudi peti Lateranski zbor je bil persiljen postavu zoper vražarje in vedeževavce oznaniti. Vonder prazne vere se med ljudstvom niso dale lahko zatreti, in marsikteri sodniki zmotenih ali po krivim toženih le niso hotli drugač kakor z ognjem soditi.

Vonder tudi ti nepokojni in razdvojeni časi so imeli še lepih zgledov žive vere in goreče pobožnosti pokazati. Razun svetnikov že imenovanih, s. Janeza Nepomuškiga; s. Antonina škofa, s. Vincencja Fererja, s. Katarine Senenske in s. Birgite so opomniti izmed duhovšine cerkvene: s. Andrej Korsin, Fezolski škof, s. Janez Kanci, po prečudni dobroti znan korar v Krakovi. Iz vladarskih dvorov so bili s. Ferdinand, kraljevič portugalski, s. Kazimir, poljski kraljevič, kteriga čistost je toliko natančna bila, da je že pri zaslišani nespodobne besede omedleval, s. Elizabeta, portugalska kraljica. S. Elceari in zvel. Delfina, sta v blagorodnim stanu med seboj deviški zakon ohranila; s. Rok je v strežbi bolnikov prečuden svetnik, in tedaj pomočnik v kužnih boleznih izvoljen bil, s. Miklavž od skale je iz pošteniga kmeta pobožni pušavnik postal; s. Frančiška je ženam in vdovam rimskim svetel zgled svetosti pokazala. Zraven je velik del cerkvene duhovšine po prizadevanji poslednjih zborov in papežev zares svojiga poklica vredin bil; tako da se sme reči, ako bi ne bila posebna verska prekucija na poti prišla, da zboljšanje cerkveniga stanu je bilo zadosti priprave storjene.

Med miniškimi redovi so tisti, ki se beraške imenujejo, svojimu poklicu nar bolj zvesti ostali, namreč Frančiskani in Dominikani; ti so se posebno za čistost vere zoper krivoverce poganjali, uni so za dušne potrebe nižjiga ljudstva zvesto skerbili. Med Frančiskani se je en del ojestrejših (observanti) memo drugih (konventualov) razločil, in je tudi v Kostniškem zboru kakor posebna veja od reda s. Frančiška poterjen bil; pa tudi drugi udje tega reda so skerbili poravnati in popraviti, kar je izvirni postavi njih očeta in začetnika nasprotniga med nje prišlo (reformati). Dalje je bila skerb cerkvenih pastirjev, tudi per starjih miniških redovih poprave vpeljati; zlasti si je Kostniški in Bazilejski zbor prizadel, med Benediktini veljavo njih perviga vstanovljenja oživiti. Vonder tudi novi redovi so se v tej dobi začeli, ker je pobožni duh še na razne strani svojo moč kazal. Janez Tolomej iz Siene je vpeljal Olivetane po vodilu s. Benedikta, Janez Kolombin pa Jezuate v strežbo ubožčikov in bolnikov (l. 1319), in Peter Gambakorti družbo pušavnikov po zgledu s. Hieronima, Hieronimite. S. Birgita je v prikazni od Kristusa povelje dobila nov red pobožnih nun vstaviti; to so Brigitinke, ktere so v severnih deželah, v Švedii in Norvegii, veliko dobriga storile. Poslednjič je še s. Frančišk Pavljanski nov red začel; iskal je ubogo življenje Zveličarjevo s posebnostjo posnemati, in je v svoji domačii, v Kalabrii, l. 1457 družbo pušavnikov zbral,

ki se Minimi (nar manjši) ali Pavljani kličejo. Vsi ti redovi so bili od rimskih papežev, Janeza XXII., Urbana V., Gregorja XI. in Leona X. poterjeni. Verh tega so se v Nemčii in Belgii bolj proste družbe duhovnov ali korarjev zbrale z dovoljenjem papežev, iz take je bil Tomaž Kempčan. Vse to bi bilo pač imelo v pripravo za nove boljši čase služiti.

Osma doba.

Vera svete cerkve v nevarnosti razdvojenja in zatrenja.

Od l. 1517 do 1792.

Pervo poglavje.

Ločitev veliciga dela Evrope od prave vere, pridobitve v drugih delih zemlje.

160. Pervi početki Martina Lutra zoper sveto vero.

Z začetkam šestnajstiga stoletja se je po veliko straneh zares nov čas začel; ali je pa novi čas boljši ali slabši memo stariga ali srednjiga, se po zgodbah nar bolj soditi zamore. Novi svet najden je zamogel v razširjenje svete cerkve služiti, ali pa človeškim strastim prostorne pota odpreti; učenost zvišana je zamogla sveti veri v večji svetlobo pripomoči, ali pa nove zmote napeljati; bilo je na tem, v katero stran so ljudstva hotle vsako reč obrniti. Oblast papežev je po prejšnim ponižanji sicer obilno oslabljena bila, vender se je že z novo bolj notranjo močjo vzdigovala; veljava rimskonemških cesarjev je sicer memo pred zlo upadla, vonder večni mir napovedan, nove sodnije vpeljane, boljši državni red osnovan in druge naprave so večji dobičke obetale, kakor nekdanja moč orožja in vitežkih vojakov. Stanovi med ljudstvom sicer niso bili v pravi razmeri med seboj, višji stanovi so bili bolj močni in prederzni, srednji bolj bogati in samisvoji, nižji bolj stiskani in revni; vonder vse to bi se bilo v pokojnih časih z modrim in neutrudnim djanjem poravnati moglo. Marsikteri sicer duhovšini in ministvu očitajo, kakor de bi ondi nar več uzroka bilo, de je z novim časom prava vera tako silno in žalostno upadati jela; vender med cerkvenimi pastirji še ni manjkalo pobožnih in gorečih mož, in pri miniških redovih se je vse v boljši obračalo. Poslednji cerkveni zbori so namreč povsod boljšiga duha obudili; ako je pa kaj pomanjkovalo, je bila že pot pokazana potrebnih poprav napeljati. Samo, de bi prederzna roka ne bila vmes segla, in mirniga zboljševanja cerkveniga stanu s prekucam overgla.

Mož, ki je veliciga razpora v cerkvi, in zraven tudi mnoge prekucije v deržavi kriv, je bil Martin Luter. Rojen je bil v

Islebi na Saksonskim l. 1483; njegov oče je bil sicer pred rudar, pa skerbil je mu učeno izrejo dati. Luter se je po očetovi volji napred na pravoslovje pripravljaj, pa verske reči so bile bolj za njegovo serce; ko je nekiga prijatla vpričo njega strela ubila, mu ostrašena vest ni dala pokoja, dokler ni l. 1503 k avguštinijanam v Erfurtu pribežal, ondi naglo miniške obljube storil, in tudi v mašnika posvečen bil. Zdaj je začel posebno sveto pismo prebirati, kjer je pred drugim razlaganje Nikolaja Lirana pri rokah imel; njegov prednik Janez Stavpic ga je tudi na bukve s. Avguščina obrnil. Ko je l. 1508 za učenika na Vitenberško vseučiliše prišel, se je zlasti z razlaganjem listov s. Pavla do Rimljanov in do Galačanov pečal. Smelo bi se reči, de so se ti listi s. Pavla in bukve s. Avguščina za Lutra pred drugim prilegli, ker je bil zlo nemirne, skoraj obupne vesti, in zraven nagle, serdite, poželjive terme, mu je tedaj nauk od božje milosti posebno prav prihajal. Vender ravno pri svoji naglosti in nepokojnosti mu ni bilo dano, nauk veliciga aposteljna in besedo veliciga cerkveniga učenika zadosti globoko spregledati; in per pomanjkljivi razumnosti je bil lahko začetek za prihodnje zmote in krive nauke storjen. V tem času je bilo nad Lutram tudi zadosti pobožniga duha viditi; s posebno ginjenim sercam, kakor sam pové, je enkrat po opravih svojiga reda v Rim poslan ondi častite kraje obiskal, in si je vošil v svetim mestu za svoje starše maševati, de bi njih duše iz vic rešil, ko bi bili že umerli. Pa vsa gorečnost Lutrova ni bila tisti oginji, ki serce oživlja in ogreva, ampak uni plamen, ki sožge in pokonča, in se od dobre strani ravno tako močno in naglo zna na hudo obrniti. Bila je nekaj časa v sercu prikrita vojska med hudimi strasti napuha, serditosti in poželjivosti, in med boljšim kersanskim duham; pa ob svojim času, ob času skušnjave in zapejlive priložnosti, je duh hudobije in pregrehe večji moč pokazal, in premalo uterjeniga, zraven znotrej nepokojniga moža zmagal. Luter sam to da razumeti, ker še pozneje od hude vojske s satanam pripoveduje.

Papež Leon X. je še na stolu s. Petra sedel, ko se je nesrečin razpor pripravljaj nad božjo cerkev priti; želja njegova je bila, veliko cerkev s. Petra v Rimu, nar večji in nar lepši božji tempelj na zemlji, dozidati. Dostikrat so v prejšnih časih obilni darovi za pobožne zidanja in naprave nabrani bili, ako je bil za milošine voljo odpustik obljubljen; ravno tako si je papež zdaj pomoči za veliko delo pridobiti upal. Pa časi so zlasti v Nemčii za mile darove nekako bolj merzli in lastniga dobička lakomni postali; zraven se je še nekterih napuh dal razžaliti, ker je oznanovanje odpustka ravno s. Dominika redu zročeno bilo; in nekteri oznanovavci so res tudi moč odpustkov čez mero poviševali in razširjali. Ko je tedaj Tecel, dominikan iz Lipska, l. 1517 po zročilu Moguntinskiga nadškofa Albrehta na Nemcih začel odpustik oznanovati, je Luter spodboden po svojim predniku Stavpicu na cerkvene vrata v Vitenbergu 95 stavkov od odpustkov nabil. V teh stavkih si je on sicer podobo dajal, kakor de bi se le zoper napake per napovedovanji odpustkov vzdigoval; pa razne pomote

so bile vedama ali nevedama vmes zapletene, in ravnanje tudi ni bilo do cerkvenih pastirjev zadosti spoštljivo. Naglo so se ti stavki daleč razglasili; in nekteri so Lutrov početek hvalili, ker so menili, de se le za resnico poganja; drugi so se zoper njegove pomote vzdignili, in jih v spisih in bukvah odkrili. Med nasprotniki je bil učeni Janez Ek, vodjev namestnik per vseučiliši v Ingolštatu; njegove bukve so zmoto nar huje udarile. Luter je naglo vsim nasprotnikom odgovoril; pa njegove bukve so bile polne nespodobniga grajanja in zasramovanja, in beseda je bila dostikrat sama sebi nasprot, in pravi katoliški veri nazoper. Kmalu je ta mož poglavitne krive nauke bolj očitno na dan dal, ktere je pozneje katoliški veri z močjo nasprot stavil; že se je njegova terma od hude strani razodevati začela, in namesti prejšne videzne pohlevnosti se je velika prederznost pokazala. Vender mnogoterih oči so se v Lutra obračati začele, že so nekteri očitno na njegovo stran stopili; iskra krivovera se je utrenila, de je potem strašno pogoriše napravila.

Ko je papež Leon X. od teh početkov slišal, je l. 1518 precej novimu generalu avguštinijanskiga reda, učenimu Venečanu Gabrielu, sporočil, Lutra pod pokorsino k molčanju prisiliti; papež ga je tudi sam v 60 dneh v Rim k odgovoru poklical. Luter se je v ponižnim pisanji zagovoriti in lepiga storiti iskal; cesar Maksimilian je sicer njegove početke globokeje previdil, pa saksonski knez Friderik ga je zagovarjal in podpiral. V pogovoru s papeževim poslancem Kajetanom Luter svoje besede ni hotel na ravnost preklicati, rekoč, de ni nič zoper besedo s. pisma in zdravo pamet govoril. Papež je nato v svoji buli nauk od odpustkov bolj natanko razložil, in svojiga dvornika Karlina Miltica na Nemce poslal, de bi bil prepir toliko potolažil, dokler bi nemški škofje v zboru vsiga ne poravnali. V novim listu do papeža je zdaj Luter spoznal, de je v dobrim namenu predač šel; proti drugim pa je papeža antikrista imenoval; tako je znal na dvojno stran govoriti, in svojo hudobno misel, kjer se mu je zdelo, z lepo besedo zakrivati. V Lipsku se je l. 1519 učeni Ek z Lutram v besedi poskusil; očitno ga je zmagal, in poglavitne njegove zmote odkril. Pa po navadi vsih krivovercov je tudi začetnik nove spačene vere svoje zmote le dalje gnal, jih v novih bukvah razodeval, in svoje nasprotnike in zlasti papeža če dalje bolj gerdo grajal.

161. Daljejno Lutrovo početje, papeževa sodba in cesarjevo prizadevanje zoper njega.

Dozdaj se Luter še ni na ravnost zoper cerkev vzdignil, vender njegova nova vera se je med prvimi prepiri časama bolj odkrila. Lutrova misel se je zlo bližala zmotam prejšnjih Valencov, Viklesitov, Husitov in drugih enakih zmotencov. Samo s. pismo mu je veljalo, brez ustniga zročila; vender tudi bukve s. pisma je po samim grajal in v nič deval. Človekova natura je bila po njegovi menitvi z greham toliko spačena, de je človek brez vse moči in prostosti; de, kar stori in počne, ni njegovo,

ampak božje delo, bodi si v dobrim ali v hudim. Sama vera, ali prav za prav zanašanje, de je Bog greh odpustil, se mu je še potrebna zdela. Po takim bi ne bilo potreba nobenih dobrih del, ne molitve, ne posta, pa tudi nobene duhovšine in nobenih cerkvenih svetih opravil, ne papeža, ne s. maše, ne s. zakramentov; to je Luter tudi sam izrekel, desiravno si dvakrat ni enako govoril, in je kerst, obhajilo in pokoro še terdil. Takošna vera je bila za Lutra prav primerjena, per vsi notranji napačnosti bi bil namreč rad za pobožniga moža, celo za svetnika veljal, in notranji nepokoj in sodnji glas vesti lepo potolažil; hotel je imé božjiga poslanca zase imeti, in tedaj je oblast cerkve zatiral. Ko se je Luter svojiga početja zdaj že sam dobro zavedil, je začel z vso močjo in serditostjo zoper staro vero svete cerkve in zoper njeno višji oblast razsajati. Kakor de bi bil vihar na dan prišel, je zoper cerkev razgrajati in pisariti začel; nagovarjal je cesarja se zoper papeža vzdigniti, spodbadal plemenitnike svoj stan s cerkvenimi posestmi zboljšati, podkurjal ljudstvo staro sužnost raztreti. Na svojo stran si je dobil že nekatere možé, kateri so ga zagovarjali ali podpirali; drugi, na pr. Erazem Rotterdamski, so se kmalo od njega obrnili, ko so napačnost njegovih početkov spoznali. Iz med mož učeniga stanu je bil na Lutrovi strani Karlstadt, učenik bogoslovstva v Vitenbergu, dostikrat še bolj nagel in serdit kakor Luter sam; dalje Melanhton, v starih jezikih in modroslovcih dobro izurjen, sicer bolj pokojin in previdin in dobriga serca, pa premalo stanovitin in odkrit mož. Iz med plemenitnikov sta bila bolj iz drugih kakor verskih namenov z Lutram zvezana Hutten, mož tiste baže, ki je vso vero zaničevala, miništvo in duhovščino sovražila, in pa Sickingen, ne sicer neverin, pa prekucije in potem ropa po stari šeg željin mož. Nar bolj pa je Lutra še podpiral in branil saksonski knez Friderik; pa prevzetni novinar se je v svoji prederznosti že ustil, de ne potrebuje nobene človeške pomoči, ker ima zase veliko višji brambo.

Ko so bili papežu Leonu X. vsi Lutrovi početki znani, ni dalje odlašal prederzniga kriviga učenika obsoditi. Izdal je l. 1520 bulo, po kateri je bilo 41 Lutrovih izrekov zaverženih, njegove bukve ognju izdane, in Luter sam s cerkvenim izobčenjem udarjen, ako bi v 60 dneh svojih zmot ne preklical. Dalje je papež za drago Gospodovo kri prosil in zaprisegal, de naj Luter s svojimi družniki neha pokoj in edinost cerkve motiti; sicer pa naj noviga krivoverca vsaka keršanska gosposka prime, in v Rim k sodbi pošlje. Papeževa poslanca Aleander in Karačioli sta s to bulo na Nemce prišla; in bila je sicer v več škofijah in mestih sprejeta in oznanjena, na pr. v Moguncii, Kolonii, Mišni, Frizingi in drugej; v Lipsku in Erfurtu in drugih krajih pa je bila grajana in zaničevana. Saksonski knez Friderik je sicer Lutra pregovoril, naj se še enkrat v Rimu zagovoriti iše; pa Luter je do papeža celo nevredno pismo poslal; prederznil se je namestnika Kristusoviga Judežu izdajavcu primerjati, tudi se je začel zoper prejšnje prepovedi na veseljin zbor zglašati. V svoji prederznosti je Luter

tako deleč zašel, de je papeževo bulo in cerkveni zakonik na Vitenberskim tergu očitno sožgal.

Cesarsko oblast je med tem l. 1520 dobil Karl V., vnuk rajnkiga cesarja Maksimilijana I. po njegovim sinu Filipu. Njegova moč je bila silno velika, ker je bil po svoji materi španske in nove v Azii in Ameriki pridobljene dežele, po svojim očetu pa avstrijske dežele podedoval; pregovor je bil, „de v njegovim kraljestvu solnce nikdar ne zajde“. Karl V. je bil tudi mož, ki je cerkev, njeno resnico in oblast spoštoval; vender časi so bili tako prepleteni in zamotani, de mu ni bilo moč povsod na ravnost in z močjo delati. Veliko je bil tudi na poti francoski kralj Franc I., kateri je moči cesarske hiše vedno zavidal, in zase po Italii roko stegoval; dalje so Turki če dalje bolj silno in grozovitno od izhoda pritiskali. Vojske, ki so zategavoljo vedno vrele, so cesarja veliko v zatiranji nove vere zaderževale. Precej ko je bil kronan, sta papeževa poslanca novimu cesarju papeževo bulo zročila; Luter sam pa je tudi hitel, cesarja s pohlevnim pismam na svojo stran nakloniti. Cesar Karl V. je mislil prepir na deržavnim zboru v Vormacii l. 1521 poravnati; Luter sam je bil pred zbor poklican, pa se je prederzno zagovarjal; deržavni stanovi pa, namesti se za prid cerkve in pokoj deržave poganjati, so le pritožbe zoper napake v cerkvi na dan nosili. Cesar je vender Lutru iz Vormacije se pobrati ukazal, in oglas oznanil, po katerim je bil novi krivoverec iz deržave izobčen; pa le v avstrijskih in bavorskih deželah in še v nekterih mestih je cesarjeva beseda obveljala, drugej je bila zastonj. Saksonski knez Friderik je celo Lutra na tihim v grad Vartburg odpeljati in ondi hraniti dal, kjer je novinar sveto pismo po svoje na nemško tolmačiti začel.

Med tem je papež Leon X. umerl, in Hadrian VI., popred cesarjev učenik, je na stol s. Petra l. 1521 prišel. Dobro je občutil ta papež, de velika nadloga, ki je zdaj cerkvi žugala, je od ene strani tudi po zadolženji cerkvenih stanov prišla; pa previdil je tudi svetlo, kako de so Lutrovi početki ne samo za cerkev ampak tudi za deržavo nevarni. To je dal po svojim poslancu na deržavnim zboru v Norimbergu l. 1522 naznaniti. Pa zoper cesarjevo voljo so deržavni stanovi spet le napake v cerkvi grajali, le mlačno pomoč zoper novo vero obetali, in nov cerkven zbor tirjali. Z žalostjo je papež nad tem tožil, serce ga je silno bolelo per pogledu na nevarni stan cerkve, ko so Turki še terdni otok Rod kristjanam vzeli, in si pot v Ogersko in zahodno Evropo odperli. Notranja britkost je blezo njegovo življenje končala l. 1523.

162. Lutrovo prederzno razširjanje novih nauk, prizadevanje od katoliške strani nasprot.

Svoje nauke bolj razširiti, je Luter hitel en del s. pisma izdati, namreč bukve nove zaveze, ktere je pa po svojih napačnih mislih v nemško pretolmačil. Zraven se je ustil, de je on s. pismo spod klopi vzel, in ga ljudstvu v roke dal, kakor de bi pred njim nihče ne bil mogel ali ne bil smel svetih bukev brati. Njegov

tovarš Melanhton je v drugih bukvah nove nauke dokazati in razznaniti skušal; tudi on se je znašal, kakor de bi pred njim ne bilo učeniga moža na sveti. Novi papež Klemen VII., kateri je l. 1523 na s. Petra stol prišel, je precej spoznal, de Lutrovi početki so cerkvi silno nevarni, in de jih je hitreje ko mogoče odverniti. Napotil je svojiga poslanca Kampegja v Nemčijo; pa na deržavnim zboru v Norimbergu se je malo storiti dalo. Cesar Karl V. je tedaj sklepe Vormaskiga zbora z ojstrostjo ponovil; papežev poslanec pa je avstrijskiga nadvojvoda Ferdinanda in bavarskiga vojvoda z več škofi južne Nemčije v zvezo zoper Lutrove naključbe spravil; tudi v severni Nemčii so Lutrovi nasprotniki svete sklepali. Lutrovi prijatli so se zdaj začeli bati; saksonski, heski in drugi knezi so se med seboj zvezali v brambo Lutrovih nauk in početkov. Tako se je Nemčija na dvoje tergala, in zravin je francozki kralj Franc I. iskal še papeža in cesarja razdvojiti; zares ni moglo hujiga za cerkev priti, kakor notranja razpertija ob času nevarnosti.

Lutrovi nauki so časama jeli svoj slabi sad v življenji kazati, in sicer nar pred v Vitenbergu. Onde so altarje podirali, božjo službo vso v domačim jeziku opravljali, s. obhajilo brez vse spovedi delili, nehali otroke kerševati, minihi so odvergli svoje obljube, in si žene jemali. Te nagle in silne prenaredbe je Luter sicer od začetka grajal; kmalo pa je sam še huje razsajal, miniško življenje čez vso mero grajal, in daritev s. maše po sili odpravljaj. Posebno pa je ta zmotenec nižje ljudstvo zoper duhovne gosposke podkurjal, ter mu je vedno od evangeljske prostosti govoril. Kmetje so to prostost po svoje razumeli, začeli so vstajati, pokoršino duhovskim in deželskim gosposkam odpovedati, davke in druge odrajtvila ukratovati. Kmalo se je l. 1525 v sredi Nemčije kmečka vojska vzdignila, ktera je silno divjala, samostane podirala, grajšine ropala in požigala, nedolžne ljudi neusmiljeno morila. Tomaž Mincer, na Lutrovo stran preveržen duhoven, se jim je v vodja posilil, ter učil, de naj se vsaktere gosposke odpravijo. Luter, kateri je popred vstajo podpihoval, je zdaj začel kmete k pokoju opominjati, pa katoliško duhovščino vstaje krivo delati; kmalo pa je jel silno ojstro zoper uboge zapeljane kmete govoriti in pisariti, in deželske kneze v njih pokončanje naduševati. Zdaj je bila vstaja z močjo poterta, velike množice kmetov so bile pokončane, Tomaž Mincer je bil vjet, in neusmiljeno usmerten; pred smertjo se je vender v katoliško cerkev povernil, in je kmetam pokoršino, gosposkam pa usmiljenje in pravico priporočil.

Zoper Lutrove zmote so se visoki in učeni možje tudi od drugod oglasili. Angležki kralj Henrik VIII. je pisal bukve od s. zakramentov, in krivoverca hudo podajal. Učeni Erazem Roterdamski je Lutra prav izverstno zaviral v bukvah od proste volje; Mišenski škof Emser, bogoslovski učenci v Kolonii, Lovanii in Parizu so nove zmote ojstro pretresali. Pa Luter je na vse te napade le s prederznim odrekvanjem, ostudnim grajanjem in prevzetnim protenjem odgovarjal. V zadnje je še l. 1525 miniško kuto od sebe vergel, in že štirideset let star si ženo vzel,

Katarino od Bore, izpeljano nuno. Tako se je vstaja zoper sveto cerkev s pregrešno ženitnino doveršila. Že so Lutrovi nasledovavci začeli nov cerkven red vpeljevati, po svojih krajih oznanovavce spačeniga evangelija vstavljati, in v cerkvah sploh novo vero učiti; Luter je v ta namen hitel svoj veliki in mali katekizem spisati. Ta novi cerkveni red je bil po deželskim knezu nar pred v Hesii vstanovljen, potem v doljni Saksonii; tako je nova cerkev namesti papeža in škofov deželske vladarje v poglavarje dobila.

Pač ni komu meniti, de so se temu napredovanju krivoverstva cerkveni pastirji le malo nasprot stavili. Res de nekteri zmed njih niso bili zadosti skerbni varhi svojih vernih čed; pa od večjiga dela je gotovo, de so o prvi prikazni novih naukov skerbno za ohranitev stare prave vere paziti jeli. Koliko de si je papež Klemen sam prizadel, povedó njegovi poslanci tolikrat v Nemčijo odpravljeni, ravno tako tudi njegovo prizadevanje vesoljin zbor vkupej spraviti. Koliko de so čuli škofje, oznanijo posamezni njih zbori: v Tornaku l. 1521, v Lijonu l. 1527, v Parizu l. 1528, v Kanterburii l. 1529, na Nemcih zbor v Reznui l. 1524, in glasovi škofov na deržavnih zborih. Cesarju Karlui V. je bilo za mir in pokoj cerkve veliko mar; vender prepri s francozkim kraljem, se bolj pa vojska s Turkam je njegovo moč zaderževala. Turški sultan Soliman je leta 1526 Ogersko napadel, kralja Ludovika II. pri Mohaču zmagal in končal; l. 1529 pa je pred Dunajsko mesto priderl, in le junaška bramba mestnjanov in vojakov ga je z božjo pomočjo odgnala. Ker je cesar v tej silni vojski pomoči od nemških knezov potreboval, so se novoverci vse tirjati prederzovali, in so zoper cesarjeve nasvete in ukaze ugovarjali ali protestirali. To se je posebno zgodilo v Špiirskim zboru l. 1529; od tod so luterani ime protestantov dobili. Cesar je l. 1530 francozkiga kralja k pokoju prisilil; tudi s papežem se je zmiril, in je iz njegovih rok, poslednji med nemškimi vladarji, cesarsko krono prejel. Zdaj je upal, de bo verske zmote ložje zatreti zamogel, in je l. 1530 deržavni zbor v Avgzburgu napovedal. Tukej so luterani svojo versko spoznavo pred cesarja položili, v kateri je Melanhton Lutrove nauke z bolj zložno in semtertje prikrito besedo razložil. Katoliški bogoslovci so zmote tega verskiga sostavka razjasnili, in cesar je luterane silil se spet v pravo cerkev poverniti; Melanhton je tudi hotel v več rečeh od svoje prejšne besede odjenjati; pa Luter in večji del njegove stranke ni mogel od soedinjenja ne besede prenesti. Tedaj je Melanhton svoj zagovor za versko spoznavo izdelal, in luteranski knezi so ga cesarju zročili; pa cesar ga je zaverigel in poslovo s to besedo oznanil, de bo po svoji vesti staro vero branil; in katoliški veri zvesti knezi so ga podpirati obljubili. Temu nasprot so luterani v Šmalkaldi zvezo sklenili se z orožjem zoper cesarjeve sklepe braniti; turški sultan je bil nekakošni njih pomočnik, ker je cesarja od druge strani pritiskal, in sami so še zveze s francozkim kraljem iskali. Tako je bil cesar primoran, po pogodbah v Norimbergu l. 1532 vse tako pustiti, kakor je bilo.

163. Cvinglijevi in Kalvinovi početki zoper sveto vero na Švajcarskim.

Luter je kmalo tovarša v verskih prepirih dobil, kateri si je sicer nekaj drugačne pota izbral, pa je ravno tako staro trdno zidanje božje cerkve podkopal. Ta mož je bil Urh Cvingli, mašnik na Švajcarskim, rojen l. 1484. Bil je izurjen v posvetni in cerkveni učenosti, desiravno ne zadosti globoko; imel je prebrisan um in obilno zgovornost, pa njegovo serce božjih skrivnost ni znalo prav občutiti in je bilo preveč v sladnostih te zemlje nagnjeno. Kot farnik pri Devici Marii v pušavi je že zoper božje pota in češenje Matere božje govoril, in zavoljo pohujšljivega življenja je mogel ta kraj zapustiti. Potem je pridigval v stolni cerkvi v Cirihi, ter se je hudo zoper cerkvene napake znašal; že preden je glas od Lutra prišel, je Cvingli njemu enako učil, in ustno zročilo zametval. Ko je bil tudi v Švajcarski odpustik oznanovan, je Cvingli l. 1519 začel serdito zoper odpustke govoriti; kmalo si je svojo stranko pridobil, in Ciriško svetovavstvo se je že l. 1520 prederznilo ukazati, naj vsi pridigarji le po golim s. pismu brez pogleda na cerkveno zročilo nauk razlagajo. Papež Leon X. je tedaj Cvinglija duhovni sodbi zročil, in papež Hadrijan VI. ga je v listu z očetovsko besedo svaril. Pa Cvingli je bil že v svoji misli oterpnjen, je Kostniškemu in Bazilejskemu škofu prepir napovedal, s svojim pomagavcem, Leonam Judatovim, je govoril zoper svete podobe, sveto mašo, in si kmalo tudi ženo vzel. Zdaj so bili tudi altariji, orgle in podobe v cerkvi razdjani, in božja služba je bila po novi šegi vpeljana; božja služba po starim katoliškim redu je bila celo prepovedana. Ko se je to v Cirihi godilo, so se drugi švajcarski soedinjenci v Lucerni zbrali, sklenili so pri stari veri ostati, in so tudi poslance v Cirihi odpravili s prošnjo, naj materne cerkve nikar ne zametvajo. Pa Ciriški svet je per svoji misli ostal, ker si je s tem večji oblast prisvojiti upal.

Cvingli je kmalo dobil družiga pomagavca, Ekolampadja, kateri si je bil precej učenosti nabral, je za tega voljo tudi kot učenik in farnik v Bazilejo poklican bil. Kmalo se je pa poprijel Lutrovih novih nauk, si je vzel ženo, in njegova stranka si je kmalo znala pravico lastne božje službe pridobiti, ter je potem kotoličanam svete opravila branila, v cerkvah je altarje in svete podobe razdjala. Nova vera se je tudi v Apencelu, Bernu in po drugih švajcarskih mestih razširjala in kmalo je bila krivoverska stranka skorej močnejši. Pa Lucerna, Švic, Uri, Podboršt in Cug so se stanovitno stare vere deržali, in tudi Soloturn in Frajburg, ktera sta nekaj časa omahovala, sta se jim očitno pridružila. Poklican je bil sloveči katoliški učenik Ek, de bi bil nauk krivovercov zavrnil; v Badnu se je veliko prepiralo od svetih zakramentov, s. maše in vic; pa nasprotniki se niso hotli katoliški resnici vdati. Vender tudi od Lutra so se švajcarski novoverci ločili, zlasti so se v nauku od zakramentov drugačne misli poprijeli. Torej je Cvingli lastno versko spoznavo pred cesarja v Avgsburgu

položil, nad katero se je Luter močno razserdil. Sile krivoverske stranke so katoliške kantone l. 1531 v vojsko primorale; nasprotniki so bili potolčeni, Cvingli sam je na boriši smert našel, enaka je kmalo potem Ekolampadja zadela.

Pa Cvingli je naslednike za seboj imel; Bulinger, Farel in drugi so izpeljevali, kar je on začel. Vender Kalvin, v francoski Pikardii l. 1509 rojen, je več od letih storil; velik del novovercov se je po njegovim sledu obrnil. Ko se je ta mož v Parizu bogoslovstva učil, se je tudi z Lutrovimi nauki soznanil, in se jim je na ravnost vdal; zatorej je mogel mesto zapustiti, in je prišel po mnogim potovanji v Bazilejo l. 1534. Tukaj je začel po svoji misli nauke stare cerkve prenaresati; spisal je razlaganje keršanske vere, katero je francoskemu kralju Francu I. sporočil. Kalvin je besede s. pisma dobro znal na svojo stran obračati, imel je bister um in obilno zgovornost; tudi je vedil resnice globokeje presojevati. Zatorej je njegovo razlaganje dosti prijatlov v Francii našlo; tudi v Švajcarski so njegovi nauki pred Cvinglijevimi obveljali. Vzel je sicer nektare Lutrove nauke v podlogo, pa jih je bolj z verstjo izpeljal, in v boljši red spravil; vender zraven je nasprotnike tudi hudo grajati znal. Vse njegovo obnašanje je bilo bolj rezno in ojstro, in s premislikam nemilo. V Genévi je Kalvin posebno delal, katero mesto je bil škof zavoljo prepira s stanovavci ravno pred l. 1536 zapustil. Sicer ondi pervikrat za Kalvina ni bilo dolgiga ostanka, ker je napake ljudstva z ojstrim redam poravnati hotel; šel je v Štrasburg, je tam učil, in se tudi oženil. Pa spet je bil l. 1541 v Genevo poklican, in zdaj si je z umnostjo in krepkostjo vse podvergel, kdor je drugač učil, je bil pregnan; kdor mu je nasprot govoril, je bil ojstro in terdo pokorjen. Njegov cerkveni red je tudi po drugih švajcarskih kantonih, v Francii, Belgii in Nemčii veljavo dobil.

164. Napredki in sile novoverstva, prazno prizadevanje za mir, Tridentinski vesoljni zbor.

Protestantje sicer sami med seboj niso bili v svojih naukih prav edini, Lutrovi prijatli niso bili vsi enake misli s svojim učnikom; vender katoliški cerkvi nasprot so zvesto vkupej deržali. Papež Pavel III., kateri je po smerti Klemenca VII. l. 1534 nastopil, si je posebno prizadeval, vesoljin zbor vkupej spraviti, ker so tudi luterani takimu zboru se vdati obétali. Vender ko je prišlo do resnice, ko je papež za l. 1537 zbor v Mantovo napovedal, so novoverci polno izgovorov imeli, še jim zbor po šegi katoliške cerkve celo ni bil všeč. Verh tega je nova vojska med cesarjem in francoskim kraljem branila škofam se v Mantovi sniditi. Luterani niso nič za cesarjevo prepoved marali, so novih udov v svojo zvezo nabirali, in verske prenaresbe in rope katoliških cerkev dalje razširjali. Virtemberska, Nasavska, Pomorska, in Brandenburska, tudi gornja Saksonija je bila v Lutrove zmote zapletena; celo že zunej Nemčije se je nova vera vrašala. Luter pa je ljudstvo in kneze čedalje bolj zoper cerkev in papeža podpihoval; in lahko bi se bil

boj v sredi Nemčije vnel, ko bi strah pred turško vojsko ne bil močnejši; vse poskušnje cesarjeve, luterane s katerim pogovorom pridobiti, so per vsim tem prazne ostale.

Med tem je luteranstvo iz svoje srede hudo udarjeno bilo. Iz zaničevanja otroškiga kersta se je bila stranka Prekerševavcov obudila, kateri so odrasene vnovič kerševali, sploh pa vse zakramente zametvali, in mnoge zmote nekdanjih krivovercov posnemali. Ko je l. 1533 v Minstru na Vestfalskim nova vera moč dobovati začela, je prišel Janez Bokhold, šivar iz Batavskiga Lugduna (Leyden); nabral si je nasledovavcov, ter se je kralja imenoval, kateri na Davidovim stolu sedi, dokler Gospod ne pride. Njegovo vladanje je bilo grozovito in roparsko; zraven si je privzel več žen, in je s tem tudi drugim pot razujzdanosti pokazal; tedaj je vsakoršna reva v mestu prebivala. L. 1535 je vender Minsterski škof s pomočjo drugih knezov mesto premagal; Janez Lugdunski in njegovi pomagavci so bili sramotno umorjeni. — Močno ostudin madež za Lutrovo stran je bila tudi dvojna ženitev Heskiga kneza Filipa, ker je zraven svoje žene še drugo imeti hotel. Ta knez je bil velik podpornik nove vere, in je žugal od Lutrove strani odstopiti, ako se mu njegovo tirjanje ne dovoli. Novi krivoverci so bili zlo v zadregi, kaj naj bi storili; v zadnje so vender Filipu privolili, de si per živi ženi še eno privzame. Desiravno je to imelo na tihim ostati, se je vender kmalo razglasilo, in sicer v veliko sramoto novovercov (l. 1540). Res pa krivoverske stranke ni nobena reč uderžala; v dosti mestih so po silo novo vero in po svoji šegi oznanovavce besede vstavili, na primeru v Naumburgu, Brunsviku, Devinu (Magdeburgu), Hali, Mišni. Tudi slovita Kolonia je bila v nevarnosti pravo vero zgubiti, ker se je nadškof Herman na Lutrovo stran potegniti dal; pa korarji stolne cerkve so novinarstvu stanovitno nasprot stopili, malovredniga pastirja je papež odstavil, in boljšiga na njegovo mesto djal. Tudi v avstrijskih deželah, ktere je kralj Ferdinand od cesarja svojiga brata v posest prejel, in v krajinah bavarskih vojvodov so se krivi nauki razširjali. Luterani so bili posebno prederzni ker so cesarja vedne vojske s francozkim kraljem mudile, in ker ga je tudi pot v Algerio zavoljo rešenja kristjanov nekaj časa daleč deržala; cesar pa je še zmirej menil, de bo po mirni poti zmede poravnal, dokler ga svojoglavno nasprotovanje krivovercov ni drugač učilo. Katoliška cerkev je nasprot zdaj lepo podporo dobila v novih miniških redovih posebno so bili jezuiti kateri so se po s. Ignacii Lojolskim začeli, močna bramba zoper krivoverstvo.

Med tem je papež Pavel po dolgim prizadevanji svoj konec dosegel, de se je namreč vesoljni zbor v Tridentu, na mejah med Nemčijo in Italijo, l. 1545 sošel. Zbrali so se trije kardinali kakor papeževi poslanci, veliko škofov in nadškofov, tudi več miniških opatov in poglavarjev in bogoslovskih učenikov; med njimi je bil iz naših strani Daniel Barbar, izvoljeni Oglejski patriarh, s Koperskim in Kerčanskim škofam. Luterani pa, kateri so popred vedno za vesoljin zbor glas vzdigvali, zdaj niso hotli nobenih mož od svoje strani poslati; ni jim bilo namreč mar za

resnico, ampak le za nasprotovanje. Zbrani očetje so narpred poglavitne katoliške resnice, ktere je Luter s svojim naukam ovreči iskal, jasno razložili, namreč od s. pisma, od izvirniga greha, od opravičenja in s. zakramentov sploh; v sedmih sejah se je to zgodilo. V tem času, l. 1546, je prišel Lutrov konec; božja pravica ga je pred sodbo poklicala v odgovor, ker je Kristusovo cerkev raztergal, ljudstva razdelil, veliko duš v zmote spravil. Nikdar ni bil pokojin v življenji; tudi njegova smert je bila po nemiru vesti, po napadu hudih bolečin enaka poprejšnjim začetnikom krivih ver. Ne s pravim prepričanjem ampak s prevzetno svojo-glavnostjo, ne z resnično serčnostjo, ampak s serditostjo in prederznostjo, je on svoje nove nauke na dan spravil in razširjal. Pa tudi v njegovim djanji ni bilo ne ponižnosti, ne krotkosti, in v njegovim govorjenji in obnašanji ni bilo ne spodobnosti, ne sramozljivosti; čudno je, de njegovi nasledovavci njegove zasramljive pisma in njegove nespodobne pogovore pri mizi še zmirej brez notranjiga gnjusenja po svetu oznanujejo. Lutru pač tudi v smerti vest ni mogla miru dati; vidil je, kako že slabe nasledke so njegove verske prekucije imele. Sam je že l. 1533 tožil, de je svet po tem njegovim uku če dalje hudobniši, de peklenski duhovi zdaj kupoma v ljudi prihajajo, de so per novi veri bolj lakomni, nesramni in brezbožni po vsih stanovih, od velikiga do maliga. Pa tudi ni moglo drugač priti; zakaj malopridno drevo rodi malopridin sad, in grozdje se ne bere s ternja, fige ne z osata. L. 1547 je prederznost luteranov cesarja posilila, z orožjem nad nje udariti. Precej vojskne moči so namreč od Šmalkaldske zveze sem zbrane imeli, cesar pa je po svoje dobro previdin njih vodja, Janeza Friderika Saksonskega nagloma napadel, in v boji per Milbergu dobro potolkel. Vender tudi zdaj ni hotel luteranov s silo k sprejmenju katoliške resnice naganjati; marveč jim je na deržavnim zboru v Avgsburgu prav mehke pogodbe na ponudbo dal. Pa ta začasna Avgsburska pogodba (Interim po latinsko) luteranam celo ni bila všeč, in veliko so zoper njo vpili, in sami so v Lipsku drugačno pogodbo sestavili. Pa tudi katoličane je premehko ravnanje cesarjevo razžalilo, in papež Pavel III. mu je samooblastni početik rezo grajal.

Cerkveni zbor, ki se je v Tridentu tako lepo začel, je pa kmalo drugačno napotje našel; kužna bolezin se je namreč mestu približala, in papež je bil s tem prisiljen zbor l. 1547 v Bologno prestaviti. V ta kraj priti so se novoverci še bolj ustavljali; vender tudi od katoliške strani se je le 6 nadškofov in 36 škofov sošlo, tri seje so tedaj brez posebniga sadu minule. Med tem so si posamski zbori v Parizu, Kolonii, Mogunci in v Trevirih več opraviti prizadeli. Po smerti papeža Pavla III. je l. 1549 Juli III. na apostolski stol prišel; po željah cesarja in mnogih škofov je on cerkveni zbor l. 1550 spet v Tridentu napovedal. V šestih sejah je bil zdaj nauk od s. zakramentov dalje razložen, in mnoge postave za duhovščino so bile oznanjene. Tukej pa so vojskni nepokoji v Nemčii in Italii dela cerkveniga zbora spet ustavili; saksonski knez Mavrici, opert tudi na pomoč

francozkiga kralja Henrika II., je svoji obljubi nezvest cesarja neprevidama z vojsko napadel, in ga je posilil pogodbo v Pasavi, in versko pomirje v Avgsburgu l. 1555 storiti; katoličanam in luteranam je bila enaka prostost zagotovljena, živeti po svoji veri; vender iz teh pogodeb so per samoglavnosti luteranov le novi dolgi prepiri izvirali. Ta čas, l. 1555, je papež Juli III. umrl; njegov velikovredni naslednik Marcel II. pa je tudi v malo dneh življenje pustil; izvoljen je bil na to Pavel IV. Tudi v cesarstvu se je zdaj sprememba zgodila; Karl V. se je namreč l. 1556 cesarski kroni odpovedal, in je šel v samostan s. Justa na Španskim, kteriga je bil sam vstavil, ondi je svoje zadnje dni v molitvi in pokorjenji preživil, in l. 1558 umrl. Cesarko krono je potem prejel Ferdinand I., njegov brat, kteri je k avstrijskim deželam še Ogersko in Česko podedoval; Španske dežele je dobil pa Karlnov sin, Filip II. Papežu in tudi novimu cesarju je bilo močno v skerbi, verske razpertije poravnati, in cerkveni zbor spet vkupej spraviti; pa luterani in dalje tudi kalvinci so imeli med seboj obilno razporov zavoljo nauka, in sklepam katoliškiga zbora se tudi niso hotli vdati. Papež Pij IV., kteri je za Pavlam IV. l. 1559 nastopil, je spet zbor v Trident poklical; začeli so se s papeževimi poslanci vred spet mnogi škofje in nadškofje zbirati, med njimi iz naših strani Pareški in Labudski škof; od začetka l. 1562 do konca 1563 se je še devet sej obhajalo, in bili so še drugi nauki od s. obhajila, s. maše, mašniškiga reda in zakona, tudi od vic in klicanja svetnikov razloženi, in še mnogotere postave za duhovski in miniški stan oznanjene. Špet in dvajseto sejo je bil ta poslednji vesoljni zbor sklenjen; lepo je bilo doveršeno veliko delo za ohranitev čiste vere in za zboljšanje cerkveniga stanu; papež Pij IV. je v sledečem letu vse sklepe in postave tega zbora poterdil. Vsiga vkupej, ker je bil zbor večkrat prenehan, in so marsikteri očetje vmes umrli, in novi nastopili, se je zbora vdeležilo 7 kardinalov, 3 patriarhi, 34 nadškofov in 233 škofov, razun miniških opatov in poglavarjev, namestnikov od nepričujočih škofov in bogoslovskih učencikov. Memo vsih drugih cerkvenih zborov ostane Tridentinski zbor za vsaciga katoličana nar bolj važin, in ni drugač misliti, kakor de so škofje v posamskih zborih hiteli njegove sklepe oznaniti in v djanji izpeljati; kakor se je zgodilo v Remih, Kameraku in Milanu že l. 1565, v Toletu l. 1566, v Solnim gradu l. 1569, v Mehlini l. 1570, in dalje še drugod. Papež Pij IV. je l. 1566 umrl.

165. Razširjenje luteranstva v severnih in izhodnih evropejskih deželah, tudi v slovenski strani.

Lutrovi nauki so kmalo tudi zunej Nemčije prijatlov našli; in med dolgimi prepiri in nepokoji ondašnjimi se je tudi marsikaj v severji in izhodu Evrope sprevrnilo.

Nar pred je zunaj Nemčije Prusija sad nove vere iz celiga okusila. Albert Braniberški je bil od l. 1511 poglavar nemškiga vitežkiga reda v deželi, ktera je pod višji oblastjo polj-

skih kraljev bila; želel je svojo in svoje hiše oblast povzdigniti, in v to se mu je nar bolj pripravno zdelo, novo vero v deželi vpeljati, in svoje vitežke obljube odvreči. Pogovoril se je sam z Lutram in je od njega novih učenikov dobil; dva malovredna škofa sta kmalo očitno krivi nauk sprejela, knezi se razun eniga niso veliko nasprot stavili, in l. 1526 je bila že božja služba po novi šegi vpeljana. Albert sam je svoj odstop od prave vere s tem poterdil, de si je zoper obljubo ženo vzel; od poljskiga kralja Sigismunda si je tudi to pridobil, de je bila posest dežele za njegov rod poterjena. Papež Klemen VII. se je sicer zoper te početke ojstro oglasil, cesar je nad njim sodbo izrekel, vitezi so ugovarjali; pa vse to ni veliko storilo, ker si je poljski kralj za to stran premalo prizadel. Nova višji šola v Kraljevcu je krivoverstvu pospeh dajala, in kar z lepo ni šlo, je Albert s silo pomogel, tako de je bila l. 1568 o njegovi smerti dežela vsa luteranska. Po enakih potih je Kuriya in Livonija per baltiskim morji v luteranstvo prišla, ker so ondašnji knezi, glavarji nemškiga reda, za posestelske oblasti voljo novo vero sprejeli. Tudi zgodej se je nova vera v Silezii zasejala, v Javoru in Legnici so jo luteranski učeniki, poklicani po malovernih knezih, prederzno oznanovali. Tudi v Vratislavi je našla prijatlov; škof Jakob od Salce se je sicer nekoliko upiral, pa je bil preslab, ker od drugod ni bilo pomoči. Na Českim so bili ostanki Husitov pripravna podloga za sprejetev verskih zmot; in res je tudi luteranstvo dosti nasledovavcov dobilo, samo de so se radi pod imenam utrakvistov prikrivali, kterim je bilo s. obhajilo pod obojo podobo dopušeno. De se je v teh dveh deželah nova vera bolj prosto razširjala, je prišlo od tod, ker vladarja, Ludovika II. in za njim Ferdinanda I., je preveč turška vojska motila.

V Polonii je nova vera od začetka dosti napotja našla, ker je bil kralj Sigismund I. katoliški cerkvi zvesto vdan, in je krive nauke od začetka zatreti iskal; močno sta kralja podpirala Janez Laski, Gneznanski nadškof, in Andrej Kricki, Premiselski škof. Vender v Krakovu, Gdanjsku in Poznanji so kmalo novi učeniki na dan stopili; sicer se je kralj precej ojstriga pokazal, pa v Krakovi ga je popolna vstaja primorala nekaj prijenjati. Na cerkvenim zboru v Petrikovu l. 1534 je bil sklep storjen, krivi uk z vso močjo zatreti, kralj je verh tega ojstre postave zoper luterane oznanil, vender njih število se je le množilo. Ker se je naslednji kralj Sigismund II. manj na ravnost za katoliško vero potegoval, je Poljska kmalo zbirališe vsake baže krivih naukov postala; prišli so česki bratje, kalvinijani, in celo socinijani, kteri so vso razodeto vero zametovali. Poljski knezi so od kraja novinarstvo podpirali, in neprevidni kralj je njih početke še sam pospeševal. Dežela je bila v veliki nevarnosti pravo vero zgubiti; le razpertje novovercov med seboj, in pa gorečnost nekterih katoliških škofov jo je otela. Posebno sloveč je bil Varmijanski škof Štanislav Hozi, kteri je bil tudi med kardinale prištet, in je tudi v Tridentskim zboru v papeževim imenu predsednik bil; z ustno in pisano besedo je on krivovero zavračeval, in katoliško resnico poterdoval.

V severnih deželah, v Danii, Norvegii in Švedii je bila nar več posvetna modrost vladarjev, ktera je te strani od prave cerkve popolnoma odločila, nikjer ni namreč katoliška resnica tako iz celiga zaterta bila. Čez te dežele je v imenu Kalmarske zveze ta čas gospodoval kralj Kristijan II. neusmiljen in razujdan vladár; kraljeva oblast se mu je zdela preveč stisnjena, ker je plemstvo in duhovstvo velike pravice vživalo. Moč teh dveh stanov je sklenil zatreti, in nova vera se mu je dober pomočnik per tem zdela. Nar pred je v Švedii, v poglavitnim mestu veliko blagorodnih mož kervavo pomoriti dal, potem začel cerkev v Danii tlačiti; poklical je v Kodánj luteranskiga učenika, in ko so se vsi stanovi temu početku ustavili, je Lundkiga nadškofa usmertil, in tudi zoper druge hudo divjál. Vse se je zdaj l. 1523 zoper njega izdignilo, in mogel je kraljevi sedež pustiti. Njegov naslednik Friderik I. je pri volitvi sicer obljubil, katoliško vero ohraniti; kmalo pa se je očitno na luteransko stran nagnil, je novoverce podpiral, in katoličane stiskati začel. Kralj Kristijan III. je l. 1536 vse danske škofo v ječo vergel, in prisilil, se svoji visoki službi odpovedati; le Roskildski škof Rénov je zoperstal, in kakor marternik l. 1544 v ječi umrl. L. 1537 je bil nov cerkven red po Lutrovim prijatlu Buhenhagnu vpeljan, in na mesto katoliških škofov je sedem luteranskih stopilo. Posestvo katoliške cerkve so kralj in plemenitniki med seboj razdelili; katoličanam so bile vse očitne službe in pravice posestva vzete, deželo zapustiti so bili siljeni; duhovnim je bila smert žugana, in nihče jih ni smel pod streho imeti. V Norvegii je bila katoliška vera z enakimi silami zaterta in nova vpeljana; en škof je bil prisiljen škofstvo pustiti drugi je bil v ječo veržen. Drugim je bilo postavljeno ali novo vero sprejeti, ali iz dežele iti; veliko minihov je raji na ptuje šlo. V Islandii je luteranstvo od začetka zoperstavo našlo; ko je bil škof Janez Arezen ob glavo djan, je časama nova vera zmagala. V Švedii je kervava morija, ktero je kralj Kristijan II. v Štokholmu napravil, misel obudila se od danske zveze odtergati. Gustav Vaza, kteriga oče je bil tudi med mertvimi, se je polakomnil višji oblasti, je ljudstvo spodbudil, in Dance zmagal l. 1521. Kraljeve krone, ktero je zdaj dosegel, tudi ni vedil drugač na svoji glavi uterditi, kakor de je pravo cerkev zatiral. Poklical je novoverskih učencikov, nejevoljo duhovšine in ljudstva je s silo zaterl; več škofov odstavil, in minihe pregnal; zraven se je proti papežu v listih še zmirej pokorniga vernika hlinil. Novoverec Olaf Petersen je v Štokholmu luteranstvo očitno oznanoval; kralj pa je začel roko po cerkvenim posestvu stegovati. Mnogoteri so se dali po sladkih obljubah nove prostosti zapeljati; Upsalski nadškof Magnus Knut in Vestereski škof Peter Jakobson sta stanovitno zoperstala, pa kakor hudodelnika sta bila l. 1527 v smert obsojena; pobožne nune v Vadsteni so za zvesto vero grozovitost in nesramnost prenesti mogle. Kmalo je kralj Gustav škofo v to napeljal, de so mu vse cerkveno posestvo prepustili; potem je z novo vero na ravnost na dan stopil, in božjo službo po novi

šegi vrediti dal. Na državnim zboru v Vesteresi l. 1544 je bila katoliška cerkev popolnoma zaterta.

Na Ogerskim je perve začetke nove vere državni zbor v Peštu l. 1525 z ojstrimi postavami zatreti iskal; pa nesrečna bitva per Mohači, kjer je kralj Ludovik II. l. 1526 Turkam nasprot padel, je deželo v mnoge nepokoje vergla, ker se je pravi kralj, avstrijski Ferdinand I. zoper Janeza Zapolija za oblast poganjati mogel. Lutranski učenci, med njimi Matija Davaj, so prederzno novo vero oznanovali, plemenitniki so jo radi sprejemali, de so ložje cerkveno posestvo nase vlekli, in kraljev namestnik Tomaž Nadaždi jo je očitno podpiral. Notranji prepiri med novoverci so storili, de se krivi nauki niso še bolj razširili, kalvinci so namreč tudi v deželo prišli, in dosti prijatlov dobili. Razširjenja krive vere je veliko ubranil Ostrigonski nadškof Nikolaj Olahi, in pa jezuiti, ktere je on v l. 1561 v Tirnovu poklical. V Erdeljski je bilo z novo vero ravno tako; notranji nepokoji so bili na poti, de ji katoliška stran ni mogla z močjo nasprot stopiti; pa tudi tukej so med novoverce notranji razpori persli, ker je en del na Lutrovo, drugi na Kalvinovo stran potegnili. V gornji in dolnji Avstrii se je nova vera tudi semtertje razglasila; posebno je imela prijatlov med plemenitniki in v Dunajskim mestu. Kralj Ferdinand I. je sicer od začetka oestro na noge stopil; pa zmirej večji število luteranov je storilo, de je mogel bolj prijenjevati. Med škofi se je Solnograški nadškof in kardinal Matevž Lang posebno za pravo vero poganjal, je tudi l. 1522 vse podružne škofo v Solnimgradu zbral, se z njimi zastran pomočkov zoper krivoverstvo posvetovati; njemu enako si je prizadeval tudi njegov naslednik nadškof Ernest. Kralj Ferdinand je l. 1544 jezuite v deželo poklical; sloveči Peter Kanizi je po njegovi želji nov katolišk katekizem sestavil, kteri je še doslej podloga verskiga nauka. Vender število novovercev je bilo zmirej večji; katoliška vera je upadala med ljudstvom, praznili so se tudi miniški samostani; in oznanilo Tridentinskih sklepov l. 1569 je le malo pomoglo.

Tudi slovenske dežele, Štajerska, Koroška, Krajnska in Primorje, so bile od novih nauk okužene. Na Štajerskim se je luteranstvo nar pred v Gradcu vselilo; deželni poglavar Janez Ungnad ga je z vso močjo podpiral. Po njegovi podpori se je nova vera tudi na Koroškim vkoreninila, zlasti v Vošpergu, in potem v Celjovcu. V Celji je Primaž Trubar že l. 1530 nove nauke raznašati začel; vedil se je tudi na Krajnskim, v Ljubljani med stolnimi korarji vstanoviti, in je ravno tako tukej l. 1531 z novimi zmotami na svetlo prišel. Sicer je mogel kmalo bežati, pa med tem so drugi hudobno delo izpeljevali, namreč Juri Dalmatin in Sebastijan Krel; posebno veliko plemstva je pravo vero zapustilo in svoje podložnike s silo seboj vleklo. L. 1550 je bil Trubar spet nazaj poklican, in po lutranskih stanovih v pridigarja izvoljen; vender je spet mogel deželo zapustiti. Cesar Ferdinand I. je namreč tudi tukej krivoverstvu nasprot stopal, in tedašnji goreči Ljubljanski škofje Kristof Ravbar

do l. 1536 in Urban Tekstor do l. 1558 so kakor cesarjevi svetovavci in namestniki več storiti zamogli; škof Urban je ravno po naključbah luteranov z nesrečnim padcem smert našel. Tudi Primorje je goljufivo luč nove vere v svojo sredo dobilo; v Terstu in v Gorici in na gradovih plemenitnikov je luteranstvo prijatle imelo, in Trubar je tudi v Goriški strani pridigar bil, dokler ni bil izgnan. Kakor povsod, tako je luteranstvo tudi na Slovenskim sile in grozovitosti rodilo; nastopile so vstaje podložnikov, izganjanja vernih duhovnih pastirjev; tudi morije ni manjkalo, ker na Celjskim sta bila dva duhovna pastirja po prederznih novovercih usmertena. Pomniti je pa tudi, da krivoverstva ni ravno malovrednost katoliške duhovšine pospeševala; zakaj dosti vrednih udov je bilo tudi na Slovenskim med njo, in ni bilo tistiga pohujšanja nikakor ne od katoliških mašnikov slišati, kakoršno pa je od luteranskih zraven še oženjenih pridigarjev zapisano.

166. Razširjenje kalvinstva v Francii in drugej; nova vera v Anglii.

V Francii so prejšnje zmote in pa tedašnji početki kralja Franca I. novi veri pot odperli; zakaj ta bolj za povišanje kraljeve oblasti kakor pa za sveto vero vneti vladar je s posebno postavo (pragmatiško sankcijo) marsiktere cerkvene pravice zatert, luterane na Nemcih skrivaj in očitno podpiral, iz Kalvinovih rok pa je poglobitve krivoverske bukve si nameniti dal. Ni bilo tedaj čudo, da so Lutrove bukve precej od začetka dosti prijatlov v Francii našle, še celo na kraljevem dvoru. Kardinala Deprát in Turnon s kraljico vred sta si nasprot za ohranitev katoliške vere prizadevala. Ko so novoverci začeli svete podobe razdevati in prederzno zoper katolištvo pisariti, takrat je kralj tudi strah dobil, da bi se v Francii enaki nepokoji ne vneli, kakor v Nemčii; več novovercov je glavo zgubilo, drugi so mogli iz dežele bežati, med njimi tudi Kalvin. Pa od slej so ravno Kalvinovi nauki večji razširjenje v Francii našli; desiravno je kralj Henrik II. l. 1551 ojstre postave zoper kalvinijane razglasil, so se vender v Parizu, Orleanu, Lijonu in drugih mestih zelo množili. Na zboru v Parizu l. 1559 so se med seboj zvezali, in so nov cerkven red vpeljali; in od slej se jih je sramotni priimek Hugenotov prijel. Kmalu so začeli zoper kraljevo oblast vstaje kuhati, ne ojstrost, ne prijenljivost od katoliške strani jih ni umirila, verski pogovor med kardinalom Lotarińškim in kalvinijanom Bezam l. 1561 je ostal brez sadu. Kalvinijani so zdaj začeli duhovne in minihe moriti, cerkve podirati, katoličane iz mest izganjati; iz tega so se hude verske vojske vzele, prva l. 1562, druga l. 1567, in tretja l. 1569; hugenoti so dobili prostost za svojo vero in za božjo službo po svoji šegi. Pa s tem še mir ni bil zaterjen.

Tudi v Nizkozemlji so novi nauki kmalo mesto našli, cesar Karl V., kterimu je bila dežela lastna, se je zoper krivoverce z ojstrostjo vzdignil, prve učenike zmot je celo sožgati dal. Vender zmote so se le bolj razširjale, da je bil cesar l. 1530 še v

večji ojstrost prisiljen. Njegov naslednik, španski kralj Filip II. je l. 1556 več novih škofij v deželi vstavil, de bi s tem katoliško vero bolj podperl; pa njegovo samovlastno gospodarjenje je ljudstvo dražilo, in mnogi plemenitniki so se pod vodstvom Vilhelma Oranskiga zoper kraljevo oblast zapersegli. V takim nasprotovanji je kriva vera dober pospeh našla, in l. 1561 je bil že nov cerkven red v več krajih vpeljan, iz Francije je prišlo veliko izgnanih kalvinijanov, tedaj se je sprememba vere tudi tukej na Kalvinovo stran nagnila. Že so novoverci začeli cerkve in samostane podirati, svete podobe razdevati; in desiravno je deželno poglavarstvo mirno pogodbo storilo, so l. 1567 vendar vojsko začeli, pa so bili prisiljeni odnehati. Kalvinstvo pa se je tudi v Nemčii razširilo posebno poleg Rena; v Hesii ga je knez Filip s silo vpeljal, tudi v Braniborskim in Saksonskim je dobilo deležnikov; marsikteri Lutrovi prijatli so se na Kalvinovo stran nagibali. Luteranstvo in Kalvinstvo pa, desiravno oboje ene korenine, ni moglo mirno vkupej ostati; hudi prepiri so med obojo stranko terpele, in vsaka je drugo kot strašno krivoverstvo čertila. Na Ogeriskim in Erdeljskim je kalvinstvo posebno med madžarskim narodom prevagovalo.

Huje kakor ktera druga dežela je Anglia strupeni sad novoverstva okusila. Kralj Henrik VIII. se je sicer v začetku z gorečnostjo zoper Lutra vzdignil, je tudi njegov krivi uk v slovečih bukvah zavernil; pa kar je kdaj nar modrejšiga kralja na zemlji zmotilo, to je bilo tudi Henriku v spodtikljeje. Gospodičina Ana Bolejna je kraljevo serce nase potegnila, kraljica Katarina mu ni bila več všeč, desiravno je že sedemnajst let v mirnim zakonu z njo prebil; rad bi se bil od njeločil, in je iskal praznih uzrokov, zavoljo katerih bi ta zakon veljavin ne bil. Papežu Klemenu VII. je tedaj to reč sporočil l. 1533; ali papež ni bil v stanu drugač soditi, kakor de zakon s Katarino se ne da razdreti, ko je bil tudi z dovoljenjem prejšnjiga papeža sklenjen. Kralj sam seboj v zadregi je dobil pripravniga pomočnika; kardinal Volsej je bil od Kanterburske nadškofije odstavljen, novi nadškof Tomaž Kranmer, ves malo vredin in novoverstvu vdan, se je prederznil v hinavski sodbi prvi zakon kraljev s Katarino razdreti, in noviga z Ano Bolejno poterditi. Papež je to sodbo overgel, in kralju s Katarino živeti ukazal; to je bilo kralju preveč, odpovedal je l. 1535 papežu vso pokoršino, in je sebi vso višji cerkveno oblast prilastil; vsa duhovšina bi bila mogla njemu kakor višjemu duhovnemu poglavarju priseči, in kdor se je branil, ga je smert čakala. Škofe je zdaj kralj sam iz noviga vstavil, cerkveno posestvo nase vleči začel, krog 400 samostanov je našlo konec, cerkve so bile razdjane, in pepel svetih angležkih pomočnikov, nadškofov s. Avgušтина in s. Tomaža, in kralja s. Alfreda iz grobov raztresen. Vendar kralj se je v drugih rečeh še katoliške vere deržal; zatorej je zraven katoličanov tudi luterane preganjanje zadelo. Katoliška cerkev je zdaj spet častitih martnikov dobila; nar bolj sloveča sta Vonsterski škof in karninal Fišer, in kraljev kancelir Tomaž Mor; oba pobožna, kralju zvesto vdana,

obilno učena moža sta po dolgi ječi pod trinožko sekiro glavo dala, ker hudobnih kraljevih početkov nista poterdila; še na moriši sta stanovitno pričevanje svoje terdne vere dala. Pa tudi drugih stanovitnih spoznovavcov prave vere in cerkvene oblasti je angležka dežela štela; razun imenovanih dveh kardinalov, je še 18 škofov, 2 nadškofa, 13 opatov, 500 minihov, 38 bogoslovskih učencikov, 12 vojvodov in knezov, 164 plemenitnikov, in še 234 drugih mož in žen silno smert storilo. Pa tudi za kraljeve bližnjike ni bilo nič bolje; od šestih kraljic, ktere si je kralj zaporedama zbiral, ste bile dve zgnane, in dve, tudi Ana Bolejna, ob glavo djane; in Tomaž Kromvel, kteri je bil kraljeva roka pri izpeljevanji vsih grozovitnost, je sam pod sekiro glavo dal.

Po Henrikovi smerti l. 1547 je mladi Edvard VI. sin tretje žene, angležki kralj postal; njegov stric Somerset je v njegovim imenu gospodaril. Zdaj je krivoverstvo očitno na dan prišlo, vse katoliške sege so bile odveržene, nov katekizem in nov cerkven red vpeljan; pa Somerset je tudi božja šiba našla, ker je kakor vstajnik zoper kralja umorjen bil. Po Edvardovi smerti l. 1553 pa je Marija, Henrikova hči od Katarine, z vojsko kraljevi sedež v posest vzela. Zvesta katoličanka je pravo vero spet vpe-ljati iskala; kardinal Pole, popred pregnan, je bil iz Rima nazaj poslan, Anglijo spet z rimsko cerkvijo združiti. Kraljica je od začetka bolj mehko ravnala, de bi ljudstvo lažje pridobila; potem pa l. 1554 je stare oestre postave zoper krivoverce spet oznanila, in marsikteri terdovratni podporniki verskih zmot so mogli v smert iti. Tudi Kranmer je bil med obsojenimi; ves malovredin je hinavsko katoliško vero spoznal, de bi se smerti otel; pa ko je vidil, de mu to nič ne pomaga, je spet vero zatajil in tako nesrečno smert storil. Ali Marija je že l. 1558 umerla; in Elizabeta, Henrikova hči od Ane Bolejne, je postala kraljica. Kakor hči iz prešeštniga zakona po katoliških pravicah ni mogla kraljica ostati, tedaj se je očitno v krivoverstvo obrnila. Višji duhovno oblast je nase potegnila; nasprotnikam ječo in zgubo služeb žugala, 39 členov nove krive vere oznanila, in cerkven red po svoje vpeljala; ime in nekaj vnane časti škofov je še pustila. Ta nova angležka cerkev se tedaj tudi škofovska (episkopalska) imenuje; en del krivovercov, kteri škofov nočejo spoznati, in le duhovne ali starašine imajo, se kličejo starašinski (prezbiterijani).

V Škocijo je nova vera tudi zgodej zašla, in se je precej grozovito pokazala; kardinal Beaton, kteri se je krivovercam hudo ustavil, je bil l. 1546 umorjen. Kalvinski učenik Janez Knoks je zmotam velik pospeh dal; sicer ga je kraljica Marija spet pregnala, pa kmalo se je nazaj vernil, in ni samo zoper katoliško cerkev, ampak tudi zoper mlado kraljico Marijo Stuartovo hudo razsajal. Ta nesrečna kraljica je bila po raznih žalostnih skušnjah prisiljena v Anglijo zbežati; ondi pa jo je hinavska kraljica Elizabeta v ječo vergla, in celo ob glavo pripravila, vsa v božjo voljo vdana je Marija kakor stanovitna katoličanka smert prestala. Zdaj je krivoverstvo vse odperto imelo. Na Irskim je siloviti kralj Henrik VIII. kakor v sužni deželi gospodaril,

enako kakor v Anglii hotel pravo vero zatreči; pa ljudstvo se je katolištva zvesto držalo. Malo pokoja je nesrečna dežela dobila pod kraljico Marijo; pa z Elizabeto se je začelo zatiranje, ki je 300 let silno hudo terpelo.

167. Novo poviševanje katoliške vere, vničevanje krivoverstva v več deželah, zlasti na Slovenskim; s. Pij V. papež.

Srečno dokončanje Tridentinskiga zbora je moč katoliške cerkve v novi oživilo; njeni notranji stan se je začel boljšati, in njena vnajanja zmaga čez novoverstvo se je jela bolj očitno kazati. Cerkev je zdaj tudi dobila papeža, kateri je bil ves apostolskim časom podobin. Papež s. Pij V. namreč, kateri je bil za Pijem IV. l. 1566 iz miniha dominikanskiga reda v naslednika s. Petra povzdignjen, je bil mož obilno pobožin, za prid svete vere vnet, nad služabniki in pastirji svete cerkve oestro čuječ; vsa njegova skerb je šla na to, sklepe Tridentinskiga zbora v življenje vpe-ljati, od zunaj pa jo pred silo novovercev in nevernikov obvaro-vati. Drugim cerkvenim pastirjem v zgled je na svojim dvoru lep red po postavah zadnjiga vesoljniga zbora vpeljal, in na potrebno vednost in na pobožno obnašanje vsih, kateri so bili na njegovi strani, je skerbno gledal. Tudi kardinale je opominjal, posvetno nečimernost odvreči, in čisto, spodobno in trezno živeti; v samo-stanih pa si je prizadel spet zvesto spolnovanje starih miniških vodil obuditi. Tudi med drugimi stanovavci rimskiga mesta je iskal pobožno življenje zvišati, priložnosti razujzdanja je odpravil, in neusmiljene živinske igre prepovedal. Tedaj je zamogel tudi od škofov zvesto spolnovanje cerkvenih postav tirjati, pa tudi po-svetnim vladarjem spoštovanje cerkvenih pravic oestro napovedo-vati, kakor je bilo v stari papeževi buli izrečeno, ki se je vsako leto na veliki četertik očitno brala. De bi se daritev s. maše pov-sod bolj po enakim redu obhajala, je po sklepu Trid. zbora po-pravljen misal na svitlo dal. Resno je on tudi krivoverstvu na-sprot stopil, ktero se je hotlo še v Italijo vriniti; cesarja Maksi-miliana II., kateri je za Ferdinandam I. l. 1564 sledil, pa je serčno nagovarjal, krivovercam v svojih deželah nikakor ne večji prostosti dovoliti. Dal je tudi na svetlo katekizem, ki se po na-vadi rimski katekizem imenuje, in je bil na povelje Triden-tinskiga zbora po učenih in pobožnih možeh zložen in po apostol-skim stolu skerbno pregledan in poterjen; v njem najdejo duhovni pastirji nar boljši napeljevanje k pravimu razlaganju katoliške vere. Per vsim prizadevanji je papež z bolečino gledati mogel, de je bila v Anglii katoliška vera če dalje bolj neusmiljeno zatirana, de Francija pred krivoverci ni imela pokoja, in de je nova vera v Nemčii in tudi v avstrijskih deželah le še večji moč dobivala. Druga nevarnost pa je za katoliško cerkev od izhodne strani le silniši rastla; neverni Turki so namreč svojo oblast bolj in bolj čez kersanske dežele razširjali. Njih sultan Soliman II. je na

Ogerskim nemilo gospodaril, Maltežki otok v srednjim morji, sedež junaških kersanskih viteзов, napadel; sultan Selim I. pa je Benečanam lepi Ciperski otok vzel, in njegovo brodarstvo je že Italii protilo. Papež je bil to nevarnost davno prevedil, in se je po moči tudi za vojsko pripravljal; zdaj so se njegove ladije s španskimi in beneškimi združile, in kersanska vojska je pod vodstvom španskiga kraljeviča Jovana I. 1571 Turke mogočno zmagala, de so njih siloviti početki za dolgo časa ustavljeni bili. Molitev svetiga papeža je gotovo k tej zmagi obilno pripomogla; on sam pa jo je pred vsim prošnjam Marije Device pripisoval, in je v ta spomin tudi praznik postavil; čez leto po tem pa je svoje veliko vredno življenje sklenil.

Razun mnogih škofov, kateri so se Tridentinskiga zbora vdeležili, in so vsi praviga katoliškiga duha navzeti bili, je tega papeža v njegovim prizadevanji za prid cerkve in zoper krivo-verstvo posebno podpiral s. Karl Boromej, nadškof Milanski in kardinal. Že otrok ves pobožin, bolj blag po sereu kakor po rodu, je mladeneč v Milanu in Parizu le dve poti poznal, v šolo in v cerkev. Še precej mladiga je njegov stric, papež Pij IV., v nadškofa Milanskiga in v kardinala povzdignil, ker je njegova pobožnost in učenost namesti starosti veljala. Posebin svetovavec je bil obema papežama, Piju IV. in V.; po njegovim prizadevanji je bil Tridentinski zbor poslednjič sklican in dokončan; desiravno ne pričujoč je bil vender nekakošno duša celiga zbora. On je bil pa tudi prvi, kateri je sklepe tega zbora v djanji izpeljal. Prav apostolsko je bilo vse njegovo življenje, sedež duhovske učenosti in kersanske pobožnosti je bila njegova hiša. V šestih zborih, h katerim je podružne škofo poklical, je podobo prvih kersanskih časov v svojo cerkev vpeljal, njegovi nauki za oznanovanje božje besede, za deljenje s. zakramentov, za obiskanje bolnikov so še današnji čas neprecenjeni. Zmotene in zgubljene ovčice iskat, je sam visoke in ledene švajcarske snežnike prehodil; ob času kužne bolezni v Milanu je sam bolnike po hišah in bolnišnicah obiskoval; vsi njegovi prihodki so bili kot ubogih lastina obrnjeni. Mladiga, še le 46 let je doživel, pa v dobrih delih stariga je Bog iz sveta poklical I. 1585; svetla luč je bil vsim duhovnim pastirjem za svoje dni, pa tudi za prihodnje čase.

Za Pijem V. je prišel na stol s. Petra Gregor XIII. I. 1572. Sam učen mož je tudi sveto učenost bogato podpiral; cerkveni zakonik je dal pregledan na svetlo, popravil je stari koledar, kateri je bil v številu prestopnih let napačin; vstavil je v Rimu šest novih kolegij ali šol za Nemce, Irce, Greke, Maronite z Libana, Jude in za rimsko mladost, eniga v Loretu za Slovane, še druge v Nemčii, Češki in drugej. Sam zase je bil pobožin in ojster, do drugih prijazin in dobrotljiv; za celo cerkev, posebno za vničenje krivih naukov, obilno skerbin. Že je bilo očitno spoznati, de se bo katoliška cerkev spet k novi lepoti vzdignila. V Nemčii, kar je bil Rudolf II. cesar, so sicer novoverci še marsiktero cerkev in cerkveno posest, zlasti v severji, nase potegnili; vender v južni strani se je katoliška vera bolj uterdovala, posebno po prizade-

vanji jezuitov, katerim so se šole v več mestih zročile. Kolonijska nadškofija je bila sicer v veliki nevarnosti, ker je nadškof Gebhard od katoliške vere odstopil, pa stanovitnost stolnih korarjev in skerb papeževa jo je ohranila. V Avstrii, na Češkem in na Slovenskem je sicer krivoverstvo le dalje segati hotlo, pa tamkej mu ni dal cesar Rudolf II., tukej ne nadvojvoda Karl popolne prostosti: goreči škofje, Milhar Klezel na Dunaji, Martin Brenner v Sekovim, Janez Tavčar v Ljubljani, Juri Štobej v Lavantu so si po vsi moči za pravo vero prizadevali; Oglejski patriarh Janez VI. je l. 1581 dal po svojim podškofu vso slovensko stran obiskati, dobre duhovne namesti slabih postaviti, krivoverske bukve zatreti. V Francii je kralj Karl IX. po slabih svetih zapeljan l. 1572 sicer napačno pot zoper nepokojne krivoverce nastopil, dal jih je veliko v eni noči na naglama umoriti; pa število umorjenih ni bilo nikakor ne toliko, kakor se sovražniki katoliške vere grozijo. Četerta verska vojska se je vnela; vender zdaj so tudi katoličani med seboj terdneji zvezo storili, in krivovercam je bila prostost prikratena. V Švedii je kralj Janez III. močno h katoliški veri nagnjen bil, in iskal je deželo spet z rimsko cerkvijo soediniti; papež je tje poslal jezuita Posevina soedinenje doveršit, vender krivoverska stran je zase več tirjala, kakor je s čistostjo katoliške resnice obstati zamoglo, in lepi početki so se razderli. V Anglii pa je bila stiska za katoličane le večji; z denarnimi kazni, z ječo in tepenjem so bili v novoversko božjo službo siljeni, smert je bila žugana za vsakiga mašnika, ki je v deželo prišel, in tudi njega, kateri ga je sprejel. Nesrečna zarotba, ktero so nekateri katoličani nasprot svarjenju duhovniga pastirja zoper kraljico storili, je terpljenje pravovercev še pomnožila. Z mečem in ognjem in z ropanjem posestva so bili irski katoličani zatirani, lakot jih je zavoljo pomanjkanja pokopovala, škofje in mašniki so bili izganjani in morjeni. Vender vse to katoliške vere v Anglii ni vničilo, celi irski narod jo je zvesto ohranil, in sveta cerkev se je novih marternikov razveselila. Per vsim stiskanji katoliška vera tudi iz Škocije ni zginila, in škotska kraljica Marija Stuartova je l. 1587 kot marternica pod mečem glavo dala v ječi, v kateri jo je hudobna angleška kraljica devetnajst let držala. Kar je pa sveta cerkev v Evropi manj svetlobe imela, ji je bila obilno v Azii in Ameriki naméstena; ondi namreč so misijoni zlasti jezuitovski če dalje lepši in bogateji sad kazali, in papež Gregor XIII. je pred smertjo l. 1585 veselje dočakal, verne poslanca iz daljne Japonije sprejeti.

Njegov naslednik je bil Sikst V.; od čede je prišel v frančiškanski red, od tod v versto kardinalov, in l. 1585 na papežev stol. Bil je mož posebne stanovitosti, ojstrosti in moči, dar dobriga vladanja mu je bil obilno podeljen. Precej v začetku je s krepkostjo zaterl tolovajske druhali, ki so se bile v rimskih deželah pomnožile; ojstre postave je oznanil zoper prazne vere, zoper odertijo in očitne pregrehe. Nobeni stroški mu niso bili preveliki, kjer je šlo v čast božjo; doveršil je zidanje cerkev s. Petra, postavil krasno cerkev v Loretu, sozidal vatikanski grad

in pomnožil ondašnjo knjižnico; terdno je vstanovil šolo, za mlade Angleze v Remih na Francozskim, skerbil je tudi za uboge vidove in sirote, in vstavil zanje bolnišnice in oskerbnišnice. Dane so bile mnogotere postave za višji in nižji duhovščino, ker mu je bila nekdanja lepota cerkve per sercu; prišlo je s. pismo v latinskem jeziku, po volji Tridentinskiga zbora pregledano, na svetlo, tudi s. pismo v greškem jeziku je bilo v novič izdano; vstavljene so bile mnogotere skupšine (kongregacije) kardinalov in prelatov za razne cerkvene zadeve. Per vsih teh delih papež ni v nemar pustil skerbi za vničenje krivoverstva. Krepko se je oglasil zoper angleško kraljico Elizabeto, in je iskal za zatirane katoličane pomoči per španskim kralji Filipu II.; vender vojskna moč zoper Anglio ni imela pospeha, in pravovercam ni došlo nič polajšanja. V Franciji je po brezkončnih verskih vojskah kralj Henrik III. po hudobnim človeku tolovajsko smert našel; papež je spet resno nasprot stopil Henriku IV., kateri bi bil imel katoliško kraljestvo podedovati, desiravno je bil krive vere. Sad te resnobe se sicer ni precej, ampak še le pod naslednim papežem pokazal, ker se je kralj Henrik IV. k pravi veri spreobernal; tako je bila Francija za katoliško vero ohranjena, in krivoverstvu je ondi moč upadla. Za Sikstam V. so od l. 1590 do 1592 naglo trije papeži sledili, Urban III., Gregor XIV. in Inocenci IX., pa niso bili v stanu veliko storiti. Več je delal spet papež Klemen VIII., kateri je l. 1592 na s. Petra stol prišel. Rimske dežele so bile zdaj s Feraro pomnožene; v zbor kardinalov so prišli učeni in pobožni možje Baroni, Belarmin in drugi; s. pismo v latinskem jeziku (Vulgata) je bilo iz noviga popravljen, brevír ali bukve za duhovne molitve po volji Tridentinskiga zbora pregledan, pontifikal ali bukve za svete opravila škofov na svetlo dan. Ravno pod tem papežem je Francija verski mir dosegla, ker je kralj Henrik IV. l. 1595 odvezo od apostolskiga stola prejel; pa v gornjim delu Nizkozemlje, v Holandii, se je kalvinstvo bolj uterdilo, desiravno katoliška vera ni bila vsa zaterta, nasprot je bila Savoja, na mejah Italije in Francije po ljudomilim in pobožnim Francišku Salezii od zmote popolnoma rešena. Ta čas so bile tudi Slovenske dežele, Štajarska, Koroška, Krajnska in Primorje, tako srečne, de so bile od krivoverstva popolnoma očišene. Nadvojvoda Ferdinand, kterimu so bile te dežele podložne, je ves za pravo vero vnet l. 1597 sklep storil, krivoverstvo v teh krajih popolnoma odpraviti; napotil se je v Loreto in v Rim, in papež Klemen VIII. je njegov sklep poterdil, in mu apostolski blagoslov podelil. Začel je svoje delo po nasvetih Lavantinskiga škofa, Jurja Štobeja, in je l. 1598 nenadama povelje oznanil, de morajo krivoverski pridigarji v kratkih dneh Gradec in vse druge mesta njegovih dežel zapustiti; nič se ni dal premotiti po protenji in prošnjah krivoverskih plemenitnikov. Potem je odločil poročnike, kateri so šli po deželi od kraja do kraja, katoliške duhovne vstavljali, cerkve pravovercam nazaj dajali, in od vsih stanovavcov prisego sprejemali, de hočejo katoliški veri vdani, in deželni mu knezu pokorni biti, Sekovski škof Martin

Brener je bil vodja poročnikov na severni strani, Ljubljanski škof Tomaž Kren, za čistost vere posebno vnet mož, pa na južni strani Drave; zastran nasprotovanja krivovercov jim je bila tudi vojaška pomoč na stran dana. Krivovercam pa je bilo sploh postavljeno, ali h katoliški veri prestopiti, ali pa s svojim premoženjem deželo zapustiti; večji del si je prvo izbral, in le malo jih je raji v tuje kraje šlo. Plemenitnikov sicer ni tako ojstra zadela, vendar mogli so krivoverske učenike odpraviti, in se vsiga očitniga skazovanja svoje neprave vere zderžati. Po takim potu, brez drugih posebnih sil, so bile naše dežele od kvasu zmote očisene, in so v eni veri spet mir našle.

168. Sovražno vzdigovanje krivovercov zoper katoličane, tridesetletna vojska.

Za Klemenam VIII. je l. 1605 Leon XI. le kratke dni na papeževim stolu sedel. Toliko dalje je cerkev vladal Pavel V., papež od l. 1605 do 1621, v cerkvenih pravicah in zadevah izurjen, zraven pobožin, pohlevin in priljudin, vendar za prostost in čistost cerkve oestro čuječ mož. On je dopolnil število bukev, za cerkvene opravila na svetlo izdanih in popravljenih, ker je skerbela za novo sostavo rituala ali bukev za delitev s. zakramentov in druge opravila mašnikov. Kakor je bil prejšnjim papežem sveti škof Karl Boromej z blišočim zgledam na strani, tako je bil v času Pavla V. cerkvi kakor svetla luč dan s. Frančišek Salezi, Genevski škof. Že mlad ves pobožin, je kakor mašnik veliko število krivovercov spreobrnil; kakor škof je v svoji hiši zgled pobožnosti postavil, v svoji čedi podoba prve cerkve vpečljal, še obilno krivovercov zunej svoje škofije pravi veri pridobil; zvesto je sam božjo besedo oznanoval, otroke in nevedne v sveti veri podučeval, ovčice svoje čede po samotnih dolinah in težavnih hribih obiskoval, z ubogimi, kakor dober oče vse svoje prihodke delil. Per svojim krotkim in ljubeznivim ravnanji je bil on posebin učenik pobožnosti, ne samo z besedo in v djanji, ampak tudi s pisanjem. Posebno imenitne so njegove bukve od napeljevanja k pobožnemu življenju, ktere so veliko dušam k svetosti pomagale. Bolj po zasluženji kakor po letih postaran je ta sveti škof l. 1622 iz časniga življenja šel. Med tem je papež Pavel V. prvi sad tistiga duha okusil, kteriga so se tudi katoliške vlade po zgledu krivovercov navzele, namreč duha nasprotovanja proti sveti cerkvi in njenim služabnikom. Benečanska vlada, ktero je na skrivnim podpihoval Pavel Sarpi, od krivoverskih misel navzet minih, je začela prepovedovati pridobitev novih posestev za duhovščino, braniti zidanje novih cerkev in samostanov, vlačiti mašnike pred posvetno sodbo. Papež je temu početku s cerkvenimi pokorili nasprot stopil; pa benečanska vlada se je cerkveni prepovedi ustavila, in je množici minihov zlasti jezuitam iz dežele iti ukazala; kmalo bi se bila prava vojska vnela. Vender francozki kralj Henrik IV. je Benedke s papežem pomiril; papež je svoje duhovne sodbe, benečanska vlada pa svoje nekersanske postave

preklicala. Španija se je v tem času velike množice skrivnih nasprotnikov prave vere znebila; pred krivoverstvam jo je obvarovala skerb kralja Filipa II., kateri je sicer poviksanja posvetne mogočnosti zlo lakomin bil, se vendar za čistost vere ojstro vzdigoval; pa od popred je ondi stanovalo veliko Judov, še več pa Moriskov, to je mlajšev od Arabljanov, kateri so posiljeni bolj na videz kersansko vero nase vzeli. Ti so pravim katoličanam vedno na skrivnim nasprotovali, v časih tudi očitne sile zoper nje počenjali; kralj Filip III. jim je l. 1609 tedaj vsim iz dežele iti zapovedal, tudi Judam je enako povelje dal. Sovražniki katoliške vere radi terdijo, de je Španija zatega voljo upadla; pa dežela ni obožala zato, ker so neverni ljudje obertnost in bogastvo odnesli, ampak zato, ker so Španijoli per vsi svoji veri sami manj pridni in bolj prevzetni kakor prav. V Francii so krivoverski hugenoti kralja Henrika IV. prisilili, de jim je večji prostost za njih vero dovolil; to prostost so vračevali le z vstajami in nepokoji. Pa pod naslednjim kraljem Ludovikom XIII. je bila moč teh nepokojnežev časama s silo orožja zaterta; posebno je za to krepko delal kardinal in minister Rišelié, kateri jim je do l. 1628 vse terdne mesta odvzel.

Med tem, ko so francozki vladarji krivoversko ljuliko v svojih deželah zatirali, jih je posvetna modrost zapeljala prijatle zmot v Nemčii podpirati; mogočnost nemških cesarjev in avstrijskih vladarjev se jim je namreč le prenevarna vidila, in jo ponižati se jim tudi nekersanske in krivične pota niso napačne zdele. Le roka razbojnika, kateri ga je na ulicah Parižkiga mesta prebodel, je kralja Henrika IV. ustavila, ko se je že pripravljaval nemškim protestantom za vojsko v pomoč priti; pa njegov naslednik Ludovik XIII., ali prav za prav njegov minister Rišelié, je krivoverske kneze na Nemcih skrivaj in očitno podpiral, desiravno je bilo to katoliški cerkvi v očitno škodo. V Nemčii namreč so krivoverci če dalje bolj prederzno in samovlastno vstajali; protestanški knezi, ravno od francozkiga kralja podpihovani, so se l. 1609 med seboj soedinili, in s tem so bili tudi katoliški stanovi primorani zvezo med seboj storiti, ktere glava je bil bavarski vojvoda Maksimilijan. Cesar Rudolf II. je bil poslednje dni svojiga vladarstva primoran luteranam na Češkim posebne pravice dovoliti, k enakimu ravnanju je bil nadvojvoda Matija v Avstrii posiljen; ravno nasprotovanje teh dveh bratov je krivovercam večji moč dalo. Ko je l. 1612 Matija cesarsko krono prejel, je iskal nasprotne katoliške in krivoverske kneze med seboj pomiriti; pa prizadevanje mu ni hotlo obveljati. Dalje je v svojih deželah protestantom branil, dovoljene pravice čez mero razširjati; zoper to so češki protestantje vstali, njih vodniki so cesarske služabnike na Pražkim gradu skozi okna vergli in vojsko zoper cesarja vzdignili. Nesrečna tridesetletna vojska se je s tem začela, ktera je od l. 1618 do 1648 terpela. Ravno, ko so že vojaki obeh strani si nasprot bližali, je cesar Matija umerl, in Ferdinand II., tisti za vero toliko vneti nadvojvoda, je bil njegov naslednik na cesarskim stolu l. 1619. V hudi zadregi je bil cesar v začetku; Ogri so vstajali, Turki na

meji protili, Čehi noviga kralja Friderika V., kneza iz Palatinata, postavili, luteranski knezi oboroženi stali. Pa zaupanje v Boga ga ni zapustilo; kmalo mu je bavarski vojvoda Maksimilijan s katoliško zvezo v pomoč prišel, vstajniški kralj je bil zmagan. Češka v pokoršino djana, in zveza protestanskih knezov je razpadla l. 1621. Soditi je bilo, de bo zdaj verske vojske konec, in papež Pavel V., kateri je per vsih teh zgodbah za prid svete cerkve skerbin bil, je svoje dni veselo skleniti zamogel l. 1621.

Gregor XV. je sicer le kratek čas na stolu s. Petra sedel, od l. 1621 do 1623; po dveh rečeh pa je njegova vlada še za sedanje čase važna ostala. Dal je namreč novo postavo za volitev papežev, po kateri se glasovi ne dajejo očitno, de je tedaj volitev toliko bolj prosta. Vstavil je tudi skupščino za razširjanje svete vere, ktere namen ni samo spreobrnjenje nevernikov, ampak tudi soedinjenje krivovercov in odcepljencov; veliko število misijonarjev je iz te naprave prišlo, in oznanovanje s. evangelija med narodi je po njej terdno podporo našlo. Za tem papežem je prišel Urban VIII. l. 1623 na s. Petra stol; bil je učen mož, zlasti v pesništvu sloveč, in za sveto cerkev, njeno lepoto in povišanje je močno skerbel. Veliko božjih tempeljnov v Rimu je popravil ali pa ozalšal, učene naprave z obilnišimi pomočki obdaril, mesto samo z zidovi in močnim gradam s. Angela zaterdil, posestvo rimske cerkve z Urbinsko knežijo povekšal. Dal je tudi iz noviga še pregledati misal, brevir, pontifikal in martirologi ali kratek popis marternikov in drugih svetnikov; nič manj ni bil skerbini za čistost vere, ko je spoznal, de se nekteri krivoverski nauki po zvijačnih potih v katoliško cerkev vrivajo, namreč po bukvalh Kornelia Jansenia. Njegova goreča želja je zraven bila, de bi bila vojska zavoljo vere za vselej potihnila; pa drugač se je vse obrnilo. Nekteri protestanski knezi na Nemcih so že l. 1623 vojsko spet obudili, poklicali so tudi Kristijana IV., danskiga kralja, v pomoč; pa vodja katoliške zveze in cesarskih vojakov, Tili in Valenštajn sta ga posilila miru prositi. Cesar Ferdinand II. je mislil, de zdaj je čas katoličanam nazaj pridobiti, kar so jim bili protestantje od Augsburskiga pomirjanja l. 1555 po krivici vzeli; tedaj je dal povelje za povračilo vsiga, kar so katoličani med tistim časom zgubili. V svojih lastnih deželah, namreč v gornji in dolnji Avstrii, je cesar krivoverstvo popolnoma odpravil, ravno tako kakor popred na Štajerskim in v drugih slovenskik deželah, pa per krivovercih na Nemškim je v veliko rečeh zoperstavo našel. Pa nar huji sovražniki ne samo za cesarja, ampak sploh za katoliško stran na Nemcih so od zunaj prišli; švedski kralj Gustav Adolf se je polakomnil v Nemčii gospodovati, in je s tem videzam, protestantom pomagati, z vojsko semkjer priderl; francozki kralj Ludovik XIII. ali prav za prav njegov malo katoliški minister Rišelié ga je podpihoval, in z denarji podpiral. V začetku l. 1630 se sicer za švedskiga kralja ni dobro kazalo; pa l. 1631 je cesarsko vojsko per Lipsku zmagal, in od slej mu je bila pot v dežele katoliških vladarjev odperta, kjer je prav samovlastno in stiskavsko gospodaril. V bitvi per Lucnu l. 1632 je sicer vojaški

kralj smert našel, pa za katoliško stran ni bilo od tod nič dobička, ker je švedska vojska zmagala, in še dalje katoliške dežele nadlegovala. L. 1634 pa je mladi cesarjevič Ferdinand sovražnike tako zmagal per Nordlingi, de je bila vsa njih moč per koncu. Zdaj pa je tista katoliška vlada, ktera je vselej krivoverskim in neverskim knezam bolj prijazna bila kakor pravovernimu cesarju, očitno na noge stopila; Francozje in Švedi so nesrečne nemške, posebno katoliške dežele od eniga konca do drugiga razdevali, ropali in požigali. Med tem je bil po očetovi smerti l. 1638 Ferdinand III. cesar izvoljen; ker je vidil, de z bojem ne izhaja, je iskal, po drugih potih vojski konec storiti; pa pet let so v Osnabruku in Munstru pogovori in prepiri terpeli, preden je bilo mogoče mir storiti. Papež Inocenci X. je bil zdaj po smerti Urbana VIII. na stolu s. Petra od l. 1644; tudi njemu je bilo močno mar, med keršanskimi poglavarji razpor končati, in njegov poslanec kardinal Kiži je bil tudi med pooblastenci za pomirjenje. Pa mir je bil l. 1648 z veliko zgubo ne samo za cesarsko oblast in za Nemčijo, ampak sploh za katoliško cerkev storjen; zakaj krivovercam so bile na Nemcih enake pravice s katoličani dovoljene, in kar so bili protestantje še do l. 1624 katoliškiga posestva nase potegnili, to jim je vse ostalo; Bremenska in Devinska nadškofija, sedem škofij in mnogo opatij je bilo med tem. Zatorej je papež po svojim poslancu oznaniti dal, de taciga pomirjenja nikakor ne poterdi. To pomirjenje se imenuje vestfalski mir. Papež Inocenci X. je imel zdaj še na drugi strani za čistost katoliške vere skrbeti, ker so se Jansenijeve zmote v Francii in Belgii razširjale; v posebni buli je poglobitne krive nauke l. 1653 obsodil. Dalje je bilo njegovo oko tudi proti izhodu obrnjeno, kjer je turška sila še zmirej keršanskemu imenu žugala; Benečane, Malteške viteze in poljskiga kralja Vladislava je tedaj z vojaško pomočjo in z denarji v boji zoper tega sovražnika podpiral. Pred svojo smertjo l. 1655 je on še to veselje imel, slišati, de se je več blagorodnih mož, tudi knezov na Nemcih k pravi veri povernilo.

Vestfalski mir je verh vsiga zlega v Nemčii tudi zmago krivoverstva v Švajcarski in v Holandii zagotovil. Tudi za Polonijo so napredki nemških protestantov huji nasledke prinesli. Pod kraljem Sigismundam III. je namreč katoliška stran začela večji moč dobivati, zlasti je prizadevanje jezuitov obilniši sad kazalo; ravno tako je šlo pod Vladislavam IV. za pravo vero na boljši, ker je Gneznanski nadškof Lubienski za odpravo zmot veliko delal. Pa krivoverci so se nad tem serdili, prijazniga vabljenja katoličanov niso poslušali, in so se le bolj prederzno vzdigovali, desiravno je po takim ravnanji moč dežele le počati mogla. Med tem pa je Bog, kralj vsih kraljev, pozemeljskim kraljem in poglavarjem, kteri so krivoverstva podpirali, resen nauk dal nad Anglijo. Kralj Jakob I., sin Marije Stuartove, pa v kalvinski krivi veri izrejen, katoličanam ni mogel pomagati kakor se je od njega upalo, ker ga je moč krivoverstva drugač ravnati gnala; pa tudi škotskim kalvinijanam ali puritanam ni mogel vstreči, ker še imena škofov niso slišati mogli, on jim je pa angličanske škofo

vsiliti hotel. Zoper njegoviga sina Karlna I. se je sila krivo-vercov kakor v celim plemenu vnela; škotski vstajniki so v Anglijo privreli, ondi veliko množico zoper kralja vzdignili in ga primorali, zoper katoličane in angličane preojstro ravnati. Per vsim tem se je zoper kralja vojska vžgala, v kateri je bil od svojih zapušen, nar bolj od angležkih in irskih katoličanov zvesto podpiran; vendar bil je zmagan, prišel je vstajnikom v roke, in l. 1649 je njegova glava pod rabeljnovno sikiro padla, in čez Anglijo je s terdo ojstrostjo gospodaril samovoljni Kromvel.

169. Prizadevanje nasledke verskih nepokojev poravnati, začetki podkopovanja cerkvene oblasti.

Po Inocencijevi smerti je bil l. 1655 kardinal Kiži, po novim imenu Aleksander VII., na papežev stol povišan; ojstro je bilo njegovo obnašanje do sebe, ljubezin do posvetniga bliša ni imela v njegovim sercu prostora, modrost in vednost njegova je bila po mnogih dobro izpeljanih opraviilih zadosti spričana. Posebno veselje mu je v začetku višjiga pastirstva storil prestop švedske kraljice Kristine v katoliško cerkev. Desiravno je bila hči kralja Gustava Adolfa, kateri je toliko počel za zvišanje protestanske vere, vendar njeno serce v merzlih podobah Lutrovih zmot ni moglo pokoja najti; po resnim premišljevanji se je kraljevi kroni odpovedala, se dala v katoliški veri podučiti, in se potem očitno krivoverstvu odpovedala. Zdej je šla v Rim z namenom ondi vse svoje dni preživeti; z veliko častjo jo je papež sprejel, in se ji je tudi do konca dobriga očeta kazal. Več veseliga so misijonarji izpeljali, ktere ja ta papež v izhod poslal, ker so se na to Maroniti v Libanskih hribih v katoliško cerkev povernili, in patriarhi v Alepu, Aleksandrii in Damasku z rimskim stolom soedinili. Nasprot si je katoliška cerkev v Evropi, zlasti v Nemčii, le počasi iz ponižanja pomagala, v katero jo je bila poslednja verska vojska, in še bolj v nekersanskim duhu storjena pogodba vestfalskiga miru poterla. Poskušnje so se delale, zmotence zopet z rimsko cerkvijo soediti; pa nekaj je bil posvetni duh protestanskih knezov, nekaj terdovratno nasprotovanje luteranskih učenikov na poti. Vender po samim so se mnogi krivoverci k resnici povernili; med njimi kneza Ernest Heski in Janez Friderik Brunsviški. V avstrijsanskih deželah vender je cesar Ferdinand III. katoliški veri edino veljavo dodelil; desiravno so protestanski stanovi enake pravice tirjali, kakoršne so bile za luterane na Nemcih pogojene, se je cesar svojiga sklepa stanovitno držal, krivovercam v svojih deželah nič ne dovoliti. To je tudi slovenski narod v pravi veri ohranilo; le majhin del na Ogerskim je luteranstvu vdan ostal. Na Ogerskim namreč cesar zavoljo vedne nevarnosti pred Turkam in mogočnejši množice krivovercov ni mogel svojih namenov doveršiti. Veliko si je sicer goreči nadškof Ostrihomski in kardinal Peter Pazmani za pravo vero prizadel, drugi škofje in zlasti jezuiti so ga podpirali; pa l. 1645 je bila luteranam in kalvinijanam prostost njih vere dopušena,

Ravno tako kakor njegov oče, je bil tudi Leopold I., ki je l. 1658 cesar postal, skerbin za ohranitev prave vere. Oba cesarja sta tudi vedila do apostolskiga stola v Rimu dolžno spoštovanje skazovati. Drugač je bilo v Francii, kjer so višji in nižji, duhovski in deželski le preveč zglede krivovercev posnemati začeli. Prijatli janseniskih zmot so vse zvijače poskusili, se sodbi poprejšnjih papežev umakniti, in papež Aleksander VII. je bil prisiljen njih ugovore l. 1657 očitno zavrniti; škofje so papeževo pismo spoštljivo sprejeli in v Parizu zbrani vsim vernim pokoršino do višji cerkvene razsodbe oznanili. Pa kralj Ludovik XIV., namesti kakor pokorin sin cerkve prizadevanje cerkvenih pastirjev podpirati, je hotel povsod kakor samosvoj vladar tudi v verskih rečeh postave dajati; tako je dvojna oblast vsaka po svoji, pa ne soedinjeni poti hodila, in učeniki zmot so vmes bolj prosto postopali. Ta kralj je pa tudi do višjiga cerkveniga pastirja samopašno in zaničljivo ravnati začel, njegov poslanec je papeža v Rimu po vsih potih dražiti smel; in ko so se Rimljani zategavoljo razserdni zoper prederzniga poslanca vzdignili, je kralj papeževo posestvo v Francii z vojaki zastavil, papeževe poslanca izgnal, in vojaško moč celo v Italijo nad rimsko mesto poslal. Le po prav zopernih pogodbah si je Aleksander VII. mir ohraniti zamogel.

Njegov naslednik, papež Klemen IX. od l. 1667 do 1669 je bil mož obilne učenosti, in tudi za prid cerkve ves skerbin; janseniske nepokoje v Francii je bolj pomiril, samovlastniga kralja od vojske odvernil, Benečane, kateri so bili zdaj z apostolskim stolom bolj prijazni, je zoper Turke z denarno pomočjo podpiral in za misijone med neverniki je več storil. Za njim je prišel l. 1670 Klemen X. na apostolski stol; delal je po zgledu svojiga prednika, podpiral je v vojski zoper Turke poljskiga kralja Janeza Sobieskiga in tudi z ruskim царem Aleksejem za tega voljo zveze iskal. Pa na drugi strani je našel nasprotovanje katoliških vladarjev; zlasti je francozki kralj Ludovik XIV. zoper njegovo svarjenje svoje roke nad pravice in posesti škofij stegval. Vender njegov naslednik, papež Inocenci XI. od l. 1676, pobožin, ojster in stanovitin mož, je nad tistim ošabnim kraljem še večjiga nasprotnika našel; prav za prav je cela cerkev od tiste strani dosti zlega pričakala. Francija je tisti čas med svojimi višjimi pastirji učene, v besedi in djanji močne močé štela, ponovljene miniške društva so za podučenje in izrejo cerkvenih služabnikov in zlasti za pomnoženje cerkvene učenosti svojiga in prihodniga časa silno veliko sadú rodile; škofje Bosuet, Fenelon, Flešie, Masilon bodo vedno s častjo imenovani, dela družb mavrinov in oratorijanov ne bodo nikdar pozabljene, in Sorbona, to je zbor učencev na Parižkim vseučiliši ne bo svoje časti zgubila; zraven je častiti s. Vincenci Pavljanski med duhovniki in verniki kersanskiga duha iz noviga zbudil. Pa ravnanje kralja Ludovika XIV. je per vsim tem Francijo peljalo zgubi vere in notranjiga pokoja in blagostanja naproti, v cerkvi in med deržavami je on hotel biti prvi gospod; in škofje francozke cerkve niso bili povsod možje kakor kdaj s. Atanazi ali s. Ambrož, kateri bi bili na tanko razlo-

čili besedo: „Dajte cesarju, kar je cesarjeviga, pa Bogu, kar je božjiga“. Kralj je po svojim poslancu spet papeza v Rimu poniževal, svojo oblast zastran pravic in posestev škofijskih v Francii je nasprot nekdanjim cerkvenim postavam le dalje razširjal; škofje pa namesti gledati na čast in moč apostolskiga stola in prid cele cerkve, so se dali po kraljevi volji v to napeljati, de so v zboru štiri sloveče razlage od papeževe oblasti oznanili. Te razlage se sicer prostosti francozke cerkve imenujejo, pa prav za prav njene pastirje v sužnost državne oblasti devajo; ponižujejo namreč oblast papeževo, nasprot pa vidama povišujejo kraljevo moč v cerkvenih rečeh; zatorej je papež Inocenci XI. tudi svoj glas zoper te štiri člene vzdignil. Dalje je kralj skorej brez nehanja krivične vojske zdaj zoper Španijo, zdaj in nar več sicer zoper Nemčijo in Avstrijo peljal, kos ptuje dežele za kosam je nase potegnil, in ko z lastno močjo ni mogel povsod izhajati, je celo z nevernim Turkam zoper kersanskiga cesarja v zvezo stopil. Verh vsiga tega je bilo na dvoru tega kralja očitno pohujšljivo življenje v navadi, po katerim se je spačenost kmalo tudi med nižji stanove razširila: tukej je bila prav za prav tista setev doma, ktera je pozneje v grozovitni prekucii tako strupen sad rodila. Pač se mu ni pristovalo ime „nar bolj kersanski kralj“, ktero so njegov predniki od papeža prejeli. Med tem se je mogla izhodna Evropa sama zoper nove turške napade bojevati, in evropejsko kristijanstvo upada braniti. L. 1683 je silno velika turška vojska skozi Ogersko priderla, in Dunaj drugič oblegla; veliko ropa in požiga so Turki med potam storili, veliko mož in žen, še več mladih dečkov in deklic vplenili, mnogo mašnikov in minihov pomorili ali v sužnost vlekli. Cesar Leopold je sovražnikom le majhno število vojakov pod vodstvom Karlna Lotarinskiga nasprot postaviti zamogel; pa Dunajska posadka z mestnjani vred se je junaško branila; Leopold Kolonic, škof iz Dunajskiga Novomesta, ji je bil s poterdovanjem in duhovno pomočjo na strani; in ko je bila sila nar večji, so prišli poljski kralj Janez Sobieski, bavarski in saksonski vojvoda z obilnimi vojaki v pomoč. V imenu Kristusa in Marije je kersanska vojska Turke napadla, in jih v beg zagnala; veliko množico mertvih, veliko zaloge in dragin so na mestu pustili. Od slej so Turki nehali, strah evropejskim kristijanam biti; cesarska vojska jim je še celo Ogersko vzela, in je to deželo za vselej njih težkiga jarma otela. To in vesele povesti od napredovanja svete vere v drugih delih sveta je bilo umirajočimu Inocencju XI. tolažba.

Za njim je prišel Aleksander VIII. na stol s. Petra l. 1689. Tudi on je delal po zgledu prednika svojiga. Iskal je silniga sovražnika kersanskiga imena, namreč Turke, še bolj ob moč pripravi, in je tedaj tudi Benečane v vojski zoper tiste podpiral. Poganjal se je za veljavo papeževiga stola; znane štiri razlaganja galikanske cerkve je iz noviga obsodil, tudi je iz rok Ludovika XIV. Avinjonsko nazaj dobil. Inocenci XII., papež od l. 1691 do 1700, je v enakim in še bolj vnetim duhu dalje delal. Celo nič mu ni bilo mar za povišanje svojih sorodnikov, ampak uboge je imenoval svoje stričnike, njegovo stanovališče je bilo bolnišnici

podobno; dal je tudi dobre postave v podporo očitne pravice in praviga kersanskiga življenja v svojih deželah. Tudi samovlastnemu kralju Ludoviku XIV. je krepko nasprot stopil, in ni hotel novih škofov za izpraznjene stole poterjati, dokler tiste l. 1682 storjene razlaganja niso bile preklicane. Francozki škofje so zdaj sami spregledali, da je per presilnim razširjanji posvetne oblasti cerkvena prostost v nevarnosti; njih glas je močnejše bil na kraljeve ušesa, zlasti škof Bosuet je z vso krepkostjo opominjal, in Ludovikova vest se je začela buditi. Kralj sam je papežu v častnim pismu označil, da tiste razlage ne smejo nobenih slabih nasledkov za papežev stol več imeti; in škofje so se ponižno do apostolskiga stola obrnili, poprejšne razlage preklicali, in svojo žalost nad njimi odkrili. V Angliji se je v tem času upanje pokazalo, da bi se katoliška vera zopet povzdignila, ker ji je bil kralj Jakob II. na tihim nagnjen. Pa terdovratna krivoverska stranka je kralja iz dežele pregnala l. 1689; on in njegova rodovina si je zastonj prizadevala spet v kraljestvo priti, Vilhelm I., terd kalvinijan, se je krone polastil.

170. Huji vzdigovanje posvetne oblasti čez cerkveno; naraščanje nove nevere.

Kakor so se časi sv. cerkve sedanjim dnevam bolj bližali, so bolj in bolj ta videz dajali, da moč vere in cerkvene oblasti čedalje huje upada. Z začetkam osemnajstiga stoletja do l. 1721 je cerkev učeniga in krepkiga papeža dobila, Klemen XI.; potrebovala ga je v časih, ko so posvetni vladarji svojo oblast eden pred drugim povzdigniti in razširiti iskali, in ko so tudi katoliški poglavarji v cerkvenih rečeh le sami gospodovati hotli. Perva reč papežu nasprotna je bila ta, da se je pruski vojvoda Friderik I. kraljeviga imena palastil, papež se je temu početku nasprot oglasil, ker je bila Prusija od kdaj lastina vitezov nemškiga reda, in tedaj prav za prav cerkvena pesest, nikdar po pravici ne vzeta; njegov glas je bil sicer zastonj, vendar je svetu cerkveno pravico naznanil. Druga zoperna reč je bila vojska za dedšino španske krone, ktera je po smrti kralja Karla II. l. 1700 po pravicah sorodovinstva sicer na avstrijansko hišo spadala, jo je francoski kralj pa na svojo rodovino spraviti hotel. Cesar Leopold I. se je hotel za svojo pravico z orožjem pognati, in je na svojo stran pomočnikov dobil; kralj Ludovik XIV. je bil ravno tako v vojsko pripravljen. Papež Klemen XI. si je prizadeval mir med kersanskimi poglavarji ohraniti, pa brez sadu; cesar Leopold I. je sicer l. 1705 umrl, in Jožef I. je na njegovo mesto stopil, pa vojska je dalje terpela v nar večji nadlogo Francije. Tudi papež, da si ravno se je od prepira daleč držal, je bil zoper voljo v vojsko zapleten; ker je cesar mislil, da se papež na francosko stran nagiba, so njegovi vojaki papeževe dežele napadli in ropali. Klemen XI. je očitno spoznal pravice avstrijanske hiše; pa Filip V., stričnik francoskiga kralja, ki se je bil španske dežele polakomnil, se je zdaj razsrdil, in je papeževiga poslanca iz Španije pregnal,

in deželi vso zvezo z Rimom prepovedal. Celo manjši knezi so se prederzovali, papeževimu stolu nasprotovati, kakor savojski vojvoda Viktor Amadej; prevzel je namreč posest Sicilijanskiga otoka brez dovoljenja papeževiga, kateri je že od daljnih časov posebne pravice do tiste dežele imel. Ko je cesar Jožef I. l. 1711 umrl, in njegov brat Karl VI. avstrijske dežele in tudi cesarsko krono dobil, se je sicer prepir za španske dežele drugač obernal, in l. 1713 je bil mir sklenjen, v katerim je Španija Filipu V. iz burbonske hiše ostala, Karl V. pa je Belgijo z Milanom vred dobil, Neapeljsko je pozneje lastnemu kralju iz burbonske hiše pustil. Butara apostolske višji oblasti pa je namestnikom s. Petra vender še dalje težji prihajala. Kralj Ludovik XIV. je l. 1715 umrl; dolge vojske, velika revšina francozke dežele, in smert vsih njegovih otrok razun maliga vnuka, vse to ga je ponižalo; poslednje svoje dni se je ta kralj od razujzdanosti in napuha življenje v pobožne dela obernal, in njegov konec je bil po videzu keršansk imenovati. Pa poprejšnji spačeni duh tega kralja ni samo v njegovi rodovini razširjen bil, ampak je tudi druge vladarske hiše okužil, in je cerkvi božji še obilno zlega napravil. Na drugi strani še janseniske zmote niso ponehale, in so zopet pohujšljiv zgled od zoperstave do višjiga cerkveniga pastirja dajale, zlasti kar je Kenel (Quesnel) strup kriviga uka v bukve premissljevanja s. pisma nove zaveze goljufivo prikril; papež Klemen XI. je temu novimu poganjanju zmot s krepkimi apostolskimi listi nasprot stopil. K takim zlegam je poslednjič še prišlo vstajanje nove nevere, katero se je nar pred v Anglii prikazalo, in se je od tod v Francijo preselilo. Novi modrijani so se vzdignili, zmed katerih so eni vse, kar je posebniga keršanskiga, v smeh in norčijo jemali; drugi nad vsim, kar je duhovniga, kar se ne spozna s peterimi počutki, dvome budili; tretji so keršansko vero na ravnost grajali, in njeno resničnost tajili. Sicer so bili to glasovi posamskih nevernih ljudi; pa časama se je začelo v čast šteti, de je kdo tako po nekeršansko mislil, in med višjimi stanovi se je nekakošna nevera bolj in bolj vrašala. Z nevero je rastla tudi razujzdanost, in je pred drugimi višji stanove okužila. V Francii je dal neveri in spačenosti življenja posebin pospeh hudobni vladar Filip, kraljevič Orleanski, kateri je premladiga kralja Ludovika XV. do l. 1723. namestoval; sam je bil v vsih gerdobijah zakopan, in kateri so mu bili enaki, so tudi njegovo prijaznost upati smeli. Tako se je v katoliških državah v Evropi za resnico in svetost slaba prihodnost kazala; nasprot je ruski car Peter I. katoličanam vso prostost dovolil, v Azii in Ameriki pa so se lepi zgledi stanovitne vere in prave pobožnosti viditi dajali.

Inocenci XIII. papež od l. 1721 do 1724, je imel s cesarjem Karlom VI. razpor zavoljo Neapolitanske in Parmezanske, kjer je rimski stol že dolgo časa višji pravice imel, je pa zdaj cesar po svoje gospodariti hotel; za cerkveniga miru voljo papež te reči ni dalje gnal, nasprot pa je mesto Komakio spet pridobil. Tudi je on na cesarjeve prošnje Dunajsko škofijo, katero je bil cesar Friderik IV. še l. 1480 vstavil, v nadškofijo povzdignil,

in ji Novomeško škofijo poddružil; obe ste bile iz Pasavske škofije in Solnograške nadškofije odcepljene. Benedikt XIII. iz reda s. Dominika, je le s solzami in na povelje svojiga prednika težko breme cerkveniga poglavarstva nase vzel. Veliko skerb je imel vse napake med služabniki cerkve poravnati, in v lateranskim zboru l. 1725 je dobre postave za pravo življenje duhovšine oznanil. Razpor s cesarjem zavoljo sicilianskiga vladarstva in s sardinskim vojvodom zavoljo pravic per cerkvah in samostanih je tako poravnal, de je dovolil vladarjem, kar je bilo moč dovoliti, cerkvi pa vender vse prihranil, kar bi ne mogla brez nevarnosti svojiga obstanka zgubiti. S portugeškim kraljem Janezam V. vender ni mogel miru obderžati; ta je namreč prav ošabno za nekiga škofa kardinalske službo tirjal, kar si papež po svoji vesti ni prederznil sporniti. Samopašni kralj pa je zategavoljo vso zvezo s papežem za svojo deželo prepovedal; še le pod naslednjim papežem je bila ta reč poravnana. V Francii so bili janseniški prepiri dognani, ko je pariški nadškof kardinal Noailj (Noailles) bulo papeža Klemen XI. zoper Kenelove zmote pokorno sprejel, in kralj Ludovik XV. jo kakor postavo za celo deželo veljavno razglasil. Novi papež Klemen XII. na stolu s. Petra od l. 1730 do 1740 je komej razpor s. Portugalijo končal, in že so mu drugi s Španijo, Polonijo, Sardinijo in Neapolitansko nastali; zakaj viditi je bilo kakor de bi bili katoliški vladarji namesti spoštovanja nalaš vse nasprotovanje do Kristusoviga namestnika skazovali. Vender tudi te prepire je papež vedil z lepoto, in brez hujiga zlega za cerkev poravnati. Po takih zgodbah v sredi katoliške cerkve se ni čuditi, de so tudi krivoverci semtertje huje zoper katoličane vstajali. V Anglii je z Jurjem I. l. 1714 sicer nova rodovina na kraljevi sedež prišla; pa stan katoličanov je vedno per starim ostal; še so se postave zoper katoliško vero množile, de se jih je v zadnje do 100 štel. V Holandii so kalvinijani l. 1730 ojstrost do katoličanov toliko daleč gnali, de noben mašnik ondi ni smel brez dovoljenja deželske gosposke učiti, in de katoličani niso mogli v nobeno državno službo stopiti. Tudi v Nemčii je stoletno obhajanje vpeljanja nove vere zastarano sovražtvo protestantov zoper katoličane na znanje dalo; sosebeno spreobrnjenci, naj so bili tudi iz visokih rodovin, so imeli dosti zlega prestati. Na Solnograškem se je število krivovercov časama zlo pomnožilo; prizadevanje nadškofa Leopolda Firmiana, jih pravi veru pridobiti ali saj v miru obderžati, je bilo zastonj; več ko 30000 jih je tedaj moglo deželo zapustiti. Ravno tako so novoverci v gornji Avstrii nepokoje in vstaje počenjali, tedaj so bili po cesarjevi volji na Ogersko in Erdeljsko preseljeni. Na Ogerskim so protestantje že pred s silo večji pravice zase pridobili, ko je cesarja nova turska vojska v zadrego spravila; in to jim še ni bilo zadosti, ker l. 1732 so še več tirjali. V Polonii so si krivoverci časama toliko pravic in prostost prisvojili, de so že katoličani za svoj pokoj v nevarnosti bili. Ko so pa protestantje zase le še več tirjali, jim je kralj Avgust I. z deržavnimi stanovi vred l. 1717 in 1733 njih pravice prikratil, ker so jih le v pogubo dežele obračali.

Ko so se časi za cerkev tako temnili, ji je Bog l. 1740 dal papeža, od kteriga bolj učen in bolj moder ni sedel na stolu s. Petra; ta je bil Benedikt XIV. (popred Prosper Lambertini imenovan). Njegova prva skerb je bila vnanji stan svojih dežel in v rimskiga mesta zboljšati; potem se je obrnil na duhovne potrebe, in je sklenil dobre naprave v duhovšini in miništvu praviga duha bolj oživiti; oestro je čul nad spolnovanjem cerkvenih postav. Cerkevni stan v raznih deželah v boljši red djati, je storil z več katoliškimi vladarji posebne pogodbe ali konkordate, v kterih so bile cerkvene pravice kraljevi oblasti nasprot zagotovljene, in vladarjem spet posebne pravice per vstavljanji duhovnih pastirjev dovoljene. Take pogodbe so bile sklenjene s portugeškim kraljem Janezam, kterimu je papež dodelil ime „nar zvestejšiga kralja“; dalje s španskim kraljem Ferdinandam VI., kterimu je tudi ime „katoliškiga kralja“, že l. 1492 dano, poterjeno bilo; tudi s sardinskim in neapolitanskim kraljem se je papež pogodil. Ko je l. 1740 cesar Karl VI. umerl, je Marija Terezija, njegova hči, avstrijske dežele v svoj del dobila; pa s hudo vojsko jih je mogla braniti. V tej vojski je pruski kralj Friderik II. večino Šlezije v posest vzel, bavarski vojvoda Karl VII. pa cesarsko krono si prisvojil; po tega smerti l. 1747 je Franc I., lotarinski vojvoda in Marii Terezii zaročen, na cesarski stol prišel. Tudi s to cesarico je papež Benedikt XIV. imel dolgo pogojevanje za voljo Oglejskiga patriarhata; oblast patriarhova je bila namreč v beneških in avstrijskih deželah razdeljena, kar je bilo za oskerbovanje duhovnih potreb v naših krajih zelo nepristojno. L. 1751 je papež izdal bulo, v kteri je bil patriarhat po smerti zadnjiga patriarha Daniela Delfina odpravljen, in v dve nadškofii, Videmsko in Goriško razdeljen. Pervi goriški nadškof je bil Karl Mihael grof Atemski l. 1752. Tudi na gibanje protestantov v avstrijskih deželah je papež pazil, in ogerske škofo zoper novo vstajanje krivovercov spodbudil. Na drugi strani je bil za potrebe katoličanov skerbin, ki so bili pod prusko oblastjo, in se je per kralju Frideriku II. za njih versko prostost poganjal. Veliko družiga še je ta modri in goreči papež previdil, skerbel je za spodobno obhajanje božje službe, zlasti s. maše, izdal popravljen martirologi, pontifikal in ritual; pomanjšal je v več deželah preobilno število praznikov, dal postave za sklenitev zmešanih zakonov med katoličani in protestanti. V pojasnjenje mnogih prašanj v verskih in bogoslužbinih rečeh je izdal sam veliko cenjene bukve: od daritve s. maše, od škofijskiga zbora, od poslavljenja svetnikov, od praznikov Marije in Svetnikov; razglasil je tudi veliko število apostolskih listov. Tudi na potrebe vernikov v drugih delih zemlje je gledal, poravnal in poterdil zvezo s soedinjenimi Greki, Maroniti in Nestorijani. Med tem vsim pa so se pripravljali hudi viharji ne samo za cerkev in altar, ampak tudi za državo in kraljevi stol. Že pred l. 1740 se je na tihim družtvo osnovalo, kteriga gotov namen je bil vero in pravico vničiti, duhovno in kraljevo oblast končati; udje so bili po več deželah razširjeni, so se s posebnimi prisegami med seboj

zavezali, in si ime svobodnih zidarjev (Freimaurer) pridjali. Papež Klemen XII. je l. 1738 to društvo preklical, in Benedikt XIV. je prepoved ponovil. Drugo društvo pa se je bolj očitno nasnovalo v Francii, kteriga glava je bil hudobni in neverni Volter (Voltaire), in pomagavci d' Alembert in Diderot, in pozneje Rusó (Rousseau), posebin podpornik v Nemčii pa pruski kralj Friderik II.; pravijo jim enciklopedisti, ker so bukve z obsežkam vsih vednost pa z neverskim duham izdali. Njih glas je bil: „Vničite nesrečno“ to je, cerkev; nasprot so se kraljem prilizovali na videz, ker skrivaj so tudi njih oblast podkopovali. Ker se vse ni dalo na enkrat razdijati, zatorej so svoje napade posebno v eno stran obrnili, namreč v jezuite, kterih red je bil že dolgo časa bramba cerkvene in kraljeve oblasti. Papež Benedikt XIV. je tedaj zoper hudobne bukve skerbno svaril, hotel je tudi hudobnim obrekovavcam vse vzroke kriviga grajanja cerkve in njenih posameznih udov odvzeti; več zoper tiste početke storiti ni bil v stanu, ker ga kraljeva oblast ni podpirala, ko so bili francozkimu, španskimu in portugežkimu kralju le neverni ministri na strani, in hudobneži sami za cerkvene pokorila niso nič prašali. Zatorej so papeževe bukve in bule tako na tanko razločile, kaj je gotoviga in bistveniga v sveti veri in cerkvenih opravilih; zatorej so njegove posebne postave jezuitam ukazovale na vse posebno paziti in vsiga se zderžati, kar koli bi priložnost krivim tožbam in sodbam dajalo. Vender zdaj je bil še le začetek hujih viharjev; sledeče leta so grozovitost razdjanja v cerkvi in deržavi odkrile. Tem žalostnim podobam nasprot je Italija na tihim redila moža, kteriga besedni nauki so priprosto ljudstvo v hribih in dolinah v veri in pobožnosti poterdovali, kteriga mnogotere duhovne bukve so za veliko duš bile in so še prijazen in dober vodnik na poti svetosti; ta mož je bil s. Alfons Marija Liguori. Bil je blagiga rodu v Neaplu, obrnil se je nar pred na pravdo, po tem pa na duhovski stan; na prižnici in v spovednici se je obilno trudil, posebno je delal v misijonih za priprosto ljudstvo, in je v ta namen društvo presv. Odrešenika osnoval, katero sta papeža Klemen XII. l. 1732 in Benedikt XIV. l. 1742 poterdila. Kakor škof od svojiga truda, desiravno zlo bolehin, ni nič odnehal; vedno je zase ojestro živel, do drugih pa ves usmiljen, do ubozih ves dobrotljiv bil. Njegova srečna smert je zadela v l. 1787. Med njegovimi bukvami so posebno pomljive: Djansko bogoslovstvo, podučenje za spovednike, in razlaganje verskih sklepov Tridentskiga zbora.

Za Benediktam XIV. je l. 1758 prišel papež Klemen XIII. na s. Petra stol. Težka je bila zanj butara višjiga pastirstva, ker je neverska strupena kača svojo glavo že z močjo vzdigovala, in so posvetne vlade večjidel od malovrednih naukov prevzete bile. K francozkim enciklopedistam so se pridružili nemški pisatelji bukvarnice v Berlinu, kterih namen je bil ravno tisti, vse keršanstvo vničiti. Desiravno je bil novi papež o svojim nastopu z veseljem razglašen, je tedaj vender kmalo bil v razpertji skorej z vsimi vladami; začelo se je z Benečijo, s Parmo, celo še z Genovo, ker

so v cerkvene posesti in pravice segale. K tem so pristopile močnejši vlade, francozka, španska, portugeška in neapolitanska, in so jih podpirale v njih krivičnih početkih zoper cerkev. Narvečji zamera za papeža per teh vladah je bila ta, de je bil prijatelj jezuitov. Le na cesarico Marijo Terezijo je papež še upanje stavil, in jo tudi pomoči v teh zadregah prosil; poterdil ji je ime „apostolske kraljice“, ktero ime se je od ogerskiga kralja s. Štefana sem pisalo. Ta cesarica je bila pobožniga duha, skerbela je ne samo za telesni, ampak tudi za dušni prid svojih ljudstev, posebno je naprave za potrebno podučenje nižjih in višjih stanov zlo povzdignila. Vender za papeža tudi per cesarici ni bila vsa podpora najti; časi so se bili vsi spremenili, in cerkev se je mogla večjidel le sama vojskovati. Jezuiti pa so prvi bili, na ktere je vse bilo. Že l. 1759 jih je Pombal, mogočni minister kralja Jožefa Emanuela, iz Portugalije pregnal. Iz Francije jih je spravil l. 1764 Šoasel (Choiseul), minister razujzdaniga Ludovika XV., in iz Španije l. 1767 Aranda, minister kralja Karla III. Nič ni pomagalo, de je papež ta duhovni red l. 1765 iz noviga poterdil in priporočil. Po smerti Franca I. je to leto Jožef II. nemško cesarsko krono prejel, in materi Marii Terezii v vladarstvu na stran stopil. Velike sklepe za preuredbe v svojih deželah je novi vladar v sercu nosil, in še ni bilo očitno, koliko de bodo cerkvi v prid služile. Zdaj l. 1769 je po smerti prednika papež Klemen XIV. nastopil. Njegova posebna skerb je bila se z vsimi vladami v miru pogoditi; poravnal je tudi razpor s Portugalijo, Parmo, Francijo in Neapelsko. De bi zaterl prazne ugovore, je nehal posebno bulo zoper oskrunovavce cerkvenih pravic o velikim četertku oglasovati; pomanjšal je tudi v več deželah zlasti v Avstrii število praznikov. Vender vlade vse vere prazne so hotle več; silile so papeža, red jezuitov naravnost odpraviti; celo cesarica Marija Terezija je bila pregovorjena, njih vničanja iskati. Konec storiti vsimu dolgimu prepiru, misleč de ima božja previdnost še druge pota, svojo cerkev ohraniti, je papež z bulo od l. 1773 red jezuitov odpravil. Res de je potem nekaj časniga pokoja in dobička prejel, mesti Benevent in Avinjon ste mu bile povernjene; pa prav za prav je padla močna bramba cerkve, in s cerkvenimi pravicami in posestmi so vlade samovoljno gospodarile. Papež Klemen XIV. teh zgodb ni dolgo preživel, ker je l. 1774 zlo nanagloma umrl. Tudi francozki kralj Ludovik XV. je v tem letu z sveta šel; na smertni postelji je obžaloval svoje razujzdano življenje, in zavoljo pohujšanja odpušenja prosil. Vender ni bilo moč vsiga poboljšati, kar se je do zdaj s kraljeviga stola spačenosti učilo; huda prekucija čez nekaj let je bila povračilo za vse storjeno pohujšanje. Med tem se je drugo kraljestvo sicer časama, pa očitno in gotovo svojimu koncu bližalo, namreč Polonija. Vedni prepiri s krioverci so lepo deželo v pogubo spravili, sosedje, zlasti Rusi, so se v poljske zadeve mešali, in krioverci so jih še nalaš v pomoč klicali. Tedaj je bila že l. 1772 Polonija razdeljena med Rusi in Prusi, en del je lastnimu kralju ostal, in en del je spet k Avstrii padel kakor dodatek ogerske krone. Oslabljenje Polonije je odcepljeni greški cerkvi prostor delalo.

Pij VI. je nastopil viši pastirstvo l. 1774, in je kakor zvest služabnik Gospodov težko breme nosil do 1799; časi njegovi namreč so prišli v nar huji nepokoje in prekucije, pokazal pa je v vsim veliko modrost, zmernost, stanovitnost in poterpežljivost do zadnjiga. V začetku sicer je njegova vlada v bolj mirne leta zadela, tedaj je ta papež delal za prid svojih dežel; napravil je veliko zbirko znamenitih starin, zgodovinskih dragin, rokopisov in bukev; dal je z veliko stroški posušiti pontinske makužine poleg Rima; skerbela je tudi za zvesto in tanko ravnanje očitne pravice, za spodobno življenje med ljudstvom in za dobre učilne naprave. Pa kmalo so časi pokazali, kaj de hudiga bodo rodili. Duh nevere in prekucije verskih in državnih reči se je zaplodil tudi v Nemčijo; učenik Vajshavpt v Ingolštatu je napravil l. 1776 društvo iluminatov (razsvetljenih), kteriga nameni so bili edini s početki francozkih enciklopedistov in povsod raztresenih svobodnih zidarjev. Ti spačenci so si znali med učenimi in mogočnimi prijatlov pridobiti, in so z vso močjo brezbožniga duha razširjali. Res de je očak francozkih malopridnih modrijanov Volter l. 1777 žalostin konec našel; ves obupan in obdivjan brez duhovne pomoči je hudobno dušo v nesrečno večnost izdihnil; tudi društvo iluminatov je bavarski kralj l. 1786 razrušil; pa zasejani malovredni nauki so se že zlo vkoreninili in razrasli. Zraven je še janseniški strup pot v Nemčijo in Italijo našel, in Trierskiga podškofa Febronija ali Honthajma bukve so pot naznanile, vso cerkveno višji oblast podkopati. Sad te ljulikine setve se je začel bolj očitno kazati, ko je po smerti cesarice Marije Terezije njen sin Jožef II. sam cesar postal l. 1780. On je bil mož, kterimu je bilo mar za telesno srečo svojih ljudstev, kteri je skerbela tudi za dušni blagor svojih podložnikov, pa način, po kterim je on svoje namene izpeljeval, po kterim je zlasti v cerkvenih rečeh delal in prenarejal, je razodeval, de so mu bili svetovavci in učeniki na strani, kterih nameni niso bili čisti; v svoji smertni uri je ta cesar spoznal, v koliko rečeh de bi bila drugačna pot bolj prav storila. Hvaležno je spoznati, kar je Jožef II. storil za boljši vredbo in razdelitev škofij, za pomnoženje far in duhovnih pastirjev, za pripravo njim potrebnih dohodkov. Takrat so bile tudi škofije na Slovenskim drugač razmerjene, Ljubljanska, Kerška, Lavantinska in Sekovska so bile povečane, Teržaška z istrijanskimi drugač osnovane, in nadškofija je iz Gorice prišla v Ljubljano. Na drugi strani pa je cesar vso posebno zvezo duhovšine in ministva s cerkvenim poglavarjem v Rimu in drugimi predniki zaverl ali preklical, izrejo mlade duhovšine iz rok škofov v državno napravo občnih seminarjev potegnil, veliko samostanov vničil, in njih stanovavce razkropil, pobožne društva in bratovšine odpravil, s premoženjem teh samostanov in družtev desiravno z imenam za cerkvene potrebe vender samovoljno in ne po duhu cerkve gospodaril, dalje je hotel tudi vse druge cerkvene reči, celo božjo službo le po svojih mislih ravnati, in brez števila postav je v cerkvenih zadevah razglasil. V teh rečeh se ni cesar ne z zboram škofov posvetoval, ne z višjim cerkvenim poglavarjem pogodil, zatorej so vneti cerkveni

pastirji, nadškof Edling v Gorici, kardinali in nadškofje Migazzi na Dunaji, Rudnaj v Ostrihomu, in Frankenberg v Mehlini svoj glas z močjo povzdignili, in cesarja na cerkvene postave opominjali. Papež Pij VI. se je nar pred v listih do cesarja obrnil, potem je sam dolgo pot na Dunaj nastopil, misleč z ustno besedo več opraviti. Cesar je tukej papežu obljubil, de njegove naredbe ne bodo nič zadevale zoper nauk sv. cerkve in zoper čast višjiga pastirja, in je res od slej v več rečeh bolj s previdnostjo ravnal. Poglavitniga namena vender papež na tej svoji poti ni dosegel, duh samovoljniga prenarejanja je že povsod predaleč prišel; pa v sercih avstrijskih ljudstev je pričujočnost Kristusoviga namestnika stanovitin spomin zapustila, in jih v sveti veri poterdila, de obilno glasov in spisov cerkvi nasprotnih, in vsa sledeča francozka prekucija je ni mogla preverniti. Po enakim načinu kakor cesar v Avstrii, je njegov brat Leopold v Toskani cerkvene reči po svoje prenarediti skušal; Pistojski škof Ricci je bil z napačnimi sveti na strani, kteriga nauke in prenaredbe pa je papež v očitnim listu obsodil in zaverigel. Ko je tedaj Jožef II. l. 1790 s spreobrnjenim duham s sveta odšel, je Leopold II., kakor njegov naslednik v cesarstvu, zmodren po lastnih in bratovih skušnjah, veliko prenaredb spet preklical, in dosti reči na stari stan prestavil; tako je duha svojih ljudstev pomiril, in ga za hudo prekucijo pripravil, ktera je iz Francozkiga sem žugala. V Francii namreč je kralj Ludovik XVI. od l. 1774 bil vladar veliko vredin memo svojih prednikov, storil je, kar je mogel za polajšanje svojiga ljudstva; pa breme reve, ki so jo poprejšnji kralji s svojo samopašnostjo na deželo nakopali, je bilo preveliko, in sila nevere in razujzdanosti, ki se je bila že od pred vselila, je že čez vse meje segala. Nastopila je velika francozka prekucija, ktere sile in grozovitosti v zgodbah ne najdejo enakih.

171. Razširjenje in zgodbe svete vere v južni in izhodni Azii.

Dosti veselih pa še obilniši žalostnih zgodb je božja cerkev prestala v Evropi, velike zgube je preterpela tukej skozi celo to dobo; pa Gospod ji je pot v druge dele sveta odperl, kamor popred noge evangelskih oznanovavcov niso mogle priti, ker so bili kraji predaleč odločeni in neznani; in tako je zamogla zgube enih strani s pridobki v drugih stranéh namestiti. Cerkev pa je tudi v tem času naprave dobila, po kterih je zamogla veliko več storiti, kakor prejšne čase; to je bilo društvo za razširjanje svete vere, in pa red jezuitov tudi za misijone namenjen; zraven se je duh, s. evangeli v daljnih krajih oznanovati, tudi med drugimi duhovni in minihi obudil, in v Parizu je bilo semeniše za misijone vstavljeno.

Izhodna Indija je sicer že v nekdanjih časih po s. Tomažu luč prave vere zagledala; to de krivoverstvo je začetke spачilo, malikovavska prazna vera, ktera je stvarjene reči v bogove spremenila, je bila pregloboko v ljudstvo vrašena; indijanski mo-

drijani ali bramani so s svojo domišljeno učenostjo nebeški resnici nasprot bili, in verh tega je še mogočno muhamedanstvo pot v deželo zapiralo. S. Francišek Ksaveri, tovarš s. Ignacija in ud reda Jezusoviga, je poln gorečnosti, serčnosti in zaupanja v Boga s papeževim privoljenjem l. 1542 sel v Indijo, kjer so Portugezi že obilno oblast dobili. Nar pred, ko je v poglavitno mesto Goo prišel, je bila njegova skerb, malo število ondašnjih kristijanov k čisti veri in pravičnemu življenju obrniti; začel je svoje delo per otrocih, in je s tem segel do sere staršev in celih družin. Kmalo je pridobil tudi indijanski rod Pešavov; po tem se je obrnil na Travankorsko primorje, dalje v Malako in med hude divjake na Moluških otokih in v Ternati. Njegova goreča ljubezin, njegova krotkost in poterpežljivost, zraven pa še dar mnogih jezikov in dar čudežev nad bolniki in tudi nad merliči, vse to mu je obilno evangelsko žetev pripravilo; velike množice nevernikov je k spoznanju resnice pripeljal, in v s. kerstu posvetil. Pomagavcov si je dobil nekaj iz svojiga reda, nekaj pa tudi iz spreobrnjencov; skerbel je za prestavljenje s. evangelijev, psalmov pokore in katekizma v indijanski jezik. Veliko je v tem apostolskim delu imel prestati in terpeti, pa tolažbo in veselje je našel nad rastjo božje cerkve. Tedaj je pisal duhovnemu očetu s. Ignaciju: „Nevarnosti, v kterih se znajdem, in delo, ktero sam v božjo čast opravljam, so neprejeljivi studenci veselja zame; nikdar se ne spomnim, de bi bil take sladkosti v svojim sereu skusil; in ta tolažba je tako čista, tako prijetna in stanovitna, de telo nad tem ves občutek bolečine zgubi.“ Po toliko delih in po tako obilnim pospehu se po pravici imenuje apostelj Indijanov. Pa to delo mu ni bilo še zadosti; ko je sveta vera v Indii že lepo cveteti začela, se je napotil še v Japonijo; nesel je seboj apostolsko vero v japonski jezik pretolmačeno in razloženo. Pa serca so bile še malo pripravne za pravo vero; malikovavski služabniki ali bonci so se terdovratno nasprot stavili. Vender je apostolski mož tudi ondi sveto vero zasadil, posebno v kraljestvu Bungu; pozneje se je keršanstvu še boljši pot odperla, ko so celo kraljeviči v družbo vernikov prestopili; prišli so od ondod prvi poslanci do papeža l. 1555. Že pri koncu svojiga življenja je sveti mož še želje dobil, v Kitaji ali Kini s. evangeli oznaniti, ktera dežela je bila ptujcam oestro zaperta. Po velikih težavah in nasprotkih je prišel blizo dežele; pa na otoku Sancijanu, malo milj od suhiga, ga je poslednja bolezin zadela. Zapušen je ondi svoje življenje sklenil l. 1552; njegove zadnje besede so bile: „Gospod, v tebe sim zaupal, ne bom osramoten.“

Po smerti s. Franciška so jezuiti v teh krajih dalje s. evangeli oznanovali; k njim so se pridružili francišskani, pozneje še dominikani in avguštinijani. V Japonii je po takim prizadevanji število kristijanov če dalje bolj rastlo; tudi na cesarskim dvoru in med učenimi možmi so bili verniki že najti. Vender rast svete vere ni bila brez preganjanja in kervi; perve so mučeniško krono dosogle iz slabjiga spola ena sužnja in pa kraljica iz Tunga. L. 1587 pa se je ondi splošno preganjanje začelo; razujzdani cesar Taj-

kosama, razserden nad stanovitno čistostjo keršanskih devic, je sklenil keršanstvo v svojih deželah zatreti, pa v novih vernikih se je velika stanovitnost in gorečnost za martro kazala. Med drugimi je bila častita smert 24 mučencov v Nangazaki, med kterimi je bilo nekaj misijonarjev in nekaj drugih vernikov, tudi dva mlada dečka; križani so bili, in potem ob glavo djani. Nar huji preganjanje pa se je vzdignilo pod cesarjem Ksogunsamam; razun lastne hudobije ga je podkurila zavidnost kalvinskih Holandcev, kteri bi bili radi katoliškim Portugezam tergovstvo prevzeli. Grozovitno terpinčenje je bilo nad kristijani poskušeno, pretepali so jih do golih kosti, na germadah žgali, v smradljive jame in kačje berloge spušali, v brezen oginjljivavne gore metali, žene in device s posiljenimi nesramnostmi mučili. Keršansko vero popolnoma vničiti, je bilo vsakimu Japoncu zapovedano podobo malika na vratu nositi, ptujim tergovcem pa per prestopu iz ladije na podobo križa nogo postaviti; kdor tega ni storil, ga je smert zadela, in tako je luč s. evangelija v tistih krajih mogla ugasniti. Skušnje novih misijonarjev v l. 1735 so bile brez sadu.

V Kini ali Kitaji so si jezuiti s posebno umetnostjo pot odperli; Kitajci namreč so proti ptujcem zelo nezaupljivi, čislajo pa učenosti, umetnosti in rokodelstva. Zatorej so oznavavci s. evangelija k njim prišli kakor učeni možje, umetniki, zvezdoznanci, rokodelci; ko so si po taki poti zaupanje pridobili, so začeli potem sveto vero oznanovati. L. 1582 je prišel P. Ricci z dvema tovaršema v deželo; razumel je dobro mehaniko in zvezdoslovje, tedaj se je smel nar pred v Kantonu in Nankinu vsesti, potem je prišel v Pekin, kjer je bil cesarski dvor. Cesar sam mu je tukej dovolil stanovanje in zidanje cerkve, in prizadevanje gorečiga moža ni bilo prazno; pridobil je vernikov med ljudstvom in med cesarskimi služabniki. Med njegovimi nasledniki je bil posebno delaven P. Šal, kteri je Kitajcem matematiške vednosti pokazal, in je l. 1622 tudi privoljenje dobil več cerkev postaviti. L. 1661 so namestniki mladiga cesarja sicer keršanstvo zatirati jeli, pa ko je cesar Kangi sam vladati začel, so misijonarji zopet prostost dosegli, in število vernikov se je množilo. L. 1692 je bila keršanska vera celo po postavah dopušena. Pa ena reč je bila razširjenju in vednimu obstanku keršanstva na poti, namreč stare kitajske navade, po kterih so cesarju, staršem in mertvim praznoverske časti skazovali, in kterih si niso dali po nobeni ceni odvzeti. Misijonarji so od začetka per teh navadah nekaj pregledovali in poterpeli; ker pa so bile preočito znamenja malikovanja, so jih rimski papeži Klemen XI. in Benedikt XIV. naravnost prepovedali. Prepričani zavoljo teh kitajskih navad med misijonarji so imeli žalostin nasledik, namreč preganjanje in celo zatrenje svete vere v Kitaji. Papežev poslanec Turnon je l. 1710 v ječi smert našel; cesar Jončin je l. 1724 keršansko vero prepovedal, pregnal je potem misijonarje iz dežele, kristijane pa začel v ječe in smert izdajati. Cesar Tienlon je l. 1738 keršansko vero še oistreje prepovedal, vendar število vernikov je še zmirej precej veliko bilo; l. 1748 pa je nar huje preganjanje vstalo, škof Peter in več misijonarjev je smert sto-

rilo, veliko vernikov je moglo v hribe in gojzde bežati. Še huje je bilo za kristijane v letu 1769, de misijonarji že nikjer več niso bili brez nevarnosti; ko so bili pa potem jezuiti preklicani, in je v Parizu prekucija misijonsko semenišče razdjala, je tudi za keršansko vero v Kitaji čas vničenja prišel; le skrivaj v samotah in hribih je še nekaj vernikov ostalo.

V Indii in sicer v deželah to stran Ganga so tudi jezuiti evangelsko delo pa z velikimi težavami opravljali; zakaj de bi bili ljudstvo lažje pridobili, so mogli po šegi ondašnih modrijanov in spokornikov posebno oestro živeti (tudi v kraljestvu malikovanja namreč satan svoje v posebne oestro in grozovitosti do sebe zapeljuje); slabo oblečeni so mogli hoditi, na terdih tleh spati, z malim in slabim živežem zadovoljni biti, po samotah in gojzdih, med divjimi zverinami in strupenimi kačami potovati, mogli so skrivnostno indijansko modrovanje pretehtati zavoljo zagovarjanja svete vere, tudi se v učenji nenavadnih jezikov truditi. Vender vse to so z veseljem storili in že P. Nobili se je trudil krog l. 1610 v notranjih straneh sprednje Indije, v Madurskim kraljestvu; med drugimi je tudi 70 indijanskih modrijanov spreobrnil. Več je še ondi storil med nižjim ljudstvom P. Bušè, kateri je sam več ko 20.000 Indijanov kerstil; nič manjši ni bilo število vernikov, ktere je pridobil P. Janez de Britto; vender ravno on je mogel za vero tudi svojo kri preliti, ker je neverski kralj od malikovavcov podšuntan keršanstvu protiti začel l. 1690. Tudi v Karnatskim kraljestvu je sveta vera krog l. 1720 spoznovavcov pridobila; v Frankebaru sta celo knez Malaja in neka kneginja s. evangeli sprejela; pozneje je keršanstvo tudi v Bengalii pospeh dobilo, česaravno se težav tudi ni zmanjkalo. V zadnji Indii unstran Ganga so tudi jezuiti Blandinotti, Rodez in Markez misijone začeli krog l. 1600; v Tonkinu so pridobili obilno vernikov, spreobrnili so tudi nektare bonce ali služabnike paganskih tempeljnov. Tudi v Kohinkini so se jezuiti od l. 1618 za sveto vero trudili, zlasti P. Borri, in sicer ne brez sadu. Vender cerkev je mogla tukej, tudi v stiskah poterjena biti; l. 1721 in 1734 se je preganjanje iz Kine v te dežele razširilo, več misijonarjev je pod mečem življenje zgubilo, in še le proti l. 1770 je za kristijane večji pokoj prišel. S. evangeli se je tudi po indijanskih otokih razširjal; v Manili na filipinskih otokih je nadškofija postavljena bila; pa na moluških otokih je nove kristijane tudi stiska zadela in misijonar P. Leon je za vero kri prelil. Z žalostjo je opomniti, de tudi v Indii misijonarji niso bili vsi edine misli zastran starih malikovanju podobnih navad ljudstva, desiravno sta papeža Klemen XII. in Benedikt XIV. take navade za nove kristijane prepovedovala; prepir o tem je razširjenje svete vere veliko zadrževal. Še je povedati, de so misijonarji iz reda kapucinov v Tibetu l. 1707 in v Perzii l. 1740 s. evangeli oznanovali, in de jim je tudi sreča došla ondi vernikov pridobiti. Vse te lepe napredke keršanske vere pa je močno ustavilo nehanje jezuitarskiga reda in potem velika prekucija v Evropi, ktera je veliko misijonskih naprav razdjala.

172. Keršanska vera v Afriki in Ameriki.

Manj kakor v Azii se je za sveto vero storilo v Afriki; vender je tudi to spomina vredno. V Berberii in na Madagaskaru so se trudili mašniki s. Vincenca Pavlanskiga; in posrečilo se jim je nekaj nevernikov spreobrniti. Več sadu se je pokazalo na izhodnih afrikanških bregovih, kjer so Portugezi nove naseliša postavili v Mozambiki, Monomotapi, Kviloi in Sofali. Nar bolj močno pa se je sveta vera vkoreninila v doljni Gvinii, kjer so delali misijonarji iz kapucinskiga reda; dežele Kongo, Angola, Bengvela, Kakongo in Loango so štele veliko kristijanov, kateri so bili med tri škofije razdeljeni.

Nasprot pa je bil v Ameriki boljši svet za evangelsko resnico odpert, in ondi se je umnost in gorečnost jezuitov posebno skazala. Nov keršanski zarod se je namreč tamkej zastavil, ker se je veliko Evropejcev tje preselilo, in 7 nadškofij in več ko 30 škofij se je iz noviga začelo v Mejiki in v južni Ameriki. Pa tudi domači Indijani niso bili za vero tako nepripravi kakor so jih nekteri od začetka grajali; lakomnim Evropejcam sicer za terdo sužnost niso bili zadosti močni, keršanska cerkev pa jih je vedila v služabnike Kristusove prestvariti. V Brazilii je P. Emanuel Nobriga z drugimi jezuiti med Indijani s. evangeli l. 1549 oznanovati začel; ti misijonarji so se jezika divjakov zvadili, in s svojo gorečnostjo so toliko storili, da so se narodje pod jarm svete vere podali, katerim je bilo popred meso sovražnikov zaželjena jed, in življenje zavoljo živinske nevednosti vse razujzdano. Že l. 1551 je bila za nove kristijane škofija vstavljena. P. Anton Viejra je l. 1655 dalje šel za reko Marañonam, spremilo ga je več tovaršev jezuitarskiga reda; njih sklep je bil, divjake s sveto vero tudi za obdelovanje polja, za razne umetnosti in obertnije privaditi; s tem so mislili jih tudi pred povernitvo v staro nevednost in divjost obvarovati. Polni nevarnosti so bili početki teh misijonarjev; skozi zarašene gojzde in globoke močvirja med divjimi zverinami in strupenimi kačami so šle njih pota; zraven jim je grozovitost Indijanov tudi dostikrat smert protila. Mnogoteri zmed njih so s svojo kervjo zemljo močili, v kateri so ravno seme s. evangelija trositi začeli; pa vneti ljubezin, velika krotkost in poterpežljivost je vse premagala, in med Čikviti in drugimi narodi so se pohlevne ovčice Kristusove zaredile. Posebno sloveči pa so bili misijoni jezuitov v Paragvaji, med rekama Urugvajem in Parano. Tukej so že l. 1580 frančiškani poskušali Indijane spreobrniti, pa brez posebniga uspeha; srečniši so bili jezuiti, kateri so z nauki svete vere tudi poduk za vnanjo omiko sklenili. V začetku so ti misijonarji sicer mnoge težave prestati imeli, in marsikteri zmed njih so tudi svoje življenje po rokah divjakov zgubili, kakor P. Ortiz, Blende, Alfaro, Mendoza, Fernandez, in drugi. L. 1610 so od španskiga kralja Filipa III. privoljenje dobili nove naseliša Indijanov napraviti, v ktere ni noben Evropejec smel priti, da bi bili novi kristijani pred vsakim pohujšanjem bolj obvarovani. Časama se je v Paragvaji nabralo več ko 30 novih indijanskih naseliš

(redukcij); misijonarji so bili novim kristijanam v vsih rečeh kakor očetje. Učili so jih sveto vero in pobožno življenje; vadili so jih na polji delati, orodje, oblačila in druge reči napravljati, hiše zidati in poslopja tesati, tudi z orožjem se vesti, de bi bili deželo pred napadi sovražnikov in divjakov branili; napravili so jim tudi šole za poduk v potrebnih vednostih, v boleznih pa so jim sami stregli, in potrebne zdravila pripravljali. Per tem prizadevanji misijonarjev je bilo pa to prav za prav sveto in izvoljeno ljudstvo; življenje teh Indijanov je bilo polno nedolžnosti in pobožnosti, v osramotenje dosti mlačnih in grehu vdanih kristijanov. Pa srečni stan teh naseliš se je zlo spremenil, ko so bili jezuiti po naklepih malovrednih vlad l. 1760 pregnani, in se je samopašnosti in pohujšanju od drugod tudi v te kraje pot odperla.

Tudi v severni Ameriki so l. 1611 jezuiti seme s. evangelija sejati začeli med Irokezi, Huroni in Ilinezi; sicer je tudi tukej njih kri zemljo močila, P. Brebéf je bil grozovito umorjen. Vender sveta vera se je zlasti v Kanadi uterdila, od kar je bila škofija v Kvebeku l. 1675 vstavljena; tudi angleška vlada je ni zatreti iskala, ko je l. 1763 tisto deželo od Francozov prevzela. Posebno pa se je lepa prihodnost za katoliško cerkev začela v severno američanskih deržavah, ko so se l. 1783 od angleške oblasti oprostile; zakaj ondi je svoboda za vsako vero, in veliko katoličanov se je iz Evrope tje preselilo; že l. 1789 je bila v Baltimori nova škofija vstavljena. Tudi v Kalifornii so se jezuiti za keršansko vero trudili, vender z malim sadam; čakale so tiste strani sedanjih časov.

Opomniti pa je še Zamorčev, katerih je veliko sužnih v Ameriko pripeljanih bilo iz Afrike. Ko so namreč Evropejci američanski svet z njegovim obilnim zlatam in srebrom našli, se je njih lakomnost silno obudila, in mogli so jim domači Indijani terdo delati, zlasti v bogatih rudnikih in novih sadiših; od rodu bolj slabotno ljudstvo pa je pod težo terpljenja omagovalo in konec jemalo. Las Kazas, Čiapski škof, se je ubozih Indijanov usmiliti, in je od cesarja Karlna V. njih prostost izprosil; ali bogastva nesiiti Španjoli so zdaj černe Zamorce iz Afrike v Ameriko vlačiti začeli, ker so bili za delo bolj močni, in od tod se je grozovita kupčija s sužnjimi začela. Kar pa lakomni gospodarji niso marali, zato so skerbeli goreči misijonarji; tudi med temi Černci so si prizadevali za podučenje v pravi veri. Med drugimi se je zanje trudil jezuit Peter Klaver, kateri se je s posebno obljubo zavezal, se vsiga v službo Zamorčev vdati, in je tudi do smerti l. 1654 neprenehama za nje delal. Komej je ladija s sužnjimi v Kartageno, kjer je prebival, h kraju prišla, že je pobožni in ljudomili mož hitel, za telesno okrepčanje revežev potrebno preskerbeti; potem je kerstil njih otroke, ki so bili med potam rojeni; dalje je obiskoval sužnje v njih nečloveškim stanovanji, jih svete vere učil, in jim tudi v njih boleznih stregel. Kakor otroke je uboge Černce ljubil; pa tudi oni so ga kakor očeta slušali.

173. Zgodbe izhodne cerkve v Turčii in Rusii.

Po padcu Carjigrada so greški kristijani v Turčii dostikrat hude stiske prestali. Sultan Selim I. jim je l. 1512 vse zidane cerkve vzel, in le lesene dopustil; volitev in poterjenje njih patriarhov je svoji volji prihranil. Ko je namreč bil novi patriarh vpriču turškiga pooblastenca od dvanajst nadškofov izvoljen, je bil od Sultana v zboru poterjen, kjer je prejel belo oblačilo, palico patriarško in poterdivno pismo; zato pa je mogel dostikrat veliko plačati, in ako turški vladi spet ni bil všeč, si ni bil ne službe ne življenja svest. Patriarh v Carjimgradu se imenuje vesoljni patriarh; zraven njega so še patriarhi v Antiohii, Jeruzalemu in Aleksandrii. Nadškofe izvoli patriarh, škofo pa nadškof; pa per tej volitvi tudi nar več denar velja; zatorej škofje tudi mašnike in ljudstvo hudo pritiskajo, tako de prav za prav je od verha do dna gola sužnost. Greški minih sploh živijo po vodilih s. Bazilija. Praviga živiga gibanja in prizadevanja za duhovno učenost sploh v greški cerkvi pomanjkuje; vse je nekako oterpnelo in zamerlo.

Greška cerkev v Rusii se je iskala časama od Carjigraških patriarhov osvoboditi; nadškof Jona je bil l. 1448 v zboru že kakor veliki škof cele Rusije spoznan. Stiskani patriarh Jeremija, ki je l. 1588 iz Carjigrada v Rusijo prišel pomoči iskat, je rad dovolil, de se je nadškof Hiob v Moškvi ruskiga patriarha imenoval, samo de je bil nekaj časa še od carjigraškiga poterdivan. Zraven je imela ruska cerkev še štiri nadškofe in več škofov; L. 1700 pa je car Peter I. po smerti patriarha Mihela ime in oblast patriarha za vselej odpravil, in je namesti tega postavil sveti sinód ali zbor iz več škofov in carskih pooblastencov v Petrogradu; po takim potu je višji cerkvena oblast prav za prav vsa v carjevih rokah, in to je povračilo za ločitev od rimskih papežev.

Novoverci šestnajstiga stoletja so iskali z greško cerkvijo zvezo storiti; pa brez pospeha že zategavoljo, ker njih uk je vso drugo podlogo imel, kakor izhodna cerkev. Od luteranske strani je Melanhton že patriarhu Jozafatu poslal avgustansko versko spoznavo, in Tubinška učenika Andrej in Kruzi sta se obernila do patriarha Jeremija II. l. 1574; pa odgovor na to je bil, de se greška cerkev ne peča s takim novinarstvom. Od kalvinske strani se je nekaj boljši pospeh od začetka obetal, ker je bil patriarh Ciril Lukar novi veri vdan; pa ko so se njegove misli razodele, ga je turški sultan zadušiti dal l. 1638. Vender ostanki novoverških početkov so si še sledili; tedaj sta carjigraški patriarh Ciril Berejski, in jeruzalemski Dozitej v več zborih krivo vero zaver gla. V Rusii pa je Kijevski nadškof Peter Mogila spoznavo vere protestantom nasprot zložil, ktero so vsi drugi škofje sprejeli in podpisali. Nasprot pa skušnje papežev za soedinjenje greške z rimsko cerkvijo niso bile prazne. Sicer med Greki v Turčii ni bilo mogoče kaj opraviti; tudi per ruskim caru Ivanu Vasiljeviču so bile skušnje papeža Gregorja XIII. zastonj. Drugač pa je bilo v tistih ruskih deželah, ktere so l. 1581 v poljsko oblast

prišle. Kijevski nadškof Rahoza je podružne škofo l. 1593 v Brečah zbral, kjer so bili sklepi za soedinjenje z rimsko cerkvijo storjeni; potem so bili poslanci v Rim napoteni. Papež Klemen VIII. je na podlogi Florentinskiga zbora zvezo storil, in soedinjenam njih dozdanje navade kolikor je bilo moč dopustil. Nadškof Jožef Rudski je edinost zvesto ohranil, desiravno ga je ruski patriarh za tega voljo preganjal.

Od greške cerkve odcepljeni nestorijani in monofiziti v izhodnih deželah nekako v mertvi lenobi dalje živijo. Monofizitov ali jakobitov je veliko v Sirii in v straneh Evfrata in Tigra, tudi v Egiptu in Abisinii. V tej dobi je Abisinija nar predupanje dala jo s katoliško cerkvijo soediti, ker je cesar David per portugežkim kralji Janezu III. pomoči za vojsko in verskih oznanovavcov iskal. P. Bermudez in več jezuitov se je tedaj trudilo odcepljence s pravo cerkvijo združiti; cesar Seltam Seged je nato očitno katoliško vero spoznal l. 1621 in P. Alfons Mendez je bil v abisinskiga patriarha odločen. Vender ker so imele zdaj stare abisinske navade vse nehati, de bi čisto rimskim prostor storile, je to prenašlo in neprimerno počenjanje ljudstvo razžalilo, in misijonarji so mogli deželo zapustiti, ki je dalje od rimske cerkve odločena ostala. V Sirii so se l. 1743 maroniti k rimski cerkvi obernili, in papež Benedikt XIV. jim je dal noviga patriarha Evodja, in jih je v edinost prave cerkve sprejel. Tudi patriarh Ciril v Antiohii se je l. 1744 s svojo čedo rimskimu papežu podvergel. V Mesopotamii sta katoliška misijonarja Kuradin in Zurisand s tolikim trudem resnico oznanovala, de je patriarh z 80,000 dušami pravo vero sprejel, in se l. 1756 z rimsko cerkvijo soeditil.

Vse te so očitne znamenja, de Gospod svoje cerkve noben čas ne zapusti.

Drugo poglavje.

Uk in notranji red katoliške cerkve nasproti novovercam; življenje kristijanov.

174. Nauk katoliške cerkve sploh; posebni katoliški učeniki.

Katoliška cerkev svoje vere in svojiga uka nikdar ne spremeni; ne prevračuje ga nikakor ne, kakor krivo-verci, kateri vsaki dan druge zmote na svetlo nosijo. Tako si je ostala tudi v tej dobi enaka. Resnica od Boga, ediniga v naturi in trojniga v peršonah, od stvarjenja sveta, od rešenja človekoviga po Kristusu, Bogu in človeku skupej, od posvečevanja po s. Duhu, se je vedno spoznavala in oznanovala. Ravno tisti nauk pa je tudi ostal od nature in stanu človekoviga, de namreč človek zavoljo slabosti in greha potrebuje pomoči in milosti božje, de pa sam svoje mora tudi storiti, de v vsih rečeh spolni voljo božjo. Vedno tiste studence verskiga spoznanja je tudi cerkev ohranila, namreč

sveto pismo in ustno izročilo; vedno tiste studence milosti in pomoči božje je obderžala, namreč sedmere svete zakramente, in zraven živi spomin zaveze med Bogom in človekam, namreč daritev s. maše. Dobro je tudi vedila vsaki čas, de je ona kakor zbor pravovernih kristijanov tisto novo sveto duhovno ljudstvo, ktero si je Bog po Kristusu namesto stariga grešniga zaroda pripravil, in zatorej tudi svojiga notranjiga reda, razločka med pastirji in drugimi verniki ni prevernila.

Letó vse je katoliška cerkev očitno in glasno spoznala v vesoljnim Tridentinskim zboru od l. 1545 do 1563, kateri je bil poslednji med velikimi cerkvenimi zbori, in kteriga nauki in sklepi so toliko bolj važni in pomljiivi. Desiravno pa cerkev svojiga uka nikdar ni spremenila, je vender v tej dobi toliko globokeji njegovo resnico uterdila; novi krivoverci poslednjih časov so s svojim nasprotovanjem tudi k temu pripomogli. Zakaj če bolj se od ene strani tema dela, toliko bolj se mora od druge prava luč svetla kazati. Obilno razsvetljeni katoliški učeniiki so se pokazali v očetih Tridentinskiga zbora, kakor: kardinala Seripand in Stanislaj Hozi, nadškof Jernej od marternikov, škofje Melhior Kan, Alojzi Lipoman in veliko drugih. Posebne luči cerkve so bili papeži: s. Pij V., Klemen VIII., Urban VIII., Benedikt XIV. Razsvetljeni pastirji in učeniiki svojih vernih čed so bili: kardinala s. Karl Boromej, Reginald Pol, škofje s. Frančišek Salezi, s. Alfons Liguori, Bosuet, Fenelon, Peter Pazmani. Razum teh in drugih pa je bilo veliko katoliških učeniikov, kateri so nauke svete vere učeno in globoko v bukvalh razlagali; in sicer so leti zapustili tisto prazno modrovanje, kteriga so se bili poslednji školastiki poprijeli, in so šli bolj na studence zdraviga uka, namreč na s. pismo in besedno izročilo. Nar bolj sloveči v razlaganji verskih nauk so bili: kardinal Belarmin, Petavi, Tomasin, Natal Aleksander, Gotti; v razlaganji djanskih postav pa: Soto, Sanček, s. Alfons Liguori. Ker pa je na studenciih praviga uka pred drugim ležeče, zatorej se je veliko učeniik katoliških mož na razlaganje s. pisem obrnilo, v kar so pripomogle izdaje svetih bukev v izvirnim jeziku in starih prestavah v mnogo jezikov (poliglottle); sloveči razlagavci s. pisma so bili: Erazem Roterdamski, Korneli a lapide, Kalmet, Maldonat, Esti. Drugi so na svetlo dajali in razlagali cerkvene očete in učeniike, kar je že začel Erazem Roterdamski, in so izpeljevali: Sirmond, Garnier, Monfokón, Maran, Kombefiz. Drugi zopet so zbirali in pojasnovali vesoljne in druge cerkvene zbore, njih razsodbe in sklepe, tudi liste in bule rimskih papežev iz vsih časov, kakor: Harduin, Labbé, Kosart, Mansi. Ker pa tudi cerkvene zgodbe vero in življenje svete cerkve obilno razjasnujejo, zatorej so se drugi na preiskovanje in spisovanje teh zgodeb obrnili; nar imenitnejši dela za to stran so izdali kardinal Baroni, Rajnald, Paggi, Natal Aleksander, Fleri. Z zgodbami cerkve je zvezano življenje svetnikov po samim, kakorsno so nabirali: Ruinart, Suri, Mabillon, posebno pa Boland in njegovi nasledniki.

Vender ne samo po učeni strani, ampak tudi po drugi poti, za potrebo ljudstva in njegoviga poterjenja v veri se je v tej dobi veliko zgodilo. V ta namen so pred drugimi služili katekizmi ali krajši sestavki kersanskiga nauka v poljudni meri in besedi. Nar imenitnejši je rimski katekizem, po papežu Piu V. na voljo Tridentinskiga zbora izdan, posebno v rabo duhovnih pastirjev namenjen. Druge katekizme bolj sloveče so na svetlo dali: Kardinal Belarmin, Peter Kanizi, Fleri, Pužè, Ludovik Gradnaski. Tudi zgodbe s. pisma in življenje svetnikov v poljudni besedi se je vernikom v roke dalo. Poslednjič je opomniti, de se tudi s. pismo vernimu ljudstvu ni zadrževalo; zakaj bilo je predstavljeno v nemško, poljsko, francozko, italijansko, tudi s kratkim potrebnim razlaganjem pomnoženo. Veliko vredna najdba tiskarstva bukev je storila, de se je zdaj za učene in neučene veliko več kakor kdaj zgoditi moglo.

175. Krivi uk novovercev Lutra, Cvinglija in Kalvina.

Kakor nič noviga ni pod solncem, tako tudi krivi učenci, kateri se iz noviga vzdignejo, prav za prav ne prinašajo noviga na dan, ampak staro po svoje prekuhujejo in prevarujejo. Vir vsih zmot starih časov je bil v tem, de človek ni praviga razločka delal med Bogam in stvarjo; zdaj je Boga med stvari ponižal, zdaj stvari v Boga povzdignil, tako de je Bog in stvar, več ali manj oboje v eno šlo. Učeni to imenujejo panteizem (vsebožanstvo). Kar je pred razodetjem Kristusovim peljalo v malikovanje, to pelja po oznanovanji Kristusovim v krivoverstvo. Kakor drugi krivoverci v prejšnjih časih, tako se tudi Luter in njegovi posnemavci še niso mogli od tiste zmote popolnoma odtergati; na pol, več ali manj, so ji ostali vdani. Lutru je bil v njegovi misli Bog sicer stvarnik in odrešenik, in človek njegova stvar; pa človek njemu vender nikakor ni sam zase obstal. Odpovedal mu je ne samo moči za spoznanje božjiga in za obderžanje dobriga, ampak tudi vso prosto voljo; tako de po njegovi besedi je človek v roki božji kakor štor, s katerim Bog stori, kar hoče, dobro in hudo. Sicer se Luter v začetku sam ni prav zavedil svoje poglobitne misli, časama se je še le razvila; vender že per njegovi prvi vstaji zoper odpustke je tista misel na dnu ležala, iz nje pa so vsi njegovi drugi nauki na dan prišli; samo de ni povsod v svojih sklepih sam sebi enak ostal.

Vzame naj se po versti: Luter je pred vsm drugim cerkev in njeno oblast za vergel, vso pokoršino ji je odpovedal. Zakaj to? Če Bog v človeku brez razločka vse dela, dobro in hudo, in se človek sam nič ne giba: tedaj si tako zmoteni Luter ni mogel misliti, kako de bi bil Bog kterimu iz med ljudi svojo resnico obvarovati dal, ali mu druge k veri in svetosti voditi izročil; tudi se z njegovo zaumnostjo ni vjemala cerkev kakor telo, kteriga udje bi vsak zase in vsi vkupej za zveličanje delali. Dalje je Luter samo sveto pismo terdil kakor studenec verskiga spoznanja, ustno izročilo pa je zametval. Kako to? Po pregovoru pisana čerka ostane, celo taka, ktera je po božjim navdihnjenji za-

znamovana; besedno izročilo pa v rokah otemnjenih ljudi ali v rokah cerkve, ktero je zaničeval, po Lutrovim nespametnim mnenji nikakor ni moglo resnično ostati. Potem pa je Luter notranjiga duha ali notranje razsvetljenje čez vse s. pismo povzdignil, in terdil, da vsakteri sam po notranji luči svete bukve razlagati zamore. Po kateri poti je na ta uk prišel? Tukej je ravno poglavitna Lutrova misel, po kateri človek sam celo nobeniga spregleda v svetih rečeh nima, ampak Bog vse spoznanje v njem dela. Čudno je, da je Luter per taki temoti pameti človeku vender zadosti uma za vsaktere druge vednosti veljati dal. Še bolj čudno pa je to, da je Luter tistiga notranjiga duha ali tisto notranjo luč samo zase in za svoje verne učence ohranil; vsim drugim pa, kateri so drugač kakor on mislili, ga je odrekel; celo nič ga pa ni pustil katoliški cerkvi, njenimu poglavarju in njenim drugim pastirjem; ti so bili v njegovih ustih sami zapeljivci in zapeljani, sami nevedneži in temnjaki. Pa zmota je opotočna, nima stanovitosti, ne enake prave mere; na dnu vender je bila tista misel, ktere sicer Luter ni očitno izrekel, da Bog je namreč kakor ene za vero in zveličanje, tako druge na ravnost za nevero in pogubo odločil; to pa, pogubo namreč z nevero vred, je Luter v svojim sovražtvu do katoliške cerkve njenim pastirjem pred vsimi drugimi privošil, in je tedaj papeža tudi antikrista imenoval. V svojim napuhu se je Luter samiga sebe štel od zgorej navdihnjeniga učenika; prav za prav pa je svoje nauke jemal od tiste zaloge, ktero je našel ne per s. Avguštinu ali s. Pavlu, ampak per nekterih skrivnostnih pa zmotenih učenikih prejšne dobe, ktere je bolj globoko umel, kakor veliciga aposteljna in cerkveniga učenika; našel jih je tudi v svojim lastnim spačenim sercu, ker svojiga napuha in svoje poželjivosti ni po tistih potih krotil, ktere sveta vera uči.

Pogledati pa so dalje Lutrovi nauki. Učil je, da po Adamovim grehu je človek tako popolnoma spačen, da celo nič dobrega v njem ne ostane, in da je še prosta volja vsa vničena. Na tak nauk ga je peljal prevzetni, od Boga zapušeni duh, zdrava pamet nikdar ne; zakaj desiravno je po svoji strani oslABLJENA, toliko vender še priprostimu človeku da spoznati, da je kaj več kakor mrtva klada ali lesén štor; pa kar zmotenec sam ni prav spoznal, to je vergel na stariga Adama. Ako je potem človek v Kristusu opravičen, je Luter dalje učil, per opravičenji človek ni od znotrej posvečen in ponovljen, ampak greh v sercu ostane, in se le po verhu pokrije, ker se človeku zasluženje Kristusovo v dobro šteje. Kakošín nauk tukej Luter na dan spravi! Res, ker je po njegovi misli človek gola spaka in štor, ostane tudi gnjil štor, le po verhu se pokriti utegne. Kaj pa da je pot k opravičenju, je Luter terdil, da gola vera človeka opraviči, in sicer ne tista vera, s ktero božje resnice človek véruje, ampak una, po kateri si je svest in gotov, da je opravičen; to je prav za prav reči prederzno zaupanje. Kako de bi sama taka vera veljala? Ker se po Lutrovi misli človek ni v stanu celo nič ganiti, je samo to še ostalo, da s tisto vero za Kristusovo zasluženje popade. Čudno je, da je krivi učenik še toliko moči

človeku dovolil; to pa je prav dobro šlo v njegovo zalogo, ker po tem je pot v nebesa prav lahka, brez vsiga truda in terpljenja. Po takim je Luter tudi več studentov gnade zaverigel, in le dva zakramenta učil, namreč kerst in obhajilo. Kako, de mu je bilo tako malo prav? Ako je gola vera zadosti, mu pač ni bilo treba več ko eniga ali dveh zakramentov, kjer se tista vera obudi, ali prav za prav še nobeniga; in ako človeku samimu za zveličanje nič ni delati, tudi ne potrebuje toliko zakramentov, de bi po njih v raznih okolišinah pomoč dobival; verh tega je bil Lutru in njegovim posnemavcam zakrament pokore nekako zlo težavin in zopern, zatorej je bila spovod celo naglo preč djana. Od obhajila posebej je Luter terdil, de je Kristus v zakramentu le o sprejmljenji s kruham vred pričujoč. Kako to? Njegovo merzlo serce ni imelo občutka za čudež spremenjenja stvari v telo in kri Gospodovo, ni razumelo ne potrebovalo ljubezni Jezusove, s katero on per svojih vedno prebivati hoče; zraven je po lastnim spoznanji samo vkljub katoliški cerkvi drugač hotel učiti, kakor pa je bila stara resnica. Zaverigel je tudi daritev s. maše, ko vender nobena še tako napačna vera ni brez daritve. Zakaj to? Rekel je, de bi se daritev na križu s tem v nič devala, ko bi se mogla še vedno ponavljati; ker mu je bila gola vera zadosti, zato kaj več ni potreboval; in ker Kristusa v zakramentu ni vedno pričujočiga veroval, tedaj drage daritve ni imel od nikoder vzeti. Zaverigel je vse dela pokore, v nič djal odpustke, nepotrebne imenoval dobre dela: vse to ni čudno, kadar mu je sama vera zadosti bila. Poslednjič je tajil vice, prepovedoval prošnje za mertve; če namreč v življenji ni treba pokore, kaj bi še po smerti ostajala? Grajal je tudi klicanje v svetnike; rekel je, de je malikovanje, in de se s tem Bogu čast krati. Zakaj mar to? Ker je po Lutrovi misli človek ves spačen, in tudi po opravičenji znotrej grešnik ostane, potem res ni nobeden svetnik imenovati. Nauki Lutrovi so tukej sploh z lepši besedo povedani; zakaj dostikrat je svoje misli s hudo neprimerjeno besedo oznanoval.

Te Lutrove nauke sta Cvingli in Kalvin večidel vse sprejela, le nekaj sta po svoje prenaradila ali pridjala; in sicer Cvingli marsikje Lutra ni razumel, Kalvin pa je do konca gnal, kjer Luter sam sebi in svoji poglavitni misli ni zvest ostal. Po Cvinglijevi misli tedaj izvirni greh nič dolga seboj ne prinese, tudi človekove volje ne vniči; ampak je le neka dušna bolezen, po kateri počutno poželenje prevaguje. Dalje Bog v človeku na ravnost in z notranjo silo vse dela, tako de bi človek po tem krivim nauku tudi per izdajanji in ubijanji ne mogel drugač storiti. Zakramenti bi po takim tudi greha ne odjemali, ne gnade delili; kerst bi bil le vnanje znamnje gnade, katero je človek že pred prejel, in obhajilo le spomin v smert Kristusovo; in besede Gospodove, s kterimi je s. Rešnje Telo postavil, bi ne bile same po sebi, ampak le po podobi razumeti. Kar si nista ne Luter ne Cvingli na ravnost izreči upala, to je učil Kalvin. Po njegovim mnenji je volja človekova po grehu toliko spačena, de, akoravno še nekaj prostosti ima,

vender sama iz sebe ne more nič družiga kakor zgol hudo hoteti in delati; celo bi bil Bog po svojim večnim sklepu ene na ravnost za zveličanje, druge na ravnost za pogubljenje stvaril, tako de so uni svojiga zveličanja že za naprej gotovi, ti pa svoji nesreči nikakor ne morejo oditi. Pri zakramentih je po tem nauku posvečenje sicer v pričo, vender ni z vidnim znamenjem tesno zvezano; in v obhajilu se Kristus le po duhu, ne pa v resnici prejema. Poglavitno misel per vsih teh novoverskih zmotah pa je Cvingli s tem izrekel, de je Bog duša svetá, de torej tako v svetu, zlasti v človeku dela, kakor duša v telesu.

Lahko se že per poverhnjim spoznanji sprevidi, koliko nespetmetnih zmot je nauk teh novovercov na dan prinesel; vsakteriga pa mora strašni uk od večniga božjiga sklepa za pogubljenje nekterih z nevoljo od takih zatajevalcev božje dobrote in božje pravičnosti odverniti.

176. Zavračevanje novoverskih nauk po ustih katoliške cerkve, zlasti v Tridentinskim zboru.

Zoper Lutrove nove zmote so se precej od začetka učeni katoliški možje oglasili, in so jih po njih praznoti in napačnosti odkrili; papež Leon X. sam je cerkveno sodbo l. 1520 nad krivoverskimi nauki izrekel, in za njim so sledili tudi posamski zbori škofov v Francii in Nemčii. Vender nauki in sklepi Tridentinskiga zbora, kateri je z nekterimi prenehleji terpel od l. 1545 do 1563, krivoverske zmote čez vse nar jasneje odkrivajo, in katoliško resnico nar svetleje razodevajo.

Novoverci sami so popred glasno klicali, de naj vesoljni zbor njih reč razsodi; kadar so se pa cerkveni očetje, namreč katoliški škofje s poslanci rimskiga papeža pred seboj, v Tridentu zbrali, takrat so se zviti zapeljivci začeli umikovati, izgovorov iskati in veljavo svetiga zbora tajiti. Vender zbrani očetje, skerbni, krivoverstvo zatreti in cerkveni stan zboljšati, se z ugovori nasprotnikov niso dali premotiti; precej v začetku so z besedo in djanjem poglavitni vir novih krivih nauk vničili, tisto mnenje namreč, kakor de bi Bog sam vse v človeku delal, in človek se per vsim tem sam nič ne gibal. Spoznali so, de je vsak dober dar od zgorej, od Očeta luči, in tedaj so si med seboj in tudi vernikom priporočevali, z molitvami, obhajanjem s. maše, prejemanjem s. zakramentov in spodobnim keršanskim življenjem pomoč z nebes iskati; dalje pa so pričali, de je tudi človekova lastniga djanja treba, in torej so vse zbrane katoličane, zlasti v vednosti svetih pisem učene opominjali, pridno premišljevali, kako bi se zmota bolj dogodno obsodila, in resnica bolj previdno zaterdila. Ravno tako so zbrani očetje skorej več z djanjem kakor z besedo obsodili drugo poglavitno zmoto novovercov, kateri so vso veljavo in oblast svete cerkve in njenih pastirjev tajili. Poterdili so resnico, de je cerkev v svojih pastirjih, namreč v rimskim papežu in škofih, po Kristusu postavljena, in po s. Duhu vojena; zakaj celimu keršanskemu svetu nasproti so se

usedli kot na sodne stole, kakor varhi čiste vere in zavračevalci temnih zmot, sami od sebe rekoč: „Presveti Tridentinski zbor, v svetim Duhu postavno združen, in pod predsejo treh apostolskih poslancov.“ Tudi so že od začetka vsim novim naukam pot zagradili, in staro, nepopačeno, od Kristusa in aposteljnovo prejeta vero spričali; pred vsim drugim razsojevanjem in razlaganjem so namreč postavili verski zlog, kakor je bil na podlogi apostolskih besed v prvem Nicejskim zboru sprejet, v sledečih zborih poterjen, in kakor se brez nehanja ali spremembe v vsih katoliških cerkvah moli do današnjih časov.

Po teh pripravih so se zbrani očetje obrnili na razlaganje keršanskih resnic in na zavračevanje krivih nauk po samim. V četrti seji so novovercam nasprot spričali dvojni vir, iz kteriga se čista katoliška resnica spoznava, namreč sveto pismo in ustno zročilo; rekli so, de ta resnica je ohranjena v pisanih bukvah, in zunaj pisma v zročilih, ktere so aposteljni iz ust Kristusa samiga prejeli, ali po navdihnjenji s. Duha sami dalje oznanili; ozerli so se na zglede nekdanjih pravovernih očetov, kteri so vse bukve stare in nove zaveze, in tudi besedne zročila z enako pobožnostjo in častjo sprejemali. Ker pa so krivoverci razun besedniga zročila tudi več bukev s. pisma zavergli, zatorej je sveti zbor tudi kazalo vsih bukev s. pisma oznanil, kakor je bilo že kdaj od papežev Inocencja I. in Gelazja na svetlo dano, od Laodicejskiga, Kartaginskiga in Rimskiga zbora spoznano, in do sedanjih dni v katoliški cerkvi ohranjeno. Vesoljni zbor pa je tudi nasprot stopil tistimu mnenju zmotencov, de ima vsak človek notranjo luč, po kteri si je v stanu sam s. pismo razlagati. Imenoval je veliko prederznost početke tistih, kteri se na lastno modrost opiraje s. pismo v rečeh vere in djanja po svoje tolmačijo; razločil je, de cerkev sama ima oblast, o pravim pomenu in razlaganji s. pisma v verskih in djanskih rečeh soditi, in de naj se nobeden ne prederzne svetih bukev cerkveni razlagi in enoglasnimu pričevanju Očetov nasprot razkladati; dalje je v gotovo podlogo dokazovanja latinsko prestavo s. pisma za veljavno spoznal. Tudi je bila skerb svetiga zbora, vse oskrunjenje od častivrednih svetih bukev odverniti; ker so krivoverci besede s. pisma v šale in neprimerne prilike, praznoverci pa v vedeževanje in vraže rabili, je bilo tako ravnanje z oistro besedo preklicano. S temi postavami in rabsodbami so si zbrani očetje pot uterdili, po kteri so katoliške resnice dalje dokazovati in zmote z močjo zavračevati zamogli.

Potem se je tedaj zbor obrnil na razlaganje nauka od izvirniga greha, kjer so novoverci ravno svojo poglavitno zmoto vkopali. Nar pred je bil razložen stan perviga človeka po grehu, de je namreč, ko je božjo zapoved prelomil, precej zgubil svetost in pravičnost, v ktero je bil postavljen; de je prišel v božjo jezo in telesno smert, in v oblast hudiča, in de je po tistim prelomljenji cel Adam po duši in telesu v slabje bil spremenjen. V besedah očetov je tudi očitno zapopadeno, kakošni de je bil stan perviga človeka pred greham, in zavernjena je zmota novovercov, kteri čeznaturniga daru svetosti in

pravičnosti niso zadosti razložili od naravnih moči človekovih. Dalje je bilo zaterjeno, da Adamov greh ni njemu samimu škodoval, ampak da se je po rodu na vse njegove mlajši razširil; razloženo je bilo, da nasledek izvirniga greha za nas ni samo v tem, da je prva svetost in pravičnost za vse zgubljena, ali da se je samo telesna smert in kazen na vse razširila, ampak da je tudi dolg greha, ki je dušna smert, na ves človeški rod prišel, in da tudi otroci, komaj ko so rojeni, že ta greh nad seboj imajo; zakaj apostelj govori: „Po enim človeku je prišel greh na svet, in po grehu smert, in tako se je smert na vse ljudi razširila, ker so vsi v njem grešili.“ S tem naukam je bila zavrnjena stara zmota Pelagjeva in nova Cvinglijeva; Lutru in Kalvinu nasprot pa je bilo potem še razloženo, da je človekova prosta volja po Adamovim grehu oslABLJENA, pa ni zgubljena ali vničena, da bi celo nič ne delala, ali da bi vse, kar koli človek pred opravičenjem stori, zgol greh bilo, in božjo jezo služilo.

Na to je sledil nauk od opravičenja človekoviga. Tukej je bilo dokazano, da po Adamovim pregrešenji so vsi ljudje toliko sužnji greha, in v oblasti satana in smerti, da ne morejo rešeni biti ne po moči svoje nature, ne po katerim drugim pomočku, razun po zasluženji ediniga srednika Gospoda našiga Jezusa Kristusa; zakaj „ni družiga imena pod nebam daniga ljudem, v katerim bi zamogli biti zveličani.“ V teh besedah se pojasni človeška slabost in revšina in zopet božja velika dobrota v pripravi odrešenja, kar stari Pelagjani in nekteri novoverci spoznati niso hotli. Dalje pa je bilo razloženo, da ako ravno je Kristus za vse umrl, vendar ne prejmejo vsi dobrote njegove smerti, ampak le tisti, kterim se zasluženje njegoviga terpljenja vdeli, kteri so po Kristusu prerojeni in opravičeni. To opravičenje pa se ne zgodi brez kopve prerojenja ali zakramenta s. kersta, ali saj želje po njem; kakor je pisano: „Ako ni kdo prerojen iz vode in s. Duha, ne more iti v božje kraljestvo.“ Za tiste pa, kteri po s. kerstu v greh padejo, je Jezus Kristus postavil zakrament s. pokore, ker je rekel: „Prejmite s. Duha; kterim boste grehe odpustili, so jim odpušeni; in kterim jih boste zadržali, so jim zadržani.“ S tem naukam je bila overžena zmota novovercov, kteri so terdili, da so sveti zakramenti gole vnanje znamenja opravičenja brez notranje moči, in so zakrament s. pokore celo zaverгли. Da se pa človek opravičenja vdeleži, je per odrašenih po nauku zbora treba lastniga djanja in pripravljanja; človek se sicer brez gnade božje s svojo prosto voljo ne more k pravičnosti ganiti; ko ga pa gnada božja obudi in mu pomaga, mora sam tudi svoje storiti, gnado božjo sprejeti in z njo delati. Proste svoje volje se učimo, ko je rečeno: „Oberte se k meni, in jez se bom obernel k vam;“ pomoč gnade božje pa spoznamo, ker odgovorimo: „Spreoberte nas k sebi, Gospod, in se bomo spreobernili.“ K temu pripravljanju gre vera v božje resnice, zlasti v odrešenje Jezusa Kristusa, strah pred božjo pravico, zaupanje v božjo milost po Kristusu, ljubezen, po kteri se Bog kakor vir vse pravičnosti začne ljubiti, obžalovanje greha in sklep noviga, po božjih zapovedih obravnaniga živ-

ljenja; ako je pa človek po s. kerstu v greh padel, je tudi treba obtoženja grehov in zadostenja; kar je vse v besedah s. pisma priporočevano. K opravičenju pa ni zadosti sama vera, ali prav za prav prazno zanašanje, de so grehi odpušeni; zakaj „vera brez del je mrtva“, in v pogledu na lastno slabost vsakteri zamore zavoljo svoje gnade v strahu biti. Očitno je, kako močno so s tem razlaganjem Lutrove zmote zadete. Po vsim tem so zbrani očetje razložili, de opravičenje ni samo odpusenje grehov, ampak tudi posvečenje in prenovljenje notranjiga človeka, de je iz krivičniga pravičin, iz sovražnika prijatel božji in deležnik večniga življenja. Lutru in njegovim nasledovam nasprot je bilo posebej povedano, de per opravičenji se zaslužnje Kristusovo ne prišteva samo od zunaj, greh ne pokriva samo po verhu; ampak človek je v duhu prenovljen in od greha očišen, in ljubezen božja je po s. Duhu v serce vlita. H koncu tega razlaganja je prišel nauk od dobrih del, njih potrebnosti in zaslužnja; razloženo je bilo, de spolnovanje božjih zapoved za človeka ni nemogoče, de ga namreč v njegovi slabosti gnada božja podpira; dokazano, de opravičeni človek od postave božje ni oprostjen, zakaj „kteri Kristusa ljubijo, spolnujejo njegove besede,“ spričano, de „človekovo delo ni brez sadu,“ in de stanovitnemu v dobrim do konca je pripravljeno večno življenje. Pristavljeno je tudi bilo, de se na svojo izvolitev v večno življenje nihče ne sme prederzno zanašati, de tudi nobeden ne more gotovo vediti brez božjiga posebniga razodenja, de bo do konca stanovitin; zakaj „v strahu in trepetu je delati za zveličanje“. S tim vsim je bilo leno in prederzno zanašanje novovercov zadosti vničeno, in osramoten je bil njih gerdobni uk, de človek brez skerbi sme greh delati, samo naj verje, in večno življenje mu ne bo odšlo.

Ko je bilo vse to v peti in šesti seji razloženo, je bil v sledečih sejah nauk od svetih zakramentov na versti. Učili so zbrani očetje, de je sedem zakramentov od Kristusa postavljenih, namreč: kerst, birma, s. rešnje Telo, pokora, poslednje olje, mašnikovo posvečevanje in zakon; dokazali, de zakramenti si med seboj niso enaki, de niso le znamnja pravičnosti po veri prejete, de ne budijo same vere, ampak de tudi delijo gnado, ktero pomenijo; spričali so, de v treh zakramentih se duši vtisne nezbrisljivo znamnje, de le služabniki cerkve imajo oblast s. zakramente deliti, in de navade katoliške cerkve v podelitvi s. zakramentov niso opušati ne zaničevati. Vsi krivi nauki novovercov o teh studenih opravičenja in posvečenja so bili po takim zavrnjeni. Tudi po samim so katoliški nauk od svetih zakramentov razložili; niso samo od s. kersta in s. rešnjiga Telesa zaterdili, kako de sta ta zakramenta od Jezusa Kristusa postavljena; ampak tudi od s. birme, s. pokore, s. poslednjiga olja, mašnikoviga posvečevanja in s. zakona so veljavo, potrebnost in druge zadeve razložili. Zlasti so se pomudili v razlaganji nar svetejsiga zakramenta. Razložili so, de je tukej Jezus Kristus resnično pričujoč v podobah kruha in vina, kakor se samo na sebi razumé iz besed Gospodovih: „to je moje telo; to je moja kri;“ govorili so

od spodobniga česjenja presvetiga zakramenta, in od vredniga pripravljanja za sveto obhajilo; zaterdili so, de s. obhajilo tudi pod eno podobo velja, ker je Jezus Kristus pod vsako podobo cel pričujoč. Tudi od zakramenta s. pokore so potrebne dele razložili, namreč žalost ali grevengo, spoved in zadostenje, in jih po s. pismu in vednim nauku cerkve dokazali; zlasti so od spovedi učili, de bi brez nje božji namestniki ne mogli tiste sodbé po pravici doverševati, katero jim je Gospod zročil z besedami: „Kterim boste grehe odpustili, so jim odpušeni; katerim jih boste zadržali, so jim zadržani.“ Dalje so razložili nauk od s. maše; dokazali so, de je Jezus Kristus v zadnji večerji aposteljne v masnike nove zaveze povzdignil, de je ondi tisto visoko daritev postavil, ktera je bila po preroku že pred napovedana; razložili so, de daritev s. maše nič ne pomanjša vrednosti kervave daritve na križu, ampak de se po njej le obilniši sad té daritve prejema; tudi so uzoroke naznanili, zakaj de cerkev v božji službi ljudskiga jezika ne rabi. Poslednjič so iz s. pisma in besedniga zročila razložili nauk od vie, de duše ne zadosti čiste se ondi pokorijo, in de jim z daritvo s. maše in dobrimi deli pomagati zamoremo; tudi nauk od česjenja in klicanja svetnikov, zakaj de je to spodobno, in koliko nam koristno. Komur je bilo mar, resnico spoznati in se od nje prepričati, po vsim tem se je lahko učil, kaj de je prava od Boga razodeta, po Kristusu nam prinesena vera. Na tej terdni podlogi, katero je Tridentinski zbor postavil, so katoliški učeniki zamogli še dalje krive nauke zavirati, in zmote na nič devati. Opomniti je še, ker so se eni za resnice katoliške vere vojskovali, kako de so se pa drugi za zgodbe svete cerkve potegovali, in pomote razdevali, s kterimi so novoverski pisatelji, Magdeburški zgodovinarji in Sarpi, cerkvene čase v temo djati iskali. Zoper njé namreč je pisal kardinal Baroni svoje letnike, in kardinal Palavičini svoje zgodbe Tridentinskiga zbora.

177. Nestanovitnost in spremembe v nauku novovercov, njih razni razcepi, in pohajanje v golo pametovanje in popolno nevero.

Le resnica vedno ravno tista ostane, zmota pa je spremenljiva, in vsaki pot drug obraz kaže; pravi pot tudi je le eden, krivih pa je lahko brez števila. Ravno v zgodbah novovercov, v njih nestanovitnosti, v spremembah nauka se je precej od začetka pokazalo, de njih pot ni prava, de njih uk ni resničin. Že njih začetniki, desiravno so bili v nasprotovanji do katoliške cerkve edini, si pa v svojim nauku niso bili enaki. Zakaj drugač je učil Luter, drugač spet Cvingli in Calvin; Luter je celo sam od začetka marsikaj drugač govoril, kakor se je pozneje glasil; marsiktero besedo je popred široko izustil, za katero je pa potem ustnice stiskal. In taki zmotenci so se obnašali kakor edini pravi učeniki, kakor od zgorej v to namenjeni preroki. Lahko se sodi, de med učenci takih zmotenih učencikov, med nasledovavci takih krivih prerokov tudi ni

moglo biti stanovitnosti in edinosti nauka, zlasti ker je bila glavna postava novovercev, de vsakteri smé učiti in s. pismo po svoje razlagati. Pervi je Karlstadt, bližinj Lutrov prijatelj, njemu nasprot terdil, de Kristus v zakramentu nikakor ni pričujoč; Luter od začetka nekako osupnjen, ga je sicer z gromečo besedo poteril, Cvingli pa je Karlstadtovo razlaganje poprijel in razglasil, in tudi Melanhton je bil v sercu enake misli, desiravno se je v besedi proti Lutru drugač hlinil. Melanhton je dalje v svojim razlaganju Lutrovih naukov mnogotero terdo besedo na mečji obrnil, zlasti tisto, kjer je Luter postavil in dobre dela zametoval, človeku vso moč z božjo gnado delati odpovedoval. Zoper to se je Agrikola vzdignil rekoč, de od postave ali desetih zapovedi ni nič govoriti, ampak le od evangelija; z njim je pozneje Osiander potegnil, kateri je tudi nauk od opravičenja drugač razlagal. Amsdorf se je spet nosil zoper dobre dela, in Major jih je celo škodljive imenoval; tudi je Amsdorf huje terdil, de se človek per božjim delu za zveličanje nič s svojim djanjem ne vdeleži. Dalje je Melanhtonovi podobna misel od zakramenta Gospodoviga telesa več prijateljev našla; Brenc in Vigand sta pa nasprot Lutrovo misel od pričnosti Gospodove s kruham vred terdila. Vse to je hude prepire in celo silno preganjanje ene stranke po drugi rodila; v cerkvah in šolah so se učeniki križem grajali, in kateri so presilili, so svoje nasprotnike dostikrat v ječi konec jemati pustili. Takošni razpori so novoverce učili, de je treba vender več edinosti med seboj iskati; drugač bi ne mogli imeti dolziga obstanka. Trije lutranski učeniki, André, Kemníc in Kitrej, so sestavili bukve, v kterih so bili z gladko besedo razni nasprotki nekakošno poravnani, vender tako, de je Lutrova misel poglavitna obstala; izleček iz tega stavka je dobil imé obrazek edinosti (formula concordiae), in lutranski stanovi so ga l. 1580 kot vesoljno veljavna sprejeli. Vender ker je bil v tem sestavku Kalvinov uk na stran djan, so bili s tem Kalvinijani razžaljeni; Lutrani so pa nasprot zlasti v Saksonii z veliko ojstrostjo vse kalvinske mnenja zatreti iskali. Med tem so bili vender možjé, kterim se je Lutrova reč preveč enostranska zdela; radi bi bili njene terdobe in napačnosti poravnali in sicer s tem, de so od drugod nauke prijemali. Zlasti je učenik Kalikst nasprotne strani soediniti iskal, pa velik hrum se je zoper njega vzdignil; očitali so mu, de hoče vse vere vkup zmešati, luteranstvo, kalvinijanstvo in katolištvo v eno brozgo spraviti; dosti hudiga je mogel sam kakor tudi njegovi učenci in prijatelji zatega voljo prestati. Po dolgih prepirih je v zadnje vender terdi Lutrov uk po večim delu Nemčije obveljal.

Med Kalvinijani sicer ni bilo toliko omahovanja na vsako stran, ker so zgodaj začeli verske reči v zborih ravnati; vender razporov se tudi ni manjkalo. Posebno hud prepir je vstal v Nizozemlji zavoljo Kalvinoviga nauka, po kterim bi bil Bog nektere ljudi na ravnost za pogubljenje stvaril in namenil. Učenik Armini je ta uk preojster imenoval, ker se ne snide z božjo modrostjo in dobroto; njegov tovarš Gomar pa se je za Kalvinovo misel potegnil. Kmalo ste si dve serditi stranki nasprot stale, kterih ena

je mečji nauk terdila, druga pa ojestrejiga; v zadnje pa je po prizadevanji Mavricja Oranskiga v Dordraškem snidu terda Kalvinova stranka zmagala, in nasprotniki so se za svojo drugačno misel s pregnanjem, ječo in celo s smertjo pokorili, kar je celo sloveče učenike Grocja in Vosja zadelo. Vender s tem prepiri niso bili za večno končani, zakaj spet in spet so bolj prosti nauki vstajali, v katerih se je časama tudi razodeta keršanska resnica bolj in bolj gubila. Po enakim potu so tudi v Anglii, Francii in Nemčii ojstrimu Kalvinovimu mnenju več in več slovo dajali. Čudno je per vsim tem, ko so novoverci toliko od katoliških praznih ver pravili, de so se pa sami nespametnih vraž bolj tesno deržali, kakor je bilo koli med katoličani najti; že so modri katoličani svoj glas zoper čaravniške ali coperniške pravde z močjo povzdignili, ko so se luterani za vraže še hudo poganjali, in čaravnice brez števjenja žgali. — Terdi Lutrovi in Kalvinovi nauki so vender serca le suhe in prazne pušali; marsikteri mož bolj mehkgiga in pobožniga občutka je iskal živeža za žejniga duha. Marsikteri so iskali svoje serca znotrej bolj posvetiti, so se tedaj obrnili na pobožne dela, na razlaganje in premišljevanje s. pisma, priserčne pogovore od verskih resnic. Zlasti je učenik Spener živo kristijanstvo mertvi veri nasprot poviševal in priporočeval; v svoji hiši je napravil pobožne snide, kjer se je duh svetosti v podučnim razlaganji in pobožnih pogovorih budil. Za njim jo je potegnil Franke, kateri je tudi slovečo sirošnico za uboge otroke v Hali napravil. Vender ker je tem možem manjkala podloga katoliške resnice, in moč cerkveniga vodstva in božjih skrivnost, zatorej njih zidanje prave pobožnosti ni moglo povzdigniti; in iz njih početkov se je časama izhajal neki prevzetni duh, neko žalostno poobešanje glave, tudi zaničevanje višji učenosti in očitne božje službe. Spriimkam pietistov (pobožnežev) so jih zatorej drugi grajali; celo so nekteri učeniki višjih šol, kot Karpsov in drugi, z vso močjo njih početke v nič djati iskali. Brez sadu pa vender ni ostalo to bujenje pobožniga duha; in najde se po tem per mnogih luteranskih učeniških veliko manj suho in enostransko razlaganje verskih resnic, kakor je bilo pa popred v navadi; zlasti kažeta letó Budej in Bengel v svojih spisih. O pomišljevanji teh prikazin je slavni škof Bosuet pisal bukve od sprememb protestanških cerkev, in pokazal iz nestanovitnosti novih naukov resničnost stare katoliške vere.

Med tem, ko so bili novoverci znotraj toliko razdvojeni, so se tudi od zunej v nove razcepe ločili. Pervi so bili prekerševavci, kateri so v svoji veri mnoge zmote starih gnostikov imeli, svete zakramente zaničevali, in odrasene v novič kerševali v znamenje sprejetja v svojo družbo; le z vojskno močjo je bilo mogoče, njih silam in grozam v Vestfalii konec storiti l. 1535. Njih ostanki so se spet v več strani razdrobili, med kterimi so menoniti, po svojim učeniku Menonu imenovani, bolj pomniti; zaverгли so kerst otrok, vojske in prisege, med seboj vender niso edini ostali. Zmed tistih, kateri so se na pobožno stran obračali, je švenkfeld v Šlezii zbral posebno ločino, švenkfeldijane; oni so gle-

dali le na notranje pobožno življenje, vsa vnanja cerkvena reč se jim je prazna zdela. Po odvrženji vnanjih keršanskih navad so drugi stopili na zaničevanje verskih skrivnost. Novoverci so stare verske spoznave iz katoliške cerkve sicer še seboj vzeli, in toraj so sovražnike skrivnosti s. Trojice tudi ojstro sodili; Gentil v Genevi je komaj smerti odšel, Servéd je bil na germadi sožgan, ker sta se zoper s. Trojico napačno glasila; Kampán v Klevi na Nemcih je v ječi umerl, ker je božje bitje s. Duha in pa božjiga Sina tajil. Ostanki teh nasprotnikov previsoke skrivnosti so se sošli v Polonii, kjer je bilo zbirališe vsih krivoverskih odcepljin; ondi so s pomočjo poljskih plemenitnikov kmalo lastno društvo napravili, in so se imenovali unitarji (edinci), ker so le eno, in ne treh peršon v Bogu terdili. Tudi v Sedemgraškim so se unitarji usedli, kjer jim je malovredni vojvoda prosto spoznavanje njih vere dovolil. Med te unitarje je prišel Socin, mož blaziga rodú iz Siene na Italijanskim; v mladosti je imel učnike, katerim za resnico od s. Trojice ni bilo mar, in v starjih letih je svoje neverske misli v mnogih spisih vkupaj zbral. Vse to je njegov stričnik enaciga imena povzel, in poljskim unitarjem zročil; v Rakovskim katekizmu je ves prazni nauk hranjen, in od slej so se unitarji klicali soci-nijani. Per njih s. pismo nič več ne velja, kakor samo, kar se njih pameti napak ne zdi. Bog jim je le Oče nebeški; Kristus pa je le gol človek, kateri je vender po posebni božji moči rojen, in v nebesih podučen bil, je po svoji smerti tudi oblast čez vse reči prejel; s. Duh jim ni posebna oseba ali peršona, ampak le moč in djanje božje. Od perviga človeka je njih misel, de ni bil neumerjoč stvarjen, de njegov greh se ni na njegove mlajši presadil, de je tedaj Kristus le po tem odrešenik, ker nas je učil, ne pa ker je za naše grehe s smertjo zadostil; tudi od potrebnosti gnade božje nič nočejo vediti.

Kar se je tukaj po samim začelo, namreč podkopovanje vsih keršanskih verskih skrivnost, se je časama od vsih strani do konca gnalo. Nar pred je bilo novo modroslovje, ktero je protestanske verske nauke potreslo; zakaj ko so novi modrijani, zlasti Kartezi, človeški pameti spet to moč in pravico zaterdili, de zamore nekaj resnice sama po sebi spoznati, je bil do dna omajan Lutrov nauk, po katerim je luč pameti popolnoma ugasnjena. Drugi so to reč dalje gnali, in kmalo so protestantje čutili, de s takim modrovanjem ne bo nič dobriga sadu za njih dozdanje mnenje. Spinoza je že prišel na vsebožanstvo (panteizem), to je tisto mnenje, po katerim so vse reči Bog, ali so vse reči le prikazni od Boga; sicer v začetku ni našel posebnih nasledovavcov. Veliko učeni Lajbnic, kateri se je proti koncu življenja v svojih mislih močno na katoliško stran bližal, vender med svojimi ni toliko veljal, de bi jih bil na bolj keršanske misli pripeljal. Volf je modrovanje že med vse srednje glave prinesel; in ker je od naturne vere več govoril, to je od tiste, ktero človek zgol s svojim umam zamore najti, so drugi dalje šli, samo od zdrave človeške pameti pripovedovali, in s tem vso misel na božje razodenje omamili; pravi se jim racionalisti (pametneži). Ko se je to v Nemčii pletlo, so an-

gležki in francozki nespametni modrijani že vso vero v gol smeh obernili, ali popolnoma v nič djali; v Anglii je bil Loke učenik brezbožanstva, v Francii pa Voltêr oče nevere in razujzdanosti. Za njimi so se kmalo v Nemčii glasovi vzdignili, kateri so kristijanstvo kot nespamet oznanovali in pripovedi s. pisma kot gole basni na dan devali. Edelman, Rajmar, Bardt so zaporedoma strup nevere od višjih na nižji stanove spravljali, in Nikolajeva bukvarnica v Berlinu je bila kakor velika orožnica v vojsko zoper kristijanstvo. Desiravno s. pismo med protestanti ni bilo še v oginj verženo, se je vender slabje z njim ravnalo, kakor s kterimi koli drugimi bukvami. Mihaelis, Ernesti sta svete bukve že le malo več kot človeško delo štela; Semler, in za njim cela druhal pa so bukve za bukvami iz verste resničnih in za podučenje pripravnih bukev metali, in čudne zgodbe kot basni in laži prodajali. Čudno je bilo, de se je v taki vojski zoper vso božjo resnico med protestanti še kaj kersanske misli ohranilo; pa s. Avguštín pravi, de „je človeška duša že po naturi kersanska,“ in po takim ni lahko, de bi se od vse vere popolnoma zgubila. Tudi med protestanti se v teh žalostnih časih resnica besede s. Avguština spričuje; mnogi lepi izreki v Herderjevih spisih, in Klopstokova mesiada ali pesem od Mesija so marsiktero serce ganili, in marsikteriga duha povzdignili; desiravno obujeni počutki niso bili stanovitni, de bi bili začetek boljših, popolnoma kersanskih misel.

Zraven vsih teh sprememb pa so od drevesa novoverstva še vedno druge odcepljine padale. Kvekarji, kterih oče je bil čevljar Foks v Anglii, govorijo od notranje luči, koja sama človeka razsvetli ob dnevu obiskanja, mu da pravo spoznanje in pobožno življenje; zatoraj nimajo gotovih učencov in pridigarjev, tudi ne odločenih molitev per božji službi, ne zakramentov kot vnanih znamenj. V njih snidih govori ali moli pred drugimi, kogar po njih mnenji notranji duh prime; vojsko, prisege, tudi vse kratkočasnosti čertijo. Njih imé kvekarji (treslikarji) je od tod, ker se tresejo, ko jih po njih mnenji notranji duh popade; nar več jih je na Pensilvanskim v Ameriki. Hernhutijani so se iz pregnanih moravskih bratov in lutranskih pietistov v Hernhutu na Šlezkim pri grofu Cincendorfu zbrali. Njih poglavitni uk se derži kervave Kristusove smerti, in njih pobožnost se hoče tudi na posebno notranje razsvetljenje opirati, in je rada sama sebi všeč; imajo tudi škofe in starašine, in ojster red se med njimi ohrani. Metodisti so se v Anglii zbrali iz ljudi, kterim se je nepokoj in nevera ondašna pristudila. V začetku so bili s hernhutijani nekaj v zvezi, od tod je prišel tudi njih uk od nagliga spreobrnjenja, ko je človek od močnih počutkov pretresen; pozneje so bolj zase obstali. Njih uk se Kalvinovimu bliža, imajo svoje škofe in pridigarje, kteri besedo z mogočno zgovornostjo oznanujejo, in tudi pogostne poste in molitne ure obhajajo. Najde se jih veliko v Anglii, še več v severni Ameriki. Svedenborgiani, po Svedenborgu svojim začetniku na Švedskim imenovani, imajo vero, koja se na mnogo prerokovanj in prikazín opira, od Boga in božjih peršon po šegi pametnežev misli, vender si za ljudoljubno djanje prizadeva. Med tem

ko je v katoliški cerkvi skozi in skozi duh za razširjenje svete vere obujen, so med protestanti nar več odcepljene stranke za oznanovanje kristijanstva med narodi storile, pravi protestantje sami so komej čas imeli se med seboj prepirati, in zoper katoliško cerkev vojskovati.

178. Vrivanje novoverskih nauk med katoličane; Jansenijeve zmote in njih zaviranje.

Tridentinski zbor je več nauk katoliške cerkve, kateri do zdaj niso bili toliko na tanko določeni, lepo in svetlo razložil, in je s tem vsimu drugačnemu razlaganju pot zaperl. Nekteri nauki so vender posebno skrivnostni, in človek s svojo pametjo celo ne more do njih dna priti; zatoraj jih tudi ni mogoče s človeško besedo do konca določiti, in za človeka ostane dolžnost svojo pamet popolnoma le pod glas božjih ust podvreči. Med take resnice je šteti katoliški nauk od gnade božje, kako de ona v človeku dela, kako de človek pri vsim tem prosto voljo ohrani, in z gnado božjo vred dela, kako de vender gnada božja ne prinese per vsih sadu, in niso tedaj vsi med izvoljene prišteti. Teh nauk tudi Tridentinski zbor ni popolnoma razložil, in toraj ostane še marsikaj skrivnostniga, kar učenim in pobožnim možem priložnost da, globokeje iskati, de bi resnico bolj jasno na dan postavili. Vender meja je tudi temu preiskovanju postavljena, in nauk vesoljniga zbora je per globoki skrivnosti vender zadosti razložen, de ne bo ne na desno ne na levo zašel, kdor s ponižnostjo in z opiranjem na božjo pomoč spoznanja iše.

Katoliški nauk od gnade božje, kakor se najde v bukvah s. Avgušтина razložen, v drugim Aravzikanskim zboru izrečen in v Tridentinskem poterjen, te poglavitne stave obseže: Gnada božja je k zveličanju potrebna, in človek brez gnade božje ne more nič za večno življenje zaslužnja vredniga storiti; človekova volja vender per vsim tem prosta ostane. Gnada božja je dar, kteriga Bog brez človekoviga zaslužnja, in vsakterimu toliko zadosti deli, de zamore zveličan biti; vender niso vsi izvoljeni, in čudni so v tem božji sklepi; pa Bog ni nikogar samovoljno za pogubo namenil, ampak tega zaverženja je le greh kriv. Sami na sebi so ti izreki jasni; pa skrivnost je v tem, de je gnada božja potrebna in močna, pa človekova volja vender prosta; de je vsim potrebna gnada pripravljena, in per tem vender niso vsi izvoljeni. Cerkyeni učniki, s. Avguštin, s. Tomaž Akvinski, Duns Skot, in drugi so te skrivnosti iskali razjasniti; tudi učniki novih časov kot Belarmin, Norizi in mnogoteri drugi so se o tem trudili. Pa vsi verni učniki in pokorni udje katoliške cerkve so svojo nezmožnost spoznali, in le čuda božje milosti moliti velevali; v življenji svojim pa so vsi svetniki brez nehanja za pomoč božje gnade prosili, in si z njo delati zvesto prizadevali. In eden zmed njih, časten učenik in svetnik novih časov, namreč s. Alfonz Ligvorijan, piše v razlaganji Tridentinskiga zbora in pa v bukvah od molitve, de ravno molitev je ključ, kteri skrivnosti

božje gnade odklene; gotovo je po njegovi besedi, de Bog vsakterimu to gnado da, de zamore moliti; naj tedaj moli in prosi vsakteri po svoji moči, in gotovo mu bode Bog tudi vse druge potrebne gnade dal, zakaj Kristus nas je učil, de „Oče nebeški bo dobriča duha dal vsim, kateri njega prosijo.“

Namesti tako misliti in delati, so nekteri preveč v lastno umnost zaupali, in so v globokejšim preiskovanji ravno zmotam novovercov blizo prišli. Baj, bogoslovsk učenik v Lovanii, je kmalo potem, ko se je bil od Tridentinskega zbora povernil, nauk izustil, kateri se ni prav vjemal s cerkvenim naukam od stanu človekoviga pred greham, je prostost človekovi volji po grehu odpovedoval, in ji samo za hudo še moč veljati dajal. Njegovi tovarši na visoki šoli so se zoper tak nauk vzdignili, učeniki vseučiliša v Parizu so več njegovih izrekov za zmote spoznali, in papeža Pij V. l. 1567 in Gregor XIII. l. 1579 sta 79 Bajevih stavkov zavergla. Baj se je papeževi sodbi podal, in je svoje zmote preklical. Vender prepir zastran nauka od gnade božje s tem ni pojenjal; zlasti se je bolj oživil, ko je Molina svoje stavke razglasil, kateri so kmalo preveč človekovi moči pripisovali. Papež Klemen VIII. bi bil rad nasprotke poravnal, in je zatoraj več kardinalov in učnikov vkupelj zbral, kateri bi to prašanje bolj razložili, kako de se delo gnade božje s človekovim djanjem vjema; vender končniga sklepa v taki skrivnosti ni bilo mogoče storiti. Jezuita Suarez in Vaskvez sta iskala po svoji poti to skrivnost bolj pojasniti, kako de moč gnade božje obstane, in per vsim tem se človekova volja še prosta ohrani. Pa zdaj je Korneli Janseni, bogoslovsk učenik v Lovanii in po tem škof v Ipri, z bukvami na dan stopil, katere so po njegovim mnenji nauk s. Avguščina od gnade božje popolnoma obsegle. On je sicer svoje bukke v vvodu in v svoji poslednji volji iz celiga sodbi katoliške cerkve podvergel, pa njegovi prijatli so jih hiteli razglasiti l. 1640, in niso hotli na sodbo in privoljenje cerkveniga poglavarja čakati. Komaj so te bukke na svetlo prišle, so na vsaki strani močno gibanje obudile; nasprotniki so terdili, de obsežejo vse Bajeve zmote, Kalvinovim podobne, desiravno so jih od druge strani spet drugi zagovarjali. Papež Urban VIII. je tedaj branje teh bukev prepovedal, učeniki Parizkega vseučiliša so pet stavkov iz njih za zmote spoznali, in papež Inocenci X. jih je v svoji buli l. 1653 zavergel. Bili so pa ti stavki: 1. de so nekatere božje zapovedi pravičnim, desiravno hočejo in si prizadevajo, nemogoče, in de jim pomanjkuje potrebne gnade; 2. de se človek notranji gnadi nikoli ne ustavi; 3. de je za človekovo zasluženje zadosti, de je od vnanjiga siljenja prost, in ni prašanja za notranjo silo (s katero po Jansenijevi misli gnada božja dela); 4. de je to zmota bila, ker so kdaj nekteri mislili, de se človek zamore gnadi ustaviti ali pa vdati, ktera mu naprej v pomoč pride; 5. de je zmota učiti, de je Kristus za vse ljudi umrl. Očitno je, de taki izreki vso prostost človekove volje vničijo, in de nekterim ljudem vso mogočnost zveličanja odpovedo. Papeževa sodba je bila tedaj skoraj povsod s pokorsino sprejeta; pa Jansenijevi prijatli so djali, de tisti peteri stavki so sicer res krivoverski, pa se vender

ne najdejo v Jansenijevih bukvah; zlasti so se za Jansenija pogajali v Francii Arnold, Nikol in Paskal, in nune samostana Portroajalskiga v Parizu so se tistih zmot samoglavno poprijele. Papež Aleksander VII. je tedaj prednikovo bulo ponovil, in vsim duhovnam v Francii jo podpisati ukazal; učena škofa Bosuet in Fenelon sta poglavitno prašanje pojasnila, in tako se je zgodilo, de se je skoraj vsa duhovšina za tisti podpis podala. Le nekteri so še per tem ostali, de iz pokoršine do cerkve samo pobožno molčijo; pa Klemen XI. je l. 1705 v novi buli tudi tako molčanje preklical, ker je treba svojo vero z ustmi spoznati.

S tem Janseniški prepiri niso potihnili, marveč so jih l. 1687 nove bukve Paskazja Kenéla (Quesnela) „bukve nove zaveze s pobožnim premišljevanjem“ še le bolj povzdignile. Bukve učena niga moža so po eni strani veliko pobožniga duha kazale, in tedaj tudi veliko hvalo dobile; po drugi strani pa je bil v njih strup Jansenijevih zmot zastran gnade božje zakrit, in mnogi učeni in pobožni možje so se zoper nje vzdignili. Papež Klemen XI. je tedaj l. 1713 po dolgem preiskovanji 101 stavkov iz Kenelovih bukev obsodil v buli, ki se začne z besedo „Unigenitus“. Na to je kardinal Noajlj (Noailles), Pariški nadškof, kateri je od začetka s Kenelam držal, sicer precej branje njegovih bukev prepovedal, pa lista papeževiga ni hotel na ravnost sprejeti; on in več škofov in učnikov je tirjalo nov cerkven zbor v razsodbo prašanja. Kralj Ludovik XIV., kateri se je rad v cerkvene reči tudi brez potrebe mešal, je hotel zbor škofov svojiga kraljestva v pomirjenje prepira poklicati, pa je pred umerl. Malopridni vladar Filip Orleanski je nekaj časa jansenijanam prosto roko pustil, in tedaj so se bolj z močjo vzdigovali; ali papež je iz noviga in s terdim žuganjem ukazal, poprejšnjo bulo brez opoviranja sprejeti. Zdaj je Noajlj svoje napačno ravnanje spregledal, in se je buli podvergel; tudi vladarstvo je jansenijane ojestro uganjati začelo; goljufivi čudeži, s kterimi so sami svojo reč podpirati hotli, so jim popolnoma vso veljavo vzeli. Vender praviga pokoja v tem ni bilo mogoče nasnovati, in še papež Klemen XIV. je bil prisiljen za tega voljo nove dopise v Francijo poslati; le v sredi velike prekucije se je ta prepir nekako vtopil. Vender v Nizkozemlji so se jansenijani prav za prav od cerkve kakor lastna odcepljina ločili; pod brambo krivoverske vlade so se ondi lahko vselili, in so tudi l. 1723 lastniga nadškofa Kornelija Strenovena v Utrehtu postavili; še so v Harlemu in Deventru škofijske sedeže vstanovili. Ondi so se, desiravno v majhnim številu, do današnjiga časa ohranili; njih škofje sicer vselej po volitvi papežu svojo pokoršino naznanijo, pa ker ne sprejmejo poprejšnjih bul zoper janseniške zmote, so tudi vselej iz noviga izobčeni. Še je pomniti, de so v polovici osemnajstiga stoletja Jansenijeve mnenja tudi v Italii, Nemčii in Avstrii prijatlov našle, in po svoje tudi k podkopanju vere pripomogle, desiravno se je njih strup bolj na tihim razširjal.

Tak malopridin sad je tedaj izhajal od tod, ker so se nekteri zmot novovercov poprijeli, jih vender tako obračali, de bi bili priproste vernike premotili, kakor de bi vse to katoliška resnica

bila. Ko se je pa tista zmota, de sama gnada v človeku dela, in človek sam nič z njo vred ne more ali ne potrebuje storiti, obrnila na drugo stran na življenje, po tem je zopet drugačin malopridin sad na dan prišel. Mihael Molinos, rojen Španjól in sloveč spovednik v Rimu, je v naukih in v bukvah takošno mnenje oznanoval, de naj človek, ako hoče popolnost doseči, v sercu čisto pokojin bo, brez občutka, gibanja in djanja, de naj svojo dušo tako rekoč vniči, in se nekakošno brez premišljevanja in zavesti Bogu vda. Ko so bili taki nauki bolj pretreseni, je papež Inocenci XI. l. 1687 iz Molinovih bukev 68 stavkov zaverigel, in Molinos sam se je mogel tem zmotam s prisego odpovedati, in v dominikanskim samostanu za pokoro do smerti zapert ostati. Vender per vsim tem je imel še nasledovavcov; dali so jim imé kvietistov (pokojnežev), ker so hotli v golim notranjim pokoji živeti, za vnanje dela pobožnosti ali ljubezni si pa niso nič prizadevali, in tudi vojske zoper skušnjave hudih misel in želj niso potrebne šteli. Tudi v Francii so nekteri enake nauke na dan nosili, kot d' Estival, la Komb, zlasti pa gospa Gvijón. Ona se je bila zgodaj obilni molitvi vdala; nesrečin zakon jo je še bolj gnal, v družbi z Bogam tolažbe iskati; kar je sama po svojim mnenji vkusila, to je v bukvah tudi druge učiti hotla. Pa med tem so se našle tudi zmote, na primero ta, de per popolni ljubezni do Boga človek celo vso misel na plačilo na stran pusti, tako sicer, de hoče tudi pogubljenje prenesti, ako bi bila to volja božja. Taki izreki so mogli v spodtikljej biti, in zlasti je bil učeni Bosuet, kateri je zmoto brez prizanašanja odkril. Pa častiti Fenelon se je od druge strani potegnil, in je svoje misli v bukvah „poglavitne vodila svetnikov“ na znanje dal. Papež Inocenci XII. je dal te bukve pregledati, in je 23 stsvkov iz njih zaverigel rekoč, de pobožni mož je iz prevelike ljubezni do Boga v zmoto zašel. Fenelon je to sodbo ravno na prižnico gredoč prejel, ves ponižin in cerkvi pokorin jo je precej ljudstvu bral, in je svoje prijatle s solzami prosil, ne več njegovih bukev brati. Taka velikodušnost je njegovo imé povzdignila.

Ko so se zmote novovercov na golo pametovanje in celo na neverstvo obrnile, tudi to ni ostalo brez slabih nasledkov za katoliško cerkev. Zakaj nekteri taki, kateri niso za protestanti na sramoti ostati hotli, so jeli s. pismo tudi več ali manj tako razkladati, de bi se bilo vse, kar je bolj čudniga in skrivnostniga, vun zgubilo. Drugi so učeniki očitne nevere postali, in duh dvomljenja, nemarnosti za katoliško rešnico in celo nevere se je razširil v višjih stanovih, in se je od zgoraj začel preselovati na nižji stanove, zlasti v Francii. Previdni in pravoverni možje so svoj glas zoper vse to povzdigovali, kot Labat, minih iz reda s. Benedikta, Nevíl (Neuville), sloveč pridigar v Parizu; Greč, častit pridigar na Dunaji; z močno besedo so svarili pred tisto dobo, kjer bi imeli kraljevi sedeži in božji altarji pasti. Tudi so se francozki škofje l. 1765 in 1770 v Parizu zbrali, in so kralja na tiste pogubljive nauke opomnili, mu tudi pomočke za njih zatrenje naznanili. Vender malo je to prizadevanje storilo, in neverski duh se je le bolj prosto razširjal.

Veliko zlega je po tem takim Lutrova in Kalvinova nova vera tudi v sredi katoliške cerkve napeljala; vendar od katoliške strani se je nasprot le slab pospeh kazal krivoverstvo spodriniti. Le posamim, desiravno ne prav redko, so duše iz srede krivoverstva k spoznanju resnice prihajale; večji povernitve v katoliško cerkev so se le oddaljševale. Veliko veseliga sadu so obetali pomenki slavniga Bosueta s premodrim Lajbnicam in za edinost nagnjenim Molanam, pa od krivoverske strani ni bilo priprave, se popolnoma nauku katoliške cerkve podvreči; zraven so prišli še bolj pozemeljski naziri, in tedaj je vse soedinjenje zaostalo.

179. Notranja vredba katoliške cerkve; oblast papežev; vstava novoverskih cerkev.

Novoverci so sicer pred vsim drugim hotli zidanje katoliške cerkve razdjati, in zlasti oblast in veljavo papežev v nič pripraviti; pa cerkev je na skalo postavljena, in nobena sila ne na zemlji ne pod zemljo je ni v stanu premagati; tedaj je tudi vse te nove napade terdno prenesla. Pa tudi duhovna moč višjih poglavarjev cerkve na stolu s. Petra ni omagala pred strelami, katere so začelniki novih zmot od vsih strani v njo namerjali; marveč so vsi zvesti katoličani svoje oko vernivši v Kristusoviga namestnika na zemlji obračali, ker so jasneje spoznali, da rimska cerkev je središe edinosti, in da brez zveze z njo je le razpertija. Sicer so v novejših časih tudi močje iz srede katoličanov, zlasti v Francii in Nemčii nauke na dan nosili, kateri so bili le v pomanjšanje papeževe oblasti namenjeni; pa tistih mož glas je pošel, glas naslednikov s. Petra je pa še zmirej obveljal. Pravice svoje obvarovati, in potrebe vernikov bolje oskerbeti, so papeži v poglavitnih mestih imeli stoječe poslance, in sicer take, kateri so bili na ravnost iz Rima v to dani, ne izmed domačih škofov izbrani, kakor je bila pred navada. Poterjenje izvoljenih škofov je ostalo vselej v papeževih rokah; dostikrat so bile tudi volitve novih škofov njim prihranjene.

Tridentinski zbor je zraven verskih sklepov tudi postavil za boljši notranji red cerkve oznanil. Med temi so bile poglobitniši: Naj škofje skerbijo, da pripravim učenik bere in razlaga s. pismo učencam duhovskega stanu; naj višji in nižji duhovni pastirji vernimu ljudstvu skerbno oznanjujejo božjo besedo, naj škofje se sami zvesto deržijo na svojim sedeži, in naj ravno tako nižji duhovščino k zvesti seji na svojim mestu prideržujejo, da potrebe vernikov vselej zadosti oskerbeti zamorejo; naj se za višji in nižji cerkvene službe le skušeni, pripravi in vredni močje izbiraajo, in da naj nihče več cerkvenih služeb vkupej nima, kakoršnih ni v stanu sam po potrebi previditi. Dalje naj škofje svoje podložne z modrostjo svariajo, in naj se njih opominu ali sodbi vsakteri s pokorščino podverže; naj za potrebo vendar bo pot do višji duhovne sodbe odperta; vse preiskovanje zavoljo kteriga pregreška pa naj se godi s previdnostjo, in naj se gleda na resnične in veljavne priče. Dalje naj škofje skerbijo, svoji duhovščini potrebne prihodke

preskerbeti, de se zavoljo pomanjkljivosti ne bo duhovna služba opuščala; naj se za oskerbovanje vernikov število duhovnov po potrebi pomnoži, ali naj se tudi nove fare napravijo, in potrebna plača za duhovne pastirje ali od starih prihodkov vzame, ali po novih potih pridobi; naj škofje pazno čujejo za dobro oskerbovanje cerkveniga posestva, zraven pa tudi gledajo, de cerkve same, njih zidanje in oprava bodo v dobrim stanu. Dalje naj se gleda na spodobno in redovno opravljanje božje službe in svetih zakramentov; in ako niso posebne stare navade napoti, naj se vse ravna po šegi rimske cerkve; za tega voljo naj se cerkvene bukke, namreč misál, pontifikal, rituál in brevír, pregledajo in popravijo. Za dobro izrejo mlade duhovšine naj še napravijo semeniša; per odbiranji novih duhovnikov naj se skerbno gleda na potrebno učenost in spodobno življenje; v cerkvenim redu naj duhovniki le po stopinjah in s primerjenimi odlogi višje gredo; življenje duhovnov naj bo sploh spodobno; preveč posvetno obnašanje in vsako pohujšanje naj bo daleč od njih; življenje teh, ki so v samostanih, naj bo na tanko in oestro po vodilih njih reda. Poslednjič naj za zakonski stan velja v prihodnje, de zakon se ne sklepa skrivaj, ampak pred duhovnim pastirjem in dvema pričama; popred naj se zgodijo trije oklici, in zapovedi od zakonskih zadržkov naj se v spominu imajo.

Vse te postave so z veliko previdnostjo zložene, in ako bi se bile povsod po vsim obsežku spolnovale, bi bila gotovo sveta cerkev kmalo vso drugo podobo prejela, kakor se je zgled po manjši meri nad Milansko cerkvijo ob času s. Karlna Boromejskiga pokazal. Te postave so bile tudi povsod po deželnih in škofijskih zborih oznanjene; le v Francii niso bile precej sprejete, časama pa so tudi v veljavo prišle; v deželah, ktere so bile pod krivoversko oblastjo, niso mogle biti oznanjene, in tedaj tudi niso sploh vezale; v novejših časih se je pa tudi tukej veliko spremenilo. Papeži sami so za spolnovanje postav Tridentinskiga zbora čuli, in Pij IV. je zbor kardinalov za razlaganje teh postav osnoval. Mnoge postave v cerkvenih rečeh so potem papeži sami izdali, sicer ne brez posveta kardinalov, ker se potem ni noben vesoljni zbor ohajal. Tako je papež Pij IV. določil vodila zastran dovolitve ali prepovedi bukev; Pij V., Klemen VIII. in Urban VIII. so skerbeli za popravo mašnih bukev in brevirja, Pavel V. in Benedikt XIV. ritual, Klemen VIII., Urban VIII. in Benedikt XIV. za pontifikal, Benedikt XIV. za ceremonial; Sikst V., Klemen VIII. in Urban VIII. so previdili novo izdajo s. pisma. Papež Benedikt XIV. je dovolil pomanjšanje v številu zapovedanih praznikov, polajšanje postave zastran posta, določil je vodila za zakone med katoličani in krivoverci; Klemen XIV. je število praznikov še dalje pomanjšal. To se ni zgodilo v oslabljenje pobožniga duha, ampak le v olajšanje vernikov per stiski hujih časov. Po mnogih drugih postavah so papeži posebej duhovni in miniški stan v lepim redu ohranovali; per seganji deželskih poglavarjev v cerkvene reči so pa tudi svoj glas z vso resnobo nasprot vzdigovali.

Ko je katoliška cerkev v sredi napadov, stisk in sil svojo svobodnost ohranila, in svoj stan v boljši red poravnala, je bilo

pa vse drugač s stanam krivoverskih cerkev; odtergale so se od pokoršine do naslednikov s. Petra in od reda katoliške božje službe, prišle so pa v posvetno sužnost, in so več ali manj keršansko podobo zgubile. Samo v Anglii se je vredba škofov po starim ohranila, pa višji cerkvena oblast je bila v rokah kraljev in kraljic; v božji službi se je nekaj katoliških šeg obdržalo, pa duh katoliški je bil zgubljen. V Nemčii je skoraj ves razloček med duhovskim in neduhovskim stanam nehal, in deželski vladarji so v cerkvenih rečeh samovoljno zapovedovali; božja služba je skoraj na samo suho pridigo in petje prišla. Per Kalvinijanih v Francii, Belgii, Škocii in Švajcarski je cerkvena oblast večjidel v roke ljudstva prišla, ker so v njih snidih zraven cerkvenih služabnikov in starašinov tudi odborniki iz med ljudstva govorili; božja služba je per njih še zadnje ostanke gorkote zgubila. Časama je pa še tista mala edinost med njimi upadla, kar se je od nje še po posamskih deželah ohranilo; duh človeškiga pametovanja in zraven duh popolne nevere je vse če dalje bolj razdvojil in razkrojil.

180. Življenje vernikov; jezuiti in drugi novi miniški redovi.

Med verskimi prepiri in premembami je sicer pravi duh katoliškiga življenja pri mnogoterih upadel, duh posvetniga modrovanja je pozneje marsiktere serca merzle storil, in duh nevere je semtertje vsaki razujzdanosti pot pripravil; vender ni misliti, da bi bila po vsim tem prava pobožnost v sredi katoliške cerkve popolnoma pomanjkovala, še se je kazalo veliko zgledov svetosti, kakoršni bi prvih časov keršanstva ne bili nevredni. Kako svetle luči katoliške cerkve so bili rimski papež s. Pij V.; škofje: s. Tomaž v Valencii na Španskim, s. Karl Boromej v Milanu, s. Frančišek Salezi v Genévi, s. Alfonz Ligvorijan v Neapolitanski; mašniki: s. Filip Neri v Rimu, s. Vincenci Pavljan in zvel. Peter Fureri v Francii. Koliko podob čudne svetosti so dali miniški redovi v svojih začetnikih in udih, kakor so bili s. Ignaci Lojolski, s. Janez od križa, s. Kajetan, s. Janez od Boga, s. Hieronim Emilijan, Kamil Leli, s. Jožef Kalasankci, s. Jožef Kupertin, s. Terezija, s. Angela; med njimi s. Frančišek Borgia, zgled pobožnosti tudi možem višjih stanov, s. Joana Frančiška vdovam, s. Alojzi in s. Stanislaj Kostka mladenčem, s. Roza Limanska devicam. Razun teh in mnogih drugih koliko novih aposteljnov v oznanovanji s. evangelija, kakor s. Frančišek Ksaveri v Indii, s. Ludovik Bertrand in s. Peter Klaver v Ameriki; in zopet novih marternikov za sveto vero, kakor s. Fidel Sigmaringinski, misijonar med Švajcarskimi krivoverci, devetnajst Gorkumskih mučencov v Nizkozemlji, in veliko število misijonarjev in novih vernikov, kateri so kakor marterniki v Japonii, Kini in Indii in v Ameriki svojo kri za Kristusa prelili.

Za ohranitev in razširjenje svete vere, za obujenje in oživiljenje pobožniga duha, za izrejo in obrambo mladosti, in za pomoč do

ubozih in bolnih so v tej dobi novi miniški redovi toliko storili, da poprejšnji časi nimajo toliko skazati. Pred vsimi drugimi so imenovati jezuiti. Njih začetnik je bil s. Ignaci Lojolski, iz plemenitiga rodu na Španskim; v mladosti serčin vojak je bil v boji ranjen, v času ozdravljanja je dobil bukve življenja svetnikov v roke, in po lepih zgledih je bil toliko obujen, da je vse drugačno življenje začeti sklenil. Njegov poglavitni namen je bil zdaj, za razširjenje svete vere med neverniki delati; zatoraj se je podal v Pariz, si ondi potrebne učenosti pridobiti. Pridružili so se mu možje za učenost in pobožnost vneti, le Ferer, s. Francišek Ksaveri, Lajnez, Salmeron, Bobadila in Rodrigvez; kmalo se je v njih sklep obudil, vse svoje življenje v zveličanje drugih posvetiti. Papež Pavel III. jim je po njih prošnji dovolil, nov minišk red ustanoviti, v katerim je zraven navadnih treh obljub ubožtva, čistosti in pokoršine še četrta veljala, iti, kamor koli jih v misijone višji poglavar cerkve pošlje. Kmalo se je novi red uterdil, in po kersanskim svetu daleč razširil; papeži so mu tudi mnoge posebne pravice dovolili. Posebno modro so bile postave noviga reda osnovane; poglavitni namen udov je bil, vse v večji božjo čast delati; zatorej je bilo njih djanje na lastno posvečenje in na zveličanje bližnjiga obrnjeno. Med ude so se izbirali zgol taki, kateri so bili na telesu zdravi, po duhu dobro obdarovani, in v sercu pobožni; pripravljanje za novi stan je bilo dolgo in ojestro, prvi noviciat je terpel dve leti, in drugi po dokončanih letih lastniga učenja in podučevanja šolske mladosti, eno leto; po tem so bili še le poslednje obljube storjene, vender do četrte jih je le en del prisel. Oblast višjih je bila sicer obilna, in popolna pokoršina do njih je veljala; pa pristojniki in opominovavci so jim bili na stran dani, kateri so na njih djanje čuli, in jih o potrebi zavračevati mogli. Djanje noviga reda se je nar pred pokazalo v zagovarjanji in brambi prave vere proti krivovercam; kakor nalaš v ta namen je božja previdnost novi red obudila. Za tem je nastopilo oznanovanje s. evangelija med neverniki, kjer je s. Francišek Ksaveri bandero s. Križa pred drugimi v neznane kraje nesel. Zdrava katoliška učenost in prava kersanska pobožnost se je dalje v podučevanji in izreji mladosti kakor iz noviga sejala in sadila; sole jezuitov so bile po svojim neprecenljive, in smejo po dosti stranéh tudi današnjim v zgledalo biti; bukve vsakterih človeških vednost, posebno pa bogoslovskih, še sedanje dni učene in prebrisane glave jezuitov oznanujejo. Poslednjič so jezuiti za poterjenje katoliške vere in za oživljenje prave pobožnosti delali na prižnici in v spovednici za visoke in tudi nizke, in posebej v duhovnih vajah in misijonih med katoliškim ljudstvom. Sovražnik duš, kterimu so velik rop odvzeli, ni mogel vsiga tega pokojno terpeti; tedaj si je z obrekovanjem, grajanjem in preganjanjem po vsi moči zoper ta red prizadeval; in božja previdnost je dopustila, da je poznejši papež, Klemen XIV., spet razderl ta red, ki je stal kakor močn zid katoliške cerkve; nevera in razujzdanost pa se je po tem kakor povodinj vderla.

Med starimi miniškimi redovi je ta doba tudi nekatere pre-naredbe pokazala, ktere so ali v povišanje katoliške učenosti, ali pa v dušni in telesni prid keršanskiga ljudstva služile. V redu s. Franciška je v Italii Matevž de Bassi iskal prvo ojštro obuditi; oblačilo, ojštro pušavniško življenje je bilo po zgledu začetnika spet vpeljano; udje so se zlasti pečali z oznanovanjem božje besede in skerbjo za spreobrnjenje velicah grešnikov. Papež Klemen VII. je to posebno društvo poterdil l. 1528, in minih so se po svoji lastni obleki imenovali kapucini. Veliko dobriga so ti minih med keršanskim ljudstvom storili na prižnici in v spovednici; posebno se je njih usmiljena ljubezin pokazala v strežbi bolnikov ob času hude kuge v Italii, in zatorej so se tudi naglo in daleč razširili. Per svoji ubožnosti ta red ni lahko obudil zavidenosti hudobnežev, in se je do poslednjiga časa brez večjiga zatiranja ohranil. Med redam s. Benedikta je častiti de la Kur v Francii z velikim trudam duha prvih postav svetiga začetnika obudil; kardinal Rišelié je početke podpiral, in papež Klemen VIII. je popravo reda poterdil. Več samostanov se je pod vesoljnim prednikom, kteri je v samostanu s. Germana v Parizu stanoval, združilo; izbrali so si v pomočnika s. Mavra, učenca s. Benedikta, in od tod je bilo njih ime mavrini. Osnovali so ti minih posebno dobre duhovske semeniša, in so v svoji sredi učene može šteli, kteri so veliko za pojasnjenje cerkvenih zgodeb, in za izdajo bukev cerkvenih očetov storili. Med redam karmelito je s. Terezija poprejšnjiga duha spet ponovila. Iz žlahtne hiše v Španii rojena, je že v mladosti pobožniga duha pokazala; Bog je dopustil, de je v daljšim življenji slabost in nestanovitnost človeškiga serca poskusila; časama bolj vterjena je dala razsvetljeniga duha, globokiga pobožniga občutka navzeto serce na znanje; po svojih bukvah, ki so polne svetih naukov, je za veliko duš postala duhovna učenica. Papež Pij IV. ji je l. 1562 dovolil prenarvedbo med nunami karmelskiga reda; med veliko zoperstavo je v ponižnosti, poterpjenji in zaupanji v Boga dosti samostanov na boljši pot pripeljala. Tudi med minihe karmelskiga reda se je njena poprava razširila; tukaj ji je bil s. Janez od križa na strani, mož, ki je bil kakor gorečih angelov eden v človeškem mesu, in kteriga bukve so v naukih duhovniga življenja še obilniši moči. Minih prenarjeniga društva, namreč neobuti karmeliti, so veliko delali v postrežbi bolnikov in v podučenji vernikov; zatorej so se tudi kmalo po vsih katoliških deželah razširili. Po enakim potu se je krog l. 1540 v Španii začel posebin red neobutih avguštinijanov, ktere je papež Sikst V. poterdil.

Drugi duhovni redovi so bili v ta namen obrnjeni, med stannam mašnikov boljšiga duha obuditi. Taki so bili nar pred teatini; njih začetnik je bil s. Kajetan iz Vičence na Beneškim. Njegova želja je bila, duhovnov pridobiti, kteri bi bili možjé čistiga življenja, potrebne učenosti in nobeniga časniga dobička željni; papež Klemen VII. je že l. 1524 njegov početek poterdil, in papež Pavel IV., popred Teatinski škof v Neapolski, ga je posebno podpiral; po njem je tudi novi red svoje ime dobil. Ti duhovniki so kakor

pridigarji in misijonarji med vernim ljudstvom veliko dobriga storili. Drugo društvo redovnih duhovnikov so bili somaskani, kateri so se l. 1528 po s. Hieronimu Emilianu, sinu Beneškiga svetovavca, začeli, in po papežih Pavlu III. in Pii V. poterjeni bili. Njih dolžnosti so bile oestro življenje, neprenehana molitev in podučevanje ljudstva na kmetih; v mestih pa so tudi višji šole osnovali. Barnabiti so dobili ime od cerkve s. Barnaba v Milanu, kjer so se trije duhovni, Zakaria, Ferera in Morizja za združeno življenje in podučevanje ljudstva in posebno mladosti soedinili; papež Klemen VII. jih je poterdil l. 1532; v misijonih, šolah in semeniših je njih delo dosti sadu prineslo. Ti redovi so se posebno v Italii razširili. Oratorijani so bili društvo duhovnih in neduhovnih, katero je s. Filip Neri, za podučenje mladosti, strežbo bolnikov in spreobrnjenje grešnikov vnet mašnik, l. 1548 v Rimu osnoval. Gregor XIII. je l. 1574 to društvo poterdil; delalo je za obujenje pobožnosti med ljudstvom, pa je tudi učene možove v svoji sredi štelo. Drugi so bili oratorijani Jezusovi, katere je kardinal Beril v Parizu vstanovil l. 1611, in papež Pavel V. poterdil. Leti so tudi dosti zasluženja imeli za izboljšanje duhovskega stanu v Francii, in so lepo število učenih mož med seboj imeli. Oratorijani niso bili po obljubah zavezani, ampak le prostovoljno združeni.

Še drugi novi redovi so se v tem času začeli v pomoč za dušne in telesne potrebe. S. Janez od Boga je bil oče za usmiljene brate; rojen na Španskim se je v dneh moške starosti zraven skerbi za lastno dušo posebno vdal strežbi bolnikov krog l. 1545; čudno je bilo, kar je storil, zapušene ubožčike pod streho spraviti, jih s potrebnim previditi, in jim vse potrebno za dušo in telo preskerbeti. Njegovi tovarši so se po njegovi smerti v društvo zbrali s tremi navadnimi obljubami in s posebno zavezo za strežbo bolnikov; papež Pavel V. je njih red poterdil, in veliko dobriga so storili v bolnišnicah po vsih katoliških deželah, posebno ker niso gledali ne na vero, ne na stan bolnikov, ampak le na njih potrebnost. S. Jožef Kalasanci, pobožin in za bolnike in sirote skerbini mašnik iz Španskiga, je l. 1600 z nekaterimi možmi enakih misel vstavil nov red v izrejo in podučenje mladosti; papež Klemen VIII. je ta red poterdil. Gregor XV. mu je še večji milost skazal, in od slej se ti miniji imenujejo piaristi ali očetje pobožnih šol. Kar so ti redovi po samim namenov imeli, je nekako vse obseglo novo društvo, katero je s. Vincenci Pavljan vstavil. Ta mož je bil v Francii blizu pirenejskih hribov l. 1576 rojen, mlad je čedo pasel, za voljo brihtne glave in dobriga serca je bil po tem v šolo dan; dorašen je v duhovni stan stopil, in se je tukaj trudil za lastno izobraženje in tudi za podučenje mladosti. Na poti čez morje so ga morski roparji vjeli, in v Tuniz v sužnost prodali; ondi je svojiga turškega gospodarja spreobrnil, in je bil po tem rešen. Zdaj se je trudil kakor duhovni pastir blizu Pariza, v izreji otrok kneza Gondí, in v dobrih delih do revežev in bolnikov; začel je tudi misijone v odložnih soseskah na kmetih, zbral sem ter tje društva pobožniga ženstva v pomoč revežev,

bolnikov in sirot; na vse to je bil po kralji Ludoviku XIII. v duhovniga oskerbnika vsih jetnikov na galejah postavljen. Čudno je bilo, da je per toliko raznih opravih sam bil v stanu vse zvesto spolniti, kar je moči mnogoterih potrebovalo; njegove dela so se množile, ko je dolga vojska revšino in kužno bolezn v Francijo prinesla; takrat se je on, desiravno sam ubožin, očeta cele Francije pokazal, nesošteti mili darovi so šli skozi njegove roke. Med tem pa je skerbel misijone bolj uterditi, in je društvo mašnikov v ta namen zbral, ktero je papež Urban VIII. l. 1632 poterdil; kmalo se je to društvo razširilo v Francii, Italii in Polonii, tudi na afrikanskih bregovih. Udje so se imenovali misijonski duhovni ali lazaristi od hiše in kapelice s. Lazara v Parizu. Poln zasluženja je začetnik društva, s. Vincenci l. 1660 umrl. Društvo temu podobno je pozneje vstavil krog l. 1632 učeni, pobožni in goreči škof s. Alfonz Ligvorijan; po poterjenji papeža Klemenca XII. se je imenovalo društvo presvetiga Odrašenika. Udje so si prizadevali za posnemanje Jezusa v lastnim življenji, za podučenje mladosti in odraseniga ljudstva, posebno v misijonih; imenujejo se sploh redemtoristi ali ligvorijani.

Tudi med ženskim spolam so se nove duhovne društva osnovala, ne samo v lastno posvečenje namenjene, ampak zlasti v dušno in telesno pomoč bližnjiga. S. Angela, duša čistiga serca, ki je nase vso pozabila, in le na reve bližnjiga mislila, je osnovala krog l. 1537 društvo v postrežbo bolnikov in izrejo ženske mladosti; dobila je poterjenje za novi red od papeža Pavla III., in si je s. Uršulo v pomočnico zbrala; od tod se te nune imenujejo uršuline. Razširile so se v Italii, Francii in Nemčii, in so si veliko zasluženje nabrale v izreji keršanskih deklic. Temu podobno društvo je vstavil s. Francišek Salezi, s pomočjo pobožne in blagorodne vidove s. Joane Franciške, z namenam v postrežbo bolnikov in izrejo otrok. Te nune so salezijane ali sestre od obiskanja Matere božje; razširile so se v Italii, Nemčii in Polonii; papež Pavel V. jih je l. 1618 poterdil. Posebno v postrežbo bolnikov, ubožčikov in sirot, pa tudi v izrejo otrok in skerb za jetnike je postavil s. Vincenci Pavljan žensko društvo, ktero se je časama iz družeb usmiljenih žen prerodilo, in kterimu je gospo Luízo le Gras voditeljco dal l. 1629. To so usmiljene sestre, ktere so se kmalo od začetka po vsi Francii razširile, v novih časih pa po vsim keršanskim svetu in tudi v ptujih delih zemlje svoje hiše imajo.

Nevernimu in razujzdanimu svetu pa je bilo potreba še posebin zgled pokazati, kjer bi se učil, kaj de je več iskati, posvetnih sladnost, ali nebeških dobrot. Janez de Ransé, kteri je v svojih mladih letih po šegah spačeniga sveta živel, pa je bil po pogledu z naglo smertjo vzete grešne tovaršice spreobrnjen; je l. 1662 v kloštru la Trapi v severni Francii društvo osnoval, ktero zraven nar večjih ojestrost vedno molčanje ohrani; ti minihi, trapisti imenovani, so udov dobili posebno iz Nemčije in Anglije, desiravno je njih postava silno težka.

Deveta doba.

Silno zatiranje katoliške cerkve med prekucijo vsih starih deželskih vstav; znamenja boljšiga prihoda cerkve.

Od l. 1792 do 1854.

181. Grozovita francozka prekucija, papež Pij VI. kot marternik v pregnanji.

Kar so novoverci v šestnajstim stoletju začeli, kar so neverci osemnajstiga stoletja z vso močjo pospeševali, to je svoj žalostni in strašni konec pokazalo z začetkam té dobe. Podkopovali so novoverci cerkev in stol s. Petra, neverci so hotli altar popolnoma vničiti, pa tudi državo in prestol razrušiti. Glas v družbah, beseda v pismih in bukvah, nebožja izreja mladosti v šolah, pohujšanje in podpihovanje ljudstva v domači hiši in na tergu, vse vkupaj je grozovito prekucijo obetalo. Desiravno so se hudobni nauki po vsih stranéh raztrosali, in grešni početki po vsih deželah snovali, vender ni bilo nikjer tako hudo, kakor v Francii; tukej je bilo ognjiše, od koder se je pogoriše za svete cerkvene naprave pa tudi za stare deželske vstave razširilo. Ondi ravno pa je napáčno in malo keršansko gospodarstvo poslednjih vladarjev obilno vnetila pripravilo, strašin plemen podžgati; dežela silno zadolžena, ljudstvo težko obloženo, duhovšina sicer po velikim delu dobra, pa srednji in višji stanovi zlo spačeni, kralj memo veliko prejšnjih boljši, pa njegovi služabniki brezbožni, dobriga izhoda to ni moglo najti; zraven so še prišli glasovi od nove svobodnosti v severni Ameriki, kjer so se dežele od angležke oblasti odcepile. Kralj Ludovik XVI. bi bil rad nesrečni stan svojiga kraljestva na boljši poravnal, ubogal je l. 1789 nesrečni svet, državni zbor vsih treh stanov, duhovskega, plemeniškiga in mestnjanskiga poklicati, de bi se potrebe dežele poravnale. Pa tretji stan, zmed srednjiga in nižjiga ljudstva izbran, je bil po hudobnih naukih že ves za prekucijo vnet, ošabno se je kakor edini postavni zbor obnašal; število malovrednih duhovnov in njih vodja Talejran, nevredni Oténski škof, se jim je pridružilo; in kralj je mogel privoliti, de so se vsi trije stanovi v eno združili. Že je podkurjena druhal v Parizu staro terdnjavo Bastilo napadla in razdjala, v zboru pa je mogočna stranka prekucnežev jela stare pravice napadati. Perve so bile zadete pravice duhovšine in posestva katoliške cerkve; desiravno je duhovšina obilne darove in pomočke za potrebo dežele obetala, desetine so ji bile na ravnost odrečene in nasprot davki po vsi ojsrosti naloženi; kmalo je prišel hudobni sklep na dan, vse cerkveno premoženje za državo vtegniti, de bi se z njim deželni dolgovi splačali, in preden je bilo leto per koncu, je že bilo za 200 milijonov lir cerkveniga posestva naprodaj. Verh tega

je bila za katoliško vero pglavitna pravica vzeta, in vsaki veri, tudi neveri je bila v Francii prostost zagotovljena. Druhal ljudstva se je pridružil Filip Orleanski; kmalo je orožena množica kralja iz Versajlja v Pariz pritirala, in ondi je zdaj tudi zbor gospodaril. Potem ko je ta državni zbor vse stare pravice in vstave posamskih francozkih dežel overgel, in vse po novi šegi razdelil in razmeril, se je lotil ravno tako cerkvene vredbe, katero je hotel vso državni oblasti podvreči. Namesti 136 prejšnjih škofij je bilo stvarjenih le 83 novih; škofijske korarstva so bile odpravljene, in vse posebne duhovne službe odvržene; volitve škofov in duhovnih pastirjev so bile zboram deželskih oddelkov zročene, vsa oblast v cerkvenih rečeh je bila papežu odpovedana, samo po imenu je imela še zveza z njim ostati. Verh vsiga tega bi bili imeli škofje in mašniki na novo državno vstavo priseči, ali pa svoje duhovne službe zgubiti; ko so bile cerkvi vse posestva in duhovnim vsi poprejšnji dohodki odvzeti, je imela duhovšina svojo dosti pičlo odmerjeno plačo iz državne denarnice dobivati. Tudi vsi miniški redovi so bili z enim potam razdjani, in posestva samostanov med državno lastino potegnjene; miniham so slabo plačo obljubili, in še slabji plačevali. Vse to se je zgodilo l. 1790; in kralj Ludovik je bil s silo primoran, take sklepe podpisati. Tukaj je bil čas hude skušnje za francozko duhovšino, pa njena večjina se je Bogu in cerkvi zvesto skazala. Zmed škofov so bili samo štirje nevrredni; kateri so prisego na državno vstavo storili; med njimi je bil Talejrán, kateri je potem tudi nove po nekersanski postavi izvoljene škofove posvečeval. Zmed druge duhovšine jih je bilo več kot 50.000, kateri so se stanovitno branili priseči; drugi so sicer bolj zavoljo strahu prisegli, pa so se svoje prisege kesali; med manjšim številam malopridnih je bil slabo sloveči Gregoár, kateri je zato tudi škofijo dobil. Med minih se jih tudi ni manjkalo zvestih in stanovitnih mož, kateri so se kakor zlato v ognjeni peči skazali; marsikteri pa so tudi kakor ob Lutrovim času med prekucijsko druhal derli, in so bili nar huji grozovitneži, kakor posebno Šabó in Fušé, ktera sta v narašanji prekucije slovela.

Papež Pij VI. je že sicer popred dosti zaničevanja starih cerkvenih postav viditi mogel; vender kar se je zdaj v Francii godilo, to je vse sile preseglo, ktere je katoliška cerkev kdaj imela preterpeti. On je tedaj l. 1791 državno postavo za duhovšino overgel, volitve novih škofov kot neveljavne oznanil, in škofam in mašnikom, kateri so prisego na državno vstavo storili, duhovno oblast preklical. Več duhovnih je zdaj s spokornim duham od prejšnjih početkov odstopilo, in se papežu popolnoma podverglo; verno ljudstvo pa ni maralo za duhovne, od deželske oblasti vrinjene, in se ni dalo od zapeljivih naukov premotiti. Državni zbor se je zato maševal nad papežem; njegovo bulo je sramotno po mestu prenašati dal, in papeževo posestvo v Francii z Avinjon-skim mestam odvzel. Že so tudi začeli stanovitne katoličane preganjati, zveste duhovne v ječe metati, ali iz dežele pahati, ali jim malo plačo kratiti. Druhal nar hujih prekucnežev z imenam jakobinov se je soedinila, in je cerkev s. Genovefe v svoj nebožji

tempelj prestvarila. Ubogi kralj Ludovik XVI. si zdaj sam svojiga pokoja in svojiga življenja ni bil svest, in je skušal s kraljico, sinam in hčerjo in sestro skrivaj zbežati; pa spoznan je bil na poti, in spet v Pariz nazaj pritiran, in v svojim gradu Tuilerien-skim tanko zavarovan. Čez Nemčijo in Avstrijo je zdaj gospodaril cesar Franc II., sin Leopolda II.; združen s pruskim kraljem je poslal svojo vojsko, rešit nesrečniga francozkiga kralja; iz začetka je početek šel po godu, kmalo pa se je jelo napak obračati. Pa v Parizu je ravno ta poskušnja ptuje vojske razujzdano in samopašno druhal še huje zoper kralja zdražila; napadli so kraljevi grad, švajcarske stražnike in kraljeve služabnike neusmiljeno pomorili; komaj je kralj ubežal poboju s svojo blago družino, pa zdaj je bil veržen v ječo s kraljico Marijo Antonijo, z otrokama, Ludovikom in Marijo Terezijo, in s sestro Elizabeto. Zdaj je hudobni zbor očitno vso oblast nase potegnil, in ječe so se polnile duhovšine in ljudstva, sploh takih, kateri so bili veri in kralju zvesti. Kmalo se je začela tudi grozovita morija s kervavim mescam septembram; od ječe do ječe je derla kervi željna druhal, in morila brez razločka starosti, stanu in spola; samo 300 duhovnov, vmes en nadškof in dva škofa, je v Parizu padlo kot marternikov, in drugih nedolžnih iz raznih stanov do 7000 ljudi. V Avinjonu je bilo pomorjenih 600 mašnikov; nič bolje se ni godilo duhovnim, kateri so bili v Lijonu, Šalonu in drugih mestih zaperti. Drugi so mogli iz domačije bežati, pa še na meji so bili dostikrat obropani; božja roka pa je begune spremljala, ker so v ptujih deželah povsod pobožne serca našli, ktere so se njih reve usmilile. Vender nebožnost je s tem še le perve stopinje storila; veliko dalje se je vse vdiraló v brezen hudobije, kakoršne zemlja še ni bila gledala. Kraljeva oblast je bila odpravljena, ljudovlada oznanjena, trije grozovitneži, Robespier, Danton in Mará so imeli vso moč v rokah; nedolžni le za grehe očetov terpeči kralj Ludovik XVI. je bil konec l. 1792 pred sodbo postavljen, in od svojih podložnikov v smert obsojen. Ves Bogu vdan, in za svoje morivce odpušenja prosè se je pobožni kralj v začetku l. 1793 smerti bližal; „pojdi gor v nebesa, vnuk s. Ludovika!“ mu je zadnjo besedo spovednik klical, ko je njegovo glavo gilotina vzela, tista sekira, ktero so si hudobneži zmislili, hitreje svoje nesoštete žertve s sveta pošiljati. Pozneje je tudi kraljico Marijo Antonijo, in kraljevo sestro Elizabeto enaka neusmiljena in nezaslužena smert zadela; mladi kraljevič Ludovik XVII. je bil hudimu čevljarju zročen, potem tudi v ječo veržen, kjer je same reve smert storil; le kraljeva hči Marija Terezija, in dva kraljeva brata, Ludovik XVIII. in Karl X. so na ptuje odšli.

Od slej je šlo še huje zoper vero in duhovščino in vse poštene ljudi. V Parizu je toliko glav pod gilotino padlo, de se je na moriši popolno močvirje same kervi napravilo; v Lijonu tolovaji niso mogli z morijo konec biti, de so s kartečami med ubožčike streljali; v Nantih so veliko sto nedolžnih, možkih in ženskih po dvoje in dvoje zvezanih v reko pometali, de se je voda zagostila; v Avinjonu je bilo veliko mož, žen in otrok v ledenicah končanih.

Zraven so cerkve ropali, križe podirali in z nogami taptali, na zadnje altarje s tempeljni vred razdirali; konec vsiga pa je zbor sklep storil, da ni Boga, Pariški novi škof Gobé je svojo pastirsko palico v zboru z nogami taptal, in očitna razujzdanka s križem pod nogami je bila v procesii v staro častito cerkev Matere božje peljana, in ondi kakor boginja pameti na altar postavljena; v celi Francii je bilo potem 50.000 cerkev v tempeljne boginje pameti spremenjenih. De bi bil ves spomin v Boga vničen, so se koledar predelali, vse praznike odpravili, in namesti sedmiga dneva desetiga v državni praznik odločili. Pa tudi domače svete zaveze so bile vse razdjane, ko je bila ločitev zakonov dovoljena, očitnim razujzdankam pa državna pomoč pripravljena; v dveh letih je je bilo samo v Parizu 5900 zakonov razdrtih, in množica otrok po tej in drugačni poti sirot storjenih. Groza je zmisliti, kako de je bilo kersansko ljudstvo v stanu se tako globoko pogrezniti! Bil je na eni strani sad tistih hudobnih nauk, kateri so se poslednje čase če dalje z večji prederznostjo oznanovali; bila je na drugi strani šiba božja za nemarnost in mlačnost per teh, za nepokoršino do apostolskiga stola v hinavski krivoveri per unih, za malovernost in razujzdanost per mnogoterih; bila je huda skušnja v zveličanje per njih, kateri so še Bogu in cerkvi zvesti ostali. Kar jih je bilo še dobrih, so ali iz nesrečne dežele bežali, ali so v sili in strahu hudo grozovitost prenašali; bretanjsko ljudstvo, zlasti Vandejci, pa so za orožje prijeli, se za vero in kralja bojevali; res de so omagali pred veliko močjo nasprotnikov, vender prostost svoje katoliške vere so si v slavnim boji ohranili. Takošna tedaj je bila v Francii, ko so v Gospodovim tempelju boginjo pamet častili, in po terghih in ulicah enakost, prostost in bratovsko ljubezin kričali. Vender tako ni moglo obstati; ko nevera do verha pride, se nima drugam kot nazaj obrniti. V zadnje tudi državni snid ni mogel drugač, kakor spet očitno oznaniti, da Bog je, in da je duša neumerjoča; tudi služba praviga Boga je bila spet v tistih cerkvah dopušena, ktere se niso bile prodane, ali za državno rabo pobrane. Pa tudi pravica božja se je začela nad hudobneži kazati; zakaj državni snid se je obrnil kmalo zoper tiste, kateri so popred prekucii pospeh dajali. Dali so glavo pod gilotino: vojvoda Filip Orleanski, general Kistin, in veliko odbornikov; ravno tako več tistih škofov in mašnikov, kateri so bili po novim redu vstavljeni, namreč, Gobé, Lamuret, Fušé, in veliko drugih. To pa je pomniti, da so se imenovani možjé in mnogi drugi pred smertjo k Bogu obrnili; z nevarnostjo življenja so nekteri mašniki, posebno Lotringer, njih spovedi sprejemali, in jim odvezo od greha in cerkveniga izobčenja delili; Pariški nadškof Gobé celo ni mogel drugač do spovednika, kakor de mu je pisano spoved poslal, in prosil ga na poti iz ječe pričakati, in memogredočimu skrivaj odvezo podeliti. Pa tudi pervake prekucije je pravična sodba zadela. Robespier, Danton, Šabó, Kloc so pod gilotino nesrečne duše izdihnili, Mirabó, Mará, Petión so po drugih potih pregrešno življenje končali. Vse to vender oslepljenim ostankam ni oči odperlo; ena stranka, teofilantropi po imenu,

je deržala neko vero v Boga brez vsih kersanskih spominov; stranka tiste duhovšine, ktera je na deržavno postavo prisegla, in janse-niškiga kvasú navzeta bila, pa je med katolicani še večji oblast imela, in pravi katoliški duhovšini pravice po vsaki poti kratila. Glava té stranke je bil Bloaski škof Gregoár, kateri je l. 1797 v Parizu zbor odcepljencov sklical, kjer so bile marsiktere v deržavnim zboru skovane postavbe ponovljene.

Med vsimi temi notranjimi prekucijami in prenaredbami pa je Francija od zunaj imela hudo vojsko, ker so se skoraj vse vlade zoper njo soedinile; pa boj je na suhim večjidel Francozam po sreči bil, ker je vse, mlado in staro, za orožje zgrabilo; Nemčija do Rena, Nizkozemlja in Holandija je prišla v francozko oblast, Španija in Prusija ste od boja nehale, samo na mokrim so Angleži zmagovali, in Francozam vse naseliša pobrali. Ko je v Francii vlada hudih grozovitnežev nehala, so nastopili peteri vodji s svetam starašinov in odbornikov na strani l. 1795; mladi vojskovodja Napoleon Bonaparte je srečo francozkiga orožja v Italii povzdignil, Benečija je nehala sama svoja biti, in cesar Franc II. je mir sklenil. Pa zdaj je bil tudi papež Pij VI. s posestvam rimske cerkve v nevarnosti; Napoleon je brez vzroka l. 1797 papeževe dežele napadel, in Bolonjo, Feraro in Romanjo po sili vzel in verh tega težko dacijo naložil. Kmalo je bil l. 1798 drugi francozki častnik poslan, kateri je v Rimu ljudovlado oznanil, in s tem papežu vso deželsko oblast odvzel; hude sile in pregrehe so se zdaj v mestu množile, cerkve s papeževim gradam so bile oropane, papež po vsaki poti zasramovan, boginja prostosti s svetimi znamenji pod nogami na tergu postavljena. Papež, častit, osem-deset let star mož, desiravno v vedni nevarnosti, ni hotel svoje cerkve in svojiga ljudstva zapustiti; ali silni grozovitneži mu niso dali pokoja, mogel je pred koncam zime, od malo duhovnih in služabnikov spremljen, rimsko mesto zapustiti, in se v Sieno, in od tod v Florenco preseliti. V stranskim samostanu je slabi prečastiti starček nekaj mescov v miru prebil, od mnogih strani je prejel znamenja spoštovanja in darove; pa francozki vladarji mu tudi tukaj niso dovolili dolgiga pokoja. Bolan, z oteklimi nogami je bil papež Pij VI. naprej tiran skozi Parmo in Turin v Briansón, mestice v sneženih hribih na francozki meji, potem dalje v Grenobel in Valáns; pa tukaj so svetiga očeta že vse moči zapustile, cele dni se skoraj ni zavedil, njegov konec se je približal. Poslednje ure je bil per polni zavesti, je prejel z veliko pobožnostjo svete zakramente, se je pogovarjal od minljivosti pozemeljskih reči, in je sklenil s temi besedami: „Naj moj naslednik tako odpusti francoz-kimu ljudstvu, kakor mu jest odpustim.“ Taka je bila tedaj smert papeža Pija VI. v pregnanji na ptujim, pa vsa po zgledu Gospodovim l. 1799. Do zdaj ni noben papež božje cerkve tako dolgo vladal, kakor on, namreč 24 let in 6 mescov.

182. Poskušnje za novo zvezo Francije z rimsko cerkvijo, zlegi cerkve v Nemčiji, Italiji in Španiji; papež Pij VII. v vjetji.

Ker je bilo Rimsko mesto o smerti Pija VI. še v francoski oblasti, so se kardinali iz mnogih strani v Benedkah zbrali, kjer jim je cesar Franc II. pokojno mesto pripravil; ondi je bil izvoljen Pij VII., in tudi v cerkvi s. Jurja kronan. Nemški cesar Franc II., tudi ruski Pavel I., kateri je imel del katoliške Polonije pod seboj, španski in neapolitanski kralj so mu po poslancih svojo vdanost oznanili; pomoč združenih vladarjev, kateri so nov boj zoper francoske silovitosti srečno začeli, je Rimsko mesto od ptuje oblasti rešila, in papež se je zamogel v sredi l. 1800 na sedež s. Petra poveriti. Ravno v tem času pa je Napoleon Bonaparte, kateri se je po vernitvi iz Egipta sam perviga konzula ali župana postavil, v srečnim boji spet francosko moč v severni Italiji zaterdil, in za rimsko cerkev je Bolonja, Ferrara in Ravena zgubljena ostala. Novi papež si je prizadeval po vsi moči velike zlepe poravnati, ktere je bila sovražna oblast čez njegove dežele napejljal; sam per sebi in per svojim dvoru je začel obilno varčin biti, dal je postave za boljši obnašanje in življenje med ljudstvom, in je velikimu delu med prekucijo zapeljanih zanesel.

Papež Pij VII. je imel posebne želje, Francijo spet z apostolskim stolom spraviti; večkrat je sam rekel: de bi mu nič prijetnišiga ne bilo, kakor svoje življenje za to ljudstvo dati, ako bi zamogel s tem njegovo zveličanje odkupiti. Tudi Bonaparte, kterimu je bilo skerb svojo oblast vterditi, je želel sprave s papežem; zakaj spoznal je, de francosko ljudstvo ni vse brezbožniga duha, in de brez vere ni mogoče pokojniga in stanovitniga vladanja. Božja previdnost je tako obračala, de mož, kateri sicer sam ni vere imel, ji je služil v ponovljenje katoliške vere v Francii. Ko je papež željo francoskiga mogočnika spoznal, je poslal nadškofa Spina v Pariz, se zavoljo poravnanja cerkvenih reči pogoditi; pa velika težava je bilo to, in veliko zadržkov je na poti stalo. Zakaj vse škofije v Francii so bile v oblasti vstavnih škofov, kateri so bili od rimske cerkve odcepljeni, pravih škofov pa je bilo še veliko živih; tudi volitev duhovnih pastirjev in premoženje cerkveno je bilo vse v posvetnih rokah. Tedaj je bil kardinal Konsalvi iz Rima poslan, kterimu je bilo posebno obširno pooblastenje dano; tako je bilo mogoče delo hitreje doveršiti, in papež Pij VII. je novo zvezo ali konkordat poterdil proti koncu l. 1801. Po teh pogodbah je katoliška vera v Francii spet prostost v spoznavanji vzivala in očitno božjo službo imela; dobila je tudi cerkve nazaj, kar jih še ni bilo v prodaj danih; škofam in duhovnim pastirjem so bili spodobni dohodki iz deržavnih denarnic obljubljeni. Število škofij v celi Francii po novih mejah do Rena je bilo zlo pomanjšano, namreč na 10 nadškofij in 60 škofij prikrajšano; vlada je dobila pravico nove škofo imenovati, kterih poterjenje si je papež prihranil; stari škofje, pravi in vstavni, pa so se imeli vsi svoji

službi odpovedati, ker drugač se ni dala edinstvo doseči. Ta konkordat očitno razglasiti pa je Bonaparte do spomladi l. 1802 odlašal; nekaj ni hotel brezbožnikov naglo žaliti s poterjenjem tega, kar so bili pred nekaterimi leti sami zaterli; nekaj je iskal sam sebi večji moč tudi čez cerkev prideržati, zatorej je z oznanilam konkordata tudi nekatere postavbe razglasil, ktere so bile duhu pogodbo zlo nasprot. Papež Pij VII. se je zoper tako ravnanje z žalostjo pritožil, pa ni mogel kaj opraviti; terd kot jeklo je bil novi francoski vladar v svojih sklepah. Vender začetek boljšiga časa za katoliško cerkev v Francii je bil z veliko slovesnostjo obhajan; tudi so bile potem še nekatere reči v prid cerkve dovoljene, namreč nekateri dohodki za škofijske korarstva in semeniša so bili določeni, in zmed miniških redov je bila misijonskim duhovnam, šolskim bratam in usmiljenim sestram pravica dana se spet v deželi vseliti. Nova zveza z Rimsko cerkvijo je želje veliciga dela med francoskim ljudstvom spolnila, ker so mogli dolgo časa brez tolažil in pomočkov svete vere prebiti; pri drugim delu se je katoliški duh, kteri je bil v njih sercih dolgo zatert, iz noviga obudil, in mnogoteri zgubljeni so se očitno v družbo zveličanske cerkve povernili; res de je memo vsiga tega še velika množica neverniga in brezbožniga naroda ostala, vender katoliška vera zdaj ni bila več v očitno sramoto.

S Francijo vred je tudi Belgija z levim renskim bregom v boljši stan prišla. V Belgii namreč je cerkev o podjarmenji dežele enake zgube kakor v Francii terpela; samo de duhovšina se je večjidel stanovitno branila v tiste nekeršanske prisega francoske vstave privoliti, kardinal Frankenberg je za tega voljo raji v zapor šel. Poleg Rena pa so nadškofije v Mogunci, Treviru in Kolonii velik del posest zgubile, vera je tudi prišla ob pravico. Po konkordatu med Pijem VII. in Bonapartetam so bile v teh straneh škofije zopet v red djane, duhovšina je zamogla spet svojo službo prosto opravljati, in ljudstvo je bilo v stanu v sveti veri pokojno živeti. Pa za veliki del Nemčije to stran Rena je zdaj vihar razdjanja svete cerkve prišel; ker so bili Francozje mnogoterim nemškim knezam posesti unstran Rena vzeli, je bil l. 1803 sklep storjen, posvetnim vladarjem te zgube s cerkvenim posestvam poverniti. Razun tistiga, kar je pod Francijo padlo, je 18 škofij in več kakor 60 opatij svoje lepe posestva zgubilo; samo poprejšnji Mogunški nadškof Dalberg je z novo nadškofijo v Reznu in pozneje v Frankobrodu tudi nekaj dežele prihranil. Novi dohodki, kteri so bili za cerkve, duhovščino in minihe zgovorjeni, ali celo niso bili odločeni, ali so bili le slabo in po malim plačevani; cerkve z altarji so bile draginj oropane, mašne, šolske in druge mile vstanovila so bile raznesene ali vničene; vlade, katoliške in še bolj nekatoliške so brez mere v cerkvene pravice segale. Škofije so bile časama brez pastirjev, ker so eni odstopili, drugi pomerli; cerkve brez mašnikov, ker je stare smert pobrala, novih pa je bilo zavoljo pomanjkanja semeniš le malo. Namesti škofov je papež postavil apostolske namestnike, ker drugač ni bilo mogoče pomagati; pa tisti niso imeli zadosti moči, de bi bili v

stanu vsim potrebam zadostiti. Verh tega so se brezbožni nauki iz Francije v Nemčijo razširili, in prazni duh noviga modrovanja jih je veliko število premotil. V Italii, kamor se je francozka moč tudi stegnila, so cerkev enaki zlegi zadeli; število škofij je bilo zmanjšano, cerkveno posestvo v last vzeto, cerkvene pravice zatirane, samostani vničeni. Sicer je bil tudi za italijanske dežele nov konkordat storjen, in tudi z boljšimi pogodbami kakor za Francijo; na drugi strani je pa vlada znala cerkveno oblast po vsaki strani kratiti.

Napoleon je svojo velikost s tem povzdignil, de se je l. 1804 dal cesarja oznaniti; rad bi bil zavoljo večji veljave pred ljudstvom za svojo krono tudi cerkvén blagoslov prejel, in je tedaj papeža večkrat in močno nagovarjal, de bi prišel ga po cerkveni šegi kronat. V veliki zadregi je bil Pij VII., kaj de bi mu bilo storiti; zakaj posvetnih namenov podpirati mu ni bilo mar, zavoljo cerkvenih reči pa je bil v skerbi, in je upal per taki prilžnosti kaj boljšiga doseči. S tem namenam, v božjo čast, v prid cerkve in zveličanje duš, se je s solzami v očeh in v pozni jeseni vzdignil na pot čez snežnike v Francijo; z velikim veseljem in z veliko častjo je bil na poti sprejeman, in njegov prihod v Pariz je v mnogih srcih duha vere in pobožnosti obudil. Po dokončanim cesarjevim kronanji se je mogel papež še celo zimo v Parizu pomuditi, kjer je iskal za cerkev od cesarja boljši naredbe zadočiti; sicer ni dosegel vsiga po volji, vender so prejeli škofje večji prostost za svojo oblast, zaderžki za pristop v duhovni stan so bili pomanjšani, za izrejo mladosti, za oskerbljenje bolnikov in za dušne potrebe vojakov se je potem več zgodilo. O spomladi l. 1805, ko se je dal Napoleon v Milanu tudi italijanskiga kralja kronati, se je tudi Pij zamogel v Rim poverniti; z velikim spoštovanjem in obilno slovesnostjo je bil spet na tej poti sprejeman, in zraven je še to preserčno veselje dočakal, de se je Pistojski škof Ricci s cerkvijo spravil.

Prijaznost Napoleonova do papeža ni bila iz praviga duha, ker je bilo temu čudno naglo povišanemu možu le za vterjenje svoje oblasti mar; njegoviga prevzetniga duha je pokazala beseda, s katero si je bil sam cesarsko in kraljevo krono na glavo djal, rekoč: „Bog mi jo je dal; gorje mu, kdor se je dotakne.“ Težko mu je djalo, de je zraven njegove še druga oblast, namreč papeževa, v njegovih že silno pomnoženih deželah veljala; njegov sklep je bil tedaj, papeževo moč kakor si bodi mogoče s poti spraviti. Kmalu je dal več cerkvi nasprotnih postav razglasiti; v sredi miru je posedel papeževo mesto Jakin (Ankona), in je od papeža tirjal, de naj z njim derži zoper vse nasprotnike. Papež se ni dal z žuganjem prestrašiti, in je vredin odgovor poslal, de, ako cesar misli vso moč v posesti imeti, naj pomni, de pa Bog je viši od vsih vladarjev, kateri se tudi za pravico in nedolžnost mašuje. Avstrijski vladar se je med tem kakor Franc l. l. 1804 avstrijsanskiga cesarja razglasil, in je pozneje l. 1806 tudi krono nemškiga cesarstva odložil. Napuh Napoleonov pa je še bolj zrastel, ko je l. 1805 Avstrijo zmagal, potem posilil nemške

kneze in vojvode v svojo pokoršino, premagal pruskiga kralja in ruskiga cesarja; že je z deželami in kraljestvi gospodaril po samopašni volji, dal Neapolitansko svojimu svaku, in Španijo l. 1808 svojimu bratu Jožefu. Zdaj je tudi Španija okusila sad francoskih prenaredb; samostani so bili vničeni, njih posesti odvzete, miniham slabe plače obljubljene, škofje so bili siljeni s papeževim stolom ne več toliko tesne zveze imeti, so se vendar takimu prigovarjanju terdno nasprot stavili. Napoleon je dalje se preširniši proti papežu delal, in veliko postavam sv. cerkve zoperniga od njega tirjal; l. 1808 je ukazal Rimsko mesto z vojaki obsesti, odvzel je papežu krajine Ankono, Urbino, Mačerato in Kamerino, kardinalov je dal nekaj zapreti, nekaj iz Rima drugam odpeljati; papež sam je bil že malo drugač kakor vjetnik v svojim gradu. L. 1809 pa je prevzetni cesar še Rimsko mesto z vso deželjsko oblastjo papežu vzel, in mu samo letno plačo in njegove palače dovolil; papež Pij VII., stanovitin v svojim poklicu in neprestrašen, je zoper take krivice vnovič svoj glas vzdignil, in bilo izobčennja oznaniti dal zoper vse, kateri v deželah rimske cerkve sile delajo. V tej buli ni bil po imenu povedan ne Napoleon, ne njegovi pomagavci; pa očitno je bilo njemu in celimu svetu, koga de izobčenne zadene. Mogočnej se je sicer posmehoval papeževi obsodbi rekoč, de njegovim vojakam ni v stanu orožja iz rok izbiti; ali papež je prepustil svojo sodbo višjemu sodniku, naj jo doverši, kar se je ob svojim času tudi spolnilo. Po tem je šla silovitost Napoleonova še dalje; papež je bil iz Rima odpeljan, naglo skozi Firence in Turin v Grenobel tiran, po novim povelji pa spet v Savono nazaj vlečen; ondi je bil hudo zavarovan, nihče ni smel po samim z njim govoriti, tudi noben kardinal ni bil per njem blizo; pa on tudi ni hotel nič iz rok svojiga preganjavca vzeti, ampak se je raji na mile darove vernikov zanašal; zmerno je živel, in obilno in goreče molil. Kardinalov je bilo nekaj v ječah, nekaj v Parizu deržanih; drugi so živeli v ptujih deželah, in dobrotljivost vernikov, celo nekterih nekatoliških knezov, jih je ohranovala. Takrat l. 1809 je po novi zmagi čez Avstrijo tudi del slovenskih dežel prišel v francosko oblast, in cerkev je tudi tukaj stisko poskusila; s prazniki vred je bila slovesnost božje službe prikrajšana, število duhovnov se je zmanjšalo, in njih plača je bila negotova, nad cerkvenim posestvom se je po volji zatiravcov gospodarilo.

Zavoljo razpora med papežem in cesarjem je bilo zdaj veliko škofskih sedežev v Francii praznih; Pij VII. se je namreč še v Rimu in tudi v Savoni stanovitno branil, tiste škofoe poterditi, ktere je bil Napoleon imenoval. Samopašni cesar je iskal po mnogih potih poterjenje tistih škofov doseči; sporočila so bile poslana do papeža, žuganja in obetanja ni manjkalo; vendar papež se je deržal stanovitno, in je vso skerb pred križaniga Gospoda položil. Poklican je bil tudi narodni zbor škofov v Pariz l. 1811, kjer so bili mnogoteri cesarjevi volji vdani; ali glas Kašparja Maksimilijana, Minsterskiga podškofa, je vse na resnico opomnil, de brez papeža sklepi zbora nič ne veljajo; in zbor je šel brez sadu

in brez slovesnosti narazen. V svojim napuhu je Napoleon mladimu cesariču dal imé rimskiga kralja; l. 1812 pa je dal povelje, papeža v Francijo peljati; v sredi poletja, slab in za smert bolan je bil sveti oče tiran čez snežnike, in naprej skozi Francijo do grada Fontenbló blizo Pariza; toliko omagan je ondi došel, da več mescov ni mogel iz postelje. Med tem pa se je božja pravica nad prederznim cesarjem začela kazati; njegovi mogočni početki zoper Rusijo l. 1812 so bili nesrečni, pogoriše velike Moskove ga je posililo se nazaj verniti, in strašna zima, pomanjkanja in napadi sovražnikov so njegove skoraj nesoštete vojake malo manj kakor vse pokončali. Zdaj se je hotel s papežem ali v resnici ali na videz spraviti, ker je spoznal, da razpor s poglavarjem katoliške cerkve njegovo ljudstvo in druge narode zoper njega vzdiguje; vendar v vsi tej zadregi je od papeža le še večji reči dovoljene hotel; pošiljal je k njemu kardinale in škofo po svoji misli nagnjene, tudi sam je prišel s cesarico do svetiga očeta v Fontenbló. Že je bil papež Pij VII. na tem, cesarju Napoleonu veliko dovoliti, pa posvet z nekterimi kardinali ga je zavrnil, da je v listu svojo obljubo preklical; cesar, še ne dosti ponižan, se je zato nad tistimi kardinali zmaševal, in eniga zapreti dal. Pa zdaj se je tudi njegova ura približala; on, kteriga si je božja previdnost za nekaj časa v šibo malovernih ljudstev izbrala, je bil s svojo vojsko od združenih vladarjev per Lipsku potolčen l. 1813; in kakor za kralje in za narode, tako se je še toliko bolj častito za cerkev in njeniga poglavarja pot prostosti odperla.

183. Povernitev papeža Pija VII. v Rim; počasno vstajanje cerkve od hudiga zatiranja.

Silna nesreča proti koncu l. 1813 je cesarja Napoleona morala se s papežem spraviti; dal mu je na ponudbo se v Rim nazaj verniti, in en del poprejšnjiga cerkveniga posestva spet v last vzeti. Papež Pij VII. pa ni hotel drugač, kakor celo in nič ne prikrateno dedšino s. Petra. V začetku l. 1814, ko so združene vojske evropejskih vladarjev od vsih strani v Francijo stopale, je bil papež, spremljan od oboroženih mož, skozi Francijo spet v Savono peljan; nobeden kardinalov ni smel z njim potovati, le po samim, in v družbi častnikov od deželne straže so mogli hoditi, in vsakrteri v drugo mesto se obrniti. Ko je bila že vsa Italija zgubljena, in polovica Francije v rokah nasprotnikov, takrat je Napoleon še le povelje dal papeža izpustiti, in mu Rimsko mesto z okolico nazaj dati. V začetku spomladi je prišel Pij VII. na mejo svojih dežel v Bolonjo; ravno takrat so združeni vladarji tudi v Pariz, poglavitno mesto Francije, stopili; izpušeni so bili na to tudi še vsi tisti, kteri so v zagovarjanji cerkve in njenih pravic ječo v plačilo dosegli. Z velikim veseljem je bil papež na poti skozi svoje mesta sprejeman; v Rim pa je med posebno slovesnostjo stopil; ne da se izreči, kako željno in veselo de je ljudstvo svojiga Očeta spet v svojo sredo vzelo. Napoleonu, kteri z velikim cesarstvom ni bil zadovoljin, in bi bil rad celi svet podse

spravil, so združeni vladarji zdaj mali otok Elbo poleg toškanskiga brega v Italii v vžitek dali; pa v začetku leta 1815 je to selo zapustil, in se je spet v Francijo povernil z namenam poprejšnjiga cesarstva se spet polastiti; z njim vred se je vzdignil tudi njegov svak Mirat, misleč de bi mu utegnila zdaj cela Italija v last priti. Papež Pij VII. je mogel tedaj še enkrat Rimsko mesto zapustiti, vender le za kratke mesce; ravno zdaj pa je spoznal, kako de mu je njegovo ljudstvo zvesto, in koliko de so mu tudi drugi narodi vdani. Napoleonova nova slava je le 100 dni terpela, njegova naglo na noge spravljena vojska je bila vnovič zmagana, vdati se je mogel sam v roke svojih nasprotnikov, in kakor vjeblik je bil djan na majhin otok s. Helene v daljnem morji. Ondi mu je boljši luč posvetila, in začel je svojo tolažbo v veri iskati, katero je poslednje leta svoje mogočnosti tako prederzno zatiral. Papež Pij VII. se je tedaj po kratkim odlogu spet v Rim povernil, in Dunajski snid mu je njegove dežele vse, zunaj Avinjona nazaj dal; vender želje svetiga Očeta so bile té, de bi katoliška cerkev tudi v drugih krajih svoje posestva spet prefela, kar pa se ni zgodilo, ker so si posvetne vlade tisti rop že popolnoma osvojile. Na drugi strani so bili izgnani kralji spet na svoje sedeže povišani; Francijo je prejel Ludovik XVIII., Španijo Ferdinand VII. in Neapolitan-sko Ferdinand IV.; drugim so bile prikrajsane dežele povernjene. Avstrija je bila na sedanje meje razširjena, in slovenske dežele so prišle spet vse pod njeno mirno vlado; imé in čast rim-skiga cesarja pa se ni več ponovila, ampak le kot avstrijski cesar se je štel Franc I.

Po vterjenim miru je bilo za blagor cerkve vnetimu papežu skerb, velike zlege poravnati, ktere je bil čas vojske in zatiranja na njo pripravil. V Rimu je na prejšnji stan postavil naprave za izrejo mladosti in duhovšine, v nekterih rečeh je posebno rimsko vseučiliše še v boljši spremenil; tudi napravo za razširjanje svete vere ali propagando je spet v življenje poklical. Tudi mu je bilo mar, za cerkev spet tiste zveste, previdne in stanovitne vojšake obuditi, kteri so ji poltretje stoletje služili zoper krivovero in spačenost sveta; komaj ko se je bil v Rim povernil, je tudi red jezuitov spet iz noviga vstavil. Strašna prekucija in stiska dolgih vojsk je tudi posvetne vladarje učila, kako de je vera še za pozemeljski blagor potrebna. Desiravno evropejske vlade v veri niso edine, ko je en del katolišk, in drugi nekatolišk: vender so l. 1815 sveto zvezo med seboj storile, de hočejo svoje ljudstva sploh po keršanskim duhu vladati. Od keršanske ljubezni je kazala tudi zveza v zatrenje kupčije s črnimi sužnjimi iz Afrike, katero so perve evropejske vlade l. 1818 storile, in pozneje ponovile. Vender preden so zamogle državne vlade bolj keršanske biti, je bilo potreba, pred sveti veri spet splohno veljavo po evropejskih deželah dati; in preden je imela prostost med daljnimi narodi zemlje obstati, je bila dolžnost pred božjo cerkev v domačih stranéh iz sužnosti in razdjanja rešiti. Zatorej so katoliški vladarji začeli skerbeti, de bi se cerkvene reči v njih deželah v boljši red djale; pa tudi nekatoliški knezi so po storjenih

pogodbah na to gledali, de bi njih katoliški podložniki v duhovnih potrebah prehudo zanemarjeni ne bili.

V Italii je sardinski kralj Viktor Emanuel za svoje dežele s papežem l. 1817 pogodbo ali konkordat napravil, po kateri so bile škofije spet v nov red djane. Enako je skerbel neapeljski kralj Ferdinand za svojo deržavo; po konkordatu od l. 1818 so bile škofije v Neapeljski na manjši, v Sicilii pa na večji število djane, in kralj je dobil pravico, vredne duhovne može za škofijske stole imenovati; cerkev je dobila nekaj svojih posestev, duhovšina del svojih prejšnjih pravic povernjenih. V Francii je bilo posebno težko, kristijanstvo zopet v veljavo postaviti; zakaj narod je bil v neveri zastaran, v vojskah po duši zanemaren; in ako se je pod terdo Napoleonovo vlado neverni duh manj smel glasiti, prava vera še ni mogla do dna sere priti. Kralj Ludovik XVIII. je v novi vstavi katoliško vero kakor poglavitno v francozki deržavi spoznal, ker je vedil, de brez vere ni ne za kralje ne za ljudstva miru in sreče. Pa duh nevere se je spet z večji prostostjo gibal, bukve Volterjeve in drugih brezbožnikov so se brez števila med ljudstvom razširjale, katoliški mašniki, posebno misijonski duhovni pa so bili zasramovani in grajani. Perva potreba za francozko cerkev je bila, prazne škofske sedeže spet zastaviti, in dvome zavoljo konkordata od l. 1801 poravnati. Kralj je za tega voljo s papežem hotel nov konkordat pogoditi, kateri bi bil francozko cerkev spet v stan djal, kakoršin je bil v časih pred prekucijo, tudi število škofij pomnožil. Pa deržavni zbor, kteriga udov je bil velik del manj keršanskiga duha, se je nasprot postavil; pozneje je bila vendar začasna pogodba storjena, po kateri so bile škofije na 80 pomnožene, korarstva, semeniša in duhovne učilnice spet smele vstavljene biti; tudi dohodki so bili za duhovščino nekaj zboljšani, in pravica ji je bila dovoljena spet darila v ležecim posestvu prejemati. Pa število duhovnov je bilo dolgo časa zlo pomanjkljivo; misijonski mašniki in društvo s. Duha so se trudili z duhovno službo v zapušenih soseskah; tudi trapisti so se spet povernili, in so s svojo ojstro postavo razvaje nimu svetu resne zglede dajali. Za izrejo mladosti so delali šolski bratje, ktere je sicer Janez de la Sal, Remski korar, še l. 1680 postavil bil, kateri so se pa v novejšim času posebno pomnožili; v dekliskih izgojivnicah pa so bile pridne uršuline, in v bolnišnicah in sirotišnicah usmiljene sestre. Tudi so se začele mnoge društva in bratovšine med posvetnimi ljudmi, v razširjenje dobrih bukev, v podučenje otrok, v strežbo bolnikov. Per vsih teh napravah se je res v Francii tudi keršanski duh bolj obudil in povzdignil; pripomogli so zraven še nekteri pobožni pisatelji, kot Šatobrián, Laméné, de Mester s svojimi bukvami. V Španii je bila francozka sila sicer tudi cerkev nekaj zadela, vendar ne zadosti in ne za dolgo časa, ker je junaško ljudstvo z angležko pomočjo stiskavce pregnalo; samo duh nove vstave katoliški cerkvi ni bil preveč prijazin, zatorej je bilo cerkvi le v prid, ko je kralj Ferdinand VII. l. 1814 poprejšnji stan vlade spet naravnal. To de špansko cerkev je še le pozneje ognjena peč hude skušnje čakala.

V Nemčiji je bila cerkev močno potresena, ko je bilo vse cerkveno posestvo v posvetne roke potegnjeno, ko so se škofski stoli praznili, in mašniki če dalje bolj po malim štel. Še le ko je dežela od tujiga jarma oprostena bila, in ko je Dunajski snid l. 1814 začel nove zadeve ravnati, takrat je začela tudi cerkev boljši naredbe za svojo stran upati. Venderupanje je bilo prazno, in papež Pij VII. je bil primoran, se tudi za tega voljo zoper tisti snid oglasiti, ker so bile ondi pravice nemške cerkve skoraj vse v nemar pušene. Po samim le so skerbele manjši in večji nemške vlade cerkveni stan v svojih deželah poravnati. Nar pred je bil za Bavarijo in sicer že l. 1817 nov konkordat z rimskim stolom storjen, nadškofija Mnihovo - Friziška in pa Bamberska s 6 škofijami so bile vstavljene; pa konkordat je bil le čez več časa, l. 1821 izveršen. Virtemberska, Badenska, oboja Hesija in Nasavija so po buli papeža Pija VII. od l. 1821 dobile novo vredbo katoliške cerkve, s Fribursko nadškofijo in škofijami v Rotenburgu, Mogunciji, Fuldi in Limburgu. Prusija je ravno v tem letu dosegla konkordat, in po tem nadškofijo v Kolonii s tremi škofijami za renske dežele, in nadškofijo v Gnezni in Poznani s tremi škofijami za izhodne strani. Druge nemške vlade so pozneje sledile. Avstrija sicer ni nobenih pogodeb z apostolskim očetam napravila; vender pobožnost cesarja Franca I. katoliške cerkve ni v nemar pustila, in je tudi mnogim prejšnjim postavam ojstro in terdo stran omehčala.

S koncam francozke vojske niso bili še vsi žalostni nasledki grozovite prekucije vničeni; temveč je seme hudobnih naukov še pozneje tudi v drugih deželah kali poganjalo. V lastnih deželah je mogel mož velike stanovitnosti in predobriga serca, papež Pij VII., l. 1821 ljudi gledati, kateri so v hinavski podobi pobožnosti in ljudomilosti orožje zoper njega vzdignili; to so bili karbonarji, ktere je napred strela cerkvene obsodbe s stola s. Petra udarila, po tem tudi pomoč avstrijanskiga cesarja poterla. Enaka je bila v Neapeljski in drugih italijanskih deželah; nič drugačna ni bila l. 1823 v Španiji, samo z drugačnim imenom, kjer je pa francozka pomoč kralja otela. Papež Pij VII. je umrl l. 1823 v lepi starosti 82 let, po tem ko je vsaktere sile, tudi pregnanje in vjetje skusil, vender pa sveto cerkev zopet v miru in pokoju, in na poti v boljši čase gledal.

184. Napredovanje cerkve k boljšimu stanu pod papeži Leonam XII., Pijem VIII. in Gregorjem XVI., vender ne brez opoviranja.

Novi papež Leon XII., kateri je proti koncu l. 1823 na stol s. Petra prišel, je še kakor kardinal veliko umnost v cerkvenih opravkih na znanje dajal; pa kakor poglavar cerkve je precej pokazal, kako dobro de cerkvene potrebe pregleduje. V letu 1824 je v eni buli vse škofo katoliške obudil k čuvanju nad nemarnostjo v verskih rečeh, razodel je, kako de ta nemarnost na

zadnje človeka ob vso vero pripravi; v drugi buli pa je svaril pred zalazovanjem tistih družeb, ktere z raznašanjem bukev s. pisma v domačih jezikih le zmote razširiti skušajo. L. 1826 je spet v novi buli vzdignil svoj glas zoper skrivne družtva, ktere cerkev in deržava, vero in pravico, božje in človeške naredbe podkopujejo. Na drugi strani je skerbel napake poslednjih časov poravnati, duha pokore obuditi, in pobožnost serc oživiti s tem, de je za l. 1825 v Rimu, za l. 1826 pa po drugim keršanskim svetu oznanil sveto leto; zavoljo vojsknihih prekucij namreč l. 1800 ni moglo obhajano biti. Slovesne besede svetiga Očeta so tak zveličansk čas napovedale: „Naj sprejme zemlja naše besede, in pokrajna celiga sveta sliši glas, kteri ljudstvu živiga Boga sveto leto oznanuje. Prišlo je leto sprave, povračila, odrešenja, milosti in odpušenja“. In zares je ta sveti čas keršanske ljudstva po celi zemlji močno obudil, njih vero oživil, in njih pobožnost užgal. Razun tega je papež Leon XII. še obilno čul za dušni prid svojih dežel, posebno je v boljši stan povzdignil učilniške naredbe in dobrodelne naprave; veliko si je pa tudi prizadel, potrebe keršanske cerkve v raznih krajih zemlje oskerbeti. Tako je bil l. 1824 za Hanoveransko konkordat sklenjen, po kterm ste bile škofii v Hildeshajmu in Osnabruku poterjene. S Holandijo so bile l. 1827 enake pogodbe za dve škofii pogovorjene, kterih pa Kalvinska stranka ni dala obveljati, tako de so še dalje le apostolski namestniki za potrebe katoličanov delati mogli. Švajcarska je v vojsknihih časih tudi brez redovnih višjih pastirjev ostala; željam vernikov zadostiti si je že Pij VII. prizadeval, potrebni red pa je vravnal Leon XII. s konkordatam l. 1828, tako de so obstale škofije v Kurii s Šent-Golam, v Soloturnu, Friburgu in Sionu. Enako je skerbel za Brazilijo in druge južno- in severno ameriksanske deržave, ker jim je potrebnih pastirjev dal. Tudi nektere odcepljene cerkve v izhodnih deželah je ta papež s katoliško cerkvijo soedinil. Pa nemila smert je v začetku l. 1829 njegovimu djanju konec storila.

Njegov naslednik je bil papež Pij VIII. V začetku svojiga vladanja je on zaslišal veselo vest, de je katoliško ljudstvo v Anglii od dolge stiske rešeno. Dolgo so pravoverniki ondi pod težkim bremenam zdihovali, in per vsim tem so krivoverski vladi kraljev Jurja III. in IV. v časih hude vojske vedno zvesti ostali; v zadnje so se mogle njih zatiravcam oči odpreti, in po sklepu deržavniga zbora so bili v spomladi l. 1829 od dolge sužnosti izjeti. Zdaj so zamogli katoličani v Anglii svojo vero brez strahu spoznavati, božje hiše očitno staviti, tudi v deržavne zборе in službe izvoljeni biti. Ako se je pa tukej za cerkev boljši nada pokazala, je drugej tako dobro cerkvi kakor deržavi na skrivnim nevarnost žugala po mnozih družtvih, ktere so se med seboj v podkopanje vere in postave soedinile. To vse dobro vedoč je papež Pij VIII. precej od začetka svoje vlade list zoper nemarnost v veri in zoper skrivne družtva razglasil. Dalje je obrnil sveti oče svojo skerb na težave svojiga ljudstva, je pomanjšal dacije, in pripravil dela in zaslužke. Previdin je bil tudi za cerkvene potrebe v drugih deželah; med drugim je meje škofij na Kranjskim in v Pri-

morji vnovič vravnal in v Gorici spet nadškofijo, zraven pa štiri škofije, za Ljubljano, Terst s Kopram, Pareč s Polo, in Kerk postavil; katoliškim Armencam pod turško oblastjo je lastniga patriarha pridobil; za katoličane med krivoverci v Nemčii je postavil zastran namešanih zakonov z nekatoličani oznanil. Pa nov vihar se je zdaj vzdignil, kateri je žugal mirno zviševanje in razširjanje katoliške cerkve iz noviga ustaviti, ali pa to božjo napravo še celo hudo zatreti. V Francii namreč se je tista stranka, ktera je bila polna nekersanskiga in nepostavniga duha, spet začela bolj močno vzdigovati. Kralj Karl X., ki je l. 1824 nastopil, se je sicer veliko trudil, katoliškiga duha med svojim ljudstvom bolj obuditi in uterditi; pa narod je bil po dolgih vojskah in prekucijah nekakošno obdivjan, in neverski in prekucijski nauki so vse še več spačili, in zatorej so bili kraljevi početki, tudi dela duhovšine brez pospeha. Hudobna stranka je po vsi deželi svoje zaveze razširila, udje državnega zbora so bili od njeniga duha navzeti, časniki in razne bukve so pregrešne nauke na vse strani trosili; začelo se je očitno in glasno nasprotovanje do kralja in njegovih služabnikov, in ravno tako do cerkve in njenih pastirjev, posebno do jezuitov. Proti koncu mesca julija l. 1830 se je unel boj v ulicah Parizkiga mesta, Karl X. je mogel iz dežele bežati, in Ludovik Filip Orleanski je postal francozki kralj. Francozki vstajniki so imeli zaveze tudi zunaj dežele, in od tod je prišlo, da je tudi v Nemčii, Švajcarski, huje pa v Belgii, Polonii in Italii prekucija vreti začela. Za take hude čase je bila moč papeža Pija VIII. preslaba, in proti koncu l. 1830 je sklenil svoje življenje.

Velik nepokoj je celo Evropo pretresal, ko je bil v začetku l. 1831 kardinal Kapellari v papeža izvoljen kot Gregor XVI.; Belgija je bila v boji zoper svojiga kralja, holandskiga Vilhelma I., Polonija v serditi vojski zoper svojiga cesarja, ruskiga Nikolaja I.; pa tudi Italija se je v prekucijskim duhu vzdignila, in vstaja se je že v papeževih deželah od Bolonje do Rima razširila. Veliko serčnost in zaupanje v Boga je novi papež v takih zadevah razodel; to je bila njegova beseda, ko je visoko službo prevzel: „Ta misel nas poterdi, da nebeški Oče ne bo dopustil, da bi stiske, s kterimi nas obišče, naše moči presegle“. Perve njegove djanja so bile dela usmiljenja do ubozih; potem se je vzdignil njegov glas zoper vstajnike, in jim je cerkvene pokorila zazugal; pomoč avstrijskiga cesarja Franca I. pa mu je pristopila vstajo tudi v djanji zadušiti. Enako skerb je imel, prekucijo tudi v drugih deželah zatreti; zatorej je opominjal francozke škofo, se novimu kralju pokorne skazati, belgiškim in poljskim pa je veleval se nikakor ne v državne reči mešati. V svojim okrožnim listu do vsih patriarhov, nadškofov in škofov celiga kristijanstva v l. 1832 se je odkrito in oestro oglasil zoper duha goljufiviga modrijanstva in novinarstva, in je preserčno opominjal, se stariga apostolskiga izročila zvesto deržati. Ko so se rimske dežele nekoliko pomirile, si je papež vse prizadel napake odverniti in stan ljudstva zboljšati. Višji šole so se spet odperle, učeni možje so bili spodbujeni, bukve so prišle na svetlo ali v cerkveni ali v posvetni učenosti važne. Notranja

vlada rimske dežele je bila v boljši red djana, davšine bolj prav razmerjene, in izdaje modro zmanjšane; nov zakonik je bil označen, in sodnije so se po potrebah časa osnovale. Papež sam pa je vsim s svojim zgledam svetil, živel je oestro po vodilih svojiga miniškiga reda, ker je bil kamaldulan; okrog sebe je imel pa tudi modre in učene može zbrane. Kardinal Lambruskini je slovel po obilni učenosti in po vladarski razumnosti; kardinal Maj je bil vsemu učenimu svetu znan po izdaji starih dragocenjenih bukev, in Mezzofanti po znanji do petdeseterih jezikov; drugi učeni možje so bili Perónne, Delsinjore, Ventura, Rosmini. Pa tudi krasne zidanja so znamenja od ljubezni tega papeža do lepih umetnost; cerkev s. Pavla v Rimu, koja je bila l. 1823 pogorela, se je po njegovim prizadevanji lepši iz podertije vzdignila.

Francija se je po previdnim vladanji kralja Ludovika Filipa časama umirila; nova vstava sicer katoliški cerkvi nobenih spredkov ni dajala; vender ji ni prostosti odpovedovala; zatoraj je papež Gregor XVI. škofam veleval, se novi vladi vdati, in za kralja navadne molitve opravljati. Vihar, s kterim se je brezbožna druhal v začetku l. 1831 zoper cerkve in križe vzdignila, je bil s pomočjo boljšiga dela ljudstva potolažen; spraznjene škofske sedeže je vlada spet zastaviti skerbela. Ker vender novo vladarstvo za cerkev ni bilo v vsim po godu, so se nekteri goreči možje v ta namen združili, cerkvi popolno prostost pridobiti. Nar bolj glasno se je v tem poganjal Lamené, kteriga izreki so vender kmalo predaleč šli, de je v zadnje vstajo zoper deržavo, in celo zoper cerkev oznanoval; tedaj so ga njegovi prejšnji družniki zapustili, papež ga je nar pred lepo svaril, po tem pa iz cerkvene zaveze izločil. V nasprotovanje resnice je neki šatel novo francozko-katoliško vero na dan spravil, koja pa razun nekaj vnane podobe nič keršanskiga ni v sebi imela, in je spet v nič prišla. Na drugi strani so nauki, ktere je že popred neki Sen-Simón trosil, novo tovarštvo zbudili, ktero je hotlo človeški družbi vso drugo podobo dati, in jo po stanu in spolu vse drugač razmeriti; tudi tiste prazne sanje niso imele dolziga obstanka. Takošne zmote pa so na drugi strani imele vender ta prid, de so duha katoliške duhovšine bolj močno zbudile; cerkveni pastirji so skerbeli za boljši podučenje ljudstva in mladosti, in tudi vlada si je zato prizadevala. Za poduk mladosti so se veliko trudile družtva šolskih bratov in bratov s. Jožefa; za izrejo duhovšine so škofje skerbeli v semeniših; za obujenje in podučenje ljudstva so delali posebno goreči oznanovavci besede božje, med kterimi sta jezuit Ravinjan in dominikan Lakordêr pomniti. Po vsim tem se je katoliška vera med francozkim ljudstvom če dalje bolj oživljala, francozka duhovšina pa je v svojim obnašanji celimu svetu v zgled stala; prejšnji janseniški prepiri so bili ponehali, in sloveči pisatelji Žerbêt (Gerbêt), Gôm (Gaume), Ženúd (Genoude) in drugi so bukve polne zdraviga uka izdajali, in v časnikih glasove za resnico in pravico razširjali. Tudi duh za miniško življenje se je obudil, jezuiti in dominikani so se iz noviga vselili; pobožne družtva usmiljenih sester v strežbo bolnikov, gospá dobriga pastirja v

spreobrnitev zgubljeniga ženstva in dosti drugih so se bolj in bolj množile; tudi za spreobrnjenje nevernikov se je vse unelo z novo bratovščino, ki se je v Lijonu začela, in lazaristam so se še nove družtva oznanovavcov s. evangelija pridružile. — V Belgii, kar je pod kraljem Leopoldom od l. 1830 sama svoja, so za katoliško vero lepi časi nastopili; desiravno se ondi ni manjkalo strank noviga duha, je vendar katoliška cerkev vso prostost ohranila. Škofje, med njimi Mehlinski kardinal nadškof Sterks, so zamogli v vsim po cerkvenih postavah ravnati, tudi novo, v resnici katoliško vseučiliše v Lovanii vstanoviti.

V Španii so se zdaj prav hudi časi za katoliško cerkev začeli, ko je kralj Ferdinand VII. per svoji smerti kraljestvo mladi hčerki Izabeli zapustil pod varstvom njene matere Kristine. Zoper tako naredbo se je kraljev brat Karlos vzdignil, in boj med obojo stranko je več let terpel v nesrečo cele dežele. Kraljica Kristina se je za podporo na stranko noviga nekeršanskiga duha naslonila, in tista jo je gnala le v početke, pravi veri nasprotno. L. 1834 se je razujzdana druhal zoper samostane vzdignila, in je več minihov umorila; drugo leto je državna postava skoraj vse klostre vničila, njih posestva v rop vzela, njih učene in umetne zaklade raznesla, miniham in nunam pa slabo plačo obljubila. L. 1837 je bila duhovšini desetina, in cerkvam vsa posest vzeta, in nasprot tudi slaba plača obljubljena; število škofij je bilo pomanjšano, novi škofje so bili po samopašnosti nekeršanske vlade zoper papeževo voljo vstavljeni; božje hiše so bile dragin obropane, duhovni in minihi so pomanjkanja pojemali. Po vsim tem se je sicer ljudstvo spet keršanskiga duha zavedilo, in tudi kraljica je bila nagnjena, se s papežem za novo vredbo cerkve pogoditi; pa druga vstaja je tudi njo l. 1840 pregnala, in pod novo vlado so se huji sile zoper cerkev in duhovščino pričele, mnogo škofov in papežev poslanec je bilo pregnanih. Papež Gregor XVI. se je že l. 1836 zoper take sile oglasil, l. 1841 pa je z novim nagovorom zatiravce svete cerkve zavernil, in vse katoliško ljudstvo k molitvi za nesrečno špansko cerkev opominjal. Goreče molitve niso bile brez sadu; vera se je začela med ljudstvom oživljati, duhovščina je bila poterjena v stanovitnosti, vladarstvo se je spremenilo, in poslednji stiskavec cerkve Espartero je l. 1843 deželo zapustil. — Enaka kakor v Španii, je bila tudi v Portugalii; ondi je Pedro svojiga brata Miguela z vojsko od kraljestva odpravil, in deželo svoji hčerki Marii da Gloria prilastil. Gospodovanje je on l. 1833 s tem začel, de je vse samostane in miniške redove odpravil, duhovščini desetino odvzel, in višji cerkvene službe samovlastno delil. Papežev oglas l. 1834 zatiravcov cerkve ni ukrotil; marveč se je razdjanje cerkve povečalo, ko je Marija da Gloria sama oblast prevzela. Papežev poslanec, kardinal Kapačini je l. 1841 še le našel kraljico bolj pripravljeno, se zastran cerkvenih reči pogoditi, in na to je papež vnovič imenovane škofo poterdil; vendar ves razpor še ni bil precej poravnan. — Namesti tacihi žalostnih skušenj so se za cerkev pa v Anglii bolj veseli časi začeli. Kar je ondi katoliška vera prostost dosegla, so se njene resnice in njene

zgodbe bolj očitno razjasnovale; pravoverniki so se s tem unemali, krivoverci so od svojiga sovražtva odjenjevali; cerkve so se brez nehanja množile, krasni božji tempeljni so se vzdigovali, nižji in višji učilnice vstavljale, miniški redovi so se prikazovali, in samostani napravljali. Prestopi od krivoverstva v pravo katoliško cerkev so se jeli množiti, tako de so časniki neprenehama take vesele prigodbe oznanovati imeli, in sicer ne samo od ljudi nižjih stanov, ampak tudi od mnogo učenih, duhovnih in blagorodnih mož. Učeni in za katoliško vero uneti možje Lingard, Mur (Moore), Vajsmen (Wiseman), pa tudi pobožna gospodičina Agnjo (Agnew) so s svojimi spisi in bukvami veliko v to pripomogli. Papež Gregor XVI. je zavoljo večji rasti prave cerkve l. 1840 namesti štirih postavil osem apostolskih namestnikov čez Anglijo. Pa tudi stranka, ktero je učeni Puzej med angličani obudil z globokejim preiskovanjem starih naukov in navad prave cerkve, je bila posebno v pospeh katoliške vere, in je nasprot moč državne cerkve slabila; veliko mož od Puzejeve strani, med njimi častiti Njuman (Newman) se je v katoliško cerkev povernilo, in je njeno lepoto in moč povišalo. Pa tudi Irska se je od dolziga zatiranja jela oddihovati; njeni, pravi veri vedno zvesti stanovavci so per veliki ubožnosti in zraven v časih lakote znali božje hiše zalšati; njeni duhovni pastirji, med njimi pervak irskih škofov Keli, so bili goreče svojimu poklicu vdani; P. Matju (Matthew) jih je učil zderžnost zastran omamljivih pijač, in je društva treznosti med njimi pričel; njih serčni vodnik O Konel se je z vso močjo poganjal, ubogo ljudstvo od ostalih bremen oprostiti.

V Nemčii konkordati, s papežem zastran cerkvenih reči sklenjeni, niso bili cerkvi po vsaki strani v prid; zakaj posvetne vlade so pridjale lastnih vodil, ktere so dobre pogodbe na slabo devale; tudi so se same preveč v cerkvene reči vtikale. Bavarska pod kraljem Ludovikam je vender pred drugimi katoliški cerkvi potrebno prostost in podporo dovolila; imela je pa tudi škofo po sercu božjim, kot Zajlerja, Vitmana; in redila je učene možé, kakoršni so bili Delinger, Méler, Filips, Géres; Bavarska je bila po tem središe kersanske učenosti in katoliškiga življenja za Nemčijo. Druge južnonemške vlade pa so raji katoliško cerkev in praviga kersanskiga duha zatirale. Posebno pa si je prizadevala Prusija in njeni kralj Friderik Vilhelm III., katoliško cerkev vso pod svojo voljo in oblast spraviti; in zlasti je bila postava zavoljo namešanih zakonov, pri kateri so iskali razlaganje za protestante bolj priložno vpeljati. Pa tukaj sta se vzdignila dva serčna vojsaka za katoliško pravico, Klemen Avgust, nadškof v Kolonii, in Martin Dunin v Poznanji. Oba sta bila sicer l. 1837 v ječo tirana, pa ta sila ni ne katoliških vernikov ne njih pastirjev v strah pripravila, marveč se je čez in čez pravi kersanski duh močno obudil, in od slej so se pri Nemcih za katoliško cerkev boljši časi začeli. Oglasil se je papež Gregor XVI. in je ravnanje pruske vlade oestro obsodil; bolj glasno ali bolj na tihim se je z njim vred prepričanje katoliških škofov in zraven tudi učenih in gorečih mož razodevalo. Ko je po očetovi smrti kralj

Friderik Vilhelm IV. nastopil l. 1840, je pri svoji pravoljubnosti krivico poravnati iskal; nadškof Martin Dunin je bil iz ječe izpušen, in se je med velikim veseljem svoje čede na svoj sedež povernil; tudi nadškof Klemen Avgust je prišel iz svojiga zapora, pa po storjenih pogodbah s papežem se je le malo časa per svoji čedi mudil, temuč jo je namestniku Gajselnu zročil, rekoč, de zdaj hoče kakor Mojzes za svojo čedo do smerti samo še moliti. Od slej je kralj katoliški cerkvi sploh večji prostost dovolil; v spomin za visokost praviga keršanskiga duha pa je sklenil, naj se dolgo neizdelana veličastna gotiška cerkev v Kolonii doverši. O takih namerah so novi nauki, ktere je Hermes v renskih straneh trosil, še zmedo večji delali, dokler jih ni papež Gregor XVI. zaverigel. Na to sta pa Ronge in Čerski, dva malopridna duhovna v pruski Šlezii in Poljski, novo nemško katoliško vero na dan spravila z l. 1844; velik hrum so per tem sovražniki prave vere vzdignili, z velikim glasam so nova aposteljna nekersanske vere slavili; vender le nekaj malopridnih vejic je odpadlo, drugi del katoliškiga ljudstva se je po tem za resnico še bolj unel. — Med takimi prigodbami je katoliška cerkev v Avstrii pokojne dneve imela; sicer se prave prostosti ni imela veseliti, vender pobožnost cesarjev Franca I. in po njegovi smerti l. 1835 Ferdinand I., ji teže ni dala toliko čutiti; v ogerskih straneh vender je bilo več se vojskovati treba zavoljo močnejiga vzdigovanja nekatoličanov. Avstrijski cerkvi tudi niso manjkali škofje povolji božji, kot nadškof Gruber in za njim kardinal Švarcenberg, škofa Cigler in Cengerle, nadškof in pervak Ogorske Kopači; ravno tako ne učeni možje, kot Frint, Plec, Rutenstok, Cener, Ravšer, Stapf. Zavoljo namešanih zakonov je tudi tukaj prašanje vstalo, in sicer na Ogerskim precej s hudo; papeževa lista, posebej za druge avstrijsanske dežele, in posebej za Ogersko, sta pa to reč mirno poravnala. Per tem se je Avstrija pobožnim družtvam bolj nagnila, jezuiti in redemtoristi so tukaj našli mesto, in Leopoldinina družba za misijone se je ustanovila. — Takim zgledam nasprot je švajcarska le sovražniga duha kazala, ker se je preveč dala strankam noviga duha voditi; njeni pervaki so iskali cerkev le sužnjo storiti, desiravno se je papež nasprot oglasil; v argavskim kantonu so bili l. 1841 vsi miniški redovi odpravljeni, in samostani za rop pobrani. Zraven tega pa je bila ta dežela središe za prekucovavne stranke, in ondi so se varili početki, kteri bi bili imeli Evropo pretresti. — Malim tem deržavicam je za katoliško cerkev enako delala velika Rusija in njeni car Nikolaj I.; prizadevanje ruske vlade in duhovšine je namreč v to obrnjeno, vse podložnike veliciga cesarstva v eno, namreč v odcepljeno greško cerkev soediniti. Od tod so se izhajale zmiraj večji stiske katoliške cerkve v Rusii in Poljski, mnogo duhovnov je bilo v Sibirijo odpeljanih, Krakovski škof Škorkovski je mogel že l. 1832 zbežati; v l. 1839 pa je greško katoliški metropolit Siemasko z dvema drugima škofama in celo verno čedo po obilnim siljenju v rusko cerkev odstopil. Zastran teh in drugih nadlég je papež Gregor XVI. cara po poslancih opominjal, pa brez sadu; tedaj

je v očitnim oglasu l. 1842 celimu svetu stiske katoliške cerkve v Rusii razodel. Resnica ima svojo moč, car Nikolaj je sam papeža l. 1845 v Rimu obiskal, hotel je svoje ravnanje polepšati; v oči pa mu je tukaj sveti Oče resnico povedal, ga na božjo sodbo opomnil, in je s tem terdo voljo mogočniga vladarja pretresel.

V težkih časih so bile težavne skerbí, pa tudi velike in slavne dela svetiga očeta Gregorja XVI.; k vsimu temu je prišteti, kar je za razširjenje katoliške resnice med neverniki storil. Njegova smert je zadela proti sredi l. 1846. Njegovo djanje je skazalo resnico bukev, ktere je spisal po imenu: „Zmago apostolskiga stola“.

185. Nove državne prekucije, nove stiske cerkve; papež Pij IX., njegov beg in srečna vernitev; znamenja boljših časov za cerkev.

O smerti papeža Gregorja XVI. je bil evropejski svet od zunaj na videz pokojin, od znotraj pa ves od skrivnih družtev podkopan, katerih namen ni nič drugačin bil, kakor cerkev in državo raztreti, in na razvalinah ves nov red človeške družbe brez vsiga keršanskiga duha postaviti, stanove in posestva po enakim razmeriti, sebi pa, to je vodjem prekucije, se vé de nar boljši del prihraniti. Posvetne vlade nekaj niso zadosti moči skrivnih prekucnežev spoznale, nekaj so se preveč na svojo vsemočost zanašale, in so premalo podpore od zgoraj iskale. Glasovi modrih in pobožnih mož so sicer opominjali in svarili, čuti in moliti velevali; pa ostali so le klicanje vpijočiga v pušavi. Tudi v Italii in zlasti v papeževih deželah se je ta novi malopridni duh močno vgnjezdil, desiravno ga je modro in oestro vladanje poslednjiga papeža zatiralo. Cerkev je potrebovala zdaj papeža modriga, zmerniga pa tudi stanovitniga, in božja previdnost ji je taciga dala; po kratkim pretresovanji je bil v sredi mesca junia l. 1846 izvoljen kardinalškof Mastaj-Fereti iz Imole, kateri se je Pij IX. imenoval. Veliko veselje je nad to volitvo rimsko mesto in vsa papeževa dežela razodevala, tudi po drugih evropejskih deželah se je volitev srečna imenovala; povsod se je imé Pija IX. razglašalo in slavilo, samo on, kteriga je ta čast zadevala, je težo svojiga visokiga poklica globoko čutil in spoznal, pa v božjo voljo se je vdal, in v božjo pomoč zaupal. Njegov prvi nagovor do kardinalov je obsegel opomin k stanovitnimu prizadevanju za čast in lepoto katoliške cerkve; njegov prvi oglas do patriarhov, nadškofov in škofov cele cerkve je opominjal, se zvesto svete vere deržati, kakor je od Boga razodeta in v besednim izročilu vedno ohranjena, ne po goli človeški pameti modrovati, nove nauke prekucovavcov človeške družbe zatirati, in keršanskimu ljudstvu s spodobnim duhovnim življenjem svetiti. Ker je po modrim in razsvetljenim duhu velike stiske in vojske svete cerkve previdil, je s podeljenim odpustkam vse pravovernike opominjal, z njim vred moliti in božje pomoči za srečno zmago prositi. Hitro pa se je njegovo oko tudi

na potrebe svojih dežel obrnilo; z milostjo do tistih, kateri so bili zavoljo prejšnje vstaje obsojeni, je iskal duha prekucije utolažiti; skerbni je državne dolge poravnati, ljudstvu teže polajšati, njegovo stanje zboljšati, z dobro izrejo in zdravim podučanjem boljši mlad zrod zasaditi; v lastnim pogledam se je iskal sam od vsih zadev prepričati, tudi ni opustil sam po cerkvah božje besede oznanovati. Za tega voljo se je slava njegoviga imena še močnejše glasila; hinavsko so vmes vpili tudi tisti, kateri so bili kmalo pripravljeni klicati: križaj ga! čudni in siloviti časi so se namreč že s celo močjo pripravljali.

Vstaja zoper vse cerkvene in stare državne naprave je na dan udarila v švajcarski z vpitjem nad jezuiti, in potem proti koncu l. 1847 z bojem zoper katoliške kantone, kateri so si prizadevali, svoje stare verske in deželske pravice ohraniti. Ko je tukaj zmaga prekucijske stranke obveljala, brez de bi bila ktera evropejska vlada kaj nasprot storila, se je skrivnim društvam čas pripravin dozdeval, na vsih straneh na svetlo stopiti v doveršenje svojih hudobnih namenov. V začetku februarja l. 1848 se je začel boj zoper kraljevo vlado v Francii na ulicah veliciga Parižkiga mesta; mogel je iz dežele v Anglijo bežati kralj Ludovik Filip, on, kateri je popred Parižkimu nadškofu za tirjanje cerkvene prostosti žugal, de bi utegnila škofova kapa z glave pasti, pa odgovor prejel, de je kraljeva krona še bolj nestanovitna. Boj v Francii je sicer kmalo ponehal, ko so nekteri bolj pokojni možje naglo spred stopili, in ljudovlado vstavili. V začetku družiga mesca se je vstaja vnela za Avstrijo v Milanu in Benedkah; 13. marcja pa se je vzdignila množica na Dunaji, in cesar Ferdinand I. je za cesarstvo razglasil novo vstavo. Tudi v Nemčii se je ravno ta čas semtertje nepokojno gibanje pokazalo, zlasti je bil v Berlinu po ulicah hud boj; sploh pa se je glas razširil za večji edinstvo nemških dežel, in državni zbor v Frankobrodu bi bil imel to reč dognati. Z vsim tem pa v dvižki prekucije svojih namenov še niso doveršili; huji prepiri in boji so še čakali. Konec mesca junija se je za tega voljo na Francozskim v Parizu nov boj med zapeljano množico delavcev in vojaško močjo užgal, in srečin konec nemira je bil zlo negotov. Tu se prikaže Parižki nadškof d' Afer med bojevavci z oljki vejo v roki, ter vstajnike k pokoju opominja; boj potihne, množica posluša svojiga pastirja, kar počni nenadama puška, in dobri pastir zadet pade, in v kratkih urah izdihne svojo blago dušo. Dal je svoje življenje za ovčice, ker je precej potem boj popolnoma nehal, in zapeljana množica se je pomirila; res de nar huji prekucneži so tudi pregnani še vedne nepokoje snovali. Na Nemškim je v Frankobrodskim narodnim zboru veliko poslancev zmiraj bolj nekeršanskiga in nepostavniga duha kazalo; prišlo je celo do morije poštenih mož, in potem do prekucije v Badenski. Avstrija pa je mogla še posebno veliko zlega od prekucijskiga duha prestat. V Italii se je hinavski sardinski kralj Karl Albert z vstajniki soedinil, in cesarski vojski huji boje napravil; tudi iz Toskane in papeževe dežele je prekucija pomočnikov dobila. Na Dunaji se je druhal prekucnežev vgnjezdila, je

učilišno mladost spačila, množica nižjiga ljudstva v nepokoj zapletla, od dobrega cesarja če dalje več tirjala, državni zbor na svojo stran potegniti iskala. Kmalo se je zoper miniške redove, zlasti jezuite in redemtoriste na Dunaji in drugej preganjanje vzdignilo, pravim katoliškim mašnikom je sila žugala, nasprot se je začela nekeršanska nemškokatoliška vera šopiriti. V zadnje se je na Dunaji popolna prekucija unela, umor zvestiga služabnika Laturja je cesarja Ferdinanda prisilil mesto zapustiti, hudobijam in gerdobijam in grozovitostim je potem vse zapadlo. Verh tega je prekucija na Ogerskim na dan udarila; gospodovanja željne, in katoliški veri sovražne glave, med njimi Košut, so jo zbudile, in prevzetnost mažarskiga ljudstva jo je redila, ravno kakor v Italii angleška vlada skrivaj podpihovala. Dunaj je sicer zvesto vojaštvo, posebno iz slavenskih narodov zbrano, konec oktobra zmagalo, in ondašnje prekucijo udušilo; vender v Italii in Ogerski so ker-vavi boji še dalje terpeli, dokler jih ni tamkej pogumnost Radeckiga, in tukaj hrabrost drugih vodjev z rusko pomočjo končala l. 1849.

Tudi v srednji in južni Italii je zleg prekucije gospodoval, Toskana se je uperla svojimu nadvojvodu, in Sicilija se je odpovedala svojimu kralju; celo papeževa dežela z rimskim mestam se je prederznila, ljudomilo vlado cerkveniga poglavarja odvreči. Prekucijske društva so papežu dalje in dalje silo delale, so ga primorale namesti kardinalov posvetne može v višji državne službe vzeti, so mu deželsko oblast bolj in bolj stiskale, in v zadnje popolnoma odpovedale, ter ljudovlado razglasile. Samo kakor višji duhovni pastir in ne več kakor deželski vladar je papež Pij IX. malo drugač kakor vjetnik v Rimu v svojim gradu stanoval; morije so se začele po mestu množiti, papežev minister Rossi je bil na poti v zbornico preboden. Sveti Oče sam, življenja si nič več svest, je bil primoran skrivaj iz Rima pobegniti, kar se je zgodilo 24. novembra l. 1848; kralj Ferdinand II. mu je na Neapolitanskim v Gajeti pokojno in varno mesto pripravil. Serce je rimskim vstajnikom upadlo, ko papeža ni bilo več med njimi; ves katoliški svet pa je bil od posebniga občutka presunjen, ko se je beg svetiga Očeta razglasil; molitve za poglavarja cele cerkve so iz ust vernikov proti nebu puhtele, in od vsih strani so se pregnanemu nasledniku s. Petra darovi prinašali; Francija, Španija in Neapeljska pa so svoje vojake poslale, prederzno rimsko mesto ukrotiti, in Avstrija je pristopila, nepokorne dežele spet papežu podvreči. Po terdovratni brambi se je rimsko mesto moglo v sredi l. 1849 podati, vstajnike je zadela ječa, pregnanstvo ali smert; vender še le drugo leto, 4. aprila l. 1850, se je papež Pij IX. spet v Rim povernil, po tem ko je bil mir in obstanek njegove vlade zadosti zagotovljen; veliko veselje je rimsko mesto v tej vernitvi razodevalo, in ves katoliški svet je Boga za to hvalil. Poln hvaležnosti do Boga, pa tudi poln skerbi za svoje zapeljano in pohujšano ljudstvo je on precej oznanil sveto leto za rimsko mesto; prihodnje leto pa ga je razglasil za celi katoliški svet, de bi se ljudstva povsod spet k Bogu obernile, pregrehe poslednjiga časa poravnale, in od Boga rešenje od tacihi zlegov za prihodnje

čase sprosile. Zdaj si je papež neutrudeno prizadeval zlege popraviti, ktere je nesrečna prekucija v njegovih deželah napravila; za pravo podučenje mladosti, za boljši stanje ljudstva, za večji moč deželne brambe, posebno pa za obvarovanje svojih vernikov pred zmotami in krivimi nauki je skerbel brez nehanja. Zatoraj je l. 1850 tudi list na vse italijanske škofo razglasil, v katerim jih opominja čuti za pravo vero, in prekucijskim slepotijam se v bran postaviti. Njegova skerb je bila tudi na vse druge keršanske dežele obrnjena, in vsaktera ima že zadosti spomina od njegove pastirske previdnosti; pa tudi za razširjenje prave svete vere med krivoverci in nejeverci je on veliko storil, in mnogo novih škofovskih sedežev postavil. V spomin je on tudi svojo prejšnjo škofijo Imolo v nadškofijo povzdignil, in tedaj rimske dežele zdaj štejejo razun papeževiga stola v Rimu 6 kardinal-škofij: Ostija z Veletri, Porto, Albano, Fraskati, Palestrina in Sabina, 9 nadškofij: Fermo, Urbino, Ravena, Imola, Bolonja, Ferara, Kamerino, Spoleto in Benevent, in 69 škofij. — Druga Italija je zdaj mirna, desiravno si pregnani prekucneži, zlasti Mazzini, tudi iz daljniga prizadevajo, vstajo vnovič podkuriti; marsiktere poskušnje pa se godijo zlasti od angleške strani protestanški veri pot v lepe italijanske dežele pripraviti. Neapeljski kralj Ferdinand II. si sicer z vso močjo prizadeva, katoliško vero čisto in terdno v svojih deželah ohraniti; njegova zemlja ima zdaj 22 nadškofij: Neapel, Kapua, Salerno, Sorrento, Konca, Amalfi, Tarent, Kosenca, Redzio, Brindizi, Lanciano, Matera, Otranto, Bari, Trani, Manfredonia, Kieti, Palermo, Mesana, Katanija, Siragosa in Montreale, in pa 96 škofij. Tudi v Toskani, kjer je bil l. 1851 konkordat z apostolskim stolom sklenjen, v Parmi in Modeni se krivoverskim zmotam pot zapira; ondi so zdaj 4 nadškofije: Florenca, Siena, Piza in Luka, in 25 škofij. V Sardinii pa kralj Viktor Emanuel prekucijski stranki le preveč veljati daje, in krivoverskih početkov ne brani; nasprot pa hoče katoliško cerkev vso pod oblast deželske vlade spraviti, in ji mnoge nekeršanske postave vsiliti. Škofje, kteri se tem samopašnim početkam ustavljajo, pa se z ječo in pregnanstvom pokorijo, kot nadškofa Franzoni v Turinu, in Varezini v Sassari. V Sardiniski je zdaj 7 nadškofij: Turin, Šamberi, Genova, Verčelli, Kaljiari, Oristanji in Sassari, in 34 škofij.

Po raznih skušnjah se je Španija spet k edinosti z rimsko cerkvijo nagnila, in milimu klicanju višjiga pastirja vdala. V letu 1851 namreč je kraljica Izabela II. pogodbo s papežem Pijem IX. storila, po kteri je bilo španski cerkvi posestvo spet poverjeno, kar še ni bilo razdaniga, so bile škofije spet v red djane, in dohodki za duhovščino odločeni. Španija po takim zdaj šteje 8 nadškofij: Toledo, Burgos, Kompostelja, Sevilja, Granada, Valencija, Taragona in Saragosa, in 52 škofij. Tudi za Portugalijo se je kraljica Marija da Gloria s papežem soedinila, tako da so cerkvi spet njene pravice, in duhovščini njeni dohodki zagotovljeni; po tem ima dežela 1 patriarhat v Lisabonu, 2 nadškofii: Braga in Evora, in 14 škofij. — Belgija je v času poslednjih prekucij pokojna ostala, dober duh med katoliškim ljudstvom in

pastirska skerb unetih škofov posebno kardinalnadškofa Sterksa je ondi mir ohranil; šteje pa dežela 1 nadškofijo v Mehlini, in 5 škofij. Holandija ima med svojimi stanovavci malo manj kot polovico katoličanov, za ktere je doslej pet apostolskih namestnikov skerbelo; eden zmed njih, namreč Lavrent iz Lucemburga, pa je že od l. 1848 v pregnanstvu. L. 1853 je papež Pij IX., desiravno so krivoverci za to hrup vzdignili, redovno cerkveno vlado vstavil, po kateri ima dežela 1 nadškofijo v Utrehtu, in 4 škofije. Švajcarska je bila v časih prekucije še zmiraj nekakošno središče za nepokojne stranke, pa se je tudi vedno sovražna do katoliške cerkve kazala. L. 1848 je bil goreči škof Mariljej iz Friburga v ječo veržen, potem čez mejo izgnan; ostali samostani so bili vsi odpravljeni, in minihi pregnani, tudi več mašnikov je ječa ali pregnanstvo zadelo. Onda je zdaj 5 škofij, zraven Milanska in Komska v deželo segate.

Francija se je časama pomirila, kar je l. 1850 Ludovik Napoleon, stričnik cesarja Napoleona, v predsednika izvoljen, in konec l. 1852 v cesarja poterjen bil; njegova krepka vlada prekucijske stranke v tla tere, desiravno si pregnani nepokojneži prizadevajo, vstajo iz noviga užgati. Vender katoliška cerkev ondi ne more še prave prostosti doseči, kolikor naj se ondašnji škofje zato poganjajo. Zraven so poslednji čas tudi ostanki jansenizma spet na dan stopati začeli; papež Pij IX. pa je z modrim dopisam do Parižkiga nadškofa Sibura in do drugih škofov, med kterimi je več kardinalov, začeti prepis poravnal, in kaže se, de bi časama vsi nasprotki francozke cerkve do rimske ponehati utegnili. Francija ima zdaj 15 nadškofij: Pariz, San, Ruan, Rems, Kambrê, Oš, Albí, Es, Avinjon, Lijon, Burž, Bezansón, Tur, Tuluz, Bordó; in zraven 65 škofij. — V Anglii katoliška vera če dalje bolj napredva, vsakdanje povračevanja v pravo cerkev visokih in nizkih, tudi učenih in duhovnih mož se ne dajo dopovedati, število novih cerkev in kapelic je tudi če dalje večji. Zatoraj je papež Pij IX. l. 1850 redovno cerkveno vlado vstavil, ter namest 8 apostolskih namestnikov določil 1 nadškofijo za Vestminster v Lóndonu, in zraven še 11 škofij. Hrup krivovercov nad to prenarodbo, kteriga so celo ministri kraljice Viktorije podpirali, je vender kmalo ponehal. Anglija ima zdaj same učene in goreče višji pastirje, med kterimi je po vsakim oziru pervak kardinalnadškof Wiseman. Tudi samostani se ondi množijo in sicer za oboji spol, in učenih in blagorodnih udov se jim ne manjka, med kterimi je tudi častiti Spencer, kteri je društvo molitve za spreobrnitev cele Anglije osnoval. Tudi v Škocii katoliška vera če dalje več spoznovavcov dobuje; doslej je bilo ondi 5 apostolskih namestnikov, v prihodnje pa je za deželo 1 nadškofija v Edinburgu, in 6 škofij namenjenih. Irska ima 4 nadškofije: Dublin, Armag, Kašel in Tuam, in 22 škofij; njeni višji pastirji se še vedno krepko poganjajo za resnico in pravico katoliške cerkve, in njeno ljudstvo je per mnogoterih stiskah brez nehanja veri svojih očetov zvesto.

V Nemčii so prenarodbel. 1848 upanje dajale, de bo katoliška cerkev saj zdaj večji svobodo dobila; zakaj gornjorenske

vlade so jo še vklenjeno deržale, pruska ji še ni nič odkritoserčno zaupala, in bavarska ji je od l. 1847 tudi nehala vdana biti. Zatoraj so se višji pastirji cele Nemčije v Virceburgu l. 1848 zbrali; med njimi je bil Solnograški kardinal nadškof Švarcenberg, Kolonijski nadškof Gajsel, in Vratislavski škof Dipenbrok, ktera sta oba veliko za katoliško cerkev na Nemcih delala, in l. 1850 v kardinala povišana bila. Po soedinjenih mislih so od deželskih vlad tirjali prostost za katoliško cerkev; verno ljudstvo pa so opominjali, se stanovitno prave vere deržati, in z vso gorečnostjo svoje življenje po njenih naukih ravnati. Pa zmed posvetnih vlad le pruski kralj Friderik Vilhelm IV. katoliški cerkvi njene pravice bolj prosto veljati daje; bavarska in druge vlade ne slusajo tirjanja škofov, badenska pa je prav samopašno ravnati začela, ko se Friburški nadškof Vikari za cerkvene pravice bolj krepko poganja. Med nemškim narodom pa se je od slej katoliški duh prav močno obudil; katoliške družtva v obujenje in podporo prave vere, in bratovšine zmernosti v pospeh treznosti so se osnovale; tudi spreobernitve krivovercov se množijo, in zmšnjava Rongetova je upadla. Nemčija s Prusijo šteje zdaj 5 nadškofij: Minihovo, Bamberg, Friburg, Kolonija in Poznanj, z 18 škofijami. — Posebin blagor je spremenitev časa za Avstrijo prinesla. Krepko so se višji pastirji l. 1848 za pravice katoliške cerkve poganjali, in mladi junaški cesar Franc Jožef I., kterimu je Ferdinand I. konec l. 1848 cesarstvo izročil, je precej drugo leto prostost za cerkev razglasil; škofje nemških in slovanskih, ogerskih in italijanskih dežel so se po cesarjevi volji zbirali, in zastran cerkvenih potreb posvetovali. Neprenehama zdaj vlada v edinosti s škofovskim odborom, v katerim so Pražki kardinalnadškof Švarcenberg, Ostrihomski kardinalnadškof Šitovski, in Dunajski nadškof Ravšer, zraven tudi papežev poslanec kardinal Viale-Prelà, de bi se vse cerkvene zadeve po spodobnosti in potrebi poravnale. Prekucija l. 1848 je sicer veliko zmot in pohujšanja rodila; na Dunaji in v Gradcu se je Rongetova krivovera raznašala, v Prazi so se ostanki husitov začeli gibati, v Ljubljani so protestanti novo molitnico sozidali; pa hrum teh početkov je kmalo potihnil, in je le v to služil, mlačnost in zaspanost katoličanov obuditi. Nove pobožne družtva so se ustanovile, kot katoliško družtvo v spodbujenje katoliške vere, Mariino družtvo v spreobernjenje Zamurcov, družtvo s. Cirila in Metodja za soedinjenje odcepljenih slovanskih bratov; pastirski listi škofov verno ljudstvo in njegove dušne oskerbnike budio, duhovne vaje in obhodnice čistijo in unemajo serca duhovnikov in vernikov, nove semeniša za izrejo dobre mlade duhovšine, vmes Ljubljansko in Graško, se napravljajo, šole za boljši podučenje ljudstva se množijo. Tudi spačenje ljudstva, ktero je vstaja na Ogorskim in Laškim napravila, se popravlja in spreobrača, ker so prekucijske glave zbežale; pa tudi povernitve v pravo cerkev med krivoverci in zlasti med odcepljenci na Ogorskim in v Banatu se množijo. Cela Avstrija po nekterih novih spremembah zdaj šteje 1 patriarha v Benedkah, 12 rimsko-katoliških nadškofij: Dunaj, Solnigrad, Praga, Olomuc,

Levov, Ostrihom, Jager, Koloča, Zagreb, Zader, Gorica in Milan, s 60 škofijami; 2 greško-katoliški nadškofi, Levov in Beligrad na Erdeljskim z 8 škofijami, in 1 armensko-katoliško nadškofijo v Levovu.

V Rusii se za katoliško cerkev sicer niso nobeni svobodni časi prikazali, toliko vender se je cesar Nikolaj I. vdal, l. 1848, da bodo katoličani potrebne višji pastirje dobili; po razpisih papeža Pija od l. 1848 ima Polonija zdaj 1 nadškofijo v Varšavi in 6 škofij; velika Rusija pa 1 nadškofijo v Mohilevu in tudi 6 škofij, zraven 1 greško-katoliško nadškofijo. Za raztresene katoličane v Danii in Švedii, kjer je prava vera s svojimi spoznavci še v veliki stiski, je vstavil Gregor XVI. 2 apostolska namestnika v Hamburgu in Štokholmu. V Turčii se katoliška cerkev tudi časa razširja, zlasti v Carjimgradu in Bulgarii, in l. 1849 je razglasil sultan Abdul Medžid tudi za katoličane prostost božje službe; vender jim to prostost Turki zlasti v Bosni, drugej tudi odcepljeni Greki kratijo; zatoraj se je tudi avstrijski cesar Franc Jožef I. za njih pravico in pokoj potegnil. Za potrebe katoličanov, kterih je ondi do 700.000, skerbijo 3 rimsko-katoliški nadškofje v Draču, Baru in na Kandijskim otoku, 1 armensko-katoliški nadškof v Carjimgradu, 6 škofov in 5 apostolskih namestnikov z misijonarji zmed lazaristov, minoritov in kapucinov. V Grecii se število katoličanov tudi množi, in nove cerkve se v več mestih zidajo; ondi imajo katoličani 1 nadškofa v Naksii in 3 škofo. Pod angleško oblastjo je na Joniških otokih 1 nadškof in v Karfu 1 škof, na Maltežkim otoku 1 škof in v Gibraltaru 1 apostolski namestnik.

186. Katoliška cerkev v Azii, Afriki, Ameriki in Avstralii; misijoni med neverniki.

Sveta Jezusova cerkev se je od začetka imenovala vesoljna ali katoliška, ker je bila za vse čase, za vse kraje in za vse ljudi vstavljena, ker je bila namenjena v to, da bi se po celim svetu razširila, vse ljudstva obsegla, in do konca sveta terpela. Če je pa kdaj bolj po namenu vesoljna bila, se bliža sedanje čase če dalje bolj tisti dobi, kadar bo v djanji in resnici vesoljna. Zakaj ni samo to, da se po zemlji ohranjujejo posamske cerkve, v kterih je že pred današnjim časom prava vera cvetela; ampak povračujejo se nazaj tudi zgubljene v velikim številu, in pridobujejo se nove po vsih pokrajinah sveta še v večji obilnosti. Med obilnimi skerbmi in nepokoji in prepiri nar novejših časov poslednji papeži nikakor niso pozabili krajev, ki v temotah neverstva ležijo, in ljudstev, ki v deželi smertne sence krivih zmot stanujejo, pošiljajo na vse strani oznanovavce s. evangelija, in sicer ne golih učencov ali mašnikov, ampak aposteljne, namreč škofo in z višji oblastjo navdane namestnike, da pridobljene nove ovčice Jezusove o smerti, kteriga pastirjev ne ostanejo precej zapušene, in da so toliko bolj gotovo in obilno za vsaktero potrebo preskerbljene. Papeža podpira v tem djanji propaganda ali naprava za razširjenje svete vere, koja ima v Rimu svoj sedež, pripravlja nove

oznanovavce Jezusoviga nauka, in vodi misijone celiga sveta po enakih, modrih in stanovitnih vodilih. V misijonskim delu se pa trudi veliko prostih mašnikov iz raznih evropskih dežel, tudi iz naše Slovenske strani, katerim se pridružujejo domači, v tistih ptujih deželah rojeni mašniki; dalje miniški redovi kot jezuiti, kateri so komaj vnovič obujeni, precej v Azijo in Ameriko udov poslali, potem dominikani, frančiškani in kapucini; dalje duhovni misijonskih družtev, namreč francozki lazaristi v Jutrovim in Kitaji, in portugežki v Indii, Pikpusko društvo in misijonsko semenišče iz Pariza, maristi iz Lijona, zbornica vsih svetnikov na Irskem, zraven tudi usmiljene sestre. Z molitvo in denarno pomočjo te delavce Gospodove podpirajo pobožne bratovšine, kot društvo za razširjenje svete vere na Francozkim, Leopoldinino in Mariino društvo za severno Ameriko in srednjo Afriko v Avstrii, Ludovikovo in Ksaverjevo društvo na Nemcih, za Jutrovo posebno skerbi poročništvo svete dežele na Dunaji.

V Azii je bil kdaj začetek keršanske cerkve, lepo je sveta vera cvetela posebno v Jutrovim; pa krivoverstvo in muhamedanstvo jo je poterlo. Azijanska Turčija je rimskih katoličanov nekaj še od prejšnjih časov ohranila, za nje se trudijo v mali Azii in Babilonii lazaristi, v Sirii jezuiti, na Cipru in v sveti deželi frančiškani. Le po malim do zdaj muhamedanci in judje h katoliški veri stopajo; toliko obilniši se pa krivoverci in odcepljenci v pravo cerkev povračujejo, kot poslednje leta armenci v mali Azii, in nestorijani v Babilonii; ondi so se pastirji s celimi svojimi čedami pokoršini do rimskiga papeža vdali. Res morajo pravoverci marsikaj stiske in sovražstva od Turkov in krivovercev prestati. Posebno važin je postal zadnje leta misijon v sveti deželi in v Jeruzalemu; ondi je papež Pij IX. vl. 1847 noviga patriarha Valerga vstavil, francozka vlada se skerbno poganja za katoličane zoper greke zastran posesti božjiga groba, in avstrijska pred drugim z denarno pomočjo podpira misijonarje, cerkve in učilnice. Višji pastirsko skerb za rimske katoličane v azijski Turčii ima zdaj tedaj 1 patriarh v Jeruzalemu, 2 nadškofa v Smirni in Babilonu (Mosulu), več škofov in apostolskih namestnikov v mali Azii, Sirii, mali Armenii in Babilonii, in 1 apostolski varh za svete kraje v Jeruzalemu; za katoliške Armence, Sirce, Maronite in Kaldejce pa je 5 patriarhov: v Tarsu, Alepu, Damasku, Kanobinu in Mosulu, 1 nadškof v Jeruzalemu, in več škofov postavljenih. — V Perzii je katoliška cerkev spet nekaj pravice pridobila posebno po prizadevanji francozkiga poslanca; armencev in nestorijanov se je ondi že mnogo v katoliško cerkev povernilo, in lazaristi se dalje v sredi dežele za nove pridobitve trudijo; apostolski namestniki pa so v Teheranu in Tavrisu vstavljeni. V Arabii imajo kapucini misijon na Lajhelskim otoku. V ruski Kavkazii so imeli tudi kapucini misijon v Tiflisu, kjer jih je pa l. 1845 ruska vlada pregnala. Dalje so katoličani v azijski Rusii Rusij krog Saratova, per Bajkalskim jezeru in drugod, 3 apostolski namestniki skerbijo ondi za ohranitev in rast katoliške cerkve. — V Indii se je sveta vera

lepo ohranila po tem, kakor so jo s. Francišek Ksaveri in njegovi nasledniki zasejali; 1 nadškofija, namreč Goa, in 4 škofije so skerbele za potrebe katoličanov. Papež Gregor XVI. je l. 1839 nove apostolske namestnike poslal v Kalkuto in Lahor, v Avo in Pegu; Pij IX. je spet še druge odločil, in zraven si je prizadel razpertijo nadškofa iz Goe poravnati, kateri je nasprotovati začel vstavljanju novih škofov brez ozira na portugeško vladno, ktera si imenovanje škofov prilastuje, ko že v Indii nima skoraj nič oblasti. Večji število evangelijskih delavcov množi tudi evangelijsko žetev; zakaj več in več malikovavcov in muhamedancov se je že v božjo cerkev obrnilo. — Kitaj ali Kina je po hudim preganjanji prejšnje dobe vendar še lepo število vernikov ohranila; 3 škofije, v Pekinu, Nankinu in Makau so za njih dušne potrebe skerbele, za Tartarijo, Kočinkino in Tonkin pa 3 apostolski namestniki. V poslednjim času pa, posebno kar so Anglezi Kitajce prisilili deželo ptujcam odpreti, se število katoličanov še dalje bolj množi; sicer se preganjanja ni manjkalo, vendar s tem se božji služabniki niso dali ostrašiti. Za večjiga pospeha svete vere voljo je papež Gregor XVI. že več apostolskih namestnikov v Kino, Tibet, Koreo in Manžurijo, in drugih zopet v Siam, Kočinkino in Tonkin poslal; Pij IX. je še drugih v tiste kraje napotil, tako de se zdaj vsih 28 apostolskih namestnikov šteje. Sicer apostolsko delo v teh daleč prostertih deželah ni bilo brez težave in preganjanja, mnogi misijonarji so tudi s svojo kervjo evangelijsko setev pomočili. L. 1838 je za sveto vero življenje dal škof Delgado v Kočinkini, in škof Borí v Tonkinu, pozneje mašnik Jen in še drugi, l. 1841 pa škof Imbert z več mašniki v Korei; l. 1851 je terpel smert mašnik Šefler v Kočinkini, l. 1852 pa mašnika Vahal in Bonard v Tonkinu.

Afrika je bila v prvih časih cerkve stanovališe slovečih cerkvenih očetov in lepo cvetečih keršanskih čed; dolgo pa je po tem pod jarmam krivoverstva in muhamedanstva zdihovala v severnim delu, in njeno središe je bilo v temah slepiga malikovanja zakopano; v novejšim času je temu delu zemlje spet luč svete vere posvetila. V Egiptu je storil trud frančiškanov, de se ni ves sled katoliške vere pogubil, in de so se odcepljenci spet v pravo cerkev povračevati začeli. De bi se prava vera bolj uterdila, je papež Gregor XVI. katoliškim koptam in grekam lastne škofo dal; ravno tako je skerbel papež Pij IX. za rimske katoličane in soedinjene armence; P. Perpetuus Gvasko je katoliški nadškof v Aleksandrii. V Abisinii so misijoni lazaristov med množico odcepljencov lep pospeh pokazali, tedaj je papež Gregor XVI. ondi lastniga apostolskiga namestnika vstavil; drugiza je odločil za muhamedanske divje galaske zamurce; lazarist Jakobis in maltežki duhovnik Masaja opravljata zdaj to službo. Nov misijon je vstanovil ravno ta papež l. 1846 za srednjo Afriko; ta početek je z več misijonarji sprejel P. Rillo, po njegovi smerti pa slovenski rojak Ignaci Knoblehar. Avstrijska vlada je temu misijonu svojo podporo obljubila, in s pomočjo vernikov iz celiga cesarstva je uterjena postaja Hartum v Nubii, in vstavljena

druga v Gondokoru med bariskimi zamurci v sredi Afrike; in zdaj se ondi trudi še sedem drugih slovenskih rojakov, namreč: Milharčič, Kocijančič, Dovjak, Mozgan, Trabant, Jeran in Lap. — Častito se vzdiguje sveta cerkev na severnim afrikan-skim bregu v Algerii; ondi je Gregor XVI. l. 1838 novo škofijo napravil, trapisti in usmiljene sestre so se že tje napotili. V Marokanski ste bile že od prejšnjiga časa 2 škofii, na afrikan-skih otokih v atlanskim morji, v doljni Gvinii pa je bilo 7 škofij; tukaj je krog l. 1800 tudi slovensk misijonar delal, kapucinar P. Bernardin. V drugih stranéh je papež Gregor XVI. apostolske namestnike postavil, kot na Senegal, v Kapski zemlji, na madagaskarskim otoku, kjer je kraljevič Radama sveto vero sprejel, na Mavricjevim otoku.

Razun Evrope katoliška cerkev v nobenim delu zemlje ni toliko razširjena kakor v Ameriki. V srednjih in južnih stranéh tega noviga sveta se je kmalo po znajdenji mnogo katoliških Španjolor in Portugezov naselilo, po prizadevanji frančiškanov in jezuitov se je tudi mnogo divjih Indijanov k pravi veri spreobrnilo. Zatoraj je bilo kmalo od začetka več škofijskih cerkev vstavljenih, katerih število se je v poslednjim času še nekaj pomnožilo. Per nar novejših spremembah, ko so se dežele srednje in južne Amerike od španske oblasti odtergale, in v ljudovlade spremenile, je sicer za katoliško cerkev marsikaj zlega nastopilo, in marsikteri škofovski sedeži so bili več časa prazni, ali njih posestniki v pregnanstvu na ptujim; vender so se te razpertije poslednji čas večjidel poravnale; veliko zaslug za katoliško cerkev si je v tej dobi nabral Mejikanski nadškof Lorenzana. Zdaj šteje Mejikanska in srednja Amerika 2 nadškofi, Mejiko in Gvatemala, in 13 škofij; otoki zahodne Indije 3 nadškofije, Kuba, s. Dominik in Porto d' Espanja, 5 škofij in 3 apostolske namestništva; Brazilija 1 nadškofijo v San-Salvadoru in 9 škofij; druge južnoamerikanske deržave 6 nadškofij, namreč: Venezuela, Santa Fé, Kuito, Lima, s. Jakob v Cillii in la Plata, in 26 škofij; Gviana pa 3 apostolske namestnike. — V severni Ameriki pa se je v poslednji dobi katoliška cerkev skoraj čisto iz noviga vstavila; zakaj v prejšnji dobi je ondi stala sama škofija v Kanadi. Zdaj pa ima angležka Kanada in nova Kaledonija 1 nadškofijo v Kvebeku, 6 škofij in 1 apostolskiga namestnika. Soedinjene severnoamerikanske deržave so imele v začetku té dobe komaj 18.000 katoličanov, zdaj jih štejejo več ko 2 milijona; veliko evropejcev se je namreč ondi naselilo, mnogo krivovercov in domačih indijanov k pravi veri obrnilo. Med francozkimi, angležskimi in nemškimi misijonarji se ondi trudijo tudi slovenski; namreč: Friderik Baraga, zdaj apostolski namestnik per Indijanih v gornjim Mičiganu; mašniki Pirc, Skopec, Mrak, Godec in Stibil; frančiškani P. Oto Skola in P. Leo Osredkar, redentorist Valentinčič, nekaj časa tudi Mozetič in P. Ivo Levic. V l. 1789 je bila prva škofija v Baltimori vstavljena; Pij VII. jo je l. 1808 povišal v nadškofijo, in ji pridal 4 škofije; pozneje so bile te škofije obilno pomnožene, nove nadškofije stvarjene,

in po zadnjih sklepih papeža Pija IX. imajo soedinjene države 7 nadškofij, namreč: Baltimora, novi Jork, novi Orlean, s. Ludovik, Cincinnati, Oregon in s. Francisek, 33 škofij in 3 apostolske namestništva. Baltimorski nadškof, zdaj Ekleston, velja kakor prvi med temi višjimi pastirji, kateri se tudi večkrat v cerkvene zборе shajajo.

V Avstralii ali Oceanii je bila od pred samo na Filipinskih otokih 1 nadškofija v Manili s 3 škofijami; v tej dobi pa so se misijonarji zaporedoma po raztresenih otokih razširili, in papeža Gregor XVI. in Pij IX. sta tudi hitela, škofov in apostolskih namestnikov za te strani odločiti. Pervi katoličani so se vselili v novi Holandii, ondi je bil tudi prvi opostolski namestnik Polding; dalje so prišli misijonarji na Dimensovo zemljo, na Markežkih otokih so pregrozovite divjake v kratkim spreobrnili, Gambierske, Sandviške in Družne otoke tudi novo Pomorsko zemljo in druge kraje v pokoršino s. evangelija spravili. V tem delu so imeli pa misijonarji tudi obilno truda in terpljenja, škof Epal je bil od divjakov ubit. Zdaj se ondi šteje 1 nadškof v Sidneji, 8 škofij in 9 apostolskih vikariatov.

187. Zgodbe izhodne cerkve v Turčii in Rusii, njeno ponižanje in razpadanje.

Med tem, kadar katoliška cerkev v sredi stisk in prekucij vender tako trdna ostane, marveč se če dalje močnejše in lepše razširja in povzdiguje: druge cerkve, ktere se sicer keršanske imenujejo, pa so se same od edinstvi prave cerkve odcepile, ali so zavoljo kriviga nauka iz njene srede odločene bile, ostanejo ali v oterpjenim bivanji, ali pa se spreminjajo, upadajo in razpadajo. Zgodbe časov če dalje bolj očitno pričevanje dajejo za resnico katoliške vere, in razodevajo lažnivost drugačnih nauk in nestanovitnost gol človeških prenaredb.

Odcepljeni Greki v Turčii so popolnoma pod samovoljno muhamedancov ponižani; turški sultan carjigraškiga patriarha vstavlja ali odstavlja po svoji misli; obilniši denar, prijaznost ali sovražstvo kaciga turškiga mogočnika, tirjanje kteriga ptujiga vladarstva nad tem razločke dela. Patriarhi iz Aleksandrije, Jeruzalema in Antiohije so se v Carjigrad preselili, ker na svojih sedežih ne najdejo obstanka. Med duhovšino in ljudstvom gospoduje še vedno odertija za denar od višjiga do nižjiga. Turška vlada sicer Grekam pod svojo oblastjo obeta posebne pravice, posebno ker tudi Rusija to tirja, de bi si ude izhodne cerkve prikupila; vender so obljube do zdaj le še obljube ostale, desiravno novi patriarh Antim sultanu očitno hvalo za njegove pravičnosti voljo na glas spričuje. Grecija se je takrat, ko je svobodnost dosegla v letu 1830, od pokoršine do Carjigraškiga patriarha popolnoma odcepila, in višji cerkvena oblast je prišla v roke svetiga zbora in Korinskiga nadškofa; l. 1852 je bila vender nekakošna pogodba storjena, po kteri je bila prednost patriarha, pa le po imenu spoznana. Odcepljeni Greki v Avstrii so popolnoma samisvoji,

in imajo lastniga patriarha v Karlovcu. Kolikor pa je izhodna cerkev sama v sebi ponižana, sovražstva do rimske cerkve vendar ne odloži; kjer koli imajo odcepljenci kaj več moči, katoličanam njih pravico kratijo. Zgled tega je ojstra postava za naselitev katoliških stanovavcov in za zidanje katoliških cerkev v Serbii l. 1853; drugi zgled je nasprotovanje Grekov v sveti deželi, kjer katoličanam svetišče za svetišem jemljejo, in bi jim celo pravico do božjiga groba radi ukratili. Posebne odcepljine izhodne cerkve v Azii, namreč nestorijani in monofiziti ali jakobiti pa poslednje čase prav očitno razpadajo, ko se jih cele čede s pastirji vred v katoliško cerkev povračujejo.

Izhodna cerkev v Rusii se sicer sedanje čase z vso močjo iše razširiti in povzdigniti; car Nikolaj I. jo s celo svojo oblastjo in mogočnostjo podpira, nižji in višji duhovšina mu v tem s prenapeto unemo služi. Po takim se ruska cerkev dostikrat le z veliko krivico za katoliško cerkev raznaša; mnogo božjih hiš in vse duhovno posestvo se je katoličanam po golim ukazu in po sili vzelo; ruski škofje in duhovni so bili v sredi katoličanov, kjer ni bilo kaj odcepljencov, iz noviga vstavljeni, in katoliške cerkve so brez pastirjev ostajale, z obljubami, zvijačami in silo so ruski duhovniki proste katoličane v svoje cerkve vlekli, ječa, tepenje ali pregnanstvo v ledeno Sibirijo jim je moglo v tem pomagati. L. 1839 je malopridni, z denarjem in z imenam nadškofa podkupljeni Siemaško cele tri škofije katoliških Grekov z duhovšino in ljudstvom vred po goli zvijači in sili v rusko cerkev speljal, takošno djanje mu sicer ni moglo mirne vesti delati, in l. 1852 je na vso tisto duhovšino pismo razposlal, v katerim svojo pregreho spozna, in duhovne in ljudstvo prosi se v katoliško cerkev nazaj poverniti. Ravno tako z obetanjem, zvijačo in silo se protestantje v deželah poleg baltičkiga morja v rusko cerkev prepeljujejo; zraven imajo ruski duhovni tudi misijone med malikovavci v severni Azii noter do Kitaja in Kamčatke, in brez čuda po svojim navadnim ravnanji tudi vernikov pridobujejo. Ruski car iše svojo veljavo tudi čez odcepljene Greke pod turško oblastjo razširiti; tedaj se poteguje za pravice greške cerkve v Turčii in za posestvo božjiga groba v Jeruzalemu, in sicer ne samo s krepkim tirjanjem, ampak tudi z vojskino močjo. Per vsim tem ni tajiti, de si ruska duhovšina tudi za versko učenost drugač prizadeva, kakor pa greška v stiskah turške oblasti; mnogo verskih bukev v podučenje duhovnikov in vernikov se v Rusii na svetlo izdaja. Vendar vse to je vnanja mogočnost in golufiv bliš, ki notranjiga ponižanja in razpadanja ruske cerkve ne more pokriti. Ruska cerkev je namreč popolnoma sužnja, vsa pod samovoljno oblastjo mogočniga cara, kateri po svojih poročnikih vodi sveti sinod ali zbor, in po tem ima nadškofe in škofo v svoji pokoršini. Ruska cerkev tudi ni toliko edina sama v sebi, kakor se na videz kaže; zakaj mnogo razkolnikov ali odcepljencov ima v svoji sredi, katerih nektare plemena so močno protestantskim odcepljinam podobne, ker nimajo popov ali duhovnov, ker svoje ude prekersujejo; od tod so med njimi imena popovci in brezpopovci, duhoborci, in druge. Takošni stan izhodne

cerkve je znamenje, da se časoma tukaj pripravlja velika povernitev v katoliško cerkev, kar spreobrnitve posamskih v manjšim in večjim številu že naznanujejo; molitve društva s. Cirila in Metoda bodo po božji milosti tudi v to kaj pripomogle; tudi versko slovo, katero se je v nar. novejšim času med avstrijskimi Slovani začelo oživljati, bi utegnilo časoma kaj važnosti za ruske Slované doseči.

188. Zgodbe protestanških cerkev; njih notranje upadanje in prazno prizadevanje razširjenja.

Med protestanti v Nemčii je v začetku té dobe duh goliga pametvanja močno prevagoval, per velikim delu učenikov je vera v božje razodenje in v čudeže kristijanstva če dalje bolj na nič prihajala. Zatoraj so se nasprot glasovi posameznih mož vzdignili, in tudi nekatere vlade, namreč pruska in saksonska, so začele bukve nekeršanskih učenikov prepovedovati. Pruski kralj Friderik Vilhelm II. je l. 1788 dal posebno povelje, po kterim so mogli protestanški pastori in učeniki višjih šol obljubo dati, da se bodo katekizma in avgustanske verske spoznave zvesto držali; vendar ta zapoved ni imela dolgiga obstanka, ker se je veliko nasprotja zoper njo vzdignilo. Na drugi strani je iskal Kant, učenik v Kraljevcu na Pruskim, po svojim modrovanji naukam od Boga in praviga djanja spet višji veljavo dati; pa ko je pameti za en del po Lutrovim mnenji odpovedal vso moč kaj višjih resnic spričati, je po drugim hotel iz zgol njeniga tirjanja resnico od Boga in od večnosti, in postave življenja dokazati. In tedaj je bil njegov uk za vse tiste podslomba, kateri so božje razodenje za nič šteli, in so se racionalisti (pametnjaki) imenovali, ker so le to dajali veljati, kar gola človeška pamet znajde ali spriča. Njih število je bilo obilno, in pod njih modrovanjem in pisanjem so zginile iz vere vse skrivnosti, sveto pismo je prišlo v eno ceno z navadnimi bukvami, in vsa pobožnost se je spremenila v nekatere prazne občutke; glave med njimi so bili verski učenik Vegšajder, razlagavec s. pisma Pavlus, pridigar Rér, in pisatelj pobožnih ur Čoke. — Takimu počenjanju nasprot so se mogli drugi možje vzdigniti, kateri so v veri nebeške resnice, in v sv. pismu božje razodenje spoznali; med njimi so bili Rajnhard, Titman, in pozneje Hengstenberg, Viner in drugi. Drugačno boljši modrovanje sta skušala na dan spraviti Šeling in Jakobi; premahal pa je vse Hegel, učenik v Berlinu, kateri ni spoznal nobeniga Boga, višjiga od sveta, je vse človekovo djanje pod postavo notranjiga moranja djāl, in je s tem novo neverstvo vpeljal, katero se z besedo panteizem (vsebožanstvo) kliče; za njim jih je na Nemcih veliko hodilo, kateri so Boga hotli v vsih stvareh imeti, so ga pa v zadnje popolnoma zgubili, bila sta posebno sloveča Bauer in Straus z bukvami „življenje Jezusovo“. Hegelnovi nauki, obrnjeni na človeško življenje, so bili v podslombo tistiga noviga mnenja, katero je na to šlo, ves stan človeške družbe spreverniti, in vse reči med ljudmi na enake razmere djati; to mnenje, ko-

munizem se mu pravi, sicer svojih prijatlov ni samo na Nemcih imelo, ampak tudi med Anglezi, posebno pa med Francozi. — Per vsim takim puhlim in praznim modrovanji so pa vse bolj občutne serca na suhim ostale, in so po drugi poti živeža za se iskale; tudi se je poprejšnji cerkveni duh še v mnogih družinah, desiravno bolj pa samim ohranil. Stiske dolge vojske so sploh pobožniga duha bolj obudile, tristoletno obhajanje perviga Lutroviga oglasa od l. 1817 je tedanje ljudstvo na vero očetov bolj močno opomnilo. Ali ta v novič obujeni pobožni duh se je kmalo na napačno stran sprevrgel, ali je nekakošno farizejsko pravičnost kazal, ali je po šegi nekdanjih krivovercov skrivne, v zadnje celo spačene shodiša iskal. Ta stranka si je sama ime dala novevangeljcov; drugi so jih psovali s pietisti.

Ker so bili protestantje v svojih poglavitnih naukih med seboj tako malo edini, njih cerkev prav za prav že ni bila družiga, kakor gole razvaline. Taki možje med njimi, katerim je bilo še kaj na veri ležeče, so dalj časa pomišljevali, kako bi se vender njih cerkvi kaj obstanka dati moglo, in menili so, de bi soedinjenje luteranov in kalvinijanov v prid zamoglo biti. Pruska vlada se je te misli poprijela, pa prigodbe francozke vojske in prepiri razdvojenih učencikov niso dali s početkam na dan priti. L. 1817 je kralj Friderik Vilhelm III. oglaš razposlal, v katerim je terdil, de soedinjenje med razdvojenimi cerkvami je prav po duhu protestanške vere; zraven je opominjal, de ne naj bi se luteranska cerkev v kalvinsko, ali kalvinska v luteransko zgubila, ampak obedvé naj bi bile ena vnovič oživljena evangeljska cerkev. Tako soedinjenje luteranov in kalvinijanov se je začelo nar pred v Berlinu, se je razširilo po celi Prusii, je bilo od l. 1819 do 1821 sprejeto v renski Bavarii, v Virtemberski in Badenski. L. 1822 je pruska vlada za kraljevo cerkev v Berlinu izdala agendo ali bukve za očitno opravljanje božje službe, ter je to vodilo priporočila tudi drugim cerkvam; večji del pruskih cerkev je to agendo sprejel, in de bi jo vsim všeč storila, jo je vlada l. 1828 nekoliko prenarredila. — Vender nasprotovanje zoper to soedinjenje se je kmalo vzdignilo od mnogih strani, ker je bila vsa edinost le od zunaj in po verhu, in je znotraj vsaki del svoje smel misliti in verovati. Posebno hudo so se nekteri možje, kot Harms, Gverike in drugi, za to poganjali, naj bi se vsi Lutroviga nauka zvesto deržali; v Šlezii so se terdi luterani posebej v cerkvah zbirali, in so po stari šegi petje in molitve imeli. Vlada jih je hotla posiliti v svojo državno cerkev, pošiljala je za to vojake, odstavljala nepokorne pastore; vender vse je bilo zastonj, nepokoj se ni dal poravnati, dokler se ni od taciga moranja odnehalo. Razun starih luteranov so se v novejšim času iz soedinjene cerkve ločili tudi goli pametnjaki, kateri so vso razodeto vero zaverгли, in posebne shode obhajati začeli; Ruge jim je bil vodnik v Kraljevcu, in Ulih v Devinu. Vlada je sicer take shode prepovedala, in vodje té verske stranke odstavila in kaznovala, vender notranje edinosti z vsimi ukazi in silami ne more poravnati. Cerkveni snid, kateri se je l. 1850, in spet l. 1853 v Berlinu zbral za vrvanje evan-

geljske edinosti, je prav očitno razpertje v protestanški cerkvi celimu svetu razodel; zakaj vsakteri odbornikov je svoj nauk terdil, in desiravno je bila stara avgustanska spoznava vsim kot edino vodilo priporočena, je ostalo vse to le gola beseda. — Nova nemškokatoliška vera, katero sta Čerski v Poznanjskim in Ronge v Šlezii l. 1844 na dan spravila, ni imela nad seboj nič katoliškiga, desiravno je veliko hruma napravila; ampak prav za prav je bila izrasek nar novejšiga neverskiga in prekucijskiga duha. Tudi ni imela dolgiga obstanka, ker so se njeni vodji prav nerodno obnašali; v letu 1850 so bili rongeancam vsi shodi po vladah prepovedani, in tedaj so se nekaj protestantom pridružili, nekaj so brez vse vere ostali.

Protestantje v Švajcarski, Francii in Holandii sicer od zunaj ne kažejo tolikih razporov, pa od znotraj, kar nauk in vero zadene, tudi ni ravno velike edinosti; posebno ima Švajcarska dosti mož brez vse vere v svoji sredi. V Anglii se državna cerkev ravno le še s pomočjo deržave po koncu derži; posebno je začela razpadati, kar je katoliška cerkev prostost dosegla. Mnoge odcepljine v njeni sredi, kot prezbiterijani, kvekarji, metodisti in drugi, jo razjedajo; stranke, od nar novejših prekucijskih nauk prevzete, nezaslužno bogastvo njene duhovšine zavidajo, in njeno leno postopanje grajajo. Prav v živo pa ji je začel segati Puzej, učenik na Oksfordskim vseučiliši, in veliko število njegovih nasledovavcov; zakaj oni preiskujejo vero kersanske cerkve iz perve dobe, in s tem praznoto nove angležke vere brez svoje volje odkrivajo; tudi božjo službo bolj po šegah stare cerkve opravljajo, in s tem tudi ločitev v sedanji državni cerkvi napravljajo. Z vsim tem puzejiti le katoliški cerkvi v prid delajo, sej se tudi njih boljši možjé z družajem v katoliško cerkev povračujejo. Per vsim tem angležki cerkvi, kakor vsim protestanskim cerkvam, manjka prave prostosti; zakaj ponižana je pod posvetno oblast samovoljne deržave, ktera ji verske nauke in cerkvene opravila ukazuje. Kolikor ponižane in razdvojene pa so protestanske cerkve med seboj od znotraj, toliko prešerne in edine so v nasprotovanji do katoliške cerkve, kakor spričujejo nar novejši časi v Nemčii in Anglii, v Holandii in Švedii. — V poslednjim času, l. 1841 ste angležka in pruska vlada vkupaj novo evangeljsko škofijo v Jeruzalemu vstavile. Velik hrum so takrat protestantje vzdignili, in so menili s tem vse na se potegniti; ali sad tega početka je tako majhen, de evangeljski škof Aleksander skoraj nima večji čede, kakor svojo domačo družino. — V severni Ameriki tudi gospodarijo protestantje, posebno angležkiga plemena; ondi pa, kjer velja popolna verska prostost, je njih cerkev toliko razcepljena in razdrobljena, de se posamskih odcepov lahko na sto in še več šteje. Ondi tedaj celo ni govorjenja od edinosti, razun kar zadene sovražtvo do katoliške cerkve.

Za misijone med neverniki si protestantje dajo veliko opraviti; misijonske društva za oznanovanje kersanske vere so osnovane v Anglii, Škocii, Danii, Nemčii in Švajcarski, tudi v Ameriki, ktere velike denarne pomočke nabirajo. Zraven so še

biblijske družtva za razpošiljanje sv. pisma v raznih jezikih, ktere tudi bogate nabirke spravljajo. Protestanški misijonarji delajo v Indii, Kitaji, južni Afriki in na avstralskih otokih; pa sad oznanovanja besede in raznašanja sv. pisma ne odvaga za stoteri del velikih stroškov. V Indii so tri angleške škofije vstavljene, škofa Heber in Vilson sta si kaj prizadevala, pa le malo domačih rojakov je pridobljenih. Od Kitaja in svojih napredkov je veliko pravil misijonar Giclaf, o njegovi smerti se je pa malo resnice pokazalo. V Avstralii so imeli metodisti setev, ostala je pa žetev katoliškim misijonarjem. Ker protestanstvo samo v sebi nima življenja in moči, tudi ni v stanu drugod življenja in moči dati.

189. Uk katoliške cerkve in zavračevanje novih zmot; lepo obujeno katoliško slovstvo.

Resnica, ktero katoliška cerkev ohranjuje, se nikdar ne spremeni, in tudi per vsih prekucijah pozemeljskih reči vedno tista ostane; samo de se po potrebah časov zdaj té in zdaj té strani bolj glasno oznanujejo, in bolj svetlo razjasnujejo. Ker je sedanja doba novo neverstvo narvišje dognala, zatoraj so poslednji papeži svoj glas zaporedama zoper nemarnost v veri, zoper zamestovanje katoliške resnice povzdigovali, kakor pričajo razpisi papežev Pija VII., Leona XII., Pija VIII., Gregorja XVI. in Pija IX. tako eden kakor drugi. Po raznih potih so učeni možje resničnost in lepoto svete katoliške vere razlagali, in v nevernih ali nemarnih srcih spet boljšiga duha budili. Takošni so bili med Francozi Šatobrián, de Mester, Fresinú; med Nemci pa s posebnim oziram na novoverce Prehte, Gajger, Miller, med Anglezi in Irci Mur in Viseman; posebno pa je Méler z razlaganjem verskih razločkov med katoličani in protestanti katoliški resnici velik pospeh dal. Ker so v poslednjih časih vladarstva in prekucije iskale cerkev ne samo sužnjo storiti, ampak jo popolnoma vničiti, zatoraj so papeži takim početkam nasprot višji oblast katoliške cerkve toliko bolj močno terdili; papeža Pij VI. in VII., in ravno tako pozneje cerkveni pastirji Klemen Avgust, Dunin, Mariljej, Franzoni so šli raji v ječo in pregnanstvo, kakor de bi bili od terjenja té resnice odstopili; uneti katoliški možje so v bukvah in zlasti v časnikih posebno oblast cerkve dokazovali. Cerkev pa dobro vé Jezusovo besedo: „Dajte cesarju kar je cesarjeviga, in Bogu kar je božjiga;“ tedaj je učila v časih vstaje in prekucije tudi pokoršino do pozemeljske oblasti, kar spričujejo razum djanja papeža Pija VI. in VII., tudi razpisi Pija VIII. in IX. v letih 1830 in 1848.

Ravno tako je katoliška cerkev posebne zmote zavračevala, ktere so se v sedANJI dobi na dan kazale. Tako je bil bolj prosti duh, kakoršniga so Vesenberg in njegovi prijatli v letih 1820 do 1830 med katoličane zasejati hotli, po bolj globoki katoliški učenosti in bolj unetim keršanskim duhu premagan in odpravljen. Učenik Hermez v Boni je v svojim preiskovanji in razlaganji keršanskih resnic človeški pameti in moči preveč veljati dal, tako

de se je nekaj novim racionalistam, nekaj starim pelagijanam bližal. Ko je po njegovi smrti l. 1831 ta uk mnoge prepire v Nemčii obudil, ga je dal papež Gregor XVI. v Rimu presoditi, ter ga je po tem l. 1835 očitno zaverigel; en del hermezijanov se je potem precej zmoti odpovedal, drugi del se je še več časa ustavljal, dokler v poslednjih letih ni na nič prišel. Ako je Hermez človeški pameti preveč prilastoval, ji nasprot Botén v Štrasburgu za preiskovanje verskih resnic celo ni nič dal veljati; njegov škof taciga nauka ni poterdil, in papež Gregor XVI. mu je v tem pravo dal; pa Botén je drugač ravnal, kakor Hermezovi učenci, ker se je papeževimu izreku l. 1841 popolnoma podvergel, in je svoj uk preklical. — Ko je v l. 1844 Ronge svojo novo vero na dan spravil, ktera ni imela nič keršanskiga nad seboj, je cerkvena obsodba tudi naglo sledila, ker je bil Ronge po svojim škofu iz zveze katoliške cerkve odločen; nespamet nove vere pa so učeni katoliški možje od več strani v bukvah in časnikih dokazali. Več časa vender se poganjajo učeni katoliški možje zoper tisto modrovanje nove dobe, ktero noče nobeniga Boga spoznati, kateri je visoko čez vse stvari povzdignjen, marveč mu je vse vse Bog; to modrovanje se namreč panteizem ali vsebožanstvo kliče. V tem vojskovanji zoper puhlo modrovanje si nobeden ni večji slave pridobil, kakor mašnik Ginter na Dunaji, kteriga mnogoteri zacetnika praviga katoliškiga modrovanja štejejo. Per vsim svojim trudu, in per obilni slavi svoje vednosti vender ni mogel oditi grajanju in zatožbam nekterih nasprotnikov; njegovo rec bo zdaj sodba apostolskiga stola razločila, kateri se je ponižni, desiravno globoko učeni mož že za naprej radovoljno podvergel.

Za tem, kar nauk katoliške cerkve sploh zadene, je pomniti, koliko de se je katoliška učenost v sedanji dobi povzdignila, posebno na Nemcih, kjer se zlasti bolj vgodna sostava naukov iše. Kar zadene nar pred studence katoliškiga nauka, to je zlasti sv. pismo, so mnogoteri učili svete bukve prav spoznati in razlagati, kot Jan, Hug, Herbst, Velte, Gintner, Kolgruber; drugi so izdali nove razlaganja s. pisma, kot Brentano, Dereszer, Šole, Kistemaker, Masl in mnogo drugih razlagavcov posameznih bukev s. pisma; bolj poljudno v Italii Martini, na Nemcih Alioli; na Francozkim pa Minj nabira dela starih razlagavcov. Potem kar cerkvene očete zadene, so učili te priče katoliške resnice bolj poznati Tobenc, Goldvicer, Permaneder, Fesler; drugi so skerbeli nove izdaje bukev svetih učениkov napraviti, kot Kailjó in Minj v Francii; za cerkvene pravice pa so važne nabirke novejših papeževih bul in konkordatov. Versko so razlagali Liberman v Štrasburgu, Perone v Rimu, Vajbel, Klê, Stavdenmajer, Diringer v Nemčii, Cigler, Pruni, Švec v Avstrii; djansko so učili Sajler, Šenkl, Rigler, Hiršer, Propst na Nemcih, Stapf, Verner v Avstrii; v Francii izdaja Minj veliko nabirko boljših verskih in djanskih spisov. Cerkveno pravdo so razjasnovali Devoti v Italii, Šenkl, Valter, Miler, Filips na Nemškim, Helfert, Šerić, Bahman v Avstrii; pastirsko so vadili Sajler, Golovic,

Herzog na Nemcih, Rajhenberger, Povondra v Avstrii; sveto opravilstvo so popisovali Forniči v Italii, Šmid, Lift na Nemcih, Terklav v Avstrii. Mnogoteri so tudi razlagali posebne nauke pobožniga in zraven skrivnostniga svetiga življenja, kot Vajbel, Geres. Vse strani bogoslovske učenosti sta nabrala Ašbah in Vecer v svojih enciklopedijah. Za podučenje ljudstva pa se je v tej dobi veliko več delalo, kakor v vsih poprejšnjih, s pisano in ustno besedo; med katekizmi naj se imenuje Bresanvido v Italii, Gom v Francii, Šmid na Nemcih; med pridigarji so nar bolj sloveči Ventura v Rimu, Lakordêr v Francii, Viseman v Anglii, Veit v Avstrii; pisateljev raznih pobožnih bukev pa ni lahko šteti. V poslednje je pomniti, de v sedanji dobi tudi časniki silno veliko delajo v podučenje duhovšine in ljudstva; posebnih imén napeljevati ni lahko.

190. Cerkveni red in keršansko življenje.

V sedanji dobi je bila cerkev silno hudo pretresana, stiskana in zatirana; vender nobena posvetna moč, naj si je bila tudi peklenska z njo združena, je ni mogla v njenim obstanku omajati, ne po njenim notranjim redu preveriti. Kaže se veliko več, de se cerkev zdaj vse bolj prosto po svojih svetih postavah ravna, kakor se je to posebno v poprejšnji dobi goditi moglo. Njeno vnanje posestvo je današnje čase veliko manjši memo nekdanjiga, ravno zato ji pa tudi manj zmotnjave napravlja; stiskana in zatirana je bila hudo, pa v tem ravno se je utrdila, in s stanovitnim vojskovanjem je svoje pravice obilniši povernjene dobila; v konkordatih je sicer posvetnim vladam marsikaj pustila, pa svoje si je vedila zagotoviti, in bo znala tudi obvarovati, bodi si ravno v sili preganjanja. Zlasti so postave Tridentinskiga zbora zdaj še le prav vesoljno obveljale, ko so jih tudi francozki škofje v djanji sprejeli, in se višji pastirji v deželah krivovercov vsi po njih ravnaajo; ravno tako je rimski red svetih opravil bolj na širokim sprejet, in nektera postava je še le zdaj prav v življenje prišla, kot semeniša za mlado duhovšino. V evropejskih deželah so nove pogodbe med apostolskim stolom in posvetnimi vladami ali konkordati vir posebnih cerkvenih pravic, zlasti kar volitev in vstavljanje škofov in družih cerkvenih služabnikov in pa dohodkov duhovšine zadene. Zunaj Evrope je stan katoliške cerkve v dosti stranéh, posebno v Azii podobin stanu prve cerkve v sredi preganjanja; v drugih stranéh zlasti v srednji in južni Ameriki se ne razloči posebno od Evrope; v severni Ameriki pa se v sredi nesoštetih krivoverskih strank prosto po svojih postavah razvija, desiravno ji nasprotja tudi ne manjka. Posebno pomniti je vredno, kako de se je čast in duhovna oblast apostolskiga stola v nar hujim zatiranji prečudno ohranila, in je njena veljava tudi zoper voljo celo per nekatoliških vladah spoznana; in de cerkev sploh večji prostost za notranjo vlado in za obravnavo ljudskiga poduka časama pridobuje.

Med posebnimi cerkvenimi rečmi je pomniti pomanjšanje števila praznikov v več evropskih deželah, posebno v Francii, kjer je razun nedelj komaj božič ostal, in velikanoč, binkešči, s. Telo in god vnebovzvetja Marije Device. Dalje je polajšanje posta, ker je v več deželah, in tudi v Avstrii mesna jed ob sabotah in več zapovedanih postnih dneh pripušena, drugej, namreč v Italii, ojstra postava zavoljo rabe samiga olja ob postnih dneh omehčana. Tudi je postava zastran namešanih zakonov med katoličani in krivoverci pomniti, ker je priporočeno duhovnim pastirjem, z vso močjo si za katoliško izrejo otrok prizadevati, in ako je taka izreja s pismam zagotovljena, dopušeno novim zakonskim cerkveni blagoslov podeliti.

Ako se pogleda na življenje vernikov, je pač v začetku spoznati, da je ta poslednja doba čas velike nemarnosti v veri in velike spačenosti v djanji; ako se vzamejo v spomin dnevi prekucije, je ondi vsa slepota in temota nar hujiga malikovanja, in vsa hudobija in divjost nar grozovitnišiga zatiranja vse svetosti in pravice na dan stopila. Žalostnih in strašnih podob takih dni pač ni tukaj mesto zopet na tanko razgrinjati; v tolažbo vsakteriga praviga katoličana pa je opomniti, da ravno v tistih stiskah je cerkev moč in lepoto prvih časov keršanstva razodela. Naj kdo se ozre v marternika Pija VII., v druge marternike francozke prekucije, med katerimi so bili škofje, mnogi mašniki in nesošteti verniki, v poslednji prekucii pa nadškof d' Afre; dalje v marternike med mahomedanci v Turčii, in v marternike med neverniki, med katerimi so bili škofje Delgado, Borí, Epál, mnogoteri mašniki in verniki. Naj dalje pogleda spoznovavce v preganjanji, papeža Pija VII. in IX. pred vsimi drugimi; za njima pridejo nadškofje Klemen Avgust, Dunin, Franzoni, Vikari, škofje Skorkovski, Lavrent, Mariljej, in še veliko število mašnikov in drugih vernikov v katoliških, nekatoliških in nekeršanskih deželah. Naj dalje pomni duha pobožnosti povsod iz noviga močno obujeniga, tudi tam, kjer se je bila brezbožnost v nar globokeji brežen pogreznila, kakor v Francii, ali kjer je nemarnost vse prevzela, kakor v Nemčii. Nekaj posebniga so mnogotere zamaknjene, zastran katerih cerkvena sodba po samim še ni izrečena, pa vendar bi prederznost bila vse le v število gole bolehnosti ali celo slepotije devati; posebno znane med takimi so bile Katarina Emerih v renski Prusii, in Marija Merl v Tirolski.

Povedati je tudi od ministva, do kteriga se je ljubezen in spoštovanje iz noviga oživilo. Papež Pij VII. je obudil l. 1814 spet jezuite, kteri so se kmalo po keršanskih deželah in med neverniki razširjati začeli; sicer jih je preganjanje tudi kmalo zadelo, ker l. 1828 so mogli iti iz Francije, l. 1848 iz švajcarske, Nemčije, Avstrije in Italije; sicer se zopet povračujejo, pa koder se prikazujejo, se rado vpitje zoper nje vzdiguje. Drugi redovi so se začeli tudi iz noviga množiti, kot benediktini v Bavarii, redemtoristi v Belgii, Nemčii in Avstrii, dominikani v Francii, lazaristi v Francii in v misijonih, celo med Slovenci, šolski bratje v Francii, usmiljene sestre po vsim keršanstvu, gospé

dobriga pastirja, svetiga serca in druge v Francii in Nemcii. Pomniti so v zadnje misijonske društva, katoliške društva in pobožne bratovšine, ktere se v Francii, Nemcii, Avstrii zaporedama vstavljaajo in množijo.

191. Sklep.

Tako je razloženo vse, kar se je z božjo cerkvijo godilo od začetka do sedanjih časov. Keršanskimu pogledu so pokazane modre božje priprave na odrešenje človeškiga rodu v starim času; čudno vstavljenje božjiga kraljestva na zemlji o polnosti časov; njegova neprenehana rast in častita zmaga v silah preganjanja; lepo razvijanje resnice in svetosti, in zraven iztrebovanje vsiga nebožjiga v prepirih krivoverstev; nove zmage božje cerkve v napadih divjih narodov, in nove pridobitve med odpadanjem malo-pridnih udov; blagodarno gospodovanje cerkvene oblasti, v sredi razsvetljene katoliške učenosti in prijazne keršanske pobožnosti, v lepih, hvale vrednih časih srednjiga veka; nove vojske v napadih posvetne oblasti, v raznašanji novih zmot prevzetnih krivovercov, per vsim tem pa nepremaknjen obstanek cerkve Kristusove, in prečudno razširjanje po zemlji v novejšim času; hudo vzdigovanje noviga neverstva in razdivjane človeške moči, in v vsim tem slavna zmaga svete cerkve, in kraljevanje do pokrajin zemlje v poslednji dobi. Zdaj šteje cela katoliška cerkev na zemlji, razun papeževiga stola, 6 kardinalškofov, 8 patriarhov, 131 nadškofov, 683 škofov, 89 apostolskih namestnikov, in 200 milijonov vernikov, namreč: 194,500.000 rimskih, 4,500.000 greških, 970.000 armenskih, sirskih in drugih izhodnih katoličanov. Nasprot je število vsih odcepljenih grekov, armencov in drugih izhodnih strank le 75 milijonov, in množica vsih raznih plemen protestantov le 80 milijonov. Tako je očitno, ktera de je prava katoliška cerkev, in kje de je zveličanje za vse narode pripravljeno. Res de ima sveta božja cerkev še vedno vojsko; pa Gospod, kteri ji je do zdaj slavno zmago dal, jo bo tudi do konca sveta častito ohranil.

Kazalo.

Stran.

Vvod 3

Časi pred Kristusom.

Pripravljanje na Odrešenika in njegovo cerkev 9

Perva doba.

Začetek cerkve po Kristusu in apostelnih.

Od Kristusoviga rojstva do l. 100 po Kristusu 28

Druga doba.

Daljejno razširjanje in uterjevanje cerkve med hudim preganjanjem.

Od l. 100 do 314 po Kristusu 82

Tretja doba.

Zmaga cerkve čez neverstvo, silna vojska s krivoverstvam.

Od l. 314 do 500 po Kristusu 115

Četerta doba.

Začetek novih zmag cerkve na eni, in nove vojske na drugi strani.

Od l. 500 do 800 175

Peta doba.

Daljejno zmagovanje cerkve na eni, zguba na drugi strani.

Od l. 800 do 1073 203

Šesta doba.*Cerkev v nar večji moči in lepoti.*

Od l. 1073 do 1294. 242

Sedma doba.*Višji cerkvena oblast v nevarnosti ponižanja in razdvojenja.*

Od l. 1294 do 1517. 278

Osma doba.*Vera svete cerkve v nevarnosti razdvojenja in zatrenja.*

Od l. 1517 do 1792. 296

Deveta doba.*Silno zatiranje katoliške cerkve med prekucijo vseh starih
deželskih vstav; znamenja boljšiga prihoda cerkve.*

Od l. 1792 do 1854. 364

Druga doba.**Tretja doba.****Četrta doba.****Peta doba.**

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000154778

551800

